

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

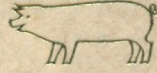
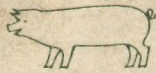
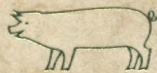
DANISH

DANISH

DANISH

DANISH

DANISH

ANDESSLAGTERIERNE GENNEM 75 ÅR

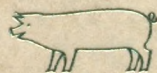
DANISH

DANISH

DANISH

DANISH

DANISH

DANISH

DANISH

DANISH

DANISH

DANISH

DANISH

DANISH

DANISH

DANISH

DANISH

DANISH

DANISH

DANISH

DANISH

DANISH

A. AXELSEN DREJER

Andels-Svineslagterierne i Danmark 1887-1962

Udgivet af De samvirkende danske Andels-Svineslagterier · 1962

TILRETTELAGT AF

REKLAMETJENESTEN FOR DANSKE ANDELSSELSKABER

BOGTRYK OG INDBINDING J. H. SCHULTZ AS

CLICHEER BLUMES CLICHEANSTALT

Indhold

<i>Til indledning</i>	7
I. <i>Svin og slagting i gamle dage</i>	9
Svineholdets tilblivelse og udvikling 9 Slagtemad og afsætning 16	
II. <i>Mod nye perspektiver i produktion og afsætning</i>	19
Større og bedre svinehold 19 Afsætningsens problemer i støbeskeen 21 De første svineslagterier oprettes 23	
III. <i>Andels-Svineslagteriernes oprettelse og stærke vækst</i>	26
Horsens 1887 26 Forudsætningerne for andelslagteriernes gennembrud 30 Andelslagterierne tager føringen 35	
IV. <i>Organisationsarbejdet skabes og anfægtes</i>	40
Det første trin: Andelslagteriernes Fælleskontor 40 Styrkeprøve om et førerskab 42 De samvirkende danske Andels-Svineslagterier 1897 – stiftelse og begynderår 47	
V. <i>Stærke og frugtbringende udviklingsår</i>	53
Andelslagteriernes udvikling og tilslutning 54 Avlsarbejdets grundlæggende organisering 57 Afsætning og kvalitetsfremmende foranstaltninger 59 Organisationsarbejdet og dets særlige opgaver 64	
VI. <i>Under verdenskrigen – der blev »den første«</i>	72
Svinebestanden og avlsarbejdet 73 Krigstidens »ordninger« for afsætning og forsyning 75 Slagteriernes virksomhed og driftsforhold 82 Samvirksomhedens »fredsmæssige« opgaver og organisationsforholdene 84	
VII. <i>Efterkrigstidens produktionsudvidelse og rekordperspektiver</i>	88
Landbrugets vilkår 88 Produktionsgrundlaget: Svinebestand og avlsarbejde 90 Afsætningsforholdene med udførslen i centrum 93 Slagteriernes udvikling og opgave 96 Det organisationsmæssige samarbejde på vigtige områder 99	

VIII.	<i>Fra højproduktion til kvota og svineregulering</i>	106
	Svinereguleringen – dens baggrund og indhold 107 Afsætningens hovedlinier og deres tilrettelægning 117 Svinebestanden og avlsarbejdets opgaver 126 Slagteriernes virksomhed i reguleringsårene 130 De faglige fællesopgavers varetagelse 133 Almindelige organisationsopgaver og Samvirksomhedens personlige forhold 143	
IX.	<i>De mørke år under verdenskrig og tysk besættelse</i>	148
	Svinebestandens hårde medfart og avlsarbejdet 151 Afsætningen til eksport og hjemmemarked 154 Andelsslagterierne under krigsperiodens vilkår 162 De faglige opgavers fortsatte røgt indenfor Samvirksomheden 165	
X.	<i>Stærke udviklingsår mod nutid og fremtid</i>	172
	Svinebestanden og avlsarbejdets virkningsfulde udfoldelse 177 Afsætningen og dens organisationsmæssige retningslinier 182 Andelsslagterierne – de store og nutidsprægede virksomheder 198 Fortsættelse og udvidelse af organisationsmæssige opgaver 201 Nogle af mændene bag arbejdet 209 Til afslutning 212	
	Statistiske oversigter	213
	De enkelte slagterier og særlige virksomheder	227
	Alfabetisk fortegnelse 409	

Til indledning

Et tidsrum af 75 år er forløbet, siden det første danske andels-svineslagteri oprettedes i Horsens 1887. Det blev udgangspunktet for den betydningsfulde og mangeartede organisationsdannelse, som andelsslakterierne siden da har været rammen og hjemstedet for indtil nutiden.

I denne anledning foreligger bogen her, udgivet af *De samvirkende danske Andels-Svineslagterier* og med det formål at bringe en skildring af hovedlinierne i denne udvikling af begivenheder og menneskelig indsats og samarbejde, som har været forudsætningen herfor. Påpegnings af den historiske baggrund for svineavlen og slagteriproduktionen indtager sin naturlige plads i denne henseende, ofte som vigtige momenter i samtidens økonomiske og kulturelle tilstande. Men skildringen samler sig først og fremmest om årene fra 1887, den tidsalder, hvori dansk slagteribrug fandt sin tilblivelse og sine udviklingsformer i teknisk og organisationsmæssig henseende, som en fremtrædende faktor inden for dansk andelsbevægelse, særlig på landbrugets områder, men på iøjnefaldende måde og under afgørende forhold også som varetager af vidtrækkende samfundsmæssige opgaver.

Om selve indholdet af bogen skal henvises til, at der i 1937, 50-året for oprettelsen af det første andels-svineslagteri i Horsens, blev udgivet en skildring af lignende karakter som den nu foreliggende og med samme forfatter. En væsentlig omarbejdelse er foretaget af afsnittet indtil omkring 1937, og hovedvægten i denne bog er lagt på behandlingen af det efterfølgende tidsrum op til nutiden, med dettes i teknisk og organisationsmæssig henseende så overvældende udvikling.

Til den almindelige historiske belysning slutter sig bogens følgende afsnit, *Statistiske Oversigter*, udarbejdede af Fælleskontorets sagkyndige medarbejdere. Hvad der kan betegnes som bogens formål med henblik på det faglige og måske daglige arbejde også inden for slagteriernes kreds, får sin særlige understregning ved tilstedeværelsen af dette talmæssige materiale.

Bogens tredje hovedafsnit er dernæst omtalen af de enkelte andelsslakterier og de til disse nært knyttede særlige virksomheder. Byggende på oplysninger modtaget fra disse har direktør *J. P. Jensen*, tidligere Frederikssund Andels-Svineslagteri, foretaget den redaktionelle udformning og tilrettelægning af dette afsnit i nær forståelse med de respektive bidragydere. Foruden den væsentlige værdi, der kan tillægges denne skildring fra et slagterihistorisk synspunkt, tildrager det tilvejebragte billedmateriale sig særlig opmærksomhed, ikke mindst det deri indeholdte historiske galleri af de ledende mænd gennem de senere generationer.

Andels-Svineslagterierne 1887-1962 imødeser med forventning sin modtagelse hos de interesserede kredse og påkalder disses lyst til at gøre sig bekendt med skildringen af en udvikling, som de selv er deltagere i, eller for de yngre slægtleds vedkommende, selv er »børn« af.

I. Svin og slagtning i gamle dage

Danske andelsslagterier, hvis tilblivelse og udvikling gennem trekvart århundrede er emnet for skildringen her, har som andre virksomheder af lignende art til forudsætning, at der forefindes en dyrebestand som grundlag for selve produktionen og dens udformning i mange retninger. Det er da nærliggende, at selve svineholdet og efterhånden en mere bevidst svineavl tages med i det historiske billede, der sammen med andre forhold udgør baggrunden for vort emne.

Der møder os således i foreliggende skildringer eller overleveringer fra fjerne tider en utvetydig bekræftelse af, at svinet har haft en tilværelse som nytte dyr og i stigende grad som egentligt husdyr for vore forfædre i utallige generationer. Det gælder i de nordiske lande, i oldtidens kulturfolk som i primitive folkesamfund under allehånde levevilkår og himmelstrøg.

Og som den realistiske og yderst materielle bevæggrund til dette og til menneskehedens interesse i at have svinet til sin rådighed, endogså som genstand for en bevidst produktion, kan det med samme sikkerhed fastslås, at svinet i slagtet tilstand og tilberedt i en mangfoldighed af slagtemad indtog en fremtrædende og højt værdsat plads i den daglige spiseseddel. Alt efter de foreliggende ydre vilkår og vaner skete det under mange forskellige former, men inden for alle samfundslag, som havde mulighed for at være med.

Nærliggende og kort var vejen derfor til interessen for svinets omdannelse til primitive eller mere forarbejdede varer i det daglige forbrug, for ikke at tale om den mere festlige lejlighed, i krigerens kraftforplejning som i den jævne mands ofte beskedne fortæring. Som første instans melder sig selve slagtningen og tilberedningen af slagtemaden, men selvsagt indtræder også efterhånden i stigende grad forventningen om det økonomiske resultat af en sådan produktion gennem dens afsætning til andre, spiren til en udvikling af gennemgribende rækkevidde.

Den nøjagtige rækkefølge eller tidstabel for alt dette, fra tidernes morgen til op imod vor nære fortid, lader sig vel ikke opstille, men visse holdepunkter og hovedlinier kan påpeges.

Svineholdets tilblivelse og udvikling

I forsøget på en tidsregning for svinehold og svineavl betegner selvsagt overgangen fra svinets tilværelse som vildsvin til tamsvin det afgørende udgangspunkt. At tidfæste dette nøjagtigt eller afgrænse en sådan udvikling har sine afgørende fejlkilder selv inden for det enkelte land og folkesamfund, ganske simpelt på grund af foreliggende forskel i vilkår og tilskyndelse. Den overvejende historiske opfattelse går imidlertid ud på, at afgørende trin i en sådan overgang har fundet sted gennem de første århundreder af vor tidsregning, for Danmarks vedkommende svarende til jernalderen. Samtidig indtager dog den antagelse en ret fremtrædende plads, at yderst primitive typer af tamsvinet, nærmest som en mellemting mellem dette og vildsvinet, har været en særdeles fremtrædende type gennem så at sige hundred-

Optrin fra gudelivet i Valhalla, hvor man ser galten *Svarin* pynteligt anbragt ved gudernes side. Efter tegning af L. Frølich

årige perioder og endogså genstand for egentlig avl og bevidst produktion, altså som svinehold. Og det hævdes, at en sådan periode for et yderst blandet materiale har ligget nutiden adskilligt nærmere, end det almindeligt menes eller svarer til fornemmelsen.

Men selv med en sådan reservation, angående hvornår der kan tales om eksistensen af et virkeligt tamsvin, et egentligt husdyr for mennesket, må det på den anden side ikke overses, hvordan tilværelsen for et sådant tamsvin endogså som husdyr endnu gennem århundreder byggede på yderst tilfældige vilkår i alle retninger. Det gjaldt først og fremmest selve føden, der sædvanligvis måtte kriges i det fri, ved gårde og huse, omkring grøfter og render, på møddingspladser eller ved ladeporte. Spørgsmålet om tilstedeværelse af en særlig svinesti er naturligvis nært at tænke på under en sådan tilstand og udvikling, men en mere realistisk

løsning heraf lå alligevel i almindelighed endnu såre fjernt gennem lange tider. Hvor der dog fandtes indrettet særlige rum for svinene, benyttedes disse mest for grisesøer og smågrise, mens resten som omtalt stort set måtte klare sig selv. Beretninger om disse forhold kan dog også gå ud på, at svinene ofte fik nattely omkring eller i selve beboelseshusene, nu og da endogså i disses soverum, sammen med andet småkræ, bl. a. hønsene og ikke at forglemme beboerne selv.

I vort billede af svinets eksistens og leveform under hine fjerne tiders primitive vilkår indgår *skoven* som en værdifuld faktor. Et gammelt ord sagde herom, at »skovene føder, og skovene feder svinene«. Åbenbart udtrykkes hermed, at svinene fra urgammel tid, hvor der i rimelig nærhed fandtes skove af nævneværdigt omfang, havde størstedelen af deres tilværelse i disse, ganske særlig hvor de henimod efterårstid blev

drevet til skovs til fuld forplejning gennem de følgende måneder. Her var græsning og andre jordiske fodermidler at finde, først og fremmest træernes frugter, særlig olden og bog. Datidens vurderinger gik ud på, at disse virkede yderst opstrammende på svinenes hele trivsel og befindende, så det endog hed sig, at de blev »ligesom drukne og meget hidsige, så de måtte svale sig ved græsset og dets rod«.

Skovens betydning fremgik også af deres officielle værdiansættelse, matriklen, der i skovegne i væsentlig grad byggede på det antal svin, som kunne opføres på det pågældende skovareal. Vi har også gennem angivelser af denne art en vis forestilling om tallet på svin i nogle af de skovrige egne af landet. Fra tiden op imod 1600 anføres for nogle af godserne i Sønderjylland et svinehold i skovene på 18–30.000 svin, og lignende tal kendes fra forskellige krongodser på øerne og i Jylland.

Også for det almindelige landbrug, bondegårde og endnu mindre ejendomsstørrelser, tilkendegives på samme måde og omkring samme tid skovens betydning for svinene. Mens bestanden på en almindelig bondegård som regel er anført til at være 6–12 stk., kunne der regnes med det dobbelte i skovegne. Alt andet end opmuntrende er en foreliggende tilføjelse til sådanne oplysninger, der understreger, at det store tal af svinene, som tidligere omtalt, måtte se at klare foderproblemet selv, også uden for opholdet i skovene. Ofte var de, som det er udtrykt i en skildring, »ikke større end en stor kat«, endda uanset at deres levetid som regel var på 2–3 år.

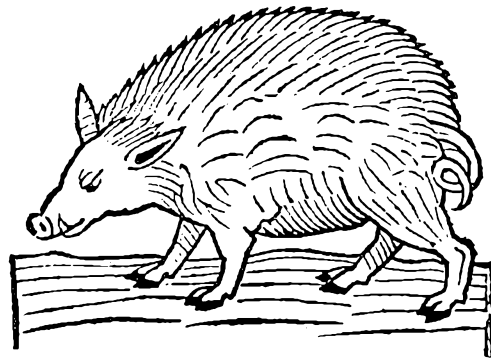
I vor almindelige forestilling om svineholdet langt tilbage i fortiden må imidlertid også indføjes det ret vigtige træk, at der også udenfor selve landbruget i ret stort omfang blev holdt svin, nemlig i købstæderne og København. Vilkår og former for svinenes bytilværelse var vel ikke principielt afvigende fra den i de egentlige landbrugsområder, men dog med den undtagelse, at forskellige ret fremtrædende nærings-

virksomheder i byerne betegnede væsentlige lyspunkter for svinene. Det drejede sig om de ikke helt få brændevinsbrænderier, bryggerier, bagerier og slagtervirksomheder, hvortil svineholdet særlig var knyttet, og hvis affald og biprodukter var kærkommen føde for svinene.

I disse omgivelser måtte der forståeligt nok ved indretningen af deres opholdssted og ved et ret indgående opsyn med deres færden tages et særligt hensyn til borgernes berettigede krav om sikkerhed mod overlast eller forstyrrende indgreb af forskellig art fra svinenes side. Adskillige beretninger fra hine tider fortæller imidlertid om afskrækkende brud på sådanne forudsætninger. I selve hovedstaden var tilstanden så broget, at øvrigheden mange steder måtte gribe ind mod de omløbende svins uvæsen. Fra et bestemt tidspunkt, omkring midten af det 16. århundrede, foreligger der et så talende vidnesbyrd om tilstanden, som at det ved særlig forordning blev forbudt, at svinene måtte færdes på Nikolaj kirkegård. Omtrent på samme tid blev der af kongen, Frederik II, udstedt forbud mod i det hele taget at holde svin i København, dog med den lille menneskelige undtagelse, at majestæten forbeholdt sig sin ret til fortsat at huse dem på slottet.

Fra købstæder som Helsingør og Aalborg, begge med et stort antal svin, fortælles om disses brud på lov og orden. I Helsingør var det også

Svin fra det 15. århundrede.
(Her gengivet efter N. Beck: Svinets Historie)

kirkegårdsfreden, der krænkedes, og en kongelig forordning bestemte så, at byens skarpetter måtte indfange og beholde de løsgående svin, en foranstaltning, der i borgerskabets øjne kun tjente til at styrke svinenes popularitet. For Aalborgs vedkommende stadfæstede omkring samme tidspunkt en officiel ordning, at svin kun måtte færdes i gaden, når de blev drevet af en hyrde. Fritaget fra bestemmelsen var nyindkøbte eller syge svin samt søer med grise, selvsagt med det resultat, at antallet af sådanne kategorier blomstrede voldsomt op.

Hvad nu disse og mange andre forholdsregler kom til at betyde i retning af, at svinenes opførsel inden for et bysamfund måtte kræve særlig agtpågivenhed fra myndighedernes side, fandt også udtryk under former af mere almen art. Det blev således adskillige steder påbudt, at svinene skulle være »ringede«, når de gik løse. Ringningen bestod i, at der blev stukket et stykke jern eller ståltråd, ofte i form af en ring, ind i den forreste del af trynen på svinene, hvad der naturligvis virkede som en brutal dæmper på deres mulighed og lyst til at rode i jorden på steder, hvor det ikke var velset. Et almindeligt påbud af denne art blev udstedt af *Christian IV*, og hvor det blev misligholdt af bønder og borgere, skulle disse have svinene »forbrudt«, d. v. s. aflevere dem til deres herskab eller øvrighed. Kun hvis det drejede sig om genstridigheder fra gejstlige svineholdere, skulle afleveringen ske til det nærmest liggende hospital.

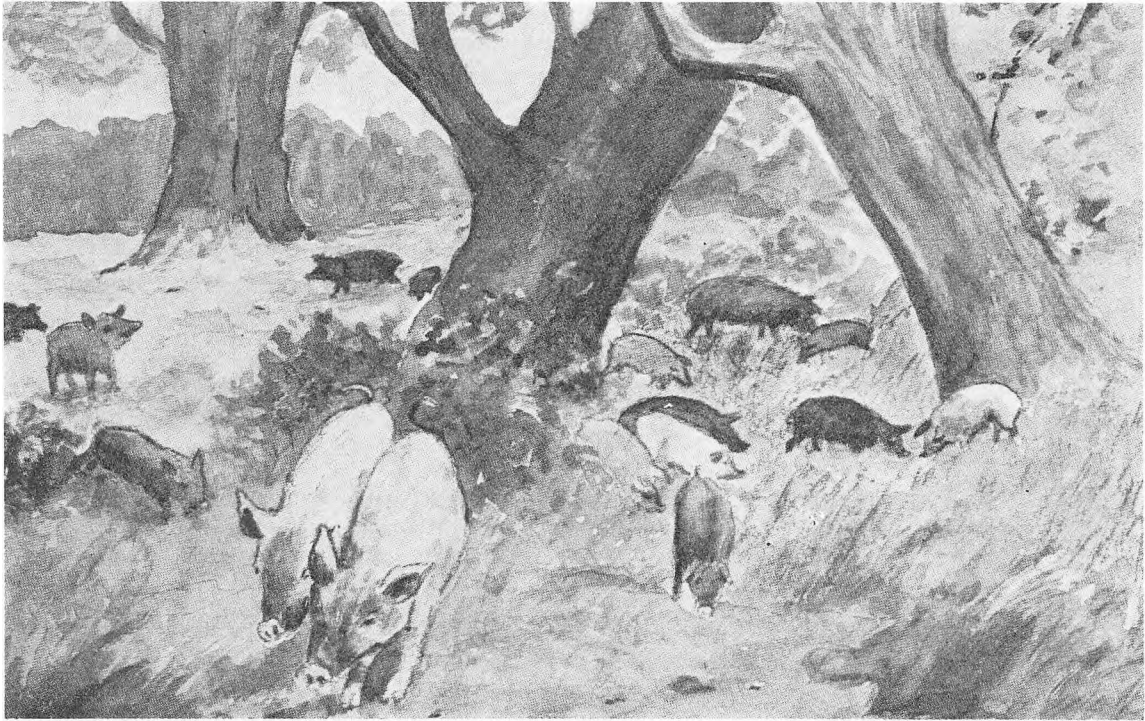
For den almindelige placering og vurdering af svineholdet måtte sådanne skader og ulemper naturligt nok påvirke hele udviklingen på dette område, og når vi går lidt videre op gennem tiden og møder et vist tilløb til en forbedring af landbrugets driftsformer og fremme af en bedre driftskultur særlig på godserne og kronens gårde, kom dette da også til at indebære en begrænsning af svinebestanden.

Noget sådant gjorde sig gældende allerede i det 16. og 17. århundrede og ikke mindst gennem det 18. århundrede, hvor efterhånden

ret omfattende bestræbelser udfoldedes for at fremme den enkelte landmands interesse for sit jordområde og hans omhu for, at der ikke skete nogen overlaster, bl. a. ved andenmands løsgående svin. Som det typiske træk i en sådan udvikling melder sig først og fremmest, hvad der knytter sig til *landboreformerne* i slutningen af det 18. århundrede og da ganske særlig udskiftningen af jorden ved forordningen af 1781. Med direkte sigte på svineholdet og markfredens overholdelse i denne henseende indeholdt en anordning af 1794 bestemmelsen om, at man var berettiget til at dræbe svin, der brød gennem lovligt hegn ind i en kornmark.

En medvirkende årsag til en vis begrænsning af svineholdet under hele denne udvikling var imidlertid også en omfattende *nedhugning af skovene*, i mange forbindelser karakteriseret som nærmest en ødelæggelse af disse, der foregik op gennem den nævnte tidsperiode. Hvor der ikke i nævneværdig grad var mulighed for at afhjælpe tabet af skovene med andre, men ofte mere bekostelige hjælpemidler i fodringen, måtte følgen nødvendigvis blive en indskrænkning af svinebestanden.

Ved en betragtning af disse forskellige udslag af de tilstedeværende, men forringede vilkår for svineholdet er det nu på den anden side værd at påpege, at den foreliggende interesse for at forøge produktionen af mælk og fremme visse former for et egentligt mejeribrug, som kan noteres fra omkring midten af det 18. århundrede og navnlig gennem den efterfølgende periode, i nogen måde fik den modsatte virkning på svineholdet og bidrog til dets udvidelse. Baggrunden herfor var anvendeligheden af mejeriproduktionens biprodukter, særlig valle, som fodermidler for svinene, måske også i almindelighed den sans for omhu i husdyrholdet, som arbejdet med mælken rummede og befordrede. Ejendommeligt nok bidrog også datidens svøbe for landbruget, den grasserende kvægpest – hvorom *Holberg* skrev, at den »dannede en Epoke udi Historien« – indirekte til større svine-

Oldensvineene muntre sig i skoven

hold, idet den ramte studebesætningerne hårdere end malkekvæget og dermed tilskyndede til at forøge mejerivæsenet.

Det er da en udviklingslinie af denne art, der møder os i slutningen af det 18. århundrede, en reaktion mod alt for meget at kaste vrage på svineholdet, men tværtimod at ofre det mere interesse. Fra tiden omkring århundredskiftet foreligger således de varme fortaleres lovprisning af svinet og dets produkter, først og fremmest i *Erik Viborgs* navnkundige »Vejledning til Svinets Behandling som Huusdyr« (1804). Han påtaler, at svinets gode egenskaber forskertses ved dets som regel dårlige behandling, og navnlig fremhæver han, at »naar Svinet slagtes, nyttes alt«. Indvolde og svineblære er uundværlige for apotekerne, og galden er kendt som et godt middel mod hvepsestik. Svinehår bruges ved fremstilling af reb og blandes tit i kalk og ler til murerarbejde. Rygen af svinehår kan

hæve krampetrækninger hos hysteriske fruentimmere, medens svinetænder bruges til pole-ring, og svineskind til læder, ved fremstilling af møbler, bogbind, rideudstyr o. lign.

Særlig interesse ofrer Erik Viborg anvendelsen af svinets gødning, der »bruges med en Til-sætning af Urin til Klædevalkning, og af ukyn-dige Kuursmede gives den Hesten imod Kolik. Som Huusmiddel er en varm Svinelort bleven anpriist for at standse Næseblod og Durkløb. I første Tilfælde holdes den varm under Næsen, og i sidste Sygdom indgives den quintinviis. Den er ogsaa brugt mod Koldfeber«. Forfatteren berømmer også svinets intelligens og fortæller, at »man har set Svin oplukke Døre for at bemæg-tige sig velsmagende Føde og trække Tappen ud af Øltønder for at erholde Drikke«.

Selvom nu direkte følger af den mere posi-tive indstilling til svineholdet omkring begyn-delsen af det 19. århundrede ikke var særlig

øjnefaldende, fulgtes udviklingen dog stadig med interesse også i de følgende årtier. I det betydelige værk af landøkonomen *G. Begtrup*: »Beskrivelse af Agerdyrkningens Tilstand« fra årene 1803–12 skildres også svineavlens tilstand i de forskellige dele af landet. Forfatterens synspunkt går ud på, at bonden gennemgående holdt for mange svin, og at det egentlig var udtryk for dårlig økonomi. »Mange Svin og mange Heste skader mangan Bonde«, siger han et sted, ligesom han fortæller, at et svin må være tre år gammelt, før det med fordel kan slagtes. Mejerivæsenet spillede særlig på de større gårde en væsentlig rolle for svineholdet, og et såkaldt vallesvin kunne produceres for hver fire køer.

Egentlig fedning af svin var efter forfatterens opfattelse en tvivlsom forretning og ofte noget af en sport i retning af at se, *hvor* fede svinene kunne blive. En brændevinsbrænder i Slangerup nåede for et af sine fedesvin til København en vægt på 28 lispund (448 pund), hvilket dog også medførte, at det under kørslen til staden »maatte flittigt afkøles med Vand, og dog holdt man med Møje Liv i det, skønt der kun var fire Mil at køre«.

Om de forskellige landsdele hedder det, at den sjællandske landmand må revses for dårlig økonomi i svineholdet, mens Fyn og Langeland viste gode resultater, særlig på grund af muligheden for at benytte fodermidler stammende fra mejerivæsenet. Lolland og Falster omtales for deres enorme forbrug af slagtemad af svinene, og mad af denne art betegnes for Lollands vedkommende som »en helliget Skabning og Almuens bedste og næsten eneste Sucik«. Om Jylland oplyses, at der her foregik en betydelig handel med svin, i Vestjylland ved indkøb fra de østlige egne, og det tilføjes, at vestjyden »sparer for sin Mund og fylder sin Pung«, bl. a. på baggrund af, at de solgte begge sidestykkerne af svinene, og selv kun beholdt hoved, ryg, indmad og – fødderne.

Uanset, hvad der nu gennem enkelte beskrivelser eller på anden måde foreligger om svine-

holdet, kan det imidlertid som helhed siges, at de yderst omskiftelige vilkår, som landbruget gennemlevede fra udgangen af det 18. århundrede og op til omkring midten af det 19. århundrede, ikke i afgørende grad ændrede svineholdets plads indenfor bedriften og dens økonomi. Dette gjaldt i den almindelige opgangstid til 1807–08, dernæst i de urolige, for ikke at sige forstyrrede år til 1816–17, der dog for landbruget nærmest virkede som en højkonjunktur. Videre gennem landbrugets så at sige bundløse krisetilstand indtil den indtrufne bedring heri omkring 1830 og endelig fra dette tidspunkt indtil begyndelsen af 1860'erne gennem en periode, der med rette for sine første årtiers vedkommende er karakteriseret ved rovdrift på vigtige områder af agerbruget, men derefter i afgørende grad fandt sin afløsning i den såkaldte erstatningsdrift, hvor husdyrbruget efterhånden kom til at indtage sin mere fremskudte placering. Med hensyn til denne sidstnævnte udvikling kan det dog betragtes som naturligt, at også svineholdet nød fremgang, omend i første række som en biproduktion særlig til mejeribruget.

Med hensyn til rent talmæssigt udtryk for bevægelsen i svineholdet fra den fjerne fortid er vi henvist til kun at bygge på den første overhovedet foreliggende tælling for 1837 og den

Svinebestand

	1837	1861	Stigning 1837–1861 pct.
	1.000 slk.	1.000 slk.	
Sydøstjylland	31	46	48
Nordjylland	17	28	65
Sydvestjylland	24	38	52
Jylland ialt	72	112	53
Fyn	35	42	20
Sjælland	101	117	16
Bornholm	21	23	10
Maribo amt	6	7	17
Øerne ialt	163	189	16
Hele landet	235	301	–

følgende for 1861, altså begge for den senest omtalte periode. Resultatet kan betragtes i hestående tabel over bestanden i de forskellige dele af landet og den stedfundne stigning mellem de to tidspunkter. Bestanden i hele landet var altså endnu i 1837 kun på ca. ¼ million, men dog steget til godt 300.000 i 1861. Lad os foregribe begivenhedernes gang ved i denne forbindelse at indskyde, at det tilsvarende tal nu hundrede år senere, 1961, var 7.484.000! Udover hvad tabellen viser kan også tilføjes, at de angivne tal udgør fra omkring 3-4 svin til godt 8 svin pr. 100 td. land i 1861, stærkt varierende fra egn til egn og fra ejendom til ejendom. Eller dette lille eksempel, at der ved tællingen 1837 f. eks. i Randers amt var 22 sogne hver med kun 2-9 svin.

Ligesom der jo i nutidens betragtning af svineholdet knytter sig en betydelig interesse til svinenes *type og race*, foreligger der også fra den fortidsperiode, som vi her beskæftiger os med, forskellige oplysninger herom. I en Danmarks-beskrivelse fra midten af det 18. århundrede, *Erik Pontoppidan*: »Den danske Atlas«, nævnes et par indenlandske svinearter, nemlig en »langstrækket«, som var den bedste, og en mindre race. Og i tilgift omtales, at der navnlig i nærheden af København blev holdt en del kinesiske svin, oprindeligt indført i kinafartens store dage. Stort set var der dog næppe mulighed for at fordybe sig i kvalitetskrav med hensyn til udseende og oprindelse af svinene. Der tales i almindelighed om en landrace som den fremtrædende type, med lang, spids tryne, stærk nakke og lange ben, hårdfør og efter vore begreber ikke nogen skønhedsåbenbaring.

Fra omkring 1800 nævner *Erik Viborg* i sin tidligere omtalte »Vejlledning«, at man forsøgte at indføre »den engelske store« svineart, men ellers var der særlig to indenlandske typer, den *jydske*, der var ret stor og langstrakt og højbenet, og den *sjællandske*, der var kortere og helt igennem mindre. Også hos *Viborg* nævnes den kinesiske race, lavbenet og sort og med

flæsk af »en behagelig Kvalitet«. Om et særligt svineinteresserede godsejere i Københavns omegn oplyses, at de har indført søer og orner fra England, af Yorkshire- og Suffolk-race.

Også *Landhusholdningsselskabets Amtsbeskrivelser* fra 1830'erne beskæftiger sig med svinenes race og kvalitet. Der var hos adskillige landmænd en stigende interesse herfor, som bl. a. gav sig udtryk i indførsel af avlsdyr fra en række lande som England, Holsten, Spanien, Portugal og Kina. Fra forskellige landsdele bekræftes, at der blev holdt mange brogede og sorte svin, og i almindelighed blev »de sortplettede« foretrukket. Som udtryk for den stigende interesse for avlsarbejdet fortælles fra Vejle amt, at der fra 1840 blev afholdt skuer og bedømmelser af tyre, væddere og orner, af hvilke de sidstnævnte skulle være af ren jydsk race.

I årene op til omkring 1860'erne, som det tidligere er påpeget, fik den stadig større interesse for husdyrholdet ikke nogen afgørende indflydelse på omfanget af svineholdet. Derimod ytrede det sig ved en forbedring af dyrenes kvalitet og race. En vis indførsel af avlsdyr fortsattes, bl. a. af de middelstore typer af Berkshire- og Yorkshireracerne. Formålet for opdræt og anvendelighed af disse og andre stammer og racer var navnlig at fremskaffe det udprægede fedesvin, egnet for lønnende afsætning under de foreliggende vilkår, og en næsten sportsmæssig kappestrid udfoldedes i flere tilfælde om at præstere det bedste resultat inden for et nærmere fastsat minimum af tid. Et eksempel herpå omtales f. eks. i »Ugeskrift for Landmænd« netop omkring 1860, hentet fra landboforeningen for Sydslesvig, hvor sejrherren var en hvid galt, falden efter en fuldblods Coleshill-orne og en so af skotsk race. Den var fremstillet på mindre end et år og vejede godt 450 pund.

Men iøvrigt var jo *husdyrloven af 1852* en fremtrædende begivenhed i datidens hele avlsarbejde, af stor betydning for dette, men uden at give sig udslag i afgørende planmæssige fremskud på svineavlens område.

Slagtemad og afsætning

Det er i hovedsagen sådan, at landbrugets formål med at holde husdyr er, at deres produkter direkte eller indirekte egner sig til at anvendes som næringsmiddel og i første række som mad til mennesker. Og dette gælder, som det allerede er berørt i forskellige forbindelser, i særlig grad for svineholdet. Vejen fra en betragtning af dette mere i almindelighed og til specielt at se nærmere på, hvordan det fra gammel tid formede sig med hensyn til at anvende det slagtede svin og de deraf fremkommende produkter som mad, er derfor kort og naturlig. Og af samme interesse vil det være at se lidt på, hvordan afsætning – og omsætning i det hele taget – har fundet sted som det afsluttende led i hele dette produktionsapparat.

Hvad da angår *svinets placering i forsyningen med madvarer*, har denne fra den grå oldtid altid været særdeles fremtrædende. Det gjaldt imidlertid ikke alene i betragtning af det omfang, hvori slagtemad indgik i forbruget, men også de højt priste egenskaber, der tillagdes de forskellige anretninger af svinets produkter. Med stolthed er der grund til at minde om, hvordan forbruget af flæsk endogså havde sin plads i den nordiske mytologi, med beretningen om, hvorledes de faldne kæmper i Valhalla, sammen med guderne selv, gjorde sig til gode med sulemad af galten *Særimner* med dens ret bemærkelsesværdige egenskab at kunne slagtes og fortæres, så ofte det skulle være, fordi den ganske simpelt levede op og voksede ud igen.

Men gennem århundreder var slagtemad, stegt eller kogt, oftest saltet eller røget, en dominerende bestanddel i ugens og dagens spiseseddel, tilberedt og serveret efter kræsne ganers krav og lyst eller til dækning af menigmands nødvendige behov. En skribent fra en fjern fortid har udtrykt det sådan, at svinets nærende kød var ligeså uundværligt for den arbejdende menneskeklasse som for lækkermunde, det mest styrkende og nærende af alt kød, et af bondens

Hjemmeslagtning

vigtigste fødemidler, der gør ham alt andet sul, ja, selv smørret, undværligt. Den gængse form for anretningen var det såkaldte »saltemadsfad« eller »gammelmadsfad«, den sidstnævnte betegnelse begrundet med, at der som regel blev tillavet så stor en portion, at den skulle vare hele ugen.

En betragtning af denne art med hensyn til betydningen af svinets produkter for folkeernæringen har efter alt at dømme sin gyldighed fra den fjerne fortid og op mod vor egen nutid. En husmoder-vejledning så sent som fra efter midten af det 19. århundrede beretter om denne ubevægelighed i spisesedlen, ved at anvise flæsk eller flæskemad for seks af ugens syv dage, både i sommer- og vinteruger. Personlige oplevelser og erindringer hos et stort antal af de nulevende vil kunne bekræfte mangt og meget i denne retning.

Søger vi dernæst at danne os et billede af, under hvilke former og i hvilket omfang en egentlig *omsætning*, og altså en eller anden *afsætning*, har fundet sted, er kilderne hertil kun få og svage for den virkelig fjerne fortid. Det vil kunne fastslås, at det egentlige hjemmeforbrug – hos producenten selv – har spillet den afgørende rolle, såvel indenfor landbruget som for svineholdere i byerne. En vis indenlandsk om-

sætning må imidlertid også formodes at være foregået. Ganske vist først fra omkring 1730 foreligger lidt talmæssige angivelser, der går ud på, at der årlig er tilført købstæderne og København, hvad der svarer til ca. 20.000 svin.

Men desuden foreligger der allerede meget tidligt, nemlig fra Valdemarernes tid, omtale af en vis udførsel af landbrugsprodukter, herunder svin, og særlig Jylland roses for sin vindskibelighed i denne retning. Det er dog først omkring midten af det 18. århundrede, i *Erik Pontoppidan*: »Økonomiske Balance«, at vi får lidt talangivelse derom. Værdien af landbrugets årlige udførsel er anført til 2,2 mill. rigsdaler, deraf halvdelen fra husdyrbruget og for henimod 100.000 rigsdaler omfattende svin og svineprodukter. Udførslen foregik mest fra Jylland og bestod i levende svin, der i store flokke blev drevet syd på til egnene ved Elben og Ejderen, ialt i et antal af 10.000 og til en pris af 1 rigsdaler 4 mark stykket. Det udførte flæsk var grønt, saltet og røget og gik ligeledes syd på til Lybeck, Hamborg og Holland samt til Norge.

Til bedømmelse af prisforholdene under disse forskellige former for afsætning kan det tjene som et vist grundlag, at kapitelstaksten for flæsk gennem det 18. århundrede, udregnet som gennemsnit pr. 25 år og omregnet til øre pr. kg, var henholdsvis 23, 27, 40 og 41.

Når vi ligesom på andre punkter i vor fremstilling vil søge at føre udviklingen op til omkring 1860 også for afsætningen, må det nærmest fastslås, at den udvidelse af produktionen, som foran er omtalt, i alt væsentligt fandt anvendelse ved et forøget forbrug på det indenlandske marked, hvad vi med moderne sprogbrug ville kalde hjemmemarkedets forsyning. Af de talmæssige oplysninger, som er opnåelige for udførslen, fremgår nemlig i hovedsagen, at denne ikke udviste principiel stigning inden for denne periode. Omkring 1820 var der fra det egentlige kongerige, så godt som udelukkende fra Jylland, en udførsel af henimod 20.000 svin årlig, men tallet dalede i de nærmest følgende

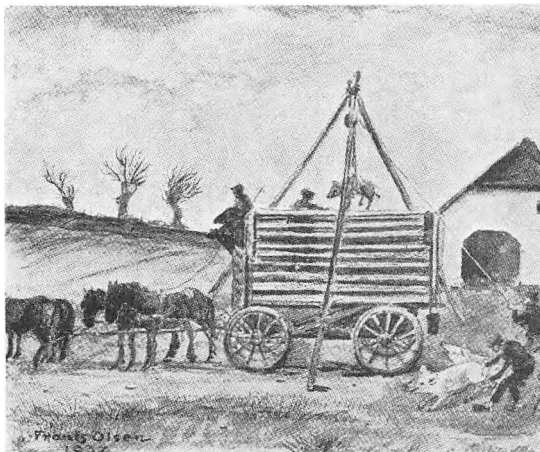
	Kongeriget		Monarkiet	
	Udførsel		Udførsel	
	Flæsk 1.000 kg	Svin 1.000 stk.	Flæsk 1.000 kg	Svin 1.000 stk.
1838-43.	1.059	-	2.595	17
1844-50.	850	2	1.834	22
1851-55.	978	3	2.182	36
1856-60.	1.005	2	2.263	52

år, samtidig med at tendensen var stigende for flæsk. Af dette drejede det sig tidlig navnlig om frisk flæsk, men efterhånden mere og mere om saltet og tildels røget.

Denne udvikling fremgår af den lille oversigt for årene 1840-60, hvor de officielle tal for udførslen er anført for kongeriget og for hele monarkiet.

Også i vurderingen af disse tal spiller selvsagt prisforholdene en afgørende rolle, men vi må endnu for disse år tage kapitelstaksterne for flæsk som materiale i denne henseende. Det stiller sig da således, at de i gennemsnit for 1820-30 lå på, hvad der svarer til ca. 40 øre pr. kg, derefter 1830-49 på ca. 50 øre og sluttelig i 1850-60 på knap 70 øre. Tallene her og i det hele taget, når det drejer sig om afsætning og priser, er jo ingenlunde imponerende fra et nutidssynspunkt, og som allerede omtalt står dette

Stakitvognen i funktion

også i forbindelse med, at så stor en del af produktionen og afsætningen var udenfor en mere eller mindre officiel belysning. To afgørende grunde må nævnes, nemlig at slagtning af svin i afgørende tal og omfang foregik som hjemmeslagtning, og at afsætning og omsætning i det hele taget på samme måde havde det lokale, vel endda det personlige, præg.

Selve slagtningen var underkastet tradition og bestemte fremgangsmåder. Den foregik en gang eller to om året på almindelige landbrug, særlig i november («slagtemåned») og i ugerne før jul. Behandling og fremstilling af slagtemaden sorterede under »vor mor«, der med sine hjælpere var dagens helt og den person, hvorom hele stemningen samlede sig. Sulekammerets hylder og mangehånde kar og rum var i første omgang stedet for »afsætningen«.

Men også hjemmeslagtningen kunne finde sin afsætning på anden måde, ved salg til en fast lokal kundekreds og navnlig ved torvehandel i nærmeste købstad eller for en ret vid omkreds i København. Denne handel foregik dog meget ofte ved en af tidens mange »handelsmænd« som mellemed, hvad enten han nu fremtrådte som en lille venlig mand, der gerne

ville gøre lidt forretning, eller som storopkøberen inde fra købstaden eller hovedstaden, flot kørende og forsynet med en rummelig og vel fyldt tegnebog.

Et kapitel for sig var transporten af de opkøbte dyr ind til købstaden. Den foregik i de såkaldte »stakitvogne«, der kunne rumme et utroligt antal af forskellige husdyr, som fedekalve, fedesvin, lam, fjerkræ o. s. v. Særlig spændende, men ingenlunde udtryk for »dyrenes beskyttelse« var indladningen, der skete ved hjælp af et monstrum af en talje, i hvis reb dyret oplevede sin første flyvetur.

Og fra det hyggelige barndomshjem gik nu altså turen til staden, hvor slagtning og salg til en kundekreds foregik i slagtermesterens ofte ret storstilede slagtergård, med adskillige svende og andre medarbejdere i fuldt sving.

Gennem tider og perioder af højst forskellig art og indhold fandt arbejdet med svinehold, slagtning og afsætning sin udfoldelse, som nu er fremdraget i visse hovedlinier. Ført frem til omkring 1860 rummer disse oplæget til ændringer på vigtige områder, under påvirkning af en udvikling, der bliver genstanden for den følgende skildring.

II. Mod nye perspektiver i produktion og afsætning

Det almindelige kendskab til dansk landbrugs historiske udvikling omfatter sikkert som regel en viden om, at der i de sidste par årtier af forrige århundrede foregik visse afgørende ændringer i driftsform og produktion. Og så rigtigt dette er, bør på den anden side dertil føjes, at vigtige forudsætninger for denne udvikling fandt deres tilblivelse og begyndende udfoldelse i den forudgående periode, d. v. s. fra 1850–60.

Det gælder, som det allerede er nævnt tidligere, at landbrugets overgang til, hvad der betegnes som erstatningsdrift og navnlig forøget anvendelse af gødning til opretholdelse af jordens ydeevne, ifølge sagens natur virkede fremmende for husdyrholdet, derunder svinene. Til denne forskydning knyttede sig også en vis ændring i den almindelige opfattelse af vore afsætningsforhold, således som denne dog først på et lidt senere tidspunkt fandt sit egentlige gennembrud, bestående i det såre principielle, at medens man hidtil havde betragtet husdyrbrugets afsætning som noget, der var *en følge* af udviklingen i almindelighed, blev den nu det egentlige *hovedformål* for landbrugets produktion som helhed, og denne i stigende grad anlagt under hensyn hertil.

I første række var det da de politiske forhold og afgørende ændringer i vilkårene for den udenrigske afsætning, der dannede baggrunden herfor. Det er i denne forbindelse værd at lægge mærke til, at landbruget havde gode tider indtil omkring midten af 1870'erne. Ejendomspriserne var ret stærkt stigende, det dyrkede landbrugsareal voksede betydeligt og dermed også

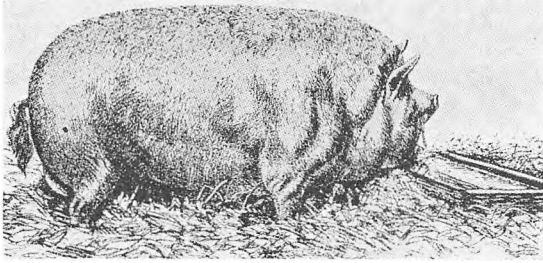
produktionens omfang, særlig udtrykt i kornhøsten. Også forbedringen i låneforholdene gjorde sig gældende, bl. a. takket være kreditforeningerne fra deres første tilblivelse efter 1850. Af gennemgribende betydning var tabet af Sønderjylland 1864 også for afsætningsvilkårene, i retning af at fremme erkendelsen af, at Danmark nu selv måtte bane sig vej til verdensmarkedet, i stedet for som hidtil i væsentlig grad at have vore sydlige grænselands og disses handelscentre som gennemgangsled.

Som den store afgørende faktor indtraf nu imidlertid ændringerne i verdensmarkedets vilkår, ved konkurrencen fra oversøiske produktionslande på de gamle europæiske pladser. Tilførsel særlig af korn og kød til priser, der var udtryk for disse landes billige produktion under ekstensive driftsformer, indebar forskydninger, som for de gamle landbrugslande, deriblandt Danmark, var ensbetydende med en principiel ændring af de foreliggende muligheder og udløste sig i den alvorlige krise for landbruget i de nærmest følgende årtier.

Følgen af denne krise og vejen til dens afhjælpning blev da for Danmarks vedkommende på den ene side en væsentlig forringelse af eksportmulighederne for planteavlens produkter, men til gengæld disses forøgede anvendelse til en stadig stigende fremstilling af dyriske produkter af relativt høj forædlingsgrad og kvalitet, med andre ord hvad der siden da har været dansk landbrugs bannermærke. Hvorledes denne udvikling talmæssigt allerede tidligt frembød det nøgterne resultat af eksportens forandrede karakter kan kortest muligt udtrykkes ved, at værdien af merudførslen af dyriske produkter allerede 1872 for første gang oversteg det tilsvarende tal for korn og kornvarer.

Større og bedre svinehold

Som det var at vente, kom den indtrufne nyorientering i landbrugets produktion også svineholdet til gode på iøjnefaldende måde. Dette

Det rigtige fedesvin, 60'ernes og 70'ernes ideal

var i første række tilfældet rent kvantitativt, således som de nu regelmæssigt afholdte tællinger bekræftede. I den hosstående oversigt er tallene anført for 1871 og 1881 på tilsvarende måde, som det allerede findes tidligere for det forudgående tidsrum (s. 14), og hertil er føjet de procentvise stigninger. På grundlag af de i sig selv endnu ikke overvældende store tal for bestanden tildrager disse stedfundne stigninger sig med rette opmærksomhed, ganske særlig for tiåret 1861-71, da man nærmer sig de 50 pct. for hele landet og for Jylland 70 pct. Den fortsatte udvikling indtil 1881 omfatter stigningen på knap 20 pct. for hele landet, samtidig med at bestanden på den halve million er passeret. Også på dette tidspunkt var stigningen størst i Jylland, hvor antallet i sig selv lå forholdsvis lavt i de forudgående perioder.

Hvad oversigten ikke direkte udviser, er det interessante tal for forholdet mellem svineholdets størrelse og den øvrige husdyrbestand, hvor f. eks. tællingen 1881 viste omkring halvt så mange svin som stk. hornkvæg på Øerne, men kun mellem en tredjedel og en fjerdedel af kvægtallet for Jyllands vedkommende. Baggrunden herfor var Øernes mere udviklede mejeribrug overfor Jyllands større kvægopræt, som her var favorit med hensyn til mælkenes anvendelse. Også om sammensætningen af svineholdet kan det her tilføjes, at den kortere opfedningsperiode gav sig tydelige udslag i så henseende. Medens tællingen i 1861 på knap 300.000 stk. havde bestået af 20 pct. i alderen

over 1 år og 80 pct. under 1 år, havde tællingen 1881 henholdsvis 11 og 89 pct. i de to aldersklasser.

I en karakteristik af svineholdets udvikling fra begyndelsen af 60'erne til dets egentlige gennembrud i 80'erne må det imidlertid ikke overses, at den talmæssige stigning i bestanden ledsagedes af en væsentlig *forbedring af dennes kvalitet*, således som dette foregik ved gennemførelse af et bevidst avlsarbejde og dettes bedre tilrettelægning med sigte på de foreliggende muligheder i produktion og afsætning. Den i tidligere forbindelse iværksatte bestræbelse for at indføre avlsdyr særlig fra England havde nu muliggjort oprettelsen af en del avlscentre, hvorfra et ret stort antal orner af middelstor engelsk race var indgået i avlen. Ved tællingen 1871 var således af det samlede antal orner på godt 2000 omtrent lige mange af engelsk race og af landrace. Dette er grundlaget for, at *P. A. Mørkeberg* i sit epokegørende skrift »Svineavlens Ledelse«, der udkom 1901, kunne karakterisere svinebestanden ved slutningen af 70'erne som særdeles god og velegnet for eksportmarkedet på dette tidspunkt, særlig Tyskland.

Men netop omkring disse år satte nu de ændrede krav ind både til eksportafsetningen, som

Svineholdets størrelse

	1871 1.000 stk.	Stigning 1861-1871 pct.	1881 1.000 stk.	Stigning 1871-1881 pct.
Sydøstjylland	76	65	88	16
Nordjylland	49	75	73	49
Sydvestjylland	64	68	81	27
Jylland ialt	189	69	242	28
Fyn	58	38	60	3
Sjælland	163	39	191	17
Bornholm	25	9	27	8
Lolland-Falster	7	-	7	-
Øerne ialt	253	34	285	13
Hele landet	442	47	527	19

følge af det britiske markedes større betydning, og dermed til produktionen af den dertil egnede vare, nemlig *bacon*. Forudsætningen herfor var imidlertid tilstedeværelsen af en svinetype, der af P. A. Mørkeberg betegnedes som »et langt, kødrigt, fintknoglet og fintskindet Svin med tyndt Spæklag i Ryggen, tyk Bugvæg og gode Skinker«. Frembringelsen af dette ønskedyr søgtes opnået ved indførsel, særlig af eksemplarer af den store Yorkshire-race, og forædling ved krydsning med den hjemlige race. Pionerarbejdet i denne retning fandt som sin særlige foregangsmand slagteriejeren fra Holstebro, *Magnus Kjær*, fra hvis avlsbestand Yorkshire-orner i stort tal fandt vej til svinebesætninger landet over og blev ophav til samtidens berømte »Holstebro-svin«, der kunne præstere det rigtige »Holstebro-flæsk«, endogså kaldet »kongeligt dansk Flæsk«.

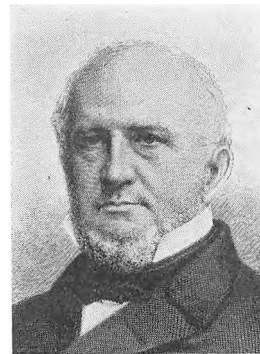
Uanset disse og andre bestræbelser og resultater indenfor svineavlsarbejdet i disse år må det dog fastslås, at den afgørende løsning af opgaven og skabelsen af en enhedsfront mellem denne og kravene fra produktion og afsætning endnu lå i fremtidens skød.

Afsætningens problemer i støbeskeen

Som optakt til en omtale af den skelsættende udvikling for slagterivirksomheden, der fandt sin egentlige udfoldelse i tiden fra omkring midten af 1880'erne, er det vor historiske pligt på dette sted at rette opmærksomheden på de begivenheder og opnåede resultater af afgørende betydning, som tidsmæssigt hører til de nærmest forudgående årtier, særlig efter 1864.

Så at sige i et profetisk fremsyn blev hovedlinier i denne udviklings karakter givet udtryk af en af tidens banebrydende pionerer, etatsråd *Edward Tesdorpf*, Ourupgaard, ved et møde i Landhusholdningsselskabet så tidligt som i marts 1864, om afsætningen af landbrugets produktion, specielt med sigte på udførslen. Han udtalte herom, at det kontinentale marked ikke

kunne ventes at slå til under den omlægning, som var igang. »Et større Marked med mere lønnende Priser maa søges i England og Skotland«, fortsatte han videre, og markederne på fastlandet var »kun Mellemmarkeder, hvis Afbenyttelse kun kan være forbundet med Tab. Vi skal gaa den kortest mulige, direkte Vej«. Og endnu skal gengives, hvad Tesdorpf tilføjede –

Godsejer, etatsråd
Edward Tesdorpf,
Ourupgaard

med gyldighed i stigende grad for hans egen fremtid helt op til vor nutid – at emnet for hans tale var merkantilt og derfor egentlig burde behandles af købmænd, men »de Grænser, hvilke vare trukne for Landmandens Virksomhed i gamle Dage, gælde ikke mere nu. Ogsaa *hans* Blik maa gaa ud over hans Markers snævre Skel, ogsaa han maa betragte det som en Opgave at drøfte de nærbeslægtede Fags Udviklinger og Svingninger«.

Omend denne tale gjaldt husdyrbruget som helhed, var den aktuel i særlig grad for svineholdet og specielt situationen og udviklingen i dets udførsel. Billedet heraf frembyder i alle henseender træk af den største interesse, således med hensyn til selve størrelsen af udførslen og dens fordeling til de forskellige markeder. Tallene i omstående oversigt belyser dette for den samlede udførsel og viser på iøjnefaldende måde den stedfundne stigning såvel for flæsk som for levende svin gennem de hver for sig karakteristiske femår indenfor perioden 1864–85. Allerede fra dennes begyndelse var således

Udførsel

	Flæsk 1.000 kg	Svin 1.000 stk.
Gennemsnitlig 1864–1870.....	4.776	31
- 1871–1875.....	5.748	154
- 1876–1880.....	4.712	213
- 1881–1885.....	10.438	287

de anførte tal for udførslen fra Danmark større end fra det samlede monarki før 1864 og viser, ikke mindst mod periodens slutning den væsentlige stigning, specielt for flæsk, men iøvrigt for levende svin, en vedvarende udvikling gennem alle årene.

Men også med hensyn til fordelingen af eksporten til de forskellige markeder påkalder forholdene i dette tidsrum vor interesse, bl. a. fordi de i vigtige henseender betegner en udfaldssituation for den senere følgende udvikling efter 1885. Stillingen og den stedfundne udvikling er belyst i tabellen for såvel flæsk som svin, men giver naturligt anledning til nærmere omtale.

Hvad angår først og fremmest *Storbritannien* er baggrunden for afsætningsmulighederne på dette marked at finde i såvel den politiske som erhvervsmæssige udvikling. Gennemførelsen af frihandels-politikken fra omkring 1860 og den tidligt forekommende specialisering i en højt udviklet industri var de faktorer, der indebar motivering og behov for omfattende tilførsler af levnedsmidler udefra. Danmarks deltagelse heri, der før 1864 havde udgjort mellem en halv og een mill. kg for flæskeeksportens vedkommende, steg gennem den her omhandlede periode til gennemsnitlig 6,3 mill. kg i femåret 81–85, svarende til henimod 60 pct. af vor eksport i hele tidsrummet. For eksporten af levende svin spillede det britiske marked en underordnet og aftagende rolle og udgik af billedet som følge af importforbud fra 1882.

Med den særlige placering, som afsætningen til *Storbritannien*, ikke blot for flæsk, men på landbrugets øvrige produktionsområder, havde vundet og nu forstærkede, fulgte også omfat-

tende bestræbelser for at fremme vilkårene, hvorunder selve *transporten* kunne forme sig. Forsøg på oprettelse af en særlig dampskibsforbindelse var iværksat af den danske stat allerede i 1852, men opgivet efter få års forløb. Et betydningsfuldt fremstød betegnede det derimod, at et engelsk rederi, særlig efter tilskyndelse af Landhusholdningsselskabet og dettes præsident *Edward Tesdorpf*, og utvivlsomt under indtryk af stemningen efter 1864, oprettede en forbindelse København–Leith og senere til Newcastle. Også fra forskellige, særlig jydsk, provinshavne etableredes dampskibsruter til det vestlige aftagerland, og af særlig betydning blev åbningen af havnen i Esbjerg 1874, hvorfra *Det forenede Dampskibs-Selskab* året efter iværksatte to ugentlige Englands-ruter.

Ved en betragtning af eksportsituationen inden for tidsrummet 1860–85 er det nu vigtigt at holde sig klart, at afsætningen syd på, til Tyskland og særlig med Hamborg som centrum, spillede en væsentlig rolle også sammenlignet med det britiske marked. Det drejede sig om udførslen af levende svin, der omregnet i kvantum oversteg tallene for flæsk. På dette grundlag var det, at den egentlige fedning af svin havde sin store glansperiode, og de sydlige markeder, særlig samlet om Hamborg og Altona, var afsætningspladser for det næsten overvældende antal af svin, som gjorde deres indtog efter transport til lands eller til vands fra danske afsendere.

Baggrunden for denne vor eksport var nu

Fordeling af udførslen

	1854–70		1871–75		1876–80		1881–85	
	pct. Flæsk	Svin	pct. Flæsk	Svin	pct. Flæsk	Svin	pct. Flæsk	Svin
Storbritannien	59	-	57	3	50	2	60	2
Norge.....	15	-	11	-	6	-	6	-
Sverige.....	8	-	12	-	27	-	19	-
Slesvig-Holsten.	14	84	13	86	7	92	6	94
Hamborg.....	1	-	3	-	7	-	7	-
Andre lande ...	3	16	4	11	3	6	2	4

ikke alene forsyningen af selve det tyske marked, men i betydeligt omfang til gendørsførsel navnlig til det britiske marked, idet de danske svin leveredes bl. a. til slagterier i Hamborg (*J. D. Koopmann & Co., Thompson & Co., m. fl.*) og derefter som bacon gik til Storbritannien. Det var således denne omvej for dansk eksport, der lå bagved Edward Tesdorpf's tidligere omtalte kritik og appel til landbruget.

En ændring i dette forhold indtraf imidlertid, da Tyskland forlod sin hidtidige frihandelspolitik og fra 1879 lagde en ret betydelig indførselstold på svin, netop på et tidspunkt, da Danmarks udførsel til Tyskland udgjorde et par hundrede tusinde svin årlig, der imidlertid for to tredjedele vedkommende gik til de Hamborg'ske baconslagterier. Også på anden måde indvarsledes hermed foranstaltninger, der bidrog til, at Danmark fremskyndede overgangen til at slå ind på den direkte vej til Storbritanniens baconmarked.

Om den side af udenrigshandelen, som ikke har været genstand for vor omtale her, nemlig indførslen af flæsk og levende svin, gælder det, at den i og for sig ikke var helt ringe i denne periode. Af flæsk drejede det sig om godt 2 mill. kg årlig i de senere år op mod midten af 80'erne, navnlig fra Sverige og Slesvig-Holsten samt ejendommeligt nok i adskillige år fra U.S.A., endogså i et sådant omfang, at det foruroligede de danske svineproducenter. Af levende svin var indførslen så godt som udelukkende fra Sverige, og også på dette punkt var der ofte en stærk reaktion fra danske landbrugskredse i retning af at få udstedt importforbud. Under forhandlinger herom mellem regeringen og erhvervenes repræsentanter gik handelen og de særlige slagterikredse, specielt i København, iøvrigt imod dette standpunkt fra selve svineproducenterne.

Det ligger i sagens natur, at også prisudviklingen udgjorde en væsentlig side af tidens vigtige anliggender på svineproduktionens område. I hosstående lille oversigt er anført gen-

Kapitelstakst og notering for flæsk

	Kapitelstakst øre pr. kg	Københavnske slagteriers notering øre pr. kg (sl. vægt)
1866-1870.....	94	-
1871-1875.....	62	88
1876-1880.....	108	86
1881-1885.....	110	82

nemsnit i de forskellige femårs-perioder af den ansatte kapitelstakst for flæsk samt af en notering, som de københavnske slagterier optog fra 1870. Som det vil ses, gør en stigende tendens sig gældende i kapitelstaksten, hvorimod det modsatte gælder for slagterinoteringen, henholdsvis fra 94 til 110 øre og fra 88 til 82 øre.

De første svineslagterier oprettes

Vi har endnu tilbage at påpege, hvorledes den udvikling i produktion og afsætning af svin, som nu er skildret, gav sig et bemærkelsesværdigt udslag i en afgørende nydannelse, nemlig oprettelsen af de første egentlige svineslagterier.

Når fra gammel tid en forsendelse af flæsk eller andre svineprodukter til udlandet var lavet i stand, navnlig fra f.eks. større slagterforretninger i byerne, foregik det på den måde, at grisen parteredes, og de forskellige stykker, i saltet tilstand, blev nedlagt i tønder, hver med sit indhold på et par hundrede pund eller henimod 30 stykker. Desuden var der både i København og visse købstæder nogle særlige flæske-salterier, der særlig i vintertiden nedsaltede flæsk bl. a. med salg til udlandet for øje.

Ændringen, som nu var under udvikling, i retning af at den særlige britiske efterspørgsel lød på flæsk udskåret og behandlet som bacon, medførte imidlertid ikke mindst her i Danmark, at et krav af denne art måtte efterkommes. Her til bidrog samtidig den omlægning til en direkte transport i stedet for omvejen via slagterierne syd på, navnlig i Hamborg. Også selve svinets kvalitet ændredes efterhånden, og man frem-

mede produktionen af bacon-typen, eller som den kaldtes: »sengsvin«, efter det tyske ord for »svide« (zu sengen).

Det kan antages, at vi atter her møder indflydelsen af etatsråd *Edward Tesdorpf* ved tilblyvelsen af en virksomhed med særligt sigte på at efterkomme de krav, som således forelå, også med hensyn til en mere rationel slagtning og forsendelse af en sådan vare, specielt til det britiske marked. Dette fandt sted ved, at ejeren af en større møllerivirksomhed på Christianshavn, etatsråd *A. N. Hansen*, i efteråret 1865 oprettede det første egentlige svineslagteri til produktion og afsætning af bacon, særlig ved eksport.

Indlæggelse af et moderne maskinel var af gode grunde – ganske simpelt, fordi det ikke forefandt – ikke mulig, og den særlige fabrikmæssige karakter begrænsede sig til anvendelsen af flere arbejdere og bedre organisering af den tilstedeværende håndkraft. Fremgangsmåden i arbejdet bestod i, at svinene blev slået for panden, puttet i svideovnen, underkastet skrabning og opskæring, hvorefter flæsken blev saltet i store kar til et par hundrede svin og senere behandlet for afsendelse. De kvalitative fremskridt ved en sådan mere rationel behandling af produkterne blev tidligt konstaterede med påskønnelse, sammenlignet med de hidtil sædvanligt benyttede fremgangsmåder, f. eks. slagtningen hos de enkelte landmænd og derefter påfølgende indsendelse af de forskellige slagtevarer til salterier eller lignende.

Et påfølgende skridt i udviklingen blev taget allerede det følgende år 1866, idet grosserer *Philip W. Heyman*, i samarbejde med grosserer *H. Puggaard*, oprettede endnu et slagteri i København, under navnet »Københavns Svineslagteri«. Med sine omfattende erfaringer og interesser i levnedsmiddel-industrien både i de forløbne og de efterfølgende år kom Heyman til at indtage en fremtrædende plads også i hele slagteriudviklingen, som det senere vil blive omtalt. Hans nye slagteri fik omfattende handelsforbindelser så at sige verden over: bacon til

England, almindeligt flæsk til Nordafrika og Sverige og til den danske og den engelske flåde.

I de allernærmest følgende år foregik der iøvrigt ikke på selve slagteriområdet nogen større udvikling, særlig på grund af den tidligere omtalte øgede afsætning af levende svin,

Grosserer
Philip W. Heyman

som udprægede fedesvin, men allerede 1879 meldte *Holstebro* sig med det tredje slagteri, grundlagt af købmand *P. Schou* og med den ansete pioner i avlsarbejdet *Magnus Kjær*, som direktør og senere ejer. Uden tøven gik han i gang med at få svinenes kvalitet – og iøvrigt deres hele behandling – forbedret. Han opmuntrede landmændene, revsede til tider både dem og pressen for mangel på forståelse af, hvad der kunne og skulle gøres med svinene, der f. eks. ved deres placering i stalde og stier var »fordømte næsten til levende begravelse«. Ved udstationering af Yorkshireorner fremmede han den berømte Holstebro-svine-race og understregede i sit skrift »Nogle Bemærkninger om Svineholdet i Danmark« (1881), at Danmark som intet andet land havde betingelsen for at oparbejde den rigtige svinetype og det rigtige flæskeprodukt, der ved den direkte eksport til det britiske marked ville overgå selv Hamborg-flæsken. Som midlet hertil fremhævede han »en naturlig Anvendelse af megen Mælk til Fodring af Svinene«.

Hvad der da på denne måde indtraf af begivenheder og udfoldedes af bestræbelser i årene fra omkring 1880, indebar på mange

måder et oplæg til, at et afgørende gennembrud i udviklingen var forestående. Bidragende hertil var de indtrufne nydannelser i mejeribrug, teknisk set ved centrifugen, organisationsmæssigt ved andelsmejeriets indførelse i billedet fra 1882. Svinefodringen fandt sine nye muligheder ved hjembringelsen af skummetmælk og valle fra mejeriet og ved øget import af foderstoffer, særlig den amerikanske majs, næsten til overmål. Den tyske todsituation bidrog til at øge interessen for det vestlige marked, trods den dermed følgende opgivelse af fedesvinet som mange producenters særlige kæledægge og dermed af adskillige traditionsbundne fremgangsmåder på omsætningens vej fra landmand til forbruger.

Af iøjnefaldende betydning var dog tillige den fortsatte oprettelse af nye svineslagterier i en række købstæder landet over. Med *Philip W. Heyman* som grundlægger eller deltager var dette tilfældet i Varde, Assens, Hjørring og Aalborg. Under medvirken af fremtrædende købmænd som *Hans Broge* og *H. J. Ankerstjerne* fulgte også Aarhus og Randers og endnu forskellige andre pladser, således at tallet på de bestående slagterier i 1887 beløb sig til 11.

Uden brydninger og vanskeligheder foregik denne nydannelse dog ingenlunde for den part i sagen, som udgjorde det egentlige grundlag i de nye foretagender, nemlig landmanden som producent af svinene. I denne henseende kan man selvsagt ikke se bort fra, at stillingen som helhed for landbruget var præget af den krise, der med styrke satte ind i disse år og nødvendigvis måtte indebære de alvorligste overvejelser af midler til at modarbejde den. Her var svineholdet et af de ret nærliggende og viste relativt gunstige resultater. Men hermed stilledes så producenterne overfor valget imellem den hidtil praktiserede fedning og den nyere produktionsretning: at frembringe en svinetype egnet for baconlevering til England.

Og netop på dette tidspunkt følte savnet af en tilfredsstillende vejledning fra svinekøberne,

der jo trods alt var *den anden part i sagen* og f. eks. stort set var interesserede i at holde priserne lavest muligt. Dette gjaldt ikke mindst, fordi der stadig måtte regnes med en mellemmand i omsætningen, »handelsmanden« eller »hønskræmmeren«, eller hvilken skikkelse han nu ellers optrådte i. Det var herom, der eksisterede et gammelt ord, der gik ud på, at salget foregik »dels på slump efter princippet: den kloge narrer den mindre kloge, og dels efter levende vægt«.

På forskellig måde var der røre om disse forhold. Den fremtrædende repræsentant fra slagteriernes side, *Philip W. Heyman*, forhandlede omkring 1884 med de sjællandske landboforeninger og tilbød at gå uden om »handelsmændene« og afregne svinene efter levende vægt og i henhold til en bedømmelse af flæsket. Forslaget blev dog ikke akcepteret fra landbruget, ud fra forskellige foreliggende vanskeligheder ved dets gennemførelse, måske bedst tilkendegivet ved en udtalelse, der fremkom i forhandlingen, at »landmændene på omsætningens område nu engang ikke var vante til, at der vistes dem velvilje«.

Også i Jylland var der en vis spænding mellem landbruget og aftagerne af svin, i første række de oprettede slagterier. I Nordjylland, hvor *Heyman* og *Koopmann & Co.* mere eller mindre havde delt riget imellem sig rent slagterimæssigt, omkring deres virksomheder i Hjørring og Aalborg, gav landmændenes holdning hertil sig udslag i det i mange henseender særdeles bemærkelsesværdige skridt, at de oprettede eksportforeninger for svin både omkring Hjørring og Frederikshavn og længere syd på omkring Brønderslev. Salget foregik uden om de nævnte slagterier, bl. a. til Gøteborg og Holstebro og byggede på en levering af ca. 10.000 svin årlig til eksportforeningerne.

Mangt og meget i den stedfundne udvikling, som nu er karakteriseret, peger i retning af en tilstedeværende modtagelighed for nye linier i slagteriarbejdets hele udformning.

III. Andels- Svineslagteriernes oprettelse og stærke vækst

Historiens gang og ikke mindst de nydannelser og større begivenheder, der ligesom betegner de fremspringende punkter i udviklingens »landskab«, har selvsagt som deres forudsætning noget, der er gået forud. Vi taler herom, når det drejer sig om en almindelig politisk sammenhæng mellem forskellige tidsaldre, og måske endda med mere påviselig berettigelse ved betragtningen af økonomiske eller erhvervs-mæssige foreteelser.

Der er grund til at påpege en sådan historisk årsagsforbindelse også i skildringen af den særlige produktionsgren af landbruget, der er vort emne her. Dens tilblivelse og udspring af de yderst primitive udviklingsformer og dens efterhånden indtrædende specialisering i opgaverne – i svineholdets varetægelse, i selve produktionens udøvelse og endelig i den afsluttende fase, afsætningen, ofte i stigende grad ved eksportmæssige fremstød – frembyder en mangfoldighed af skiftende vilkår og muligheder, hvor netop ofte en række faktorer påvirker disse enkelte sider af helheden på forskellig måde og dermed understreger, at der i alle henseender må bygges på de foreliggende forudsætninger.

Et nærliggende eksempel herpå møder os på det trin i vor fremstilling, hvor vi nu befinder os. Karakteristisk for det forudgående tidsrum var forøgelsen af produktion og omsætning, i vigtige henseender som resultat af den almindelige intensivering af hele arbejdsområdet og dermed dettes voksende plads i landbrugets økonomi. Hertil knyttede sig imidlertid som et

fremtrædende træk en iøjnefaldende mangel på balance i varetægelsen af de afgørende interesser, der for producent såvel som køber var forbundne med afsætningen, først og fremmest til et verdensmarked.

Hvad der på denne måde betegnede forudsætninger både i positiv og negativ retning for den derefter følgende periode, måtte selvsagt blive af indgribende betydning for dennes forløb og hele indhold. Karakteren heraf blev imidlertid den særlige, at bestræbelser og indsats samlede sig om skabelsen af rammerne og grundlaget for et samarbejde, der indebar muligheden for den enhed i interessernes varetægelse, som hidtil havde manglet. Forudsætninger og stillede krav betegnede på denne måde indledning til intet mindre end en epoke i udviklingen.

Horsens 1887

I denne overskrift for det følgende afsnit ligger angivet sted og tid for udgangspunktet i denne epoke, og dens egentlige indhold var oprettelsen af det første andels-svineslagteri i Danmark og, med største sandsynlighed, i verden. Den historiske forudsætning for begivenheden er foran påpeget, hvortil endnu utvivlsomt må føjes oprettelsen af de første andelsmejerier med indledning i Hjedding 1882. Men hertil kom også den særlige anledning til at sætte begivenhederne i gang.

Til forståelse af denne anledning tjener det, at afsætningen af svin fra Horsens-egnens landmænd, som sædvane var også på andre pladser, foregik på den måde, at leveringen for en væsentlig del fandt sted til opkøbere for eksportører eller slagterier beliggende andet steds. Fortrinsvis skete dette på jernbanestationen i Horsens by, hvor opkøberne også foretog afregningen, selvsagt i en prisklasse, som producenterne var uden indflydelse på, navnlig med henblik på svinenes kvalitet og markedsforholdene.

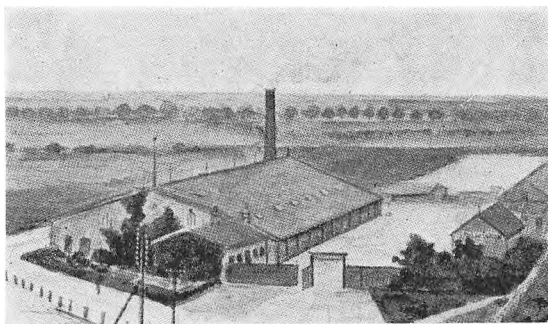
Et væsentligt led i leveringen var naturligvis

svinenes vejning, som måtte betales af leverandøren med 35 øre pr. stk., foruden at den ofte medførte tidsspilde for dem, der kom kørende med svinene. I hvert fald gav alt dette anledning til, at vejningen var meget upopulær og blev det egentlige centrum for utilfredshed og en følelse af dårlig behandling, og dette fandt sit så at sige historiske udtryk ved, at *Horsens Landbrugsforening* kort efter nytår 1887, ved et andragende af 25. januar, ansøgte indenrigsministeriet om tilladelse til, som det hedder, »at hensætte en Kreaturvægt med tilhørende lille Bræddeskur på Jernbanens Grund ved Horsens Station«.

Først i løbet af april forelå ministeriets svar, som blev et afslag på andragendet. Men allerede i mellemtiden var der sket en bemærkelsesværdig udvikling i sagen, hvis ledende kraft var formanden for landbrugsforeningen, *Peter Bojsen*, Gedved. Den 30. marts forelagde han i foreningen indholdet af, hvad han betegnede som »planer om svineeksportens forhold«. Bl. a. med henvisning til den netop stedfundne udvikling i mejeribruget og modsætningsvis den herskende usikkerhed på slagteriområdet formulerede han tre fremgangsmåder, som der skulle vælges mellem for at fremkalde en bedring, nemlig følgende:

- »1) at oprette et Svineslagteri for hele Egnen i Horsens.
- 2) at oprette smaa Slagterier, omtrent eet i hvert Sogn. Vi vil da i mange Tilfælde

Horsens Andels-Svineslagteri i 1887

kunne nøjes med at bruge Affaldet i vor egen Husholdning og sælge Siderne – den værdifuldeste Del af Svinet.

- 3) at hensætte en Vægt ved Jernbanen for at faa Medlemmernes Svin vejede til rimelig Pris. Deraf ville nødvendig følge, at vi satte os i Forbindelse med større Huse i Udlandet for at undgaa Mellemanden.«

Bemærkelsesværdigt i forslaget er det, at alle de tre alternativer ved deres formulering forudsætter en andelsforening som grundlag, for den sidstnævnte udformning oprettelsen af en eksportforening. Andelshistorisk stilles vi i punkt 2 overfor et såre interessant perspektiv: muligheden for en fremgangsmåde ved de små lokale sogneslagterier, altså i lighed med udviklingen i mejeribruget.

Bestyrelsen for landbrugsforeningen, der på mødet den 30. marts var bemyndiget til at træffe beslutning om, hvilket af de tre punkter der skulle vælges som grundlag for det fremtidige samarbejde, samlede sig på et møde i begyndelsen af maj – altså efter at afslaget på at kunne benytte forslag 3 var modtaget fra indenrigsministeriet – om det første alternativ »at oprette et Svineslagteri for hele Egnen i Horsens«. Det næste betydningsfulde skridt var derefter, at der i slutningen af maj gennem »Horsens Folkeblad« udsendtes et opråb med den meget sigende overskrift »Andels-Svineslagteriet for Horsens og Omegn«. I kraft af indholdet og en formulering af adskillige punkter, der på en måde er som en katekismus i grundlinierne for et sådant andelsforetagende som det første af sin slags, må enkelte af disse grundsætninger ikke savnes i denne vor skildring.

Der påpeges da indledningsvis som betingelser for sagens fremme, at det fornødne antal svin af den rette kvalitet kan fremskaffes inden for en passende omkreds, og som det udtrykkes, »at Landmændene ved denne Lejlighed viser,

P. Bojsen, Gedved

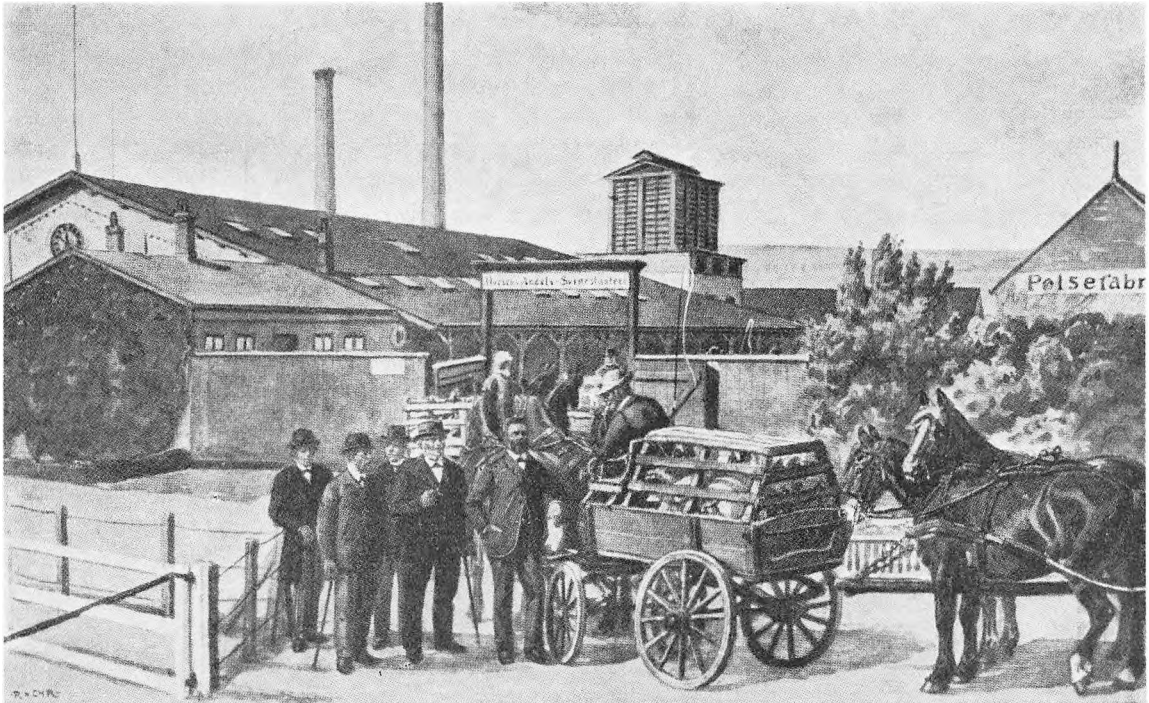
at de baade vil og kan samarbejde, og navnlig vil dette være fornødent, hvis det skal lykkes her at gennemføre en ganske vist ny, men sikkert ligesaa fordelagtig som sund Tanke: at grunde det nye Slagteri paa Andels-Principet«. Som en fordel herved påpeges, at udgiften til opkøbere af svin vil kunne spares, idet andelshaverne selv skulle levere deres svin på slagteriet, ligesom de ville være interesseret i at fremme forbruget af biprodukter. Også som en afgørende forskel fra de hidtil bestående aktie-slagterier nævnes som et gode i denne henseende, at en fortjeneste, der indenfor disse går i aktionærernes lommer, ved andels-principet fordeles på samtlige medlemmer af slagteriet.

Efter fremdragelse af vigtige former for samarbejdet, således om tilvejebringelse af grundlaget for slagteriets rejsning, om opnåelsen af andelshavernes ejerforhold, deres økonomiske ansvar og rettigheder, udtaler opråbets underskrivere som deres formening, at »et sligt Andelsslagteri vil blive et Velfærdsanliggende for hele Egnens Landbrug«.

Det blev på et sådant grundlag, at der i de følgende uger blev gennemført en agitation for

tilslutning fra landmændene. Ved denne tegnedes en leveringspligt for 7 år imod at tilskres den betaling, som driften betingede, og endvidere for flertallets vedkommende et garanti-bevis til slagteriet, hvorved garanterne sognevis påtog sig solidarisk ansvar for dettes gældsforpligtelser. Resultatet af medlemstegningen og dennes forløb i det hele taget blev da af en så positiv karakter, at der allerede den 14. juli 1887 kunne afholdes *stiftende generalforsamling* i *Horsens Andels-Svineslagteri*. Hermed var nået og passeredes, hvad der ifølge sagens natur ikke alene var en mærkedag for det iværksatte samarbejde mellem landmændene på Horsenseggen, men også blev dette for dansk landbrug som helhed på slagteribrugets område.

I første række tilkom æren for det opnåede resultat den mand, der havde været den ledende kraft i det forberedende arbejde og tillige ikke mindst havde udformet linierne i ideens virkeliggørelse, og som nu var selvskreven til at vælges som formand for slagteriets bestyrelse, forstander *Peter Bojsen*, Gedved. Den rune, som det er vel fortjent, at der ristes for ham i denne forbindelse, skal da fortælle, at han på dette tidspunkt var forstander for Gedved seminarium, oprindeligt drevet af ham som højskole siden 1859, men senere altså omdannet til skolelærerseminarium. Født 1838 som søn af den kendte grundtvigske præst i Skørpinge, *F. E. Bojsen* (»Budstikke-Bojsen«), var han uddannet til landinspektør, men havde allerede under sin virksomhed som sådan været optaget af folkeskolens ideer og deres udformning, ligesom han beskæftigede sig med praktisk landbrug og dettes foreningsarbejde. Et udtryk herfor var altså hans formandsskab i Horsens Landbrugsforening og hans senere valg til næstformand i Foreningen af jydsk Landbforeninger. Fra sine purunge år var han levende interesseret i politik og havde så tidligt som i 1866 været medlem af Folketinget. Atter i sine senere år var han aktiv politiker, idet han i årene 1896–1904 var medlem af Landstinget

Der modtages svin på Horsens Andels-Svineslagteri. På billedet ses *P. Bojsen* sammen med andre af slagteriets fremtrædende mænd. (Efter maleri af *Rasmus Christiansen*)

og fra 1912 til sin død 1922 kongevalgt og til sidst tingvalgt medlem af dette ting.

Om selve begivenheden i Horsens den 14. juli 1887, andelsslagteriets stiftelse, er det nærliggende endnu at pege på, at der ved denne lejlighed og gennem indholdet af vedtægterne blev fastlagt forskellige hovedlinier for det forestående samarbejde, der vel at mærke blev praktiserede ikke alene i Horsens, men under den påfølgende udvikling for andelsslagterierne i hovedsagen dannede grundlaget for disses vedtægtsmæssige opbygning. Det gjaldt fastsættelsen af en leveringspligt for andelshaverne samt tegning af en garantium, ligesom der pålagdes dem et solidarisk ansvar for slagteriets økonomiske forpligtelser, dog indenfor en nærmere angivet lokal kreds af andelshavere. De leverede svin skal hidrøre fra den pågældendes egen eller en anden andelshavers produktion, og sikkert i erindring om de uheldige leverings-

forhold hidtil, forbydes det at tilbyde eller modtage drikkepenge ved lignende lejligheder. Det vigtige punkt om deltagelse i et eventuelt overskud formuleres således, at grundlaget var det udbetalte forskudsbeløb for leverede svin, d. v. s. i forhold til denne leverance.

Sidst men ikke mindst fandt hele den andelsmæssige styreform sit udtryk ved den vedtægtsmæssige bestemmelse om samtlige andelshaveres stemmeret på generalforsamlingen og dennes myndighed til ved stemmeflerhed at fatte »gyldig beslutning i alle slagteriets anliggender«.

Med disse og andre retningsgivende punkter i vedtægterne var *Horsens Andels-Svineslagteri* rede til at begynde sin virksomhed efter de nødvendige skridt af ydre og praktisk art, som det egentlige udgangspunkt for den hurtig følgende udvikling i alle andre dele af landet. Et tide-skifte var indledt og blev gennemført.

Forudsætningerne for andelsslagteriernes gennembrud

Som en nødvendig forudsætning for forståelsen og dermed skildringen af begivenheder og resultater fra årene, der betegner andelsslagteriernes første udviklingsperiode, må fremdrages visse afgørende og skelsættende linier i landbrugets almindelige vilkår og de dertil knyttede bestræbelser.

Den mørke baggrund herfor var den tidligere omtalte forskydning i afsætningsmulighederne, der fra begyndelsen af 1880'erne formede sig som en krise for landbruget, i første række med virkninger af økonomisk og driftsmæssig art, men til tider i et sådant omfang, at også hele stemningen og andre, mere følelsesbetonede sider af tilværelsen, prægedes deraf. Kulminationen kan vel tidsmæssigt placeres i sidste halvdel af 80'erne og den første halvdel af 90'erne, men allerede fra omkring midten af dette tiår og i stigende grad omkring århundredskiftet spores virkningerne af den delvise omlægning af produktion og afsætning, der blev dansk landbrugs svar på den herskende tilstand og formen på dets imødegåelse heraf.

Som nogle af de mest karakteristiske udtryk for krisen melder sig først og fremmest *udviklingen i priserne* på landbrugets produkter. På den ene side var det nedgangen i kornpriserne, både for rug, byg og hvede på 25–30 pct., og

dernæst et fald i ejendomspriserne som følge af den forringede driftsmæssige rentabilitet. Overfor dette melder sig så på den anden side den fremtrædende stabilitet for afsætningen af husdyrbrugets produkter, således for smør endog en tendens til prisstigning og for flæsk kun en ret uvæsentlig nedgang, navnlig sammenlignet med korn. I sig selv var jo denne forskel i udviklingen for henholdsvis den ene og den anden driftsgren indenfor landbruget den afgørende årsag til, at det blev de forædlede husdyrbrugsprodukter, der tog føringen og blev løftestangen for en vending til det bedre.

Det er først og fremmest i *Danmarks udenrigsomsætning*, at denne gennemgribende ændring i landbrugets produktionsretning giver sig til kende også rent talmæssigt, således som det er belyst i den anførte tabel, der på tre forskellige karakteristiske tidspunkter viser værdien af overskudsudførelsen for de vigtigste vareområder. Den omtalte hovedretning fremgår tydeligt af tallene, nemlig tilbagegang for levende dyr, men dog fortsat med en væsentlig udførsel, derefter den principielle og voldsomme stigning for smør, flæsk og æg, endvidere den lige så karakteristiske overgang fra en betydelig overskudsudførelse til en dobbelt så stor overskudsindførelse – angivet ved de to minus-tal – for korn og kornvarer samt endelig, ligeledes angivet ved minus-tal, den stigende merindførelse af foderstoffer, kunstgødning og frø. I bevægelsen for disse varer er tilkendegivet endnu en særlig side af forskydningen, nemlig det stærkt forøgede forbrug af produktionsmidler og den derved tilkendegivne intensivning af landbrugets driftsformer som helhed. Fra de nu i største korthed anførte mere almene udtryk for landbrugets tilstand som baggrund for de vilkår, der herskede i andelsslagteriernes tilblivelsesår, bevæger vi os nu ind på de områder, der mere direkte vedrører slagteriproduktionen, og hvori dennes virksomhed er direkte parthaver.

Første punkt i denne henseende er *svinehol-*

Værdien af overskudsudførelse

	Gnsll. 1979-82 mill. kr.	Gnsll. 1887-90 mill. kr.	Gnsll. 1895-99 mill. kr.
Levende dyr	50	34	23
Flæsk	3	22	46
Smør	19	47	94
Æg	2	5	11
Korn og kornvarer	25	÷ 14	÷ 45
Foderstoffer	÷ 7	÷ 18	÷ 20
Kunstgødning	÷ 1	÷ 1	÷ 3
Frø til udsæd	÷ 4	÷ 5	÷ 5

dets størrelse, hvorom de afholdte tællinger giver fyldige oplysninger. Den anførte tabel beskæftiger sig med tallene for 1888, altså ret nøje svarende til andelsslakteriernes fødselsår, endvidere 1893 og 1898. Iøvrigt er ligesom i tidligere tilsvarende oversigter anført stigningsprocenten for de enkelte perioder, i forbindelse med 1888 stigningen fra tællingen i 1881, hvis tal findes belyst herefter.

En betragtning af det stykke slagterihistorie, som oversigten indeholder, bestyrker hovedindtrykket af den væsentlige stigning i svinebestanden, som 80'erne og 90'erne så at sige på banebrydende måde frembød. For hele landet passeredes i 1898 millionen mod godt trekvart million et tiår tidligere, og for hele den omhandlede periode en stigning på godt 50 pct., i løbet af de forudgående tyve år mere end en fordobling. Bemærkelsesværdig er iøvrigt den almindelige stærke forøgelse af bestanden i periodens sidste femår (1893-98), hvor Bornholm og »Sydhavsøerne« ligger med en forbausende fremgang på over 50 pct., ligesom i det hele taget disse år for alle landsdele viser betydelig stigning, i modsætning til 1888-93, der endnu ikke var præget af »gennembrudet«.

For at give et indtryk af »svinetætheden« omfatter endnu den lille særlige tabel antallet af svin pr. td. hartkorn i de to hovedlandsdele og – som et lille kuriosum – pr. 1000 indbyggere, måske i nogen måde af en vis overraskende virkning selv i vore dage.

Når vi da går videre i påpegningen af de faktorer, som var af betydning for slagterivirksomhedens udøvelse i disse år, er det naturligt at understrege det særlige forhold, at det en-

»Svinetætheden«, i forhold til hartkorn og indbyggere

	Antal svin pr. td. hartkorn			Antal svin pr. 1.000 indbyggere		
	1888	1893	1898	1888	1893	1898
Jylland	12	16	21	2.730	3.468	4.503
Øerne	11	14	23	3.442	4.321	7.126
Hele landet . . .	12	15	22	3.066	3.865	5.709

Svineholdets størrelse

	1888	Stigning	1893	Stigning	1898	Stigning
	1.000 stk.	1881-88	1.000 stk.	1888-93	1.000 stk.	1893-98
		pct.		pct.		pct.
Syddøstjylland	134	52	134	-	195	45
Nordjylland	119	62	121	2	167	38
Sydvestjylland	119	48	118	÷ 1	168	43
Jylland ialt	372	54	373	0	530	42
Fyn	92	53	93	1	124	34
Sjælland	255	33	307	21	427	39
Bornholm	13	79	15	20	24	61
Lolland-Falster	39	45	41	6	63	52
Øerne ialt	399	40	456	15	638	40
Hele landet	771	46	829	8	1.168	41

delige resultat af de i sig selv så indgribende funktioner på slagterierne i så afgørende grad er bestemt af det grundmateriale, der stilles til disposition, med andre ord selve de leverede svin, disses type, forudgående fodring o. s. v. Dette var genstand for erkendelse fra tidernes morgen og gav sig udtryk i den interesse, der knyttede sig til udvælgelsen af den egnede svinerace og i stigende grad til hele arbejdet med svinene, nærmere betegnet *avlsarbejdet og fodringen*.

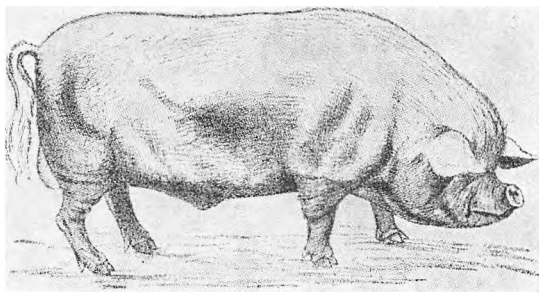
Hvad nu det førstnævnte angår, fremgår det af tidligere omtale heraf, at bestræbelsen for en krydsning mellem den danske landrace og forskellige størrelser af Yorkshire-racen havde mødt udbredt tilslutning og forståelse. Både de bestående private slagterier og de efterhånden oprettede andelsslakterier udfoldede bestræbelser i denne retning såvel som fremtrædende landmænd.

En vis ændring i opfattelsen gjorde sig imidlertid gældende i begyndelsen af 1890'erne på baggrund af, at den stedfundne krydsning fra mange sider ansås for utilfredsstillende. Det var et udslag heraf, at *De samvirkende sjællandske Landboforeninger* 1893 behandlede og tilsluttede sig et forslag, der anbefalede, at den omtalte krydsning skulle iværksættes mellem

svin af ren landrace og ren Yorkshire-race, således altså at disse to racer holdtes rene her i landet, ved oprettelse af avlscentre for hver af dem. Også *Det kgl. danske Landhusholdningsselskab* blev inddraget i spørgsmålets behandling og indsamlede oplysninger fra de bestående slagterier, der så ret pessimistisk på avlsarbejdets udvikling ved den indgående krydsning, der i sin hidtidige praktisering ansås for at have været planløs og uden kvalitetsforbedrende indflydelse på flæsket.

Imidlertid fik dette røre sin betydning, idet landhusholdningsselskabet besluttede at fortsætte en undersøgelse og at overdrage denne opgave til den mand, der i den følgende årække blev den centrale person i hele avlsarbejdet, daværende konsulent, senere statskonsulent *P. A. Mørkeberg*. Hans udgangspunkt i denne retning var forelæggelsen af de indtil da opnåede resultater, ved et foredrag i begyndelsen af februar 1896 i landhusholdningsselskabet under titlen *Danmarks Svineavl*, senere i alt væsentligt indeholdt i hans højt værdsatte skrift »*Svineavlens Ledelse*« (1901). Han sluttede sig ved begge disse lejligheder til de sjællandske landboforeningers foran refererede opfattelse, at den danske landrace og Yorkshire-racen skulle holdes hver for sig, og at brugsdyrerne til slagtning skulle være resultatet af en enkelt krydsning. Efterhånden kunne deraf fremgå en indenlandsk race, egnet for de foreliggende formål.

Orne af stor Yorkshire-race.
Indført 1890 af *Magnus Kjær*, Holstebro

Denne plan skulle fremmes ved oprettelse af *svineavlscentre*, under den form at de lokale landboforeninger skulle beskæftige sig med landracen, og de provinsielle organisationer med Yorkshire-racen. Af svineavlscentre var der iøvrigt allerede 1895 oprettet 4 på Sjælland, hvorefter antallet indtil 1900 steg til 107 fordelt over hele landet, deraf 92 for dansk landrace og 15 for Yorkshire. Af vigtighed var det, at der samtidig, til frembringelse af den rigtige type brugsdyr, stiftedes *svineavlsforeninger*, de første allerede 1894 på Sjælland og Bornholm, således at antallet i 1900 beløb sig til 56. På dette punkt øvedes en betydelig indsats og indflydelse ikke alene af landboforeningerne, men efterhånden af de bestående andelsslagterier og disses hovedorganisation, bl. a. i retning af opnåelse af statstilskud, fra 1899, og senere ved udformningen af husdyrlovgivningen af 1902.

Men også med den anden foran nævnte fremtrædende faktor for slagteriarbejdet, *svinenes fodring*, og indvinding af systematisk erfaring ved forsøg og forskning, var denne tidsalder rig på udvikling og resultater. Et hovedpunkt i denne henseende var den allerede gennem en årække iværksatte, men nu stadig mere systematiske forsøgsvirksomhed på dette område. Som en ingenlunde underordnet omstændighed i denne forbindelse er det på sin plads at understrege, at denne vitale bestanddel af datidens – og nutidens – forsknings- og oplysningsarbejde allerede tidligt mødte sin fulde udfoldelse ved, at de opnåede resultater, når tiden var inde, tilgik udøverne af arbejdet i marken og blev nyttiggjorte af disse.

Fodringsforsøg med svin havde tidligt været foretaget, således af den nidkære foregangsmand også på andre områder af landbruget, *N. P. J. Buus* på Gedsergaard, allerede i begyndelsen af 60'erne. Sin særlige placering fik et sådant arbejde dog ved, at *N. J. Fjord* fra begyndelsen af 1880'erne havde indledet sine svine-fodringsforsøg, særlig med henblik på

anvendelsen af det da stærkt omdiskuterede mejeriprodukt skummetmælken. Ved forsøgenes fortsættelse fastslog han dennes og vallens foderværdi såvel som tilsvarende tal for byg og rug. Ligeledes foretog han bedømmelser af slagtede svin på slagterier i København og Assens, gjorde beregninger over foderbehovet til en vis tilvækst hos svinene og endnu adskilligt andet.

N. J. Fjords epokegørende virksomhed fandt sin umiddelbare fortsættelse efter hans død (1891), gennem foranstaltninger og indsats af forskning og videnskab, til udbytte og erfaring også for slagteriproduktionens udøvere.

Til påpegning af, hvad der kan betegnes som den tidsmæssige ramme for andelslagteriernes første udvikling følger sig naturligt en nærmere betragtning af afsætningens mest fremtrædende side, *udenrigsomsætningen*, omfattende såvel udførsel som indførsel af den samlede slagterivirksomheds varegrupper. Dette er af interesse, også fordi begivenhedernes gang på dette område spillede en særdeles vigtig rolle for sagernes udvikling som helhed.

Til almindelig oversigt i denne henseende tjener da den følgende tabel, der omfatter gennemsnitstal for femårsperioderne inden for det tidsrum, vi beskæftiger os med, tagende sigte deraf den fremkomne merudførsel af de to hovedbestanddele af omsætningen, henholdsvis de forarbejdede varer flæsk og skinker samt gruppen levende svin og grise. Interessen samler sig først om merudførslen, der for flæsk

Udenrigsomsætningen

Genstl.	Flæsk og skinker						Svin og grise					
	Udførsel		Indførsel		Merudførsel		Udførsel		Indførsel		Merudførsel	
	mill.	mill.	mill.	mill.	mill.	1.000 mill.	1.000 mill.	1.000 mill.	1.000 mill.	1.000 mill.	1.000 mill.	1.000 mill.
	kg	kr.	kg	kr.	kg	stk.	kr.	stk.	kr.	stk.	kr.	kr.
1886-1890.	30	24	3	2	27	22	135	8	11	-	124	8
1891-1895.	45	34	4	3	41	31	136	10	2	-	134	10
1896-1900.	68	53	4	3	64	50	1	-	2	-	÷1	-

og skinker viser den konstante og meget iøjnefaldende stigning gennem de tre femårsperioder, både i kvantum og værdi. For svin og grise fastslår tallene for merudførsel, at denne endnu til omkring midten af 90'erne havde en vis placering ved siden af flæsk og skinker. En fuldstændig ændring heri skete imidlertid, som

Statskonsulent
P. A. Morkeberg

tabellen viser, omkring dette tidspunkt, hvad der skal blive nærmere omtalt i det følgende. Hvad angår indførselssiden, drejede det sig i alt væsentligt om tilførsler fra Sverige, bl. a. til de københavnske slagterier, men omfanget af indførslen var som helhed betydeligt reduceret sammenlignet med tidligere.

Som antydet frembød udenrigshandelens forløb ret dramatiske begivenheder gennem den tidsperiode, vi betragter. En for svineproduktionen og dens afsætningsvilkår noget alarmerende situation indtraf, da der i september 1887 forefaldt nogle tilfælde af svinepest eller svinedifteritis på lossepladserne på Amager og efterhånden også andre steder landet over, omend her i meget begrænset antal. For de københavnske lossepladser blev der straks foretaget indgribende foranstaltninger, nedslagtning og nedgravning af svinene o. s. v., og overførsel af svin fra København til de øvrige landsdele blev forbudt.

Dette fandt sted en af de sidste dage i november (1887), men netop på samme tidspunkt indtraf så den i virkeligheden lammende

begivenhed, at Tyskland udstedte forbud mod indførsel fra Danmark af levende svin, flæsk og pølser. Samme forbud forelå iøvrigt på et senere tidspunkt fra Sverige og Norge og enkelte andre lande, hvilket bl. a. bevirkede, at der fra dansk side udstedtes forbud mod indførsel af svin fra Sverige, en foranstaltning, der særlig ramte de københavnske slagterier, så de endogså en overgang måtte ligge stille.

Den således indtrufne situation medførte et voldsomt prisfald her hjemme, i første række for fedesvin, men også for slagterisvin som helhed. Særlig den sidstnævnte foreteelse vakte en voldsom misstemning fra landbrugets side mod slagterierne, som jo endnu på dette tidspunkt var de private virksomheder, og man opfattede det således, at disse benyttede den herskende panikstemning til at nedsætte deres priser.

Det ligger i sagens natur, at interessen under disse forhold samlede sig yderligere om vore afsætningsmuligheder på det britiske marked, først og fremmest for bacon, således at den særlige situation for udførsel af levende svin kun i mindre grad derved blev afhjulpet. Den almindelige lukning for tilførsel af disse til Storbritannien var, som tidligere omtalt, gennemført i 1882, dog med den lille ventil, at der kunne tilføres levende svin til de såkaldte »slagterihavne«, *Hull* og *Grimby*, hvor slagtingen skulle foregå inden for 10 dage. Denne mulighed var udnyttet fra dansk side ved en ugentlig rute Esbjerg–Hull siden 1888, som dog trods ihærdige anstrengelser, hvori bl. a. *P. A. Mørkeberg* havde deltaget som ledsager af svinene på deres sørejse, blev opgivet igen efter et par års forløb.

Den danske eksportinteresse med hensyn til de levende svin fik imidlertid atter en chance på det tyske marked i sommeren 1890, idet der, efter en delvis genåbning kort efter nytår, fulgte en fuldstændig ophævelse af indførselsforbudet den 1. juli, efter foreliggende oplysninger delvis som resultat af udfoldede bestræbelser fra *C. F. Tietgens* side. Nogen læn-

gere varighed fik denne lettelse dog ikke, først og fremmest som følge af den udprægede agrarbeskyttelses-politik, som Tyskland var slået ind på, og efter en delvis stramning af indførselsvilkårene i efteråret 1895 udstedtes påny endnu sidst på året forbud mod indførsel fra Danmark af såvel levende svin som alle egentlige slagteriprodukter. Sin særlig alvorlige karakter fik denne foranstaltning ved, at den i hovedsagen blev opretholdt i en lang årrække, til op imod den første verdenskrig.

Samtidig med at udviklingen dermed var givet i retning af yderligere begrænsning af produktionen af fedesvin, indebar den i fortsat stigende grad en samling om Storbritannien, som det afgjorte og eneste betydende marked, samt den dermed forbundne produktion af bacon og den dertil egnede svinetype. Allerede i slutningen af 80'erne var særlige bestræbelser udfoldet for helt igennem at følge og efterkomme kravene, som stilledes også til omsætningsformen inden for selve markedsområdet, i hvilken henseende udsendelsen i 1888 af statskonsulent *Harald Faber* som vogter og varetager af dansk landbrugs interesser i Storbritannien betegnede en for både sælger og forbruger værdifuld nydannelse. Ikke alene må fremhæves hans talrige beretninger hjem til Danmark om markedets tilstand og hans indgriben i foreliggende tilfælde af uheldige sider herved, men også ved mere omfattende skridt til forbedringer øvede han sin medvirken. Der er grund til at mindes, hvorledes han var ophavsmænd til, at der blev gjort forsøg på at modarbejde ujævnheden i markedets tilførsler, hvorover der fra de engelske agenter ofte blev klaget. *Harald Faber* fik da i 1889 landholdningsselskabet til at rette en anmodning til samtlige slagterier om at indsende oversigt over deres ugentlige slagtinger, som et indledende skridt til en forbedring. Så godt som alle de da oprettede andelsslagterier efterkom anmodningen, hvorimod privatslagterierne tilkendegav direkte modstand mod indsamlingen.

Indførsel af sideflask og skinker til Storbritannien og Irland

	Ialt		Danmark		U.S.A. og Kanada		Andre lande		
	mill. eng. pund	mill. eng. pund	pct.	eng. pund	pct.	mill. eng. pund	pct.	mill. eng. pund	pct.
Gnstl. 1887-1890..	329	43	13	239	72	47	15		
- 1891-1895..	367	75	20	259	71	33	9		
- 1896-1900..	534	111	21	370	69	53	10		

Denne blev derfor opgivet i første omgang, men dog forsøgt gentaget i 1891, og selv om det heller ikke denne gang blev nogen større succes, fortsattes der endnu til 1895, da man stillede opgaven i bero.

I hvor fremtrædende grad den danske indførsel til Storbritannien allerede i denne periode kom til at indtage en vigtig plads, bekræftes ved nogle hovedtal fra den britiske statistik, som er anført i hosstående tabel, omend stadig U.S.A. og Kanada lå i spidsen.

Andelsslagterierne tager føringen

Med baggrund i den udvikling, hvis hovedlinier nu er behandlet og vedrører landbruget i almindelighed, herunder slagteriproduktionen som helhed, fremtræder efter begivenheden i Horsens 1887 oprettelsen af andelsslagterier, i stort antal og med udstrækning til så at sige alle egne af landet, som det herskende træk indenfor det arbejds- og interesseområde, vi beskæftiger os med. Til de ydre faktorer, der som foran omtalt havde været karakteristiske for de forskellige sider af slagterivirksomheden i almindelighed, må føjes for andelsslagterierne den øgede erkendelse og forståelse af samarbejdets værdi og af dettes udformning på andelsgrundlag. Erfaringer i denne henseende og deres udnyttelse, ikke mindst i andelsmejerierne, hjemstedet for landbrugets moderproduktion, havde under krisetidens prøvelser vist sig som en kilde til modstandskraft og fremgang og fremkaldte naturligt de bestræbelser, som andelsslagterierne blev udtrykket for.

I samme retning gik visse foreteelser i erhvervslivets almindelige udvikling, blandt disse en iøjnefaldende tendens til, at virksomheder særlig inden for handel og industri i stigende grad antog selskabsformen, først og fremmest som aktieselskaber, i stedet for enkeltmandsforretningen, gældende ikke blot for hovedstaden men også ude i landet. Der lå heri, i overensstemmelse med formålet, en vis magtkoncentration, men tillige også en svækkelse af det personlige forhold, der gennem århundreder havde bestået mellem folk fra disse kredse og f. eks. landmændene som deres købere eller sælgere. Det indebar naturnødvendigt en skærpelse af den bestående forskel i interesser og af udtryksformen for dette, således som netop andelsforeningen for landbrugets vedkommende var det typiske udslag heraf.

Det var da bl. a. med sådanne, måske mere eller mindre bevidste, tanker og følelser hos de ledende mænd og pionererne, at andelsslagterierne fandt deres tilblivelse og første udvikling. Enkeltheder heri unddrager sig en skildring på dette sted, men vil i vid udstrækning kunne tilgænes gennem den omtale af de enkelte slagterier og tilknyttede virksomheder, der udgør en særdeles vigtig side af denne bogs formål og indhold. Nogle fælles karakteristiske træk finder dog allerede her deres naturlige påpejning, når vi er stillet overfor en nydannelse af en så gennemgribende art.

Udgangspunktet vil på denne måde være selve igangsættelsen af sagen indenfor den interesserede kreds, i de fleste tilfælde i nær forbindelse med landbrugets faglige foreninger, hvor sådanne fandtes, særlig landbo- og husmandsforeninger. Vi møder tillige i mange tilfælde den aktive interesse fra ledende kredse i købstaden eller den større stationsby, der havde en naturlig sandsynlighed for at blive den påtænkte virksomheds hjemsted, hvad enten nu baggrunden herfor var bypatriotisme eller ønsket om at støtte egnens landmænd i deres fremme af fælles foretagender. Kendskab til

forholdene en del steder fortæller os, at også vanskeligheder og ligefrem modstand fra byen kunne være udslaget af dens indblanding i stiftelsen af andelsslagteriet, ikke mindst når det drejede sig om finansieringsspørgsmålet.

Dette med interesse fra byens side leder naturligt tanken hen på noget andet, som blev karakteristisk for andelsslagteriernes opbygning, nemlig dette, at det kom til at dreje sig om ret store virksomheder, hvor andelshaverne i reglen boede inden for, hvad der kan betegnes som en egn, undertiden ret omfattende i udstrækning, ligesom antallet af de tilsluttede medlemmer, navnlig efterhånden, blev betydeligt. Både ved oprettelsen af andelsslagterierne og frem gennem deres tilværelse fik derfor møderne og specielt generalforsamlingerne præget af den store sammenkomst og den særlige stemning, der knytter sig hertil. Uvilkårligt stilles man også i denne forbindelse overfor den betragtning, hvor forskelligt det hele ville have stillet sig, hvis man fra begyndelsen var slået ind på det andet forslag, som *P. Bojsen* også stillede ved planlægningen af andelsslagteriet i Horsens, nemlig at man kunne have valgt den vej at oprette små sogneslagterier i stedet for det store slagteri for en hel egn.

Af afgørende betydning blev det, at andelsformen for samarbejdet tilvejebragte *en enhed* i varetagelsen af de fælles interesser, som slagteriet virkede for, de tre hovedstrengene på buen, avlsarbejdet til fremskaffelse af den rigtige svinekvalitet, selve den tekniske produktionsvirksomhed på slagteriet med den dertil hørende tekniske udvikling og endelig afsætningen af de fremstillede varer. Hvad det sidstnævnte led angår, betegnede andelsslagterierne i nogen måde en principiel nydannelse ved, at man fra en begyndelse knyttede de merkantile funktioner til foretagendet som et fremtrædende punkt, til forskel f. eks. fra andelsmejerierne, hvor afsætningen i videre forstand fortsat var overdraget til et selvstændigt mellemed mellem mejeriet og markedet.

Men selvsagt mødte også andelsslagterierne i deres tilblivelse den erfaring, at enhver begyndelse er svær. Som berørt var det tilfældet ved flere lejligheder ved ordningen af de finansielle forhold, fremskaffelsen af den fornødne kapital. Her mødte man ofte en kold skulder fra pengeinstitutternes side og dernæst fra kredse, der stod uden for landbruget og navnlig var præget af mistillid til det andelsmæssige samarbejde. Beretninger fra adskillige slagterier går ud på, at der måtte søges med lys og lygte, før man fandt frem til den bank, der åbnede døren for optagelse af lån, trods det personlige ansvar fra andelshavernes kreds, som vedtægterne indeholdt.

Også inden for landbrugets egne kredse kom nu og da en vis tvivl til orde med hensyn til andelsslagteriet som den rigtige form for bestræbelserne på slagteriområdet. Ved Foreningen af jyske Landboforeningers delegeretmøde i 1887, altså netop mens pionerarbejdet i Horsens var under udfoldelse, talte den unge *Anders Nielsen*, Svejstrup Østergaard, over emnet: »Hvorvidt bør man arbejde hen til at oprette andels-svineslagterier i lighed med andels-mælkerier?«, og medens han for sit vedkommende besvarede spørgsmålet absolut positivt, gik en anden fremtrædende og kendt landmand, godsejer *Harald Brandt*, Sønder Elkjær, ind for, at svineproduktionens interesser burde fremmes ved oprettelse af såkaldte »svinehandels-foreninger«, hvoraf der som tidligere nævnt fandtes nogle stykker i Nordjylland, bl. a. med tilslutning fra agrarbevægelsens tilhængere.

Om selve udviklingen i slagterisagen var det nu således, at andelsslagteriet i Horsens begyndte sin virksomhed i december 1887, hvilket selvsagt var genstand for stor opmærksomhed fra de forskellige kredse af landet, hvor man syslede med at gøre ligeså. Hvad der allerede ved lignende lejligheder havde vundet hævd med hensyn til at få lidt kendskab til, hvordan det hele nu artede sig, gentog sig også

Slakteriets samlede mandskab i gang med at balle flæsk (Odder 1889)

på slagteriområdet, således i retning af, at interesserede fagfæller indfandt sig på stedet, hvor der foregik noget nyt, for at få oplysninger og gode råd. Det skete i Horsens som andre steder, hvor der efterhånden oprettedes andelslagterier, og – omend efter sigende med undtagelse af enkelte tilfælde – de tilrejsende udiksmænd fik tilfredsstillet deres trang til belæring.

Med forudgående forberedelse indtraf nu, allerede få måneder efter planens realisering i Horsens, oprettelsen af andelssvineslagterier i andre egne af landet. Vi skal ikke på dette sted fordybe os i en indgående gennemgang af rækkefølgen, hvori oprettelsen fandt sted. Også i denne henseende kan der henvises til den særlige tabel i statistikken såvel som det fyldige afsnit her i bogen om de enkelte slagterier m. v. og med hensyn netop til den kronologiske udvikling gøres opmærksom på, at denne fremgår alene af de enkelte slagteriers placering.

Det første, der stiftedes efter Horsens, var

imidlertid i nogenlunde samme egn, nemlig *Odder* Andels-Svineslagteri, hvorom beslutningen blev taget den 17. marts 1888, men som først begyndte virksomheden et års tid senere. På dette tidspunkt var allerede *Esbjerg* Andels-Svineslagteri i gang, men var med hensyn til beslutning om oprettelsen nr. 3 i rækken, idet stiftelsen foregik et par dage efter Odder. For begge disse to gælder det, at interessen for svineproduktion og slagteri var meget levende i deres opland, hvad der på den anden side havde bevirket, at forskellige private slagterier, ikke mindst i Vestjylland, havde sat sig på svineleverancerne. Ved overgangen til andelsslagteri var der derfor et direkte konkurrenceforhold at få overstået.

Fortsættelsen af nye andelsslagteriers stiftelse og igangsætning var nu af et ret imponerende tempo. Det drejede sig om *Faaborg*, stiftet 8. april 1888, *Holbæk* den 18. april, *Kolding* den 29. maj og *Slagelse* den 6. juli, hvilket frembød det bemærkelsesværdige resultat, at der inden

udgangen af 1888 var stiftet 7 andelsslagterier med 4 af disse i gang. Som allerede berørt foregik alt dette i mange tilfælde på en for de bestående privatslagterier ret indgribende måde, hvad der ikke blev mindre, fordi de nye andelsslagterier ikke så sjældent supplerede deres andelshaveres leverancer ved indkøb af svin uden for medlemskredsen, altså i direkte konkurrence med de private virksomheder.

Stemningen var derfor ikke særlig venlig og fandt sig udtryk på forskellig måde også fra de ledende kredse indenfor handelsstanden. Handelsberetningen for 1888, udgivet af Grosserer-Societetet, fandt anledning til at slå ned på andelsslagterierne med beskyldning for, at de betalte lavere priser end de private, og udtalte som sin almindelige bedømmelse, at »denne form for sammenslutning mellem landmændene langt fra har blot tilnærmelsesvis en lignende berettigelse og betydning som andelsmejerierne, hvormed de ofte sammenstilles«. Som en af grundene til den påståede forskel fra mejerierne anførtes, at andelsslagterierne ved deres store antal og stadige vækst forøgede, hvad der betegnes som landets »samlede driftsomkostninger«.

Andelsslagteriernes stiftelse og igangsættelse i årene 1887–1900 er belyst i en oversigt i det statistiske afsnit, hvor det vil ses, at der indtil udgangen af 1891 bestod 15 igangværende virksomheder. Der var derefter en vis stilstand til omkring midten af 90'erne, utvivlsomt som en direkte følge af, at det tyske marked, som det er skildret på et tidligere sted, midlertidig var genåbnet for tilførsel af levende svin. Virkningen heraf var tilmed en sådan, at de nyoprettede slagterier havde alvorlige vanskeligheder med opretholdelse af deres produktion, så at der endogså forelå eksempler på en midlertidig standsning af hele driften.

Med Tysklandsmarkedets varige lukning på ny i 1895 indtraf så imidlertid den genvundne hovedinteresse i slagteriproduktionen, og nyoprettelse af andelsslagterier tog atter fart i årene

indtil 1900, således at det samlede antal på dette tidspunkt nåede op på 26. Den principielle nydannelse var dermed gennemført, og andelsslagterierne havde alene ved deres tilstedeværelse, i kraft af deres oprindelse og grundlag i selve produktionen og dennes udøvere, indtaget en førende plads i udviklingen.

Til nærmere påvisning af, hvordan den rent praktiske side stillede sig i disse år, er efter et foreliggende materiale anført i tabellen i det særlige statistisk afsnit de typiske tal på nogle vigtige områder. I denne henseende vil opmærksomheden ikke mindst samle sig om den sidste kolonne, der viser andelsslagteriernes part i samtlige svineslagtninger, med undtagelse af de foran nævnte enkelte år udvisende en væsentlig stigning til omkring 60 pct. ved periodens slutning.

Med disse resultater af det daglige arbejde på de enkelte virksomheder er det nemlig af betydning at understrege, at dette selvsagt også i en række henseender indebar ændringer og fremskridt, direkte som udslag af slagteriets særlige karakter. Dette var tilfældet med noget så afgørende som afregningen til leverandørerne, der dels byggede på en klassificering af svinene og dels som sit afgørende grundlag fandt sted efter slagtet vægt, hvad der betragtedes som noget af et programpunkt i hele samarbejdet. Omend tidligere praktiseret også af de private slagterier havde disse med en enkelt undtagelse antaget »levende vægt« som afregningsgrundlag.

Bedømmelsen af hele dette forhold havde iøvrigt sin særlige historie, der gik tilbage til *N. J. Fjords* indgående undersøgelser af svindet fra levende vægt til slagtet vægt og vanskeligheden ved at fastslå størrelsen af dette svind, hvis der afregnedes efter levende vægt. Og mange praktiske eksempler forelå på, at svindet var størst i disse tilfælde! Det var derfor da også sådan, at opnåelsen af en afregning efter slagtet vægt var en af drivfjederne for oprettelsen af andelsslagterierne.

I andre henseender omfattede slagteriernes daglige drift i fremtrædende grad varetagelsen af de forskellige tekniske funktioner, herunder pasning, vedligeholdelse og ikke mindst stadige fornyelser i forbindelse med tekniske fremskridt, som i stigende grad fandt deres tilskyndelse og virkeliggørelse særlig med andelsslagteriernes udnyttelse heraf. Og ikke mindst blev det tidligt en stående opgave for ledelsen af de enkelte slagterier – således som det på iøjnefaldende måde er udtrykt i omtalen andet steds af disse – at skabe tilfredsstillende vilkår for den stadig voksende virksomhed ved udvidelser og nybygning.

Et område, der måtte finde sin særlige form indenfor andelsslagteriets foreningsmæssige ramme, var samarbejdet mellem de forskellige personlige led i hele den foreningsmæssige opbygning og ledelse, således med hensyn til deling og specialisering heri, placering af kompetence, ansvar o. s. v. Visse almindelige retningslinier herfor var givet i slagteriets vedtægter, men iøvrigt fandt man hurtig udformningen i praksis af de gyldne leveregler i så henseende, først og fremmest gennem arbejdets forløb og de deraf indvundne erfaringer.

Priser og driftsforhold

	Priser i England øre pr. kg	Omkostninger pr. svin øre	Udbragt pr. kg i øre
1893.	98-105	273-308	89-93
1894.	86-90	240-288	76-80
1895.	77-79	182-274	63-68
1896.	71-77	215-261	60-65
1897.	88-95	208-322	74-80
1898.	86-91	204-386	72-78
1899.	76-82	202-335	65-70
1900.	95-100	232-355	79-86

Noteringer for flæsk

	Jydske andelsslagteriernes fællesnotering øre pr. kg				Sjællandske andelsslagteriernes fællesnotering øre pr. kg			
	ekstra	1. kl.	2. kl.	3. kl.	ekstra	1. kl.	2. kl.	3. kl.
Gennemsnitlig:								
1886-1890 ...	81	79	77	-	-	62	58	-
1891-1895 ...	72	68	65	63	71	64	61	-
1896-1900 ...	73	69	66	63	75	71	67	67

For at få et indtryk af selve driftsresultatet fra den første udviklingsperiode for andelsslagterierne anføres i femårsperioden for årene 1893-1900 hosstående nogle tal for opnåede priser ved eksporten samt de påløbne omkostninger pr. svin og på dette grundlag, hvad der var den udbragte pris pr. kg. Tallene stammer fra en regnskabsbearbejdelse, som det nyoprettede Fælleskontor foretog. Til denne oversigt slutter sig i nogen måde et forsøg på at angive bevægelsen i priserne, således som det fandt udtryk ved de noteringer for flæsk, der blev ansat i fællesskab henholdsvis af de jydske og de sjællandske andelsslagterier. Bestræbelsen herfor må dog erkendes at have været ret ufuldkommen med undtagelse af den sidste femårsperiode 1896-1900. Det må dog anses for berettiget at slutte også af tallene i tabellen, at disse bekræfter den modstandskraft mod krisetidens almindelige prisfald, som med rette blev tillagt flæsket og de andre hovedprodukter af husdyrbruget.

Om det samarbejde, der betegner den afgørende side i andelsslagteriernes første udvikling, gælder det, at dets videre udbygning fandt sin bemærkelsesværdige virkeliggørelse. Virkeliggørelsen af dette samarbejde er omtalt i den følgende skildring.

IV. Organisations- arbejdet skabes og anfægtes

Det er et karakteristisk træk i tilblivelsen og udviklingen af de forskellige grene af andelsbevægelsen i Danmark, at oprindelsen til nye opgavers optagelse, med en mere omfattende nydannelse som resultat, i de fleste tilfælde er at finde inden for den lokale kreds af mennesker med fælles interesse i det pågældende formåls fremme. Men et ligeså karakteristisk og næsten hævdvundet påfølgende trin i udviklingen er da også, at et sådant udspring i det lokale andelsforetagende før eller senere efterfølges af et mere omfattende organisationsmæssigt samarbejde, ofte af landsomfattende karakter, hvor de bestående lokale enheder indtræder som stiftere og deltagere. De viderefører på denne måde deres varetagelse af interesser hos den personlige medlemskreds på en mere indirekte måde, men under hensyn til de foreliggende formål gennem de for medlemskredsen mest effektive former.

I en sådan fortsættelse af samarbejdets organisering vil der i almindelighed være tilkendegivet og opnået en øget styrke for den større interessekreds, som den nydannede organisationsform er samlingsstedet for. Dette gælder ikke alene indadtil og til fordel for medlemskredsen, men utvivlsomt kan det også udadtil, måske overfor tvivlere eller modstandere, bidrage til, at en sådan indstilling hos disse kommer til udtryk i direkte handling, hvad enten det foregår som forsøg på at modarbejde den nydannede organisationsgruppe eller ved mere tilslørede metoder.

For andelsslagteriernes vedkommende frembyder organisationsdannelsen, der nu skal finde sin skildring, en interessant bekræftelse af begge de nævnte foreteelser, såvel den positive indflydelse indadtil som reaktionen fra en udenforstående part.

Det første trin:

Andelsslagteriernes Fælleskontor

På et tidligt tidspunkt efter stiftelsen af det første andelssvineslagteri foretoges de første fremstød til et samarbejde mellem de, i sig selv talstærke, bestående virksomheder af denne art. Bevæggrunden til bestræbelsen i denne retning var her som ved lignende lejligheder de enkelte slagteriers naturlige behov for en kontakt med fagfæller på området, at indhente kendskab til fremgangsmåder i arbejdets udførelse og vinde erfaringer, som var indhøstede under vilkår af lighed med deres egne. Dertil kom også for andelsslagterierne allerede i deres første udviklingsår, at der var vigtige opgaver, der ønskedes røgtet i fællesskab og på det udvidede grundlag, som en flerhed af deltagere betegnede.

Endnu mens antallet af virksomheder inden for kredsen var ret beskedent, så tidligt som i foråret 1888, havde formanden for Horsens Andelssvineslagteri, forstander *Peter Bojsen*, Gedved, foranstaltet et møde i Fredericia, hvor repræsentanter for de jyske og fynske andelsslagterier drøftede sager af fælles interesse, særlig i forbindelse med afsætningen til Storbritannien, idet bl. a. jernbanefragten til og fra havnene havde givet anledning til klager. Rent organisationsmæssigt gav mødet sig det udslag, at der for at få noget gjort ved sagen stiftedes en såkaldt Jydsk-Fynsk-Eksportforening, fra hvis virksomhed der ikke synes at foreligge særlig bemærkelsesværdige resultater. P. Bojsen forebragte også fragtspørgsmålet for de jyske landboforeningers delegeretmøde samme efterår, hvor en resolution vedtoges med

anbefaling af lavere jernbanefragt til Esbjerg og lavere havneafgifter.

Den mere effektive form på direkte samarbejde lod imidlertid heller ikke vente længe på sig, idet der i sommeren 1890 foretoges det indledende, men særdeles principielle skridt hertil. Ved en bestemt lejlighed, som vil blive nærmere uddybet i en senere forbindelse, var der samlet en talrig repræsentation for andelslagterierne i København, og dette gav anledning til, at de *den 6. juli* (1890) havde et separat møde til drøftelse af sagerne, af hvilke utvivlsomt den vigtigste var og navnlig blev, at det besluttedes at oprette *Andelslagteriernes Fælleskontor*, som navnet blev fra denne begyndelse og trods sin ret beskedne udformning. De fastsatte væsentligste formål skulle være at udarbejde periodiske oversigter over priserne, der opnåedes i Storbritannien, og at lade dette materiale danne grundlag for en fælles-notering samt endvidere at iværksætte et fællesindkøb af forbrugsartikler til slagterierne. Til formand for Fælleskontoret valgtes *P. Bojsen*, og til dets daglige leder direktør *A. Hansen*, Horsens Andels-Svineslagteri, idet dette blev hjemstedet for det kommende arbejde, til hvilket direktør Hansen iøvrigt som omtalt allerede havde gjort forskellige indledende skridt. Som sin nære medarbejder havde han den unge *Frede Bojsen*, der senere under større forhold fik sin livsbane indenfor slagterivirksomheden.

Fra dette udgangspunkt formedes da Fælleskontorets virksomhed i de følgende år. I henhold til det på forhånd skitserede formål indsamledes *prismeddelelser fra de enkelte slagterier* tillige med disses forslag om prisansættelsen for den følgende uge. Allerede ret hurtigt gav denne indberetningsform anledning til en fremkommen påstand om, at der blev modtaget returkommission på andelslagterierne, hvilket medførte, at et afholdt fællesmøde i Odense i efteråret 1890 besluttede at søge gennemført en kontormæssig kontrol med de

opnåede priser. Med dette formål skulle det enkelte slagteri også indberette hver uges afregninger fra England, så der kunne gøres sammenligning med agenternes priser.

Også *tilførslen af flæsk til København* optog Fælleskontoret på grund af de yderst tilfældige former, hvorunder den fandt sted, først og fremmest med hensyn til priserne. Handelen foregik fra gammel tid på det særlige flæskemarked (Gammel Torv) eller forud f. eks. på gæstgivergårdene, hvor en handel ofte blev slået med kommissionærerne, de såkaldte »gårdskarle«, der beregnede sig en kommission i hvert fald på 85 øre pr. svin. Hele denne trafik havde allerede i 1880'erne givet de sjællandske landboforeninger anledning til at virke for bedre former på omsætningen, og da spørgsmålet endnu i midten af 90'erne var alt andet end tilfredsstillende, tog også Fælleskontoret del i forhandlingerne, således med en protest mod fremkomne planer fra magistratens side om særlige bestemmelser for tilførsel til København af slagteriaffald.

Tillige skal nævnes, at også *transportforholdene* beskæftigede Fælleskontoret til stadighed, således fragtspørgsmålet og fremskaffelsen af særlige kølevogne, hvortil staten ydede tilskud. Særlig interesse knyttede sig til et større møde, som Landhusholdningsselskabet afholdt i 1896, og hvor andelslagterierne deltog med en fylldig repræsentation sammen med andre grene af landets eksportvirksomheder.

Af andre opgaver, der toges op, kan nævnes indsamling af *regnskabsmateriale fra slagterierne* som grundlag for en driftsstatistik, med påpegning af fordele og mangler ved de benyttede driftsformer. Dertil kom, at Fælleskontoret ved adskillige lejligheder tog del i forhandlinger såvel indenfor andelslagteriernes egen kreds som med repræsentanter for udenforstående eller modstående interesser. I sidstnævnte henseende vil en række bemærkelsesværdige foreteelser finde deres naturlige omtale på dette sted.

Styrkeprøve om et førerskab

Hvad der i dette afsnit skal fortælles om, er udtryk for den opmærksomhed, der også uden for landbruget vistes andelsslagteriernes stærke udvikling og den dermed følgende indflydelse på et for hele landets økonomiske og erhvervs-mæssige forhold særdeles vigtigt område. En sådan interesse, omend måske af sin særlige art, nåedes således i fremtrædende grad inden for privatslagteriernes kreds og i ledende handels- og finanskrede. Som det er påpeget i en tidligere forbindelse, var tidsperioden fra omkring midten af det 19. århundrede præget af en udvikling inden for erhvervslivet i retning af en samling af flere bestående mindre virksomheder til en større, særlig ved dannelsen af aktieselskaber, ofte under betegnelsen »De forenede –« eller »Det forenede –« et eller andet. Tidens førende skikkelse og skabende kraft også i denne henseende var geheimeetatsråd

Geheimeetatsråd
C. F. Tietgen

C. F. Tietgen, om hvis afgørende indflydelse selv på slagteriområdet den følgende omtale bærer tydeligt vidne.

Det var nu imidlertid *Philip W. Heyman*, der gav bolden op til en positiv aktion med hensyn til forholdet mellem andels- og privatslagteriernes. Han udsendte i maj 1890 sit skrift »De danske Svineslagterier, en Forklaring af Situationen samt et Forslag«, hvori han fremdrog forskellige faser i den nærmest forudgående udvikling i svinepriserne, særlig som følge

af det tyske markeds lukning for levende svin, og derefter kom ind på oprettelsen af andels- slagteriet i Horsens. Han oplyser herom, at en ven af ham i Horsens i april 1887 havde opfordret ham til at deltage i oprettelsen af et slagteri, og at han havde erklæret sig villig hertil, men, siger Heyman videre, nu blev »ganske kort Tid efter denne min Plan bragt til Udførelse i Horsens aldeles i Overensstemmelse med mit Forslag, men ved ganske andre Folk, der altsaa benyttede min Ide«.

Efter en ret polemisk formet kritik af andels- slagteriernes opnåede priser kommer Heyman nu til det, der både for ham selv og andre interesserede var hovedpunktet i hans skrift. Han fremsatte nemlig en plan om sammenslutning af andels- og privatslagteriernes i et fælles selskab under navnet »De danske Svineslagterier«. Til dette skulle alle de bestående slagterier overdrages til et beløb svarende til deres anlægssum. Ejerne kunne få deres betaling herfor enten i kontanter eller som aktier i det nye selskab, og af dettes udbytte skulle først udbetales 5 pct. til aktionærerne, hvorefter et overskydende beløb skulle deles lige mellem disse og leverandørerne af svin, dog for de sidstnævnte højst kr. 1,50 pr. svin, men altså som helhed i forhold til størrelsen af hver enkelt levering.

Til disse og andre interessante punkter i skriftet føjer Heyman ganske naturligt sin anbefaling af hele planen og tillige, at den vil fritage andelshaverne for det økonomiske ansvar, idet, som det hedder: »Producenterne ville kun komme til at deltage i Fordelene, men aldrig i nogen Skade«.

Som det var at vente, forelå der i løbet af kort tid et gensvar på Heymans stillede forslag, nemlig fra *P. Bojsen* i form af endnu et skrift: »Andels-Svineslagterierne contra de private Slagterier«. Han påpeger her først andelsslagteriernes stimulerende indflydelse på de opnåede svinepriser, bl. a. ved at forskellen mellem Englandsprisen og de betalte priser i Dan-

mark var blevet mindre i de kritiske perioder. Og med hensyn til at Heyman, som påstået af ham, skulle have været den virkelige ophavsmand til andelsslagteriet i Horsens, finder Bojsen, at Heyman dermed »falder lidt ind i det morsomme«, eftersom planen til andelsslagteriet blev forelagt landmændene allerede i marts 1887, medens Heyman og hans ven i Horsens først var i billedet i april.

Om selve sammenslutningsplanen oplyser Bojsen i sit skrift, at den havde været til drøftelse hos andelsslagterierne, men var forkastet, ud fra den til enhver tid gyldige opfattelse, at man ikke ville ind som deltager i et stort aktieselskab, »hvor Kapitalisterne altid vil blive de dominerende«. Han tilføjer herom, at »det er overhovedet Faren ved den Slags Aktieselskaber, at den enkelte eller den enkelte Egn mister al sin Indflydelse, eller for at sige det paa en gængs Maade, sælger sin Selvstyret for en Ret Linsers«.

Faren ved andelshavernes ansvar for anlægs- og driftskapitalen, som Heyman havde understreget i sit skrift, giver Bojsen anledning til den principielle påpegning af, at det virkelige ansvar er knyttet til leverancen af svinene, nemlig til den pris, som hele virksomheden betinger. På den anden side ville, tilføjer Bojsen, et tab ved aktieselskabet også blive båret af producenterne, idet det ville give sig udslag i lavere afregningspriser.

Det er værd at bemærke, at Bojsens synspunkter også deltes af enkelte mænd inden for privatslagterierne, således den ansete slagterier i Holstebro, *Magnus Kjær*, der udtrykker sig således i et indlæg om den fremsatte plan, at »det ville blive en Ulykkesdag for Landbruget i Danmark den Dag, S sammenslutningen træder i Kraft«, idet denne ville blive et rigmandsforetagende med store og dominerende aktieposter.

Den vigtigste begivenhed i behandlingen af *Philip W. Heymans* store plan blev imidlertid afholdelsen af, hvad der med rette betegnes

som *det store møde på Børsen* i København den 7. og 8. juli 1890. Efter det foreliggende udførlige referat, en juvel blandt slagteriernes historiske akter, skal nogle karakteristiske træk fremdrages fra dette betydningsfulde samvær af repræsentanter for landbruget og højfinanssen.

Dirigenthvervet røgtes af geheimeetatsråden, *C. F. Tietgen*, med kløgt og fasthed, men uden at de tilstedeværende divergenser blev unødigt uddybede. Han erklærede sig »samstemmende med formålet«, som han udtrykte var »et Samarbejde mellem Arbejde og Kapital«. Sagens forelæggelse skete ved *Philip W. Heyman*, der i alt væsentligt holdt sig til hovedpunkterne i sit udsendte skrift.

Fra landbrugets side talte først godsejer *F. Tutein*, Høgholt, der var stemt for sammenslutningen, dog på betingelse af, at de enkelte andelsslagterier bevarede deres selvstændighed, og iøvrigt mente han, at det gik ikke med den sædvanlige form på et aktieselskab, hvis aktier, som han sagde det, »kan sælges til Gud og Hvermand og som følge deraf rimeligvis efter ikke lang Tids Forløb ville være ude af Landboernes Hænder«. Den næste taler var *P. Bojsen*, som udtalte, at sammenslutningen ville blive dyr for andelsslagterierne, fordi deres frihed og selvstyre ville gå tabt overfor kapitalens magt. Derimod ville det være gavnligt med et samarbejde om afsætningen, men det ville andelsslagterierne selv gå i gang med.

Efter et par anbefalere af planen, bl. a. grosserer *Ankerstjerne*, Randers, kom så folketingsmand *Jens Busk*, Aas, der på sin velkendte frimodige måde bemærkede, at »naar d'Herrer Kapitalister er kommen til os, er det naturligt, fordi de tror, at det er en Fordel at komme i Kompagniskab med os«, og som »simpel Andelshaver i Horsens Andelsslagteri« ville han anbefale, at sagen blev nærmere undersøgt, da han ikke var fremmed for, »at durkdrevne Folk som *Heyman* og *Ankerstjerne* kan hjælpe til en bedre Pris i England«.

Trods forslag fra mødets leder, *C. F. Tietgen*, blev der nu ikke nedsat et sådant udvalg, men en fortsættelse af mødet blev berammet til den næste dag. Med den således givne lejlighed indbød grosserer Heyman alle deltagere til en middag på Langelinie og tilføjede, at »saa kunne vi dels drikke et Glas sammen, dels faa Lejlighed til at konferere mere privat, som man plejer det oppe i Vindueskrogene, og at udveksle Tanker der, saaledes at de forskellige Standpunkter kunde udjævnes lidt«.

Dette med »vindueskrogene« synes nu ikke at være blevet nogen større succes, og i hvert fald var stemningen på mødet den følgende dag tilsyneladende præget af en vis irritation hos tilhængerne af sammenslutningen. *Heyman* og *Bojsen* indledede og efterfulgtes af en lang række talere, deriblandt folketingsmand *P. Bjerre*, *Højstrup*, der understregede forskellen mellem andels- og privatslagteriernes formål og hele virkemåde. Han gav udtryk for ved en senere lejlighed, at han havde følt et vist ubehag ved hele mødets tilrettelægning og ikke mindst Langeliniemiddagen. Det var, følte han, som om værtsfolkene lagde an på at imponere bønderne og andelsslagteriernes fremmødte repræsentanter. Blandt talerne var også formanden for Kolding andelsslagteri, *Hans Buch*, *Seest*, der på en virkningsfuld måde fremhævede andelsslagteriernes og andelsbevægelsens betydning.

Trods udfoldede bestræbelser, bl. a. ved udtalelser af *C. F. Tietgen*, for at komme til et resultat, nåedes noget sådant heller ikke på mødets anden dag, idet der dog nedsattes et udvalg til at beskæftige sig med sagens videre behandling. Fra andelsslagteriernes side indvalgtes heri *P. Bojsen*, *Gedved*, *H. Buch*, *Seest*, *P. Jensen*, *Masnedsund*, *Poul Sams*, *Svendsbjerg*, og *Jens Johansen*, *Ollerup*, samt desuden, ved lodtrækning, *Jens Busk*, *Aas*. Der nedsattes samtidig et underudvalg, som i den følgende tid havde sine forhandlinger, uden at der dog nåedes noget positivt resultat. Navnlig

synes forløbet at være præget af, at *P. Bojsen* efterhånden styrkedes i den opfattelse, at andelsslagterierne, i forhold til deres stadig mere fremtrædende plads i hele arbejdet, ville få for ringe indflydelse inden for den påtænkte sammenslutning. Man betragtede således allerede i august (1890) forhandlingerne som sprængt, hvilket dog ikke forhindrede, at *Bojsen* og *Heyman* samtidig havde en omfattende avisfejde om spørgsmålet, interessant i flere henseender og ikke mindst, fordi det fremgik, at *Bojsen* efter Børsmødet havde været positivt indstillet overfor samarbejdet, såfremt der kunne tilsikres fortsat selvstændighed for andelsslagterierne.

På et møde indenfor disse i slutningen af oktober udtaltes der imidlertid tilslutning til den principielle stilling, der var indtaget af repræsentanterne for andelsslagterierne, således at man »finder yderligere Forhandling med *Heyman* overflødig«. Dette afholdt dog ikke *Heyman* fra endnu en gang at udsende et forslag til en sammenslutning, formuleret som love for et aktieselskab »De danske Svineslagterier«, hvilket da også gav anledning til fornyet drøftelse indenfor andelsslagteriernes kredse, hvor der nu ejendommeligt nok fra visse sider vistes en mere forhandlingsvenlig indstilling.

I hvert fald medførte situationen, at der atter afholdtes et par møder i det på Børsmødet nedsatte udvalg, henholdsvis i begyndelsen af april og den 10. og 11. maj 1891. Ved begge disse lejligheder var *C. F. Tietgen* den ledende kraft, bl. a. på baggrund af, at han var udset til formand for den eventuelt kommende sammenslutning, men interessen samler sig særlig om det sidstnævnte møde. Dette indlededes med en splendid middag, efter indbydelse af *Tietgen*, og så meget mere må det forundre, at han under den påfølgende forhandling syntes lidt mindre vel afbalanceret end ved tidligere lejligheder. Han gav således udtryk for sin irritation over de mange resultatløse forhandlinger og udtalte, at han nu havde ofret

meget på slagterisagen, endogså udtrykt ved en vending om, at han hermed havde smidt »så og så mange millioner i gabet på bønderne«. En episode i samme retning var det, at *Hans Buch*, Seest, bl. a. beklagede sig over, at Tietgen på forhånd var udpeget til formand for sammenslutningen, og at denne udtalelse åbenbart gjorde et fornærmende indtryk på Tietgen, så at han endogså i sit gensvar til Hans Buch lod sig forlede til at ironisere over hans jydsk dialekt.

Til beroligelse tjener, at den lidt ildevarslende stemning mellem de to herrer dog ikke synes at have efterladt sig noget varigt spor, i hvert fald ikke hos Tietgen, hvad endnu en episode i forbindelse hermed bekræfter. Foranledningen hertil var, at Hans Buch havde glemte sine briller på mødet, men et par dage efter fik dem tilsendt af ingen ringere end Tietgen selv, ledsaget af en smuk epistel, der er et helt lille historisk dokument til påvisning både af lune og taktisk sans hos afsenderen. Indholdet var følgende:

»Højstærede Herr Buch.

Da det jo næppe er med Forsæt, at De har efterladt de hermed følgende Briller, for at jeg derigjennem skulde faae akkurat det samme Syn som De – sender jeg Dem samme hermed.

Men om vi nu end maa see paa Adskilligt med forskjellige Øine, saa tror jeg dog, at det Maal, vi har for Øie, er det samme, og at det skal lykkes os i Forening at bringe noget i Stand til Gavn for Land og Folk.

Mig har det korte Samarbejde med Dem været en Glæde, og jeg haaber, at det skal vedblive at være saa.

Med Hilsen, Deres ærbødige

C. F. Tietgen.«

Fra selve mødet, der som nævnt fortsattes den følgende dag, er nu imidlertid det bemærkelsesværdige at nævne, at der formuleredes et forslag til en eventuel sammenslutning. Hovedpunkterne heri var, at dennes kapital skulle

bestå af såkaldte *prioritetsaktier*, antagelig til et beløb af 4 mill. kr., nemlig svarende til de deltagende slagteriers samlede takseringssum, men således at de skulle deles lige mellem andels- og privatslagterierne, altså hver med halvdelen. Hertil kom imidlertid, som den anden del af kapitalen, de såkaldte *andels*-aktier, ligeledes til et beløb af 4 mill. kr. Disse skulle fordeles til samtlige deltagende slagterier i forhold til deres slagtingstal, men med den klausul at andelsslagterierne ikke måtte afhænde deres aktier, hvilket derimod ikke gjaldt privatslagterierne. En nettofortjeneste i selskabet skulle først fordeles med 4 pct. til prioritetsaktierne, og efter en henlæggelse af 25 pct. af restbeløbet skulle de resterende 75 pct. udbetales på andelsaktierne.

Forslaget indeholdt endvidere bestemmelse om valg af et repræsentantskab på 34 medlemmer, halvdelen valgt af hver af de to hovedgrupper i samarbejdet, samt en bestyrelse på 5 medlemmer, deraf 2 fra hver side og det femte medlem valgt af repræsentantskabet.

Det er forståeligt, at et forslag af denne art måtte vække røre i slagterikredse. For andelslagteriernes vedkommende mødtes det gennemgående med modvilje, og det vakte nogen opmærksomhed, at *Horsens* gik ind for forslaget. Som modstandere af forslaget meldte sig iøvrigt fra landbrugets side den ikke helt lille gruppe af såkaldte »ubundne« svineproducenter, der endnu stod uden for andelsslagterierne og væsentligt solgte deres svin til privatslagterierne. Deres stilling til sagen motiveredes med, at de betragtede sammenslutningen som en ringdannelse, der ville få hele magten, først og fremmest med hensyn til priserne. Deres agitation mod planen medførte, at der optoges en repræsentation af dem i Børsudvalget, og iøvrigt at der i Hjørring stiftedes en forening af »frie svineleverandører«, som opfordrede til lignende foreningers oprettelse landet over.

Den således foreliggende situation var nu baggrunden for, at der for anden gang blev

afholdt et stort Børsmøde, den 25. juni (1891). *C. F. Tietgen*, der også var dettes leder, gjorde på fremtrædende måde sin indflydelse gældende for at opnå en beslutning om opgavens gennemførelse. Ganske naturligt rettede han særlig en appel til andelsfolkene om at slutte sig til og mente at berolige dem med at sige, at planen »slog ingen Streg over Andelsbevægelsen. Andelsslagterierne vil jo vedblive at bestaa og vil hvert Aar have taknemmelige Generalforsamlinger at aflevere Overskud til«.

Uanset disse og andre opmuntrende udtalelser kunne man dog heller ikke ved denne lejlighed komme til noget resultat. Det eneste i denne retning var igen nedsættelsen af et udvalg til sagens videre behandling. Fra andelsslagterierne valgtes *P. Bojsen* og *Poul Sams* (Svendbjerg), men tillige kom der tre repræsentanter for landboforeningerne med i udvalget, sikkert nærmest for at repræsentere landmænd, der stod uden for andelsslagterierne.

Men forslaget, som det nu var udformet, særlig på det omtalte møde i Børsudvalget den 10. og 11 maj, var atter sendt ud til de enkelte slagteriers behandling, der til tydelighed viste en afgjort negativ stilling til sammenslutningen, og trods forsøg fra visse sider også indenfor landbruget, således fra den foran omtalte organisation »Foreningen af frie Svineproducenter«, blev der, i hvert fald en overgang, stille om spørgsmålet. Bidragende hertil var utvivlsomt, at grosserer *Philip W. Heyman*, privatslagteriernes ledende mand, døde i slutningen af 1893, og tillige at andelsslagterierne gennem Fælleskontoret, siden dets oprettelse 1890, efterhånden varetog forskellige opgaver gennem dette samarbejde.

Den nævnte forening af »frie Svineproducenter« havde i de nærmest følgende år sin særlige udvikling i nær forbindelse med *Danmarks Agrarforening*, der bl. a. også beskæftigede sig med forhold indenfor svineproduktionen. Dette gav anledning til nedsættelse af et udvalg angående prisforholdene, i hvilket

også andelsslagterierne var repræsenterede, og yderligere til, at udvalget i foråret 1896 henvendte sig til Landhusholdningsselskabet om dettes bistand til opnåelse af bedre tilstande på det nævnte område. Efter et første skridt i denne retning ved nedsættelse af et fællesudvalg, hvor foruden det af Agrarforeningen oprettede udvalg også Landhusholdningsselskabet og privatslagterierne var repræsenterede, afholdtes den 15. juni (1896) et større møde med deltagere fra de nævnte kredse og nu også landboforeningerne. Under drøftelsen af flere aktuelle spørgsmål for slagterierne, forelagt af *P. Bojsen*, havnede man imidlertid ret snart endnu en gang i planen om en sammenslutning af de to slagterigrupper. *Bojsen* bemærkede nu herunder, at der kun var en mulighed herfor, hvis alle de deltagende slagterier var andelsforetagender, og direktør *A. Hansen*, Horsens, sluttede sig hertil, men dog med den formulering, at andelsslagterierne måtte være det egentlige grundlag. Også andre udtalte sig på samme linie, således folketingsmand *P. Bjerre*, Højstrup, og stemningen syntes faktisk at gå i retning af almindelig tilslutning til et grundlag som det anførte fra andelsside. En ret sensationel mislyd i dette tilløb til harmoni betegnede det dog, at en af mødets deltagere, en herboende engelsk direktør for et af *J. D. Koopmanns* slagterier, oplæste et brev fra formanden for sit selskab i London, *E. M. Denny*, hvori han gik stærkt imod en sammenslutning, idet den, »når den individuelle aktivitet gik ud af spillet«, ville virke i retning af en lavere kvalitet i leveringerne.

Endnu en gang sluttede sagens behandling med nedsættelse af et udvalg, der skulle udarbejde forslag til en fremgangsmåde, og vel at mærke i overensstemmelse med, hvad der syntes at have været flertallets opfattelse, at der skulle bygges på andelsprincippet. Privatslagteriernes repræsentanter i dette udvalgsarbejde fremsatte dog sådanne krav, at andelsslagteriernes repræsentanter, gårdejer *Hans Jensen*, Vemmelev,

og direktør *A. Hansen*, Horsens, måtte tage bestemt afstand, og udvalget blev derefter opløst.

Omend der på et senere tidspunkt fremkom forslag om noget i retning af sammenslutningstanken – som vil blive berørt i sin naturlige forbindelse – kan det dog siges, at sagen i realiteten hermed var skrinlagt. Ført med dygtighed fra begge sider og indeholdende tidsmæssige og personlige træk af historisk værdi havde de langvarige og mangeartede forhandlinger betegnet en styrkeprøve på højeste plan om andelslagteriernes allerede indledede og navnlig fortsatte førerskab på deres arbejdsområde.

De samvirkende danske Andels-Svinelagterier 1897 - stiftelse og begynderår

Det vil fremgå bl. a. af denne skildring, der nu er givet, at udviklingen i udpræget grad gik i retning af, at slagterierne, både andels og private, ved siden af arbejdet i selve virksomheden havde en række opgaver at varetage, der dels rent praktisk set lå udenfor slagteriet og så at sige i forlængelse af dets funktioner og dels var af en sådan art, at deres løsning bedst kunne ske ved et samarbejde med andre slagterier, naturligvis personificerede i de mænd, der stod for disses ledelse.

Det var noget sådant, der i billedet af slagteriernes interesseområde mere og mere indførte organisationslinien, således som den havde fundet sit indledende udtryk ved oprettelse af *Andelslagteriernes Fælleskontor* i 1890 og iøvrigt ved adskillige mere eller mindre formelle drøftelser af en række omfattende spørgsmål, ikke mindst forslaget fra privatslagterierne.

Ønsket om en mere fastlagt ramme for samarbejdet end Fælleskontoret nærmedes imidlertid indenfor ret vide kredse, ikke mindst hos de nordjydske andelslagterier, bl. a. med formanden for Randers Andels-Svinelagteri, folketingsmand *P. Bjerre*, Højstrup, som talsmand. Dette gav sig udslag i afholdelsen af et møde

mellem alle jyske andelslagterier i Aarhus i juni 1897, hvortil der var udarbejdet og blev vedtaget et udkast til vedtægter for *De samvirkende danske Andels-Svinelagterier*, som skulle være navnet på en sådan mere udformet hovedorganisation. Man nåede allerede så vidt, at det tillige besluttedes at udsende forslaget til samtlige andelslagterier og at indbyde til, hvad man ventede skulle blive den stiftende generalforsamling, i Aarhus den 8. juli (1897).

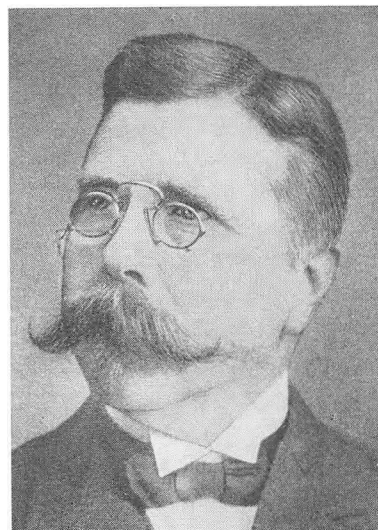
Til dette møde indfandt sig 63 repræsentanter for 22 af de bestående og igangværende 25 andelslagterier. Som formand for Fælleskontoret gjorde *P. Bojsen* rede for dets organisationsmæssige grundlag, men oplyste bl. a., at kun ca. halvdelen af andelslagterierne var tilsluttet som medlemmer, hvorefter *P. Bjerre* efter de på det foregående Aarhus-møde anlagte linier anbefalede dannelsen af den nye organisation. Han lagde vægt på dennes forventede mulighed for at varetage en række vigtige fællesopgaver, blandt disse forhandlinger med regeringen og eventuelt rigsdagen, endvidere ansættelse af en mere gyldig notering for flæsk og, hvad der efterhånden spillede en stigende rolle, fælles behandling af arbejdsforholdene på slagterierne. *P. Bojsen* kunne som helhed tilslutte sig forslaget, men udtrykte som en principiel betænkelighed, at den påtænkte mere indgribende organisationsform kunne indebære en vis begrænsning af det enkelte slagteris handlingsfrihed.

Fra visse sider ytrede der ønske om, at der måtte blive lejlighed til en nærmere drøftelse af hele spørgsmålet i den hjemlige kreds, selv om på den anden side resultatet betragtedes som ret givet, således at det fra mange sider blev tilkendegivet, at man ligeså godt kunne gøre sagen færdig med det samme. Blandt tilhængerne heraf var *P. Bojsen* og *P. Bjerre* samt tillige formanden for Bornholms Andels-Svinelagteri, folketingsmand *M. P. Blem*, Engegaard, der stillede forslag om at vedtage de foreslåede vedtægter samt vælge et forretningsudvalg til at

fungere foreløbig, indtil man senere kunne vælge den egentlige bestyrelse og fastlægge den nye organisations arbejdsgrundlag. Dette hans forslag vedtoges med tilslutning af et betydeligt flertal af forsamlingen, med det resultat, at forslaget til vedtægter blev godkendt, og valg foretaget af det foreløbige forretningsudvalg, der kom til at bestå af *P. Bjerre*, Højstrup (Randers), *Poul Sams*, Svendsbjerg (Holbæk), *J. Sørensen*, Saksager (Hjørring), og *H. Frederiksen*, Slimminge (Køge). Endvidere besluttedes det, at en generalforsamling til endelig og formel stiftelse skulle afholdes så snart som muligt.

Tid og sted for dette og dermed for *den stiftende generalforsamling for De samvirkende danske Andels-Svineslagterier* blev den 21. og 22. oktober 1897 i Odense. 24 andelsslagterier – alle de bestående med een undtagelse – var repræsenterede med 58 deltagere, for adskilliges vedkommende bestyrelsens formand, et par bestyrelsesmedlemmer og direktøren. I og for sig var selve hovedformålet ingenlunde dominerende ved mødets forløb. Man drøftede en række praktiske spørgsmål, der delvis havde forbindelse med den nye samvirksomheds fremtidige opgaver, således bl. a. udgivelse af et særligt blad for andelsslagterierne, hvor den kendte og ansete landbrugsskribent, lærer *A. Christensen*, Sdr. Tranders, kort forinden havde gjort begyndelsen med *Andelsslagteri-Tidende*, som det nu besluttedes at fortsætte udgivelsen af i lidt udvidet skikkelse.

Men den egentlige stiftelse begrænsede sig nærmest til vedtægter og valg, idet man for de førstnævnte vedkommende simpelt hen henholdt sig til vedtagelsen i Aarhus den 8. juli. Valgene drejede sig om medlemmer af samvirksomhedens bestyrelse, hvortil valgtes *P. Bjerre*, Højstrup, *M. P. Blem*, Engegaard, *E. Garde*, Høbber, (Faaborg), *O. Lawaetz*, Refsnæsgaard (Kalundborg), og *J. Sørensen*, Saksager (Hjørring), hvortil senere yderligere kom to direktører, nemlig *M. Nielsen*, Hjørring og *L.*

P. Bjerre, Højstrup

Kristoffersen, Slagelse. Endelig valgtes som revisorer *N. Poulsen*, Nørbjerg, og *Poul Sams*, Svendsbjerg.

Med hensyn til vedtægterne, der som helhed var kortfattede og undlod at befatte sig med adskillige ellers ret principielle sider af den kommende virksomhed, påkalder de selvsagt den rent historiske interesse og anføres i deres fulde ordlyd:

»§ 1. Slagterierne vælger et Repræsentantskab, bestaaende af Repræsentanter for hvert Slagteri, og disse danner Generalforsamlingen.

§ 2. Til at lede Foreningens Anliggender vælges en Bestyrelse, bestaaende af 5 Repræsentanter, valgt blandt Slagteriernes Bestyrelsesmedlemmer, som supplerer sig med 2 Direktører. Bestyrelsen vælges for 2 Aar ad Gangen (Direktørernes Valg gælder dog kun for 1 Aar), saaledes at der afgaar 2 Medlemmer det ene og 3 det andet Aar (første Gang efter 1 Aars Forløb afgaar ved Lodtrækning 2 Medlemmer).

§ 3. Til at varetage de enkelte Landsdeles Interesser (eventuel Fastsættelse af Notering) kan Generalforsamlingen nedsætte Udvalg, som hver Landsdel vælger for sig.

§ 4. Generalforsamlingen, der er Foreningens højeste Myndighed, afholdes hvert Aar i sidste Halvdel af Marts Maaned, hvor Regnskabet, der sluttes i Januar, fremlægges til Godkendelse, og hvor der vil være at foretage Valg af Bestyrelse samt tage Bestemmelse om, hvor næste Generalforsamling skal afholdes.

§ 5. Vigtige Sager, som ønskes forebragte til Drøftelse paa Generalforsamlingen, maa tilstilles Formanden inden 1. Marts.

§ 6. Slagteriernes Direktører har Adgang til Generalforsamlingen, men er kun stemmeberettigede, saafremt de er valgte til Repræsentanter.

§ 7. Extraordinær Generalforsamling kan afholdes saa ofte, Bestyrelsen finder det nødvendigt, eller naar mindst 3 Slagteriers Repræsentanter ønsker det.

§ 8. Foreningens Udgifter fordeles paa Slagterierne i Forhold til det Antal Svin, de har slagtet, og Beløbet opkræves én Gang aarligt.

§ 9. Indmeldelse kan ske til Bestyrelsens Formand; Udmeldelse kan kun ske skriftligt med $\frac{1}{2}$ Aars Varsel.

§ 10. Formanden sammenkalder til Bestyrelsesmøde saa ofte, han finder det nødvendigt; endvidere afholdes Møde, naar 3 Bestyrelsesmedlemmer ønsker det.

§ 11. Forandring i disse Love kan vedtages med $\frac{2}{3}$ af de afgivne Stemmer.«

Foruden hvad der hermed er anført som det væsentlige indhold af generalforsamlingen, fik denne et ejendommeligt yderligere punkt på sin dagsorden, idet formanden for Danmarks Agrarforening, Kammerherre *S. Barner*, Eskildstrup, havde anmodet om lejlighed til på mødets sidste dag at forelægge en redegørelse for den særlige situation, hvori den nu ellers vel begravede sammenslutningstanke befandt sig. I denne henseende drejede det sig om den også her omtalte delvis nye retningslinie, at andelslagterierne skulle gå ind i selskabet først og fremmest til varetagelse af afsætningen. På kammerherrens vegne førtes ordet af højeste-

Frede Bojsen

retssagfører *F. Salomon*, København, men uden at en eneste af forsamlingen overhovedet reagerede, ud over at en afstemning udviste en enstemmig forkastelse. Sammenslutningstanken var dermed, trods den allerede konstaterede stilhed derom, sunket endnu et stykke ned i jorden.

De samvirkende danske Andels-Svineslagterier stod nu således overfor optagelsen af sit egentlige arbejde. Hvad angår dettes daglige udførelse, fortsattes foreløbig den for Fælleskontoret trufne ordning, idet sekretariatet beroede hos slagteriet i Horsens og specielt blev varetaget af den unge *Frede Bojsen* som sekretær. Da han i 1898 blev direktør for Randers Andels-Svineslagteri, flyttede sekretariatet med ham, men dog kun for ret kort tid, idet dets arbejde hurtig forøgedes ganske væsentligt, således at en mere selvstændig placering deraf ansås for nødvendig. Dertil kom, at møder og anden aktivitet gjorde det ønskeligt at have sekretariatet i København. En flytning hertil blev derfor foretaget med gyldighed fra 1. april 1898, og samtidig blev tidligere grosserer *J. Strandkov* antaget som sekretær med heltids beskæftigelse. Sekretariatets domicil var i disse første år Fre-

deriksholms Kanal 24, beliggende i et af hovedstadens gamle og statelige kvarterer.

Ved en betragtning af Samvirksomhedens arbejdsformer er det nærliggende at påpege, at antallet af organisationens medlemmer, de enkelte andelsslagterier, både den gang og op gennem tiden var ret begrænset, f. eks. sammenlignet med det tilsvarende samarbejde i mejeribruket eller så at sige alle andre grene af andelsarbejdet. En ret fast form i organisationsarbejdet blev derfor tidligt karakteristisk på slagteriområdet, temmelig sikkert med en nærmere direkte forbindelse mellem medlemmer og samvirksomhed end ellers almindelig, samtidig med en mere effektiv centralisering i opgavernes varetagelse.

På forskellige punkter betegnede virksomheden en fortsættelse af, hvad hidtil havde været taget op af Fælleskontoret fra 1890. Det gjaldt således *indsamling af materiale* fra de enkelte slagterier angående deres prisforhold såvel som til belysning af forskellige driftsmæssige anliggender. Prismaterialet havde allerede fra 1890 dannet grundlaget for den særlige form for en notering, nemlig ved ansættelse af et afregningstal, som dog 1894 ændredes til »Jydske Andelsslagteriernes Fælles-Notering«, fra 1897 efterfulgt af en fælles-notering for de sjællandske andelsslagterier. Disse landsdels-noteringer afløstes 1900 af »De jydske og fynske Andelsslagteriernes Fælles-Notering«, hvorom senere.

Det tidligere omtalte røre om *tilførslen af slagteriprodukter til København*, som også Fælleskontoret havde beskæftiget sig med, blev tidlig behandlet i Samvirksomhedens bestyrelse, hvor der fra direktørerne *T. G. Jungersen*, Roskilde, og *L. Kristoffersen*, Slagelse, forelå forslag om oprettelse af en torvehal i København og dermed opnåelsen af en bedre organiseret salgsteknik. Resultatet heraf blev, at Fællesbestyrelsen i efteråret 1898 gik ind for et forslag stillet af direktør Jungersen, der senere blev realiseret som en selvstændig forretning, *Andelsslagteriernes Flæskesalg*.

Sekretær *J. Strandskov*

Fælleskontoret havde ligeledes tidligere drøftet betimeligheden af en særlig *konsulenthjælp for slagterierne*. I 1893 havde Landhusholdningsselskabet, på forslag af *Th. R. Segelcke*, taget sagen op og senere, særlig med henblik på Danmarks på dette tidspunkt noget vanskelige stilling på det britiske marked, nedsat et udvalg til at undersøge mulighederne for en imødekommelse heraf. I denne opgave deltog også andelsslagterierne, med direktørerne *L. Kristoffersen*, Slagelse, og *M. Nielsen*, Hjørring, som medlemmer af udvalget, ligesom der blev givet tilsagn om, at man ville deltage i udgifterne til uddannelse af en speciel konsulent til at tage sig af denne særlige og andre slagteriopgaver. En fortsat udvalgsbehandling førte således i efteråret 1897 til ansættelse af en speciel slagterikonsulent, hvis virksomhed blev underlagt Samvirksomheden, lidt senere med statstilskud til hans aflønning.

Allerede fra et tidligt tidspunkt blev spørgsmålet i forbindelse med *afsætningen* behandlet i bestyrelsen eller ved møder med de interesserede parter. Samvirksomhedens tilstedeværelse

medførte, at henvendelser fra myndighederne nu gik til denne, til forskel fra tidligere, hvor landboforeningerne og Landhusholdningsselskabet havde fået sagerne til udtalelse. Fra slagteriernes egen organisation knyttedes på denne måde en personlig forbindelse med den danske repræsentation i udlandet, specielt de landbrugskyndige statskonsulenter, hvis indberetninger blev nyttiggjort af de praktiske folk indenfor slagterierne.

Men også vejen fra Samvirksomheden til *regering og rigsdag* blev betrådt. Til fremme af udviklingen på slagteriområdet, således som nævnt tidligere bl. a. vedrørende avlsarbejdet, opnåedes støtte fra staten og tillige til et fremstød for kødeeksporten i almindelighed. Administrationen af sidstnævnte bevilling havde med hensyn til eksporten fra slagterierne allerede tidligere været overdraget Fælleskontoret, men fortsattes nu af Samvirksomheden, og det er bemærkelsesværdigt, at dette førte til, at to andelslagterier, Odense og Nakskov, i samarbejde udsendte en dertil velegnet mand, bogholder *P. Thomsen*, Odense, til at undersøge afsætningsmulighederne for pølser og lever på en række europæiske markeder bortset fra Tyskland, der jo netop i 1897 havde lukket for disse varer.

På lovgivningsområdet øvede Samvirksomheden sin indflydelse på loven om handel med udenlandsk fedt og flæsk, hvorom forslag var fremsat i 1898, særlig i anledning af en nærgående konkurrence af amerikansk flæsk på hjemmemarkedet, bl. a. på baggrund af tydelige bestræbelser fra amerikansk side for, at deres produkt trods en dårligere kvalitet skulle tage sig ud som dansk flæsk.

Endnu til begynderårene hører den indsats, som øvedes ved deltagelse i *Verdensudstillingen i Paris 1900*, hvor den danske slagterifdeling som noget helt nyt vakte berettiget opsigt og modtog en fornem udmærkelse i form af en guldmedalje. *Odense Eksportslagteri* og dets direktør, *H. Junker*, havde med stor dygtighed

stået for slagteriudstillingens tilrettelæggelse og smukke fremtræden.

Af mere intern karakter var Samvirksomhedens varetægelse af forskellige forsikringsarter. Således iværksattes fra nytår 1899 en fælles søforsikring, i henhold til behandling og beslutning på generalforsamlingen 1898. Også en speciel ulykkesforsikring for slagteriernes arbejdere blev organiseret omtrent samtidig, ligesom der påtænkte oprettelse af en sygekasse for arbejderne og deres børn, hvilket dog ikke kom til udførelse.

En ganske særlig opmærksomhed samlede sig allerede fra de første år af Samvirksomhedens tilværelse om *slagteriernes arbejdsforhold*. På generalforsamlingen 1898 besluttedes en anbefaling til slagterierne om at nedsætte en voldgift til at behandle eventuelle uoverensstemmelser mellem arbejdsgiver og arbejdere, med to repræsentanter fra hver side samt en opmand, den stedlige politimester. Hertil føjede sig samme år beslutning om at få bestemmelsen om voldgiften indført i såvel Samvirksomhedens som de enkelte slagteriernes vedtægter samt endvidere i marts 1899 en opfordring til slagterierne om at indanke eventuelle stridsspørgsmål for Samvirksomheden, som da skulle optage forhandling med arbejderens forbund. I tilfælde af et negativt resultat heraf skulle slagteriets egen voldgift træde i funktion.

Allerede i slutningen af 1899 indtraf det første tilfælde af en sådan forhandling med Slagteriarbejder-Forbundet, der fremsatte forslag til en almindelig ordning af løn- og arbejdsforhold. Forhandlingerne fortsattes i januar 1900, hvilket gav anledning til den interessante nydannelse inden for Samvirksomheden, at der nedsattes et særligt udvalg for ordning af arbejdsforhold, som kom til at bestå af *J. Sørensen*, Saksager, samt direktørerne *H. Junker*, Odense, og *P. B. Lund*, Skanderborg. Det trak imidlertid stadig i langdrag med forhandlingerne. Et fælles forslag fra de to parter nåedes dog, men blev forkastet af slagterierne på en ekstraordinær gene-

ralforsamling, og et nyt forslag forelagdes derefter på generalforsamlingen i marts (1900), hvor det endelig blev tiltrådt. Det samme havde været tilfældet fra arbejdernes kompetente forsamling, og overenskomstens indhold kunne derefter offentliggøres, med gyldighed indtil januar 1902.

Som et tidsbillede af særlig art er det på sin plads her at gengive overenskomstens indhold, som gik ud på følgende:

»Arbejdstiden er som hidtil 10 Timer. Alle de nuværende Lønninger indtil 19 Kr. ugentlig forhøjes for de voksne mandlige Arbejders Vedkommende med 2 Kr. om Ugen, dog saaledes at den laveste Løn bliver 17 Kr. Lønninger over 19 Kr. ugentlig forhøjes med 1 Kr. For Helligdage afkortes intet i Ugelønnen, Overarbejde betales med 40 Øre, mellem Kl. 9 Aften og 6 Morgen samt paa Helligdages Eftermiddag med 50 Øre i Timen. Tvistspørgsmaal om dette Regulativs Forstaaelse kan indankes til Afgørelse for en Voldgiftsret, nedsat af De samvirkende danske Andelsslagterier og Slagteri-arbejder-Forbundets Hovedbestyrelse. Dette Regulativ er gældende til 1. Januar 1902, til hvilken Tid det kan opsiges fra en af Siderne med 3 Maaneders Varsel.«

Endnu en side af Samvirksomhedens tilværelse er der grund til at omtale, nemlig *gangen i arbejdet*, såvel det daglige forløb som hovedlinien heri. Der er da grund til at understrege, at der naturligvis fra en begyndelse foregik en specialisering og fordeling i de forskellige funktioners udførelse. En væsentlig side heraf blev varetaget af bestyrelsen, »Fællesbestyrelsen«, som dennes hævdvundne betegnelse blev, og ikke mindst af formanden, der sammen med sekretæren i mange tilfælde afgjorde det ene og det andet spørgsmål og i hvert fald forberedte sagernes forelæggelse for bestyrelsen. Dertil kom sekretariatets daglige arbejde med de forskellige løbende arbejdsområder, der er omtalt i det foregående. Omfanget af personalet var endnu særdeles overskueligt, nemlig i de første

M. P. Blem

adskillige år en kontordame, men som udviklingen senere har godtgjort, var antallet egnet til at vokse på!

I den oprindelig valgte bestyrelse foregik der allerede i de første år visse personlige forskydninger. I 1898, ved den første ordinære generalforsamling efter den stiftende, afgik formanden, P. Bjerre, Højstrup, idet han ikke længere var medlem af Randers Andels-Svineslagteris bestyrelse, og i hans sted valgtes forpagter O. Halvorsen, Nørdlund Ladegaard. Til Bjerres efterfølger som bestyrelsens formand valgtes folketingsmand M. P. Blem, Engegaard (Bornholm), en afgørelse, der fra alle sider betragtedes som særdeles lovende for organisationen. Da et andet af bestyrelsens medlemmer, direktør L. Kristoffersen, Slagelse, i løbet af sommeren 1898 overgik til en virksomhed uden for slagterierne, indtrådte i hans sted direktør Alex. Poulsen, Holbæk. Året efter, ved generalforsamlingen i marts 1899, afgik proprietær O. Lawaetz, Refsnæsgaard, og forpagter E. Garde, Høbber, og som deres efterfølgere i bestyrelsen valgtes gårdejer Hans Jensen, Vemmelev (Slagelse), og proprietær O. Langkilde, Christianslund (Odense).

V. Stærke og frugtbringende udviklingsår

Tiden fra omkring århundredskiftet frem til den første verdenskrig betegner i eftertidens bedømmelse en periode, hvor den stærke nydannelse i forrige århundredes sidste halvdel kom til sin fulde udfoldelse. Det gjaldt som helhed ikke mindst for de jævne kredse af befolkningen, der ved det forudgående tidehverv havde opnået muligheden for en enestående udvikling i politisk, faglig og personlig henseende, hvad enten vore tanker går til den danske bonde eller den danske arbejder. Det var, som om man efter det egentlige gennembrud i de bevægede år fra århundredets midte og genrejsningstiden efter 1864 var nået til den vel tilrettelagte og rolige udnyttelse af, hvad der var vundet.

De ydre vilkår begrundede dette. Fredstid var rådende for vort land, grundformer for tilværelsen var anlagte og blev respekterede, de økonomiske forhold viste bedring og fremgang – alt dette tjenende til fremme af menneskers stræben efter velfærd og udvikling i ydre som i andre henseender, endogså under sådanne former, at det fra en nutidsbetragtning vil ligge nær at betegne det nye århundredes første årsmål som en fredens og kulturens guldalder.

Som det foran er antydnet, var landbruget et af de områder, der på fremtrædende måde deltog i denne forbedrede stilling, erhvervsmæssigt i almindelighed og specielt, hvad den økonomiske side angår. Krisen, der, trods værdifulde resultater til dens lettelse, havde udgjort den mørke baggrund for hele arbejdet i landbruget og muligheden for en rimelig rentabilitet, var i løbet af århundredets første tiår i alt væsentligt overstået. Med dette fulgte en iøjne-

faldende stabilitet i vilkårene for de produktivetsgrene, der havde vist sig mest rentable fra krisens begyndelse og derfor nu yderligere fæstnede deres førende stilling. Det vil af det følgende fremgå, hvorledes dette på afgørende måde var tilfældet for slagteriproduktionen.

Som udtryk for den almindelige bedring og den deri indeholdte udvikling i forskellige henseender kan peges på *ejendomspriseres stigning*, der fremgår af den første del af hosstående oversigt med gennemsnitstal for det første og sidste femår i perioden 1900–1914. En lignende, men endnu mere udtrykkelig bevægelse frembyder oversigtens sidste afdeling med tallene for *høstudbyttet* i femårene før århundredskiftet og op til verdenskrigen. I forbindelse med en sådan udvikling må det fremhæves, at der ikke var foregået nogen nævneværdig forøgelse af det dyrkede areal, således at høstudbyttets stigning var resultat af en øget intensitet i selve driften.

Blandt de foreliggende stærke udtryk for den almindelige udviklingslinie fremtræder også med styrke det allerede før århundredskiftet opnåede niveau for *husdyrbestanden* og i den-

Ejendomspriser pr. td. hartkorn

	Landbrugshuse kr.	Gårde kr.
Gennemsnitlig 1900–04 . . .	11.500	6.700
Gennemsnitlig 1910–14 . . .	14.400	9.800

Høstudbyttet

	Korn mill. kg	Rodfrugter mill. kg	Hø og halm mill. kg	Ialt mill. kg
Gnstl. 1895–99	2.000	4.200	4.400	10.600
– 1910–14	2.250	14.100	5.000	21.350

Husdyrbestanden

	Hesle 1.000 stk.	Hornkvæg 1.000 stk.	Deral malkekaer 1.000 stk.	Svin 1.000 stk.
1898	450	1.750	1.100	1.200
1914	550	2.500	1.300	2.500

ne forbindelse stigningen i tallene indtil 1914. Den anførte oversigt herover bekræfter dette for de enkelte grene; ikke mindst for svineholdet, der mere end fordobledes i dette tidsrum. I alle henseender indtog, ved gennemførelsen af den stærke intensivering af den dyriske produktion og varetagelse af dennes afsætning, de bestående og i antal og omfang stadig voksende andelsforeninger en afgørende plads.

Specielt for den samlede *svinebestand* er yderligere i den meddelte tabel anført tallene for landets hoveddele samt for dette som helhed såvel i 1909 som 1914. Desuden er på samme måde angivet den procentvise stigning, dels 1898–1909, i hvilken henseende der for udgangstallet henvises til den tidligere tilsvarende tabel (s. 31) og dels 1909–14. Det er et fremtrædende træk i stigningen, at den var væsentlig stærkere i sidstnævnte femår end i de adskilligt flere år fra slutningen af 90'erne til 1909, hvilket gør sig gældende for samtlige landsdele, men dog er særlig iøjnefaldende for de jyske landsdele og dermed for Jylland som helhed. Til påpegning af bestandens og dermed produktionens art og formål kan nævnes, at fordelingen mellem »levesvin« (søer og orner) og »produktionssvin« (slagterisvin) formede sig med henholdsvis 11 og 89 pct. til hver af

Svinebestanden og dens stigning

	1909 1.000 stk.	Stigning 1898-1909 pct.	1914 1.000 stk.	Stigning 1909-1914 pct.
Sydøstjylland	249	28	486	95
Nordjylland	228	36	400	75
Sydvestjylland	251	49	424	69
Jylland i alt	728	37	1.310	80
Fyn	161	31	276	71
Sjælland	468	10	727	55
Bornholm	33	38	52	57
Lolland-Falster	78	24	132	69
Øerne ialt	740	16	1.187	60
Hele landet	1.468	26	2.497	70

Udførsel og indførsel

	Merudførsel			Merindførsel
	Smør mill. kg	Flæsk mill. kg	Æg mill. snese	Korn og loderstoffer mill. kg
Gennemsnitlig 1896-1900 . . .	57	65	7	785
Gennemsnitlig 1911-1915 . . .	93	130	21	1.431

dem, atter dermed tydeligt tilkendegivet arbejdets målbevidste specialisering.

Og endelig fremtræder de karakteristiske sider af opgangstiden efter århundredets begyndelse ved *udenrigsomsætningens* forløb. således som dette for det samlede landbrug skete ved fortsættelsen af en samling om husdyrbrugets eksportgrene og en samtidig forøgelse af fodermidlernes import. Vi er her på et område, hvor den omhandlede tidsperiode betegnedes en afgørende fastlæggelse af denne allerede tidligere iværksatte udviklingslinie. I store træk bekræftes dette i hosstående lille oversigt, med gyldighed for de anførte karaktertræk i alle henseender.

Andelsslagteriernes udvikling og tilslutning

Et billede af andelsslagteriernes fortsatte udvikling i perioden, som vi har beskæftiget os med, har sit udgangspunkt i oprettelsen af et betydeligt antal af nye virksomheder i alle landsdele. Det skortede i denne henseende ikke på fremkomne advarsler om, at alt dog måtte have sin begrænsning, ej heller på røster fra modstandere om en fare ved det ubegrænsede ansvar af økonomisk, ja, endogså af personlig art, som medlemsskabet indebar for andelshaverne ved at gå med i samarbejdet.

Thi uanset dette var tilslutningen fra landmændenes side til de fra tid til anden fremsatte planer om et andelsslagteri for den pågældende egn stadig levende og villig. Som det på sin interessante måde senere i denne bog fremgår af skildringer fra de enkelte slagteriers tilblivelse, kunne der være særlige forhold, der spillede ind

Andelsslagteriernes antal og slagtninger

	Antal andelsslagterier	Svin	Gnssl. slagtningsstal 1.000 kreaturer, kalve og får
1901-1905.....	26-29	950	15
1906-1910.....	29-33	1.350	23
1911-1914.....	35-42	2.000	47

heri, men som helhed var baggrunden for målet og dets realisering et naturligt og reelt behov for et andelsforetagende af denne art.

Berettiget er det på dette sted tillige at fastslå – i overensstemmelse med, hvad omtalen af andelsslagteriernes og deres samvirksomheds deltagelse i en række omfattende sagers behandling vil godtgøre – at hele denne gruppe allerede nu havde den afgørende plads og indflydelse indenfor slagteriproduktionen og selv sagt erkendte det dermed forbundne ansvar.

Om oprettelse og igangsættelse af nye andelsslagterier i årene fra århundredskiftet til 1914 gives i bogens statistiske afsnit nærmere oplysning i fortsættelse af, hvad der tidligere er anført for den forudgående periode. Tallene udviser en ret jævn fordeling gennem årene og navnlig ikke noget faldende tempo, efterhånden som landet dog blev mere »mættet« med slagterier. Den nærliggende baggrund herfor var naturligvis i første række den stadig forøgede produktion af svin, igen som en følge af producenterens interesse heri fra et driftsmæssigt synspunkt.

Også hosstående oversigt gælder udviklingens forløb, nemlig ved tallene for de bestående andelsslagterier og disses slagtninger i de angivne perioder. I sidstnævnte henseende knytter interessen sig særligt til tallet for svinebestanden, der mere end fordobles. Med hensyn til kreaturer m. m. var der, som det vil ses, godt og vel en tredobling af slagtningerne, bl. a. med visse specialproduktioner for øje, men iøvrigt viste denne side af virksomheden en ret betydningsfuld udvikling op gennem årene, ved

siden af svineslagtningen eller som en bestanddel, sammen med denne, af materialet for særlig bearbejdelse. Også på dette punkt giver en tabel i det statistiske afsnit en fortløbende oversigt.

Et forhold, der naturligt måtte være af interesse i forbindelse med andelsslagteriernes, var det foran berørte punkt om omfanget af deres virksomhed i forhold til hele produktionsområdet, nærmere betegnet til de private slagterier, således som dette gav sig udtryk ved den forholdsmæssige *deltagelse fra landmændenes side*. Dette blev behandlet i en officiel statistik gældende for året 1903, hvorfra nogle hovedtal findes i nedenstående tabel. Heri er som grundlag angivet antallet af bestående ejendomme samt af sådanne, der har svinehold, en forskel, hvis størrelse for det daværende tidspunkt er ret bemærkelsesværdig. Dernæst følger så den ønskede påvisning af, hvor mange ejendomme der var med i et andelsslagteri, og endelig de to

Tilslutning til andelsslagterierne 1903 (Ejendomme)

	Samtlige ejendomme 1.000	Ejendomme med svinehold 1.000	Heraf i andelsslagteri		
			Ejendomme 1.000	pct. af ejendom med samll. svinehold	pct. af ejendom med svinehold
Sjælland, Bornholm, Lolland-Falster..	86	65	22,5	26	35
Fyn.....	37	24	8,4	23	35
Jylland.....	135	105	32,5	24	31
Hele landet.....	258	194	63,5	25	33

Tilslutning til andelsslagterierne 1903 (Svin)

	Samlet svinebestand 1.000 stk.	Leverance til andelsslagteri	
		1.000 stk.	pct. af samlet bestand
Sjælland, Bornholm, Lolland-Falster..	581	352	61
Fyn.....	156	82	53
Jylland.....	690	298	43
Hele landet.....	1.427	732	51

»Isning« på et slagteri (Masnedssund)

procenttal for, hvad dette udgjorde af henholdsvis samtlige ejendomme og dem med svinehold.

Tallene er anført for hovedlandsdelen samt hele landet, og når vi ser på den procentvise deltagelse, ligger denne på nogenlunde samme niveau landet over og dermed for dette som helhed. Tallene går ud på, at en fjerdedel af alle ejendomme og en trediedel af sådanne med svinehold var med i et andelsslagteri.

Medens det altså i denne oversigt er ejendommene, der er grundlaget for den relative størrelse af tilslutningen, må det erkendes, at en bedømmelse i denne retning siger mere, når forholdstallet bygger på antal leverede svin, henholdsvis på samtlige slagterier og på andelsslagterier. Dette var da også medtaget i den officielle undersøgelse og belyses ved hosstående tal. Af tabellens sidste kolonne fremgår procenttallene, der for hele landet var 51, altså

netop majoriteten i forhold til den samlede svinebestand. For de enkelte hovedlandsdele betegner leveringsprocenten en nedadgående skala fra 61 pct. for den østlige øgruppe til Fyn med 53 og Jylland med 43 pct. Det må endvidere understreges, som denne oversigt viser, at procenttallene for andelsleveringer var større efter det leverede antal svin end efter ejendomstal, som vist foran, hvilket altså godtgør, at det gennemgående er de større svineholdere, der var med i andelsslagterierne. På den anden side fremgår det af en foreliggende statistik fra samme tidspunkt (1903), at tilslutningen fra ejendomme på over 100 tdr. land kun var yderst ringe.

Nogle yderligere bemærkninger skal endnu gøres om andelsslagteriernes *daglige virksomhed*. I denne henseende vistes der fra det enkelte slagteris ledelse stadige bestræbelser for at følge med i den tekniske udvikling, med hensyn

til maskiner og arbejdsmetoder o.s.v. Indførslen heraf medførte i de fleste tilfælde nødvendigheden af udvidelse af hele anlæget, nybygninger og gennemgribende foranstaltninger. Opgaver i denne retning udgjorde derfor en fremtrædende side af drøftelser og beslutninger, som det har fundet udtryk i omtalen af de enkelte slagterier i det særlige afsnit af bogen.

Ved siden af sådanne anliggender af mere lokal art var imidlertid ifølge sagens natur også slagterierne hver for sig deltagere i varetagelsen af en række spørgsmål og opgaver af fælles interesse for alle, således som det foregik for en væsentlig del gennem Samvirksomheden eller ved dennes deltagelse heri sammen med andre instanser, ikke mindst regering og rigsdag. Heraf følger der nu i korthed en nærmere skildring.

Avlsarbejdets grundlæggende organisering

Gennem den mangeårige erkendelse af den afgørende betydning, der knyttede sig til fremskaffelsen af den rette svinetype for slagteriproduktionen, var med dennes fremskudte plads indenfor landbrugets økonomi grundlaget til stede for en stærk og aktiv interesse for avlsarbejdet. Hertil kom særlig i årene efter århundredskiftet, at bestræbelser i denne henseende både fra landbrugets faglige organisationer og slagterikredse – og inden for disse ganske særlig andelsslagterierne – på forstående måde mødte en værdifuld støtte hertil fra regeringens og rigsdagens side. Dette var ikke alene tilfældet ved gennemførelse af bevillinger, men også ved forståelsen af, at såfremt et virkeligt fremstød skulle lykkes på disse områder, måtte en forudsætning være, at de iværksatte foranstaltninger fik gyldighed for samtlige producenter – ikke blot dem af sig selv interesserede – hvilket kun var gennemførligt ved en lovgivning med sigte herpå.

I mange henseender blev derfor et centralt udgangspunkt for avlsarbejdet i den her om-

talte periode *husdyrloven af 23. maj 1902*, der selvsagt som sin forudsætning havde, hvad der på forskellig måde var nået ved den tidligere omtalte indsats fra landbruget selv i de forudgående år.

Blandt lovens hovedpunkter var en årlig bevilling på 45.000 kr., som det udtrykkes, »til anerkendelse og støtte af avlscentre for svin af anerkendt race og type«. Den lokale ledelse skulle fortsat foregå under landboforeningernes ansvar, idet der dog hertil føjedes, med henblik på den omtalte anerkendelse og i nogen grad som en overledning af arbejdet, særlige *kårings- og bedømmelsesudvalg*. Til placering af disses område og dermed deres andel inddeltes hele landet i 7 distrikter, hver med sit udvalg, der bestod af tre medlemmer, valgt henholdsvis af regeringen, landboforeningerne og, som ordlyden er, »repræsentationen for svineslagterierne«, men efter indstilling af de i det pågældende distrikt bestående andels-svineslagterier.

Til udvalgenes virksomhed knyttedes en nær forbindelse med *konsulentarbejdet*, hvis ledelse fortsat blev forestået af statskonsulent *P. A. Mørkeberg*, der som sine nærmeste medarbejdere havde en assistent i hver af de 7 distrikter. Disse assistenter blev nu knyttede som sekretærer til hvert af bedømmelsesudvalgene og øvede en væsentlig indflydelse på deres virksomhed såvel som hele avlsarbejdet. Det var således fra denne kreds og de på forskellige tidspunkter afholdte assistentmøder, at initiativet udgik til udarbejdelse og udgivelse af en *svinestambog*, på forslag af konsulent *J. Otto Petersen*, Odense, og med et opnået finansielt tilskud fra landboforeningerne blev den første udsendt i 1906.

Med hensyn til de siden 1894 bestående *svineavlsforeninger* havde også husdyrloven af 1902 ved et statstilskud på 50 kr. pr. foreningsorne af Yorkshire-racen bidraget til oprettelsen af adskillige, således at antallet omkring 1909 udgjorde 260 med 326 orner, samtidig med at

medlemstallet var ca. 6500. Skønt det i 1904 på grundlag af indstilling af andelsslagteriernes delegeretmøde opnåedes, at også orner af dansk landrace kom i betragtning ved statstilskud, stagnerede udviklingen for disse foreninger dog i løbet af nogle år, og da den senere husdyrløv af 1912 inddrog bevillingen fra staten, ophørte deres virksomhed ret snart så godt som fuldstændig. En værdifuld fortsættelse på linie med svineavlforeningerne foregik imidlertid ved udstationeringen af orner, der i stort omfang efterhånden fandt sted indenfor de enkelte slagterier.

Betydelig interesse knyttede sig imidlertid til et andet område i nær forbindelse med avlsarbejdet, nemlig *fodringsforsøgene*, der som tidligere fremdraget gik tilbage til *N. J. Fjords* banebrydende arbejde i 1880'erne og nu fremdeles fandt sin værdifulde fortsættelse på Forsøgslaboratoriet, særlig med henblik på afkommet af stamdyr, som var kårede på de anerkendte avlscentre. Det er indlysende, at disse såkaldte raceforsøg var af stor værdi, og da de foreløbig var afsluttede i 1905, udfoldedes omfattende bestræbelser for deres genoptagelse, idet det fra de interesserede sider særlig understregedes, at det burde foregå således, at forsøgene opnåede mere kontinuitet og mere ensartede vilkår samt omfattede et større antal dyr, end det hidtil havde været tilfældet.

Ved opnåelsen af tilskud fra de fynske landboforeninger og andelsslagterier og samtlige ejere af fynske avlscentre samt Forsøgslaboratoriet lykkedes det at skabe muligheder i denne retning. Det skete ved oprettelsen af Danmarks, og utvivlsomt verdens, første *svinekontrolstation* i 1907. Den fandt sit hjemsted på herregården Elsesminde i Sanderum på Fyn og med dennes ejer, Proprietær *K. W. Brandt*, som forsøgsvært. Ved oprettelsen i 1908 af en kontrolstation – eller som betegnelsen almindeligvis er: svineforsøgsstation – i Jylland og på Sjælland var grundlaget tilvejebragt for et uhyre betydningsfuldt led i hele avlsarbejdet,

i hvis udformning andelsslagterierne har haft deres særlige lod og del.

En betydningsfuld udvikling i avlsarbejdet betegnede imidlertid også den fortsatte lovgivning, særlig koncentreret i *husdyrloven af 8. juni 1912*, der ved sin praktisering tillige forøgede andelsslagteriernes medvirken og indflydelse ganske væsentligt. Loven indeholdt bestemmelse om en bevilling på 25.000 kr., særlig til svineavlscentre og de påbegyndte forsøgsstationer, men til bevillingen var knyttet den bestemmelse, at »et tilsvarende beløb ydes fra anden side«, og med andelsslagteriernes hele placering var det kun naturligt, at der med »anden side« var tænkt på slagterierne, i første række repræsenterede ved De samvirkende danske Andels-Svineslagterier.

Dette gav anledning til afholdelse af et ekstraordinært delegeretmøde i december 1912, hvis forhandlinger og beslutninger blev afgørende i vigtige henseender for udformningen af de følgende års avlsarbejde. Om deltagelsen i dækning af udgifterne besluttedes det, at slagterierne hertil skulle betale 1¹/₂ øre pr. slagtet svin, hvilket ikke var mødt med særlig begejstring fra forsamlingen, og der føjedes derfor til beslutningen, at den kun skulle gælde for eet år ad gangen. Denne ordning blev dog ændret i 1914 til, at bevillingen, som var beregnet til de 25.000 kr. årlig, skulle ydes »indtil videre«, og med henblik på andre vigtige punkter i delegeretmødets behandling blev der ved samme lejlighed nedsat et særligt udvalg bestående af proprietær *J. H. Spliid*, Ørndrup, *N. K. Kristensen*, Nr. Tranders, og *J. P. Jakobsen*, Slåenkærgård, til nærmere at formulere et forslag om simplificering af reglerne for tilsynet med avlscentrene.

Denne beslutning refererede til, hvad der ved siden af bevillingsspørgsmålet havde betegnet hovedpunktet for det ekstraordinære delegeretmødes foran nævnte behandling i 1912. Denne omfattede nemlig vedtagelsen af et forslag til indgribende ændringer i svineavlscen-

trenes og forsøgsstationernes ledelse, affattet i 4 punkter, hvis indhold blev retningsgivende for den følgende udvikling og derfor skal anføres her:

1. Administrationen af midlerne til de nævnte formål, der hidtil havde været varetaget af landbrugsministeren, skulle overgå til De samvirkende danske Andels-Svineslagterier.
2. Kontrollen med avlscentre og dermed disses egentlige ledelse, der hidtil var udøvet af landboforeningerne, skulle overgå til de lokale andels-svineslagterier.
3. Anerkendelsen af avlscentre skulle foretages af et udvalg, af hvis medlemmer andels-svineslagterierne skulle vælge halvdele eller to trediedele, mod hidtil een trediedel.
4. Forsøgsstationerne, der var oprettet og hidtil drevet som et privat foretagende, skulle indgå som et fast led af Samvirksomheden, og denne skulle repræsenteres med to trediedele i ledelsen.

Det er iøjnefaldende, at disse punkter betegnede en særdeles principiel linie i avlsarbejdets tilrettelæggelse, først og fremmest karakteristisk ved slagteriernes så at sige fuldstændige overtagelse af føringen. Visse betænkeligheder var ganske vist kommet til orde under forslaget tilblivelse, bl. a. i den opfattelse, at slagterierne ville være tilbøjelige til at sætte hensynet til afsætningsforholdene højere end landbrugets interesser i almindelighed. Svaret på dette havde været, at det afgørende i andelsslagteriernes handlinger altid havde været og ville være at gavne deres andelshavere, som netop var de svineproducerende landmænd. Afgørende for sagens videre forløb var det imidlertid, at forslaget forskellige punkter blev imødekommet af landbrugsministeren og blev lede-tråden i det efterfølgende praktiske og betydningsfulde arbejde.

Som udtryk for, hvor omfattende og indgående Samvirksomhedens interesse var for avlsspørgsmålet, er det af interesse at nævne, at også svinets forplejning og hele behandling indtog en plads heri. Dette fandt udtryk ved, at der så tidligt som i 1901 i samarbejde med landboforeningerne blev udsat en prisopgave om indretning af svinestalde og en byggeplan herfor. To ansete mænd indenfor landbruget, forsøgsleder *N. Beck* og den fynske konsulent *J. Otto Petersen*, præsterede sådanne besvarelser af opgaven, at de i pjeceform og i stort antal fordeltes til de enkelte slagterier.

Afsætning og kvalitetsfremmende foranstaltninger

Skildringen af andelsslagteriernes forhold på produktionens og afsætningens områder har allerede i stigende grad tilkendegivet, hvorledes interessen hos alle ledende kredse såvel som arbejdets udøvere koncentreredes om at skabe de bedst mulige forudsætninger og vilkår for udførsel af virksomhedens hovedprodukt, nemlig flæsk i dets særlige behandlingsform som bacon. Hertil må dog på den anden side føjes, at hjemmemarkedet fortsat spillede en ikke ringe rolle og i adskillige forbindelser indgik i de enkelte slagteriernes dispositioner samt i overvejelser og beslutninger af mere omfattende karakter, i væsentlig grad andelsslagteriernes samvirksomhed eller dennes fællesbestyrelse. Dertil kom, at årene nærmest efter århundredskiftet, som det fremgår af det følgende, på mange punkter frembød vigtige ordninger af lovmæssig eller officielt administrativ art.

Hvad nu først angår *udenrigsomsætningen*, der i realiteten kun havde nogen nævneværdig interesse med hensyn til flæsk (bacon) og skinker, er i omstående tabel anført tallene for udførsel, indførsel og den dermed fremkomne merudførsel i kvantum og værdi for de tre perioder indenfor årene 1901-14. Hovedtallene er dem i den sidstnævnte gruppe, hvor stignin-

gen fra 75 til 128 mill. kg. eller på omtrent 70 pct., er udtryk for en fortsat og stærk udvikling efter den også i de foregående årtier optagne linie. Billedet heraf er yderligere forstærket ved tallene for værdien af merudførslen med dens stigning fra 72 til 151 mill. kr. eller mere end en fordobling. For indførsels vedkommende går tallene, som det ses i oversigten, i den modsatte retning, som resultat af en ligeså typisk udvikling i disse år. Af interesse kan det være at nævne, at den afgørende formindskelse i væsentlig grad skyldtes, at indførslen af amerikansk flæsk var stærkt aftagende.

Med hensyn til udviklingen i de enkelte år henvises der for dette som andre områder af udenrigshandelen til de meddelte tabeller i bogens statistiske afsnit.

Til nærmere belysning af udenrigsomsætningens fordeling på de forskellige lande henvises til den meddelte tabel, der indeholder procenttallene herfor både på grundlag af udførsel (brutto) og indførsel. Det bekræftes til tydelighed herigennem, hvorledes Storbritannien

Udenrigsomsætning af flæsk og skinker

	Udførsel		Indførsel		Merudførsel	
	mill. kg	mill. kr.	mill. kg	mill. kr.	mill. kg	mill. kr.
Gennemsnitlig 1901-05.	81	77	6	5	75	72
Gennemsnitlig 1906-10.	100	105	5	4	95	101
Gennemsnitlig 1911-14.	129	152	1	1	128	151

Fordelingen på lande af udførsel og indførsel

	Gnssl. 1901-05	Gnssl. 1906-10	Gnssl. 1911-14
Udførsel til:			
Storbritannien	94 pct.	94 pct.	97 pct.
Tyskland	2 -	2 -	2 -
Andre lande	4 -	4 -	1 -
Indførsel fra:			
Sverige	35 pct.	22 pct.	90 pct.
U.S.A.	62 -	76 -	8 -
Andre lande	3 -	2 -	2 -

Storbritanniens og Irlands indførsel fordelt på lande

	Indførsel			Danmark		U.S.A.		Kanada		Andre lande	
	mill. kg	mill. kg	pct.	mill. kg	pct.	mill. kg	pct.	mill. kg	pct.	mill. kg	pct.
Gnssl. 1901-1905 . . .	274	71	26	162	60	36	13	5	1		
- 1906-1910 . . .	255	91	36	113	44	43	17	8	3		
- 1911-1914 . . .	247	120	49	87	35	20	8	20	8		

indtager den dominerende plads på udførselsiden, endda i stigende grad gennem perioden. Hvorledes på den anden side også Danmark udvidede sin part i forsyningen af Storbritannien og Irland, vil fremgå af den følgende oversigt over denne imports fordeling på de vigtigste lande. Tendensen her er tydeligt gående i retning af en stigende procentdel fra Danmark i direkte modsætning til stillingen for de, navnlig tidligere ret dominerende importlande, i denne henseende først og fremmest U.S.A., hvis tal endog passeredes i årene 1911-14.

Medens de forskellige bemærkninger om udenrigsomsætningen kun vedrører bacon og skinker, skal endnu nævnes, at omsætningen af levende svin og grise i de omtalte år kun spillede en underordnet rolle og begrænsede sig til indførsel. Denne foregik udelukkende fra Sverige og formede sig i hovedsagen kun som grundlag for en transithandel via Danmark.

Men når vi dermed har betragtet de forskellige sider af udenrigshandelen, er det spørgsmål særdeles nærliggende, hvordan det forholdt sig med den principielle baggrund for den ret ensidige udvikling, som situationen var udtryk for. Ingen er iøvrigt i tvivl om, at dette spørgsmål var rejst og prøvet ved utallige lejligheder op gennem tiden, bl. a. også som en kritik eller noget af en anklage mod landbruget og ikke altid i den allerbedste mening.

Ved spørgsmålets anbringelse i forbindelse med årene nærmest før og efter århundredskiftet, med andre ord det tidsrum, hvor den omtalte linie fandt sin indførelse og blev praktiseret, kan en fuldgyldig besvarelse gives for slagterproduktionen ved henvisning til den stadig

øgede købekraft på vort britiske hovedmarked på grund af landets stærkt specialiserede erhvervsudvikling. Det var ikke således, at dette marked var »den store lomme«, hvor det afsatte kvantum var en stødpude for den øvrige afsætning, men stillingen var ganske simpelt, at det var det bedste marked også prismæssigt. I hosstående tabel ses det, hvorledes Danmark på dette punkt lå foran de to andre hovedimportører, U.S.A. og Kanada.

Og på den anden side må det ikke overses, at eksporten til Storbritannien ingenlunde var lutter medbør. Der fremkom ikke så sjældent klager fra køberne derovre med hensyn til varernes kvalitet, og fra dansk side vistes den største agtpågivenhed med at imødekomme berettigede krav, således ved de kvalitetsfremmende foranstaltninger, som senere vil blive omtalt. Blandt kilderne til, at man ikke betragtede det hele som en selvfølge, var også erkendelsen hos danske producenter af den mulighed, at Storbritannien selv ville prøve at oparbejde en indenlandsk produktion af bacon.

Omkring 1910 var der rygter fremme i denne retning, tilmed indbefattet, at det skulle foregå ved andelsslagterier efter dansk mønster. Danmarks udmærkede talsmand, statskonsulent *Harald Faber*, London, søgte at berolige gemytterne med, at Englands vældige behov bl. a. skyldtes den stadig voksende befolkning, og han formulerede sin konklusion således: »Lad os altså kun trygt producere videre så meget og så godt dansk flæsk som muligt. Og lad os være fri for at høre om »en lukning af det engelske marked«, så længe der derfra ly-

der et råb om mere flæsk«. Ængstelsen ved denne lejlighed fik iøvrigt sin afslutning ved, at ophavsmanden til historien, en berømt engelsk svineopdrætter, *Sanders Spencer*, havde meddelt pressen, at det hele var opspind!

I anledning af den opmærksomhed, hvormed selvsagt prisforholdene specielt på det britiske marked blev fulgte, var de ledende danske slagterikredse stadig på vagt overfor eventuelt bedre vilkår på andre markeder. I 1905 var der tale om, at det tyske marked muliggjorde bedre priser end det britiske, efter at Tyskland havde åbnet for indførsel af fersk flæsk, medens der hidtil kun havde været mulighed for såkaldt »plucks« samt svinefedt og tøndeflæsk. Der skete en yderligere udvidelse af tilførslerne i 1906, idet der åbnedes også for frisksaltede svin, uden at der dog derved skete nogen principiel ændring i den danske indførsel til Tyskland. Baggrunden for de forskellige bestemmelser var jo nemlig den bestående toldlovgivning, der pålagde slagteriprodukter en betydelig indførselstold. Et fremstød på det tyske marked frembød således ikke noget fortrin for det britiske.

Også muligheden for en supplerende eksport til Schweiz var genstand for undersøgelse specielt inden for Samvirksomhedens bestyrelse. Det gav anledning til ansættelse af en særlig notering i 1912, og en delegation bestående af forpagter *Chr. Sonne* samt direktørerne *H. Ankjær* og *H. P. Nordland* foretog en studierejse for at undersøge forholdene både i Schweiz og Holland og Belgien, men uden at dette førte til afgørende nyorientering i afsætningsforholdene.

Som det foran er skildret med hensyn til organiseringen og gennemførelsen af vigtige sider af avlsarbejdet for svineproduktionen, således gjaldt det også med henblik på dennes afsætning som det afsluttende led, at der ved lovgivning og offentlig administration blev iværksat omfattende foranstaltninger, hvis hovedformål var at forbedre eller sikre *kvaliteten*

Gennemsnitspris (øre pr. kg) for bacon i Storbritannien

	Ialt	Fra Danmark	Fra U.S.A.	Fra Kanada
Gnstl. 1901-1905	87	101	82	85
- 1906-1910	102	110	97	102
- 1911-1914	124	124	111	116

Fra slagtningshallen (ca. 1910)

af det færdige produkt. Hermed toges sigte på såvel forbrugernes interesse i en sådan bestræbelse som den dermed tilvejebragte mulighed for at skaffe producenterne tilfredsstillende priser.

Skridt i denne retning var foretaget allerede i 90'erne ved bestemmelser om en veterinærkontrol, specielt i forbindelse med eksport af kreaturer, men også adskillige svineslagterier havde etableret en sådan kontrol, omend gennemgående under ret primitive former. En lov af 1897 havde indeholdt en bemyndigelse til landbrugsministeren til at udelukke muligheden for udførsel af fersk eller letsaltet kød, der ikke var egnet til menneskeføde, og en derpå følgende lov af 24. april 1903 udvidede nu den veterinære kontrol på forskellige punkter.

For svineslagteriernes vedkommende medførte visse tilfælde af en utilfredsstillende varetægelse og overholdelse af kontrolbestemmelserne, at man i ledende slagterikredse ønskede en udvidelse på dette område. Hertil kom

yderligere, at der i 1905 indtraf ret udbredte tilfælde af akut stivsyge hos svin, hvilket havde givet anledning til en højst beklagelig misligholdelse af kvalitetsbestemmelserne for selve eksporten. Virkningen heraf blev, ved siden af en almindelig foruroligelse indenfor slagterierne, at en del partier dansk bacon blev kasserede i London, endogså medfølgende en så alvorlig konsekvens, som at byrådet for London City gjorde sagen til genstand for behandling og tilmed lod udsprede løbesedler om det danske bacons dårlige kvalitet.

Herhjemme tog andelslagteriernes fællesbestyrelse uopholdeligt affære, og et delegeretmøde i Samvirkigheden afholdtes den 15. februar (1905). Under indtryk af situationens alvor vedtoges her en indtrængende resolution med opfordring til landbrugsministeren om snarest muligt at påbyde en ensartet kontrol af letsaltet flæsk (bacon), som udførtes her fra landet, samt endvidere at en speciel lov skulle påbyde en tilsvarende kontrol af alle kødvarer. Landbrugsministeriet tog omgående resolutio-

nen til følge og udstedte den 18. februar (1905) en bekendtgørelse om iværksættelse af kontrol af alt fersk og letsaltet kød og slagteriaffald af svin. Hertil føjedes et regulativ om det nærmere indhold og omfang af den dermed indførte obligatoriske dyrlægekontrol på slagterierne.

Den resolute handlemåde fra dansk side gjorde et gunstigt indtryk hos forbrugerkredse i England, således i London City byråd, ligesom storbyens stadslæge afgav erklæring om, at de trufne forholdsregler måtte anses for tilfredsstillende for forbrugerne. I vore hjemlige slagterikredse havde de trufne bestemmelser selvsagt en ret indgribende virkning, bl. a. med hensyn til afregningsmåden for flæsk, der ikke godkendtes af dyrlægekontrollen, hvorom der førtes forskellige forhandlinger.

Den i resolutionen fra delegeretmødet den 15. februar indeholdte henstilling til landbrugsministeren om en særlig lov om kontrol af alle kødvarer gav ligeledes et bemærkelsesværdigt resultat, nemlig ved *lov af 6. april 1906* om indenrigsk kødkontrol. For svineslagterierne betegnede loven en forenkling af veterinærkontrollen samt adgang til en autorisation af deres egen kontrol.

Endnu en udviklingslinie fra de frodige lovgivningsår i århundredets begyndelse skal omtales, fordi den i sig selv blev skelsættende i mange henseender og tillige fordi de dertil knyttede lovmæssige og administrative ændringer gennem alle årene, fra den gang og op til nutiden i egentlig forstand, har fundet deres udformning og anvendelse med sigte på en række af de vigtigste produktions- og afsætningsgrene af landbruget og blandt disse slagterierne. Hermed sigtes til *skabelsen af lurmærket*, oprindeligt under private og ret beskedne former, derefter i et næsten forrygende tempo som grundlag og formål for en landsomfattende organisation og sluttelig overgået til den danske stat som officielt nationalitets- og kvalitetsmærke. Dette var milepælen i lurmærkets første

livsvandring, fra dets indførelse på Ladelundgård mejeri, med forstander *Niels Pedersen*, Ladelund, som dettes ledende mand, og stiftelsen i 1900 af *Danske Mejeriers Smørmærkeforening* og til loven af *30. marts 1906* om Handel med samt Ind- og Udførsel af Landbrugsprodukter, almindeligt betegnet som lurmærkeloven.

Landbrugsminister *Ole Hansen*, selv i sin praktiske landmandstid nært knyttet til andelslagteribevægelsen, fremsatte sit forslag til loven i oktober 1905 og havde under finanslovens behandling nogle dage senere modtaget anerkendende ord fra formanden for slagteriernes samvirksomhed, folketingsmand *M. P. Blem*, der bl. a. fremhævede den kommende lovs store betydning også for slagterivirksomheden. Fællesbestyrelsen optog sagen til indgående behandling i november 1905 og knyttede hertil værdifulde drøftelser særlig med statskonsulent *Harald Faber* og regeringskonsulent *Rud. Schou*, idet man i første række samlede sig om det foreslåede mærkes formål, nemlig om det skulle begrænses til at være et nationalitetsmærke eller tillige også et kvalitetsmærke. Fra kredsen af andelslagteriernes daglige ledere forelå gennem *Direktørforeningen* en resolution, der anbefalede, at man skulle tilstræbe »et ensartet, let anvendeligt mærke, som skulle anbringes tre steder på flæskesiden, og som skulle yde køberne garanti for, at det mærkede produkt var dansk flæsk, som havde passeret den danske eksportkontrol og således stammede fra ubetinget sunde dyr«.

Hele spørgsmålet toges op på andelslagteriernes delegeretmøde i marts 1906, hvorfra en resolution anbefalede, at der blev indført et fællesmærke for dansk flæsk, samtidig med at Fællesbestyrelsen bemyndigedes til at føre den videre forhandling med ministeriet. Forløbet af denne forhandling gav udtryk for slagteriernes ønske om, at lurmærket skulle anvendes, og dernæst at det skulle være et nationalitetsmærke, medens dets funktion som

kvalitetsmærke ikke direkte blev foreslået, men formuleret således, at det skulle være et sundhedsmærke.

Efter at loven som nævnt var udstedt den 30. marts (1906), fremkom de nærmere enkeltheder om lovens praktisering i henholdsvis en kongelig anordning af 30. august og bekendtgørelse af 1. september. Heri fastsattes for slagteriernes vedkommende, at alt dansk letsaltet flæsk, der udførtes her fra landet, skulle være forsynet med lurmærket, som af de autoriserede dyrlæger skulle anbringes på flæsket, når det af disse var godkendt til udførsel. Den nævnte fremgangsmåde ved mærkning afløste således den hidtil benyttede udstedelse af en dyrlægeattest for alt letsaltet flæsk.

Den første fase i lurmærkelovgivningningen var for så vidt dermed afsluttet, men også i de følgende år omfattede udstedelsen af offentlige bestemmelser på områder, der som helhed tog sigte på udenrigsomsætningen, også af varer fra slagterierne. Fra juli 1907 blev det påbudt, at kød og kødvarer, der indførtes til Danmark, skulle have påstemplet ordet »udenlandsk« på tydelig og uomgæelig måde, og i anledning af klager fra de britiske købere omtrent på samme tidspunkt måtte man også beskæftige sig med udførselssiden. Klagerne drejede sig om, at der var solgt letsaltet dansk bacon i London uden lurmærket, hvilket medførte, at andelsslagterierne afholdt et delegeretmøde, hvor det besluttedes at anbefale ikke alene en udvidelse af kontrollen, men også af selve mærkningen. Dette blev taget til følge ved en lov af 27. maj 1908 om tilsyn med udførsel af kød m. m. og en dertil knyttet bekendtgørelse, indeholdende den ret indgribende foranstaltning, at en dyrlæge eller hans assistent skulle være til stede under hele arbejdet på slagterierne, endvidere ved en udvidelse af dyrlægens myndighed i det hele taget, og endelig at slagteriernes autorisation blev gjort afhængig af opfyldelsen af adskilligt flere betingelser end hidtil. En stramning af lurmærkebestemmelserne fandt også

sted ved, at letsaltet flæsk til Storbritannien og Irland skulle opfylde betingelserne for »første klasse A«-lurmærket.

Det gav sig indenfor slagterierne tydeligt tilkende, at man efterhånden, med den stadige udvidelse af kontrol- og mærkningsbestemmelserne, var gået meget vidt fra regeringens side, som det f. eks. blev udtrykt af Samvirkshedsens formand *J. Sørensen-Saksager* på et delegeretmøde i 1909, at de trufne kontrolbestemmelser nødigt skulle føre til, at det blev dyrlægerne og ikke slagteriernes direktører, der fik det egentlige ansvar for produktionen.

Uanset denne lille misstemning betegnede dog de forskellige foranstaltninger også fra det offentlige side en betryggelse og en forstærket stilling for de danske eksportforhold, til gavn på længere sigt både for forbrugere og producenter.

Organisationsarbejdet og dets særlige opgaver

Andelsslagterierne og de forskellige former for deres organisationsmæssige samarbejde havde, som det er fremgået af skildringen foran, indtaget og røgtet en fremtrædende plads i behandlingen af en række opgaver af officiel karakter og rækkevidde. Men det ligger i sagens natur, at der ved siden heraf forelå også et indadvendt arbejdsområde til drøftelse og beslutning – og i de fleste tilfælde til praktisk varetagelse gennem samarbejdets forskellige organer.

I denne henseende var selvsagt organisationen, *De samvirkende danske Andels-Svineslagterier*, med dennes generalforsamling, der efterhånden sædvanligvis betegnedes *delegeretmødet*, den afgørende instans for de mere principielle anliggender, medens de løbende sager og dertil knyttede vigtige afgørelser samt det daglige, mere og mere omfattende arbejde lå hos bestyrelsen og sekretariatet, sædvanligt betegnet *Fællesbestyrelsen* og *Fælleskontoret*.

I forbindelse med organisationsarbejdet er der tillige grund til at nævne, at direktørerne for andelsslagterierne ikke alene på tekniske områder, men også for forberedelsen og ikke mindst gennemførelsen af mere almene opgaver øvede en værdifuld og højt anerkendt indsats. Dette fik sin mere fastlagte ramme ved stiftelsen den 13. november 1904 af *Foreningen af Direktører ved danske Andels-Svineslagterier*. Dens formål var »at styrke og udvirke sammenholdet mellem medlemmerne til gensidig belæring og støtte og i det øjemed at højne og forbedre driften af de til deres ledelse betroede virksomheder« samt »at støtte trængende medlemmer og disses efterladte«. Foruden andre ansete mænd inden for Direktørforenings kredsen er der grund til at nævne, specielt med hensyn til den tidsperiode, som her omtales, at foreningens første formand var direktør *Alex. Poulsen*, Holbæk, som 1908 afløstes af *H. Ankjær*, Køge, der fungerede til 1914, da *H. P. Nordland*, Esbjerg, overtog formandsskabet.

Og når vi da vender tilbage til udviklingen på *Samvirksomhedens forskellige arbejdsområder*, skal det påpeges, at de forskellige funktioner i mange tilfælde tog sigte på forhold, der direkte vedrørte slagteriernes arbejdsmetoder og hele virkeform, først og fremmest fordi fælles bestræbelser måtte anses for nyttige og effektive, men desuden også i visse tilfælde måtte betragtes som nødvendige for de enkelte slagteriers deltagelse i det organiserede samarbejde. I det følgende skal nogle af de vigtigere spørgsmål kort omtales.

Det gjaldt på et tidligt tidspunkt *slagteriernes afregningsforhold* og grundlaget herfor ved forudgående bedømmelse af leveringskvalitet og en derpå grundet klassificering. Fællesbestyrelsen besluttede herom i 1899, og tilskyndet af et almindeligt tilkendegivet ønske, at lade affatte »*Regler for Afregning efter slagtet Vægt*«, som blev udsendt til medlems-slagterierne, til ophængning hos disse og dermed til underretning for andelshaverne. Fællesreglerne

omfattede anvisning på, hvad vejningen skulle omfatte, altså hvilke dele af grisen der skulle medtages, og hvilke der skulle være uden for vejningen, samt at svindet »fra varm til kold vægt« skulle fastsættes til 3 pct. Som en formentlig tiltrængt foranstaltning for at opnå en tilfredsstillende efterfølgelse af den således foranstaltede fremgangsmåde blev på delegeretmødet i 1901, på forslag af Nørresundby Andelsslagteri, vedtaget en alvorlig henstilling til samtlige slagterier om at overholde fællesreglerne og dermed, med gyldighed fra næste regnskabsår, at opnå, hvad der var kærnen i det hele, nemlig afregning efter ens vægtskala.

Sagen førtes videre i 1902, nu med særligt sigte på en tidssvarende klassificering af flæsket, og til en mere indgående behandling nedsattes et udvalg, bestående af *Lars Mose*, Årre, og *Hans Jensen*, Vemmelev, samt direktørerne *H. Junker*, Odense, *M. Nielsen*, Hjørring, og *Th. Nielsen*, Rønne. Udvalget samlede sig om et forslag, der gik ud på, at der kun skulle være to sorteringer: svin med passende fedme og fedesvin, hvortil dog kom særlig klassificering af fejlfulde svin. Der udsendtes senere på dette grundlag sorterings-bøger med nærmere redegørelse for fremgangsmåden.

Et nyt moment i afregningsspørgsmålets behandling betegnede det, at Fællesbestyrelsen forelagde et forslag for delegeretmødet 1904 om, at der skulle foretages en *sammenligning mellem de enkelte slagteriernes opnåede netto-priser*. Da en forudsætning for dette måtte være et ensartet grundlag for sammenligningen, samlede man sig, navnlig tilskyndet dertil af Direktørforeningen, nu om at søge gennemført samme regler for afregningen, nærmere betegnet beregningen af den slagtede vægt. Der udarbejdedes med dette for øje en plan for et sammenligningsgrundlag, tilvejebragt ved materiale fra slagterierne og udnyttet ved periodiske beretninger om, hvad det opnåede nettoresultat beløb sig til.

Imidlertid var interessen stadig til stede for

at få gennemført det ensartede afregningsgrundlag, og med dette formål stilledes på delegeretmødet i 1906 forslag om ensartede vejeregler. Dette blev dog ved samme lejlighed erstattet af et andet forslag, og vedtagelse af dette, nemlig at det rette grundlag for en sammenligning i det hele taget var gennemførelse af *ensartede regler for opstillingen af regnskabet* på de enkelte slagterier. Uagtet denne formulering fik udelt tilslutning, også fra direktørernes side, var den praktiske følge yderst begrænset – lidt i retning af vandringen omkring den varme grød. Efter at man i 1909 havde overdraget spørgsmålet til Direktørforeningens varetægelse, var egentlig det eneste senere foreliggende livstegn, at det i 1912 blev tilkendegivet som den almindelige opfattelse, at det ikke var muligt at få tilvejebragt et virkelig ensartet grundlag for en regnskabsmæssig sammenligning mellem de enkelte slagterier, bl. a. på grund af deres lokale forskelligheder.

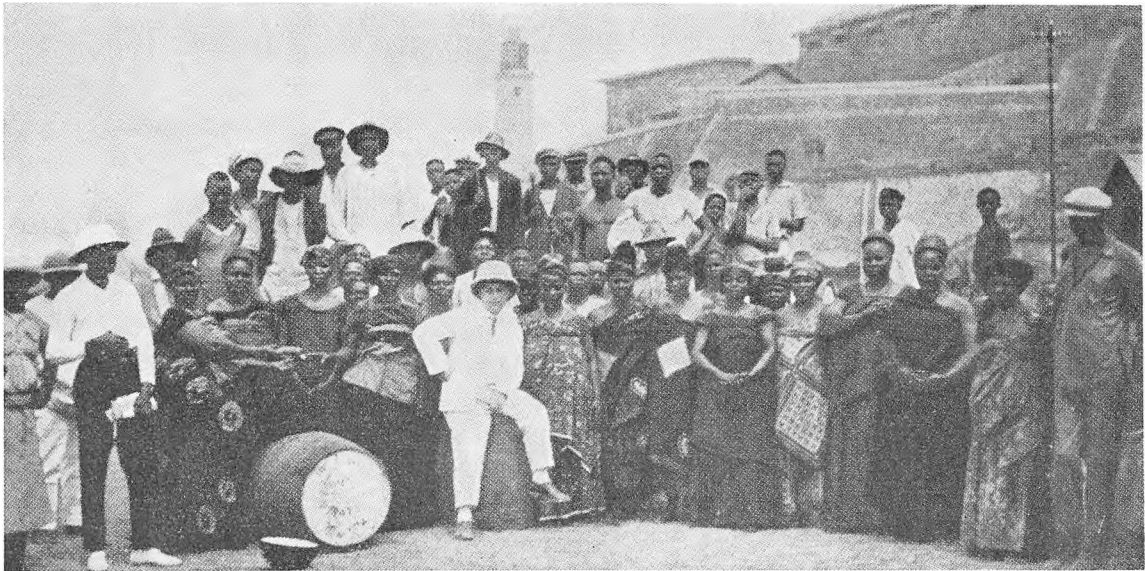
Endnu forud for dette tidspunkt havde drøftelserne imidlertid medført, at man igen rettede opmærksomheden på reglerne for *selve afregningen*. Til nærmere prøvelse af et forslag herom, der i 1911 var fremsat af direktør *Fr. L. Sieck*, Frederikssund, nedsattes et udvalg bestående af de to herrer fra Fællesbestyrelsen, som havde været med i det tidligere lignende udvalg, *Hans Jensen*, Vemmelev, og *Lars Mose*, Årre, samt direktørerne *P. Christensen*, Kolding, *A. Hansen*, Horsens, og *Fr. L. Sieck* selv. Da man under spørgsmålets behandling trådte i nært samarbejde med Forsøgslaboratoriet, indtrådte året efter forsøgsleder *E. Holm* i udvalget som dettes repræsentant, ligesom han ledede et omfattende forsøgsarbejde til belysning af sagen og tog sig af udsendelsen i 1913 af en værdifuld beretning herom.

Udvalgets forslag til afregningsregler, der gik ud på at fastslå, hvad vejningen skulle omfatte, ligesom i denne forbindelse, at fradraget fra varm til kold vægt skulle være på 10 pct. mod hidtil 3 pct., blev forelagt delegeretmødet

1913 og vedtaget med tilslutning fra alle deltagere.

Omend ikke som en direkte bestanddel af selve afregningen, men dog udgørende et fremtrædende punkt i grundlaget for denne, havde spørgsmålet om *produkternes kvalitet* selvsagt til stadighed lagt beslag på opmærksomhed og agtpågivenhed indenfor slagterikredse som helhed og i virkeligheden ud fra alle synspunkter. Omkring 1907–08, da de høje kornpriser havde fristet landmændene til at fodre svinene lidt knapt, fremkom fra England klager over, at det havde medført, at det modtagne bacon var for magert og lidt groft. Fællesbestyrelsen sendte da direktørerne *H. Ankjær*, Køge, og *J. Piił*, Ringsted, over for at undersøge klagerens berettigelse. De kom tilbage og gav udtryk for den opfattelse, at der med hensyn til beskæring og saltning burde tilstræbes en forbedring, og der skete da det meget vigtige, at et ekstraordinært delegeretmøde blev afholdt i juli 1908, hvor det besluttedes at søge sådanne fremskridt opnået ved iværksættelse af *fælles kvalitetsbedømmelse af flæsket*. Et direktørudvalg nedsattes til at udarbejde forslag til regler for fremgangsmåden ved bedømmelsens udførelse, og såvel udvalget som Fællesbestyrelsen var derefter så hurtige i vendingen, at den første kvalitetsbedømmelse kunne afholdes allerede den 2. september (1908) i Esbjerg. Hvert af de i den pågældende bedømmelse deltagende slagterier fik i henhold til de gældende regler tilstillet resultatet af sit eget produkt, men altså ikke for de øvrige deltagere.

I forbindelse med den interesse, der knyttes til dette nye fremstød, blev det også understreget, at netop andelsslagteriernes organisationsform afgav de bedste muligheder for udnyttelse af hele bedømmelsessystemet. Statskonsulent *Harald Faber*, der havde deltaget i de forudgående drøftelser, karakteriserede sådanne muligheder med, at de betegnede et væsentligt fremskridt i retning af »fuld betaling for virkelig gode dyr og et til værdien svarende

Indfødte på Guldkysten (nu Ghana) fejrer ankomsten af en sending danske grisætær (fra Odense)

afslag for fejlfulde dyr, samt årsagen til højere og lavere betaling».

Der foretoges i løbet af de følgende år visse ændringer i de oprindelige regler for bedømmelserne. Således nedsattes i 1909 selve antallet fra oprindelig 6 til »mindst fire«, og i 1911 bestemtes det, at tre direktører skulle indtræde som faste dommere. Endvidere var man 1910 gået over til, at meddelelsen til slagterierne skulle indeholde navnene på den bedste trediedel af deltagerne, hvad der i 1912 udvidedes til to trediedele.

En side af de i fællesskab varetagne opgaver, der på lignende måde som flæskebedømmelserne havde sin nære forbindelse med slagteriernes afregningsforhold, var de udfoldede bestræbelser for en tilfredsstillende *noteringsansættelse*. Hvad man i denne henseende havde for øje, var gennemførelsen af en virkelig notering for dansk flæsk med gyldighed for salget til Storbritannien og på den anden side en noteringsmæssig og ensartet angivelse af, hvad de herhjemme opnåede priser betingede. Hvad den førstnævnte, udadvendte side angår, mødte de danske andelsslagteriers fælles an-

strengelser en tilsyneladende uigennemtrængelig modstand i form af den engelske notering, der i afgørende grad var under indflydelse af de stedlige firmaer og deres agenter.

Man nåede nu og da, under mere eller mindre officielle former, til en forhandling med disse, således i 1908, og fra Samvirksomhedens side rettede man selvsagt opmærksomheden særlig på andelsslagteriernes agenter, ligesom der ved de afholdte delegeretmøder gang på gang blev tilkendegivet en beklagelse af den herskende tilstand. I denne henseende var også stiftelsen af *Danish Bacon Company* og det oprindelige *Danish Bacon Agency*, stiftet 1902, udtryk for bestræbelser i retning af noteringsspørgsmålet.

På den hjemlige front var det egentlige mål at opnå den størst mulige ensartethed i ansættelsen, altså at få slagterierne samlet til handling. Forløbet heraf var imidlertid i ringe grad udtryk for noget sådant. Ved århundredskiftet bestod *Jydske Andelsslagteriers Fælles-Notering* for flæsk, der i 1901 optog samarbejde med Fyn i *Jydsk-Fynsk Fælles-Notering*. Denne fik en afgørende svækkelse, da der 1912 optoges

en særlig notering af de nordjydske andelsslagterier, og yderligere i 1914 efterfulgtes af en vestjydske notering. På Sjælland var der indtil 1900 ansat en notering, der dog på grund af utilfredsstillende deltagelse ophørte på dette tidspunkt, omend enkelte slagterier midlertidigt fortsatte en ansættelse. Heri skete der 1908 den vending, at samtlige stedlige andelsslagterier nu gik sammen om en fælles sjællandsk notering.

Ved siden af disse landsdelsvise ansættelser offentliggjorde »Andelsslagteriernes Flæskesalg« en notering for København, der i sit grundlag dog afveg noget fra de iøvrigt foreliggende prisansættelser.

Når vi dermed forlader den store og mangeartede gruppe af opgaver, som direkte eller indirekte havde med afregningsforhold og klassificering at gøre, melder sig en række andre områder, som gjorde krav på organisationens interesse, og blandt disse ordningen af *løn- og arbejdsforhold på slagterierne*. På et tidligere sted er omtalt, hvorledes der i foråret 1900 var indgået den første fælles overenskomst herom med Slagteriarbejder-Forbundet. Bestemmelserne i denne var ret snart blevet taget i anvendelse, dels ved forskellige mindre uoverensstemmelser på slagterierne og tillige ved en egentlig strejke på Slagelse Andels-Svineslagteri i eftersommeren 1900. Denne gav anledning til, at delegeretmødet i 1901 drøftede spørgsmålet om dækning af det tab, som et slagteri blev påført ved en sådan situation, og det besluttedes herom, at tabet skulle fordeles på alle i overenskomsten deltagende slagterier, i forhold til deres slagtningsstal. Forud for samme delegeretmøde havde iøvrigt Esbjerg Andels-Svineslagteri stillet forslag til Fællesbestyrelsen om at søge dannet en særlig organisation for andelsslagterierne til varetagelse og ordning af arbejdsforhold, hvilket dog endnu stilledes i bero.

I Esbjerg indtraf nu i 1902 en slagteristrejke, der satte bestemmelsen om fordeling af det

dermed forbundne tab i funktion, og desuden forelå i Esbjerg i løbet af foråret samme år en alvorlig trusel om en havnestrejke, der dog ikke kom til udbrud. Denne situation gav derimod anledning til et andet bemærkelsesværdigt skridt, nemlig at det fra Fællesbestyrelsens side besluttedes i påkommende tilfælde at indsætte frivilligt arbejdsmandskab i Esbjerg havn til indladning af landbrugets eksportprodukter.

Tanken om en særlig organisation for arbejdsforholdene havde imidlertid vakt opmærksomhed, ikke mindst efter at et møde af jyske og fynske andelsslagterier i januar 1903 havde rettet en fornyet henvendelse til Fællesbestyrelsen i denne retning. Der blev, som reglen var, nedsat et udvalg til at arbejde videre med spørgsmålet, og et forslag blev forelagt på delegeretmødet et par måneder senere, men uden at nogen beslutning blev taget. I 1904 indtrådte på den anden side den særlige situation, at overenskomsten af 1900 måtte give anledning til forhandlinger, idet den udløb ved årets slutning. Der afholdtes i denne anledning et ekstraordinært delegeretmøde i november, hvor der dog ikke nåedes nogen ordning af sagen, således at den fælles overenskomst udløb 1. januar 1905 uden fornyelse.

Dette og tillige den omstændighed, at det havde vist sig, at en del slagterier hver for sig havde sluttet overenskomst med Slagteriarbejder-Forbundet for tiden efter den nævnte udløbsdato for den samlede overenskomst, gjorde ganske naturligt ikke ønsket om en fastere organisationsform for hele dette vigtige område mindre påtrængende. På det årlige delegeretmøde 1905 forelagde derfor forpagter *J. Theilmann*, Hvidkilde, på Fællesbestyrelsens vegne forslag om oprettelse af en arbejdsgiversammenslutning for slagterierne, men uden at en vedtagelse opnåedes.

I de nærmest følgende år skete derefter ingen større fremskridt i sagen, men bl. a. fordi en del af de enkelte slagteriernes overenskomster udløb ved nytår 1910, tog Fællesbestyrelsen

påny spørgsmålet op til behandling og forelagde ved sin næstformand, direktør *Ole Olsen*, Haslev, et forslag på delegeretmødet 1909 om at søge en ordning gennemført. Et nedsat udvalg, bestående af *J. Theilmann* og direktørerne *H. Ankjær*, *Køge* og *P. B. Lund*, Skanderborg, udarbejdede i fortsættelse af delegeretmødets indstilling et forslag til vedtægter for den så meget omtalte fastere organisation, og på et ekstraordinært delegeretmøde den 14. august 1909 vedtoges dette forslag og dermed oprettelsen af *De danske Andelsslagteriers Sammenslutning om Arbejdsforhold*. Til dennes bestyrelse valgtes Samvirksomhedens daværende formand, *J. Sørensen-Saksager*, næstformanden direktør *Ole Olsen* og direktør *H. Ankjær*.

Fra denne bestyrelse og andre kredse inden for Samvirksomheden udfoldedes i de følgende år bestræbelser for at få alle andre slagterier til at indtræde i Sammenslutningen, idet der fra de udenforstående på forskellig måde førtes en for samarbejdet som helhed ret uheldig lønningspolitik, først og fremmest direkte ved vilighed til at betale højere løn, end Sammenslutningen mente at kunne tiltræde en overenskomst på. Dette fik sin særlige bekræftelse i efteråret 1913, da der forelå opsigelse af de bestående overenskomster til udløb ved nytår 1914. Fra Sammenslutningens side optoges der på denne baggrund i løbet af efteråret 1913 en række ret forcerede forhandlinger om arbejdsforholdene, bl. a. ved et delegeretmøde i oktober, og trods udbredt utilfredshed med, hvad et forslag fra arbejderne side indeholdt mulighed for, afsluttedes til sidst en overenskomst med Slagteriarbejder-Forbundet med gyldighed fra begyndelsen af det nye år (1914).

Endnu er til billedet af Samvirksomhedens mange opgaver at føje omtalen af nogle enkelte sider af arbejdet, der væsentlig drejer sig om en fortsættelse fra tidligere tid. Det gælder således den i 1899 oprettede gensidige *ulykkesforsikring* for arbejderne på andelsslagterierne.

Fællesbestyrelsens formand var født formand for denne forsikring, ligesom sekretæren var dens forretningsfører. I 1910 udvidedes forsikringen til også at omfatte ulykkestilfælde uden for slagteriets område, og i 1914 besluttedes det at give andre end arbejderne, altså funktionærer og ledere, adgang til at tegne denne forsikring.

Også *transportforsikringen* fortsattes fremdeles, særlig med etablering af sø-forsikring, og ved genforsikring opnåedes visse besparelser for slagterierne.

Med den interesse, som det mødte, da man i 1897 havde iværksat en særlig *konsulenthjælp for slagterierne*, betegner det en skuffende fortsættelse heraf, at forskellige vanskeligheder med den da ansatte konsulent medførte, at han fratrådte stillingen i 1907, og skønt det vedtoges at ansætte en efterfølger, særlig med slagteriernes produktionsforhold og kvalitetsspørgsmålet som arbejdsområde, opnåedes der ingen nyansættelse, og delegeretmødet 1909 besluttede at stille sagen i bero.

Endelig skal nævnes en opgave af en helt anden og ret speciel art, som også Samvirksomheden beskæftigede sig med, nemlig *tilførslen af flæsk til København*. Interessen herfor samlede sig om opførelsen af en flæskehalle til afløsning af det i mange henseender ganske utidssvarende samlingssted, flæsketorvet. Københavns Flæskehalle blev resultatet heraf i 1910, men iøvrigt var for andelsslagterierne allerede tidligere væsentlige fremskridt nået ved oprettelsen af *Andelsslagteriernes Flæskesalg*, særlig under medvirken af Samvirksomheden og specielt på de sjællandske andelsslagteriernes vegne. Et formål med dette var bl. a. en rimelig stilling for slagterierne overfor de veterinære myndigheder, i hvilken henseende der i 1905 var opnået væsentlige fremskridt i forholdet til de af sundhedskommissionen fastsatte vilkår for tilførslerne.

Redegørelsen, som nu er givet for en del af det, der beskæftigede Samvirksomheden og

dens forskellige led i tidsperioden mellem århundredskiftet og den første verdenskrig, vil finde sin naturlige afslutning med en omtale af *de personlige forhold*, det vil sige af nogle af de mænd, der på fremtrædende og betroede poster havde forestået eller deltaget i forberedelse og behandling af de forskellige foreliggende opgaver eller led af det daglige arbejde, men som indenfor det nævnte tidsrum var afløst af andre.

Det gælder da først og fremmest formanden for Fællesbestyrelsen, gårdejer, folketingsmand *M. P. Blem*, Engegård ved Åkirkeby, der varetog denne fremtrædende opgave fra 1898, til han i 1908 nedlagde sit mandat, bl. a. i forbindelse med, at han året før var blevet direktør i Østifternes Kreditforening, foruden at han med dygtighed og aktivitet deltog i rigsdagens arbejde. Hans formandsskab i De samvirkende danske Andelslagterier bar vidne om hans praktiske sans og faglige forståelse af det stadig mere omfattende virkefelt, hvor hans nære tilknytning til sit hjemlige slagteri, Bornholms Andels-Svineslagteri (Rønne), gav ham indsigt også i det lokale arbejde. Sin varme interesse for det andelsmæssige samarbejde havde han tilkendegivet som medstifter af Andelsudvalget 1899 og sit valg til dettes betroede post som formand. *M. P. Blems* efterfølger som formand for Samvirksomheden blev den hidtidige næstformand, landstingsmand *Jens Sørensen-Saksager*.

Også blandt Fællesbestyrelsens øvrige medlemmer foregik en del ændringer. I 1901 var proprietær *O. Langkilde*, Christianslund, afløst af formanden for Svendborg Andels-Svineslagteri, forpagter *J. Theilmann*, Hvidkilde, og samme år afgik indenfor direktørernes repræsentation direktør *Alex. Poulsen*, Holbæk, der efterfulgtes af direktør *T. G. Jungersen*, Roskilde. Denne var imidlertid kun medlem af Fællesbestyrelsen et års tid, idet han på grund af sin ændrede virksomhed udtrådte i 1902. Som hans afløser udpegedes direktør *H. An-*

Jens Sørensen, Saksager

kjær, Køge, der i årene indtil 1914 indtog en virksom og meget anerkendt placering i hele arbejdet. Hans efterfølger på dette tidspunkt blev direktør *Th. Boyer*, Holbæk.

I 1903 skete der den ændring, at gårdejer *Hans Jensen*, Vemmelev, afgik og efterfulgtes af formanden for Roskilde Andels-Svineslagteri, folketingsmand *H. J. Rosleff*, Karleby, der imidlertid afgik ved døden i 1904. Hans Jensen, Vemmelev, blev da påny indvalgt i Fællesbestyrelsen, hvor han forblev til 1907, da *Ole Olsen*, Tjæreby (senere Haslev), blev hans efterfølger.

Ved valgene i 1906 afgik forpagter *Otto Halvorsen*, Nørlund Ladegård, der havde været medlem siden 1898. Til hans efterfølger valgtes gårdejer *L. Jacobsen*, Nygårde, der på dette tidspunkt var formand for Skanderborg Andels-Svineslagteri.

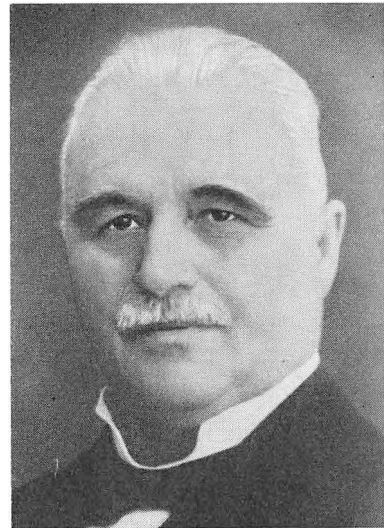
I 1907 skete foruden det omtalte nyvalg af *Ole Olsen*, Tjæreby, den ændring, at direktør *A. Hansen*, Horsens, udpegedes af Direktørforeningen i stedet for direktør *M. Nielsen*, Hjørring, samt tillige at formanden for Ringsted Andel-Svineslagteri, gårdejer *Søren Jen-*

sen, Hyldegården, indvalgte som efterfølger i Fællesbestyrelsen af den hidtidige formand, *M. P. Blem*, der samtidig med sin afgang som formand også udtrådte som bestyrelsesmedlem.

Vi går så frem til 1913, da direktør *A. Hansen*, Horsens, afgik som repræsentant for Direktørforeningen på grund af fratræden i sin hjemlige stilling, og han efterfulgtes i Fællesbestyrelsen af direktør *S. A. J. Møller*, Odense.

På det væsentlige område, som Samvirksomhedens sekretariat fra et tidligt tidspunkt og i stigende grad frem gennem årene kom til at beskæftige sig med, var der, som omtalt foran, i 1898 sket det ret afgørende, at dets hjemsted var flyttet til København, til Frederiksholms Kanal 14 (Grev Frijs's Palæ), og at tidligere grosserer *Jens Strandskov* var ansat som sekretær. Han omkom imidlertid ved en drukneulykke i 1901, og gårdejer *Frederik Jensen*, Fredsgård, Ringsted, blev antaget som hans efterfølger. Virksomhedens stadige vækst nødvendiggjorde i de følgende år forskellige flytninger, først i 1903 til Nybrogade 22, derefter 1909 til Vester Voldgade 4 og endelig i 1913 til Tømmerpladsgade 25, det senere Bernstorffsgade 25.

Lad som afslutning på omtalen af sekretariatet og dermed af Samvirksomhedens indsats i større eller mindre opgavers varetagelse ikke

Sekretær *Frederik Jensen*

savnes en lille solstråle. Med sin anerkendelse og respekt falder den på det dygtige og værdifulde heri. Men den fortæller som alle andre solstråler også sin lille historie om den tidsånd, det hele foregik i. Indholdet er følgende: en protokoltilførsel fra et møde i Fællesbestyrelsen engang i 1903 indeholder som et af sine punkter en beslutning om anskaffelse af »et nyt Skrivebord samt et mindre Bord til Brug for Medhjælpersken paa Kontoret«.

VI. Under verdenskrigen - der blev »den første«

Selv med begivenhederne på afstand betegner den første verdenskrigs udbrud i sommeren 1914 i nutidsmenneskets bevidsthed et skelsættende trin i historien, hvad enten denne afstand rækker ud over selvpoplevelsens rammer eller ligger inden for disse. Er det sidste tilfældet, vil begivenhedens indtræden endnu i erindringen have sin plads som det ufattelige, der skete. Trods forvisningen om, at det ikke kunne ske. Mod noget sådant ville dog, når det kom til stykket, solidariteten mellem folkeslagernes talstærke masser være den uangribelige garanti, og menneskehedens kultur og sunde fornuft for grundfæstet!

Til erkendelsen af begivenhedens realitet knytter sig da mindet om den pludselige fornemmelse af, at dens virkninger kunne blive så at sige uden grænser, og uanset om dette svarer til de historiske kendsgerninger eller ej, blev krigsårene også for Danmark prægede af indgribende nye former og vilkår for udfoldelsen af hele tilværelsen i alle henseender, praktiske som af personlig art. Karakteristisk var selve kravenes art som noget helt nyt, ofte som et vildnis, man skulle igennem. Lykkedes det, var nye erfaringer indhøstet, ukendte fremgangsmåder prøvet, som måske blev de gældende over for efterfølgende opgavers varetagelse eller måske var lige det modsatte heraf.

Spørgsmålet og uvisheden gjaldt frem for noget andet, om Danmark ville blive inddraget som deltager i krigen eller, trods sin beliggenhed, sine nationale, politiske og erhvervsmæssige forbindelseslinier til de krigsførende parter under normale forhold, blive forskånet for dette. Udgangspunktet for besvarelsen af

spørgsmål i denne retning var hævdelser af landets neutralitet og muligheden for at praktisere denne gennem beslutning og handling. »Kongeligt Budskab« af 1. august 1914 betegnede det som »den strenge og til alle sider ensartede neutralitet«, hvormed var udtrykt ikke alene et mål at søge nået, men også en leve-regel at følge. Retter vi, som det er opgaven på dette sted, opmærksomheden på økonomiske og erhvervsmæssige forhold, havde budskabet på fremtrædende måde adresse til vore omfattende og indgribende forbindelser udadtil og ude fra, således som ganske særlig landbruget i stigende grad havde opbygget afgørende sider af så at sige hele sin økonomi.

Heri ligger tillige angivet en anden principiel linie i overvejelser og beslutninger i de følgende krigsåre, nemlig den indgående forbindelse mellem ikke mindst landbrugets handle-måde i sit praktiske arbejde og varetagelsen af landets udenrigspolitiske interesse. Så vist som disse i første række var bevarelsen af den neutrale holdning, således var dette på det nøjeste forbundet med opfyldelsen af krav, som det lå i landbrugets hænder at bidrage til, nemlig den ligelige fordeling til de krigsførende magtgrupper af landbrugets så højt værdsatte eksportvarer.

Når vi med dette faktum som baggrund i det følgende betragter slagterivirksomhedens forhold i krigsperioden, er det karakteristiske træk på den ene side, hvad der på dette punkt forefaldt og krævedes, og på den anden side, hvad der modsvarede af krav også til slagterierne på deres livsvigtige område, at den hjemlige befolknings forsyning med deres varer fandt sted under bedst mulige vilkår, dette omfattende skalaen fra, hvad der var tilfredsstillende, og til, hvad de foreliggende forhold overhovedet indebar muligheden for.

Væsentlige sider af denne dobbelte opgave medførte inddragelsen af andelsslagterierne og Samvirksomheden i vidtgående behandling og beslutninger af officiel og både udenrigsk og

indenrigsk karakter. Men samtidig og som den nødvendige forudsætning herfor måtte fortsat, trods de unormale vilkår, varetagelsen af selve produktionen og dens forskellige medvirkende faktorer lægge beslag på agtpågivenhed og handling.

Svinebestanden og avlsarbejdet

Udgangspunktet for en belysning af den netop påpegede side af slagteriernes virksomhed er da en betragtning af tilstanden og *bevægelserne indenfor selve svineholdet* gennem krigsperioden, heri indbefattet den nærmeste tid efter selve krigens ophør, indtil de væsentligste ydre indgreb kunne afvikles, i hovedsagen med forløbet af året 1920. Bestanden af svin, muligheden for at sikre den en ordentlig behandling fodringsmæssigt og i anden henseende, var da i disse år på mere iøjnefaldende måde end under normale forhold den direkte forudsætning for, hvad der kunne være til disposition for eksport, hjemmemarkedets forsyning o.s.v. Der var på den anden side ingen grund til at spekulere på besværligheder med afsætningen, da denne i realiteten var ubegrænset, netop fordi produktionsmulighederne var underkastet begrænsningen som følge af verdenssituationen.

Fra svinetællingerne i krigsårene, der naturligvis fulgtes med endog usædvanlig opmærksomhed, anføres hosstående nogle hovedtal, der angiver yderpunkterne i den stedfundne bevægelse i svinebestanden inden for perioden. Tallene for hvert enkelt år er anført i hovedtabellen i bogens statistiske afsnit, og bortset fra den interesse, der knytter sig til disse tal, kan det siges, at de tre hosstående yderpunkter indbyrdes angiver hovedretningen. Det betyder, at

Svinebestand (1.000 stk.)

	Ialt	Orner	Søer	Fødesvin	Grise
1915.....	1.919	12	215	686	1.006
1918.....	433	6	94	144	189
1920.....	1.008	7	126	257	693

udgangspunktet i 1914 betegnede en relativt omfattende bestand på 2,5 mill., endvidere at der til foråret 1918 var en katastrofal nedgang til minimumstallet 433.000, hvor iøvrigt det afgørende skridt nedad var foregået allerede inden udgangen af 1917. Omstændighederne herved vil senere blive omtalt. Der indtraf derefter en stigende, men dog ikke konstant bevægelse fra krigens formelle afslutning i november 1918 til sommeren 1920, hvor bestanden på godt en million svin (1,0) dog altså endnu ikke havde nået halvdelen af udgangstallet i 1914.

I krigens første tid foregik der store slagtninger, dels på grund af de opnåelige høje priser, men også under stærk indflydelse af udsigterne for fodringssituationen, der allerede på dette tidspunkt var ret kritisk, ganske simpelt på grund af de svigtende tilførsler ude fra.

En lysning heri indtraf, efter at der gennem *Andelsudvalget* i efteråret 1914 var opnået frigivelse af et ret stort parti foderstoffer fra England. Æren herfor må tilskrives et udvalg bestående af Andelsudvalgets formand, *Anders Nielsen*, Svejstrup Østergård, samt formændene for andelsslagteriernes og mejeribrugets hovedorganisationer, *J. Sørensen-Saksager* og *N. Porse*, Salten. Til opnåelse af denne frigivelse knytter sig imidlertid det særlige forhold, at der fra engelsk side var givet udtryk for den, måske ikke helt ubegrundede antagelse, at en vis del af foderstofferne, som tilførtes Danmark vest fra, blev genudført til centralmagterne, i første række Tyskland, og således kom modstanderne tilgode. Grundlaget for den af tremandsudvalget opnåede frigivelse blev derfor, at *Jydsk Andels-Foderstofforretning* stod som modtager af de indførte varer, men mod afgivelse af en garanti for, at disse kun blev »afhændet til landbruget her i landet«, og kun »anvendt i landbrugets tjeneste«. Ved en lignende ordning i 1915 indtrådte også en kreds af private foderstoffirmaer som deltagere i fordelingen.

En egentlig forskydning i svinebestanden fo-

regik således ikke hverken i 1915 eller 1916, idet der dog stadig blev givet udtryk for betænkeligheder fra England. Bidragende til opnåelsen af tålelige fodringsvilkår var udsendelsen i sidstnævnte år af delegationer til England, under førerskab af forstander *Th. Madsen-Mygdal* og forpagter *Chr. Sonne*, af hvilke det under forhandlingerne bl. a. stærkt blev understreget, at dansk landbrug havde lidt betydelige tab ved strengt at overholde den »fredsmæssige« fordeling af sin eksport til trods for at priserne syd på muliggjorde væsentlig højere priser end den fuldt opretholdt eksport til England.

Det katastrofale nedslag i svinebestanden indtraf på dette grundlag egentlig først med den uindskrænkede u-bådskrig fra februar 1917, hvortil lidt senere kom U.S.A.'s indtræden i krigen. Gennem et svineantal på knap 800.000 ved tællingen i december 1917 nærmede man sig det laveste tal under krigsperioden i april 1918, de 433.000. Standsningen af foderstofforsyning udefra, hvortil endda føjedes en dårlig høst 1917, og samtidig den almindelige ernæringsituation for landets befolkning, gjorde denne periode til en af de mørkeste og vanskeligste under hele krigen, både for landbruget som helhed og specielt de grene af dette, der omfattede produktionen af direkte fødemidler, således ikke mindst slagteriproduktionen.

En stigning i svinetallet viste sig ved en tælling sidst på året 1918, ikke i nævneværdig grad under indtrykket af våbenstilstanden den 11. november, men som resultat af visse særlige tilskudsordninger til svineproduktionen, således ved kornordningen af 1918. Selvom der ved den næste hovedtælling i sommeren 1919 atter konstateredes en nedgang, følte derfor en vis lettelse i situationen, der, som det fremgår af de anførte tal, i 1920 gav sig udslag i en bestand på godt en million svin, ligesom navnlig de nærmest følgende år indeholdt en afgørende vending til normale tilstande.

Såvel de her anførte tal som navnlig den nævnte oversigt i bogens statistiske afsnit belyser også bestandens sammensætning i de omhandlede år, og det vil ses, at samtlige grupper deltog i de stærke bevægelser i antallet, ikke mindst med gyldighed for egentlige slagterisvin, idet dog også tallene for levesvin (orner og søer) var stærkt påvirkede af vanskelighederne. Netop med dette sidstnævnte punkt nærmer vi os, hvad der angår den uhyre vigtige side af svinebestandens vilkår under krigen, nemlig *avlssarbejdets røgt og udvikling* i disse år. Grundlaget for dette er i vigtige henseender at finde i den tidligere omtalte ordning ved husdyrloven af 1912, hvorved administrationen af en række fælles opgaver var overtaget af De samvirkende danske Andels-Svineslagterier. Som en direkte følge af krigsårenes vanskeligheder stilledes arbejdet på hele dette område overfor særlige opgaver, navnlig det højaktuelle spørgsmål om tilvejebringelsen af tilstrækkeligt foder, men tillige i fremtrædende grad sikringen af det nødvendige økonomiske grundlag for de forskellige virksomheder inden for svineavlen, som følge af den almindelige indskrænkning af svineholdet og de derved formindskede muligheder for afsætning af avlsdyr.

For *avlscentrene* havde udviklingen på ret tilfredsstillende måde været fortsat indtil krigens begyndelse og viste endogså stigning i antal i de første par år under krigen for derefter dog at undgå en nævneværdig nedgang selv i krigens seneste år. En opgørelse for 1913 gik ud på, at der på dette tidspunkt var 82 centre for landrace og 22 for Yorkshire-racen, hvilket altså var udgangspunktet for den nævnte forskydning i krigsårene. Specielt den svigtende mulighed for at skaffe tilstrækkeligt foder foranledigede, at Samvirksomheden i 1917 forelagde sagen til behandling på delegeretmødet, som besluttede at rette henvendelse til regeringen om en ekstra tildeling, hvilket blev efterkommet ved en tildeling af 1800 tons majs for sommerperioden og i den følgende tid et kvantum

på 217 kg. pr. kåret avlsdyr. Ligeledes bevilgede Samvirksomheden et ekstra tilskud til ejerne af avlscentre. I efteråret 1917 rettede Fællesbestyrelsen en henvendelse til Ernæringsrådet om tildeling af kraftfoder og opnåede et resultat, men dog kun svarende til en fjerdedel af det ansøgte kvantum. Lignende fremgangsmåder praktiseredes i 1918 og 1919.

De bestående *forsøgsstationer*, Elsesminde, Bregentved og Rodtenseje, fortsatte også under krigen deres betydningsfulde virksomhed, specielt vedrørende fodringsforholdenes indflydelse på flæskkvaliteten, og i nært samarbejde med Forsøgslaboratoriet. En omlægning af distrikterne i Jylland foretoges i 1917 ved oprettelse af et 8. distrikt (Viborg og Randers amter) og af et yderligere 9. distrikt for Sønderjylland ved genforeningen 1920.

Som omtalt på et tidligere sted var der efter de ophørte tilskud til *svineavlsforeningerne* i henhold til husdyrloven af 1912 indtrådt en afgørende nedgang i disses udbredelse. Som modvægt herimod var der navnlig fra 1915 – i virkeligheden som fortsættelse af en udvikling fra 80'erne og 90'erne – foregået en særdeles værdifuld udvikling inden for de enkelte slagterikredse ved udstationering af orner, både af Yorkshire og landrace. Ikke mindst på tilskyndelse af avlsarbejdets stadig aktive førstemand, statskonsulent *P. A. Mørkeberg*, tillagdes der med rette denne udformning af raceforbedringen særdeles stor værdi. Nærmere enkeltheder i dette arbejde finder iøvrigt sin indgående belysning i bogens afsnit om de enkelte andelslagterier.

Det er på baggrund af krigens uro og besværligheder opmuntrende at slutte omtalen af avlsarbejdet med en karakteristik fra *P. A. Mørkebergs* side, gående ud på, at arbejdet på selve avlscentrene og inden for andre dertil knyttede kredse havde gennemlevet krigsårene uden nogen forringelse af kvaliteten, og at det samme i alt væsentligt var tilfældet for svinebestanden som helhed.

Krigstidens »ordninger« for afsætning og forsyning

Såvel de enkelte andelsslagterier som Samvirksomheden og dennes forskellige led blev ved verdenskrigens udbrud stillet over for opgaver af hidtil ukendt og næsten utænkelig art. Det blev en af krigsårenes særlige nydannelser, at næsten talløse »ordninger« kom til verden med sigte på iværksættelse af foranstaltninger af født af de unormale og ofte på forhånd uoverskuelige vilkår. Der knyttede sig hertil endnu den særlige nydannelse, af gennemgribende betydning for de ansvarlige deltagere deri, at »ordningerne« grundede sig på et samarbejde mellem på den ene side statsmagten eller dennes dertil særligt delegerede myndigheder og på den anden side erhvervslivets forskellige organisationer med særlige interesser og kompetence på de pågældende områder. Og endelig må for den sidstnævnte partners vedkommende endnu tilføjes, at fremgangsmåder af denne art i fremtrædende tilfælde indebar en centralisering eller monopolisering for den antagne form af opgavens varetagelse, der selvsagt betegnede indgribende vilkår for tilslutningen fra repræsentationen for erhvervslivets respektive interesseområder.

Disse særprægede faktorer i udviklingen fik deres væsentlige betydning for varetagelsen af udenrigshandelen og hjemmemarkedets forsyning, hvilket på en fremskudt plads omfattede, hvad netop slagteriproduktionen og dens forskellige udtryksformer havde som de centrale virkefelter. Det er derfor indlysende, at krigsårenes særlige forhold måtte medføre, at de udøvende kræfter inden for slagterierne på iøjnefaldende måde samlede sig om opgaver af den nævnte art, således som den følgende skildring tilkendegiver. Til forståelse af denne udviklingsforløb tjener derfor en påpegning af selve begivenhedernes gang efter krigens udbrud.

Det var da således, at den første reaktion, i fremtrædende grad præget af usikkerhed for

ikke at sige nervøsitet eller noget endnu stærkere, gav sig udtryk i en næsten ubegrænset levering af svin til slagterierne, hvad der foruden forceret arbejdstempo på disse understregede det nødvendige i, at også afsætningen kunne gennemføres i forhold hertil. Og på dette punkt indtraf den første jobspost få dage ind i august, gående ud på, at rederierne meddelte, at indladning af gods til England var standset. Fællesbestyrelsen optog i den alvorlige situation forhandling med landbrugsministeriet med det resultat, at afskibning delvis blev genoptaget den 9. august, men under den form, at eventuelt tab f. eks. ved opbringning af de lastede både måtte bæres af afsenderen.

En anden vigtig foranstaltning foretoges ligeledes i løbet af de første kritiske dage, nemlig Fællesbestyrelsens nedsættelse af *et særligt eksportudvalg* til varetagelse af de i stigende omfang foreliggende uhyre vigtige problemer i forbindelse med afsætningen. Medlemmer af udvalget blev Fællesbestyrelsens daværende formand, direktør *Ole Olsen*, Haslev, og næstformand, forpagter *J. Theilmann*, Hvidkilde, samt konsul *P. Thorsen Nørgaard*, Hillerød, på privatslagteriernes vegne. Endnu i løbet af få uger, den 29. august, afholdtes desuden et ekstraordinært delegeretmøde i København, der i tilslutning til sin indgående drøftelse af hele situationen, og herunder en udtalt tilslutning og tillid til de af Fællesbestyrelsen foretagne dispositioner, gav denne »uindskrænket myndighed til at træffe beslutninger i alle eksportspørgsmål med bindende virkning for alle eksporterende slagterier, som er medlemmer af Samvirksomheden«.

Som det tidligere er omtalt, var *fordelingen af eksporten* til de forskellige lande et af de centrale spørgsmål i hele administrationen gennem krigsårene, alene som følge af, at det var så at sige ensbetydende med hævdelser af Danmarks neutralitet. Også andelsslagterierne måtte for deres område gøre sig stillingen klar i så henseende, ikke mindst under hensyn til

det bestående højere prisniveau for afsætningen til Tyskland end til England. Slagteriernes syn på dette blev tilkendegivet ved en resolution på et delegeretmøde den 19. oktober 1914, der udtalte, at »med hensyn til andelsslagteriernes flæskeprodukter skal bibeholdes den samme fordeling af de forskellige kvaliteter både på udlandets pladser og herhjemme som før krigens udbrud«. I en anden resolution ved samme møde blev taget stilling til selve svineproduktionen, der havde vist tilbøjelighed til svækkelse, særlig ved afhænding af tillægssøer. Det hedder herom, at mødet »absolut tilråder at fremme svineavl i mindst samme udstrækning som de foregående år, da flæskepriserne absolut bliver meget høje i de kommende tider«.

Sidst på året 1914 var der røre om eksporten af svinefedt, et produkt, der også i hjemmemarkedets forbrug indtog en fremtrædende plads. Indenfor *Den overordentlige Kommission*, et af krigsårenes mest betydende regeringsorganer, var det nu drøftet at udstede udførselsforbud for *svinefedt*, og skønt Fællesbestyrelsen og et afholdt delegeretmøde protesterede herimod og havde anset det for bedre at beslaglægge, hvad der var nødvendigt til hjemmemarkedet, fulgte udførselsforbudet dog som et resultat, udstedt den 10. januar 1915. Med henblik på hjemmemarkedet fastsattes tillige i løbet af de følgende måneder maksimalpris for såvel ukrydret fedt som krydderfedt.

Foråret 1915 medførte i andre henseender yderst vigtige foranstaltninger. Som helhed på baggrund af de foreliggende nærmest ubegrænsede afsætningsmuligheder og samtidig det stadig mere fremtrædende hensyn til hjemmemarkedet udstedtes den 9. marts forbud mod udførsel af *levende svin*, og hertil knyttes samtidig overvejelser angående både salg og nedslagning af søer og grise. Det er forståeligt, at hele denne situation gav anledning til betydeligt røre inden for slagterikredse og til drøftelse på delegeretmødet den 24. marts

(1915). Dettes indgående drøftelser og dertil sluttede vedtagelser blev nu grundlaget for, at der mellem slagterierne og ministeriet blev indgået *en overenskomst*, i hvilken et hovedpunkt var, at slagterierne påtog sig at medvirke til en fornuftig forsyning af hjemmemarkedet med slagteriernes produkter mod til gengæld at få overdraget eksportretten til disse.

I henhold til overenskomsten udstedtes der dagen efter delegeretmødet af indenrigsministeriet forbud mod slagtning af synligt drægtige søer samt svin på under 65 kg, hvilket senere udvidedes til at gælde drægtige grise som helhed. Men navnlig udstedte samme dag landbrugsministeriet bekendtgørelse om, at udførsel af *slagtede svin og affaldsprodukter* kun måtte foregå gennem de dertil autoriserede slagterier.

Som den følgende udvikling klart var udtryk for, lå der i den sidstnævnte bekendtgørelse, hvad der faktisk blev hovedgrundlaget og udgangspunktet for forhandlinger, beslutninger og praktiske forholdsregler på slagteriområdet. I forbindelse hermed må også understreges, at Samvirksomhedens sekretariat, Fælleskontoret, i varetagelsen af den side af de forskellige »ordninger«, som hedder det administrative, kom til at indtage en ledende placering overfor ministeriet og andre officielle institutioner såvel som indadtil i samarbejdet med slagterierne.

Men også i forskellige andre retninger blev i løbet af foråret og sommeren 1915 gennemført adskillige forholdsregler angående slagteri-produkterne. I slutningen af marts blev der sat maksimalpris på slagtede svin til hjemmemarkedet, og vel at mærke skulle den fastsættes under hensyn til den engelske notering for dansk flæsk og ved et lille udvalg, det såkaldte »Maksimal-udvalg«, bestående af slagterifolk. Det blev fra begyndelsen Samvirksomhedens formand, *Ole Olsen*, direktør *Th. Boyer* og konsul *P. Thorsen Nørgaard*. En speciel side ved denne maksimalpris var det tillige, at den skulle ansættes for en uge ad gangen, hvilket

dog i løbet af et par måneder ændredes til en fast maksimalpris og uden relation til den engelske notering. Samtidig kom maksimalprisor- dningen også til at gælde det hjemlige detail- salg, det såkaldte »affald« (lever, tunge, hjer- ter m. m.).

Det kan ikke forbavse, at der med hensyn til størrelsen af maksimalprisen på flæsk ikke var ubetinget enighed fra de forskellige sider. Sær- lig fra *Ernæringsrådet* lød ønsker om en ned- sættelse, medens slagterierne protesterede mod noget sådant. Medens disse pegede på det urimelige i en væsentlig forskel mellem hjemme- markedets- og Englandsprisen, henviste ernæ- ringsmyndighederne til den herskende dyrtid på alle områder samt landbrugets eksportind- tægter i almindelighed. Trods modstanden fra slagterierne blev nu imidlertid udgangen på det hele, at der i slutningen af august (1915) foretoges en nedsættelse af maksimalprisen på 10 pct., udtrykt i pris fra 154 til 140 øre pr. kg.

Det vil være naturligt, før vi går videre i re- degørelsen for de forskellige »ordninger«, at betragte udviklingen i selve *udenrigsomsætnin- gen* af flæsk, først og fremmest udførslen, men også indførslen. En hosstående oversigt inde- holder hovedtallene for ind- og udførsel af flæsk i 1915, 1919 og 1920, og i det statistiske afsnit af bogen er tallene anført for de enkelte år. Et ledsagende blik herpå er at anbefale.

Det er da værd at nævne for *indførslen* af flæsk, at den endnu i 1915 udgjorde 5,5 mill. kg til en værdi af omtrent 7 mill. kr. Den over- vejende del kom fra U.S.A., og medens der så i de nærmest følgende krigsår – og de for alle

Ind- og udførsel af flæsk

	Indførsel		Fra U.S.A. mill. kg	Ialt		Udførsel Til		Til	
	mill. kg	mill. kr.		mill. kg	mill. kr.	England mill. kg	pct.	Tyskland mill. kg	pct.
1915 ...	5,5	6,9	4,4	136,1	229,9	101,6	75	33,8	25
1919 ...	7,4	20,3	7,3	0,9	3,6	0,6	66	-	-
1920 ...	2,9	9,0	2,8	44,2	186,0	40,1	91	1,6	4

parter mest kritiske – overhovedet ikke var nogen indførsel, træder U.S.A. atter i 1919 ind i billedet, endogså med 7,3 mill. kg svarende til ca. 20 mill. kr., medens det samlede indførselstal var på 7,4 mill. kg til 20,3 mill. kr. I 1920 var indførslen atter nede på knap halvdelen heraf. Hvad dernæst angår *udførslen*, den afgørende side ved udenrigsomsætningen, skal ligeledes her fremdrages enkelte punkter af særlig interesse. I det første fulde år under krigen, 1915, udgjorde tallet for flæsk 136 mill. kg, til en værdi af 230 mill. kr., men nedslaget indtraf derefter allerede i 1916 til henholdsvis 105 mill. kg. til 211 mill. kr. Derefter skete da i 1917 atter en nedgang, men det store skred foregik dog først i 1918 og fortsattes i 1919, altså efter krigens formelle ophør, til det alvorlige minimum sammenlignet med normale tider, på 0,9 mill. kg, til en værdi af 3,6 mill. kr. I forbindelse med tidspunktet for dette lave tal er det værd at bemærke, at det, som det blev påpeget i den tidligere omtale af svinebestanden, ikke falder sammen med tidspunktet for dennes laveste niveau, og forklaringen herpå ligger da også i, at kravet fra hjemmemarkedet på dette tidspunkt spillede en mere dominerende rolle.

For de samme år som udførslen er også i hosstående oversigt anført tallene, der angiver fordelingen til de to hovedmarkeder, nærmere betegnet krigens to magtgrupper, repræsenteret ved England og Tyskland, samt til andre lande. Vanskeligheden ved sikringen af en fordeling, der opfyldte neutralitetskravet, skyldtes som omtalt i flere forbindelser den højere pris, som eksporten sydpå indbragte, men det vil dog ses, at styrkeforholdet som helhed opretholdtes, dog undtaget de helt unormale produktionsår. Der var fra 1915 i henhold til særlig aftale en fordeling med 86 pct. til England og 14 pct. til Tyskland, men dette ændredes i henhold til forslag fra slagteriernes eksportudvalg på et senere tidspunkt til, at Englandsprocenten blev ansat i forhold til den samlede produktion af flæsk,

Flæskepriser til England og Tyskland

	1915		1916		1917	
	England	Tyskland	England	Tyskland	England	Tyskland
Gnssl. januar kvartal	112	170	120	241	141	245
- april	118	151	120	265	112	231
- juli	128	176	142	248	144	199
- oktober	124	228	148	242	145	206

og at der derefter skønnedes over, hvad hjemmemarkedet havde behov for fra uge til uge.

Også med hensyn til enkeltheder i udførslen skal det understreges, at disse fremgår af det statistiske afsnits belysning. Dette gælder ligeledes det følgende punkt, som skal påpeges her, nemlig den ofte omtalte *forskel i priserne* for eksporten til henholdsvis England og Tyskland, det stadig tilstedeværende kritiske punkt i bedømmelsen af Danmarks neutralitet i denne henseende – de herskende tilstande taget i betragtning. Der er i oversigten på dette sted givet et indtryk af dette forhold ved de kvartårlige gennemsnit i de tre år 1915–17, idet iøvrigt de ganske unormale muligheder for en prisansættelse overhovedet i de følgende par år gør en nærmere angivelse heraf ret værdiløs.

Efter orienteringen angående udenrigsomsætningen, som nu er givet, vender vi tilbage til en fortsat oversigt over *de vigtigere foreteelser i udviklingen* fra omkring 1916, hvor et fremtrædende træk var de forøgede vanskeligheder ved hjemmemarkedets forsyning med slagterivarer og særlig de dertil knyttede maksimalpris-ordninger. Den derved foreliggende væsentlige prisforskel i forhold til eksportens muligheder var genstand for en stærkt tilkendegivet utilfredshed i slagterikredse, bl. a. fra delegeretmødet i andelsslagterierne i marts 1916. Her drøftedes tillige et foreliggende forslag fra regeringens side om et statstilskud til indkøb af majs og andet foderkorn, for derved at forøge slagteriproduktionen med en lettelse af hjemmemarkedets forsyning for øje. Ved en resolution tog delegeretmødet dog bestemt afstand fra forslaget.

Med dette og andre foranstaltninger forholdt det sig sådan, at regeringen var slået ind på visse ordninger af tilskud til landbruget, af hensyn til hjemmemarkedets varemangel på vigtige områder og til muligheden for at begrænse priserne. Der gennemførtes i sommeren 1916 en kødordning for derved at aflaste flæskeforbruget, og ved kornordningen for året blev der i september ydet svineproducenterne et statstilskud, henholdsvis på 10 øre pr. kg for de første 5000 svin og 14 øre pr. kg for det overskydende antal.

Allerede forud for dette havde Samvirksomheden været beskæftiget med salget af svinefedt, hvoraf en væsentlig del foregik på hjemmemarkedet, medens det resterende kunne eksporteres. Angående det sidstnævnte kvantum var der nu i foråret 1916 truffet den ordning, at de enkelte slagterier overlod deres andel heri til Fælleskontoret til gældende maksimalpris og således altså, at Fælleskontoret skulle forestå eksporten deraf, og et muligt overskud fordeles til slagterierne efter slagtningsstal. Så vidt det kan skønnes, var denne ordning det første skridt på Fælleskontorets vej, hvor en rent forretningsmæssig opgave lagdes direkte i dens hænder.

Også for en betragtning af slagteribrugets vilkår og udvikling betegnede *den uindskrænkede u-bådsblokade* fra 1. februar 1917 en skelsættende intensivering af hele krigsførelsen, ligesom Amerikas aktive indtræden i krigen indebar omfattende følger i denne retning. Da blokaden principielt udelukkede forsendelse af bacon til Storbritannien, medførte dette, at slagterierne standsede den i forvejen stærkt nedsatte modtagelse af slagtesvin, og selvom der i løbet af et par måneder blev gennemført en højst krigsmæssig og yderst begrænset eksportroute via Bergen, under britisk flådebeskyttelse og andre yderst unormale omstændigheder, gav tilstanden sig udslag i de to principielle henseender: På den ene side den reelle standsning af eksporten, men på den anden

side også af tilførsel af livsvigtige varer til hjemmemarkedet. De dermed følgende opgaver i den sidstnævnte retning kom således til at indtage en dominerende plads, hvilket var baggrunden for, at slagteriernes eksportudvalg fra begyndelsen af februar (1917) først måtte fastsætte hjemmemarkedets procentandel af hele produktionen og derefter fordelingsprocenterne til de to magtgrupper for det resterende kvantum.

Og hvad angår selve administrationsapparatet, antog dette ganske naturligt, hvad der må betegnes som næsten urimelige former og indhold, og da der i denne forbindelse opstod visse uoverensstemmelser mellem myndighederne og eksportudvalget med hensyn til fastsættelse af eksportprocenten til Tyskland, som mentes at være for stor i forhold til hjemmemarkedet, gav dette anledning til noget så ekstraordinært, som at Justitsministeriet nedsatte en *kommission* til at undersøge flæskeeksportens forhold som helhed. Dette skete i februar måned, og i slutningen af marts afgav kommissionen sin betænkning, der gik ud på, »at udvalget og dets medlemmer har handlet efter bedste skøn, men at det har skortet på den forudseenhed og bevægelighed, som var nødvendig for, at det anvendte system kunne svare til hensigten, når uventede omstændigheder indtraf«. Netop dagen efter betænkningens fremkomst afholdt Samvirksomheden sit ordinære delegeretmøde på Skydebanen i København, hvor selvsagt afgørelsen modtoges med påskønnelse af eksportudvalgets omfattende indsats, i særlig grad under de foreliggende »uventede omstændigheder«.

I denne henseende må det understreges, at den yderst begrænsede eksport, bl. a. af slagterivarer, i denne periode i afgørende grad benyttedes som grundlag for en vareudveksling med forskellige lande, til fremskaffelse af hjemmemarkedets forbrugsvarer, således med centralmagterne og senere med Sverige, der fik tilført 25 pct. af flæskeeksporten. Betegnende er

En mindelse fra rationeringens guldalder

det for hele denne udvikling, at København og andre købstæder kom ind på at nedsalte flæsk til benyttelse under en eventuelt kommende endnu mere typisk nødsituation, ligesom den omfattende lovgivning om befolkningens forsyning med vigtige varer som flæsk, smør, æg m. m. i begyndelsen af december 1917 påbød en sådan nedsaltning af flæsk.

En anden indgribende foranstaltning i denne lov var indførelse af *en rationering af flæsk*, benyttelsen af flæskemærker, lydende på 280 gr. pr. uge, senere nedsat til 240 og endog halvdelen heraf, 120 gr. Det afsluttende led i denne udvikling blev i løbet af sommeren 1918, at flæskemærkerne konverteredes til indkøb af kød og endogså en overgang af sukker. Ved disse foranstaltninger er tilkendegivet nogle af følgerne, som den herskende fodringssituation for svineholdet indebar, efterhånden af en sådan karakter, at det drejede sig om overhovedet at opretholde en svineproduktion. Til støtte heraf var den tidligere omtalte tilskudspolitik af 1916, således ved kornloven af august 1917, der indeholdt et tilskud på 32,5 øre pr. kg flæsk, svarende til en forskel mellem prisen på foderkorn og den indenlandske maksimalpris.

De første måneder af 1918 bragte udslagene af de således foreliggende tilstande på produktionsområdet. Allerede fra nytår stillede hjemmemarkedet sådanne krav, at man måtte imødesee, at der intet blev til eksport, og den 22. februar indtraf den i andelsslagteriernes histo-

rie enestående situation, at eksporten på grund af manglende varer måtte ophøre. Det nedsatte eksportudvalg, nu med forpagter *J. Theilmann* som formand, var dermed stillet overfor spørgsmålet, om der var grundlag for opretholdelse af den oprindelige overenskomst af 1915 mellem ministeriet og slagterierne, hvori et hovedpunkt var disses overtagelse af ansvaret for eksporten. Det ordinære delegeretmøde i marts (1918) udtalte sig imidlertid til gunst for, at en principiel ændring ikke var formålstjenlig, men at forsyningen af hjemmemarkedet fortsat skulle være motiveringen for udvalgets virksomhed. Det var iøvrigt på dette delegeretmøde, at Samvirksomhedens formand, *Ole Olsen*, ydede et særpræget bidrag til et tidsbillede, idet han bemærkede, at mødet imod sædvane kun ville strække sig over een dag, da ernæringsforholdene i København var så vanskelige!

Den nye situation ved eksportens ophør bevirkede, at interessen fra slagteriernes side samlede sig om de indenlandske problemer, ikke mindst det forhåndenværende grundlag for produktionens tålelige opretholdelse, nu altså med hjemmemarkedet for øje. Efter blokadens iværksættelse var der, ved Fællesbestyrelsens indtrængende krav til indenrigsministeriet, opnået et par forhøjelser af tilskudet til flæskeproduktionen, senest til 90 øre pr. kg, og hvad man nu inddrog i forhandlingerne, var særlig de forøgede driftsudgifter ved produktionen, hvortil der i forsommeren 1918 opnåedes et mindre tilskud på 80 øre pr. kg flæsk.

Men ganske naturligt var den hidtil anlagte tilskudslinie den mest betydende, og først og fremmest fordi myndighederne var stærkt opsat på endogså at nå en forøgelse af flæskeproduktionen, blev der i løbet af efteråret 1918, dels i forbindelse med de særlige love om befolkningens forsyning og dels ved de årlige eller halvårlige kornlove, foretaget visse forhøjelser af det hidtil ydede tilskud til produktionen. Dette blev på denne måde nu iværksat ved en garanteret pris på 280 øre pr. kg af de søer,

der tegnedes til slagterilevering, hvad der betegnedes en forhøjelse på 50 øre. Der opnåedes virkelig derved en større produktion, således at flæskemærkerne igen kunne blive honorerede, og i en og anden forbindelse nævnedes også en mulighed for genoptagelse af lidt eksport, dog uden noget resultat.

Da indtraf med den 11. november (1918) den store dag for *våbenstilstanden*, der vel langt fra medførte en øjeblikkelig afslutning af krigstidens vilkår på lovmæssige og erhvervs-mæssige områder, men først og fremmest den formelle afslutning af krigshandlingerne og dermed skabelsen af en anden stemning i alle henseender. Allerede omkring nytår 1919 opnåedes, af betydning også for slagteriområdet, visse tilførsler af foderstoffer og, til lettelse i hjemmemarkedet, af nogle partier flæsk fra U.S.A.

Det påkalder imidlertid særlig opmærksomhed, at den ændrede baggrund for krigstidens »ordninger« allerede så småt i løbet af de første måneder af 1919, men navnlig i forårs- og sommermånederne fremkaldte og øgede ønsket om, at en afvikling af hele dette system snarest fandt sted. For slagteriproduktionen var forholdene dog stadig ikke anderledes, end at der fortsat blev ydet tilskud, udelukkende af hensyn til hjemmemarkedet, men i løbet af juni måned var afviklingstanken så vidt fremskredet, at man foretog en delvis *nyordning af administrationen på flæskeområdet* som helhed.

Afgørende var således, at den grundlæggende overenskomst mellem ministeriet og slagterierne af 24. marts 1915 blev ophævet, hvilket ifølge sagens natur også medførte ophævelsen af flæske-eksportudvalget. De særlige opgaver i forbindelse med hjemmemarkedet blev overdraget et direktørudvalg, hvis medlemmer fra andelsslagteriernes side blev *P. Christensen*, Kolding, og *Fr. L. Sieck*, Frederikssund. Udvalget skulle bl. a. også ansætte en hjemmemarkedsnotering for flæsk i forhold til eksportpriserne, men såvel herom som med hensyn til

den båndlæggelse, på forhånd, af hjemmemarkedsforbruget, der stadig fandt sted, herskede der en stigende utilfredshed i slagterikredse. Bidragende hertil var også, at en fornyet lovgivning af oktober 1919 om befolkningens forsyning ophævede udvalget med udgangen af november, og endvidere at et statstilskud på 400.000 kr. pr. uge i henhold til loven udelukkende skulle anvendes til nedbringelsen af prisen på det såkaldte rabat-flæsk. Hertil kom også, at maksimalprisen på flæsk, og tilsvarende for slagteriaffald, forhøjedes ret væsentligt omkring begyndelsen af december.

Den omtalte utilfredshed hos slagterierne med disse foranstaltninger og mere direkte den opfattelse, at produktionens størrelse ikke gjorde hele maskineriet påkrævet længere, samlede sig da i denne periode om, at der snarest måtte gennemføres en almindelig *frigivelse af eksporten* og ophævelse af de gældende restriktioner. Fællesbestyrelsen og et afholdt delegeretmøde samt et formandsmøde sidst på året 1919, gav utvetydigt dette standpunkt til kende, ligesom det fandt tilslutning, at de forskellige aftaler med ministeriet var opsagt til ophør fra begyndelsen af 1920.

Afsætningsmæssigt var stillingen den omkring dette tidspunkt, at der i de seneste måneder havde været udført nogle partier flæsk til Storbritannien, men vel at mærke kun af overskudet fra hjemmemarkedet. Som mellemmand angående en ordning efter nytår 1920 indtrådte direktøren for Danish Bacon Company, *Charles Hansen*, og der var opnået en pris foreløbig for januar på 185 shillings pr. cwt. En dansk delegation, bestående af *Th. Madsen-Mygdal*, *J. Theilmann* og *N. Porse*, opnåede under et ophold i England samme pris for månederne februar–marts.

En nævneværdig afskibning af flæsk blev imidlertid, særlig på grund af de urolige arbejdsforhold, først gennemført senere på foråret. Dette var delvis baggrunden for, at en delegation i juli 1920 påny afrejste til England,

denne gang under ledelse af etatsråd *H. N. Andersen, Th. Madsen-Mygdal* (nu landbrugsminister) og forpagter *Chr. Sonne*, men tillige var formålet med delegationen at virke for gennemførelse af frie handelsforhold snarest muligt. Specielt havde delegationen også forhandlet med »Ministry of Food« om priserne for bacon, der for resten af året 1920 blev fastsat til kun godt og vel, hvad de havde været først på året. Utilfredsheden hermed inden for slagterierne medførte afsendelse af en speciel slagteridelegation, hvis medlemmer var proprietær *Johs. Clausen*, Stubberupholm, og direktørerne *P. Christensen*, Kolding, *J. Bohn-Jørgensen*, Fåborg, og *F. Bojsen*, Randers, men nogen ændring i pris aftalen opnåedes ikke.

Samtidig med bestræbelser af denne art fik udviklingen gennem året 1920 det afgørende forløb med hensyn til formerne for salget og omsætningen af slagteriernes produkter, at der med udgangen af året var *genindført normale tilstande*. Ved bekendtgørelse af 11. marts var slagteriernes eneret til slagtning ophævet. På samme tidspunkt ophævedes med en enkelt undtagelse maksimalpriserne på det indenlandske marked. I slutningen af juni ophævedes de bestående udførselsforbud for flæsk og svinefedt, midt i august måned for levende svin, således at den særlige udførselsret knyttet til en autorisation dermed ophørte.

Den første verdenskrigs vilkår, der ret naturligt havde udstrakt sig også til de nærmeste år efter krigshandlingernes ophør, var dermed overståede. Den fremskudte plads, som andels-slagterierne og deres Samvirksomhed havde indtaget ved varetagelsen af fremtrædende opgaver udadtil og inden for hjemlandets interesseområder, vil have fundet sin bekræftelse ved den givne skildrings mangfoldighed.

Med den interesse, der også i krigsperioden knyttede sig til *Storbritannien og Irlands indførsel* af bacon og skinker fra Danmark, indeholder bogens statistiske afsnit som tidligere nævnt en oversigt herover for de enkelte år

og blandt disse perioden 1915–20. En henvisning hertil skal ikke savnes på dette sted, indbefattet en anbefaling af også at stifte bekendtskab med denne tabel.

Slagteriernes virksomhed og driftsforhold

En betragtning af den almindelige udvikling med dennes stærke svingninger, men gennemgående nedadgående karakter i afgørende henseender, må nødvendigvis indeholde en erkendelse af, at det var de enkelte slagteriers virksomhed, der dannede grundlaget herfor. Det var her, man mødte de egentlige udslag og virkninger af tidens unormale vilkår for produktion og økonomi. Det var også her, at stemninger og reaktioner kom til udtryk fra den kreds af landmænd, der, ofte på hårdhændet måde, direkte følte, hvor skoen trykkede. Gennem denne indflydelse skabtes ofte udgangspunktet for bestræbelser og beslutninger i de mere centrale organer, selvom vejen måske kunne føles lidt lang nu og da, og selvom – vel at mærke – vigtige foranstaltninger i mange tilfælde måtte iværksættes navnlig på Samvirksomhedens initiativ og under dennes selvstændige ansvar.

Et andet karakteristisk træk i billedet er dette, at den egentlig udøvende funktion, den praktiske gennemførelse af, hvad der på helhedens vegne var taget initiativ til og truffet den gældende ordning af, lå hos de enkelte slagterier. Uden at dette jo nok i alle tilfælde skete med overdreven begejstring, mødtes det fra alle sider med anerkendelse, at aftaler og ordninger på slagteriområdet hvilede på et solidt grundlag og kunne betragtes med tillid. Æren herfor tilkommer med rette den kreds, der i almindelig sprogbrug kaldtes – og kaldes – »slagterierne« og omfatter såvel de enkelte lokale virksomheder som disses samarbejde, udtrykt ved Samvirksomheden.

Som det er fremgået af skildringen i adskillige forbindelser, er det tillige ved omtalen af

I lange rækker holder leverandørerne med deres svin. (Odder Andels-Svineslagteri)

slagteriernes arbejdsvilkår under krigen værd at understrege, at der ved ophøret af denne tilstand var bevaret et værdifuldt apparat for den påfølgende tid, ikke alene med hensyn til virksomhedens grundmateriale, svinene og disses kvalitet, men også for de enkelte virksomheder med gyldighed for deres økonomiske stilling og tekniske forhold.

I statistik-afsnittet findes en oversigt, hvor forskellige sider af andelsslagteriernes virksomhed er belyst, og hvor årene 1915–20 frembyder karakteristiske tal om visse enkeltheder. Med udgangspunkt i antallet af slagterier, der havde været uforandret 44 gennem krigsperioden, var andelshavernes antal i 1915 opgjort til 141.000, men udviste også under krigen en stigning fra år til år, så at der i 1920 var 161.000. Den følgende kolonne i tabellen handler om slagtingstallene både for svin og kreaturer. Det samlede tal for svin faldt gennem perioden fra 2,3 mill. i 1915 til det omtalte minimum i 1919 på 0,4 mill., i det følgende år

steg det til knap 0,8 mill. svin. De anførte gennemsnitstal pr. slagteri understreger den voldsomme bevægelse i slagtingerne, idet disse for svin gik ned fra 52.000 i 1915 til 9000 i 1919, for dog derefter at udvise en fordobling det følgende år.

Med hensyn til de driftsmæssige forhold oplyses først vedrørende den samlede omsætning på andelsslagterierne, at denne udgjorde 191 mill. kr. ved periodens begyndelse og derefter varierede ret stærkt fra år til år, under indflydelse særlig af prisforholdene, men naturligvis også af produktionens omfang. Et minimum betegnede således 1919 med 116 mill. kr. eller 2,7 mill. pr. slagteri. Det højeste omsætningstal var for 1917 med godt 300 mill. kr., i gennemsnit pr. slagteri omtrent 7 mill. kr.

Endelig foreligger tallet for driftsomkostninger pr. gris, der er bestemt af pris- og lønningsniveau, men naturligvis i særlig grad af det vekslende omfang af produktionen som følge af slagtingstallene. Dette er således tilfældet

i minimumsåret 1919, hvor omkostningerne pr. gris var knap 16 kr., medens udgangstallet i 1915 var godt 3 kr., og i 1920 godt 15 kr. pr. gris.

Den pågældende tabel i statistikken muliggør at følge udviklingen tilbage til andelsslagteriernes første år med belysning af slagningstallet, medens omkostningerne først har kunnet anføres for årene fra 1915 og op til nutiden. Også disse forhold er oversigten og et nærmere studium værd.

Samvirksomhedens »fredsmæssige« opgaver og organisationsforholdene

I nær kontakt med medlemskredsen og i afgørende grad til varetagelse af disses fælles interesser vedligeholdt *De samvirkende danske Andels-Svineslagterier* også gennem krigsårene en omfattende organisationsvirksomhed af »fredsmæssig« art, ved siden af, hvad de særlige forhold krævede i direkte forbindelse med den unormale situation.

Vel ingenlunde uden påvirkning af denne, men dog som en fortsættelse af tidligere medvirken, indtog spørgsmålet om slagteriernes *løn- og arbejdsforhold* en fremtrædende plads også i årene 1915–20. Vi har tidligere fulgt udviklingen på dette område op til udgangen af 1913, da der var afsluttet overenskomst med *Slagteriarbejder-Forbundet*, der udløb ved nytår 1917, hvor en opsigelse havde foreligget fra forbundets side. Efter optagne og tilendebragte forhandlinger, der indeholdt krav om en vis lønforhøjelse, sluttedes der påny overenskomst mellem det særlige organ inden for Samvirksomheden, *De danske Andelsslagteriernes Sammenslutning om Arbejdsforhold*, og Slagteriarbejder-Forbundet. Allerede året efter ændredes overenskomstens indhold ved nedsættelse af arbejdstiden, ligesom der i oktober (1918) forelå krav om et dyrtidstillæg. Dette nægtede Sammenslutningen imidlertid at indgå på for-

handling om under hensyn til den for slagteribrugets som helhed foreliggende vanskelige situation, hvortil kom visse overvejelser af mere principiel karakter.

Disse gik ud på, at der på dette tidspunkt var en stigende stemning inden for slagterikredse for, at man skulle indmelde sig i *Dansk Arbejdsgiverforening*, særlig af hensyn til, at alle andelsslagterierne ikke havde været på samme linie ved aftalerne inden for Sammenslutningen. På et delegeretmøde i januar 1919 blev den omtalte indmeldelse i Arbejdsgiverforeningen besluttet, og en lønaftale med forbundet omtrent samtidig gennemført, i henhold til hvilken der i det følgende år blev ydet forskellige dyrtidstillæg.

Uanset at den stedfundne indmeldelse medførte en væsentlig ændring i slagteriernes fælles ordning af arbejdsforholdene, beholdt man fremdeles en bestyrelse for Sammenslutningen, og denne bestod af Samvirksomhedens formand og næstformand på dette tidspunkt, *Ole Olsen* og *J. Theilmann*, samt direktør *H. Østergaard*, Hjørring, og som repræsentant for privatslagterierne direktør *Chr. Thorsen Nørgaard*, Hillerød. Som medlemmer af Arbejdsgiverforeningens repræsentantskab valgtes desuden *Ole Olsen*, og *Carl Madsen*, Klim.

Med foråret 1920 indtraf den i mange henseender kritiske periode i Danmarks politiske forhold, hvilket indebar en almindelig uro og usikkerhed ikke mindst med hensyn til arbejdsforholdene. For andelsslagteriernes vedkommende medførte det, at der ikke opnåedes nogen overenskomst med Slagteriarbejder-Forbundet, og at der som følge heraf blev iværksat strejke på slagterierne i februar. En afslutning af denne skønnes ikke mulig, og situationen, hvor livsvigtige interesser stod på spil, gav anledning til, at et delegeretmøde i marts (1920) fik forelagt til afgørelse, om man ved frivilligt, uorganiseret mandskab skulle søge arbejdet på slagterierne gennemført. Mødet udtalte sig positivt over for denne fremgangsmåde, men

uden at det under den meget alvorlige stemning og almindelige spænding lykkedes at gennemføre et sådant skridt.

Hermed var luften imidlertid ikke renset. Danmark oplevede de bevægede påskedage 1920, hvor den politiske situation nåede sit kritiske højdepunkt, med gentagne ministerskifter, højspændte forhandlinger med vidtgående sigte og til slut en gennemgribende overenskomst på forskellige af de mest højaktuelle punkter. Hertil hørte arbejdsforholdene, hvor resultatet blev det såkaldte arbejdsforlig, der bestemte, at de iværksatte strejker skulle optages til fornyet forhandling mellem parterne. For slagterierne førte dette til, at slagteriarbejderstrejken blev bragt til ophør i begyndelsen af april uden dog dermed at skabe ro. I umiddelbar fortsættelse heraf etableredes nemlig af havnearbejdere og søfolk en strejke, der udelukkede normal indladning i eksportbådene såvel som dissers afsendelse til de udenlandske havne.

Over for dette i sig selv ulovlige skridt samledes nu landbrugets eksportinteresserede organisationer til gennemførelse af eksporten ved frivilligt mandskab til arbejdet i havnene og på eksportbådene. Et særligt *Landbrugseksportens Femmandsudvalg* nedsattes med repræsentanter for andelsslagterierne, *Ole Olsen* og *J. Theilmann*, for mejeriforeningerne *N. Porse* og *J. Pedersen*, Brædstrup, og for Dansk Andels-Ægexport *Frederik Møller*, som medlemmer, og under tilslutning fra landbrugets hele organisationsverden og aktiv deltagelse af unge mænd fra de forskellige landsdele opnåedes det nu at gennemføre eksporten i 3-4 uger indtil begyndelsen af juni måned (1920), på hvilket tidspunkt den skæbnsvangre tilstand afsluttedes.

Den indgåede overenskomst med slagteriarbejderne blev opsagt til udløb i februar 1921, og den da indgåede nye overenskomst indeholdt ret vidtgående lønforhøjelser samt tillige bestemmelsen om oprettelse af de såkaldte be-

driftsråd på slagterier med mere end fem arbejdere.

En yderst bevæget periode i udviklingen på arbejdsområdet betegnede således de i forvejen med unormale tilstande så belastede år 1915-20, og på den anden side er det nærliggende, at forskellige opgaver på den indadvendte front i nogen måde måtte befinde sig lidt i baggrunden, selvsagt dog med fortsat røgt af tidligere igangsatte foretagender. Det gælder *forskellige forsikringsformer*, således de personlige forsikringer for arbejdere og funktionærer på slagterierne, hvortil iøvrigt i 1919 kom spørgsmålet om en *pensionering* af disse sidstnævnte. Med dette formål bevilgedes et beløb på $\frac{1}{2}$ mill. kr. til at gennemføre en ordning heraf, der kom til at forme sig som tilslutning til den netop samme år oprettede virksomhed for andelsselskabernes og organisationernes funktionærer, *Andels-Pensionsforeningen*, i hvis virksomhed gennem de følgende år såvel de enkelte slagterier som Samvirksomheden med interesse deltog.

Inden for de allerede tidligt optagede forsikringsopgaver fik transportforsikringen (af 1899) sin særlige betydning under krigen. På grund af de ganske ekstraordinære vilkår for denne forsikring umiddelbart fra august 1914 besluttede Fællesbestyrelsen i henhold til sin givne vidtstrakte bemyndigelse, at slagterierne selv skulle overtage *søforsikringen*, og en ordning heraf trådte i kraft i slutningen af september, idet den egentlige krigsrisiko var overtaget endog fra det forannævnte tidligere tidspunkt. Et ekstraordinært delegeretmøde i oktober besluttede, at et påløbende tab ved krigsskade skulle fordeles på slagterierne i forhold til slagtingstallet.

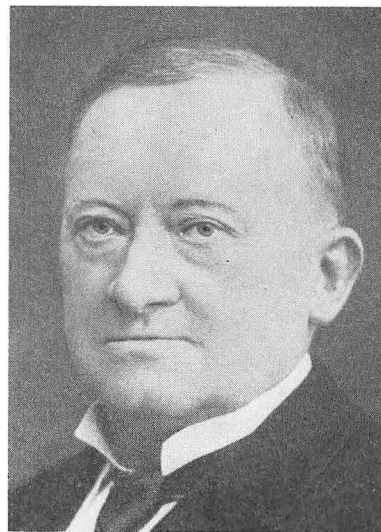
Den særlige akutte situation for søforsikringen indtraf selvsagt med den uindskrænkede u-bådsblokade i februar 1917, hvor der en overgang tegnedes en genforsikring, foruden at den engelske regering ved de næsten sagnomspundne konvoj-transporter via Bergen godt-

gjorde en del af krigsforsikringspræmien. Ved krigens afslutning kunne der fra denne søforsikring noteres et ret betydeligt overskud, der sammen med andre foreliggende midler ved beslutning på delegeretmødet i 1919 stilledes til rådighed for anvendelse til særlige formål af forskellig art.

Et anliggende, der også i krigsårene var genstand for omfattende bestræbelser, var ansættelse af *flæskenoteringen*, hvis tidligere noget usikre forløb er omtalt foran. Det indgående samarbejde, som de mange krigsmæssige opgaver havde påkaldt, fandt også sin mulighed på dette område, idet der i 1915 kunne iværksættes en sammenslutning af de to da bestående noteringer, den jysk-fynske og den sjællandske til en egentlig lands-notering, *Danske Andelslagteriers Notering for Slagterisvin*, som kunne tage sin begyndelse fra oktober (1915). Under indflydelse af hele noteringsspørgsmålets nære tilknytning til hjemmemarkedets prisforhold særlig i krigstidens senere år fik landsnoteringen i nogen grad karakteren af ansættelsen af et afregningstal.

Det statistiske afsnit af bogen omfatter en indgående belysning af noteringens tal under de forskellige ansættelsesformer fra tidlig tid, herunder også landsnoteringen i 1915–20. Det fremgår af oversigten, at tallet for 1. sortering i disse år steg fra 144 til 354 øre pr. kg, 2. sortering fra 143 til 344 øre og 3. sortering fra 141 til 340 øre pr. kg. Uanset kvalitetsforskel frembyder de tre klasser nogenlunde samme udvikling på de indbyrdes ret forskelligartede grundlag gennem krigstidens omskiftelser.

Samvirksomhedens behandling af de talrige foreliggende spørgsmål omfattede også deltagelse i specielt organisationsmæssige opgaver eller planer. I *Andelsudvalgets* tilblivelse i 1899 og dets virksomhed gennem de følgende år havde som nævnt andelslagteriernes repræsentanter spillet en fremtrædende rolle, bl. a. ved *M. P. Blems* formandsskab indtil 1908. En valgt repræsentation, i hvilken den til enhver

Ole Olsen, Haslev

tid værende formand for Samvirksomheden altid var medlem, varetog andelslagteriernes interesser i det andelsmæssige samarbejde op gennem årene.

Stor interesse knyttede sig tillige til deltagelsen i *Landbrugsrådets* virksomhed efter dets oprettelse 1919. Et beløb på 1 mill. kr. blev hensat som grundkapital for betaling af kontingent til rådet, i hvilket forpagter *J. Theilmann* gennem de første adskillige år var Samvirksomhedens repræsentant, valgt af Andelsudvalget i henhold til dets medlemsskab i Landbrugsrådet.

De hermed afsluttede skildringer af den første verdenskrigs former for tilværelse og varetagelse af praktiske opgaver indenfor slagteriernes interesseområde vil efterlade indtrykket af den indsats, som krævedes og blev øvet af de enkelte virksomheder, af organisationen og dennes ledende mænd. Endnu skal derfor blandt disse nævnes de, der gennem disse år nåede til »vagtskiftet«, af nærliggende personlige eller andre grunde.

Først gælder det Samvirksomhedens ansete formand ved krigens begyndelse, tidligere nært knyttet til Hjørring Andels-Svineslagteri, lands-

tingsmand *Jens Sørensen-Saksager*, der i forbindelse med delegeretmødet 1915 trak sig tilbage fra formandspladsen, men forblev som medlem af fællesbestyrelsen indtil 1917. Han havde varetaget formandsposten siden 1908 og efterfulgtes nu af næstformanden, direktør *Ole Olsen*, Haslev. Sørensen-Saksager var den solide type på den danske landmand, klog og besindig, den varmt interesserede leder og deltager i vigtige opgavers løsning. Han udnævntes 1922 til æresmedlem af Samvirkigheden og døde 1934.

I 1916 afgik som medlemmer af fællesbestyrelsen *L. Jacobsen*, Nygårde, i en lang årrække formand for Skanderborg Andels-Svineslagteri og medlem af Fællesbestyrelsen siden 1906, endvidere *Søren Jensen*, Hyldegaard, siden 1908 medlem af Fællesbestyrelsen og den første formand for slagteriet i Ringsted, samt som repræsentant for Direktørforeningen *Th. Boyer*, Holbæk. Disse tre hver især fremtrædende og ansete mænd afløstes af folketingsmand *P. Th. Nielsen*, Haarby, *Jens Hansen*, Nakke, og direktør *Th. Nielsen*, Rønne. Kun ret kortvarigt var disse mænd medlemmer af Fællesbestyrelsen. Den ansete og indsigtfulde politiker *P.*

Th. Nielsen døde i november samme år, og til hans efterfølger valgtes den senere landstingsmand *N. K. Kristensen*, Nr. Tranders, formand for Nørresundby Andels-Svineslagteri. Direktør *Th. Nielsen* trak sig tilbage allerede 1917 og efterfulgtes af direktør *P. Christensen*, Kolding, og også det tredje medlem valgt i 1916, *Jens Hansen*, Nakke, forlod Fællesbestyrelsen ret snart, nemlig 1918, da landstingsmand *Johs. Clausen*, Stubberupholm, valgtes til hans efterfølger.

Samme år (1918) afløstes *N. K. Kristensen*, Nr. Tranders, af daværende landstingsmand *Carl Madsen*, Klim. Tillige var året før *P. Petersen*, Ørsted, indvalgt i Fællesbestyrelsen i stedet for dennes tidligere formand, *J. Sørensen-Saksager*.

Allerede 1919 afgik *P. Petersen*, Ørsted, og blev efterfulgt i Fællesbestyrelsen af *Kr. Kristiansen*, Thorup. I det sidste år, som er omhandlet på dette sted, 1920, foregik et personsifte i Direktørforeningens repræsentation, idet direktør *S. A. J. Møller*, Odense, som var indvalgt i Fællesbestyrelsen i 1913, udtrådte, og til hans afløser udpegedes direktør *J. Bohn-Jørgensen*, Faaborg.

VII. Efterkrigstidens produktions- udvidelse og rekord- perspektiver

Ophøret af krigsårenes tilstande – fra november 1918 af selve den menneskelige og materielle krigsødelæggelse og fra 1920–21 af de indgribende offentlige ordninger og bestemmelser – betegnede overgangen til genoprettelse af fredsmæssige vilkår i vigtige henseender. Samtiden havde sine indtryk og oplevelser i denne retning, og stemningen i almindelighed var præget af glæde og lettelse, en forventning til de kommende år.

Samtidig hermed må det imidlertid erkendes som noget fremtrædende og på en måde historisk epokedannende, at menneskeheden dermed dog ikke var vendt tilbage til, hvad man betragtede som det karakteristiske for fredsårene før 1914, noget i retning af »de gode gamle dage«. Thi disse afveg væsentligt fra de vilkår og udtryksformer, der gav den genvundne fredstid nogle af dens fremtrædende træk.

Utvivlsomt vil denne forskel, betragtet lidt på afstand, understrege, hvad verdenskrigen havde medført af forskydninger i hele tilværelsen. Den havde i mange henseender skabt nye linier i udviklingen, menneskeligt og materielt. Konturerne var blevet skarpere, mere springende og på forhånd uberegnelige. Udslag af begivenheder og bestræbelser var voldsomme, oftest mere vidtrækkende i omfang og konsekvenser.

Stiller man da spørgsmålet, hvad der mere konkret dannede baggrunden for denne gennemgribende ændring, indtræder selvsagt

mange faktorer i billedet. Løjnefaldende var den iværksatte, eller i hvert fald tilstræbte, udvidelse af det internationale samarbejde, politisk og erhvervsmæssigt. Også vanskelighederne i denne retning fik imidlertid deres løjnefaldende bekræftelse, således at samarbejdet først og fremmest gav sig udtryk i en omfattende sammenhæng mellem landene. Begivenheder verden over havde fået nærmere indbyrdes forbindelse og fælles følger. Afstandene var blevet mindre, og virkningerne af, hvad der skete et eller andet sted, forplantede sig så at sige kloben rundt.

Hvad alt dette – og meget andet – kom til at betyde, gjaldt ifølge sagens natur på løjnefaldende måde den praktiske varetagelse af alle vigtige funktioner også inden for erhvervslivet og da ikke mindst de sider heraf, som hvilede på en fremskreden forbindelse mellem de enkelte lande. I denne henseende indtager dansk landbrug og den betydelige gren heraf, som er vort emne her, en fremtrædende og typisk placering.

Landbrugets vilkår

Uden på dette sted at komme ind på enkeltheder i den på mange måder bevægede tilværelse, som dansk landbrug gennemlevede i årene efter krigsperioden, skal enkelte hovedtræk påpeges, som har deres gyldighed også for andre dele af erhvervslivet og særlig for de enkelte grene af landbrugsområdet.

Et væsentligt træk var i denne henseende den almindelige udvikling i de førende lande i Europa med det formål hver især at gøre sig mere uafhængige af vareomsætningen med andre lande, først og fremmest med hensyn til importen, men derigennem også indirekte i nogen måde af eksporten. Denne økonomiske isoleringspolitik måtte nødvendigvis betyde en afgørende forringelse af landbrugets afsætningsvilkår og dermed påvirke grundlaget for afsætningen, selve produktionen, og i det hele taget

den driftsmæssige rentabilitet. Der forelå således en principiel forskel fra krigsårene, hvor det modsætningsvis var vilkårene for produktionens fulde udfoldelse, der betegnede denne begrænsning, idet afsætningsmulighederne havde været ret ubegrænsede.

I almindelighed var stillingen dog den, at omfanget af landbrugsproduktionen på alle vigtige områder i løbet af få år efter krigsperioden nåede op på tallene fra før krigen og, som det vil blive påvist senere, på de fleste områder kom til at overstige disse. Til den forskydning, som den nye fredsmæssige tilstand indebar med hensyn til, at afsætningsforholdene i en hidtil ukendt grad trådte i forgrunden blandt landbrugets problemer, knyttede sig da den direkte bestræbelse at finde en balance mellem produktion og afsætning.

Et område, der efter krigssituationen og frem gennem årene meldte sig med krav på særlig opmærksomhed, var forholdet mellem de *forskellige landes valuta*. Baggrunden herfor var at søge i de stærke statslige indgreb heri, tildels dikteret af tilstanden på dette område efter krigens virkninger og dels også af den almindelige politiske udvikling, der medførte en inddragelse af pengepolitikken under statens førerskab – i modsætning til tidligere tider, hvor valutaforholdet i det væsentlige var en følge af den internationale handels frie forløb.

I hosstående lille oversigt er anført valutakurserne i femårgennemsnit for henholdsvis Sterling, Dollars og Reichsmark, for sidstnævnte dog først for 1926–30. Ved sin placering som bestemmende for den danske krones internationale værdi tildrager størrelsen af sterlingkursen sig særlig opmærksomhed. Fra 1921 bevægede denne sig ret stærkt indtil et maksi-

Valutakurser

	Sterling	Dollars	Reichsmark
Gennemsnitlig 1921–25 . . .	23.47	5.37	-
Gennemsnitlig 1926–30 . . .	18.25	3.72	89.53

Landbrugets prisforhold og driftsresultat

	Flæsk 1. sortering øre pr. kg	Smør øre pr. kg	Æg øre pr kg	Land- brugets udløsel mill. kr.	Forrent- nings- procent
Gnstl. 1921–25	236	454	280	1.318	4,7
Gnstl. 1926–30	148	294	157	1.211	3,2

mum på 26,40 i 1924, på hvilket tidspunkt imidlertid den særlige valutaloggivning tog sigte på en gennemgribende bestræbelse for at vende tilbage til den normale kroneværdi, »den ærlige krone«. For 1925 var sterlingkursen således allerede sænket til 23,22 og bevægede sig i årene indtil 1930 ned til tallet 18,16 for i 1931 at nå ned på 18,06 i forhold til den danske krone. Den indgribende følge for dansk landbrug med dets eksportinteresser specielt på det britiske marked, blev i disse år en fremtrædende faktor i det driftsmæssige resultat som helhed.

En tilsvarende bevægelse udviste dollarkursen, specielt ved sin stærke nedgang i forhold til kronen fra 1924 til 1926, men derefter noget mindre stærkt udtrykt på grund af forholdet til Sterling. For Reichsmark var som helhed bevægelsen mindre typisk, men udviste dog i det anførte femår en nedgang fra 90,91 til 89,19.

Hvorledes *prisforholdene* stillede sig i det omhandlede tiår 1921–30 for landbrugets hovedprodukter til eksport, er angivet i den ovenstående tabel ved gennemsnitstallene for de to femår. Tillige er anført værdien af landbrugets samlede eksport samt endelig den af *Det landøkonomiske Driftsbureau* beregnede forrentningsprocent.

For prisernes vedkommende indtraf et gennemgribende fald med året 1921, der dannede indledning til, hvad der med rette kan betegnes som en afsætningskrise ikke blot for Danmark, men så at sige hele verden. For de fire omhandlede hovedprodukter udgjorde faldet i øre pr. kg alene fra 1920 for flæsk fra 354 til 294, for smør fra 646 til 473, for æg fra 521 til 358 og for slagtekvæg fra 100 til 76. Fra 1925 indtråd-

te for Danmarks vedkommende tillige virkningerne af kronehævningen i forhold til det tilsvarende fald i valutaen for vore hovedmarkeder, som følgelig gav sig udslag i mindre eksportindtægter.

Med hensyn til disses størrelse og bevægelse viser tallene for værdien af udførslen en nedgang fra gennemsnittet af femåret 1921-25 til det følgende femår. Væsentlig bevægelse mellem de enkelte år fandt navnlig sted i de nærmeste år efter krigen, men iøvrigt spiller selv sagt på dette punkt det omsatte kvantum af produkterne en afgørende rolle.

Det gælder for alle de nu påpegede områder, at de sammen med adskillige andre faktorer var bestemmende for tallene, som viser gennemsnittet af forrentningsprocenten i de to femår. Med dennes udtryk for landbrugets stilling som helhed var der navnlig ret store udsving i de første år efter krigen, men dog gennemgående et højere niveau end efter 1925, hvor først årene 1929-30 gav et tilfredsstillende helhedsresultat. Hvad ikke mindst kronehævningen betød for landbruget, fremgår af, at forrentningsprocenten i årene 1926-28 ikke var over 1,5.

Produktionsgrundlaget: Svinebestand og avlsarbejde

Når der i de følgende afsnit, til skildring af slagterivirksomheden i tiårsperioden efter krigsårene, vil blive fremdraget vigtige sider af dennes vilkår, gælder det for en afgørende del af de fremdragne udviklingslinier, at de fremby-

Svinebestanden (1.000 stk.)

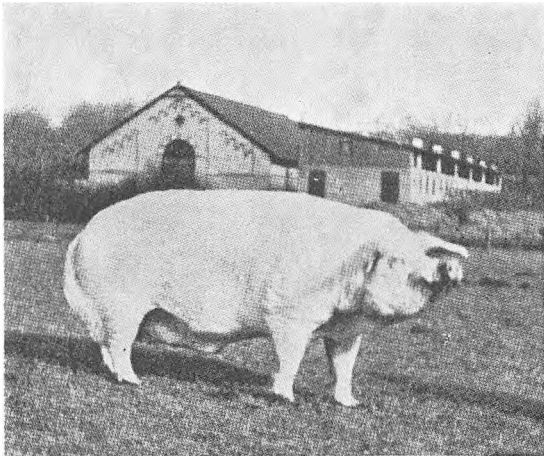
	1921	1925	1930
Orner	9	14	24
Søer	178	290	587
Fedesvin	322	555	1.020
Grise	921	1.658	3.289
Ialt	1.430	2.517	4.920

der en påvisning af, at arbejdets udøvelse og resultat i fremtrædende grad var under indflydelse, for ikke at sige bestemt af kræfter ude fra, direkte eller indirekte bestanddele og led af verdenssituationen på de forskellige tider. Det tjener da på den anden side til en karakteristik af disse år, at også de områder af virksomheden, der var genstand for en forholdsvis uafhængig varetagelse og røgt, fortsat tildrog sig agtpågivenhed og fulgtes med forståelse af deres betydning.

Det gælder selve *svinebestanden*, der efter krigsårenes begrænsninger blev genoprettet til det muliges grænser, endda allerede mod slutningen af tyverne med tendens til at overskride disse. Som det afgørende udgangspunkt og grundlag for, hvad der omtales i det følgende, er hosstående anført tallene for svinebestanden ved periodens begyndelse 1921, ved dennes midtpunkt 1925 og dens afsluttende år 1930. For de enkelte år henvises til den fyldige behandling i det særlige statistiske afsnit senere i bogen, der uddyber belysningen af dette forhold.

Hvad der da kendetegner disse år og tydeligt fremgår også af tallene for de tre nævnte tidspunkter, er den stærke stigning såvel i det samlede svinehold som de enkelte bestanddele af dette. På det nærmeste en fordobling af antallet kan noteres for hvert af de to femår, hvor også bestandens sammensætning peger i retning af forestående udvidelser af produktionen. Iøjnefaldende er i denne henseende det forholdsvis store tal for ungdyr, grisene, således som det var tilfældet også i 1930. Slagterihistorisk er det af interesse at nævne, at det højeste tal for svinebestanden fra tidernes morgen indtil den første verdenskrig var nået netop i 1914 med 2,5 mill., men at dette tal allerede i 1923 var betydeligt overskredet med 2,9 mill., ligesom året 1930 fortsatte rekorden med sit samlede svinetal på 4,9 mill.

Medens således også den her omhandlede periode bekræfter svineproduktionens elasticitet

Orne af dansk landrace, der ikke for ingen ting bærer navnet »Juvæk«, fra Tølløsegård

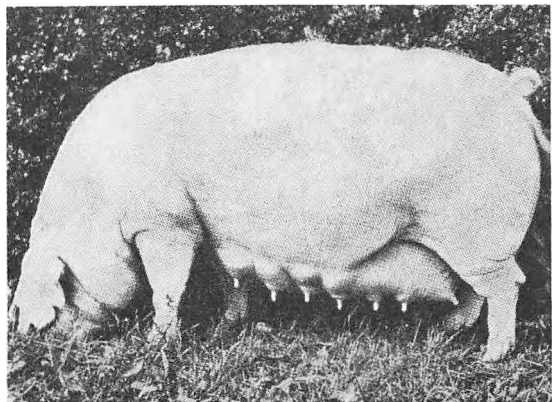
tet, dens mulighed for tilpasning efter de foreliggende vilkår, hvad enten de var påtvungne eller ønskede, frembyder den anden faktor inden for produktionens forudsætninger, *avlsarbejdet*, sit grundfæstede præg af stabilitet og en fortsat udviklingslinie selv under de ydre skiftende omstændigheder.

Dette fandt, som det tidligere er omtalt, sin bekræftelse under den krigsmæssige tilstand og ved afslutningen af denne, og såvel gennem de nærmest følgende år som med sigte på fremtiden fandt avlsarbejdet, sikringen af bestandens kvalitet, sin indsigtsfulde og omfattende varetagelse. En karakteristisk side af dette var, at der også under en bevidst organisering efter de store linier bevarede en effektiv og interesseret indsats fra den lokale kreds af svineproducenter og sidst men ikke mindst den fulde udnyttelse af de opnåede resultater fra denne side. Efter retningslinier, der havde deres egentlige udspring langt tilbage i tiden, og som fandt deres praktiske udformning under hensyn til foreliggende krav, var dette arbejde stadig nært knyttet til andelsslagteriernes virksomhed, både lokalt og gennem Samvirksomheden, således som dette havde fundet sin tilrettelægning særlig i forbindelse med husdyrloven af 1912.

Indenfor tidsrummet, som vi her beskæftiger os med, årene 1921–30, blev der i 1923, direkte på foranledning af klager, der var fremkommet fra engelsk side med hensyn til flæskets kvalitet, forelagt det ordinære delegeretmøde spørgsmålet om, hvad der kunne gøres for at gennemføre en forbedring på dette punkt. Da klagerne bl. a. havde taget sigte på flæskets fedme, besluttedes det at foretage en ændring i reglerne for slagtebedømmelsen af grise fra forsøgsstationerne, således at der toges mere hensyn til fedme og bacontype.

Ved en senere drøftelse, bl. a. ved et slagterimøde i Haslev i november 1923, hvori Fællesbestyrelsen og såvel landbrugsministeriet som Forsøgslaboratoriet var deltagere, kom man særlig ind på spørgsmålet om den bedst mulige udnyttelse af resultaterne fra forsøgsstationerne. Hvad man særlig tilstræbte var, at disse i højere grad blev vejledende ved udvælgelsen af avlsdyr i centrene. Det besluttedes derfor under ledelse af professor *Johs. Jespersen* at foretage en bearbejdning af materialet fra forsøgsstationerne og deraf at udtrække og koncentrere i særlige beretninger, hvad der var af speciel interesse ved den nævnte udvælgelse. Sådanne beretninger udsendtes i den følgende tid under titlen »Afkomsundersøgelser over orner af Dansk Landrace«, senere suppleret med »Register over orner af Dansk Landrace«.

Dansk landrace-so

Avlsarbejdets fremgang efter krigens afslutning og ikke mindst den stigende svineproduktion var baggrunden for, at der særlig fra omkring 1925 blev givet udtryk for ønskeligheden af, at der oprettedes flere forsøgsstationer end de tre bestående: *Elsesminde*, *Bregentved* og *Over Løjstrup*. I henhold til drøftelser såvel i Fællesbestyrelsen som på delegeretmødet 1926 besluttedes det derfor at oprette yderligere to, nemlig på *Haraldskjær* ved Vejle og på landbrugsskolen i *Høng*. På samme delegeretmøde havde professor *Johs. Jespersen* påpeget den nære forbindelse mellem fodring og flæskekvalitet, og med den interesse, der i vide kredse knyttede sig til dette spørgsmål, stillede Fællesbestyrelsen på delegeretmødet 1927 forslag om iværksættelse af forsøg til klaring heraf, under ledelse af professor *Jespersen*. Beslutning blev taget i overensstemmelse hermed, og i de følgende år foretoges en række forsøg og undersøgelser af aktuel karakter, hvorom lederen bl. a. aflagde indgående og med stor interesse imødesete beretninger ved de årlige delegeretmøder.

Det var ligeledes i 1927, at et personskifte af sin særlige betydning fandt sted inden for ledelsen af svineavlsarbejdet, idet statskonsulent *P. A. Mørkeberg* afgik ved døden den 15. september. Endnu på forårsdelegeretmødet havde han i sin beretning talt om den foreliggende situation med hensyn til Landracens muligheder som selvstændig svinetype, hvorom han som sin opfattelse havde tilkendegivet, at centrene for Yorkshireracen endnu ikke kunne lades ude af betragtning, og at den rene Landrace altså endnu var et fremtidsmål.

Spørgsmålet om Mørkebergs efterfølger gav anledning til, at Fællesbestyrelsen efter forhandling med landbrugsministeriet og landboforeningerne besluttede at gå ind for, at andelsslagterierne nu selv skulle foretage ansættelsen af en konsulent som den administrative leder af svineavlsarbejdet. I overensstemmelse hermed forelagdes spørgsmålet for et ekstraor-

dinært delegeretmøde i januar 1928, der gav sin tilslutning til den foreslåede fremgangsmåde. Til Mørkebergs efterfølger ansattes da hans mangeårige, betroede medarbejder og assistent, konsulent *K. M. Jensen*, Holbæk, der i de følgende år forestod det omfattende arbejdsområde, ud fra sin indgående sagkundskab og allerede indhøstede erfaringer.

Endnu et vigtigt område af avlsarbejdet fik sin forberedende drøftelse i årene indenfor den periode, som her omhandles, nemlig intet mindre end oplægget til en gennemgribende nyordning af den organisationsmæssige side. Baggrunden herfor var den stigende interesse, der knyttede sig til avlscentrenes og de faste forsøgsstationers arbejde, og en dermed ret naturligt følgende opfattelse, at også de almindelige svinebesætninger kunne inddrages under lignende fremgangsmåder. Så tidligt som i 1916 havde *Landboforeningen for Svendborg og Omegn* påbegyndt kåring af søer hos sine medlemmer, og i tilslutning hertil og med det formål at iværksætte en kontrol med de kårede søers afkom oprettedes endnu samme år Danmarks første lokale svineforsøgsstation, særlig på initiativ af konsulent *M. Helms*, Svendborg.

Det vil af det særlige afsnit her i bogen om de enkelte andelsslagterier fremgå, hvorledes det lokale svineavlsarbejde havde fundet sin stærke udvikling ved et samarbejde mellem de respektive slagterier og de landøkonomiske foreninger, hvilket i vid udstrækning tog sin begyndelse i tyverne, således at der omkring 1930 i tilslutning hertil var oprettet en halv snes lokale forsøgsstationer. Disse arbejdede imidlertid selvstændigt og hver for sig dermed f. eks. uden fælles regler for kåringen og i det hele taget under en vis usikkerhed i forskellig henseende.

Det var da bl. a. på denne baggrund, at Fællesbestyrelsen i efteråret 1930 optog forhandlinger med landbo- og husmandsforeningerne om en nærmere tilknytning af disse kredse til hovedledelsen af avlsarbejdet og i det hele

taget en inddragelse af de lokale bestræbelser på dette område i det landsomfattende samarbejde. Fra de nævnte landøkonomiske organisationer blev der tilkendegivet en absolut positiv stilling til sagen, der havde fundet sin foreløbige udformning særlig ved Samvirksomhedens formand, *J. Theilmanns* og konsulent *K. M. Jensens* interesse og indsats derfor. Tilslutning blev ligeledes resultatet af et i december (1930) afholdt formands- og direktørmøde i Samvirksomheden, og der var dermed lagt op til gennemførelsen af en epokegørende nydannelse inden for avlsarbejdet, hvis nærmere skildring dog må henvises til sin senere, rette tidsmæssige placering.

Afsætningsforholdene med udførslen i centrum

For slagterivirksomheden og dennes varetagelse i de forskellige led måtte årene efter krigsperioden først og fremmest få deres særlige præg ved den frigivelse af afsætningsforholdene, som indtraf i 1920 og endeligt afsluttedes i begyndelsen af det følgende år. Det afgørende træk i udviklingen gennem tiårsperioden 1921–30 må derfor siges at være udnyttelsen af de således foreliggende vilkår specielt for afsætningen, ledsaget ifølge sagens natur af de dertil knyttede bevægelser i produktionens størrelse. I selve krigsårene var indvundet erfaringer om, hvorledes alle forhold på disse områder havde været underkastet indgribende foranstaltninger, og det er menneskeligt, om den nu muliggjorte reaktion over for dette måske derfor også kunne blive lidt overdreven og indebære sin særlige risiko eller dennes positive følger.

Ind- og udførsel af flæsk

	Indførsel		Udførsel		Heral til England pct.
	mill. kg	mill. kr.	mill. kg	mill. kr.	
Gnstl. 1921–25.	1,3	2,6	152,0	424	99,2
Gnstl. 1926–30.	0,2	0,2	254,9	463	99,9

Dertil føjer det sig naturligt at påpege, at svineproduktionen under de vanskeligheder, der blev en afløser af krigsrestriktionerne for landbruget såvel som andre erhvervsgræne, betegnede noget af et lyspunkt i forhold til andre af bedriftens områder. Svineregnskabet kom derved til at indtage en fremtrædende plads i hele økonomien, og følgelig gjaldt dette også, hvad der var bestemmende herfor, nemlig afsætningsvilkårene.

I denne henseende betegnede efterkrigsårene en fornyet samling af interessen om eksporten, idet på den anden side hjemmemarkedets forsyning havde genvundet sit vanlige forløb, der kun i begrænset grad gav anledning til mere principielle overvejelser eller følelser.

Et billede af *udenrigsomsætningen* i tal er, som tidligere nævnt, givet for de enkelte år i bogens statistiske afsnit, som der altså henvises til. Men for at have nogle hovedtal ved hånden er her ved teksten anført oversigter for de to femår 1921–25 og 1926–30, der tilkendegiver retningen på de forskellige punkter.

I kraft af sin afgørende betydning omhandles først ind- og udførsel af *bacon og flæsk*, hvor der endnu gennem tyverne kan noteres en mindre, men samtidig aftagende indførsel fra Sverige og U.S.A. For 1930 gælder det således, at importen var ophørt og ikke siden har figureret i statistikken. Opmærksomheden samler sig derfor om udførslen, der hurtigt efter krigen fremviste sådanne tal både i kvantum og værdi, at enhver forestilling herom fra »gamle dage« blev langt overtruffen. Det hidtidige maksimum i omfang havde været 148 mill. kg i 1914, der allerede passeredes i 1923, med omtrent 175 mill. kg, og efter en iøjnefaldende stigning fra år til år nåedes med 1930 det næsten eksplosive tal på over 300 mill. kg, tilmed – og det må dertil føjes endnu – til en værdi af over en halv milliard kroner. Af de hosstående tal vil det dog bemærkes, at gennemsnittet for de to femår holder sig mere på det jævne med henholdsvis omkring 150 og

250 mill. kg, til gengæld til en stabil værdi af 424 og 463 mill. kr. I nogle år omkring 1925 medførte det bestående misforhold mellem prisen på importerede foderstoffer og eksportprisen på flæsk en mærkbar forringelse i produktionens rentabilitet, hvorefter dog atter årene fra 1927 tog tilløb til de uanede højder ved periodens slutning. Allerede på dette tidspunkt fremtræder imidlertid virkningerne af det begyndende omslag i prisforholdene, der påfulgte med begyndelsen af 1930'erne. Forholdet mellem udførelsens kvantum og værdi i oversigtens gennemsnitstal var således 213 i 1921-25, men kun godt 180 i 1926-30.

Med hensyn til placeringen af udførelsen lader såvel de anførte tal for femårs-gennemsnittet som det statistiske afsnits tal for de enkelte år ikke nogen tvivl åben, idet det britiske marked tegner sig for i realiteten de 100 pct. Overfor en fremkommen kritik af dette forhold og da ikke mindst som baggrund for stadige overvejelser indenfor slagteribrugets ansvarlige kredse kan det som helhed siges, at samlingen om det britiske marked i virkeligheden betegne den eneste mulighed for afsætningen i disse år. Dette er ikke at forstå således, at der på dette vort hovedmarked var lutter medgang, idet allerede efterkrigsårene frembød en påmindelse om, at specielt krigsforholdene havde indebåret en understregning af fællesskabet inden for det britiske imperium og dermed ønskeligheden af en vis fortrinsstilling for dominions, specielt over for Danmark som et »fremmed« land. Dette gav sig udtryk i den på dette tidspunkt ret opsigtsvækkende rigskonference i London 1923, hvor en begunstiggelse af »søsterstaterne bag havene« var et af hovedem-

Baconpriser i England

	Dansk bacon øre pr. kg	Andel indf. bacon øre pr. kg	Overpris for dansk bacon øre pr. kg
Gennemsnitlig 1921-25...	319	257	41
Gennemsnitlig 1926-30...	181	171	11

Storbritanniens og Irlands indførsel af bacon og skinker

	mill. kg	Deraf fra Danmark mill. kg	pct.
Gennemsnitlig 1921-25...	429	157	37
Gennemsnitlig 1926-30...	481	256	53

nerne, endvidere ved nedsættelsen i 1925 af et rigs-økonomi-udvalg, der bl. a. medførte, hvad der betegnedes som »en national anstrengeelse« for at fremme forbruget i moderlandet af dominions-produkter.

I vore hjemlige kredse forblev dette selvsagt ikke upåagtet, og såvel de enkelte slagterier som Samvirksomheden og specielt Fælleskontoret beskæftigede sig indgående med foranstaltninger til sikring af den danske eksportvares kvalitetsmæssige standard. På to forskellige måder tilkendegives da også, at bestræbelser i denne og andre henseender var af varig betydning, nemlig dels med hensyn til den plads, som Danmark fortsat hævdede og indtog for sin eksport på det britiske marked i forhold til importen fra andre lande, og dernæst det prismæssige fortrin, som det danske bacon havde og bevarede i forhold til disse.

I de anførte oversigter meddeles gennemsnittet for femårene 1921-25 og 1926-30, der tjener til nærmere belysning af disse forhold. Endvidere henvises til en oversigt i det statistiske afsnit over det førstnævnte punkt, hvorledes stillingen var i de enkelte år for Danmarks forholdsvise andel i importen. I denne henseende udviser procenttallene en bemærkelsesværdig stigning i hele perioden 1921-30, så at sige konstant fra det ene år til det næste, således som også femårgennemsnittene bekræfter, ved de 37 og 53 pct. Men dertil kommer, at hele niveauet for den danske import lå væsentligt højere end i »gamle dage«. Det nærmeste, man havde nået det, var i de aller- sidste år lige før verdenskrigen, medens på den anden side de forskellige perioder længere tilbage lå væsentligt lavere.

Hvad dernæst angår den danske overpris, frembyder tallene for de enkelte år ret væsentlige afvigelser indbyrdes, men som helhed en bevægelse i modsat retning gennem det omtalte tiår. Niveauet var på dette punkt væsentlig højere i de nærmeste år efter krigen og viste, omend med de nævnte afvigelser, en faldende tendens, således som det også finder sin iøjnefaldende bekræftelse ved de to femårsgennemsnit, henholdsvis 41 og 11 øre pr. kg. Denne udvikling fulgtes selvsagt med opmærksomhed fra dansk side, men må som helhed tilskrives de til enhver tid foreliggende og ofte yderst komplicerede prispolitiske tilstande.

Omend i alle henseender udførslen af bacon var den afgørende faktor i udførslen, tillagdes der også afsætningen af *slagteriaffald* en betydelig interesse i årene efter krigsperioden, og i nogen måde under indflydelse af vilkårene under denne. Gennemsnitstallene for udførslen er anført i hosstående oversigt for denne vare, ligesom det statistiske afsnit bringer tallene for kvantum og værdi i de enkelte år. En stigende tendens kan noteres for perioden 1921-30 som helhed, og som procenttallene for fordelingen til Tyskland og England angiver, var afsætningen til Tyskland i absolut overvægt og, i modsætning til England, voksende i disse år, som det iøvrigt var tilfældet både forud og senere.

Udførsel af slagteriaffald og svinefedt

	Slagteriaffald				Svinefedt			
	lall	Tyskl.	Engl.		lall	Tyskl.	Engl.	
	mill. kg	mill. kr.	pct.	pct.	mill. kg	mill. kr.	pct.	pct.
Gnstl. 1921-25.	18,5	13,6	57	30	5,8	10,5	83	12
Gnstl. 1926-30.	27,7	18,1	65	23	13,4	15,1	76	19

Ind- og udførsel af levende svin

	Indførsel		Udførsel		Heral til Tyskland
	1.000 stk.	1.000 stk.	mill. kr.	pct.	
Gnstl. 1921-25.	1	80	13,3	23	
Gnstl. 1926-30.	53	43	6,4	85	

» - men Danish Bacon smager nu alligevel herligt«, siger de engelske forbrugere

Tilsvarende belysning af udførslen af *svinefedt* findes ligeledes i hosstående tabel for de femårige gennemsnit såvel som i det statistiske afsnit for de enkelte år. Navnlig i slutningen af tyverne gik udviklingen i retning af en udpræget stigning både i kvantum og værdi, og det vil med hensyn til fordelingen på de to hovedmarkeder bemærkes, at Tyskland som helhed indtog hovedpladsen, omend også England spillede en rolle, endda stigende, hvilket dog var af forbigående karakter i forhold til de efterfølgende år.

Ikke mindst historisk interesse knytter sig endelig til den udenrigske omsætning af *levende svin*, hvorom de femårige gennemsnit er anført for ind- og udførsel i den hosstående lille tabel, medens de årlige tal fremgår af en oversigt i den særlige statistik. Når det historiske synspunkt er nævnt, er den nærliggende baggrund, hvad der tidligere er fremdraget i denne skildring med hensyn til den særlige forkærlighed, som denne produktionsgren i visse fortidige situationer var genstand for sammenlignet med svineleveringen til slagteribehandling. Som også tallene for perioden 1921-30 klart bekræfter, var det dog nu en beskeden plads, der udfyldtes af denne omsætningsform. På indførselssiden frembyder årene umiddelbart

efter krigen kun yderst beskedne tal, hvorimod der dog i femåret efter 1925, navnlig i 1929, var en pludselig stigning, der udelukkende hidrørte fra indførsel af svenske svin, iøvrigt i lighed med tidligere sædvane. Også udførslen af levende svin viser ret store udsving for de enkelte år, men dog gennemgående større tal i nogle af de første år efter krigen end i det sidste femår af tyverne. Som helhed gælder det, at denne afsætning betragtedes som et værdifuldt supplement til baconeksporten og ved adskillige lejligheder var genstand for omfattende forhandlinger med de opnåelige markeder, blandt disse først og fremmest Tyskland, omend også bestræbelser udfoldedes for en spredning til andre centraleuropæiske aftagerlande.

Slagteriernes udvikling og opgave

En betragtning af den almindelige form for slagteribrugets virksomhed i årene efter krigsperioden må nødvendigvis gå ud på, at de særlige arbejdsformer og vilkår under denne i nogen måde påvirkede den almindelige indstilling til foreliggende opgaver såvel som bedømmelsen af dermed forbundne muligheder. Dette har sin gyldighed for de forskellige samarbejdende led af slagterivirksomheden og først og fremmest det grundlæggende af disse, de enkelte slagterier.

Som det tidligere er påpeget, var det disse, der havde fingeren på pulsen ved den direkte kontakt med den interesserede kreds af landmænd, og til den modsatte side i organisationsopbygningen var det ligeledes de enkelte slagterier, der på praktiske områder var »den udøvende magt« med hensyn til specielle foretagenders gennemførelse og som helhed retningslinierne for varetagelsen af det fælles interesseområde.

Med henvisning til den indledende bemærkning om krigens fortsatte indflydelse også i de efterfølgende år er det på den anden side vig-

tigt at understrege, at perioden, som nu omtales, årene 1921–30, hurtigt fik sit fremtrædende træk ved det hos producentkredsen iboende mod og mandshjerte til at bryde nye baner i forhold til tiden før krigen, først og fremmest med hensyn til produktionens omfang, i nogen måde rammerne for produktionen, men også for nye tekniske muligheder og krav med samtid eller eftertid for øje. Under alle synsvinkler betegnede denne periode en fortsat bekræftelse af andelsslagteriernes fremtrædende plads ikke blot for deres særlige erhvervsgren, men også som en betydende faktor i landets økonomi som helhed.

Som baggrund herfor rettes opmærksomheden med interesse på deres talmæssige udvikling, som var præget af, at der indenfor den anførte årrække toges beslutning om oprettelse af et betydeligt antal nye andels-svineslagterier, ikke mindre end 16. Heraf lå stiftelsen af de 11 i de allersidste år af perioden, særlig i 1929–30, og var udtryk for den ganske enestående stigende interesse for svineproduktionen under den omkring dette tidspunkt nærmest hektiske stemning.

Til oplysningen om disse stiftelsesår må imidlertid føjes, at alle de i 1929–30 oprettede 10 slagterier først kom i gang i løbet af 1931, altså på et tidspunkt, da man betænkeligt nærmede sig det afgørende vendepunkt i »slagterihausse'n«. Et særligt forhold gjorde sig gældende for Struer, der forud for de nævnte tidspunkter havde været en afdeling af Esbjerg, men nu altså organiseredes selvstændigt.

På grundlag af de nævnte tidspunkter for igangsættelsen går en status over bestående andelsslagterier ud på, at der ved krigens begyndelse havde været et antal af 44, der var uforandret indtil 1922. I de derpå nærmest følgende år steg tallet til 49 i 1925, nemlig efter genforeningen med Sønderjylland og igangsættelsen af de 4 sønderjydske andelsslagterier. Derefter steg så antallet yderligere til 50 i 1930. Det gælder for den nævnte til-

slutning fra Sønderjylland, at denne begivenhed, ligesom tilfældet var på andre områder også inden for landbruget, blev hilst med glæde fra alle sider og ledsaget af organisationsmæssig hjælpsomhed på det pågældende område fra »det gamle land«.

Belysningen af andelsslagteriernes talmæssige udvikling er iøvrigt foretaget i den interessante oversigt i det statistiske afsnit, hvor stiftelse og igangsætning er anført for hvert enkelt år for de pågældende slagterier, som grundlag for den foranstående status.

Dette gælder ligeledes, hvad der kan betegnes som hovedmaterialet til kendskab om slagteriernes virksomhed og driftsmæssige forhold, såvidt dette er opnåeligt. Som det vil fremgå af et lille studium af hovedtabellen herover i statistikafsnittet, indeholder den tallene for andelshavere på samtlige andelsslagterier i de enkelte år, endvidere for slagtingstal, omsætning og driftsomkostninger pr. gris. Den nedenstående tabel indeholder på sædvanlig måde gennemsnitstallene for de to femår indenfor den periode, vi her beskæftiger os med.

Hovedretningen i udviklingen ses heraf at være en væsentlig stigning i antallet af andelshavere på ca. 10.000, som udtryk for den stadig øgede tilslutning, ikke alene som følge af de nyoprettede slagterier, men også indenfor de

*Andelsslagteriernes tilslutning,
omsætning og
driftsomkostninger*

	Gnsll. 1921-25	Gnsll. 1926-30
Andelshavere	169.433	179.358
Slagtninger:		
Svin ialt (1.000 stk.)	2.491	4.214
Svin pr. slagteri (1.000 stk.)	55	86
Kreaturer, kalve m.m. (1.000 stk.)	86	142
Omsætning ialt (mill. kr.)	430	452
Omsætning pr. slagteri (mill. kr.)	9,4	9,2
Driftsomkostninger pr. gris (øre)	704	463

ældre virksomheder. Det samme gælder slagtingstallene med deres forøgelse, der ialt udgør godt 77 pct. mellem de to femårsgennemsnit, men pr. slagteri noget mindre, nemlig 56 pct., på grund af det større antal slagterier. For kreaturslagtingen udgjorde stigningen fra 55.000 til 86.000, hvad der svarer til 65 pct., men også her spillede selvsagt det øgede antal virksomheder en rolle. For omsætningens vedkommende, hvor tallet som helhed kun steg fra 430 til 452 mill. kr. og pr. slagteri endogså viste en mindre nedgang, var naturligvis den stedfundne prisudvikling af afgørende indflydelse, hvorfor der på et senere sted vil blive nærmere redegjort. Bekræftelsen heraf gives ved den anførte større stigning i slagtingerne. Hvad endelig angår driftsomkostningerne pr. gris beror den væsentlige nedgang, fra 704 til 463 øre, ligeledes på den forannævnte stigning i produktionens omfang, i dette tilfælde selvsagt først og fremmest pr. slagteri.

I tilslutning til denne almindelige påvisning af de vigtige sider af slagterivirksomheden er i det statistiske afsnit givet en oversigt over udviklingen i andelsslagteriernes part af svineslagtingerne som helhed, altså fordelingen af disse på de forskellige slags virksomheder på området. For årene 1921-24 sker dette udelukkende i forhold til privatslagterierne, hvor tallet for andelsslagterierne udgør 84-88 pct., og for årene 1925-30 ved også at anføre slagtingerne på de andre særlige virksomheder, hvor svineslagting fandt sted. Det drejer sig, foruden de private eksportslagterier, således om offentlige slagtehuse, kreaturkøbslagterier og private slagtere. Procenttallet for andelsslagterierne viste derved en nedadgående bevægelse til omkring 80 pct. særlig i 1925-26. Foruden privatslagterierne, der fortsat lå på ca. 15 pct., havde de øvrige nævnte virksomheder altså omkring 4-5 pct.

Inden for rammerne af den udvikling, der nu er omtalt, var arbejdet på de enkelte slagterier også gennem de her omhandlede år præ-

get af visse karakteristiske nydannelser, omend i nogen grad som en fortsættelse af virksomhedens arbejdsformer i tidligere tid. I denne henseende betegnede slagteriernes førerskab i avlsarbejdet et område af afgørende betydning, hvilket omtalen af de enkelte slagterier i det særlige afsnit af bogen indeholder fyldige oplysninger om. Fremtrædende træk heri var udstationering af orner, deltagelse i lokale avlscentre, i samarbejde med landbo- og husmandsforeningerne, nogle steder bortauktionering af orner og salg af smågrise, der i slutningen af tyverne begyndte at forme sig på de særlige vilkår, som indførte betegnelsen »kontraktgrise«, og endvidere ved kontante tilskud til avlsarbejdet i almindelighed, bl. a. som støtte til de endnu bestående svineavlsforeninger. Navnlig bestod en ret typisk udviklingslinie dog i den delvise specialisering i driftsforholdene og selve produktionen, der i stigende grad kom til udfoldelse. Delvis iværksat tidligere, men med de stadig moderniserede anlæg og mere rationelle former forøget i perioden 1921-30.

Således kan det i almindelighed siges, at det i væsentlig grad drejede sig om den bedst mulige udnyttelse af de forskellige biprodukter fra produktionens centrale vare, bacon. Fra helt gamle dage var der, formentlig på alle slagterier, en vis fremstilling af pølser af forskellig type, som nu gennemgående udvidedes, bl. a. under indflydelse af krigsårenes særlige forbrug af denne vare, men iøvrigt som genstand også for en særlig eksportafsætning. På enkelte slagterier var rammen for denne produktion en egentlig fabriksvirksomhed. En udvidet form herfor forelå ved en mere eller mindre specialiseret fremstilling af forskellige slags konserver, i hvert fald et enkelt sted nu som en konserverfabrik.

Dertil kommer, at destruktionsanstalter efterhånden fandtes i forbindelse med de fleste slagterier, og at der på dette område var en begyndende interesse for et samarbejde mellem

flere virksomheder til udnyttelse af fordelene ved en storvirksomhed. I 1930 begyndte således fabrikken »Trio« i Saxkøbing sin virksomhed på grundlag af et samarbejde mellem slagterierne på Lolland-Falster og med udnyttelse af disses affaldsprodukter, blod og destruktionsaffald som sit formål. Ved flere af de enkelte slagterier oprettedes tillige specielle fabriksmæssige virksomheder til fremstilling af blodfoder, kød- og benmel o. lign. Det kan ligeledes nævnes, at bestræbelsen for et andet værdifuldt biprodukts tilfredsstillende behandling og rette afsætningsform, tarmene, allerede på et tidligere tidspunkt, nemlig i 1914, havde givet sig udtryk i stiftelsen og igangsættelsen af *Danske Andelsslagteriernes Tarmsalg*, en virksomhed, hvis varer også i efterkrigsårene fandt deres værdifulde afsætning.

Som en særlig udviklingsform af mere selvstændig karakter indtog slagtingen af kreaturer, kalve m. m. fra tidligere år en ret væsentlig plads på adskillige slagterier, og som det fremgår af de foran anførte tal for denne produktionsgren, var der på dette område en betydelig stigning i perioden 1921-30. Denne udvikling kan ikke mindst betragtes som grundlag for en betydelig udvidelse i de derefter følgende år og en dermed følgende yderligere specialisering under forskellige former.

Påvisningen af, hvad der i vigtige henseender betegner de enkelte slagteriernes karakteristiske arbejdsformer i denne periode, må endnu indeholde det meget fremtrædende træk, at et samarbejde til løsning af en række opgaver, først og fremmest gennem den fælles organisation, De samvirkende danske Andels-Svine-slagterier, fandt sin usvækkede og stadig mere omfattende udvikling også i efterkrigsårene. For såvel den valgte som den faglige ledelse af de enkelte virksomheder var derigennem skabt formen ikke blot for gennemførelsen af vidtrækkende beslutninger, men også for grundig drøftelse af forestående opgavers tilrettelægning.

En flæskebedømmelse i Esbjerg

Det organisationsmæssige samarbejde på vigtige områder

Skildringen hidtil af den indsats, der var øvet inden for Samvirksomheden siden dennes tilblivelse i 1897, har betegnet en understregning af dens fortsat stigende betydning for varetagelsen af andelsslagteriernes fælles interesser. Ikke mindst selve krigsårene havde gennem opgavernes særlige art været den iøjnefaldende baggrund for bekræftelsen heraf, bl. a. ved den nære forbindelse med officielle ordningers gennemførelse og i fremtrædende grad et medansvar for disse og deres administration. Med årene efter krigen foregik i denne henseende en afgørende ændring, og Samvirksomheden kunne samle sig fuldt ud om behandling af anliggender, der mere fuldstændig var slagteriernes egne. Taget som helhed var det først og fremmest, hvad der indeholdtes i de to hovedbestanddele af slagteribrugets hele interesseområde, selve produktionen, med dennes forudsætninger, og afsætningen. Også i årene

1921–30 var imidlertid vilkårene for opnåelsen af et rimeligt udbytte af svinehold og slagtevirksomhed sådanne, at ikke mindst afsætningen tildrog sig agtpågivenhed fra alle sider og var genstand for fælles og organisationsprægede bestræbelser, i særlig grad gennem Samvirksomheden.

Dette gjaldt således det afgørende punkt, som hedder kvaliteten af de varer, der indgik i afsætningen, specielt ved eksport. Et vigtigt led heri var de siden 1908 iværksatte *kvalitetsbedømmelser af flæsk*, der efter en lidt tilbagetrukken tilværelse under krigen nu fandt deres normale genoptagelse i 1921. Visse ændringer gennemførtes i de nærmest følgende år i grundlaget for deres udførelse og tildels i deres formål, idet dette i højere grad blev rettet på, at bedømmelsen bevidst skulle omfatte også afsætningens og markedets krav. Selve navnet ændredes til *flæskebedømmelser*, der udvidedes også til flæskets udseende og tilskæring, idet der i denne henseende samtidig lagdes særlig vægt på at tilvejebringe en ens-

artet fremgangsmåde på slagterierne, nødvendigvis også i nær forbindelse hermed en ensartet afregning af flæsket på de enkelte virksomheder.

I anledning af at der, trods sådanne bestræbelser, omkring 1923-24 fremkom klager fra engelsk side over flæskkvaliteten, optog man påny bedømmelserne til drøftelse indenfor Fællesbestyrelsen og ved et par delegeretmøder. Også spørgsmålet om foranstaltninger ad officiel vej var på tale, hvad slagterierne imidlertid var afgjort imod, og dette resulterede så i, at delegeretmødet 1925 vedtog en delvis nyordning af bedømmelserne. Denne gik ud på, at der skulle vælges et fast dommerhold på 4 medlemmer, hvoraf det ene medlem skulle vælges af privatslagterierne, således at bedømmelsen foregik på et fuldstændig alment grundlag, i nogen måde svarende til en officiel foranstaltning. Desuden skulle slagterierne inddeles i tre hold efter opnået pointantal, og sidst, men ikke mindst skulle der afholdes en årlig bedømmelse i England af den færdigbehandlede baconvare.

I samme retning var det som nævnt, at også andre områder end selve flæskestets kvalitet blev inddraget, hvortil nu kom emballering samt transportforholdene m. m. Til ordningen af 1925 knyttede sig i 1928 endnu andre bestemmelser om bedømmelsens omfang og karakter af en markedsbedømmelse, nemlig at den også skulle gælde flæskestets tørhedsgrad, saltning og farve samt, som en særdeles bemærkelsesværdig udvidelse, også dets mærkning. I sidstnævnte henseende gik en bekendtgørelse fra landbrugsministeriet af 1928 ud på, at der foruden lurmærket skulle stemples ordet »Danish« på flæskestet, altså et oprindelsesstempel. Den danske fremgangsmåde på dette punkt kom således i nogen måde visse britiske bestræbelser i forkøbet, som gik i retning af, at ikke »rigs-engelske« varer skulle være forsynede med stempel, som tilkendegav deres placering i denne henseende.

Indenfor Samvirksomheden indtog gennem årene hele bedømmelsesspørgsmålet en fremtrædende plads og var således på de årlige delegeretmøder genstand for redegørelse og drøftelser. Specielt formandshvervet i det til sagens varetagelse nedsatte permanente udvalg tillagdes ligeledes stor betydning. Indehaver af formandsposten var i efterkrigsårene direktør *H. Østergaard*, Hjørring, men han afløstes i 1926 af direktør *E. Hohwy*, Odense, der atter i 1930 efterfulgtes af direktør *J. Mehlsen*, Slagelse.

I bedømmelsesarbejdet foregik i 1926 en værdifuld nydannelse, idet der iværksattes en særlig *bedømmelse af fedt*, bl. a. på grund af klager over kvaliteten fra hovedmarkedet for denne vare, Tyskland. Et bedømmelsesudvalg, med direktør *P. V. Larsen*, Nørresundby, som formand, blev nedsat til at forestå denne betydningsfulde opgave, hvis virkninger på fedtets kvalitet allerede i de nærmest følgende år var øjensynlig og tjente til at fremme afsættningen af denne for slagterierne ret vigtige artikel.

Et omfattende og ret principielt område indenfor andelsslagteriernes samarbejde betegnede også i årene efter krigen, hvad der vedrørte ansættelsen af *noteringen for flæsk*. Under krigen havde man som tidligere omtalt nået at få en samlet notering, men den med krigens afslutning tilstedeværende noget større handlefrihed medførte, at der fra 1921 igen blev ansat både en jydsk og en sjællandsk notering og endda et par år senere yderligere en fynsk notering.

I denne forbindelse spillede det en vis rolle, at der trods gentagne bestræbelser ikke var tilvejebragt en tilfredsstillende ordning af noteringen i London, idet der stadig manglede den rette føling mellem dennes ansættelse og de danske slagteriernes ønske. Sagen blev drøftet på delegeretmødet 1923, som besluttede ved et særligt udvalg at optage forhandling med de engelske agenter. En sådan kom i stand, og med agenternes tilslutning endes man om at

iværksætte et nærmere samarbejde, der skulle gå ud på, at de bestående danske noteringsudvalg gennem Fælleskontoret skulle foretage, hvad der betegnedes som en votering angående noteringsansættelsen, altså nærmest til orientering for de engelske agenter ved deres endelige fastsættelse af noteringen i London. Dog heller ikke ved denne foranstaltning opnåedes der nogen principiel forøgelse af de danske andelslagteriers indflydelse på denne.

Også andre sider af den danske notering var genstand for opmærksomheden inden for slagterikredse. Af interesse i denne forbindelse var det så ofte behandlede spørgsmål om slagteriernes *afregningsforhold* og fremgangsmåder, der kunne bidrage til den tilstræbte ensartethed på slagterierne. Formanden på dette tidspunkt for Horsens Andels-Svineslagteri, proprietær *E. Bojsen*, Lethenborg, fremsatte således på delegeretmødet i 1924 forslag om udarbejdelse af en drifts-statistik, hvortil der det følgende år blev tilkendegivet tilslutning fra Direktørforeningen, ved dennes formand *Fr. L. Sieck*, Frederikssund. Fra et nedsat udvalg om sagen blev der i 1926 fremsat et indgående forslag om en sådan statistik, men med god grund ledsaget af en understregning med hensyn til, at et nødvendigt grundlag for statistikken måtte være gennemførelse af ensartede regler for afregningen af slagtet vægt samt ensartet tilskæring og en snævrere vægtgrænse.

Alle disse forhold var gamle kendinge, men de havde nu deres fornyede aktualitet ved den bestræbelse, der i disse år tog særligt sigte på iværksættelse af en *fælles notering for hele landet*, som den foran nævnte indtrufne fordeling havde gjort særlig påtrængende. Et ekstraordinært delegeretmøde i januar 1928 besluttede at søge tilvejebragt et grundlag for fremme af en enhedsnotering, og allerede på det påfølgende delegeretmøde i marts forelå et forslag, som også privatslagterierne var deltagere i, om gennemførelse af ensartede regler for udskæring, vejning og afregning på slagterierne samt

– ikke mindst vigtigt – på dette grundlag ansættelse af den fælles landsnotering. Dette omfattende forslag blev vedtaget af delegeretmødet og tiltrådt af privatslagterierne, hvorefter det udsendtes til de enkelte slagterier inden for begge de nævnte grupper. De fleste af andelslagterierne og samtlige privatslagterier besluttede at tiltræde de således foreliggende fællesregler, og praktisering af ordningens hovedpunkt, ansættelsen af en landsnotering, tog sin begyndelse fra slutningen af april (1928) og viste sin levedygtighed gennem de følgende år indtil nutiden.

Selve noteringsansættelsen blev overdraget et fællesudvalg, bestående af tre direktører, een fra hver hovedlandsdel, nemlig *Fr. L. Sieck*, Frederikssund, *Alfr. Madsen*, Horsens, og *E. Hohwy*, Odense. Yderligere valgtes i 1929 endnu et medlem fra Jylland, direktør *Chr. Emborg*, Esbjerg. Varetagelsen af den i alle henseender såre værdifulde, men også vanskelige opgave foregik allerede fra de første år ingenlunde uden modgang eller i visse tilfælde frafald fra nogle af slagterierne. Således oplevede man på forskellige tidspunkter tilløb til – eller rettere praktisering af – ansættelse af særlige noteringer inden for grupper af slagterier, ligesom det på den anden side var nødvendigt så at sige til stadighed at foreholde deltagerne i noteringen at overholde de udsendte og som noteringens grundlag nødvendige fællesregler for de foran nævnte funktioner i det praktiske arbejde.

I det senere følgende statistiske afsnit af bogen findes en indholdsrig oversigt over noteringen for flæsk fra langt tilbage i tiden og op til nutiden. Med hensyn til perioden 1921–30 er for årene 1921–27 anført tallene for den jyske notering og for de påfølgende år for landsnoteringen, i begge tilfælde med angivelse af de tre sorteringer. I tilknytning hertil findes i omstående tabel gennemsnitstallene for de to femår, 1921–25 og 1926–30, idet altså for det sidstnævnte femår tallene fra både den jyske og landsnoteringen indgår i gennemsnittet.

Noteringer for flæsk (øre pr. kg)

	1. sortering	2. sortering	3. sortering
Gennemsnitlig 1921-1925.....	236	233	229
Gennemsnitlig 1926-1930.....	148	145	143

Også gennem 1920'erne gav ordningen af *arbejds- og lønforholdene* anledning til omfattende forhandlinger og praktiske indgreb på forskellig måde. Som tidligere omtalt stod andelslagterierne gennem Samvirksomheden i henhold til den trufne beslutning som medlemmer af Dansk Arbejdsgiverforening, og i sommeren 1920 var der afsluttet en overenskomst med Slagteriarbejder-Forbundet, der var gældende indtil februar 1921. Under den så at sige sædvanlige konfliktstemning ved forårstide blev også denne situation baggrund for langvarige forhandlinger, der afsluttedes med en ny overenskomst nogle måneder senere med gyldighed til januar 1922. Også på dette tidspunkt forelå en udpræget konfliktsituation særlig med hensyn til havnearbejderne, således at der endogså gennem Landbrugseksportens Femmandsudvalg en overgang blev iværksat indladning i eksportbådene ved frivilligt mandskab.

Under de stadige forhandlinger om disse forhold og afslutningen af en ny overenskomst med slagteriarbejderne i februar 1922 var der imidlertid indenfor Samvirksomheden en stigende stemning for at udmelde sig af Arbejdsgiverforeningen og at genoprette et særligt organ inden for slagterierne til varetagelse af disse vigtige anliggender. Det blev derfor overdraget Fællesbestyrelsen at udarbejde et forslag til vedtægter for en sådan sammenslutning, og på et ekstraordinært delegeretmøde i november 1922 kom dette til behandling, ligesom det besluttedes at foretage udmeldelse af Dansk Arbejdsgiverforening. På et delegeretmøde i sommeren 1923 valgtes der derefter bestyrelse for slagteriernes egen sammenslutning, nemlig kaptajn *H. V. Maegaard*, Olsker, proprietær

Anders Andersen, Langeskov, og direktør *H. Østergaard*, Hjørring, og da man ved en senere lejlighed, på et ekstraordinært delegeretmøde i december 1924, havde en almindelig drøftelse af arbejdsforholdene, foretoges samtidig nogle ændringer i vedtægterne for sammenslutningen, deriblandt at dennes navn fra nu af blev *De samvirkende danske Andelslagteriers Arbejdsgiverforening*.

Med hensyn til overenskomstforholdenes bevægede tilværelse formede det sig efter den nævnte situation i foråret 1922 således, at den på dette tidspunkt afsluttede overenskomst løb til foråret 1923, og efter lange og besværlige forhandlinger hele sommeren igennem og forskellige midlertidige aftaler lykkedes det i september (1923) at få en overenskomst, som gjaldt til 1925. En ret omfattende arbejdsstandsning også i dette forår medførte bl. a. atter en havnearbejderstrejke i maj-juni, under hvilken eksportbådene gennem et par uger endnu en gang blev lastede ved anvendelse af frivilligt mandskab, fremskaffet gennem Landbrugseksportens Femmandsudvalg.

Der var imidlertid allerede forinden tilvejebragt en overenskomst med slagteriarbejderne, med varighed, både formelt og reelt, for de nærmest følgende år. Baggrunden herfor var ganske naturligt de mere rolige arbejdsforhold i det hele taget i disse år, i nogen måde i forbindelse med den politiske udvikling.

Da der i foråret 1930 var optræk til en ny arbejdskonflikt på slagterierne, og der måtte føres langvarige forhandlinger om fornyelsen af den gældende overenskomst, blev arbejdsforholdene genstand for afholdelse af et formands- og direktørmøde i april måned, og der afsluttedes derefter en overenskomst gældende et år indtil 1. april 1931.

I bestyrelsen for Slagteriernes Arbejdsgiverforening skete der i disse år visse personskifter. Da direktør *H. Østergaard*, Hjørring, udgik 1921, valgtes som hans efterfølger *O. J. Olesen*, Slagelse, og da denne allerede året efter

udtrådte, valgtes i hans sted direktør *H. Møller Olsen*, Kolding, der i 1927 afløstes af direktør *F. Bojsen*, Holbæk. Bestyrelsens formand, kaptajn *H. V. Maegaard*, Olsker, afgik ved døden 1929, og til formand valgtes da *Anders Andersen*, Langeskov, medens gårdejer *Chr. Pedersen*, Gl. Buurholt, indvalgtes i bestyrelsen.

Foruden de nu omtalte spørgsmål af ret organisationsmæssig og almen karakter beskæftigede selve Fællesbestyrelsen og Fælleskontoret sig med opgaver på adskillige andre områder. Der er grund til at understrege også på dette sted, at det administrative arbejde, i mange tilfælde efter tilrettelæggelse i Fællesbestyrelsen, men ofte som et selvstændigt sekretariatsområde, fandt sin stigende udfoldelse også nu i årene efter krigen, bl. a. som en naturlig følge af, hvad der nødvendigvis var blevet praksis under denne. Et skarpt skel indenfor arbejdsdelingen mellem de forskellige instanser er det derfor uden interesse at trække op, ligesom noget sådant ikke ansås for ønskeligt eller nødvendigt.

Af sådanne mere specielle problemer kan nævnes, at det allerede meget tidligt, nemlig kort efter Samvirksomhedens stiftelse i 1897, havde været på tale at iværksætte et *fællesindkøb* af forbrugsartikler o. lign. til slagterierne. Uden nogen større udfoldelse af noget sådant før krigen var der under denne foretaget visse indkøb gennem Fælleskontoret, i nogen måde i forbindelse med den stedfundne centralisering inden for afsætningen. Men noget mere permanent var der altså ikke kommet ud af det. Man tog nu igen i 1921 spørgsmålet op, og et lille udvalg, bestående af direktør *P. Christensen*, Kolding, som på dette tidspunkt var formand for Direktørforeningen, direktør *J. Bohn*, Faaborg, og Samvirksomhedens sekretær, *Fr. Jensen*, blev nedsat for at undersøge muligheden for et fremstød. Det lykkedes også med fordel at foretage et fælles indkøb af salt og salpeter samt af emballeringsmateriale for de eksporterede svinekroppe, wrappers. Dog alle-

rede efter nogle få års forløb måtte det erkendes, hvad også direktør Christensen gav udtryk for fra direktørernes side, at sagen ikke nød nogen særlig popularitet. Man måtte derfor indtil videre stille denne opgave i bero.

Også en anden opgave af gammel dato vandt fornyet interesse i begyndelsen af tyverne, nemlig spørgsmålet om *oprettelse af et rederi* inden for andelsbevægelsen, specielt dennes store eksporterende organisationer. I andelskredse havde man adskillige overvejelser og drøftelser og ikke mindst i slagterikredse, idet formanden for Samvirksomheden, forpagter *J. Theilmann*, var den centrale person i sagens hele behandling. Sammen med direktør *F. Bojsen*, Randers, deltog han med levende interesse i andre organisationers drøftelser, bl. a. i *Landbrugsrådet* og *Andelsudvalget*. Den aktuelle baggrund var utvivlsomt først og fremmest visse vanskeligheder med *Det forenede Dampskibs-Selskab*, men da der bl. a. for visse større kredse af andelsslagterierne var opnået ret tilfredsstillende ordninger, besluttedes det på delegeretmødet 1924 også på dette område at undlade yderligere forsøg på et fremstød.

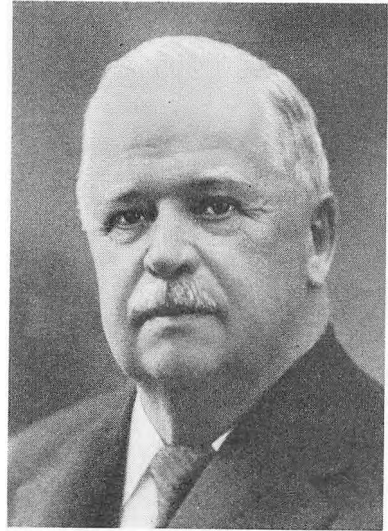
Som foretagender, der også i de forudgående år havde haft et vellykket forløb og givet resultater, indtog fortsat de forskellige former af *forsikringer* en fremtrædende plads i Fælleskontorets daglige virksomhed. Det drejede sig således om søforsikringen, der som omtalt havde fundet sin særlige betydning under krigen og indebar en direkte økonomisk besparelse for slagterierne. Nogen indbetaling af præmie fandt således ikke sted fra de fleste af virksomhederne, hvorimod der havde kunnet udbetales ret væsentlige beløb fra det opsparede fond, som var af en betragtelig størrelse.

Også andelsslagteriernes ulykkesforsikring udviste et godt resultat i den omtalte periode på sine to særlige områder, invalide- og arbejdsløshedsforsikring, ligesom den optagne pensionsforsikring gennem Andels-Pensionsforeningen godtgjorde sin værdi.

På forsikringsområdet var der på et tidligere tidspunkt også gjort skridt til at gennemføre en brandforsikring for slagterierne, uden at dette dog havde fundet nogen større udvikling. Spørgsmålet om at genoptage denne forsikring rejstes nu påny i 1928, og på delegeretmødet besluttedes det at gøre skridt hertil snarest muligt. Det skete allerede på delegeretmødet året efter, hvor der vedtoges love for *De samvirkende danske Andelslagteriers Brandforsikring*, hvis virksomhed påbegyndtes fra 1. januar 1930 og omfattede bygninger, lager og inventar på størstedelen af slagterierne.

Endelig skal nævnes, at der i Fælleskontorets virksomhed skete et vigtigt personskifte ved årsskiftet 1929–30, idet sekretær *Frederik Jensen* på grund af alder tog sin afsked og efterfulgtes af sekretær *C. Trautmann*. I sin lange funktionstid, siden 1901, varetog sekretær Fr. Jensen det stærkt udvidede arbejde med indsigt og stor interesse. Ikke mindst krigsårenes krav, med hensyn til tilrettelæggelse og administration af hidtil ukendte ordninger, officielle og organisationsmæssige forhandlinger og samtidig forholdet indadtil over for slagterierne, lykkedes det ham at efterkomme på tilfredsstillende måde. Hans nære tilknytning til landbruget gav ham i hans mangeårige tjenesteforhold den forstående indstilling i arbejdets udførelse, som vakte påskønnelse i alle kredse.

En omtale af årene 1921–30, med deres i mange henseender bevægede forhold også for den produktionsgren af landbruget, som er emnet her, giver på iøjnefaldende måde udtryk for den fremtrædende plads og betydning, der prægede andelslagteriernes samarbejde, organiseret og udøvet gennem Samvirksomheden. Det er derfor en historisk skyldighed også at tænke på nogle af de mænd, der ved valg eller ansættelse var tilknyttet dennes beslutninger og mangelhånde overvejelser såvel som gennemførelsen af det dermed forbundne praktiske arbejde, og som i løbet af den omhandlede årække ophørte med deres deltagelse heri.

J. Theilmann

I denne henseende indtraf i 1922 et formandsskifte, idet direktør *Ole Olsen*, Haslev, på grund af svigtende helbred trak sig tilbage fra sin krævende tillidspost, men endnu et år forblev som medlem af bestyrelsen. Til hans efterfølger som formand valgtes Fællesbestyrelsens hidtidige næstformand, forpagter *J. Theilmann*, og til hans efterfølger i bestyrelsen valgtes i 1923 den daværende formand for Lolland-Falsters Andels-Svineslagteri, gårdejer *J. Pedersen*, Killerup. *Ole Olsen*, der havde været medlem af Fællesbestyrelsen siden 1907, valgtes til dennes formand 1915, på et tidspunkt, da kravene i stigende omfang stilledes til organisationen og ifølge sagens natur ikke mindst til dennes formand. Med sin også fra andre områder kendte dygtighed og indsigt varetog *Ole Olsen* formandshvervet under krigens ekstraordinære vilkår og dens mangefoldige og mangeartede situationer. Som påskønnelse heraf blev han ved sin udtræden af Fællesbestyrelsen i 1923 udnævnt til æresmedlem af denne. I en alder af 79 år døde han i 1929.

I varetagelsen af Fællesbestyrelsens virksomhed skete i 1924 et par ændringer, idet direktør *P. Christensen*, Kolding, der havde været med-

lem siden 1917, afløstes af direktør *Chr. Emborg*, Esbjerg, og formanden for Graasten Andels-Svineslagteri, proprietær *Chr. Pedersen*, Graasten, blev indvalgt på et nyt mandat, hvorom beslutning var taget af et delegeretmøde i slutningen af 1923, ikke mindst netop ud fra ønskeligheden af at få de nye og nu tilknyttede andelsslagterier i Sønderjylland repræsenteret i Fællesbestyrelsen.

I 1926 afgik proprietær *Johs. Clausen*, Stubberupholm, siden 1918 medlem af Fællesbestyrelsen, og formanden for Haslev Andels-Svineslagteri, gårdejer *Johs. Jensen*, Dysted, indvalgte i hans sted. Ligeledes nyvalgte formanden for Hammel og Omegns Andels-Svineslagteri, gårdejer *Marius Byriel*, Lyngby-Sporup, i stedet for *Kr. Kristiansen*, Thorup, der var afgået ved døden. Han havde været medlem af bestyrelsen siden 1919.

En udvidelse af dennes medlemstal foretoges atter i 1927 ved oprettelse af, hvad der betegnedes som et landsmandat. Baggrunden herfor var utvivlsomt først og fremmest ønsket om at bevare formanden, forpagter *J. Theilmann*, på sin tillidspost. På grund af fraflytning fra Hvidkilde og overtagelse af Bjergbygaard havde han nedlagt sit mandat som formand for Svendborg Andels-Svineslagteri og ønskede det

samme med hensyn til Fællesbestyrelsen, hvor han på sit fynske bestyrelsesmandat efterfulgtes af proprietær *Anders Andersen*, Langeskov. For fuldstændighedens skyld skal det tilføjes, at *J. Theilmann* selvsagt blev valgt til at beklæde det nye landsmandat og dermed sit formandskab i Samvirksomheden.

Skildringen af perioden 1921–30 finder sin naturlige afslutning ved at minde om en begivenhed, der vel ikke havde sit udspring i de danske andelsslagteriers virksomhed eller deres organisationsmæssige samarbejde, men som dog også for denne kreds blev et forvarsel om andre tiders anmarch. Der tænkes hermed på det efterhånden verdensomfattende omslag i den økonomiske tilstand, der blev indledt i oktober 1929 og fandt sit urovækkende udtryk ved den indtrufne børskrise i U.S.A., koncentreret om New York. Udviklingen i de nærmest påfølgende år og dennes ledsagende virkninger direkte eller indirekte dannede i mange henseender baggrunden for, hvad der også blev afgørende for vilkårene i Danmark og dets partnerlande. Dette kom ikke mindst til at gælde dansk landbrug og dets først og fremmest på eksporten beroende grene, blandt disse slagteriproduktionen. Skildringen i det følgende vil bl. a. tage sigte på at vise hvordan.

VIII. Fra højproduktion til kvota og svineregulering

Som det i omtalen af svineproduktionen og slagterivirksomhedens hele væsen er påpeget i forskellige forbindelser, er det et fremtrædende træk, at denne gren af landbruget vel nok har været den mest mobile med hensyn til at udnytte foreliggende muligheder i retning af produktion og afsætning, men at på den anden side også indtræffende omslag i modsat retning hurtigt har fremkaldt reaktioner eller bestræbelser i denne henseende. Med en styrke, der søger sin lige i slagteriudviklingen op til da og sikkert også siden, fandt dette sin bekræftelse i årene omkring 1930 og i det følgende tiår, indtil begivenheder af deres særlige art indførte også andre træk i billedet.

Omend perioden efter den første verdenskrig havde frembudt omskiftelige og ret urolige vilkår på mange punkter, måtte det virke som et gennemgribende omslag til andre tilstande, da udviklingen særlig fra efteråret 1929 og ikke mindst med sit stormcenter i U. S. A. antog karakteren af en verdenskrise, der forplantede sig eller allerede var under udfoldelse i de førende lande, herunder ikke mindst de europæiske. Hvad der blev det karakteristiske hovedtræk i denne verdenskrises forløb og havde været den centrale baggrund for dens tilblivelse, var en selvforsyningspolitik inden for hvert enkelt land, samtidig med bestræbelser for ophjælpning eller beskyttelse af de respek- tive hjemlandes forskellige erhvervsgrupper.

Hvorledes dansk landbrug, hvis skæbne i så afgørende grad også på dette tidspunkt var knyttet til dets udenrigshandel, søgte at tilpasse

sig den verdensomspændende situation, ved indgribende og principielle foranstaltninger, udgør hovedlinierne i dets udvikling gennem 30-ernes alvorlige tidsperiode. Begivenhederne, som knytter sig hertil, samlede sig efter deres egentlige formål om afsætningsforholdene og disses – ofte negative – muligheder og vilkår for hele landbrugets virksomhed, produktionen inden for dets forskellige hovedgrene. Den følgende skildring specielt af andelsslagteriernes virksomhed vil tjene til at begrunde overskriften for dette afsnit ud fra de deri indeholdte foreteelsers afgørende indflydelse på udviklingen i årene 1931–39.

For at give et samlet billede af prisudviklingen på landbrugets vigtigste produktionsområder anføres i hosstående oversigt de årlige gennemsnit af noteringen inden for disse samt gennemsnittet for femåret 1931–35 og de sidste fire år af det her omhandlede tidsrum. Iøjnefaldende er de lave tal for alle varer i de første år efter 1930, hvor gennemgående mindstetal i 1932 tilkendegiver dette års så at sige katastrofale prisforhold. På den anden side fremgår af tallene efter 1936 den indtrufne

Landbrugets prisforhold og driftsresultat

	Flæsk øre pr. kg	Smør øre pr. kg	Æg øre pr. kg	Slaglekvæg øre pr. kg	Land- brugets udlørse mill. kr.	Forrent- ningspro- cent
1931.....	82	209	108	29	1.025	0,3
1932.....	75	178	101	17	885	÷0,5
1933.....	121	171	105	21	937	2,9
1934.....	156	161	103	24	910	3,6
1935.....	161	192	107	34	911	4,0
Gnstl. 1931–35	148	182	105	25	934	2,1
1936.....	170	207	108	37	1.001	4,4
1937.....	171	225	111	35	1.137	2,5
1938.....	175	231	117	40	1.128	4,5
1939.....	174	239	112	48	1.185	4,5
Gnstl. 1936–39	172	225	112	40	1.113	4,0

stigning, der, trods fortsatte vanskeligheder i vigtige henseender, var udtryk for en delvis lettelse af krisens virkninger.

Til de egentlige pristal er føjet de to sidste kolonner i oversigten, hvori henholdsvis værdien af landbrugets udførsel og forrentningsprocenten påviser en ret nøje forbindelse mellem disse og de egentlige priser. Særlig interesse knytter sig naturligt til forrentningsprocentens iøjnefaldende udtryk for stillingen i de værste krisear, 1931–32, som anført omkring nul.

Som en senere belysning af disse forhold specielt på slagteriområdet vil være udtryk for, kan udviklingens almindelige forløb i kort-hed karakteriseres ved, at hele perioden indtil 1940 på afgørende måde var præget af den planøkonomi, der var nødvendiggjort af de foreliggende ydre forhold, og som også for landbrugets vedkommende indebar restriktive foranstaltninger på alle virkelig betydende områder, men samtidig som hjælpemidler til afbødning af krisens vanskeligheder, tildels direkte eller indirekte som følge af påbud fra den store verden omkring os. Et væsentligt træk var gennem alle årene den gang på gang fastslåede kendsgerning, at landbrugets svigtende muligheder for tilvejebringelsen af en tålelig ligevægt mellem indtægterne og de i hovedsagen stadig forøgede omkostninger var bestemte af dets principielle afhængighed i denne henseende af afsætningsforholdene på de udenlandske, mere eller mindre afspærrede markeder.

En samlet bedømmelse af udviklingens karakter gennem 30'ernes bevægede år må iøvrigt gå ud på, at krisetilstanden, specielt for landbrugets vedkommende, var tidens afgørende træk til omkring 1935–36, og at derefter en begyndende bedring gjorde sig gældende, for i årene 1937–39 at blive en betragtelig faktor på vigtige økonomiske områder. Også i denne henseende tildrager de udefra virkende årsager sig i første række opmærksomheden, idet landenes afspærringspolitik i nogen måde stillede sig i skygge af den oprustning, der i stigende grad

fandt sin udfoldelse inden for de førende lande, dikteret af næsten utallige kritiske situationer, for til sidst at munde ud, endnu en gang, i den store krig, fra september 1939.

Ligesom stemning og bestræbelser også i et land som Danmark måtte være bestemte af denne udvikling, således skabte oprustningen en forøget økonomisk aktivitet, der prægede udviklingen i retning af visse forskydninger inden for produktion og afsætning, således som dette blev tilfældet også for landbruget.

Svinereguleringen – dens baggrund og indhold

Den række af egenartede og omfattende begivenheder, der fra begyndelsen af 30'erne indtraf på slagteriområdet, betegner, både ved selve deres rækkevidde og indhold, den skelsættende indledning til en epoke, som indebar opgaver og formål af hidtil ukendt art indenfor andelsslagterierne og deres samarbejde.

En væsentlig side af baggrunden for denne udvikling fører tilbage til den foran omtalte yderst ugunstige økonomiske udvikling og foreliggende krisetilstand i de forskellige førende lande, blandt disse England, der også på regeringsplan var stillet overfor direkte finansielle vanskeligheder. Særlig i løbet af sommeren 1931 havde dette ytret sig ved en udtalt mistillid til den britiske valuta og ved store udtræk af guld fra Bank of England, hvilket førte til ophævelse af bankens forpligtelse til guldindløselighed, med gyldighed fra den 21. september.

Det er forståeligt, at dette skridt, foretaget af en af finansverdenens stormagter, måtte få sine vidtgående og umiddelbare følger. For Danmarks vedkommende skete dette ved, at valutannoteringen på Københavns børs suspenderedes i de første dage, og at rigsdagen derefter den 29. september vedtog loven om guldindløselighedens ophævelse.

Et påtrængende spørgsmål, ikke mindst fra landbrugets side, var under denne situation

ansættelsen af sterlingkursen, der forud for Englands »opgivelse af guldet« havde ligget omkring 18,18, men derimod umiddelbart efter dette skridt nedsattes til omkring 17,50, en enkelt gang endogså under 17,00. Fra en række drøftelser i de bevægede efterårsmåneder 1931 såvel i Landbrugsrådet som bl. a. også i Fællesbestyrelsen for andelsslagterierne forelå det ubetingede krav, at situationen ikke måtte gå i retning af at føre kronen i pari i forhold til sterling, men at kronen skulle følge sterlingkursen. Fra omkring midten af november syntes der da også at være en tendens til en højere sterlingkurs i forhold til kronen, uden at dette dog på nogen måde opfyldte landbrugets krav i den nærmest følgende tid. Dette samlede sig særlig om, at noteringen for valuta, først og fremmest sterling, skulle ansættes efter, hvad den var værd i det åbne marked.

En principiel nydannelse i hele valutaspørgsmålet betegnede iøvrigt den særlige lovgivning på dette område, indledt med loven af 18. november (1931) om foranstaltninger til værn for den danske valuta. En følgende lov af 30. januar 1932 gik ud på centralisering af valuta-handelen og fastsættelse af leveringspligt for al fremmed valuta, idet administrationen samledes i den nu oprettede valutacentral.

Ved lovens fornyelse et par gange i løbet af sommeren rejstes såvel fra Landbrugsrådet som – med særlig styrke – fra andelsslagteriernes ledelse kravet om, at handelen med valuta blev frigivet, og at tvangsafleveringen således ophævedes. På dette punkt udviste lovens fornyelse i slutningen af maj (1932) sin imødekommethed, således at afleveringspligten for valuta og valutacentralens virksomhed ophørte fra 1. september. Endnu inden udgangen af året fandt valutaordningen sin forlængelse ved lov af 6. december, der som noget nyt og som et tegn på en yderligere tendens til lidt friere forhold bestemte, at en særlig liste skulle affattes og føres over de varer, hvortil der ved indførsel krævedes valutaattest.

En afgørende fase på valutaområdet, specielt for landbrugets interesse heri og, det kan tilføjes, indflydelse herpå, betegnede den politiske situation, der særlig i løbet af vintermånederne 1932–33 var under udvikling ved forhandlinger mellem regeringspartierne og Venstre. Efter nytår manifesterede dette sig i det omfattende politiske forlig (»Kanslergade«), som fandt sit udtryk ved loven af 31. januar (1933), dels i retning af forbud mod arbejdsstandsninger i et år og ikke mindst ved en kronesækning, der lød på, at sterlingkursen skulle være højst 22,50, men på den anden side praktiseredes således, at den fra lovens gennemførelse lå på mellem denne kurs og 22,40 for i løbet af sommeren 1933 at blive fastlagt på dette tal, hvor den forblev gennem den følgende årrække.

På samme måde som nu ved fremdragelsen af valutaforholdenes forbindelse med den særlige udvikling i England havde dog begivenhedernes gang i mere egentlig forstand deres direkte udspring i denne udvikling. Som omtalt tidligere mærkedes allerede omkring midten af 20'erne en bestræbelse for nærmere tilknytning mellem det britiske moderland og imperiets dominions og koloniområder. Hovedinteressen med hensyn til en mere bevidst imperiepolitik knytter sig til Ottawa-konferencen i sommeren 1932, blandt hvis resultater var det for Danmark særdeles skæbnesvangre, at der fra engelsk side bl. a. blev givet tilsagn om at regulere tilførslerne af bacon og skinker fra alle »ikke-britiske« lande.

I samme retning var allerede på dette tidspunkt fremkomne tilkendegivelser fra de hjemlandske svineproducenter, hvis landsforening havde anmodet om øjeblikkelige foranstaltninger til en begrænsning af importen til England af bacon og skinker. En nedsat særlig reorganisationskomité arbejdede videre med hele spørgsmålet og afgav i begyndelsen af oktober (1932) en beretning, hvis hovedpunkt var forslag om en kvotering af importen samt tillige af den indenlandske produktion.

Under indtrykket af den således foreliggende situation kom det da ikke som noget overraskende, at der den 19. oktober fra det danske udenrigsministerium udsendtes meddelelse om, at den engelske regering »var rede til« at optage forhandlinger med den danske regering om den indbyrdes samhandel mellem de to lande. Sådanne forhandlinger fandt sted i London i begyndelsen af december, og fra dansk side deltog en ret fyldig repræsentation for landbruget, fra andelsslagteriernes samvirksomhed dennes formand, *Carl Madsen*, Klim, med næstformanden, *Marius Byriel*, Sporup, som suppleant. De stedfundne forhandlinger blev imidlertid af rent orienterende karakter og skulle fortsættes efter nytår 1933.

Bidragende til denne noget ejendommelige udvikling på et i sig selv uhyre afgørende punkt var på den anden side utvivlsomt allerede da indtrufne begivenheder af yderst gennemgribende karakter. Thi den 7. november (1932) indløb fra den danske landbrugskonsulent i London, *S. Sørensen*, telefonisk meddelelse til Landbrugsrådets generalsekretær, *A. Høgsbro Holm*, og til videre underretning til de interesserede parter om, at han samme dag ved et møde med den engelske handelsminister *Runciman* havde modtaget dennes erklæring om, at der straks skulle foretages en begrænsning af kød- og baconimporten til England, gældende foreløbig for to måneder og indebærende en reduktion på 20–30 pct. af tilførslerne 1931.

Det er forståeligt, at denne meddelelse måtte gøre et stærkt indtryk inden for vide kredse herhjemme, og hastemøder blev afholdt i de følgende dage, bl. a. mellem repræsentanter for landbrugets forskellige organisationer, deriblandt Landbrugsrådet og selvsagt andelsslagteriernes, og regeringen, først og fremmest udenrigsministeriet. Det meddeltes herunder fra den engelske regering, at det var dennes hensigt at lade en foreløbig, såkaldt frivillig, ordning af den omtalte kvotering træde i kraft allerede den 23. november, altså kun et par

uger efter at meddelelsen om hele sagen var modtaget. Der regnedes for de ikke-britiske lande med en nedskæring af tilførslerne på godt 15 pct., og på grundlag af en foreløbig aftale, betegnet som en »gentleman-overenskomst«, skulle de nærmere enkeltheder fastlægges.

Efter foreliggende anmodning fra engelsk side afsendte den danske regering sit svar om stillingen til hele situationen den 15. november. Dettes positive indhold gik ud på et tilsagn om at yde sin bistand til gennemførelse af den krævede begrænsning af det danske eksportkvantum. Det næste skridt indenfor de ansvarlige kredse var dernæst forberedelsen af den umiddelbart forestående ordnings praktiske tilrettelægning, hvorom der straks optoges indgående drøftelser inden for Fællesbestyrelsen i forbindelse med bestyrelsen for privatslagteriernes, således som formen for forhandling og beslutning i stigende grad blev i den følgende bevægede tid.

Allerede den 16. november nedsatte landbrugsministeriet efter andels- og privatslagteriernes indstilling *Baconudvalget*, hvis første opgave blev at forestå fordelingen af det normerede eksportkvantum på de enkelte slagterier i henhold til deres slagtningsstal. På et lidt senere tidspunkt blev udvalgets efterhånden så betydningsfulde arbejdsområde nærmere formuleret i retning af, at det skulle omfatte kontrol med omfanget af udførslen til England, endvidere fordele Danmarks tildelte eksportkvantum af bacon på de enkelte slagterier, ansætte en notering for afsætningen til sekundære markeder og endelig sammen med landbrugsministeriet bestemme de afgiftsbeløb, som i henhold til de senere følgende ordninger indkom ved slagtning af afgiftspligtige svin, og som skulle indgå i et særligt fond til fremme af afsætningen.

I Baconudvalget indtrådte som medlemmer Samvirksomhedens formand, *Carl Madsen*, Klim, der også blev udvalgets formand, og di-

rektørerne *J. H. N. Skensved*, *Sæby*, og *N. Yding*, *Haslev*, samt som repræsentanter for privatslagterierne direktørerne *A. Madsen*, *Herning*, og *Chr. Thorsen Nørgaard*, *Hillerød*. Sekretær *C. Trautmann*, udpegedes som sekretær for udvalget, der iøvrigt i 1934 blev udvidet med *M. Byriel*, *Sporup*, og *Johs. Jensen*, *Dysted*, samt som repræsentanter henholdsvis for landbo- og husmandsforeningerne *J. Tvedegaard*, *Langemosegaard*, og *Jens Holdgaard*, *Ikast*.

I de første uger efter den »frivillige« kvoterings ikrafttræden den 23. november (1932) arbejdedes der nu på grundlag af en almindelig bestræbelse for at begrænse slagtingerne og dermed tilførslerne til eksport. I sig selv udviste produktionen en tendens til nedgang, og fra slagteriernes side var der ved et par delegeretmøder i den nærmest forudgående tid, hvor spørgsmålet om en direkte regulering af svineproduktionen havde været på tale, nærmest givet udtryk for ønsket om at undgå noget sådant.

Ikke desto mindre blev det i tiden henimod nytår 1933 stadig mere klart for de ledende og ansvarlige kredse, at der måtte tages sigte på en mere effektiv fremgangsmåde for begrænsningen af selve produktionen. Endvidere erkendtes det, at skridt i denne retning måtte bygge på en særlig lovgivning for at sikre ordningens fuldstændige gennemførelse.

I henhold hertil og efter indgående forhandlinger både i Landbrugsrådet og navnlig indenfor ledelserne af andels- og privatslagterierne rettede disse da den 9. januar henvendelse til landbrugsminister *Bording* om gennemførelse af en lov med det nævnte formål, og allerede ved lov af 21. februar 1933 om regulering af svineproduktionen tilvejebragtes da grundlaget for gennemførelsen af en sådan. I sin formulering var det en bemyndigelseslov, der gav landbrugsministeren ret til med tilslutning af Landbrugsrådet at træffe foranstaltninger med sigte på at regulere størrelsen af svineslagtingerne

samt på at begrænse svineproduktionen. Til gennemførelsen heraf nævnedes loven specielt retten til at ansætte forskellige noteringer, hvorved leverandørerne kunne afregnes med en pris for et bestemt antal svin og en lavere pris for det overskydende antal, endvidere til at påbyde, at der i kommuner uden kødkontrol, bortset fra slagtning på et eksportsvineslagteri, kun måtte foregå slagtning til forhandling af svin på 50 kg levende vægt og derover – dog undtaget avlssøer og orner – såfremt kødet var godkendt og stemplet ved en af ministeren godkendt dyrlæge. Endelig fastsattes retten til at opkræve en afgift til fremme af afsætningen af svin og flæsk og til dækning af udgifter forbundne med ordningen samt ret til at nedsætte kommunalnævn til at bistå ved ordningens gennemførelse.

Omend altså tilkendegivet ved indholdet af en bemyndigelse angav dennes enkelte punkter således i vigtige henseender, hvad den påfølgende regulering kom til at gå ud på, så at denne lov i nogen måde blev som en art grundlov for de følgende års svineregulering. En ministeriel bekendtgørelse af 28. februar overdrog derefter til andels- og privatslagteriernes organisationer, fra et tidspunkt, som senere var at fastsætte, men med gyldighed indtil 1. juni, at ansætte de to i loven omtalte noteringer.

Til nu – som det officielt blev udtrykt – »at bistå« ved gennemførelsen af den forestående ordning, men i virkeligheden som den udøvende instans i arbejdets tilrettelægnings og praktisering, nedsatte landbrugsministeriet i marts (1933) *Svinereguleringsudvalget*, der efter indstilling fra Landbrugsrådet kom til at bestå af 3 repræsentanter for dette, nemlig *Carl Madsen*, som udvalgets formand, *Jens Holdgaard* og *J. Tvedegaard*, samt 2 repræsentanter for slagterierne, nemlig *M. Byriel*, der var udpeget som udvalgets næstformand, og direktør *Chr. Thorsen Nørgaard*, hvortil kom en repræsentant for landbrugsministeriet, kontorchef *J. C. Mogensen*. Som udvalgets sekretær tiltrådte

C. Trautmann, ligesom dets hjemsted blev Fælleskontoret på Axelborg. Udvalgets særlige arbejdsområde blev angivet at være at udarbejde reglerne for fordelingen på samtlige producenter af det antal svin, som var berettiget til at afregnes efter Englands-prisen, og på hvilke producenterne skulle have tildelt kort.

Med tilvejebringelsen og indholdet af det lovmæssige grundlag for svinereguleringen var væsentlige sider af ordningens praktiske gennemførelse lagt tilrette. Men det er tillige af interesse, at overvejelserne også ret tidligt havde taget sigte på selve udformningen af produktionsbegrænsningen.

Endnu under de indledende forhandlinger om loven af 21. februar 1933 afholdt således andelsslagteriernes samvirksomhed et ekstraordinært delegeretmøde den 10. januar, hvor der dels blev givet fuld tilslutning til Fællesbestyrelsens bestræbelser for at opnå gennemførelsen af en lovmæssig ordning af den forestående regulering, men desuden drøftedes et forelagt forslag om visse hovedpunkter i reglerne for en sådan regulering, som senere blev gældende, omend med visse variationer.

Ligeledes havde Fællesbestyrelsen omkring dette tidspunkt beskæftiget sig med overvejelser indenfor regeringen med hensyn til at have et holdbart lovmæssigt grundlag for en begrænsning af udførslen på landbrugets områder. Forhandlinger herom førte til *loven af 22. december*, der bemyndigede landbrugsministeren til at bestemme, at udførsel bl. a. af svin og svinerprodukter kun kunne foregå under iagttagelse af sådanne forskrifter, som ministeren måtte fastsætte.

Men selvsagt var som nævnt selve reguleringens udformning og praktisering det brændende spørgsmål. De foran omtalte former herfor havde ret snart vist deres svigtende effektivitet med hensyn til produktionens og slagtingernes begrænsning. Ofte indtraf en udpræget overfyldning af slagteriernes lagre, hvad der således kort før jul gav anledning til en midlertidig

standsning af slagtingerne. I samme retning gik omkring nytår 1933 uddeling af halve grise til slagteriernes andelshavere, hvilket blev gentaget i februar.

Disse og andre forhold forstærkede derfor et tilstedeværende ønske om at få fremrykket tidspunktet for gennemførelse af en regulering under en fastere form. På andelsslagteriernes delegeretmøde i slutningen af marts vedtoges en henstilling til Fællesbestyrelsen i denne retning, og allerede få dage efter udsendte Svinereguleringsudvalget meddelelse om, at en midlertidig regulering ville blive gennemført forud for den dato, man hidtil havde regnet med, nemlig 1. juni. Tillige meddeltes om det uhyre vigtige skridt i forbindelse hermed, at der ville blive udstedt svinekort i et omfang baseret på hver enkelt landmands tidligere levering.

Den således forberedte midlertidige, og tillige jo den første, svineregulering blev da i henhold til bekendtgørelse fra landbrugsministeriet sat i kraft *den 22. april (1933)*, efter at Svinereguleringsudvalget dagen før havde meddelt, at ordningen skulle have gyldighed til 1. juni, og at der ville blive tildelt producenterne svinekort svarende til $\frac{1}{10}$ af sidste års levering. I samme forbindelse var det meddelt om landsnoteringen, at denne var ansat til 130 øre pr. kg for prima slagtesvin med kort, medens Baconudvalget for samme kvalitet uden kort havde ansat noteringen til 60 øre pr. kg, altså nu fra første færd væsentlig under den normale notering.

Det var imidlertid først ved ordningen for perioden efter 1. juni og indtil udgangen af året, at svinereguleringen gennemførtes efter de hovedlinier, der i væsentlig grad blev gældende i den følgende årrække, specielt med hensyn til fordelingen af de udstedte kort. For perioden gennem resten af året 1933 beregnedes således 5 forlodskort, 1 kort pr. 1000 kr. grundskyld, 1 kort pr. 2000 kg skummet- eller kærnemælk og 1 kort for hver 7 tidligere leverede svin.

Som et hovedpunkt i beregningsgrundlaget for reguleringen bemærkes det, at denne gjaldt de enkelte landmænd, altså ikke slagterierne, således at disses mulighed for at modtage svine på det udstedte kortgrundlag ikke direkte kunne tages i betragtning. Dette medførte da også, at Svinereguleringsudvalget måtte skønne og tage beslutning om, hvor stor en procentdel af det samlede antal beregnede kort der kunne udsendes for de pågældende perioder, i reglen af en varighed på to måneder. Dette særlige forhold kom efterhånden til at spille en væsentlig rolle i forbindelse med den vidtstrakte handel med svinekort, der betegnedes en ret fremtrædende side af reguleringens »ledsagende omstændigheder«. Den faktiske tilstedeværelse af udsendte kort øvede således ganske naturligt afgørende indflydelse på deres pris, der gennem årene kom til at variere fra noget ret minimalt, en 25-ørc eller så, til 80-90 kr. pr. stk.

Foruden de omtalte retningslinier for den hjemlige gennemførelse af produktionsreguleringen måtte selvsagt også den fra engelsk side iværksatte kvotering af den danske import til England følges med opmærksomhed. I denne henseende havde forholdet som nævnt været, at den engelske kvota under den »frivillige« ordning havde tilladt en nogenlunde rimelig overgangsperiode fra de tidligere frie forhold til de udpræget begrænsede muligheder. Allerede i løbet af 1933 blev det imidlertid klart, at også i denne retning var tiden ved at blive en anden, idet der fra engelsk side foretoges forskellige ændringer i nedadgående retning.

Et skridt af denne art, men af mere principiel karakter var, at handelsoverenskomsten mellem England og Danmark af april 1933 indeholdt bestemmelsen om, at den danske indførsel til England af bacon og skinker skulle fastsættes til 62 pct. af den samlede indførsel fra samtlige ikke-britiske lande. Også på et senere tidspunkt, i november, foretoges en nedskæring af den danske kvota med 16 pct. indtil

marts 1934, og da der fra dansk side blev protesteret herimod, affødte det, at enhver »frivilighed« i kvotaens fastsættelse ophørte, idet denne fra nu fandt sted uden forhandling.

Omend ikke i form af en direkte begrænsning virkede en anden bestemmelse, knyttet til handelsoverenskomsten, lidt i samme retning, nemlig at, som det udtryktes, »de kontraherende regeringer tager til efterretning«, at der mellem Andelsslagteriernes Fælleskontor og handelskammeret i Dundee var afsluttet aftale om, at bacon og skinker til Storbritannien udelukkende måtte emballeres i wrappers »forfærdiget af jutelærred, vævet i U. K. af garn spundet sammesteds«. Ligeledes var parterne »bekendte med« en aftale mellem det danske Groserer-Societet og saltfabrikken i Liverpool om, at der til Danmark skulle indføres af engelsk salt så meget, som der brugtes til smør, bacon og skinker, der udførtes til U. K., samt endelig at en lignende aftale var truffet for salpeter fra England.

Det var dog naturligvis i fremtrædende grad svinereguleringens fortsatte tilrettelægning, der lagde beslag på opmærksomheden inden for slagterierne. Særlig i løbet af sommeren (1933) blev der fra Fællesbestyrelsen og Svinereguleringsudvalget taget kontakt med landbrugsministeriet angående tildelingen af svinekort for perioden efter 1. januar 1934. En række omfattende forhandlinger herom fandt deres afslutning med landbrugsministeriets bekendtgørelse af 12. oktober (1933) indeholdende reglerne for udstedelse og fordeling af kort i 1934.

Omend disse fulgte de oprindelige hovedlinier, var dog visse ændringer foretaget. I stedet for de 5 forlodskort pr. ejendom skete der således en graduering i tildelingen af disse efter ejendommens grundværdi, med 1 kort på en grundværdi af 500-1000 kr., 2 kort på 1000-1500 kr., 3 kort på 1500-2000 kr. og 4 kort på 2000 kr. og derover. Hertil føjedes, at ingen ejer kunne få forlodskort på mere end een ejen-

dom. De såkaldte syvendedelskort blev begrænset således, at de ikke måtte overstige antallet af kort på grundværdien, men forhøjedes til 1 kort pr. 1500 kg opfodret skummetmælk.

Med hensyn til det lovmæssige grundlag for svinereguleringen i 1934 skete der, i forbindelse med den stadig stærkt tilspidsede økonomiske og delvis også politiske situation, den ændring, at den oprindelige lov af 21. februar om reguleringens indførelse ophævedes og afløstes af *lov af 13. december om kriseforanstaltninger*, i hvilken en bemyndigelse til landbrugsministeren til at foretage de nødvendige skridt på det nævnte område indgik som et særligt afsnit.

Med svinereguleringens fremtrædende plads i slagteriernes vilkår i det hele taget i disse år er det nærliggende, at reglerne for korttildelingen i de enkelte år var genstand for hyppige og omfattende drøftelser indenfor den ansvarshavende snævre kreds på Axelborg, ligesom de enkelte slagterier til stadighed var stillet overfor tilkendegivelser af forskellig art fra deres respektive leverandører.

Dette var tilfældet i forbindelse med den omtalte ordning for 1934, og, efterhånden som man gennem årets forløb nærmede sig overvejelser og planer for det kommende år, også for 1935. Et hovedpunkt i denne udviklings forløb blev et ekstraordinært delegeretmøde i andelsslagterierne i begyndelsen af oktober (1934), hvor de forskellige synspunkter med grundighed fremførtes og behandlede, og hvor såvel Fællesbestyrelsen som Svinereguleringsudvalget gjorde rede for stedfundne overvejelser.

Efter forhandlinger med landbrugsministeren fastsattes da i *lov af 10. november* og navnlig den dertil knyttede bekendtgørelse reglerne for korttildelingen i 1935. I henhold hertil blev i forhold til 1934 antallet af forlodskort forhøjet med 1 kort på hver af ejendomsstørrelserne. Hertil føjedes dog det nye, at tildelingen til ejendomme med dårlig jord og deraf føl-

gende lav grundværdi kunne foregå med 1 kort pr. ko i stedet for efter grundværdi, såfremt dette forhøjede tildelingen. Endvidere gjaldt som noget nyt, at såfremt det beregnede antal kort som helhed oversteg 4,5 mill. skulle en reduktion foretages ned til dette tal, dog uden at dette berørte tildelingen af forlodskortene. Endvidere måtte de såkaldte syvendedelskort ikke overstige en syvendedel af, hvad der var tildelt den pågældende ejendom i 1934.

Som det fremgår af fordelingsreglerne i de sidste par år, var der i disses udformning i nogen grad tilkendegivet en bestræbelse for, at mindre ejendomme ned til en grundværdi på 500 kr. ikke blev ugunstigt stillede i forhold til de større ejendomme. I *loven af 3. august 1935*, som kom til at gælde svinereguleringen for året 1936, blev dette særlige punkt givet direkte

udtryk, idet det hedder, at »forsåvidt det i lovens gyldighedsperiode som følge af ændringer i de nugældende eksportforhold eller af andre grunde måtte blive påkrævet at revidere de gældende regler for svineproduktionen, må dette ikke medføre en ugunstigere stilling for det mindre jordbrug«. Iøvrigt blev fordelingsreglerne de samme som i 1935.

Forberedelserne til reguleringen for det følgende år, 1937, tog deres begyndelse allerede i foråret 1936, og på det ordinære delegeretmøde i andelsslagterierne i slutningen af marts var forskellige punkter i et kommende forslag til ministeriet genstand for fremdragelse fra ledelsens side og påfølgende drøftelse. Ved loven om 1937-reguleringen, som derefter forelå i begyndelsen af april og havde gyldighed til 1. september 1937, blev beregningsgrundlaget i hovedsagen uforandret som i 1936.

Til belysning af, hvordan de almindelige økonomiske forhold i vigtige henseender stadig stillede sig i de senere år af 30'erne, kan nævnes, at landbrugsministeren bemyndigedes til med tilslutning af Landbrugsrådet at fastsætte bestemmelser vedrørende hjemmemarkedets forsyning med flæsk, og hertil knyttedes en bemyndigelse for socialministeren til af statskassen at anvende 6 mill. kr. til fordeling af flæsk og svinekød til trængende personer.

Det særlige forhold, at loven om 1937-ordningen som nævnt udløb den 1. september, gav anledning til, at Svinereguleringsudvalget såvel indbyrdes som med landbrugsministeren drøftede spørgsmålet om lovens forlængelse udover denne dato. Baggrunden herfor var bl. a., at der fra husmandsforeningernes side var tilkendegivet modstand herimod, idet man var af den opfattelse, at de stedfundne ændringer af kortfordelingen var ugunstige for det mindre landbrug og de økonomisk dårligere stillede i det hele taget. Resultatet blev imidlertid, at ordningen forlængedes indtil udgangen af 1937, og i loven herom (af 7. maj) bemyndigedes socialministeren igen til at anvende et

beløb af statskassen til fordeling af flæsk og svinekød til trængende personer.

Omtrent samtidig med forhandlingerne med sigte på 1937 gik Svinereguleringsudvalget også i gang med forberedelse af den kommende 1938-ordning. Om dennes enkeltheder var der visse divergerende opfattelser inden for udvalget, som medførte ret principielle drøftelser også med landbrugsministeren og inden for Landbrugsrådet og varede ved helt hen til begyndelsen af december måned. Der var da opnået enighed om reguleringens retningslinier, således at den endelige lov gennemførtes *den 22. december (1937)*. Som udtryk i nogen måde for, hvad der havde været den særlige baggrund for de forskellige opfattelser under Svinereguleringsudvalgets forudgående drøftelser, var det i bemærkningerne til lovforslaget anført, at dets gennemførelse ville betyde en væsentlig forøgelse af korttildelingen til husmandsbrug og mindre gårdbrug.

I henhold til det således tilvejebragte grundlag gik da reguleringen for 1938 ud på visse ændringer fra det hidtil gældende. Således forhøjedes antallet af forlodskort for ejendomme med en grundværdi af over 2500 kr. til 6, idet samtidig bestemmelsen bibeholdtes om, at der til ejendomme med under 2500 kr. grundværdi kunne beregnes 1 kort for hver ko, dog ikke over 6 kort. Endvidere tildeltes der ikke kort på en grundværdi af over 50.000 kr. i årets første halvdel og i sidste halvdel af over 40.000 kr. Kortene på opfodring af skummet- og kærnemælk forhøjedes til 1 kort pr. 1400 kg og for valle pr. 2800 kg. Den i forbindelse med reguleringen for 1935 omtalte eventuelle reduktion af det samlede antal beregnede kort ændredes således, at det kom til at svare til det antal svin, som markederne forventedes at kunne aftage. Endelig blev indskrænkning af korttildelingen ved for lille svinelevering skærpet således, at kortene på grundværdi bortfaldt for den producent, der ikke havde sohold og ikke anvendte mindst 50 pct. af sine svinekort,

og tillige bortfaldt forlodskortene, hvis han anvendte under 25 pct. af kortene.

Også disse bestemmelser i reguleringsordningen for 1938, såvel som denne i almindelighed, gav anledning til drøftelser og visse vanskeligheder gennem årets forløb. Af de enkelte punkter var, som der også under de forberedende forhandlinger var udtalt forventninger om, særlig det fastsatte maksimum på 40.000 kr. grundværdi som betingelse for tildeling af grundværdikort genstand for kritik og beklagelser fra store dele af landbruget. Iøvrigt fik året sit særlige præg ved den almindelige udvikling på den storpolitiske verdensarena.

For Danmarks vedkommende blev de urolige forhold baggrunden for betydelige omskiftelser fra tid til anden med hensyn til produktionens og afsætningens tilrettelægning, hvad der i fremtrædende grad måtte være tilfældet på slagteriområdet. Undgåas kunne det ikke, at dette på forskellig måde gav anledning til kritik og utilfredshed, ikke blot under utilslørede former i pressen eller på møder og ved sammenkomster af så at sige enhver art, men også inden for de lokale slagterikredse og ved andre ansvarlige drøftelser. Således var andelsslagteriernes delegeretmøder, de ordinære som de ret talrige ekstraordinære, i disse år på fremtrædende måde prægede af deltagernes trang til at tilkendegive deres meninger, deriblandt også dem, der afveg fra opfattelsen »på bjerget« og de deraf følgende handlinger. Som helhed må det i denne forbindelse ikke overses, at den gennem en årrække praktiserede svineregulering ikke blot gjorde hver eneste svineproducent i højeste grad afhængig af og dermed interesseret i dens indhold til de mindste enkeltheder, men også gav ham en ret ubegrænset indsigt i dens allermest udpenslede detaljer, så at han jo ikke altid var særlig nem at »bide skeer« med.

Imidlertid optoges nu særlig af Svinereguleringsudvalget, ligesom i de foregående år, i løbet af 1938 forhandlinger om svineordningen

for det følgende år, 1939. I løbet af de første efterårsmåneder kunne udvalget afslutte sine omfattende forberedelser, og den indgående ministerielle bekendtgørelse om regulering af svineproduktionen fra nytår 1939 og med gyldighed til årets udgang kunne udstedes den 24. oktober. Bemærkelsesværdigt er det at kunne fastslå, at der med dette periodeskifte ikke på noget afgørende punkt foretoges ændringer fra ordningen for 1938. Bestemmelsen om tildeling af grundskyldskort på en maksimum-grundværdi af 40.000 kr. blev således altså bibeholdt.

Med hensyn til praktiseringen af 1939-ordningen kom denne til at foregå under forhold, der i alle henseender blev historisk skelsættende og som helhed var bestemte af *udbruddet af den anden verdenskrig* omkring den 1. september, men selvsagt var også forud for dette tidspunkt det virksomhedsområde, vi her beskæftiger os med, i vigtige henseender præget af den tilspidsede situation. Som følge af rustningsbestræbelsernes fremskudte placering også i forhold til den handelsmæssige isoleringspolitik mærkedes en vis lettelse eller måske i visse tilfælde en løsere håndhævelse af de internationale omsætningsformer.

Det blev imidlertid begivenhederne ved og efter krigens udbrud, der medførte de store forskydninger. Indledningen hertil var den efter sit indhold så afgørende meddelelse som vel tænkeligt fra England om, at *kontingenteringen af baconindførslen var ophævet fra den 7. september*. Bag dette lå efter sagkyndig bedømmelse den iøjnefaldende situation, at tilførslerne af bacon til England var væsentlig begrænsede og fra flere lande fuldstændig standsede, ganske simpelt af politiske grunde.

Her i Danmark gav meddelelsen om kontingenteringens ophør anledning til en indgående drøftelse mellem landbrugsministeren og Landbrugsrådet med deltagelse også fra slagteriernes side, og der var her enighed om, at det under de forhåndenværende forhold – og altså trods meddelelsen – var påkrævet, som det ud-

Svinereguleringsudvalgets sidste møde 12. december 1940.

– Fra venstre: O. Tvede, G. Gregersen, C. Trautmann, Marius Byriel, S. Haue, J. C. Mogensén, Jacob Tvedegaard, N. P. Andreassen
– i forgrunden: H. C. Jensen, H. F. Pilegaard

tryktes, »nøje at kontrollere såvel omfanget af eksporten her fra landet som eksportens fordeling mellem de forskellige lande, og endvidere at allerede hensynet til landbrugets egne interesser gør det nødvendigt at opretholde det rette forhold mellem landbrugets produktion og afsætningsmuligheder«. Der var derfor enighed om, at det under disse forhold ikke ville være muligt at ophæve reguleringen af svineproduktionen.

Dette mødes beslutning fik nu altså den rent praktiske konsekvens, at Svinereguleringsudvalget fortsatte sit arbejde, egentlig uden at den formelle ophævelse af kontingenteringen bragte væsentlige ændringer heri.

Uanset rigtigheden heraf må dog siges, at forskellige ret vigtige forskydninger i Danmarks handelsforbindelse med England fandt sted i forbindelse med krigen. Således var baconimporten til England tidligt blevet underlagt levnedsmiddelministeriet (Ministry of Food), og navnlig fik det, for hele udviklingen på prisområdet og for det efterhånden yderst fremtrædende spørgsmål om valutannoteringen, en særdeles indgribende betydning, at der i Eng-

land fastsattes maksimalpris på alle levnedsmidler, derunder selvsagt også på indført bacon.

Det var da under disse højst egenartede omstændigheder, at Svinereguleringsudvalget i efteråret 1939 tog fat på planlægningen af reguleringen for det kommende år, 1940.

En række forhandlinger førtes såvel i Svinereguleringsudvalget som mellem dette og henholdsvis landbrugsministeriet og Landbrugsrådet, og med en *lov af 22. december (1939)* og bekendtgørelse af 30. december som udgangspunkt var da reguleringsgrundlaget for 1940 fastsat. Dette indførte nye regler for tildelingen af kort på grundværdien, således at bestemmelsen om, at al tildeling af sådanne kort bortfaldt på grundværdi af over 40.000 kr., ændredes til en graduering, idet der tildeltes 1 kort pr. 1000 kr. grundværdi indtil 50.000 kr., 1 kort pr. 2000 kr. på en samlet grundværdi af 50.–60.000 kr. og 1 kort pr. 4000 kr. på en grundværdi af over 60.000 kr. Indskrænkningen i kortantallet ved for lille svinelevering skærpedes yderligere, dog således at hvis der kunne beregnes mindst 1 kort på mæl-

keforbruget, og ejeren havde mindst een griseso på ejendommen, tildeltes der ham 3 forlods-kort, og var der 2 søer, tildeltes der 6 forlods-kort.

Således som forholdene udviklede sig i 1940, og selvsagt først og fremmest efter den 9. april, fik svinereguleringen, ligesom andre sider af produktion og afsætning, sit ganske særlige forløb. De ændrede retningslinier på disse områder medførte for hele reguleringssystemet, at dets formål og baggrund i realiteten var bortfaldet, først og fremmest af den nærliggende årsag, at en regulering af en mere indgribende karakter end ved svinekortene var under udvikling allerede i 1940, nemlig på grund af den herskende knaphed på korn til disposition for fodringen. Der var således i de senere måneder af 1940 overhovedet ikke anvendt svinekort som leveringsgrundlag.

Uden at gå den følgende skildring af tiden fra 1940 for nær skal da endnu anføres, som afslutning på svinereguleringens praktisering gennem årene siden 1933, at det efter stedfundne overvejelser gennem efterårs- og de første vinter måneder besluttedes *at afslutte ordningens gyldighed med den 3. december (1940)*. Svinereguleringsudvalgets sidste og afsluttende møde afholdtes derefter den 12. december.

Det ligger i sagens natur, at det indgående, så at sige permanente, arbejde med varetagelsen af Svinereguleringsudvalgets opgaver først og fremmest havde stillet sine store krav til dets medlemmer, formandsskab og sekretariat. Inden for disse instanser var siden udvalgets nedsættelse i 1933 foregået den ændring, at *Marius Byriel* som formand havde efterfulgt *Carl Madsen* ved dennes død i januar 1936, medens *Knud Thomsen*, Sølund, samtidig indtrådte som nyt medlem, og endvidere var *N. P. Andreasen* indtrådt i udvalget i stedet for *Jens Holdgaard*, da denne samme år afgik ved døden.

Som en afrunding på afslutningen af svine-reguleringens virksomhed kunne der i decem-

ber 1940 udbetales – eller tilbagebetales – leverandørerne af svin til de enkelte slagterier et beløb på 5 mill. kr. på grundlag af en særlig slagteafgift i en nærmere angivet periode af 1940, en gestus, der utvivlsomt hilstes med tilfredshed hos modtagerne, og som på dette sted i skildringen af reguleringssystemet i årene 1933–40 kan tjene som et i virkeligheden beskeden udtryk for dets økonomiske rækkevidde også i mange andre henseender.

Afsætningens hovedlinier og deres tilrettelægning

Den omfattende belysning, som nu er givet af svinereguleringen, skulle tjene til påvisning af, at dennes formål og gennemførelse først og fremmest tog sigte på den side af opgaven, der vendte indad til selve producenterne og til de enkelte slagteriers virksomhed. På afgørende måde var imidlertid hele ordningen bygget på den foreliggende afsætning, og denne side af slagterivirksomheden måtte da ganske naturligt også lægge væsentlig beslag på en indsats fra de enkelte slagterier og ledelsen af disses samarbejde, sådan som det også forud for Englandskvoteringens iværksættelse havde været tilfældet.

Til påpegning af, hvad der i denne henseende var baggrunden, og hvad der i sig selv betegnede en yderst ekstraordinær og akut situation, melder sig da i første række den overvældende forøgelse af svineproduktionen, der var indtrådt i årene 1929–30, og dennes så at sige revolutionerende fortsættelse i 1931–32. Det vil for de enkelte år fremgå af oversigterne i bogens statistiske afsnit, hvorledes denne udvikling var kendetegnet ved en stigning i slagtingstallene på andels- og privatslagterierne samt enkelte særlige virksomheder fra godt 5 mill. i 1929 til knap 8 mill. i 1932, men vel at mærke samtidig med at det årlige gennemsnit af landsnoteringen for flæsk faldt fra omtrent 160 øre i 1929 til 75 øre i 1932. Den således

indbyrdes modsatgående udvikling på disse to afgørende områder kan karakteriseres ved, at forholdstallet mellem det udførte kvantum af bacon og skinker og dettes værdi faldt fra 196 i 1929 til 98 i 1932.

For den udvikling, der på denne måde ramte såvel svineproduktion og slagterivirksomhed som andre fremtrædende grene af landbruget, er der gjort rede i tidligere forbindelse. Herunder er fremhævet den indtrufne krisetilstands årsag og virkning, der ikke blot indebar sine økonomiske sider og faktorer, men ved den internationale situations tilspidsning gennem den følgende årrække fandt sin udløsning i verdenskrigen.

Med hensyn til den samlede udvikling på de forskellige områder gennem 30'erne giver den rent talmæssige påvisning det nyttige helhedsindtryk heraf. Det er i så fremtrædende grad de enkelte år, der giver billedet, og med særlig vægt er der derfor grund til at henvise til tabellerne i bogens statistiske afsnit. Det drejer sig da om tabellerne over samtlige svineslagtninger samt over ind- og udførsel af de vigtigste produkter, hvor der i forbindelse med teksten her kun er anført femårgennemsnit, herunder også for det nærmest forudgående femår 1926-30 - nærmest som en appetitvækker til betragtning af de nævnte årlige gennemsnit.

Samtlige svineslagtninger (1000 stk.)

Gennemsnitlig 1926-30.....	5.222
- 1931-35.....	6.290
- 1936-39.....	4.245

Hvad da først angår *slagtningsstallet*, der jo i denne forbindelse fremtræder som udtryk for svineproduktionens omfang, og endvidere de svimlende rekordtal fra 1929 indtil 1933 og endelig det derefter indtrædende gennemgribende fald, skal der selvsagt for dettes vedkommende peges på den systematiske nedskæring i sidstnævnte år ved reguleringsordningen. For højderekorderne forud var det en afgørende

baggrund, at prisforholdet mellem flæsk og korn i de nærmeste år efter 1929 betegnede et tilfredsstillende grundlag for svineproduktionens rentabilitet. Det var tilfældet for slagtningsstallene på 6,3 mill. i 1930 og 7,7 mill. i 1931, hvorimod det egentlige rekordår 1932 med 7,9 mill. slagtninger bragte den bratte afbrydelse i denne henseende, alene på grund af det katastrofale fald i flæskeprisen. Den i og for sig ejendommelige kendsgerning, at 1932 trods dette blev rekordåret for produktionens omfang, må finde sin forklaring dels i en tilstedeværende forventning om, at tiderne ville skifte, men sikkert også i krisens gennemgribende virkninger inden for alle grene af landbruget, som i nogen grad måske fremkaldte den indstilling hos landmændene, at flæskeproduktionen var den »mindst tabbringende«.

Tallene for årene efter 1933 er da på den anden side udtryk for det ændrede niveau på produktionsområdet, med den principielle nedgang til mellem 4 og 4,5 mill. årlige slagtninger. De omfattende foranstaltninger, som svinereguleringen medførte i forskellig retning, vil blive berørt i det følgende, men det er nærliggende også på dette sted at påpege, hvorledes effektiviteten i hele dette arbejde understreges af de væsentlig forbedrede forholdstal mellem flæske- og kornpris i de påfølgende år, særlig den førstnævntes stabilisering, der utvivlsomt ville have ført til helt andre produktionstal - og dermed også andre prisforhold - hvis ikke de ubønhørlige indgreb på selve produktionsområdet havde været iværksat.

Et almindeligt indtryk af udviklingen på *eksportområdet* fremgår dernæst af statistik-afsnit-

Udførsel af bacon og flæsk

	Mill. kg	Mill. kr.	Heraf til England pct.
Gnstl. 1926-30.....	255	463	99,3
- 1931-35.....	297	406	97,2
- 1936-39.....	181	369	99,1

tets oversigter med de årlige tal for de enkelte hovedgrupper af varerne, ligesom femårsgennemsnittet er anført i de hosstående sammendrag.

Den afgørende interesse knytter sig til *udførslen af bacon og flæsk*. Denne frembyder i 1931-32 de iøjnefaldende udtryk for rekordproduktionen i disse år, med et eksportkvantum på op imod 400 mill. kg, men samtidig til en værdi, der lå 100-130 mill. kr. under det tilsvarende tal for 1930. De typiske virkninger af produktionsreguleringen og kontingenteringen fremgår derefter af udførselstallene gennem de følgende år. Med hensyn til omfanget betegner tallene nedgangen under de indledende reguleringer, først til henimod 300 mill. kg allerede i 1933 og derefter til et minimum på ca. 175 mill. kg i 1936. Der påfulgte nu i 1937-39 en vis stabilisering på et lidt højere niveau, omkring 180 mill. kg, medens iøvrigt de særlige forhold i 1940 medførte en væsentlig nedgang. De indtrufne forskydninger mellem de enkelte års udførsel skyldtes på fremtrædende måde de ved kvoteringen til enhver tid fastsatte normer for denne og kun i beskedent omfang særlige foranstaltninger, som fra ledende side i Danmark skønnedes nødvendige.

I den økonomiske bedømmelse af den omhandlede periode indtager selvsagt værdien af udførslen en afgørende plads, idet derved tillige på en måde hele resultatet af svinereguleringen kommer til udtryk. Indledningsvis er i dette afsnit anført, at forholdstallet mellem udført kvantum og værdien deraf i det kritiske år 1932 var 98, og når vi fortsætter denne påvisning også for de følgende år under selve reguleringen, møder os da allerede i 1933 en sådan forskydning i forholdstallet, at dette udgjorde 150, men yderligere steg til 200 i 1936 for derefter at ligge omtrent på dette niveau, endog med en stigning til 210, gennem de sidste år af perioden, som vi her behandler. Med eksportens omfang som det givne udgangspunkt i disse år frembyder en betragtning af denne art sine af-

Storbritanniens og Irlands indførsel af bacon og skinker

	Mill. kg	Fra Danmark	
		Mill. kg	pct.
Gnstl. 1931-35.	508	291	57
- 1936-39.	385	174	45

gørende træk til belysning af det opnåede økonomiske resultat.

Som i tidligere oversigter over udførslen af flæsk er også for årene 1931-39 i en særlig kolonne i tabellen anført udførselsprocenten til England, der med undtagelse af et par år efter reguleringens iværksættelse udviser en ubetinget stabilitet lige ved 100 pct. Til en måske nærliggende og iøvrigt også ved forskellige lejligheder tilkendegivet tvivl om det formålstjenlige eller nødvendige i en sådan absolut samling om det engelske marked blev det fra sagkyndig side fastslået, at alle andre afsætningsmuligheder var så ringe, at priserne til England var højere end til noget andet marked.

Der skal i denne forbindelse også henvises til statistik-afsnittets tabel over *indførslen til Storbritannien og Irland* af bacon og skinker, med angivelse af Danmarks part i denne. Tallet lå i årene før kvoteringens iværksættelse på godt 60 pct., hvorefter man med stor interesse vil kunne følge den stadige nedgang gennem reguleringsårene, fra det allerede ved disses begyndelse nedsatte tal på 56 pct. til 44 ved periodens slutning.

Den næste hovedgruppe i udenrigsomsætningen er ind- og udførslen af *levende svin*. Det fremgår af den udarbejdede oversigt for de enkelte år, at der endnu i 1931 var en begrænset indførsel, der dog allerede med det følgende år var så godt som ophørt. Den bestod udelukkende af tilførsel fra Sverige. Om udførslen vil det senere blive omtalt, hvorledes denne indgik som et led i den samlede og centraliserede administration af eksportforholdene, men det skal nævnes allerede her, som tabellen udviser det, at der efter en ret normal udvikling indtil 1935 foregik på det nærmeste en tredobling af afsætning-

gen fra 1936, samtidig med at denne yderligere koncentreredes om Tyskland som aftager af, hvad der gik under betegnelsen »de store, fede svin«.

Baggrunden herfor var den trufne handelsoverenskomst med Tyskland, der åbnede mulighed for en væsentlig forøget afsætning og på denne måde indgik som en værdifuld ventil på svineproduktionen i retning af en vis udvidelse af denne under reguleringsårenes stramme vilkår. Der blev da også, ikke mindst inden for de enkelte slagterier, rettet kraftige opfordringer til landmændene om at deltage i denne levering, ligesom der fra Samvirksomhedens side ved delegeretmøderne og lignende lejligheder blev slået til lyd for sagen. Af hosstående tabel med femårsgennemsnitstal for årene 1931-39 og til sammenligning hermed for 1926-30 fremgår det, at eksporten i 1936-39 beløb sig til godt 150.000 svin årlig til en værdi af 25 mill. kr.

Ved en særlig oversigt i statistik-afsnittet belyses endelig udførslen af spiseligt *slagteriaffald og svinefedt*. For slagteriaffald, hvortil her henregnes hoved, tær, lever, hjerter og tunger, havde årene forud for 1930 stabiliseret både behandlingsmåden og afsætningen, og trods indgribende restriktioner på disse områder betegnede udførslen ved kvantum og værdi en

Ind- og udførsel af levende svin

	Indførsel		Udførsel		Heral til Tyskland pct.
	1000 stk.	1000 stk.	Mill. kr.	Mill. kr.	
Gnstl. 1926-30	53	43	6	87	
- 1931-35	10	49	4	55	
- 1936-39	-	151	25	97	

Udførsel af spiseligt slagteriaffald og svinefedt

	Slagteriaffald				Svinefedt			
	Mill. kg	Mill. kr.	Tysk-land pct.	Eng-land pct.	Mill. kg	Mill. kr.	Tysk-land pct.	Eng-land pct.
Gnstl. 1926-30	16	10	68	28	13	15	76	13
- 1931-35	14	11	83	11	18	16	84	13
- 1936-39	11	10	83	6	11	13	93	6

ret betydelig faktor. Navnlig for svinefedt var det tyske markedes fremtrædende stilling så at sige afgørende med hensyn til afsætningsmulighederne, der under skiftende former var stillet over for indgribende og stadig nærmest skærpede restriktioner. Ligeledes var på det engelske marked prisforholdene utilfredsstillende for svinefedt, og afsætningen dermed stærkt aftagende for ved begyndelsen af den anden verdenskrig helt at udgå af billedet.

Til det almindelige overblik over eksporten skal endnu føjes en påpegning af den stigende rolle, som *kødkonserver og tilberedt kød*, omfattende bl. a. skinker i hermetisk emballage samt henkogt kød og flæsk, kom til at spille også under 30'ernes særlige vilkår. Værdien af den samlede eksport inden for denne varegruppe varierede fra omkring 5 til 10 mill. kr. i den første del af perioden for derefter i årene 1937-39 at stige til 15-20 mill. kr. Specielt de hermetisk emballerede skinker repræsenterede herunder en værdi af 2,5-4 mill. kr. Det var England og U. S. A., der udgjorde hovedmarkedet, men afsætningen inden for hele denne produktion var i fremtrædende grad udtryk for de vidtgående bestræbelser for at erhverve nye markeder, som prægede disse år.

Det var da inden for rammerne af den nu angivne udførsel af de vigtigste varegrupper, at *det daglige arbejde med afsætningen* fandt sin praktisering. Karakteristisk for disse år blev den stedfundne centralisering, således at ikke blot dispositioner for selve salget, men også dettes finansielle side blev overdraget de dertil nedsatte udvalg eller andre særlige organer. Det er nærliggende, at en sådan udvikling måtte begrænse de enkelte slagteriers normale handlfrihed, hvorom da også tilkendegivelser fra disse talte deres utvetydige sprog ved en og anden lejlighed. På den anden side blev det fra ansvarligt hold understreget, at en sådan centralisering, særlig når den praktiseredes under former som indenfor Samvirksomheden, i virkeligheden måtte betragtes som en nødforanstaltning for at

undgå en ubetimelig konkurrence mellem de mange deltagere i slagteriproduktionen i forhold til de yderst begrænsede afsætningsmuligheder og tværtimod for at fremme den mest formålstjenlige udnyttelse af disse.

Om grundlaget for afsætningsarbejdet er tidligere omtalt nedsættelsen af *Landbrugsministeriets Baconudvalg* allerede i slutningen af 1932 i forbindelse med de første stadier af svine reguleringen. Udvalgets opgave fik gennem årene en væsentlig øget placering både i omfang og indhold. Ligeledes medførte det indgående samarbejde, der fandt sted med den snævrere ledelse af de forskellige arbejdsområder, at ikke mindst Baconudvalget var et af de centrale organer i hele den omfattende funktion.

Omtalt tidligere er ligeledes *Landbrugsministeriets Svine reguleringsudvalg*, der selvsagt udover sin specielle opgave, at tilrettelægge og lede hele fordelingen af svineafsetningen fra producenterne, også derigennem stod i den næreste kontakt med afsætningsforholdene.

Ved siden af disse to fremtrædende udvalg havde Samvirksomheden imidlertid allerede forud for produktionsbegrænsningen beskæftiget sig med en centralisering på et særligt område, nemlig afsætningen af levende svin. Baggrunden herfor havde været den også i de forudgående år udfoldede bestræbelse for oparbejdelse af nye markeder, som produktions- og afsætningsforholdenes unormale karakter omkring 1930 såvel som navnlig den stigende fremstilling af konserver og andre bearbejdede varer nu havde forstærket. Fællesbestyrelsens daværende formand, *J. Theilmann*, havde ved forskellige drøftelser af disse forhold understreget, at en sådan ny produktionslinie på andelsslagterierne måtte finde sin varetægelse under disses eget førerskab og ikke som hidtil være overladt til de private virksomheder.

Dette havde nu ført til, at det på delegeretmødet i marts 1930 var besluttet at nedsætte et udvalg for nye markeder, senere i almindelighed kaldt *Eksportudvalget*, med direktør *E. Hohwy*,

Fornemt besøg på et dansk andelsslagteri. – Under sit ophold i Danmark i 1932 i forbindelse med den britiske udstilling i København besøgte den daværende *Prince of Wales* bl. a. Holbæk Andelsslagteri, hvor billedet er taget

Odense, som formand og iøvrigt bestående af direktør *H. Møller-Simonsen*, Nykøbing F., og sekretær *C. Trautmann*. Udvalget foretog i de nærmest følgende år en række rejser til forskellige lande, bl. a. U.S.A., for at undersøge mulighederne for en øget afsætning, ganske naturligt først og fremmest for dermed at aflaste det britiske marked, men også med de nye produktionsmetoder for øje.

En speciel udvidelse og placering af sine opgaver fik udvalget imidlertid ved beslutning på et ekstraordinært delegeretmøde den 20. januar 1931 om, at udvalget skulle lede og gennemføre eksporten af levende svin. Også privatslagterierne bifaldt denne vedtagelse og blev repræsenteret i udvalget ved direktør *A. Madsen*, Herning, således at hele det nævnte produktionsområde dermed i realiteten var dækket. For en sikkerheds skyld blev ordningen imidlertid bekræftet ved en særlig lov af 31. januar, der be-

myndigede landbrugsministeren til at påbyde, at udførsel af levende svin, med undtagelse af søer og orner, skulle hvile på en autorisation givet af ministeren til den pågældende eksportør, hvilket altså i henhold til slagteriernes vedtagelse ordnedes ved en eneret for Eksportudvalget.

I de nærmest følgende år søgte udvalget at finde fremgangsmåder til øget afsætning på nye markeder og mødte i denne henseende støtte ved lignende bestræbelser bl. a. fra *Danish Bacon Company* i England, fra andelsslagterierne i *Odense* og *Kolding* samt de nyoprettede andelsvirksomheder *Dana* (Nykøbing F.) og *Danske Andelsslagteriers Konserverfabrik* (Roskilde). Blandt praktiske fremstød, som foretoges til fremme af udvalgets arbejde, kan nævnes åbningen af et særligt salgskontor i Frankrig i 1931. Da dette marked i løbet af de nærmest følgende år så godt som lukkede for danske varer, blev kontoret flyttet til Belgien og aftog en overgang både ferske svin og bacon, på et tidspunkt, hvor den engelske kontingentering forvoldte stort besvær for den samlede afsætning.

Dette forsøg som mange andre var dog udtryk for de begrænsede og yderst vanskelige vilkår for en spredning af markedet, som var det store mål, såvel som for resultater, der virkelig kunne betegne en betragtelig aflastning for situationen som helhed. Samtidig indtog afsætningen af levende svin en ret beskedent plads. Dels skyldtes dette de stadig vanskeligere vilkår herfor, bl. a. ved direkte spærring af markederne, og ligeledes begrænsede den på forskellige tidspunkter grasserende mund- og klovesyge i Danmark mulighederne i følelig grad.

En principiel ændring i varetagelsen af svineeksporten foregik imidlertid i forbindelse med vidtgående bestemmelser bl. a. for Baconudvalgets virksomhed, som fremkom i en bekendtgørelse fra handelsministeriet af 29. november 1933. Det var på et tidspunkt, hvor kontingenteringen af Englands-eksporten netop var under sin endelige udformning, og den nævnte be-

kendtgørelse tog da sigte på indførelse af et særligt certifikat ved eksport af behandlet svinekød samt anvendelse af en passerseddel ved udførsel af levende svin og slagtede, ferske svin. Sidstnævnte punkt skulle varetages af Baconudvalget, og dette overtog dermed i realiteten eksport-afsætningen af levende svin.

Ligesom i denne henseende gælder det da med hensyn til de vidtrækkende foranstaltninger i disse og de følgende år med henblik på den praktiske ordning af afsætningen, at væsentlige funktioner var tillagt Baconudvalget, i nært samarbejde først og fremmest med Svinereguleringsudvalget, men også andre instanser med hver deres særlige virkeområde. Det er således nærliggende at tænke på Landsnoteringsudvalget eller de forskellige udvalg for kvalitetsarbejdet og sidst, men ikke mindst, som den samlende generalnævner, Fællesbestyrelsen og bag denne Samvirksomheden som den retningsgivende faktor. Men det er samtidig et karakteristisk træk ved hele denne verden af overvejelser, beslutninger og handling, at forløbet deraf i mange henseender unddrager sig en tilfredsstillende skildring på grund af enkelthedernes mangfoldighed og på den anden side deres rækkevidde.

Som visse hovedlinier kan dog påpeges funktioner indenfor forbindelsen særlig mellem Baconudvalget og slagterierne, omfattende bl. a. disses garanterede betaling efter Englandsprisen for flæsk, der blev lagt på lager, eller mellemregnskabet med hensyn til den fastsatte indbetaling af forskellen mellem landsnoteringen for flæsk af svin på kort og noteringen for afsætning til sekundære markeder, fastsat af Baconudvalget. En væsentlig side af dettes virksomhed var at tilvejebringe den bedst mulige overensstemmelse mellem omfanget af udstedte svinekort og de foreliggende afsætningsmuligheder, i første række i henhold til Englandskvoteringen. Dette foregik, foruden ved omfanget af kortudstedelsen på forhånd, ved et skøn over varigheden af kortenes gyldighedsperiode og lykke-

des som helhed i en grad, der vakte anerkende opmærksomhed også uden for landets grænser. På den anden side medførte afvigelser på dette punkt, begrundet f. eks. i en uforudset produktionsstigning eller indtræffende begrænsning af afsætningsmulighederne, at særlige foranstaltninger måtte iværksættes for at begrænse følgerne af noget sådant.

Det drejede sig således netop ved indledningen til reguleringsperioden, kort før jul 1932, om for så vidt den mest indgribende af de benyttede fremgangsmåder, nemlig en midlertidig standsning af svineleveringerne til slagterierne og dermed af disses drift. Samtidig gennemførtes en anden aflastning af markedet og navnlig de tilstedeværende lagerbeholdninger ved udlevering af halve eller i enkelte tilfælde hele grise til slagteriernes andelshavere eller – for privatslagteriernes vedkommende – leverandører. Medens en standsning af slagterierne forholdsvis sjældent toges i anvendelse, men dog f. eks. igen i 1936 overfor en overvældende tilførsel af svin, blev der i de følgende år ret ofte foretaget en svineuddeling. På dette tidspunkt kunne det da også oplyses, at tildelingen havde aflastet hjemmemarkedsalget.

Andre fremgangsmåder var knyttet til hjemmeslagtning, og for at fremme denne, bl. a. i en periode i december 1933, fritoges producent-svinene for afgiftsbetaling. Et andet middel var forhøjelse eller nedsættelse af den i noteringen indeholdte vægtgrænse for svin, og endelig meldte sig i foråret 1936 planen om slagtning af polte, iøvrigt samtidig med den nævnte fordeling af halve grise. Om polteslagtningen havde Baconudvalget og Svinereguleringsudvalget fremsat indstilling til landbrugsministeren, og en ministeriel bekendtgørelse (af 15. maj) fastsatte de nærmere bestemmelser herom, først og fremmest at det drejede sig om polte og ungsvin på under 50 kg levende vægt, og at denne slagtning kunne finde sted uden aflevering af svinekort og uden erlæggelse af slagte- eller vægtafgift. I slagterikredse blev polte-

slagtningen ikke særlig populær og bragtes atter til ophør i januar 1937. På andelsslagteriernes delegeretmøde et par måneder senere fandt Samvirksomhedens formand, *Marius Byriël*, anledning til at udtale, at polteslagtningen, som forholdene nødvendiggjorde, havde kostet landbruget millioner af kroner.

Omend af et helt andet perspektiv, end hvad der nu er nævnt mere eller mindre som nødforanstaltninger, men dog som et fremtrædende led i arbejdet for en aflastning under Englandskvoteringen, er foran omtalt, hvad der allerede i 1930 var overdraget som opgave til det den gang nedsatte *Eksportudvalg*, nemlig specielt *oparbejdelse af nye markeder*. En væsentlig side af udvalgets virksomhed fik sin specielle karakter ved den stigende interesse for fremstilling af produkter af en mere indgående behandlet karakter, først og fremmest ved opskæring af svin og den dertil knyttede eksport af konserver under forskellige former, bl. a. ved henkogning af kød, anvendelse af skinker til forsendelse i hermetisk emballage m. m. Til denne udviklingslinie knyttede sig yderligere fra andelsslagteriernes side den særlige nydannelse i disse år, at der ved et samarbejde mellem en kreds af slagterier oprettedes de større virksomheder med formål som de nævnte, ved siden af enkelte andelsslagteriernes allerede igangværende foretagender i denne retning.

Hele spørgsmålet fulgtes med aktiv interesse og fremdroges ved flere delegeretmøder, ligesom Fællesbestyrelsen efter given bemyndigelse ydede sin støtte på forskellig måde. Særlig i tiden omkring 1936–37 foretoges bemærkelsesværdige skridt til sagens fremme, bl. a. i forbindelse med den fremtrædende stilling, som en række *private virksomheder og selskaber* indtog på området.

På delegeretmødet i marts 1937 gav Samvirksomhedens formand, *Marius Byriël*, en redegørelse for, hvorledes det havde ledelsens fulde interesse at fortsætte og udbygge et samarbejde med disse kredse, således som det allerede

på dette tidspunkt i nogen måde havde udformet sig. Der var nemlig kort efter nytår (1937) afholdt et ret omfattende møde i Roskilde med deltagelse af en fyldig repræsentation ikke alene fra slagteriernes side, ved Fællesbestyrelsen, Baconudvalget, privatslagteriernes organisation, de særlige konservervirksomheder indenfor andelsslagterierne og de enkelte særlig konserver-interesserede af disse, men også fra de private konserverfabrikker såvel som fra regeringen.

Resultatet af dette møde, der i vigtige henseender blev retningsgivende for den følgende år-rækkes udvikling, blev først og fremmest tilslutning fra alle sider til iværksættelse af samarbejdet på den brede basis, ligesom hovedpunkterne i et fra slagteriernes side opstillet program for dette blev tiltrådt. Det tog sigte på opnåelse af en kvalitetsmæssig ensartethed for de afsatte varer, en standardisering af den anvendte emballage, herunder dens mærkning, samt aftaler om priser og salgsmåde.

Vigtige sider af ordningen og dermed også af dens bedømmelse, særlig fra slagteriernes almindelige kreds, knyttede sig til enkeltheder i dens gennemførelse. Et hovedpunkt var leveringen af svin til opskæring på de heri interesserede virksomheder indenfor slagteriernes egen kreds. Dernæst salget af skinker og bove til alle konserverfabrikker, såvel andels- som private, mod en betaling svarende til hjemmemarkedsprisen, medens spæk, brystflæsk og karbonader solgtes til slagterierne til nærmere fastsat pris, og resten af grisen gik til København eller som bacon til England til benyttelse ved reeksport. Væsentlig interesse indebar endvidere betalingsreglerne inden for ordningen, først og fremmest at leveringen af svin fra slagterierne afregnedes til den fulde Englands-pris. Dernæst – og ikke mindst – at Baconudvalget fra 1933 havde betalt til de pågældende virksomheder et efterreguleringsbeløb ved eksport af bacon og konserver til lande udenfor England og Tyskland, for derved at muliggøre en konkurrence med andre europæiske producentlande særlig på de oversøiske

markeder. Denne efterregulering gjaldt også firmaer i England ved eksport af samme art.

Udviklingen og samarbejdet inden for rammerne af udvalget af 1937, for hvilket sekretær *C. Trautmann* fra dets nedsættelse beklædte formandsposten, fortsattes i de følgende år og frembød sine gavnlige resultater også i kraft af den rationelle form for de mange spredte fremskud, som de fælles fremgangsmåder tjente til at fremme. Erkendelsen heraf nærredes også indenfor slagterierne selv, bl. a. på baggrund af det derved ydede bidrag til en lettelse i afsætningen under svinereguleringen. Med rette fremhævedes i drøftelser af disse forhold den indsats, der ovedes ikke mindst fra de større fællesvirksomheder på dette område inden for slagteriernes egen kreds, *D. A. K.*, Roskilde, og *Dana*, Nykøbing F., samt slagterierne i Kolding og Odense, men også fra de private konserverfabrikker.

På delegeretmødet i marts 1939 gav sekretær *Trautmann* en udførlig redegørelse for arbejdet hidtidige forløb, og mødet gav sin tilslutning til dets fortsættelse, men allerede de ændrede afsætningsforhold i løbet af året, navnlig det forøgede behov for bacon til Englands-eksporten, medførte en væsentlig begrænsning af konserverproduktionen. Hertil kom, at Baconudvalget ved krigens udbrud omkring 1. september besluttede at ophøre med efterreguleringen på svinekonserver.

Medens de indtil nu fremdragne træk af udviklingen ret nærliggende i væsentlig grad har vedrørt afsætningen af flæsk under de forskellige behandlingsformer, lagde også mere specielle grene af produktionen beslag på tid og opmærksomhed indenfor de ledende og administrative kredse. Foran i forbindelse med de tal-mæssige oversigter over udenrigsomsætningen er således omtalt *udførelsen af svinefedt*, der ikke alene var genstand for et samarbejde indenfor Samvirksomheden med sigte på kvalitet og ensartethed, men også spillede en vigtig rolle i de så at sige årlige forhandlinger om afsætningen og afsluttelse af aftaler med en række lande,

særlig Tyskland. Principielle forskydninger i denne eksport kan ikke fastslås for 1930'erne, men der indtraf dog omkring midten af dette tiår en vis stigning, der bl. a. førte til, at der tilstræbtes en lidt fastere form på arbejdet udadtil.

Dette førte til nedsættelsen i maj 1934 af *Fedteksportudvalget*, specielt med den opgave at forestå den af Tyskland fastsatte kontingentering af svinefedt og den dertil knyttede udstedelse af udførselsattester. Udvalget fik en ret omfattende sammensætning, idet *Carl Madsen*, *Jacob Tvedegaard* og *Jens Holdgaard* indtrådte som særlige repræsentanter for Landbrugsrådet, medens *Marius Byriell*, *Johs. Jensen*, *Dysted*, og direktørerne *J. H. N. Skensved*, *Sæby*, og *N. Yding*, *Haslev*, udpegedes af Samvirksomheden, og direktørerne *A. Madsen*, *Herning*, *Chr. Thorsen Nørgaard*, *Hillerød*, og *F. A. Alstrup*, *Næstved*, fra privatslagterierne.

De nærmest lidt svækkede afsætningsmuligheder i de følgende år understregede bestræbelserne for at hævde varernes kvalitet, og det udvirkedes derfor, at en ministeriel bekendtgørelse i 1936 fastsatte bestemmelser om, at udførsel af afsmeltet fedt til spisebrug kun måtte omfatte, hvad der produceredes på de autoriserede eksport-svineslagterier eller andre autoriserede virksomheder. Ligeledes tog bestemmelserne sigte på fedtets kvalitet, de anvendte råvarer samt emballage og mærkning.

Et andet led i slagteriernes arbejde med afsætningen og specielt dennes produktionsmæssige grundlag betegnede en række drøftelser og praktiske skridt med sigte på et nærmere samarbejde mellem andelsslagterierne og producentorganisationerne indenfor *kvæg-* og *kød-*området. I denne henseende var svineslagterierne i stigende grad blevet en særdeles interesseret parthaver i selve slagtingen af kreaturer, ved deres i mange tilfælde omfattende virksomheder i tilslutning til svineslagtingen, og på delegeretmødet i 1936 kunne Fællesbestyrelsens formand, *Marius Byriell*, give oplysning om en delvis, men ret gennemgribende nyordning af

slagteriernes afregning for de modtagne kreaturer, hvormed der efter en tidligere ordning havde hersket nogen utilfredshed.

Men det var iøvrigt proprietær *K. Røhr Lauritzen*, *Demstrupgaard*, der allerede på et formands- og direktormøde i 1935 havde fremdraget ønsket om den nævnte kontakt med kreatursalgsorganisationerne, og i tilslutning hertil blev der på et ekstraordinært delegeretmøde i sommeren 1936 nedsat et udvalg til at tage sig af denne opgave, med *Røhr Lauritzen* som formand og proprietær *S. Haue*, *Wissingsminde*, samt forpagter *Hansen*, *Christianslund*, som medlemmer. I henhold hertil blev der nu optaget forhandling med *De samvirkende danske Andels-Kreatureksportforeninger* og *Danske Landbrugeres Kreatursalgsforening*, og i marts 1936 udsendtes til de to organisationers lokale kredse samt andelsslagterierne en henvendelse om et lokalt samarbejde om afsætningen af kreaturer samt kalve- og oksekød på hjemmemarkedet.

Et udtryk for den betydning, der tillagdes det fortsatte arbejde i udvalget, var det, at dette senere tiltrådtes af Fællesbestyrelsens formand, *Marius Byriell*, samt formanden for *Kvæg-* og *Kødu*valget, *Jacob Tvedegaard*, og Landbrugsrådets præsident, *H. Hauch*, særlig med henblik på at tilvejebringe bedre forhold indenfor hjemmemarkedets forsyning med kød og en regulering heraf. Interessen samlede sig imidlertid i de følgende år navnlig om en øget tilslutning fra landmændenes side til eksportforeningerne og *D. L. K.* samt til andelsslagteriernes virksomhed på kreaturområdet, og en bredt anlagt opfordring i denne retning udsendtes i oktober 1938 til samtlige landmænd. Med krigens udbrud i september 1939 og den videre udvikling i 1940 antog imidlertid også forholdene på hjemmemarkedet sådanne former, at bestræbelserne i den omtalte retning i nogen måde trådte i baggrunden for mere påtrængende opgavers varetagelse.

Som udtryk for et usædvanligt trin i udvik-

lingen inden for slagteribrugtet også forud for den egentlige krigssituation, men dog under indflydelse af den noget ændrede indstilling på produktions- og afsætningsområdet – til forskel fra perioden i begyndelsen af 30'erne – indtrådte fra begyndelsen af 1938 den situation, at den af Landbrugsrådet som sædvanligt udarbejdede beregning over det sandsynlige omfang af den kommende tids svineproduktion gik ud på, at det ville komme til at knibe med at dække afsætningsens behov senere på året. Dette begrundede da, at *Baconudvalget* vedtog, at der gennem Landbrugsrådet skulle søges valutabevilling til *indførsel af smågrise* fra Sverige. En sådan opnåedes ved yderligere medvirken fra Handelsministeriet, således at en indførsel fra begyndelsen af marts (1938) blev iværksat både fra Sverige og Norge. Det var imidlertid iøjnefaldende, at dette skridt gav anledning til en hel del kritik, og i virkeligheden efter kun få dages forløb blev importen atter standset, hvad der stemte vel overens med indstillingen i de to udførselslande, af hvilke der iøvrigt snart efter udstedtes udførselsforbud.

Vi har med omtalen af afsætningsens forskellige former i perioden 1931–39 og nogle af de mangehånde foranstaltninger, som knyttede sig til dens praktiske varetægelse, allerede påpeget, hvorledes årene op imod 1939–40 indebar de umiskendelige tegn på det forventede verdensopgør, såvel som skelsættende begivenheder i dettes indledende fase. Fremtrædende udtryk herfor møder os i 1939 bl. a. ved lovgivning eller anden form for offentlige bestemmelser, der åbenlyst regner med muligheden for krigsmæssige tilstande og indeholder forholdsregler til afbødning af deres følger. Typiske af denne art var bekendtgørelser om udførselsforbud af 24. og 26. august, den førstnævnte for en række nærmere anførte varer og den anden for alle slags kornsorter, og ikke mindst en lov af 2. september, altså umiddelbart efter det historiske tidspunkt for krigens åbning, om ekstraordinære foranstaltninger til sikring af landets for-

syning med nødvendige varer m. m. Under den sidste tilføjelse faldt en bemyndigelse til handelsministeren til at fastsætte maksimalpriser og at indføre rationeringskort m. v., dog med indstillingsret for det ved loven nedsatte erhvervsøkonomiske råd.

Trods afsætningsforholdenes fremtrædende plads i billedet af hele slagteribrugtet i den omhandlede periode, vil nu den følgende skildring tjene til at påpege betydningen også af andre udviklingsformer på det omfattende og stadig mere udbyggede arbejdsområde.

Svinebestanden og avlsarbejdets opgaver

Også i 30'ernes bevægede og anspændte år bekræftede sig tidligere perioders erfaringer på svineavlens og slagteriproduktionens områder i retning af, at fornuftige og veltilrettelagte bestræbelser for at hævde kvaliteten af det grundlæggende materiale, nemlig svinene, blev højt værdsatte og placeret i rækken af opgaver, som ikke måtte forsømmes. Det gælder således i forbindelse med disse år, at væsentlige og principielle skridt blev foretaget til fremme og forenkling og samtidig styrkelse af avlsarbejdet, af varig betydning også for den efterfølgende periode frem mod nutiden.

Ligesom vigtige sider af hele organisationsarbejdet ganske naturligt måtte være i nogen måde påvirket af den indflydelse, som særlig svinereguleringen øvede på vilkårene som helhed fra dens iværksættelse i 1932–33, gælder dette ifølge sagens natur direkte avlsarbejdets grundlag, nemlig *den tilstedeværende svinebe-*

Svinebestanden (1000 stk.)

	1931	1935	1939
Orner.....	31	20	18
Søer.....	624	283	383
Fedesvin.....	1.165	1.958*)	1.889*)
Grise.....	3.633	673	843
I alt.....	5.453	3.034	3.133

*) Heri grise på 2-4 måneder.

stand, om hvis størrelse og bevægelser tabellen i statistikafsnittet giver oplysninger for de enkelte år. Hertil knytter sig hosstående oversigt over stillingen i årene 1931, 35 og 39, som på iøjnefaldende måde angiver den stedfundne forskydning i bestanden fra periodens begyndelse til de senere år under begrænsningen af slagtingerne. En betragtning af bestandens sammensætning vil ligeledes understrege karakteren af de dispositioner, der blev truffet fra producenterens side på de forskellige tidspunkter under hensyn til foreliggende muligheder eller forventninger, således navnlig med hensyn til antallet af ungdyr.

I udviklingen af selve *avlssarbejdet* er det tidligere i omtalen af årene indtil 1930 fremdraget, hvorledes Fællesbestyrelsen havde indledt forhandlinger med landbo- og husmandsforeningerne om en nærmere tilknytning af disse til bestræbelserne for efterhånden at give avlsarbejdet sin mere landsomfattende karakter. Et hovedpunkt heri var ønsket om nærmere kontakt med det lokale arbejde, hvor ikke alene de landøkonomiske organisationer, men navnlig også de enkelte slagterier indtog en fremtrædende og særdeles aktiv plads.

Et formands- og direktørmøde i Samvirksomheden i december 1930 havde som nævnt på et tidligere sted udtalt sig positivt for de allerede førte og vellykkede forhandlingers fortsættelse med landbrugets organisationer, og på delegeretmødet i marts 1931 blev der derefter givet Fællesbestyrelsen bemyndigelse til at træffe den endelige aftale om samarbejdets udformning. Det afgørende møde herom blev afholdt den 15. juli (1931), hvor de deltagende tre organisationer, nemlig Fællesbestyrelsen på Samvirksomhedens vegne samt landbo- og husmandsforeningerne, besluttede og lagde retningslinierne for *Landsudvalget for Svineavlens Ledelse*, således som navnet ved en lidt senere lejlighed blev formuleret. Det skulle bestå af 2 repræsentanter for hver af de to landøkonomiske organisationers samvirksomhed og 3 repræsen-

tanter for De samvirkende danske Andels-Svineslagterier samt Landbohøjskolens professor i svineavl og den ledende konsulent heri.

Til beslutningen om denne nydannelse, der med rette inden for alle svineavlsinteresserede kredse tillagdes overmåde stor betydning, var endvidere knyttet en række vigtige punkter med henblik på ordningens hele indhold og formål. Svineavlscentrene og disses kårings- og bedømmelsesudvalg skulle bevares som hidtil og vælges af slagterierne inden for den pågældende kreds, idet dog formanden for bedømmelsesudvalgene skulle udnævnes af landbrugsministeriet efter indstilling af Landsudvalget. Andelslagteriernes Samvirksomhed skulle som hidtil afholde udgifterne til avlscentrene, endvidere til de af Forsøgslaboratoriet ledede forsøgsstationer, til stambogsføringen samt til den ledende konsulent og dennes assistenter.

Endelig fastsatte ordningen, at der indenfor de enkelte samarbejdskredse, bestående af landbo- og husmandsforeningerne og de bidragydende slagterier, skulle nedsættes udvalg til kåringen af søer og tilsynet med disse, ligesom der til undersøgelse af afkommet efter de kårede søer skulle oprettes lokale forsøgsstationer, finansierede af de stedlige slagterier og de delta-gende landbo- og husmandsforeninger. Besætninger, der skønnedes egnede til at indgå som avlscentre, skulle indstilles til anerkendelse, når de opfyldte betingelserne for prøvecentre i henhold til reglerne for statsanerkendelse af svineavlscentre.

Som medlemmer af Landsudvalget valgte Samvirksomheden *J. Theilmann*, der blev udvalgets formand, samt *Carl Madsen*, Klim, og *And. Andersen*, Langeskov, landboforeningerne valgte forstander *H. P. Larsen*, Malling, og gårdejer *Hjalmar Jensen*, Karleby, og husmandsforeningerne husmand *Karl Thomsen*, St. Restrup, og konsulent *Age Fogh*, Roskilde, hvortil kom som medlemmer, men uden stemmeret, konsulent *K. M. Jensen* og professor *Johs. Jespersen*.

Efter at Landsudvalget havde holdt sit første møde på Fælleskontoret midt i august (1931), hvor dets arbejdsplan forelagdes af K. M. Jensen og vedtoges, afholdtes allerede i slutningen af oktober et større fællesmøde med repræsentanter for alle grene af avlsarbejdet, en foranstaltning, der viste sin værdi til fremme af forbindelsen fra de forskellige sider med det nu mere centraliserede samarbejde og forståelsen af dettes virkemåde.

Af vigtige emner, som fandt deres behandling på lignende møder i de følgende år, var bl. a. kåringsregler for avlscentrene, regler for bedømmelse af de statsanerkendte svineavlscentre, retningslinier for distriktsudvalgenes og assistenternes udvælgelse af forsøgsdyrene samt for kåring af fremavlssteder for svin og tilsynet med disse.

I forbindelse med spørgsmålet om bedømmelsen af de slagtede grise fra lokale forsøgsstationer drøftedes i 1932 ansættelse af en fællesdommer, hvortil fra nytår 1933 blev udset landbrugskandidat, dr. *Hjalmar Clausen*, der imidlertid ved forsøgsleder *N. Becks* død i 1934 efterfulgte denne som leder af de faste forsøgsstationer. I stillingen som fællesdommer afløstes han da af landbrugskandidat *Rs. P. Jepsen*.

Ved flere lejligheder havde man allerede tidligt beskæftiget sig med sammensætningen og antallet af de lokale bedømmelsesudvalg. Medens valgene til disse siden 1928 var foretaget af slagterierne inden for den pågældende kreds, som foretog indstilling til landbrugsministeriet om formandsvalget, ændredes dette nu fra 1934 til, at slagterierne og landbo- og husmandsforeningerne hver valgte eet medlem, og samtidig indskrænkedes antallet af bedømmelsesudvalgene til kun eet for hvert distrikt. Ikke mindst denne ordning, der også drøftedes på andelslagteriernes delegeretmøde i marts 1934 og fik dettes tilslutning, betragtedes som et betydningsfuldt skridt til gavn for arbejdets praktiske gennemførelse og bedømmelsernes ensartethed.

Også den siden 1906 udsendte svinestambog drøftedes i Landsudvalget, og et særligt underudvalg besluttede i sommeren 1934 at gennemføre en udvidelse af stambogen, således at der i denne optoges ikke alene som hidtil dyr inden for avlscentrene, men også dertil kvalificerede dyr uden for disse. Ordningen i så henseende blev praktiseret med stambogen for 1936. Også på anden måde beskæftigede man sig med udgivervirksomhed, nemlig ved at de af Landsudvalget navnlig i de første år tagne beslutninger angående arbejdets hele tilrettelægning i efteråret 1934 blev samlet og udsendt under titlen »Regler og Vejledning vedrørende Svineavlens Ledelse«. Der var hermed givet udtryk ikke alene for, hvad der hidtil var nået, men navnlig for, hvordan arbejdet tænktes gennemført fremtidig.

Det er nærliggende, at også avlscentrene og forsøgsstationerne ved svinereguleringen blev stillet overfor spørgsmålet om en rimelig *tilde-
ling af kort*, og der blev for begges vedkommende truffet særlige ordninger for at sikre den bedst mulige fortsættelse af deres leveringsvilkår. Et andet vigtigt problem i forbindelse med de unormale tilstande for afsætningen i disse år tildrog sig ligeledes opmærksomheden, nemlig *salget af avlsdyr til udlandet*. Hidtil havde Landbrugsrådet taget sig af de fremkomne henvendelser i denne retning, men i sommeren 1933 var spørgsmålet om det ønskelige i en ændring på dette punkt forelagt Fællesbestyrelsen, der derefter henviste det til behandling i Landsudvalget. Dettets stilling til sagen blev, bl. a. efter drøftelse med Landbrugsrådet, at dens fremtidige varetagelse skulle ligge hos Samvirksomheden, men tillige blev det som den almindelige opfattelse tilkendegivet på forskellig måde, at udførslen af avlsdyr burde bringes til ophør, ganske simpelt ved udstedelse af forbud herimod.

En senere forelæggelse af spørgsmålet for landbrugsministeren (*K. Bording*) førte til, at Baconudvalget bemyndigedes til at afgøre hen-

vendelser om udførsel, men som helhed gik udviklingen i den følgende tid afgjort i retning af ikke at give tilladelser af denne art, omend med afvigelser i enkelte særlige tilfælde. I 1935 og 1937 var der således en udførsel af orner til Sverige, specielt dog på baggrund af, at der fra Sverige blev udført Yorkshire-orne til Danmark, til indførelse på avlscentre.

Landsudvalgets løbende og mere rutinemæssige arbejde formede sig også gennem 30'ernes senere år ved adskillige opgavers drøftelse og varetagelse. En vigtig plads indtog i denne henseende den ledende konsulent, *K. M. Jensens* årlige møder med sine assistenter, en side af arbejdet, der i væsentlig grad bidrog til ensartetheden i avlsarbejdets administration, efter de samme linier landet over. Det gjaldt ligeledes landsmøderne med deltagelse af en fyldig repræsentation også fra Samvirksomhedens ledende kredse såvel som fra andre grene af avlsarbejdet. Nævnes kan også, hvorledes bestræbelsen for en nærmere kontakt mellem eliteavl og det lokale avlsarbejde i 1936 gav anledning til udarbejdelse og udsendelse af *vejledende regler for lokale forsøgsstationer*, ligesom det samme formål var baggrunden for nedsættelsen i 1937 af *Kontroludvalget for lokale Forsøgsstationer* med fællesdommeren, *Rs. P. Jeppesen*, som sekretær. Også arbejdet med oprettelsen af nye forsøgsstationer såvel som udvidelser eller nyindretninger af de bestående beskæftigede Landsudvalget sig med.

Til det omfattende og højt værdsatte avlsarbejde indenfor landmændenes kreds såvel som i disses samarbejde i slagterierne var også i den periode, vi her har behandlet, knyttet en række fremtrædende og sagkyndige mænd, både i avlsarbejdets lokale udformning og indenfor de landsomfattende rammer. Det gælder i denne henseende ikke mindst selve Landsudvalget, i hvis medlemskreds forskellige ændringer fandt sted. Udvalgets formand, *J. Theilmann*, afløstes på denne plads i 1932 af *And. Andersen*, Langeskov, medens *Marius*

Byriel indtrådte som nyt medlem. Ved *And. Andersens* død i 1933 efterfulgte han denne som udvalgets formand, og *Chr. Pedersen*, Graasten, indtrådte som nyt medlem. Da denne døde allerede inden udgangen af 1933, blev *Johs. Jensen*, Dysted, medlem, og da *Carl Madsen* i forbindelse med sit valg til formand for Samvirksomheden omtrent samtidig udtrådte af udvalget, blev *Knud Thomsen*, Sølund, hans efterfølger. I 1937 udtrådte forstander *H. P. Larsen*, Malling, af udvalget og efterfulgtes som repræsentant for landboforeningerne af *Sigurd Christensen*, Flemming. Da *Knud Thomsen* efter ønske forlod udvalget 1939, afløstes han af *S. A. Søndergaard*, Filholm, medens inden for husmandsforeningernes repræsentation konsulent *Age Fogh* afløstes af konsulent *A. C. Nielsen*, Odense.

Det fremgår af omtalen her, at avlsarbejdet, gennem den stedfundne udvikling og i overensstemmelse med den tilstræbte planlægning, på afgørende måde fandt sin varetagelse ved Landsudvalget, hvis repræsentative sammensætning og på anden måde tilknyttede sagkundskab og medarbejderkreds ydede den fulde sikkerhed for opgavens solide og retningsgivende røgt.

Det er på den anden side nærliggende at understrege, at denne specialisering og centralisering ikke var udtryk for en svigtende eller blot formindsket interesse fra andre slagterikredse mere end i almindelighed. Thi tværtimod frembød også den her behandlede periode beviser så at sige i alle retninger på den levende aktivitet inden for de enkelte slagteriers lokale område, med hensyn til deres nære deltagelse i avlsarbejdet og i denne henseende den finansielle bistand til dette.

Hertil kan yderligere med rette føjes, hvorledes f. eks. de store delegeretmøder i Samvirksomheden ved de aflagte beretninger, i første række af konsulent *K. M. Jensen* om avlsarbejdet og af professor *Johs. Jespersen* om forsøgsvirksomheden, og de dertil knyttede spørgsmål

og drøftelser gav iøjnefaldende udtryk for interesse og medansvarlighed også for denne gren af organisationsarbejdet.

Slagteriernes virksomhed i reguleringsårene

Fremtrædende sider af hele tilværelsen for de enkelte slagterier, deres arbejdsformer i vigtige henseender og ikke mindst selve rammen for produktion og afsætning måtte ifølge sagens natur være afgørende bestemt af den særlige udvikling gennem 30'erne. Et og andet i denne retning var vel resultatet af overvejelser og beslutninger, hvor der var mulighed for at øve en vis indflydelse, men i væsentligt omfang måtte dog foranstaltninger og ordninger komme som noget, der måtte tages til følge af enhver inden for det pågældende område, i dette tilfælde slagterifolk på deres forskellige arbejdsposter. Dertil kom det formålstjenlige eller nødvendige i, at den praktiske gennemførelse og administration på et stigende antal områder måtte tilrettelægges inden for en centralisations ret snævre rammer og dermed for videre kredse i nogen grad være unddraget det nære kendskab til enkeltheder og forudsætningerne for en bedømmelse af disse.

Over for en betragtning af denne art – om den ellers har fundet sin udformning – må det nu netop på den anden side fastslås, også med gyldighed for perioden, vi her har i tankerne, at de enkelte slagterier, med de tusindtallige kredse af praktiske landmænd som deres medlemmer og økonomiske pårørende, fungerede som den effektive forgrening af opgavernes varretagelse til dennes lokale og dermed grundlæggende led. Indebar end tiden på mange punkter krav til de større eller mindre, og ofte yderst forskelligartede, enheder i samarbejdet, bekræftede sig også under disse års styrkeprøve vel ikke den kritikløse, men tværtimod på indsigt og sagkyndig erkendelse opbyggede deltagelse i arbejds gennemførelse.

Det er nærliggende som udgangspunkt for

en karakteristik af andelsslagteriernes placering i denne periode at påpege *den iøjnefaldende tilvækst* i deres antal, som den voldsomme stigning i produktionen omkring 1930, og navnlig den forventede fortsættelse heraf, var bidragende til. Som den slagterihistorisk særdeles nyttige oversigt i det særlige statistikafsnit over andelsslagteriernes stiftelse og igangsættelse udviser, forøgedes nemlig antallet inden for årene 1931–33 med ikke mindre end 11 ny-igangsatte virksomheder, deraf endogså de 10 lige i begyndelsen af 1931 og den 11. (Rudkøbing) ved nytår 1933. Særlig for den førstnævnte gruppe fra 1931, der alle var beliggende i Jylland, var baggrunden som nævnt den på dette tidspunkt så dominerende interesse i landbruget for svineproduktionen, der på denne måde gav sig udslag i, at der navnlig i mellemrummene mellem allerede bestående slagterier skønnedes at kunne regnes med et tilstedeværende og varigt behov for nye slagterier. For et enkelt af disse (Struer) drejede det sig dog om dets overgang fra at være en afdeling under Esbjerg til at blive et selvstændigt slagteri.

Bortset fra den andelsmæssige udvidelse af den samlede slagterivirksomhed, som disse nyoprettelser betegnede, var selvsagt tidspunktet herfor yderst kritisk på baggrund af det prismæssige omslag i disse slagteriernes første begynderår og den påfølgende svineregulering gennem en årrække.

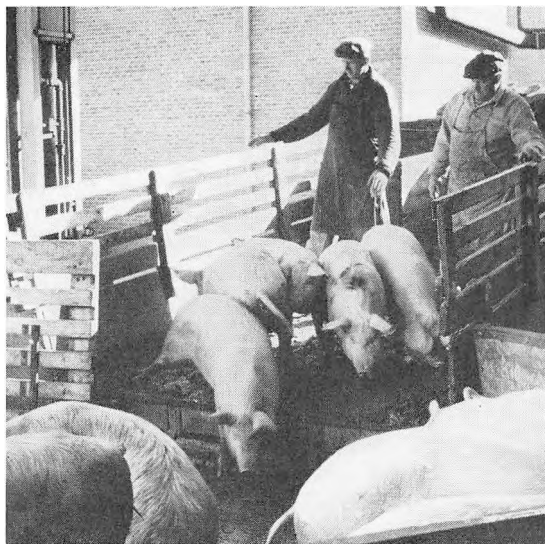
En nydannelse af væsentlig betydning i andelsslagteriernes udvikling foregik, som det er omtalt foran i forbindelse med afsætningsforholdene, ved samarbejdet mellem kredse af slagterier om oprettelse af *større virksomheder med specielle produktioner* for øje, idet dette såvel er udtryk for en almindelig teknisk udvikling som for Danmarks vedkommende bestræbelsen for at forøge afsætningsmulighederne. Alene i årene 1931–37 drejede det sig om optagelse af driften på virksomheder som Eksportfabrikken Dana (Nykøbing F.), Fedtraffineriet (Masnedssund), D. A. K. (Roskilde),

Kødfoderfabrikken »Sjælland« (Ortved) og N. A. F. A. (Nørresundby). Yderligere kom hertil den ligeledes tidligere omtalte specielle produktion på flere af de bestående andelslagterier ved oprettelse af særlige afdelinger på disse.

Enkeltheder i denne udvikling og i det hele taget i arbejdets art og omfang også på de enkelte slagterier i disse år findes i bogens særlige afsnit herom. Og det vil da være den nærliggende slutning at uddrage af et sådant overblik over denne talrige kreds af de arbejdende virksomheder inden for slagteribrug, hvordan det i de fleste tilfælde drejede sig om foretagender af et ret betydeligt omfang og under en udvikling af specialisering på vigtige områder. For de enkelte slagterier drejede det sig naturligvis i første række om selve slagtingen og fremstillingen af bacon, men desuden i stigende grad om driften af kreaturslagteri, pølsemageri, konserverfabrikation og fremstilling af kød- og bemel. Dertil kom i de fleste tilfælde butikssalg i hjemstedsbyen eller salg i oplandet af flæskevarer o. lign. til slagtere og viktualiehandlere – alt i alt omfattende og krævende bedriftsformer med hensyn til ledelse og effektiv pleje.

Hvad der som nævnt gjaldt for de nyoprettede slagterier med hensyn til de særlige arbejdsformer og økonomiske vilkår, som meldte sig, først med rekordproduktionen lige efter 1930, derefter med det gennemgribende prisomslag som følge af den svigtende afsætning og endelig Englandskvoteringen og den deraf følgende svineregulering, blev selvsagt også for de bestående slagterier som helhed det alt overskyggende træk i arbejdet gennem disse år.

Foruden hvad der på denne måde blev tale om af indgribende ændringer på vigtige punkter, som helhed i dispositioner og tilrettelægning af forskellig art, lagde også visse af de særlige foreteelser i tiden beslag på opmærksomheden fra ledende side på slagterierne. Der kan nævnes *kontraktgrise-ordningen*, der fra slutningen af tyverne fortsattes og fik sin sær-

Svinene modtages på slagteriet

lige udfoldelse i de store produktionsår lige efter 1930, men dog i alt væsentligt ophørte omkring 1933. Praktiseret under forskellige former, særlig som lån til andelshaverne ved indkøb af smågrise til senere levering på slagteriet, eller ved at dette stod som indkøber af grisene og lod disse blive hos vedkommende andelshaver til opfødning og senere levering, krævedes der en ret omfattende administration og kontakt med hele forløbet af denne meget anvendte finansiering.

Eller som indebærende et endnu større maskineri kan nævnes, hvad *svinekortene* måtte betyde i retning af kontrol, vejledning og imødekommenhed af forskellig art fra slagteriernes side som det naturlige centrum på stedet. I de fleste tilfælde udfoldede slagteriet en »clearing« under forskellige former, f. eks. ved den praktiske fremgangsmåde, at det virkede som en pulje for landmændenes kortbeholdning. Der kunne derved opnås en vis elasticitet i kortenes benyttelsestid, eller der kunne ydes forskud fra slagteriet mod transport i kortene fra den pågældende leverandør.

Som en bestanddel i tidsbilledet af en udvikling for slagterierne, der var præget af den

hastige omskiftelighed og faktorer af hidtil ukendt art, indgår også naturligt forekomsten, særlig i årene omkring 1930, af de unormalt store enheder i svineproduktionen, med rette betegnet som *svinefabrikkerne*. Foruden deres uomtvistede del i den ekstraordinære overproduktion af svin og de deraf følgende foranstaltningers nødvendighed skabte de under hidtil ukendte former en slags klasseforskel inden for producentkredsen, som i første række vedrørte leverandørforholdet på de enkelte slagterier. Omend ifølge foreliggende officiel statistik kun repræsenterende et beskedent procenttal af den samlede svineproduktion fulgtes fra mange sider denne koncentrerede virksomhedsform med kritisk opmærksomhed og blev, som det er omtalt foran om svinereguleringen, netop under denne placeret på et særligt plan med hensyn til korttildelingen.

Den talmæssige belysning af andelsslagteriernes udvikling i afgørende henseender betegner derefter en fremtrædende og let tilgængelig side af skildringen. Det foregår i fortsættelse af fremgangsmåden for forudgående tidsafsnit ved tabeller i statistikafsnittet over stillingen i de enkelte år med hensyn til samtlige andelsslagteriers antal af andelshavere, slagtningsstallene for svin, kreaturer m. m., pengeomsætningen samt driftsomkostningerne. Efter sædvane er hosstående tillige anført de dertil svarende gennemsnit for 1931-35 og 1936-39.

Bortset fra *antallet af andelshavere*, der efter

Andelsslagteriernes tilslutning, omsætning og driftsomkostninger

	Gnsf. 1931-35	Gnsf. 1936-39
Andelshavere	178.562	192.272
Slagtninger:		
Svin ialt (1000 stk.)	5.110	3.439
Svin pr. slagteri (1000 stk.)	84	56
Kreaturer, kalve m. m. (1000 stk.)	362	446
Omsætning (mill. kr.)	428	455
Omsætning pr. slagteri (mill. kr.)	7,1	7,5
Driftsomkostninger pr. gris (øre)	414	509

en nedgang netop i 1931 til ca. 172.500 viste en så at sige uafbrudt stigning til godt 194.000 i 1939, er bevægelsen på de forskellige belyste områder på det nøjeste udtryk for de almindelige retningslinier på produktions- og prisområdet, således som de foran er omtalt. Det betyder for *slagtingerne af svin* et maksimum i 1932 på 6,4 mill. eller 107.000 pr. slagteri, derefter det stærke nedslag, på grund af reguleringen, til 5,3 mill. og 87.000 allerede i 1933, for så i årene 1935-39 at ligge på et niveau af omkring 3,5 mill. og for det enkelte slagteri på 55-60.000. Den særlige oversigt i statistikken over fordelingen af samtlige svineslagtninger angiver en stigende tendens for andelsslagteriernes i den omhandlede periode fra godt 80 pct. i 1931 til 82,4 i 1939, medens tallene for privatslagterierne var henholdsvis 16,3 og 14,6 pct.

Specielt i forbindelse med disse tal for den afgørende side af slagteriernes virksomhed, men iøvrigt med gyldighed også i andre henseender, tildrager det sig opmærksomheden, hvorledes de, hvert enkelt som alle i samling, gennem hele reguleringsperioden udviste en stærk og stadig aktivitet i udnyttelsen, til det yderste, af de produktionsmuligheder, der forelå. Selvsagt var dette udtryk for en tilstedeværende interesse i denne retning hos de enkelte svineproducenter, og man nærmer sig derved, hvad der var et afgørende træk for denne gren af landbruget gennem den langt overvejende del af tiden, efter at produktionsreguleringen var iværksat, nemlig at svineproduktionen var blevet og holdt sig som det område, der gennemgående viste den mest pålidelige og tilfredsstillende rentabilitet. Det kunne med rette udtrykkes således af en af de ledende mænd ved en bestemt lejlighed, at flæsket og slagtingerne var den gode støtte i landbrugets økonomi.

I tabellens følgende kolonne om *slagtingen af kreaturer*, kalve m. m. er der en iøjnefaldende stigning, med karakteren af en niveauforskydning, fra godt 200.000 i 1931 til mellem

417.000 og 485.000 allerede i årene fra 1933, som et typisk udtryk for den udvidede virksomhed på dette område samtidig med nedskæringen af svineslagtningen, omend naturligvis langt fra opvejende dennes virkninger på slagteriernes aktivitet i almindelighed.

Med særlig interesse bemærkes i tabellens følgende belysning af *omsætningsforholdene* de tidligere omtalte udslag af prisforskydningerne i direkte forbindelse med svineslagtningernes størrelse. Også specielt for andelsslagterierne blev det talmæssige udtryk herfor et minimum i omsætningen på 376 mill. kr. i rekordåret for slagtningstallet 1932, derefter i det nærmest følgende år det foreløbige maksimum på 471 mill. kr. ialt og 7,7 mill. kr. pr. slagteri, hvilke tal dog blev overskredet i periodens sidste år 1939 med henholdsvis 490 og 8,0 mill. kr., men altså på et tidspunkt, hvor svinereguleringens resultater i nogen måde var tilslørede under de i andre henseender unormale tilstande.

Hvad angår endelig oversigtens sidste kolonne for *driftsomkostningerne*, er det naturligt, at toppunktet i slagtningstallet 1932 dog i denne henseende betegnede et lyspunkt ved et mindstetal på 348 øre pr. gris. For den følgende årrække var iøvrigt det væsentlig højere niveau for driftsomkostningerne pr. gris resultatet af den nedsatte produktion, hvortil navnlig for de sidste år op til 1939 kom almindelige omkostningsstigninger af forskellig art.

De fremdragne hovedpunkter på grundlag af statistikkens belysning af stillingen og udviklingen i de enkelte år finder selvsagt deres bekræftelse i den foranstående tabel over gennemsnitstallene i de to angivne perioder, der dog nødvendigvis tilslører vigtige enkeltheder i den for slagterierne så begivenhedsrige tid.

De faglige fællesopgavers varetagelse

Andelsslagteriernes samarbejde, som det gennem tiden, først og fremmest ved *De samvirkende danske Andels-Svineslagterier*, havde

Landsnoteringen for flæsk

	1. sortering øre pr. kg	2. sortering øre pr. kg	3. sortering øre pr. kg
Gnstl. 1931-35.....	119	116	113
- 1936-39.....	172	170	168

formet sig ud fra foreliggende krav og praktiske muligheder, kunne ganske naturligt fra tid til anden have sit særlige og i nogen grad skiftende præg netop under indflydelse af opgavernes karakter. Det kan da fastslås, som det allerede i forskellig forbindelse er sket, at afsætnings siden, i kraft af sit særlige forløb og udformningen deraf, ikke blot fra en rent økonomisk betragtning, men også af arbejdsmæssige grunde nødvendigvis måtte lægge beslag på broderparten af det fælles interesseområde i den periode, vi her behandler.

På vigtige punkter gælder det da også emnerne i det følgende, at de direkte eller indirekte har afsætningen som deres egentlige formål, men på den anden side tjener behandling og beslutninger til understregning netop af samarbejdets retningslinier og karakter, bortset fra at skildringen også omfatter betydningsfulde opgaver af mere almen art.

Ansættelsen af noteringen for flæsk, siden 1928 ved *landsnoteringen*, frembød også i årene 1931-39, ligesom under den forudgående mangeårige udvikling, et bemærkelsesværdigt forløb. Oversigten herover i statistikafsnittet indeholder de årlige gennemsnit af noteringen i dens tre sorteringsklasser, idet disse iøvrigt ikke frembyder principielle afvigelser i deres indbyrdes størrelsesforhold. Den særlige interesse samler sig da om noteringens bevægelser gennem årene, der på den slående måde bekræfter den prismæssige virkning af de tidligere omtalte ekstraordinære produktions- og afsætningsmæssige faktorer. Det gælder først den katastrofale nedgang i 1931-32 til 75 øre pr. kg flæsk i sidstnævnte år, med baggrund i de svigtende afsætningsmuligheder, på overvældende måde forstærket af rekordproduktionen. Derefter den

Overdyrlægen igang med kontrolarbejdet

prismæssige oprejsning ved svinereguleringen og dermed den systematiske stigning i noteringen til 170 øre i 1936 og den derpå følgende stabilisering omkring og lidt over dette niveau i 30'ernes sidste år.

Til arbejdet med landsnoteringen knyttede der sig vigtige drøftelser og beslutninger ikke alene inden for de enkelte år og først og fremmest indenfor noteringsudvalgets medlemmer og andre sagkyndige kredse, men også i Fællesbestyrelsen og ved delegeretmøder i Samvirksomheden. I 1931 blev der ved denne lejlighed både af formanden for Fællesbestyrelsen, *J. Theilmann*, og af noteringsudvalgets formand, direktør *Fr. L. Sieck*, Frederikssund, gjort rede for flere af de stående spørgsmål på dette område gennem adskillige år. Således omtaltes bestræbelsen for at opnå et ensartet grundlag for noteringens ansættelse, særlig med hensyn til afregning, vejning og tilskæring på de enkelte slagterier, hvad der også ville styrke en

anden side af arbejdet, nemlig forsøg på udarbejdelse af en drifts-statistik for slagterierne. Ligeledes fremholdtes værdien af arbejdet indenfor *Baconkontrollen*, under ledelse af inspektør *G. Hohwy*, således som det ved kontrollens oprettelse i 1928 var tilrettelagt særlig med sigte på de indre funktioner på slagterierne, men efterhånden i stigende grad blev rettet også på varenes behandling specielt efter eksportmarkedernes krav.

De nævnte punkter i forbindelse med hele noteringsarbejdet førte på delegeretmødet til en indgående forhandling specielt om nødvendigheden af at få de ensartede afregnings-, vejnings- og tilskæringsregler respekteret på slagterierne, af hvilke en del ikke opfyldte denne fordring. Drøftelsen resulterede sluttelig i, at det på forslag af noteringsudvalget besluttedes, at der efter en nærmere af udvalget fastsat fremgangsmåde skulle indføres en kontrol med slagterierne, som tilsikrede overholdelsen af de tidligere vedtagne regler.

I henhold hertil iværksatte da noteringsudvalget den vedtagne foranstaltning, og selve kontrolarbejdet blev overdraget Baconkontrollen. Det kunne på det følgende års delegeretmøde (1932) oplyses, at forløbet havde været tilfredsstillende, så at det vedtoges at fortsætte. Ved samme lejlighed drøftedes også sammensætningen af noteringsudvalget, idet der navnlig fra øernes slagterier var tilkendegivet ønsket om, at der som medlemmer i udvalget også burde være en repræsentation for slagteriformændene. Som det i et foregående afsnit er omtalt, blev ved Landsnoteringsudvalgets nedsættelse i 1928 som dettes medlemmer valgt direktørerne *Fr. L. Sieck*, Frederikssund, *E. Hohwy*, Odense, *Chr. Emborg*, Esbjerg, og *Alf. Madsen*, Horsens.

De nævnte overvejelser vandt delegeretmødets tilslutning, så at udvalget udvidedes med to slagteriformænd, nemlig *Jens Pedersen*, Vrangstrup (Ringsted), og *S. Haue*, Wissingsminde (Kolding). I overensstemmelse med

forslagets udtrykkelige angivelse var, som det vil bemærkes, ligevægtsforholdet mellem Jylland og øerne på det nøjeste iagttaget såvel for direktørernes som de folkevalgte medlemmers vedkommende.

Også i de påfølgende år gav såvel den utilfredsstillende tilslutning til landsnoteringen som fællesreglernes overholdelse ved indvejning og udkæring anledning til alvorlige drøftelser og først og fremmest indgående overvejelser i noteringsudvalget. På dettes forslag vedtog således delegeretmødet i 1934 en tilføjelse til fællesreglerne om, at noteringen skulle gennemføres på en sådan måde, at andelshaverne fik udbetalt den pris, der svarede til sorteringstallet på svinets sider, og endvidere at der ikke måtte betales over noteringen. Yderligere besluttedes det imidlertid, at alle slagterier snarest muligt skulle underkaste sig den autoriserede kontrols bestemmelser om indvejnings- og tilskæringsreglerne, og det henstilledes til Fællesbestyrelsen at foranledige, at privatslagterierne blev underkastet samme kontrol, om fornødent ved ministeriets medvirkning hertil.

Det sidste punkt i denne vedtagelse fik i løbet af de nærmest følgende måneder sin aktualitet, idet det ikke lykkedes ad frivillighedens vej at få bestemmelsen om kontrollens gyldighed udstrakt til at omfatte alle slagterier. En ordning i denne retning blev da gennemført efter forhandling med landbrugsministeriet og ved bekendtgørelse fra dette af 5. august (1934). Til at varetage ordningen nedsatte Fællesbestyrelsen og privatslagterierne et særligt *kontroludvalg*, bestående af Landsnoteringsudvalget, hvis formand, *Jens Pedersen*, Vrangstrup, også blev kontroludvalgets formand, samt repræsentanter for privatslagterierne og desuden med baconinspektøren, *G. Hohwy*, og sekretær *C. Trautmann* som medlemmer. Selve kontrollen med indvejning og tilskæring på alle slagterierne fandt sted ved Baconkontrollen, ved besøg et vist antal gange om året og indberetninger herom.

En episode i Landsnoteringsudvalgets virksomhed omkring nytår 1935 tildrog sig nogen opmærksomhed også i kredse uden for slagteribrugget. Udgangspunktet var et ønske eller krav fra regeringen om nedsættelse af prisen på flæsk til hjemmemarkedet, hvortil man fra slagteriernes side stillede sig afvisende, alene på baggrund af landbrugets fortsatte krisetilstand på vigtige områder. Fællesbestyrelsen og Baconudvalget rettede imidlertid en henvendelse til Landsnoteringsudvalget og nævnedes som en mulighed, at man kunne foretage en fordobling af de iværksatte fradrag for overvægt i noteringsansættelsen. En sådan blev også foretaget i ugerne omkring jul og nytår, men vakte afgjort modstand fra flere af de største slagterier.

Der afholdtes da kort efter nytår (1935) et formands- og direktørmøde, hvor der såvel på dette som andre punkter blev fremsat ret skarpe meninger om noteringen som helhed, men hvor på den anden side noteringsudvalget fremsatte forslag til en imødegåelse af vanskelighederne. Dette kom lidt senere til at gå ud på, at svin på over 70 kg ikke kunne lurmærkes og ikke leveres på kort, hvorved der ganske naturligt var opnået en vis imødekommenhed over for hjemmemarkedets tilførsler.

Vi er imidlertid ved denne særlige situation inde på et af de talrige tilfælde af landsnoteringens nære tilknytning til hele den almindelige udvikling inden for det tidsrum, der mere end noget andet for slagterivirksomheden var præget af svinereguleringen. Af vigtighed i denne henseende var det, at noteringen på indgribende måde var underkastet dennes bestemmelser, først og fremmest at dens ansættelse alene gjaldt for leveringen af svin med kort, hvorimod Baconudvalget ansatte noteringen for svin uden kort, som byggede på afsætningen til de sekundære markeder og følgelig lå ret væsentligt under landsnoteringen, gennemgående 70–80 øre pr. kg. Resultatet af de således i henhold til reguleringens grundlov (af

februar 1933) ansatte to noteringer offentliggjordes sammen uge for uge med tilføjelse af de vigtige angivelser af vægtgrænse, afkortning for over- og undervægt, de forskellige afgiftsbetalinger m. m.

Såvel på disse nævnte punkter som med hensyn til andre særlige foranstaltninger under de forskellige situationer og de dermed følgende krav havde Landsnoteringsudvalget nært samarbejde særlig med Fællesbestyrelsen og Baconudvalget. Ændringer eller nye beslutninger af denne art udgjorde således en vigtig bestanddel af noteringens ugentlige offentliggørelse og afspejlede fra tid til anden typiske sider af produktions- og afsætningsforholdene.

For samarbejdet på noteringsområdet bragte også de følgende og seneste år i 30'erne vanskeligheder med hensyn til et ret talrigt frafald i slagteriernes deltagelse. Den gennemgående baggrund herfor var, at selve noteringens størrelse, tendensen i dens retningslinje eller ikke mindst sorteringsforholdet kunne indebære vanskeligheder for de enkelte slagterier i deres konkurrence med nabovirksomheder, bl. a. når det drejer sig om privatslagterier, hvor afregning efter klassificeringen ikke fandt sted. Ikke mindst på delegeretmøderne, således særlig både i 1936, 1938 og 1939, førtes indgående forhandlinger af en ret alvorlig karakter om hele dette forhold uden dog at bringe nogen afgørende bedring.

Samme interesse vistes der også gennem disse år for *Kontroludvalgets* virksomhed med gennemførelse af den ensartede indvejning, tilskæring og sortering. I henhold til beslutning på delegeretmødet i 1936 var der iværksat et antal indberetninger årlig fra slagterierne til Fælleskontoret om tilskæringssvindet og fordelingen inden for klassificeringen, og der opnåedes i denne henseende nyttige resultater gennem de følgende år.

Det er foran tilkendegivet, at Landsnoteringsudvalget med hensyn til sin medlemskreds fra begyndelsen var præget af genvalg, og dette

fortsattes da også på en sådan måde, at der kun i et par år foretoges nyvalg, nemlig i 1933 af direktør *J. Mehlsen*, Slagelse, i stedet for direktør *Fr. L. Sieck*, Frederikssund, og i 1935 af landstingsmand *M. Chr. Korsgaard*, Tøttrupgård, og direktør *E. Høeberg*, Skanderborg, i stedet for henholdsvis proprietær *S. Haue*, Wissingsminde, og direktør *Chr. Emborg*, Esbjerg.

Et par områder i udviklingen, der særlig under Englandskvoteringen stod i forbindelse med den danske noteringsansættelse, skal endnu omtales på dette sted. Det drejer sig først om forholdet til den engelske notering for dansk flæsk, ansat på Londons og Manchesters levnedsmiddelbørser. Denne øvede ikke mindst under den nævnte situation en afgørende indflydelse på andelsslagteriernes landsnotering, og såvel dens tendens og bevægelser som mere principielle grundlag fulgtes derfor med største agtpågivenhed fra dansk side og var ret konstant genstand for drøftelser inden for ansvarlige slagterikredse. Ikke mindst hæftede man sig ved den ret omfattende forekomst af betalte overpriser i forhold til noteringen, hvorved denne måtte sættes lavere end ellers nødvendigt.

Bemærkelsesværdigt i denne henseende, men iøvrigt altså udtryk for den gennem længere tid herskende opfattelse, var afholdelsen af et møde kort efter nytår 1937 i Esbjerg mellem repræsentanter for Fællesbestyrelsen og London-agenterne for dansk bacon. Det principielle punkt i forhandlingerne var et fra dansk side fremsat ønske om, at Londonnoteringen skulle ansættes så stramt, at den altid lå på linie med de faktisk opnåede priser i England, og tillige at visse praktiske forholdsregler og tidsmæssige fremgangsmåder anlagdes på samme måde som ved noteringen i Manchester. Vigtig var i denne forbindelse understregningen fra dansk side af, at forholdene, som de var, udelukkede overholdelsen af den såkaldte *Gentleman-Overenskomst*s krav om bevarelsen af det oprinde-

lige fordelingsforhold for bacon mellem de engelske aftagere. Ligesom disse synspunkter på mødet blev modtaget med forståelse fra de engelske deltagere, blev i løbet af nogle uger noteringsansættelsen ændret efter de foreslåede linier.

I overensstemmelse hermed blev der på andelslagteriernes påfølgende delegeretmøde i marts (1937) givet udførlige oplysninger om sagen ved Fællesbestyrelsens formand, *Marius Byriell*, og yderligere blev der vedtaget en resolution, der udtalte, at »delegeretmødet forlanger, at noteringen såvel i London som i Manchester ansættes så stramt som muligt, og at betaling af overpriser i almindelighed ikke finder sted«.

Denne beslutning betragtedes som et særdeles vigtigt skridt i samarbejdets forløb, og det var derfor til nogen skuffelse for danske slagterikredse, at der et par år senere, i 1939, imod Fællesbestyrelsens og Baconudvalgets ønsker, i virkeligheden trods deres protest, foretoges en ændring i Manchester-noteringen gående ud på, at agenterne gik over til at afregne samme pris til alle leverende danske slagterier.

Også visse momenter i en anden ret vigtig faktor, omend i mindre direkte forbindelse med afsætnings- og noteringsvilkårene, skal påpeges her, nemlig forståelsen og dermed praktiseringen af visse punkter i *Gentleman-Overenskomsten*. Som det er fremdraget i tidligere forbindelse, udgjorde denne, navnlig efter forslag fra engelsk side, grundlaget for den »frivillige« ordning og dermed også de følgende ordninger af den indførte kvotering af Danmarks baconudførsel til England fra 1933. Foruden andre vigtige punkter omfattede overenskomsten også den bestemmelse, at fordelingen af den danske eksport skulle foregå ad de samme baner og forholdsmæssigt til de samme aftagere som før kvoteringen. Navnlig dette sidstnævnte punkt var ret ofte genstand for forhandling ved slagteri-lejligheder og ingenlunde altid som udtryk for tilfredshed med bestemmelsen.

Arbejdet ved forskærebukken

Der var nu i 1935 opstået den situation, at der forelå klage fra engelsk side over, at overenskomsten ikke fra de danske eksportører blev overholdt med hensyn til et punkt, som englænderne lagde i den, nemlig at de engelske agenter og de såkaldte f. o. b.-købere af bacon fra Danmark hver især skulle nedskæres i samme forhold som afskibningen. Trods utilfredsheden inden for slagterierne måtte Baconudvalget og Fællesbestyrelsen gå ind for denne forståelse, og for at underbygge ordningen bedst muligt blev det fra nytår 1935 pålagt slagterierne at give indberetning til Baconudvalget om deres afskibningssteder (og modtagere) til England samt om opnåede priser – det sidstnævnte punkt trods en del modstand på et delegeretmøde, hvor ordningen var blevet vedtaget.

Kravet om overenskomstens overholdelse var som nævnt ofte genstand for drøftelse, men

stadig understreget både fra Fællesbestyrelsen og Baconudvalget. Særlig i efteråret 1936 blev der også fra landbrugsministeriet, ved udsendelse af cirkulære om Gentleman-Overenskomstens hovedpunkter, ydet støtte hertil, specielt angående afskibnings-indberetningerne. Dette forhindrede dog ikke, at slagterierne stadig tilkendegav en ret reserveret stilling til dette punkt, hvad der gav sig udslag i, at der på delegeretmødet 1939 vedtoges en resolution, i henhold til beslutning på et møde i Århus med deltagelse af et stort antal af slagterierne («de 37»), i hvilken der udtryktes en henstilling til Fællesbestyrelsen om at arbejde for opnåelse af friere afsætningsforhold, og med hensyn til overenskomsten, at denne måtte betragtes som opfyldt, når 90 pct. af forsendelserne fulgte bestemmelserne.

Ved begivenhedernes udvikling i 1939 tabte disse drøftelser af Gentleman-Overenskomsten deres aktualitet og iøvrigt deres rent faktiske baggrund, idet overenskomsten efter krigens udbrud fra begyndelsen af september blev ophævet, først og fremmest i forbindelse med den britiske imports centralisering i Ministry of Food.

I faglig henseende på mange måder liggende noteringsarbejdet nært indtog fortsat gennem 30'erne hovedformerne for *de kvalitetsfremmende bestræbelser* en fremtrædende plads og fulgtes i alle interesserede kredse med den største agtpågivenhed, således som de anspændte afsætningsmuligheder tilfulde begrundede. Det drejede sig i første række om *flæske- og fedtbedømmelserne*, der for begges vedkommende ikke blot tog sigte på at anspore slagterierne til at holde sig på toppen med en indsats til kvalitativ hævdeelse, men navnlig tjente som et middel til afprøvning af nye arbejdsmetoder og til forskning af forskellig art.

Med hensyn til flæskebedømmelserne havde nyordningen af 1925 med indsættelsen af det faste dommerhold frembudt sådanne fordele, at ordningen fortsattes også efter 1931. For-

uden bedømmelserne i Esbjerg spillede de optagne havnebedømmelser, som udtryk for den øgede indstilling på en markedsbedømmelse, en betydelig rolle. Det drejede sig på denne måde om flæskets ydre egenskaber, i hvilken henseende også tilskæringen og anden behandling var i forgrunden. Netop i slutningen af marts 1931 udsendtes af landbrugsministeriet et regulativ om tilskæring og behandling af baconsider, der tildels var en sammenfatning af tidligere bestemmelser, men iøvrigt altså også blev den formelle baggrund for de bestræbelser, som flæskebedømmelserne var udtryk for.

Et skridt i samme retning foregik et par år senere, i 1933, da Fællesbestyrelsen henstillede til dommerudvalget at overveje en vis udvidelse af tilskæringsbestemmelserne, særlig for at efterkomme forskellige krav, som fra engelsk side var fremsat på dette tidspunkt. Der knyttede sig hertil ret omfattende forhandlinger med landbrugsministeriet, både ved Baconudvalget og Fællesbestyrelsen sammen med privatslagterierne, og resultatet blev en ministeriel bekendtgørelse i slutningen af april, hvori der blev givet udvidede bestemmelser om behandling og mærkning af forsendelserne til England, bl. a. stempling af de samlede rækker af ordet »Danish« og anvendelsen af de såkaldte træmærker.

I de senere år op til 1939 måtte flæskebedømmelserne ved gentagne lejligheder fastslå, at svinereguleringsens unormale forhold, således bl. a. de undertiden forekommende store oplagringer, viste deres virkninger i retning af en mindre tilfredsstillende flæskekvalitet, og på samme måde påpegede dommerudvalgets formand gennem alle årene siden 1930, direktør *J. Mehlsen*, Slagelse, omkring det foran nævnte tidspunkt, at også typen og kvaliteten af de levende svin ved leveringen til slagteriet nu og da frembød svaghedstegn, som svineavlsarbejdet burde være opmærksom på.

Hvad dernæst angår *fedtbedømmelserne*, der

efter deres iværksættelse i 1926 havde vist iøjnefaldende virkninger på kvaliteten i almindelighed af det fremstillede spisefedt, foregik i 1931 en ret gennemgribende nyorientering, idet bedømmelserne blev henlagt til *Mejeri- og Slagterilaboratoriet* på Landbohøjskolen, under ledelse af professor *Søncke Knudsen*. Herved skabtes mulighed for såvel en handelsmæssig som en kemisk undersøgelse og bedømmelse, ligesom indgående information kunne gives de interesserede slagterier om arbejdsmetoder m. m. Et led i disse års påviselige fremgang på fedtområdet var tillige det iværksatte samarbejde mellem kredse af andelsslagterier til oprettelse af større fællesvirksomheder, således fedtraffinerierne i Masnedsund og Sønderborg omkring 1933-34, hvortil var knyttet en laboratorievirksomhed også med forsøgsmæssigt formål.

Ved det nedsatte udvalg for fedtbedømmelserne, hvis formand indtil 1934 var direktør, *P. V. Larsen*, Nørresundby, og derefter gennem de følgende år direktør *Th. Rasch*, Hadsten, koncentreredes bestræbelserne om at skabe en så ensartet kvalitet som muligt af spisefedt og dermed også at fremme afsætningsmulighederne. Det er i denne forbindelse nærliggende at minde om, hvad der tidligere er omtalt i omtalen af afsætningen, at der i 1935 af ministeriet nedsattes et fedteksportudvalg, hvortil knyttede sig indgående bestemmelser om kravene til den eksporterede vares kvalitet og sammensætning.

Den værdi, der blev tillagt laboratorievirksomheden på Landbohøjskolen, fandt udtryk ved, at der i forbindelse med jubilæet i andelsslagterierne 1937 blev vedtaget en bevilling til opførelse af et nyt laboratorieanlæg samme sted, under den form, at grundlaget blev et ejendomsfællesskab med staten i henhold til en bevilling på finansloven. Det nye omfattende laboratorium optog sin virksomhed i sommeren 1939.

Ved siden af de nu omtalte betydningsfulde

former for andelsslagteriernes samarbejde på områder, der havde deres nære forbindelse med produktion og afsætning, blev fortsat adskillige opgaver på særlige områder varetaget inden for Samvirksomhedens rammer og indgik på denne måde som fremtrædende og ret selvstændige led også i Fælleskontorets virksomhed. I billedet af udviklingen som helhed og som fortsættelse af, hvad der i tidligere afsnit er fremdraget herom, skal også for årene 1931-39 nogle hovedpunkter belyses.

Et særdeles indgribende og omfattende anliggende var fremdeles *arbejds- og lønforholdene på slagterierne*, hvor en overenskomst mellem *De samvirkende danske Andels-Svinestagteriernes Arbejdsgiverforening* og *Dansk Slagteriarbejder-Forbund* var indgået i 1930 og udløb i foråret 1931. Krav af forskellig art stilledes fra slagteriernes side om en reduktion af lønnen, og først efter langvarige forhandlinger med afholdelse af et formandsmøde og senere et delegeretmøde i slagterierne nåedes i slutningen af juni en overenskomst med varighed til april 1932.

Den almindelige situation for landbruget var på dette tidspunkt en sådan, at der fra Arbejdsgiverforeningen var stillet bestemt krav om en reduktion af arbejdslønnen på 20 pct. Da dette var mødt med et absolut afvisende svar fra arbejderne, tilspidsedes situationen således, at Arbejdsgiverforeningen i slutningen af marts havde udsendt lockoutvarsel med gyldighed ikke alene for samtlige andelsslagterier, men også privatslagterierne, der havde været deltagere i den trufne beslutning. Et ekstraordinært delegeretmøde den 16. april (1932) gav yderligere sin tilslutning til fastholdelse af det fremsatte krav.

Ved indgriben fra forligsmanden udsattes imidlertid lockouten en uge, men efter afholdelse af endnu et delegeretmøde, som forkastede et af forligsmanden stillet mæglingforslag, trådte lockouten i kraft den 29. april. Den således foreliggende situation måtte selv-

sagt betragtes som yderst alvorlig også for slagterierne, ikke mindst på baggrund af de tilspidsede vanskeligheder for eksporten til England. Et nyt delegeretmøde i andelsslagterierne den 7. maj besluttede derfor at bemyndige arbejdsgiverforeningen til at afslutte konflikten, og dette fandt derefter sted ved en overenskomst med Slagteriarbejder-Forbundet indeholdende en nedsættelse af ugelønnen og enkelte andre reduktioner svarende ialt til ca. 3 pct. og med gyldighed indtil 1933.

Hvor spændte forholdene var på arbejdsmarkedet i 1932-33, fremgår tydeligt af, at kriseforliget (Kanslergade) mellem regeringen og Venstre i januar 1933 som det ene af sine hovedpunkter omfattede forbud mod arbejdsstandsninger i det følgende år.

Da kravet om en lønreduktion atter rejstes over for slagteriarbejderne i 1934, men fra disses side tværtimod besvaredes med krav om lønforhøjelse og forkortet arbejdstid, medførte dette et strejkevarsel, der dog udsattes på forligsmandens foranledning. Han stillede yderligere et mæglingforslag, der imidlertid blev forkastet af et i denne anledning afholdt delegeretmøde, hvorefter den varslede strejke trådte i kraft. Den i sig selv under de foreliggende forhold så alvorlige situation førte til, at der, først og fremmest ved Fællesbestyrelsen og arbejdsgiverforeningens ledelse, blev foretaget undersøgelser også af politisk art. Den særlige baggrund herfor var muligheden for den situation, at Rigsdagen ville foretage skridt til strejkens afslutning. Dette blev da også resultatet, idet statsministeren greb ind i forhandlingerne, og ved lov af 21. april (1934) bestemtes det, at afgørelsen skulle ske ved tvungen voldgift. Kendelsen herom gik ud på uændret løn og arbejdstid, med gyldighed til marts 1935.

Forholdene på dette tidspunkt var også – så at sige som sædvanlig – præget af uro på arbejdsmarkedet. Forhandlingerne i denne forbindelse var imidlertid lagt op på en bredere front og omfattede en større gruppe af fagom-

råder, hvori også slagteriernes arbejdsforhold indgik. Situationen havde medført fremsættelse af et mæglingforslag fra forligsmanden, og til trods for at såvel arbejdsgiverforeningen som en urafstemning hos arbejderne forkastede mæglingforslaget, blev dette som led af den store pulje dog vedtaget, med en forhøjelse af ugelønnen og gyldighed for et år.

Også 1936 stod i uroens tegn, så at der allerede kort efter nytår regnedes med storkonflikt. Trods omfattende forhandlinger udviklede denne sig i slutningen af februar til en lockout, ligesom også strejker iværksattes indenfor visse fag. Slagterierne var kun indirekte inddraget i storkonflikten, idet der faktisk regnedes med, at en overenskomst var opnået med slagteriarbejderne. Disse forkastede imidlertid ved en urafstemning det foreliggende forslag, som derfor sluttelig indgik sammen med en række andre tilfælde af konflikter eller arbejdsstandsninger, i en afsluttende behandling på Rigsdagen. Denne vedtog ved lov af 29. marts forslagets bestemmelser, der gik ud på en forhøjelse af ugelønnen, og tillige ansattes overenskomstens løbetid til 2 år.

Indtil foråret 1938 var slagteriernes arbejdsforhold således ret rolige, selvom mindre krusninger på vandene nu og da lagde beslag på aktiv indgriben. Det var imidlertid iøjnefaldende, at stærke kræfter var i bevægelse fra Slagteriarbejder-Forbundets side med sigte på en væsentlig forhøjelse af lønnen.

Dette kom da også til orde, da forhandlingerne tog deres begyndelse midt i marts (1938), hvor forbundet krævede et tillæg til ugelønnen på 15 pct., hvortil kom kravet om ensartet arbejdstid på alle slagterier. Forslaget blev fra Arbejdsgiverforeningen absolut afvist, hvilket medførte strejkevarsel fra såvel slagteriarbejdernes som kedel- og maskinpassernes forbund. Kun få dage før den varslede strejkes begyndelse fremsatte forligsmanden imidlertid et mæglingforslag, der indeholdt en forhøjelse af de forskellige ugelønsatser på 4,50 kr. Til

behandling af forslaget afholdtes omgående et delegeretmøde, der med stor majoritet forkastede dette, medens samtidig arbejderne ved en stedfunden urafstemning havde vedtaget det.

Uanset den således understregede divergens i de to parter opfattelse forelagdes spørgsmålet i Folketinget til dets afgørelse, og resultatet heraf blev mæglingsforslagets ophøjelse til lov, der tillige fastsatte dens løbetid indtil 1. april 1940. En særlig bestemmelse gik ud på et forbud mod strejker og lockouter i samme tidsrum. Et udslag af den utilfredshed, som loven blev genstand for indenfor slagterikredse, var afholdelse af et ekstraordinært delegeretmøde i Århus den 22. april, indkaldt efter beslutning af en kreds af andelsslagterier, hvor der vedtoges en resolution, som udtalte sin beklagelse af, at regering og rigsdag ikke lod lønspørgsmålet afgøre ved voldgift i stedet for at ophøje det af slagterierne forkastede mæglingsforslag til lov. Som udtryk for den almindelige tidens stemning tilføjes, at »landbruget er pålagt større byrder, end det er i stand til at bære, og vi må derfor protestere mod en fremgangsmåde som den, regeringen har anvendt.« Og endelig siges til slut: »Vi, som for tiden dyrker Danmarks jord, kan ikke stiltiende finde os i regeringens diktat over for landbruget på dette og mange andre områder.«

Overenskomsten af 1938 kom ved sin fortsatte varighed gennem to år til at dække et tidsrum opfyldt af de store begivenheder og dermed følgende forskydninger også i de økonomiske vilkår. Efter krigens udbrud i begyndelsen af september 1939 optoges kontakt mellem hovedorganisationerne på arbejdsområdet, De samvirkende Fagforbund og Dansk Arbejdsgiverforening, der resulterede i en overenskomst af 31. oktober dels om forlængelse, hvor dette var muligt, af samtlige overenskomster indtil marts 1941, men endvidere om ydelse af et ret klækkeligt dyrtidstillæg til arbejderne i henhold til pristallets forventede stigning.

På denne baggrund anmodedes også slagteriernes arbejdsgiverforening af Slagteriarbejder-Forbundet og Kedel- og Maskinpasserforbundet om en forhandling om en lignende ordning, hvorom der, efter et delegeretmøde i Odense i november, blev truffet aftale.

Den nu givne skildring af Arbejdsgiverforeningens virksomhed tjener til påvisning af dennes omfang og betydning, alene med hensyn til hovedoverenskomsterne med de omtalte forbund af slagteriernes arbejdere. Til dette føjede sig som antydning også et stigende antal særlige aftaler og forhandlinger vedrørende måske det enkelte slagteri eller grupper af slagterier eller de talrige specielle foretagender.

Men foruden en indsats af denne art havde Arbejdsgiverforeningen efterhånden forhandling med en række foreninger eller forbund af medarbejdere på forskellige pladser indenfor slagterierne eller Samvirksomheden. Det drejede sig således om *Foreningen af Arbejdsledere i Danmark*, *Foreningen af danske Andelsslagteriers Kontorpersonale* og *Dansk Handels- og Kontormedhjælperforbund*, der hver især var partner i aftaler med Arbejdsgiverforeningen af løn- eller arbejdsmæssig art. Som et næsten årligt tilbagevendende spørgsmål var også fastsættelsen af *dyrlægelønningerne*, der foregik i forbindelse med landbrugsministeriet og i mange tilfælde i henhold til dets afgørelse i sagen.

I denne periode foregik iøvrigt indenfor Arbejdsgiverforeningens bestyrelse forskellige personskifter. Som fortsættelse af den tidligere omtale af forskydningerne i løbet af 1920'erne skal nævnes, at direktør *Th. Rasch*, Hadsten, var indvalgt i bestyrelsen i 1930 i stedet for direktør *F. Bojsen*, Holbæk, medens *Knud Thomsen*, Sølund, 1931 afløste *Chr. Pedersen*, Buurholt, og 1933 blev valgt til bestyrelsens formand i stedet for *And. Andersen*, Lange-skov, der var afgået ved døden. Som nyt medlem af bestyrelsen indvalgtes *L. Petersen*, V. Skerninge.

Blandt opgaver, der på andre områder var optaget til varetagelse indenfor Samvirksomheden, var som tidligere omtalt *Fællesindkøbet* af forbrugsartikler til slagterierne stillet i bero i 1924, men blev i 1930 besluttet genoptaget, særlig på initiativ af direktør *F. Bojsen, Holbæk*, som valgtes til formand for et udvalg til at fremme arbejdet. Allerede fra nytår 1931 kunne virksomheden tage sin begyndelse og mødte almindelig interesse ved slagteriernes deltagelse heri. Det lykkedes at foretage indkøbet og varedistributionen til konkurrencedygtige priser, og omsætningen steg allerede i løbet af de første år til 2–3 mill. kr., ligesom virksomheden bl. a. fik en værdifuld udvidelse ved tilslutning også fra privatslagterierne.

Bidragende til *Fællesindkøbets* særlige placering var det ligeledes, at det på et delegeretmøde i august 1933 besluttedes, at slagterierne hos *Fællesindkøbet* skulle aftage hele deres forbrug af det engelske emballeringsmateriale for bacon (wrappers) samt engelsk salpeter, på baggrund af Englandsoverenskomsten om kvoteringen af den danske import til England. I denne var det, som det tidligere er anført i denne sammenhæng, fastsat, at sådant materiale af engelsk oprindelse skulle benyttes af de danske slagterier til Englands-eksportens varer. Der knyttede sig iøvrigt til ordningen det særlige punkt, at det var pålagt Baconudvalget at føre kontrol med aftalens overholdelse, og denne funktion blev ganske naturligt overdraget *Fællesindkøbet*. Også under de særlige valutaordninger i 30'erne var dette til nytte for slagterierne ved sin assistance til opnåelse af valutaattester til indførslen af forskellige forbrugsvarer.

Den fortsatte stigning i omsætningen, således i 1939 til 4,3 mill. kr., og ikke mindst privatslagteriernes deltagelse i virksomheden samt forskellige kapitaldispositioner, gjorde det ønskeligt at tilvejebringe et mere formelt vedtægtsmæssigt grundlag for *Fællesindkøbet*. Med dette formål blev der i 1936 forelagt slagterierne

udkast til vedtægter, som det på delegeretmødet i 1937 blev overdraget den særlige generalforsamling, bestående af *Fællesbestyrelsen* og privatslagteriernes bestyrelse, senere at udforme og tage beslutning om.

I det oprindelig nedsatte udvalg vedrørende *Fællesindkøbet* og dets senere bestyrelse var medlemmerne siden 1933, foruden formanden, direktør *F. Bojsen, Holbæk*, en ret konstant kreds, nemlig direktørerne *A. Jespersen, Struer*, *C. J. Rübner-Pedersen, Rødding*, *Chr. Thorsen Nørgaard, Hillerød*, samt sekretær *C. Trautmann*. I 1934 indtrådte fra privatslagterierne direktør *H. T. Godbey, København*, i stedet for *Thorsen Nørgaard* ved dennes død, og endvidere indvalgtes i 1937 direktør *E. Høeberg, Skanderborg*, i stedet for sekretær *Trautmann*.

Endnu skal nævnes, at *forsikringsvirksomheden* på de i tidligere forbindelse omtalte områder fandt sin fortsættelse indenfor *Samvirksomheden* også i 30'erne. Ved de forskellige forsikringsarters varetagelse på grundlag af slagteriernes fælles ejerforhold og den dertil knyttede ledelse forelå muligheder både for besparelser og for visse virksomheder en direkte kapitalopsparing med lejlighedsvis udbetaling af ret store beløb fra sådanne kilder. Dermed indtog forsikringen en anerkendt og betryggende plads blandt de mange foretagender af forskellig art.

I hosstående oversigt er for 1931 og 1938 anført præmiebeløb og udbetalte erstatninger indenfor de tre bestående forsikringsgrene, sø-, brand- og ulykkesforsikring, hvoraf det vil bemærkes, at grundlaget trods en rimelig præmiebetaling var til stede for oparbejdning af

Andelsslagteriernes gensidige forsikringer (1000 kr.)

	Præmier		Erstatninger	
	1931	1938	1931	1938
Søforsikring	139	134	17	4
Brandforsikring	89	143	4	4
Ulykkesforsikring	70	79	74	25

overskud i de anførte år, og i lighed med disse også i de øvrige. Når tallene hen mod periodens slutning gælder 1938, skyldes det, at allerede 1939 på visse punkter frembød følgerne af de unormale vilkår under krigsperioden, således med hensyn til optagelse af en særlig søkrigsforsikring, hvorfor der i senere forbindelse vil blive gjort rede.

Med hensyn til de enkelte forsikringsområder udviste brandforsikringen efter sin iværksættelse i 1930 allerede fra de første år gode resultater. Nærmest som en udvidelse af denne forelå der i 1937 planer om oprettelsen af en *driftstabsforsikring*, der imidlertid endnu på dette tidspunkt ikke blev til virkelighed.

Almindelige organisationsopgaver og Samvirksomhedens personlige forhold

De enkelte andelsslagteriers virksomhed og deres stadig øgede samarbejde til løsning af faglige opgaver under foreliggende krav og muligheder var naturligt rammen for behandling også af mere almene, i visse tilfælde erhvervs-politisk prægede, organisationsanliggender. Udgangspunktet herfor var i væsentlig grad varetagelsen af selve slagterivirksomhedens interesser, men også i sig selv dennes stilling som en betydende faktor i landets økonomi og erhvervsmæssige funktioner og dermed, mere eller mindre direkte tilkendegivet, med overvejelser og beslutninger på dette niveau. Slagteribrugets effektivitet og dets fremskudte placering ved udenrigshandelens front var selvsagt af væsentlig indflydelse i så henseende.

Medens en påvisning og et indtryk heraf må forudsættes at være indeholdt i omtalen af den mangeartede virksomhed til udformning og fremme af det faglige arbejde, frembød også tidsperioden fra begyndelsen til slutningen af 30'erne udtryk for slagteriernes og specielt Samvirksomhedens deltagelse eller selvstændige indsats, hvor det drejede sig om spørgsmål eller opgaver af mere almen art.

Blandt enkelte eksempler herpå, som skal nævnes i det følgende, er i indledningen til den tidligere givne redegørelse for svinereguleringen omtalt den bevægede udvikling med hensyn til *ansættelsen af sterlingkursen* i forhold til den danske krone i krisetilstandens udbrud omkring 1931-32, såvel som andelsslagteriernes deltagelse i meningstilkendegivelser i denne anledning fra de ledende landbrugsorganisationer. Men også til en lignende situation, nemlig ved begyndelsen af den anden verdenskrig omkring 1. september 1939, knyttede sig valutaforanstaltninger, der atter medførte stærke reaktioner fra landbrugets side, og i hvilke slagteriernes deltagelse, alene på grund af deres eksportinteresser, var selvskreven.

Baggrunden var, at den fra de sidste dage i august ansatte sterlingkurs på 22,40 blev angivet kun at være nominel, hvilket gav anledning til, at Landbrugsrådet rettede en henvendelse til landbrugsministeren om, at dette skridt ikke måtte give sig udtryk i en ændring af selve sterlingkursen i nedadgående retning og altså med den virkning, at landbrugets eksport blev betalt med færre kroner. Det særlige forhold, at der samtidig var sat maksimalpris på bacon i England, gjorde stillingen yderligere kritisk, idet der således ikke var mulighed for, at det danske landbrug kunne få kompensation for en eventuel nedsættelse af sterlingkursen ved en prisstigning i England f. eks. på bacon.

Den tilkendegivne ængstelse for en lavere sterlingkurs viste sig begrundet, idet denne gennem de første uger af september bevægede sig nedad til omkring 19,00, altså dermed betegnede en tilsvarende mindre kroneindtægt for landbruget. Da der også gennem de følgende uger sattes en sterlingnotering væsentlig under niveauet omkring 22,40, førtes fortsat indgående forhandlinger af Landbrugsrådet og de specielt interesserede organisationer med repræsentanter for regeringen, dog uden at et tilfredsstillende resultat opnåedes. En af de første dage i november (1939) forelagde landbrugsmini-

ster *K. Bording* overfor rådet et forslag til en forligsmæssig ordning, tiltrådt på Rigsdagen af regeringspartierne og de konservative, som Landbrugsrådets flertal, herunder andelsslagteriernes repræsentanter, imidlertid ikke kunne acceptere, hvorimod husmandsforeningernes medlemmer i rådet gav deres tilslutning dertil.

Til belysning af regeringens fortsatte behandling af valutasituationen følger sig naturligt, at den senere *lov af 10. november (1939)* om »foranstaltninger til udligning af misforholdet mellem landbrugets eksportpriser og produktionsomkostninger« fastsatte udredelsen indtil udgangen af januar 1940 fra statskassen til landbruget af et beløb svarende til 6 pct. af den ugentlige eksportværdi af bacon, smør og mælkekonserves samt æg. Den nævnte eksportværdi skulle opgøres efter den til enhver tid gældende sterlingkurs, dog mindst 20,70.

Medens denne udvikling stod på, havde også andelsslagterierne vigtige drøftelser som følge af de helt ændrede forhold, der var en følge af krigssituationen. Stærkt indtryk gjorde det i slutningen af september, at tre danske eksportbåde var opbragt af tyskerne og ført til tyske kontrolhavne, ligesom de nye bestemmelser for afsætningen, ved en delvis afvikling på vigtige punkter, lagde beslag på opmærksomheden. Specielt med henblik på sterlingnoteringen var den 10. oktober afholdt et ekstraordinært delegeretmøde, der vedtog en protest mod den hidtidige fremgangsmåde og pålagde Fællesbestyrelsen eventuelt at holde et nyt delegeretmøde for at tage stilling til yderligere foranstaltninger for at sikre landbruget ligestilling med andre erhvervsgrene.

En vidtrækkende organisationsmæssig udvikling, hvis enkeltheder unddrager sig fremdragelse på dette sted, blev resultatet af de strandede forhandlinger mellem Landbrugsrådet og regeringen, først og fremmest husmandsforeningernes afvigende stilling til det forelagte forligsforslag angående den optagne valutapolitik og dermed et tilkendegivet modsætnings-

forhold til det overvejende flertal i Landbrugsrådet. Det første bemærkelsesværdige skridt fra dette flertals side blev nemlig afholdelsen af *landsmødet i Odense den 21. november*, med Landbrugsrådets præsident, *H. Hauch*, andelsslagteriernes formand, *Marius Byriel*, og mejeriforeningernes formand, *S. Overgaard*, som talsmænd for landbruget og dets hovedorganisationer inden for eksportafsætningen.

Husmandsforeningernes repræsentanter i Landbrugsrådets præsidium, *N. P. Andreasen* og *P. Nielsen*, Tvis, havde på forhånd modsat sig afholdelsen af landsmødet, og husmandsforeningernes landsorganisation afholdt derefter den 15. november sit eget landsmøde i Aarhus. På dette vedtoges en udtalelse, hvori der advaredes mod forringelsen af den danske kronens værdi og protesteredes mod, at regeringens tilbud om en ordning var afvist af Landbrugsrådets flertal, samt krævedes adgang for husmandsforeningerne til at præcisere deres egne standpunkter i tidens spørgsmål.

Det var da i tilknytning til den således tilkendegivne indstilling, at husmandsforeningerne i slutningen af november (1939) meddelte Landbrugsrådet, at deres repræsentanter ikke fortsat ønskede at deltage i rådets forhandlinger, og at deres medlemsskab i rådet betragtedes som ophævet fra 1. januar 1940, efter at det iøvrigt havde bestået siden juni 1932.

Forløbet af de her fremdragne forhold tjener på illustrerende måde til at påvise, hvorledes andelsslagterierne gennem Samvirksomheden stilledes over for spørgsmål og anliggender af almen økonomisk eller, som i dette tilfælde, af erhvervspolitisk natur. Typisk var tillige, at dette foregik i kraft af Samvirksomhedens medlemsskab i *Landbrugsrådet*, omend indirekte gennem *De samvirkende danske Andelselskaber (Andelsudvalget)*, der på det omtalte tidspunkt sammen med landboforeningernes og husmandsforeningernes landsomfattende samvirksomheder udgjorde Landbrugsrådets direkte medlemmer. Uden at denne særlige or-

ganisationstekniske opbygning på nogen måde påvirkede forhandlinger eller kompetenceforhold, havde på den anden side andelsslagteriernes samvirksomhed, såvel ved Landbrugsrådets oprettelse i 1919 som gennem dets virksomhed og opnåede placering, i de følgende år været af stor indflydelse.

Ved forskellige lejligheder gennem 30'erne gav imidlertid spørgsmålet om Samvirksomhedens repræsentation i Landbrugsrådet, og dermed om dets sammensætning i det hele taget samt i nogen måde rådets virksomhed, anledning til drøftelser og fra visse sider også kritik. I 1935 havde delegeretmødet en længere forhandling, der afsluttedes med, at Fællesbestyrelsens daværende næstformand, *Marius Byriël*, foreslog og fik vedtaget en udtalelse om, at delegeretmødet krævede af Fællesbestyrelsen, at den optog forhandlinger, der kunne føre til en »betydelig forøget« repræsentation for slagterierne i Landbrugsrådet og dets præsidium. De påfølgende forhandlinger i denne retning var bidragende til en almindelig udvidelse af rådet, der bl. a. forøgede andelsslagteriernes medlemstal i dette fra 1 til 3 og i præsidiet fra 1 til 2.

I mange henseender var landbrugets organisationsforhold præget af en vis uro i de sidste år før den anden verdenskrig, hvilket også gjaldt det allerede den gang og længe før stadig drøftede spørgsmål om en virkelig enhed i landbrugets toporganisation. Og uanset den nævnte udvidelse for andelsslagterierne i Landbrugsrådet i 1935 var der derfor stadig inden for visse kredse nogen utilfredshed med Samvirksomhedens medlemsforhold i rådet. En opfattelse, der i disse år ret ofte kom til udtryk, var kravet om, at de egentlige produktionsgrene inden for landbruget skulle have den afgørende indflydelse.

På baggrund af at den første tyveårs-periode for medlemsforholdet i Landbrugsrådet udløb 1939, var spørgsmålet om vilkårene for det fortsatte medlemsforhold genstand for en lang og

indgående forhandling på årets delegeretmøde, hvor bl. a. et forslag om, at slagterier og mejerier skulle have flertal i rådet, var udtryk for den nævnte fremhævelse af produktionsorganisationernes betydning. Resultatet af drøftelsen blev imidlertid en bemyndigelse til Fællesbestyrelsen til at forny overenskomsten med Landbrugsrådet, men dog således at denne til enhver tid kunne opsiges med 2 års varsel. Spørgsmålet om en sådan opsigelse blev atter i 1940 indbragt for delegeretmødet ved et forslag fra Odder Andelssvineslagteri, men uden at opnå vedtagelse.

Af spørgsmål og opgaver på et mere alment organisationsmæssigt plan betegnede også andelsslagteriernes deltagelse i et par *udstillingsforetagender* af usædvanlig karakter en ret bemærkelsesværdig side af disse års arbejdsprogram. Det ene af disse var verdensudstillingen i *Bryssel* 1935, hvor der ved siden af oplysende materiale og udgivelse af et indholdsrigt værk om dansk landbrug – naturligvis på verdenssprogene – var foranstaltet udstillinger af de forskellige produktionsgrenes varer. Der var for andelsslagteriernes vedkommende tilsluttet en salgsafdeling, der vakte stor opmærksomhed og omfattede særlig konserves, pølser o. lign., altså som led i en salgspropaganda for de mere forarbejdede varesorter.

Den anden lejlighed, hvor flaget vistes også for slagteribrugets omfattende kreds, var den epokegørende landbrugsudstilling på *Bellahøj* 1938, i 150-mindeåret for landboreformerne og stavnsbåndets ophævelse. I det righoldige program og de omfattende udstillinger indtog også slagteriernes deltagelse, bl. a. i den særlige belysning af andelsbevægelsen, sin smukke plads.

En begivenhed af sin ganske særlige art blev *andelsslagteriernes 50-års jubilæum 1937*. Som resultat af omfattende forberedelser fejredes dette i København på stiftelsesdagen for *Horsens Andels-Svineslagteri* i 1887, den 14. juli, ved et righoldigt program. Dette omfattede bl. a. så værdige og afvekslende punkter som

Carl Madsen, Klim

morgenandagt i Grundtvigskirken, et fest-delegeretmøde i Tivolis koncertsal, modtagelse på Københavns rådhus og middag i Scala-Salen, ved hvilken statsminister *Th. Stauning*, landbrugsminister *K. Bording* og udenrigsminister, dr. *P. Munch* bragte andelslagterierne og landbrugets andelsbevægelse deres hyldest. Også formanden for Horsens Andels-Svineslagteri, proprietær *M. Nielsen*, Lystrupgaard, indføjede sin hilsen fra dette, ligesom Samvirksomhedens formand, *Marius Byriël*, var den centrale person i værtsskabet og dagens vellykkede forløb. I forbindelse med dagen var udsendt en historisk skildring af andelslagterierne i årene 1887–1937 omfattende en omtale såvel af de enkelte slagterier og de særlige virksomheder som udviklingens almindelige linier, herunder hvad der knyttede sig til Samvirksomheden.

Som afslutning på, hvad der nu er fremdraget af vigtige begivenheder og andre foreteelser i årene 1931–39, fortjener endnu navnene at fremdrages på nogle af de mænd, der efter en indsats på de ledende poster forlod disse og udskiftedes med nye kræfter.

I sammensætningen af *Fællesbestyrelsen*, det i sidste instans ledende organ, foregik i 1932 den første ændring efter flere års forløb, tilmed et formandsskifte, idet godsejer *J. Theilmann* trak sig tilbage både som formand og som indehaver af landsmandatet indenfor Fællesbestyrelsen. Til hans efterfølger på sidstnævnte post valgtes formanden for Randers Andels-Svineslagteri, proprietær *Knud Thomsen*, Sølund, og som formand valgtes Fællesbestyrelsen sin hidtidige næstformand, gårdejer *Carl Madsen*, Klim.

J. Theilman, der havde været medlem af Fællesbestyrelsen i over 30 år, siden 1901, heraf som næstformand fra 1915, til han i 1922 valgtes til formand, havde på denne måde vist sin sjældne indsigt og duelighed i organisationsarbejdet, specielt på slagteriområdet. Han var tillidvækkende af væsen, klar og naturlig i sin måde at samarbejde og tage tingene på. Som tilfældet var i slagteriarbejdet, øvede han sin indflydelse også uden for dette, først og fremmest i Landbrugsrådet og Andelsudvalget. Ved sin afsked med Samvirksomheden udnævntes *J. Theilmann* til æresmedlem og fulgte indtil sin død 1938 fortsat med interesse arbejds forløb.

I 1933 døde proprietær *Anders Andersen*, Langeskov, der havde været medlem af Fællesbestyrelsen siden 1927 og nu på denne post efterfulgtes af formanden for Svendborg Andels-Svineslagteri, gårdejer *Niels Larsen*, Edelgaard, og i 1934, da proprietær *Chr. Petersen*, Graasten, afgik ved døden, valgtes som hans efterfølger i Fællesbestyrelsen formanden for Vojens Andels-Svineslagteri, gårdejer *Iver H. Østergaard*, Gabøl. Samtidig valgtes direktør *Jul. Andersen*, Masnedsund, som efterfølger inden for bestyrelsen af direktør *J. Bohn*, Faa-borg, medlem siden 1920.

Atter i 1936, kort efter nytår foregik et formandsskifte i Fællesbestyrelsen, idet *Carl Madsen*, Klim, døde efter kun at have beklædt denne post siden 1932. I sin kortvarige for-

mandstid og ved sin virksomhed som bestyrelsesmedlem siden 1918 udfoldede han ved sin redelige færd og sin nidkærhed i opgavernes varetagelse også som organisationsmand betydelige evner. I en periode opfyldt af ukendte fremgangsmåder i arbejdet, af store krav til dem på de ledende pladser, formåede han at tilegne sig indsigt i de næsten overvældende store anliggender og skabe sig respekt og vennesind hos sine omgivelser.

Som medlem af Fællesbestyrelsen efterfulgtes Carl Madsen af formanden for Brønderslev Andelsslagteri, gårdejer *S. A. Søndergaard*, Filholm, medens Fællesbestyrelsens hidtidige næstformand, gårdejer *Marius Byriel*, Lyngby, Sporup, valgtes til formandsposten.

I 1937 afløstes gårdejer *P. Pedersen*, Killerup, som bestyrelsesmedlem af formanden for Kalundborg Andels-Svineslagteri, gårdejer *Andr. Clausen*, Kaastrup. Pedersen-Killerup havde været medlem siden 1923 og varetaget adskillige betroede hverv.

Ved valgene 1938 afgik gårdejer *Johs. Jensen*, Dysted, som bestyrelsesmedlem efter at have fungeret siden 1926, og i hans sted ny-

valgtes formanden for Ringsted Andels-Svineslagteri, gårdejer *Jens Pedersen* Vrangstrup.

Sluttelig foregik i 1939 den ændring, at den hidtidige indehaver af landsmandatet i Fællesbestyrelsen, proprietær *Knud Thomsen*, Sølund, der havde beklædt dette siden 1932, blev afløst af proprietær *S. Haue*, Wissensminde, formanden for Andels-Svineslagteriet i Kolding. Endvidere efterfulgtes gårdejer *Niels Larsen*, Edelgaard, medlem af Fællesbestyrelsen siden 1933, af formanden for Andelsslagteriet i Bogense, gårdejer *J. P. Jacobsen*, Toderup.

Blandt de på delegeretmøderne valgtes revisorer foregik der 1934 et bemærkelsesværdigt personskifte, idet forpagter *Otto Halvorsen*, Nørlund Ladegaard, Nørresundby, afgik ved døden, efter at han siden 1906 havde beklædt dette hverv og tilmed forud havde været medlem af Fællesbestyrelsen siden 1898. Han efterfulgtes som revisor af direktør *J. Bohn*, tidligere Faaborg, iøvrigt samtidig med at direktør *P. M. Lundberg*, tidligere Ringsted og nu D. A. K., Roskilde, fratrådte og afløstes af direktør *C. Christensen*, Skelskør.

IX. De mørke år under verdenskrig og tysk besættelse

Tankerne ved et tilbageblik på årene omkring 1940 beherskes af begivenhedernes uanede voldsomhed. Hvad 30'ernes udvikling havde frembudt af nationalistisk spænding og separatisme, havde med efteråret 1939 fundet sin udløsning i krigstilstanden, med de vest- og sydeuropæiske stormagters placering under denne. De nærmest følgende år indebar yderligere indtræden i krigen af verdens stormagter mod vest og øst (U.S.A. og Japan), og *den anden verdenskrig* gjorde sig tilfulde fortjent til denne sin historiske betegnelse.

For Danmark kom de skelsættende trin i udviklingen til at præge såvel 1939 ved krigens udbrud, som ikke mindst 1940, ved den tyske værnemagts besættelse den 9. april. Kongens budskab af denne dato, at »tyske tropper har i nat overskredet den danske grænse«, at »den danske regering har under protest besluttet at ordne landets forhold under hensyn til den besættelse, som har fundet sted«, og at befolkningen opfordres »til rolig og behersket holdning over for de forhold, som nu er opstået«, blev i alle ydre henseender den officielle leveregel for vort land gennem de nærmest følgende år indtil freden og den tyske besættelses ophør den 5. maj 1945.

For de sider af tilværelsen, der behandles her, var der, som delvis omtalt foran, allerede i 1939 fortaget eller foregået adskilligt på baggrund af forventningerne om en kommende krig og selvsagt, efter dennes indtræden, til imødegåelse af dens sandsynlige følger. I disse henseender måtte ganske naturligt de første måneder af 1940 betegne en afgjort fortsættelse og forstærkelse af de omfattende vanskeligheder,

der allerede havde vist sig, ligesom i det hele taget vilkårene for den økonomiske og erhvervs-mæssige funktion ud fra afgørende synspunkter blev betragtet som ret trøstesløse. En erfaren og anset mand, daværende landbrugsminister *Kristen Bording*, tog ved en lejlighed, der står andelsslagterierne nær, nemlig det ordinære delegeretmøde i marts (1940), anledning til at udtrykke det på en måde, som vakte opmærksomhed, ved at sige, at »den situation, vi står midt i, er uden overdrivelse den værste, det danske folk har stået over for i de sidste hundrede år.«

Erhvervsforholdene var iøvrigt præget af den allerede tidligere herskende centralisering og varetagelse af en række opgaver og interesser ved regeringsorganer af forskellig art, understyret med de fornødne bemyndigelser. Dette gjaldt således udenrigshandelen, hvor allerede tidligt den indgribende knaphed på import af vigtige forbrugsvarer var følelig, og hvor tillige manglen på råstoffer nedsatte eksportmulighederne.

En udvikling af denne art forstærkedes nødvendigvis i tiden efter 9. april. Der måtte tidligt på adskillige områder direkte eller indirekte bygges på en indforståelse fra de tyske myndigheder, omend det på den anden side var en fremtrædende bestræbelse fra dansk side at finde muligheder for at bevare den afgørende indflydelse. Det gjaldt inden for politiske kredse, hvor en udvidelse af regeringen med repræsentanter fra andre partier fandt sted umiddelbart i forbindelse med den tyske besættelse, ligesom der senere på sommeren dannedes en samlingsregering med repræsentation for alle de gamle partier.

Det ligger uden for rammerne af skildringen her at beskrive den politiske udvikling eller de forskellige faser i besættelsens forløb, men enkelte hovedpunkter vil det være nærliggende at påpege, også fordi de i så mange henseender danner baggrunden for vort egentlige emne. En hovedlinie finder da sit udtryk i, at det

politiske samarbejde og den parlamentariske praksis fandt sin fortsættelse i de nærmest følgende år, og ved statsminister *Th. Staunings* død i maj 1942 førtes regeringen videre med *Th. Buhl* som statsminister. Som på andre måder indtraf omkring dette tidspunkt en væsentlig stramning i den tyske besættelses indgriben også i politisk retning. En regeringsændring var således et direkte krav fra tysk side, hvilket i løbet af efteråret 1942 medførte, at *Erik Scavenius* påtog sig at danne regering.

Den tilspidsede situation udviklede sig yderligere med den militære undtagelsestilstand fra den 29. august 1943 med varighed til den 6. oktober. I tilknytning hertil indtraf ikke alene ministeriet *Erik Scavenius'* afgang, men også ophøret af rigsdagens virksomhed og overdragelse af den politiske funktion til ministeriernes ledende embedsmænd, således at lovordninger trådte i stedet for den normale lovgivning på rigsdagen. Set fra de forskellige lovgivningsområder ligger det i sagens natur, at en afgørende ændring i vurderingen og placeringen af den lovmæssige funktion måtte blive den direkte følge af denne begivenhed.

Yderliggående udslag af besættelsesmagts indgriben fandt deres fortsættelse også i 1944, ved spærretid i årets første måneder og, efter generalstrejken som den danske reaktion i sommermånederne, ved opløsningen af det danske politi den 19. september.

Men ligesom disse enkelte tildragelser udgør nogle hovedpunkter i krigens og besættelsens år, fik hele tilværelsen og det praktiske livs udfoldelse sit særlige præg så at sige i alle henseender. I fremtrædende grad gjaldt det produktion og omsætning, hvor lovgivning og offentlig administration var den afgørende faktor med ordninger og foranstaltninger, som var bestemmende for gennemførelse af de tilstræbte retningslinier. En vis forenkling søgtes tilvejebragt ved bemyndigelseslove til regeringen og administrative myndigheder, således allerede i sommeren 1940 ved loven af 3. august om erhvervs-

mæssige foranstaltninger, bl. a. omfattende oprettelsen af Direktoratet for Vareforsyning.

For dettes virksomhed som for andre vigtige regeringsorganer, blandt disse ikke mindst pris-kontrolrådet og dettes direktorat, var den almindelige økonomiske udvikling i krigsårene den alvorlige og særdeles krævende baggrund. Et hovedpunkt i denne henseende var den svigtende tilførsel af varer udefra, såvel direkte forbrugsvarer som råvarer. Hvad der på dette indgribende område havde gjort sig gældende allerede i 1939 og gennem de første måneder af 1940, fik sin hårdhændede fortsættelse efter 9. april og blev gennem de følgende år en faktor af så at sige livsvigtig karakter og rækkevidde.

Med Danmarks normale økonomi opbygget på en omfattende indførsel blev den alvorlige række af virkninger heraf en omfattende pristigning, i mange tilfælde modarbejdet ved maksimalpriser, endvidere arbejdsløshed inden for virksomheder, der blev ramt af vareknapheden, eller omstilling af produktionen og dermed af forbruget, og sidst men ikke mindst en ret hurtig indtrædende pengeregighed, eller rettere pengeledighed, der fik sin særlige understregning ved den stadig voksende kreditydelse frem gennem krigsårene fra Nationalbanken til besættelsesmagten.

Som et i mange henseender indgribende eksempel på den således skitserede udvikling var brændselsforsyningen under hele krigsperioden genstand for overvejelser og foranstaltninger, bl. a. i kraft af den nøglestilling, som brændsel indtager først og fremmest i produktionen, men også ved den særlige omstændighed, at den uhyre omfattende produktion af indenlandsk brændsel (tørv, brunkul, generatorbrænde) til erstatning for det manglende udenlandske indgik som en faktor også i arbejdssituationen og beskæftigelsessspørgsmålet.

En særlig side af forsyningen med brændselsstoffer var ligeledes benzin og brændselsolie, der så at sige fra krigens begyndelse var underkastet rationering, og fra april 1940 udstedtes

forbud mod anvendelse af benzin til private personkøretøjer, medens anvendelsen til lastvogne begrænsedes til et minimum. Allerede på dette tidspunkt medførte denne foranstaltning en gennemgribende ændring af hele trafikbilledet, som trods senere overgang til erstatningsmidler i betydeligt omfang blev et af krigstidens typiske følger.

De fremdragne træk af krigsårenes almindelige forløb såvel som enkelte sider af de økonomiske forhold har i alt væsentligt deres gyldighed, også når vi ser på *vilkårene for landbruget som helhed*. Ligesom ikke mindst de sidste måneder af 1939 havde frembudt vanskeligheder af forskellig art ved krigstilstanden og specielt med hensyn til afsætningsforholdene, således fortsattes dette i de første måneder af 1940 og forstærkedes i mange henseender med den tyske besættelse af Danmark.

Et hovedpunkt i denne henseende var den svigtende forsyning med foderstoffer og andre hjælpestoffer til landbruget, et problem, der gennem hele krigsperioden lå i forgrunden både af tekniske og økonomiske grunde. Til den indflydelse, som dette forhold først og fremmest øvede på selve husdyrbrugsproduktionen, kom yderligere, at en væsentlig del af det hjemmeavlede korn måtte indgå i befolkningens forsyning, særlig med brød.

Den direkte følge af foderknapheden blev det næste mørke punkt, nemlig at landbruget blev stillet over for nødvendigheden af en reduktion af besætningerne, der med voldsomhed indtraf fra krigens og besættelsens allerførste tid. I løbet af et års tid var man nede på omkring halvdelen af den normale størrelse på så vigtige områder som svin og høns, i 1943 for svinenes vedkommende endnu adskilligt lavere, og selv om der i de sidste par år af krigen nåedes en stigende tendens, var stillingen dog den ved krigens slutning i 1945, at der for alle besætningsarter, dog med undtagelse af heste, var en nedgang sammenlignet med 1939, deraf for svin og høns på omtrent

50 pct. Bidragende til landbrugets vanskeligheder var også netop i flere af krigsårene unormalt strenge og sene vintre, i denne henseende også væsentlig i den første del af besættelsestiden, hvilket sammen med de på anden måde unormale vilkår satte sit mørke præg på hele tilværelsen.

For afsætningens vedkommende gjaldt det som helhed, at de afgørende foranstaltninger, forhandlinger og beslutninger lå i hænderne på regeringen og de af denne indsatte, særlige organer, i hvilke landbruget gennem sin repræsentation af fremtrædende og sagkyndige mænd havde sin nære forbindelse med og væsentlige indflydelse på sagernes gang. På den anden side må krigsperioden utvivlsomt siges at have betegnet en udvikling, hvorunder den politiske og statslige indstilling til foreliggende afgørelser eller spørgsmål var mere fremtrædende end normalt i forhold til den rent erhvervsmæssige. I den indføjede oversigt er for de enkelte år indenfor selve krigsperioden samt det efterfølgende 1946, hvor forskellige afviklinger blev foretaget også med direkte sigte på de efterfølgende år, anført de årlige gennemsnitspriser på de vigtigste eksportprodukter samt værdien af landbrugets udførsel og endelig den årlige forrentningsprocent, nu betegnet på investeret kapital.

Med hensyn til priserne er deres stabile ni-

Landbrugets prisforhold og driftsresultat

	Flæsk Øre pr. kg	Smør Øre pr. kg	Æg Øre pr. kg	Slaglekvæg Øre pr. kg	Landbrugets udførsel mill. kr.	Forrentnings- procent
1940.....	194	312	139	61	1,256	3,6
1941.....	237	389	201	102	970	7,1
1942.....	247	389	231	111	594	5,2
1943.....	267	389	245	108	827	6,6
1944.....	272	389	241	109	939	8,8
1945.....	269	389	233	109	689	7,2
1946.....	268	403	243	109	1.106	3,2
Gnsstl. 1940-46	251	380	219	101	912	6,0

veau særlig udtryk for deres fastsættelse i de fleste tilfælde ved generelle aftaler med regeringen eller dens særlige administrative instanser, omend i væsentlig grad efter de foreliggende vilkår for afsætningen. I værdien af udførslen afspejler sig dels i fremtrædende grad de foreliggende produktionsmuligheder, men også på afgørende måde de stadige krav om placeringen af betydelige varemængder på hjemmemarkedet.

Som det fremgår af de anførte tal for forrentningsprocenten, lå denne med undtagelse af 1940 og 1946 på et ret tilfredsstillende niveau, i nogen grad formentlig som følge af det begrænsede produktionsapparat, idet nemlig iøvrigt omkostningsstigningerne også for landbruget spillede en uforholdsmæssig rolle sammenholdt med indkomstmulighederne.

I nogen måde indtager oversigtens sidste to år, 1945-46, en særstilling i forhold til de foregående år på grund af den principielt ændrede situation efter krigens ophør. I denne henseende samler interessen sig om de trufne betalings- og prisoverenskomster med Storbritannien i løbet af sommeren 1945 og fortsat i 1946. Betalingsoverenskomsten af 16. august 1945 gik ud på fastsættelse af en vekselkurs mellem den danske krone og pund sterling på kr. 19,34, medens de trufne aftaler om priserne på mælk, bacon og æg omfattede en nedgang i disse i retning af en ligestilling med de engelske dominions. Den nærmere udvikling på sidstnævnte område vil senere blive fremdraget under den specielle omtale af bacon.

Svinebestandens hårde medfart og avlsarbejdet

Som det allerede foran er påpeget med hensyn til landbruget i almindelighed, var det et af de mest fremtrædende træk i produktionsudviklingen under krigen og den tyske besættelse, at de svigtende fodringsmuligheder, som følge

af udeblevne tilførsler fra udlandet eller forøget behov til særlige formål her i landet, medførte en besætningsreduktion, der vel var mere eller mindre indgribende for de forskellige grene af husdyrbruget, men dog som helhed bestemmende for dettes udfoldelse. Det afgørende forhold var på denne måde væsenforskelligt fra normale vilkår for produktionen, hvor afsætningsmuligheder i hovedsagen er bestemmende for dennes omfang og art, endogså, som tilfældet havde været i de nærmest forudgående år, således, at denne balance måtte tilvejebringes ved den lovfæstede regulering af produktionen.

Hvad der således gjaldt landbruget som erhvervsgren, viste i første række sine virkninger inden for selve svineproduktionen og dermed på dennes vidtforgreneede virksomheds område. Det er i anden forbindelse, men med gyldighed også for krigsårenes erfaringer, påpeget, at denne produktionsgren inden for landbruget var den, der hurtigst og stærkest reagerede overfor forskydninger i op- eller nedadgående retning. I en så ustabil og bevægelig tid som under krigen måtte svineproduktionen derfor naturligt være i frontlinien også ud fra samtidens bedømmelse af den økonomiske situation for landbruget eller måske som noget af et barometer for indtrufne eller imødesete forskydninger.

I bogens statistiske afsnit indeholder tabellen for svinetællingerne også i krigsperioden *de årlige tal for svinebestanden* og dennes forskellige grupper (orner, søer, fedesvin og grise på under 2 måneder). En betragtning af den samlede bestand tager naturligt sit udgangspunkt i tallet for 1939 på godt 3 mill. svin, der efter en mindre stigning i 1940 næsten brutalt tilkendegiver retningslinierne i de følgende år. Allerede og med særlig voldsomhed betegnede dette en fuldstændig forskydning i niveauet for 1941, til henimod en halvering fra 1940, og en yderligere nedgang for 1942, hvor minimumstallet nåedes ikke alene for

krigsårene, men indenfor en periode helt tilbage til den første verdenskrig, med det nævnte års bestand på 1,2 mill. svin.

Et overraskende udslag i modsat retning tegnede de to følgende år, 1943 og 1944, der kom op på over 2 mill. Baggrunden herfor var forbedrede produktionsvilkår og en delvis stabilisering af priserne, der dog atter for årene 1945-46 ændredes ved yderligere fodringsvanskeligheder og de ugunstige handelsaftaler med Storbritannien, som er nævnt foran. I de to sidstnævnte år lå svineantallet således på henholdsvis 1,6 og 1,8 mill.

Nogen principiel forskel i forskydningen for de forskellige bestanddele af svinebestanden frembyder krigsperioden i og for sig ikke, idet dog svingningerne i hovedgruppen fedesvin kan siges at være den mest fremtrædende i kraft af sin direkte forbindelse med vilkårene for leveringerne til slagterierne.

Med hensyn til svinebestanden har det sin nærliggende interesse at gøre status for dens størrelse, og modsætningsvis dens reduktion, ved krigens afslutning i forhold til det sidste år før Danmarks særlige tilstand under den tyske besættelse. Til påvisning heraf indeholder hosstående lille oversigt den procentvise størrelse af svinebestanden i forhold til 1939, hvoraf altså også den stedfundne reduktion fremgår.

De i sig selv så bemærkelsesværdige tal, der altså angiver omtrent en halvering af bestanden ved begivenhedernes vendepunkt i 1945, måtte

Svinebestanden i forhold til 1939

	pct.
1940.....	103
1941.....	57
1942.....	39
1943.....	64
1944.....	65
1945.....	52
1946.....	56

selsagt på mange måder øve deres afgørende indflydelse på det økonomiske resultat af svineproduktionen, ligesom også dette udslag af besættelsestidens tilstande bidrog til begrænsning af handlefrihed og andre muligheder. Men på den anden side kunne det fastslås, at svinebestandens reduktion ikke i nævneværdig grad havde været ledsaget af en kvalitetsmæssig nedgang, end sige noget i retning af en svækkelse af den i almindelighed så levende interesse i svineholdet.

En nærliggende bekræftelse heraf var da også, selv i krigstiden og under forhold, der indebar væsentlige afvigelser fra normale tilstande på et så betydningsfuldt område som *avlssarbejdet*, at dette fandt sin fortsatte varetagelse fra begyndelse til slutning af denne periode. Allerede få uger efter den tyske besættelses iværksættelse udsendtes af *Landsudvalget* meddelelse til avlscenterudvalgene i denne retning, dog således at oprettelse af nye centre ikke skulle finde sted.

På linie med svineproducenterne i almindelighed stillede også avlsarbejdet overfor spørgsmålet om opnåelse af tålelige fodringsmuligheder. Efter indhentede oplysninger om forbruget på forsøgsstationerne i løbet af sommeren 1940 og efter drøftelse på et møde med formændene for avlscenterudvalgene kunne der da i begyndelsen af september udsendes meddelelse til de statsanerkendte svineavlscentre om, at der for disse var opnået en godskrivning for levering eller en tildeling af 10 tdr. korn pr. kåret avlsdyr, ligesom også de faste og lokale forsøgsstationer samt fodringsforsøgsstationerne fik en korntildeling. I det følgende år opnåedes en udvidelse af tildelingen, og i 1942 forhøjedes denne for de faste og lokale forsøgsstationer til 75 pct. af foderforbruget.

Under den fortsættelse af avlsarbejdet, som på denne måde var muliggjort, havde dette også i krigsårene sine særlige træk. Det gjaldt således Yorkshirecentrene, der allerede før krigen havde udvist en tilbagegang, som nu under

Med soen til orne – også et led
i avlsarbejdet . . .

krigen yderligere forstærkedes, så at deres antal gik ned fra 13 i 1940 til kun 5 i 1945. Da der stadig indenfor produktionsavlen var nogen interesse for Yorkshireracen, havde Landsudvalget dog indtaget det standpunkt, at disse centre burde opretholdes, ligesom muligheden for fortsat sammenligning mellem Yorkshire- og Landrace også anses for ønskelig.

I nær forbindelse med de knappe fodringsmuligheder frembød krigsårene den særlige foreteelse, at en stigende interesse for de sortbrogede svin gjorde sig gældende, særlig ud fra påstanden om deres større trivsel end de hvide landracesvin under den af situationen påkrævede større anvendelse af grovfoder. Landsudvalget lod i foråret 1943 foretage en række sammenlignende forsøg mellem de sortbrogede og landracesvinene, der imidlertid faldt ud til ubetinget fordel for de sidstnævnte.

Et spørgsmål, som under krigen måtte tildrage sig Landsudvalgets særlige opmærksomhed, var eksporten af avlsdyr. Der var stadig en eksport til Sverige, men principielt i bytte

med derfra importerede dyr, og ligeledes måtte der eksporteres enkelte orner og søer til Tyskland, men kun i et sådant omfang, at det ikke havde nogen avlsmæssig betydning. Tillige forelå i efteråret 1941 en anmodning fra Italien om en større forsendelse af søer og orner, hvis gennemførelse på landbrugsministeriets anbefaling, men trods Landsudvalgets udtalte betænkelighed, blev besluttet. Efter senere meddelelse fra Italien om, at tidspunktet for eksporten måtte udsættes indtil videre, blev der dog ikke mere ud af sagen. En omtrent samtidig henvendelse fra Prag modsatte Landsudvalget sig af hensyn til ønskeligheden af at bevare avlsmaterialet for det indenlandske behov.

Inden for Landsudvalgets virksomhed beskæftigede man sig i 1942 med en revision af »Regler og Vejledning vedrørende Svineavlens Ledelse«, således som disse forelå fra 1937. Efter en grundig behandling, bl. a. på et fællesmøde i Odense mellem Landsudvalget, avlscenterudvalgene og assistenterne, foretoges i

»Reglerne for de statsanerkendte Svineavlscentre« en forhøjelse af maksimum-points for slagte kvalitet, en foranstaltning, der med rette tildrog sig særlig opmærksomhed på baggrund af, at der på dette tidspunkt ikke efter landsnoteringen afregnedes efter kvalitetssortering. Også for avlsdyrenes type og bygning foretoges der en forhøjelse i pointstallene, ligesom »Regler for Optagelse i Svinestambogen« ændredes på nogle punkter.

Også for avlsarbejdet betegnede krigens afslutning og dermed genoptagelsen af produktionen af bacon for det britiske marked et udviklingstrin af principiel betydning. Rigtigheden og værdien af arbejdet også under krigen fandt sin fulde bekræftelse, og målet for fremtiden kunne fastlægges som en fortsat forbedring og stabilisering af den danske Landrace som den rette type af baconsvinet. Af kårede dyr udgjorde i maj 1945 bestanden i 250 Landracecentre 1561 avlssøer og godt 400 orner, og gode forventninger stilledes til det kommende øgede forbrug af avlsmateriale til genopbygning af den så stærkt reducerede danske svinebestand. Nogen pludselig vending i denne henseende indtraf dog ikke i de første par år, særlig i forbindelse med de utilfredsstillende handelsaftaler med Storbritannien og den endnu følelige foderknaphed.

En stærkt forøget efterspørgsel efter avlsdyr meldte sig derimod fra udlandet, såvel de krigshærgede lande i Europa som oversøiske regioner. Ud fra Danmarks forpligtelse til at deltage i det almindelige opbygningsarbejde gav Landsudvalget sin tilladelse til at efterkomme henvendelser fra en overmåde talrig række lande, særlig i foråret 1946. Der knyttedes hertil beslutning om betaling af en afgift, udover den fastsatte pris, som skulle indgå i et fond under Baconudvalgets og Landsudvalgets administration til senere indkøb af avlsdyr og til fremme af dansk svineavl. Efter omfattende forhandlinger og den noget sene fremkomst af Landbrugsministeriets godkendelse i juni 1946 måtte

imidlertid en væsentlig del af de planlagte køb opgives af de pågældende lande, og kun en beskedent eksport til Frankrig og Holland blev det endelige resultat.

Udviklingen i den nærmest følgende tid, navnlig præget af en stigende efterspørgsel herhjemme, gik nu imidlertid i retning af en almindelig modstand mod overhovedet at fortsætte eksporten, og i 1947 toges beslutning om det fuldstændige forbud herimod.

Også inden for årene 1940–46 skete der i Landsudvalget enkelte personskifter. Husmand *Karl Thomsen*, St. Restrup, afgik ved døden i 1942, og som hans efterfølger i udvalget indtrådte fra husmandsforeningerne parcellist *Sofus Jensen*, Atterup, og ved sekretær *C. Trautmanns* død i 1941 valgtes til hans efterfølger også som sekretær for Landsudvalget sekretær *H. Behnke*. Endvidere udtrådte i 1942 gård-ejer *Hj. Jensen*, Karleby, af stambogsudvalget og efterfulgtes af gårdejer *Sigurd Christensen*, Mariendal.

Afsætningen til eksport og hjemmemarked

Det er værd at understrege til indledning, at den nu følgende fremdragelse af nogle hovedpunkter i afsætningsforholdenes såre omfattende og mangeartede forløb gennem krigsperioden i væsentlig grad beskæftiger sig med hele slagteriområdet, altså ikke alene, hvad der gælder andelsslagterierne, men også privatslagterierne og i visse henseender andre former for slagtingen. Det var et af denne periodes fremtrædende træk, at ordningen og bestræbelser i forbindelse med afsætningen gjaldt helheden, i væsentlig grad som fortsættelse af tiden forud, men efter forholdenes natur endnu mere centraliseret i og varetaget af ministerielle og andre officielle myndigheder. Hertil må retfærdigvis føjes, at en afgørende indflydelse på disses funktioner såvel som deres personlige sammensætning var tillagt erhvervets repræsentanter og ikke mindst, at administrationen og den

daglige virksomhed fortsat havde sit hjemsted og tyngdepunkt hos organisationerne, for slagteriernes vedkommende i Fælleskontoret og med dettes ledere og medarbejdere som det udøvende led i arbejdet. Men uanset dette måtte dog de statslige eller politiske synspunkter, bl. a. som følge af den herskende tilstands særlige karakter, i realiteten være de afgørende. En tendens til hævdelsen heraf blev derfor tillige et af krigstidens karakteristiske træk.

Som grundlag for betragtningen af udviklingen som helhed samler opmærksomheden sig naturligt om omfanget af udførslen af de forskellige slagterivarer. Det statistiske afsnit indeholder på sædvanlig måde tallene for de enkelte år, hvor der altså på dette sted særlig henvises til perioden 1940-46.

I oversigten indtager med rette udførslen af *levende svin* førstepladsen, som følge af dennes ekstraordinære udvikling ved besættelsen af Danmark og dermed det tyske markeds dominerende plads og særlige muligheder og krav. I 1940, hvor de første måneder i sig selv på andre måder indebar store vanskeligheder med hensyn til det britiske marked, udviste tallet for levende svin *efter* besættelsens iværksættelse den yderst iøjnefaldende stigning fra 137.000 i det foregående år til godt $\frac{3}{4}$ mill. og en værdi af 122 mill. kr., hvilket selvsagt var resultat af den fuldkomne omlagte eksport til samling om Tyskland, således som også det i tabellen anførte procenttal på lige ved 100 bekræfter. Nedgangen i udførslen allerede i 1941 til under en trediedel i kvantum og noget lignende i værdi, og iøvrigt et væsentligt lavere i de følgende år indtil og med 1944, skyldtes først og fremmest den stedfundne nedgang i svinebestanden, men også særlig hjemmemarkedets forsyningskrav, idet som anført eksporten udelukkende foregik til Tyskland. For 1945 gjorde krigens og besættelsens ophør sig gældende ved kun en mindre udførsel af levende svin, bl. a. på grund af den genoptagne baconeksport til Storbritannien.

Den følgende del af statistikafsnittets tabel omfatter udførslen af *bacon og flæsk*, hvor niveauet som helhed, ligeledes af de foran nævnte årsager, lå væsentlig lavere end normalt og frembød betydelige forskydninger mellem de enkelte år. Hertil kommer den principielle afvigelse fra alle foregående år, som tabellen omfatter, tilbage til 1880'erne, at årene 1941-44 melder nul for udførsel til det britiske marked. Med undtagelse af 1940 og 1944 lå iøvrigt denne klassiske eksport på et årligt kvantum af under 100 mill. kg og en værdi under 200 mill. kr.

Hvad endelig angår udførslen af *slagteri-affald og svinefedt*, tilkendegiver den statistiske oversigt herom, at krigsperioden helt igennem frembød særdeles beskedne resultater på begge områder sammenlignet med både de forudgående og efterfølgende år. Også med hensyn til markedet for disse varer var selvsagt Tyskland det vigtigste bortset fra 1946, men tillige må understreges den nære forbindelse med hjemmemarkedets forsyning på disse vareområder.

Medens der nu ved disse oversigter er givet et generelt billede af størrelsesforhold og bevægelser i udviklingen, fik denne sit særprægede indhold ved begivenheder og handlinger af afgørende indflydelse på slagteriproduktionens vilkår.

På et tidligere sted er berørt, hvordan den almindelige stemning fra begyndelsen af 1940 og som fortsættelse af de forudgående måneder under krigstilstanden var præget af mørke forventninger til den nærmeste fremtid. De herskende vilkår for transporten til det britiske hovedmarked og dettes stærkt regulerende foranstaltninger skønnedes at stille en væsentlig indskrænkning af svineproduktionen som en uafvendelig følge af situationen. En streng vinterperiode havde forøget slagtingerne, og de håbløse afskibningsmuligheder medførte store oplagringer på slagterierne.

Baconudvalget i samråd med Fællesbestyrel-

Under besættelsen – indkøbskøen foran slagteriets butik (Odense) reguleres af politibetjente

sen måtte da skride til det drastiske skridt at standse slagtingerne en uge i slutningen af februar (1940), og landsnoteringen suspenderedes et par uger af den højst ekstraordinære årsag, at der manglede penge til udbetaling til leverandørerne. Endog et mislykket forsøg på at rejse lån i Nationalbanken i denne anledning forlenede situationen med sin særlige alvor. En nærliggende side af hele den økonomiske udvikling var iøvrigt spørgsmålet om prisvilkårene i England, påvirket som de var både af de trufne krigsforanstaltninger på det engelske marked og ordningen i Danmark af sterlingkursen, således som det i tidligere forbindelse er omtalt. I denne henseende kom på et tidspunkt, som vi med vort senere kendskab til begivenhederne kan kalde i den 11. time, en ny lov af 30. marts om »udligning af misforholdet mellem landbrugets eksportpriser og produktionsomkostninger«, der fastsatte et tilskud til landbruget til forhøjelse af priserne, bl. a. for bacon-eksporten til England, svarende til tre fjerdedele af forskellen mellem eksportværdien efter en sterlingkurs på 22,40 og efter den til enhver tid gældende sterlingkurs, dog mindst 19,40.

Med hensyn til den reelle virkning af denne foranstaltning og så at sige i alle andre henseender som afbrydelsen af hidtidige bedømmelser af forudgående eller kommende vilkår

og, for så vidt angår vort emne her, som indledning til den principielle omlægning af produktions- og afsætningsvilkårene indtraf da den tyske besættelse af Danmark den 9. april. Nødvendigheden af at skaffe sig en almindelig klaring af hele situationen, i denne henseende også den svigtende mulighed for at få frigjort slagteriernes og Baconudvalgets tilgodehavender i udlandet på adskillige millioner kroner, førte til, at Fællesbestyrelsen og Baconudvalget tog beslutning om at aflyse slagtingerne i den første uge, hvad der selvsagt ikke kunne virke beroligende inden for slagterikredse.

Betalings- og leveringsforholdet fandt dog sin ordning, og i løbet af de følgende uger kunne det med tilfredshed fastslås, at slagterierne havde fundet en vis tilpasning til de nye forhold – en evne og en egenskab, hvortil de følgende år i mange henseender måtte stille deres særlige krav. Ved afholdelse af formands- og direktørmøder, et ekstraordinært delegeretmøde i begyndelsen af august og ved hyppige og fyldige skriftlige underretninger blev der fra Samvirksomheden og Fælleskontoret udfoldet omfattende bestræbelser for at opretholde den vanlige nære kontakt i så henseende.

Et afgørende punkt var retningslinierne for selve det løbende arbejde, først og fremmest afsætningen under den med besættelsen ind-

trufne samling om det tyske marked. Et væsentligt udgangspunkt herfor betegnede en overenskomst med de tyske myndigheder allerede i slutningen af april, omfattende afsætning af de tilstedeværende baconlagre på slagterierne og retningslinierne for den kommende eksport af flæsk og levende svin til Tyskland. Der fastsattes den nærmere gruppering af de forskellige varesorter og forholdet mellem disse, der skulle aftales med Reichsstelle i Berlin, ligesom de trufne prisaftaler skulle danne grundlaget for ansættelsen af Landsnoteringen.

Selv om det i forbindelse med denne og mange følgende aftaler er værd at understrege, at den danske regering stod som den officielle part i disse, var det på den anden side således, at pris- og leveringsforhold var underlagt de bestående eksportudvalg. På slagteriområdet gjaldt dette ganske særlig Baconudvalget, der gennem krigsårene var det egentlige centrum for afsætnings tilrettelæggelse, i nært samarbejde indadtil med Fællesbestyrelsen og Samvirksomheden og tillige, som også udtrykt i dets officielle navn, med varetagelse af vigtige funktioner med hele samfundet for øje. Foruden først og fremmest afsætningen af flæsk og bacon blev også kort efter besættelsen f. eks. konserver og forskellige særlige produkter henlagt til Baconudvalgets administration, idet dette officielt blev eneeksportør af alle flæskeprodukter. En vigtig side af disse eksportordninger efter 9. april var det tillige, at Baconudvalget havde hele risikoen ved varernes forsendelse, idet disse aftoges af slagteri, så at afstanden fra leveringsstedet ikke spillede nogen rolle i afregningen.

På et ret tidligt tidspunkt under den nye situation var tillige spørgsmålet om hjemmemarkedets forsyning genstand for drøftelser med regeringen, der under de begrænsede varetillførsler tillagde slagteriernes deltagelse heri en fremtrædende plads. Ved en aftale med Landbrugsministeriet i slutningen af november

(1940) gav således landbrugets hovedorganisationer samt andels- og privatslagterierne tilslutning til, at der fastsattes en engrospris for slagterisvin på kr. 2,40 pr. kg og for svinefedt til spisebrug på kr. 3,50.

Men af vigtighed var det tillige, at der tidligere, ved en bekendtgørelse af 12. oktober, var givet landbrugsministeren bemyndigelse til at fastsætte nærmere regler for fordelingen af tilførslerne af svin mellem hjemmemarkedet og eksporten, medens fordelingen mellem de enkelte slagterier af det disse pålagte kvantum henholdsvis til hjemmemarkedet og eksport skulle fastsættes af Baconudvalget. Som forholdene udviklede sig, ønskedes fra tysk side en begrænsning af det danske forbrug, og der blev derfor ved forhandlinger på regeringsplan fastsat en hjemmemarkedskvota. For at sikre fordelingen mellem de to afsætningsområder blev det endvidere forbudt at afhænde svin til slagting til andre end eksportsvineslagterierne, og slagting måtte oprindeligt kun finde sted på disse, hvad der dog senere udvidedes også til offentlige slagtehus. Til den således tilvejebragte ramme for hjemmemarkedets forsyning knyttede sig i de nærmest følgende år et betydeligt røre og alvorlig utilfredshed inden for slagterikredse. Det centrale punkt var forsyningen af København på baggrund af den trufne ordning, og slagterierne afholdt fragttudgifter samt dækkede forskellige omkostninger og svind ved forsendelsen af svin til hovedstaden. Som medlem af Priskontrolrådet havde Samvirksomhedens formand, *Marius Byriel*, rejst spørgsmålet om højere maksimalpris i København til dækning af prisforringelsen, som derved var påført slagterierne, men modtog et blankt afslag på sit fremsatte krav. En række forhandlinger påfulgte, såvel indenfor Fællesbestyrelsen som med landbrugsminister *K. Bording*, der nu skitserede et forslag til udligning af fragtspørgsmålet.

Dette foregik i slutningen af februar 1942, på et tidspunkt, hvor både hele sagen havde

vundet øget opmærksomhed i vide kredse, og kravet om dens løsning i retning af imødekommethed over for slagterierne havde været genstand for indgående drøftelser ved vigtige lejligheder, således et møde kort forinden i Direktørforeningen og et samme dag afholdt formands- og direktørmøde. På grundlag af den således foreliggende situation nåedes da tilslutning fra andels- og privatslagterierne såvel som priskontrolrådet og repræsentanter for mellemhandelen til en ordning, der trådte i kraft omkring midten af marts (1942). Af dens vigtige hovedpunkter kan nævnes, at der ikke ændredes ved butiksprisen i København, hvad der fra regeringen og andre offentlige myndigheder var lagt vægt på at undgå. Prisen fra slagteri forhøjedes derimod med 5 øre pr. kg, fra de forannævnte kr. 2,40 til kr. 2,45, men slagterierne skulle fortsat levere flæsket fragtfrit både i provinsen og til København. Til dækning af omkostninger og svind fra slagteriet til København skulle betales en afgift på 5 øre pr. kg, der indgik til Baconudvalget, og yderligere opnåedes fra staten en bevilling, der skønnedes tilstrækkelig til at dække fragtudgifterne til København. Som vægtgrænse for svinene fastsattes 15 kg, således at f. eks. småpolte måtte anvendes af slagterierne på anden måde.

I henhold til et fra det foran nævnte direktørmøde fremsat alvorligt krav om at få fastsat klarere linier for flæskefordelingens administration udsendtes i løbet af sommeren (1942) nærmere regler herfor, udarbejdet af Baconudvalget og Fællesbestyrelsen. Efter disse deltes hjemmemarkedskvotaen med $\frac{2}{5}$ til København og $\frac{3}{5}$ til provinsen. På grund af stadig aftagende slagtning måtte forskellige nødordninger iværksættes med hensyn til fremskaffelsen af svin fra slagterierne, navnlig for Københavns vedkommende. For fordelingen af oplandskvotaen fastsattes samme forhold som det i 1939 bestående.

Som nu omtalt for et specielt område af

omsætningen medførte krigen en række restriktioner, der i overvejende grad tog sigte på hjemmemarkedet og navnlig dettes prisforhold, også på områder af direkte interesse for slagterierne og deres medlemskreds. Retningsgivende for udviklingen var udstedelsen på selve dagen den 9. april af generelt forbud mod at beregne højere priser end de gældende såvel i engros- som detailhandel, uden dertil indhentet tilladelse hos priskontrolrådet. Allerede i den nærmest følgende tid fulgte fastsættelse af maksimalpriser på forskellige slagteriprodukter, således på flæsk og kød med angivelse af prisen på de forskellige dele af svinet, derefter i maj 1941 prisstop for slagteriffald, herunder hjerter, lever og nyrer, samt lidt senere angivelse af de særlige maksimalpriser for disse varer. Det samme gjaldt efterhånden for svinehoveder og svineskank, samt en så omfattende og mangeartet varegruppe som konserves, hvor maksimalordningen tillige omfattede bestemte fremstillingsregler for kødkonserves, der fik en afgørende indflydelse på selve produktionens fortsatte sammensætning.

Med henblik på et særligt produktionsområde, nemlig talg, var allerede i 1940 afleveringen heraf indlagt under kontrol af Fedt-nævnet og skulle foregå til nærmere angivne virksomheder, deriblandt Fedtraffineriet i Masnedsund og Andelsslagteriet i Kolding. Forskellige forhold medførte, at administrationen på dette område senere overgik til Fedteksportudvalget. En særlig ordning blev med deltagelse også fra slagteriernes side, ved Fællesbestyrelsen, truffet vedrørende fordelingen af animalske foderstoffer, hvori slagterierne og de særlige destruktionsanstalter var interesserede. Det blev herom i begyndelsen af marts 1942 fastsat, at sådanne varer – og derunder, hvad der havde slagteriernes særlige interesse, nemlig kød- og benmel – skulle fordeles af producenten til grossist, detailhandler og de enkelte forbrugere efter samme forhold som i 1941, hvormod der som fordelingsgrundlag

inden for de nævnte kategorier skulle anvendes det samlede indkøb i årene 1939-41. På baggrund netop af disse års stærke forskydninger i forbruget særlig af kød- og benmel betegnede dette sidste punkt en væsentlig afvigelse fra, hvad Fællesbestyrelsen var gået ind for.

Allerede de fremdragne sider af forholdene særlig i de første krigs- og besættelsesår fastslår disses specielle vilkår for slagterivirksomheden, og dette gælder ikke i mindre grad ved en betragtning af de mere almindelige udviklingslinier på dette område. I adskillige hensænder betegnede utvivlsomt tiden omkring 1942 det mørke lavmål af muligheder og realiteter. Baggrunden var svinebestandens fortsatte nedgang med dennes direkte indflydelse på produktionen, der bl. a. gav sig det drastiske udslag, at der i månederne juni-december overhovedet ikke var nogen eksport af flæsk, ligesom også eksporten af svin kun udgjorde under en fjerdedel af tallet for 1941.

Prismæssigt var aftalen af november 1940 som tidligere nævnt gået ud på en pris af kr. 2,40, der var uforandret indtil foråret 1942, hvor forhøjelsen på 5 øre pr. kg dog kun svarede til omkostningerne ved forsendelse til København. En faktisk forhøjelse af eksportprisen for slagtede svin til Tyskland fandt sted i april (1942), med gyldighed fra 1. oktober. Det drejede sig om 16 øre pr. kg og kun for svin på over 80 kg slagtevægt, således at der fra sagkyndig dansk side blev givet ret stærkt udtryk for, at det øgede foderforbrug i den omhandlede vægtklasse ville betyde et slemt skår i pristillægget. Til produktionen af de store slagterisvin knyttede sig iøvrigt lidt senere den særlige omstændighed, at landbrugsministeriet på foranledning af veterinærmyndighederne udsendte påbud til slagterierne om at hæve glidestængerne i svalegangen for at undgå, at svinene slæbte på gulvet. Den ubetingede efterfølgelse af påbudet viste sig dog forbundet med ret store vanskeligheder.

I betragtning både af landbrugets eget ud-

giftsniveau og den almindelige stigning i priser og lønningsforhold var det nu ganske naturligt en fremtrædende bestræbelse fra Fællesbestyrelsen såvel som andre ansvarlige slagterikredse at søge en mere tilfredsstillende prisordning tilvejebragt. Sammen med repræsentanter for landbrugets organisationer som helhed og med sigte også på en kornordning for 1943-44 førte da slagteriernes ledende folk omkring begyndelsen af marts 1943 en række forhandlinger med landbrugsministeren om en forhøjelse af produktionsprisen på svin og en dertil svarende forhøjelse af Landsnoteringen. Særlig fra regeringen blev der under disse lagt vægt på, at det mindre landbrug havde haft en mere begrænset indtjeningsmulighed end det større, hvilket understregede ønskeligheden af den påtænkte noteringsforhøjelse.

De omfattende forhandlinger førte til et positivt resultat, idet Landbrugsministeriet den 12. marts (1943) kunne meddele, at også den påfølgende drøftelse med de tyske myndigheder var afsluttet således, at producentprisen for svin såvel til eksport som til hjemmemarkedet forhøjedes med 24 øre pr. kg. Der var i denne forbindelse fra tysk side lagt vægt på, at forholdet mellem priserne for svin og for andre landbrugsvarer derved ændredes noget til gunst for svineproduktionen, hvad altså ansås for rimeligt. I henhold til den således trufne ordning forhøjedes Landsnoteringen for ugen fra 14. marts fra det hidtidige tal på 248 til 272 øre pr. kg slagtet vægt.

Med hensyn til noteringsansættelsen var der iøvrigt af slagterierne afgivet løfte om at opretholde denne stigning og som garanti herfor at stille et beløb til rådighed af den såkaldte Baconfond. Dette efterfulgtes af den imponerende stigning i svinebestanden og bedring af produktionsforholdene i det hele taget fra slutningen af 1942 og gennem hele 1943, således som det i tidligere forbindelse er påpeget. Ved vurderingen af denne stigning i svineantallet må desuden ikke overses, at gennemsnitsvægten

pr. svin på grund af Tysklandseksportens ønsker i denne henseende var væsentlig højere end normalt, f. eks. alene i 1943 stigende fra omkring 95 til 102–104 kg levende vægt.

Det lysstrejf over slagteriområdet, som disse forhold betegnede, skyldtes naturligvis i nogen grad forhøjelsen af den garanterede pris, men også særdeles gunstige vejrforhold – noget, som krigsårene ellers ikke havde forvænt danske landmænd med. Men bortset herfra frembød også årene 1943–44 en række offentlige restriktioner og ordninger af priser og omsætning. Bemærkelsesværdig i denne retning var i begyndelsen af maj (1943) en ret indgribende regulering af kød- og flæskehandelen, der gik ud på indførelsen af forbrugerkort, som enhver køber skulle være i besiddelse af. Ved den dertil knyttede bekendtgørelse (af 5. maj) om hjemmemarkedets forsyning med flæsk foretoges en udvidelse af Baconudvalgets kontrol med tildelingen af flæsk fra slagterierne til de forskellige handelsled, og endvidere fastsattes bl. a., at salg af svin til den tyske værnemagt og dennes forskellige institutioner kun måtte ske med afregning gennem Baconudvalget.

Også angående reglerne for fordelingen på forskellige vareområder blev der truffet ordninger, der måtte varetages af slagterierne, således om udskæring af kød og flæsk, om fordelingen af slagteriaffald og svinefedt samt ikke mindst om fordelingen af okse- og kalvekød, på hvilket punkt der opretholdtes den naturlige ordening, at slagterierne kunne tage dyrene med slagtetilladelse direkte ind fra andelshaverne.

Disse og adskillige andre sider af begivenhedernes udvikling i de seneste krigsår træder imidlertid i baggrunden for, hvad selve krigens afslutning, ved den tyske kapitulation og Danmarks befrielse den 5. maj 1945 frembød af politiske, menneskelige og erhvervsmæssige oplevelser og gennemgribende omlægning i alle henseender.

Stillingen på det område, som her er gen-

standen for vor skildring, kan karakteriseres ved, at de første måneder af året 1945 i alt væsentligt betegnede en fortsættelse af tilstanden i den nærmest forudgående tid. Men nærliggende er det, at fornemmelsen under varetagelsen af de løbende opgaver og bedømmelsen af foreliggende spørgsmål, aftaler og ordninger var præget af en vis udhuling af den vægt, som i forudgående situationer af lignende art var tillagt disse.

Rent praktisk var forholdet det, at der ved befrielsen forelå aftaler om en eksport – foruden til Tyskland – til Sverige, Norge og Schweiz, som også fortsattes i et vist omfang. Men overskyggende dette samlede interessen sig om genoptagelse af forbindelsen med vort gamle hovedmarked, England. Nogle få uger efter 5. maj blev etableret et samarbejde mellem de danske myndigheder, hertil sluttet deltagere fra landbruget, og en repræsentation for Storbritannien og U. S. A., hvorigennem tilrettelagdes eksporten fra Danmark, i den udstrækning det var muligt.

Den 13. juli foregik, på en engelsk båd, som var stillet til rådighed, den første forsendelse af danske slagteriprodukter, beklageligt nok bestående af en udpræget lagervare uden særlige forudsætninger for opnåelse af succes på det britiske marked, nemlig gammelsaltede store svin. Omend under de største vanskeligheder ved fremskaffelse af tonnage lykkedes det i de følgende uger at gennemføre en nogenlunde tilfredsstillende afskibning.

Et afgørende punkt var selvsagt i denne forbindelse spørgsmålet om hele grundlaget for Englandseksporten, specielt priserne og som en vigtig side heraf vekselforholdet mellem sterling og den danske krone. Herom er under den tidligere omtale af landbrugets vilkår i almindelighed nævnt forhandlingerne, der førtes i sommeren 1945 og afsluttedes med betalingsoverenskomsten af 16. august om fastsættelse af en sterlingkurs på kr. 19,34, ligesom prisforholdene i retning af en ligestilling med

vilkårene for de britiske dominions optoges til en omfattende behandling.

I denne henseende drejede det sig såvel om bacon som smør og æg. En særlig delegation var udset til at føre disse prisforhandlinger med formanden for Samvirksomheden, *Marius Byriell*, og sekretær *H. Behnke*, som medlemmer på slagteriernes vegne. Med hensyn til forløbet af forhandlingerne udviklede dette sig imidlertid på den yderst ekstraordinære måde, at daværende udenrigsminister *Christmas Møller* under sit ophold i London i forbindelse med betalingsoverenskomstens tilblivelse og med tilslutning af den særlige finansdelegation, der ledsagede ham, optog selvstændige forhandlinger også om prisordningen, men uden derom at have kontakt med, endsige tilslutning fra, prisdelegationen, der befandt sig hjemme i Danmark. Sine forhandlinger førte han yderligere igennem til en aftale med de engelske myndigheder om en nedgang i prisen for de nævnte, danske landbrugsvarer på 10 pct., gældende perioden fra 5. maj til 1. november 1945, og derefter en gradvis nedadgående fortsættelse indtil slutningen af 1946.

Den således foreliggende kendsgerning mødtes med nærmest direkte protest fra ledende landbrugskredse ved hans meddelelse herom efter sin hjemkomst og vakte megen opmærksomhed og stærke tilkendegivelser også fra kredse uden for landbruget. Omfattende drøftelser, hvori også slagteriernes repræsentanter deltog, beskæftigede sig i de følgende måneder bl. a. med ændringer i de fastsatte rammer for nedtrapningen af priserne, hvis tempo, sammen med hele det tilvejebragte niveau for betalingen, fra dansk side fremholdtes som yderst alvorligt for produktionsvilkårene.

Dette førte da til, at spørgsmålet som helhed toges op af regeringen og resulterede i Rigsdagens vedtagelse af en flæskeordning samt en smørordning, med love af 1. oktober 1945. I henhold til flæskeordningen bemyndigedes landbrugsministeren til at yde slagterierne

gennem Baconudvalget et statstilskud af en sådan størrelse, at der for svin på 50 kg og derover indtil udgangen af september 1946 sikredes producenterne en pris pr. kg, der var 10 pct. lavere end prisen pr. 5. maj 1945 for svin på 80,5 kg eller derover.

Omend der på denne måde var givet svineproducenterne en prisgaranti inden for det fastsatte tidsrum, viste det sig imidlertid snart, at den ikke betegnede nogen virkelig spore til en produktionsforøgelse af principiel karakter og ej heller i det hele taget til, at stemningen på slagteriområdet virkelig lettede. Som påpeget tidligere frembød ikke blot 1945, men også 1946 – omend med en lille stigende tendens – en væsentlig mindre svinebestand og dermed lavere produktionsgrundlag, end der var lagt op til ved de større tal i de nærmest foregående år under selve krigstilstanden. Som et udtryk for den herskende stemning indenfor slagterikredse overfor denne udvikling kan nævnes, at andelsslagteriernes delegeretmøde i marts 1946 beskæftigede sig indgående med produktionsvilkår i det hele taget og sluttelig i en resolution vedtog en alvorlig henstilling til regering og rigsdag om, at der under hensyn til den fortsatte nedgang i produktionen og den betydning, dette havde for samfundshusholdningen, hurtigst muligt blev truffet foranstaltninger til sikring af en lønnende svineproduktion, navnlig for tiden efter den gældende prisordnings udløb den 1. oktober.

Med hensyn til afsætningen foregik der, foruden til England som hovedaftageren, en vis eksport både af bacon og andre varegrupper til en del forskellige lande, og netop en vis stigning i priserne på disse sekundære markeder i de første måneder af 1946 blev baggrunden for, at der også fra England fremkom tilkendegivelser i retning af, at man erkendte det berettigede i en forbedring af prisforholdet. Bidragende hertil var også, at det fra dansk side var givet udtryk for, at den ønskede forøgelse af eksporten måtte bygge på noget sådant.

Det formede sig da således, at der i løbet af foråret og den første del af sommeren (1946) førtes en række forhandlinger mellem delegationer repræsenterende den engelske og den danske regering, som gav sig det bemærkelsesværdige resultat, at der den 31. juli i København undertegnede en protokol indeholdende overenskomst mellem de to regeringer om vilkårene for eksporten både af bacon og smør og æg til Det forenede Kongerige Storbritannien og Nordirland. Noget i retning af epokegørende blev aftalen ved som sin gyldighedsperiode at fastsætte årene 1946-49 og dermed at danne indledning til, eller i hvert fald forløber for, hvad der i løbet af de følgende år fandt sin udformning i langtidsaftalerne.

Med hensyn til bacon fastsatte overenskomsten en pris på kr. 2,70 i perioden 1. april-31. juli og derefter kr. 2,85 pr. kg fra 1. august til 31. december (1946), hvad der altså trådte i stedet for den nedadgående prisskala efter overenskomsten af 1945. Dertil kom endvidere for de følgende produktionsår, senest 1948-49, forskellige bestemmelser i henhold til den forventede leverings omfang samt de derpå baserede priser.

Indadtil, over for de danske svineproducenter, kom imidlertid dertil den særlige lovgivning af 14. august (1946) om en smør-, flæske- og ægordning. I henhold til flæskeordningen sikredes der producenterne en pris svarende til en notering på kr. 2,90 pr. kg slagtet vægt for svin på 50 kg og derover i tiden 1. oktober 1946-30. september 1947. Der foretoges samtidig en forhøjelse af maksimalprisen på hele og halve svin fra 1. oktober, nemlig for sådanne med hoved og tær fra kr. 2,45 til kr. 2,65 og for dem uden hoved og tær fra kr. 2,55 til kr. 2,75. Yderligere bestemtes i loven, at beløb for overstigende priser ved eksport skulle tilbageholdes af Baconudvalget eller indbetales som afgift til dette og anvendes sammen med statstilskuddet til udligning af, hvad der lå under den garanterede pris på kr. 2,90.

Den stabilisering, som flæskeordningen af 1946 betegnede, indebar for svineproduktionen sin indflydelse i de følgende år, således som det senere vil blive berørt. Det blev dog ved delegeretmødet i 1947 udtrykt af *Marius Byriel*, at man i forbindelse med ordningen havde oplevet »årets store skuffelse« derved, at opskåret flæsk og tilberedte kødvarer, der var særdeles vigtige varer til hjemmemarkedet, trods udfoldede anstrengelser ikke havde opnået den forudsatte fulde forhøjelse af de fastsatte maksimalpriser.

Andelsslagterierne under krigsperiodens vilkår

Et af krigsårenes fremtrædende træk var nødvendigheden af at centralisere og i væsentlig grad ensrette bestræbelser og foranstaltninger på vigtige interesseområder inden for det praktiske liv. Som det er påpeget i det foregående, gjaldt dette også svineproduktion og slagterivirksomhed, hvor omstændighederne dikterede, at vigtige fremgangsmåder måtte optages og følges til fremme af formål, som havde gyldighed for helheden, i videste forstand for hele det danske samfund.

Det bliver dermed samtidig for den særlige udformning af arbejdet, som andelsslagterierne var hjemstedet for, en væsentlig side af krigstilværelsen, at denne var på forhånd bestemt af omstændighederne, med kun yderst begrænsede muligheder for andet end at holde trit og retning til opnåelse af de bedst mulige vilkår. Med rette bør i denne forbindelse fremhæves, at både de enkelte slagterier og disses samarbejde også i krigsårene stod som den indflydelsesrige faktor i forhandlinger og afgørelser, der tjente til rimeligt fremme af hele denne produktionsgrens interesser og dermed til understregning af mange års hævdvundne principper.

Det nærliggende udgangspunkt for fremdragelsen af enkelte udviklingslinier i andels-

slagteriernes virksomhed i denne periode er tabellens tal i statistikafsnittet for tilslutning af andelshavere, omsætning, driftsomkostninger m. m. I denne henseende var på det førstnævnte punkt en væsentlig stigning det fremtrædende træk, fra godt 193.000 andelshavere i 1940 til omtrent 202.000 i 1946 på de gennem disse år bestående 61 andelsslagterier. Navnlig det sidstnævnte års tal er udtryk for, at det altovervejende antal af danske landmænd i denne periode var tilsluttet et andelsslagteri.

De følgende to kolonner i tabellen belyser, hvad der i mange henseender er det centrale i hele vor betragtning, nemlig antallet af slagtede svin ialt og pr. slagteri. Omtalen i flere forbindelser af de bevægede produktionsvilkår, med voldsomme forskydninger så at sige fra år til år, får sin iøjnefaldende bekræftelse gennem disse slagtingstal. Det gælder nedgangen fra 1940, hvor krigstidens indgribende følger allerede havde givet sig udslag, til minimumsåret 1942 med dets knap 1 mill. svineslagtninger eller 16.000 pr. slagteri, ligesom også tallene i de øvrige år er udtryk for de foreliggende skiftende grader af hemninger eller tilskyndelser på produktionsområdet. Ikke mindst stiller det os nært ind på forholdet ved en betragtning af det enkelte slagteris gennemsnitstal for slagtingerne, varierende fra de 43.000 i 1940 til på det nærmeste kun en trediedel blot et par år senere – for ikke at tale om, at det i gennemsnit for den enkelte andelshaver betegnede en forskel i hans årlige levering fra knap 14 til kun godt 5 svin.

For den almindelige udvikling i andelsslagteriernes slagtingstal gjaldt det iøvrigt, at det i forhold til andre virksomhedsformer på slagteriområdet udviste en procentvis stigning. Af samtlige svineslagtninger udgjorde således andelsslagterierne godt 82 pct. i 1940, men sluttede med godt 85 pct. i 1946, efter at enkelte år, som det vil ses af den særlige tabel i statistikafsnittet, endogså havde ligget over 86 pct.

Okt. 1949 - jan. 1950

Antal afleverede kontrolkuponer 4

Forbrugerkort for KØD

Forbrugerens navn _____

Adresse _____

Forbrugerens navn _____

Forbrugerens navn _____

Adresse _____

Ugen nr. 10	Varebetegnelse	Kr.	Ore	Ugen nr. 10	Varebetegnelse	Kr.	Ore
1				20			
4				25			
7				27			
11				2			
13				4			
18				9			

Overdragelse og udlån af kortet er forbudt. Handlingsinstris

– en mindelse fra krigsårene

For privatslagterierne som den anden store hovedgruppe lå tallet som helhed lidt lavere end i forudgående perioder, nemlig omkring 12–13 pct.

Efter tabellens følgende tal for slagtninger af kreaturer m. m., der vel tilkendegiver visse svingninger mellem de enkelte år, men dog som helhed en ret stabil og nærmest stigende tendens op imod de ialt 500.000, kommer dernæst den årlige omsætning ialt og pr. slagteri. Med forskydningerne mellem de enkelte år, der som yderpunkter har 666 mill. kr. i 1944 og 303 mill. kr. som minimum i 1942 og iøvrigt et gennemsnit for hele perioden på 500 mill. kr., er omsætningstallene ifølge sagens natur resultat af både de foreliggende produktionsvilkår og de forskydninger i prisforholdene, som er omtalt i det foregående afsnit. Men på den anden side må en direkte forbindelse med de netop belyste slagtingstal ikke

overvurderes, idet den samlede omsætning også omfatter en række andre betydningsfulde former for afsætningen, således bl. a. netop i besættelsesårene af levende svin. Et gennemgående træk med gyldighed også for omsætningen var dog det almindelige prisniveau, der måtte accepteres eller var opnået på de forskellige tidspunkter.

Tabellens sidste kolonne for driftsomkostninger pr. slagtet gris viser som helhed en stærk stigning i forhold til de forudgående år, der kan udtrykkes ved, at gennemsnittet for alle årene 1940-46 var 962 øre, hvad der var væsentlig højere end for nogen tidligere periode af længere varighed. Årsagen til dette forhold var dels den særlig i 1942-43 indtrufne voldsomme begrænsning af slagtingstallet, der i tabellen danner grundlaget for omkostningsstørrelsen, men også i nogen måde den almindelige stigning i udgiftsniveauet. Det vil således af tallene for de enkelte år fremgå, at omkostningerne både i de to nævnte år og i 1945-46 lå på mellem 10 og 11 kr. pr. gris.

De anførte tal og en nærmere betragtning af statistikens indgående tabeller vil tilkendegive retningslinierne i andelsslagteriernes arbejdsresultater og vilkår under selve krigen og den nærmest følgende overgangstid mod fredsmæssige tilstande. Men også en mangfoldighed af særegne træk hører til billedet af denne udvikling. Som under forudgående tider med deres forskellige præg af medgang eller modgang, men i forstærket grad ved krigsperiodens unormale og ukendte foreteelser var det de enkelte slagterier, der direkte stilledes over for disse. Det var i den lokale kreds, i forholdet til producer og leverandører af svinene og ved selve slagteriets daglige virksomhed, at vilkårene måtte tages til følge. Det var dem, de trufne ordninger og udstedte bestemmelser byggede på med hensyn til deres gennemførelse og deres rækkevidde af teknisk og økonomisk art.

Som helhed frembød denne placering sine mangfoldige enkeltheder, hvad enten vi tænker

på producent- og andelshaverkredsen eller slagteriet i snævrere forstand og først og fremmest dettes personlige ledelse. For de førstes vedkommende var det påtrængende problem den fuldstændig ændrede fodringssituation og dispositioner i denne anledning med hensyn til svineholdet og produktionsmulighederne i det hele taget, i hvilken forbindelse – som i mange andre – afsætnings- og prisforholdene var den afgørende baggrund. For slagteriernes ledelse, den valgte del heraf som ikke mindst den daglige leder, gjaldt det tilpasningen til det ændrede og stærkt varierende omfang af selve leveringen af svin. Højdepunktet i denne henseende betegnedes de ved særlige lejligheder indtrufne leveringsstandsninger, blandt disse den urovækkende situation efter iværksættelsen af den tyske besættelse i april dagene 1940.

Men til de mere iøjnefaldende tilfælde af ændrede muligheder og deraf opstående krav til hurtig og effektiv handling kom den til stadighed nødvendiggjorte tilpasning til de ofte udviklede bestemmelser om gennemførelsen og indholdet af foranstaltninger i et næsten uoverskueligt omfang, ikke så sjælden en skærpsild at passere, også med hensyn til deres nødvendige praktisering og overholdelse – og undgåelse af det modsatte. Hertil sluttede sig afgivelse af indberetninger, kontrolopgørelser, statistik ved skrivebordet og på arbejdspladsen i hobetal. Ikke mindst i denne forbindelse påtrænger sig en understregning af, hvad det betød for et maskineri af denne art, at modtageren og den administrative instans på dette og praktisk talt alle områder var andelsslagteriernes egen organisation og dennes betroede ledere, omend udstyrede med en officiel bemyndigelse og fuldgyldigt ansvar i så henseende.

Af betydning netop for de enkelte slagterier var det nemlig, at disses samarbejde under forskellige former ikke alene fandt sin fortsættelse, men på vigtige punkter også sin udvidelse og styrkelse under krigen trods dennes i mange henseender isolerende indflydelse. I selve Sam-

virksomhedens og Fælleskontorets levende forbindelse med medlemskredsen og, som det fremgår af de fremdragne linier, i betydningsfulde og indgribende overvejelser og beslutninger, var det en fremtrædende bestræbelse at kende stemninger og krav fra slagteriernes side. Ligeledes gennem iværksættelse af et samarbejde mellem større kredse af slagterierne til oprettelse af nye specielle foretagender eller udvidelse af allerede bestående bragte krigsårene iøjnefaldende udtryk herfor. Dette stod i nær forbindelse med den almindelige specialisering i slagteriernes driftsformer og en utrættelig interesse, selv under krigen, for tekniske fremskridt.

Ligesom det i almindelighed i denne omtale af de stedlige forhold er af vigtighed at henvise til bogens afsnit om de enkelte slagterier og virksomheder, således gælder dette, når det drejer sig om samarbejdets former, i høj grad med hensyn til slagteriernes lokale deltagelse i avlsarbejdet sammen med de landøkonomiske organisationer.

Som udtryk for karakteristiske træk i de enkelte slagteriers udvikling kan foruden de nu fremdragne sider nævnes, hvorledes begrænsningen af produktionen efterhånden tog et så gennemgribende omfang, at der som en almindelig forholdsregel måtte foretages en arbejdsfordeling, hvorved forstås en nedskæring af arbejdstiden, i mange tilfælde kun til få dage om ugen for arbejderne. Sideordnet med dette forhold, som iøvrigt vil blive nærmere omtalt i anden forbindelse, påvirkedes slagteriernes økonomi af de særlige finansielle udviklingsformer. Såvel prisudviklingen som en overgang en ret betydelig reducere af lagerbeholdninger lod dem føle noget af den herskende pengerigelighed eller rettere pengeledighed, som bl. a. dannede baggrund for en bemærkelsesværdig konsolidering, ved afskrivninger og henlæggelser, som særlig fandt sted i besættelsens tidlige år. På den anden side tillagdes der en sådan konsolidering stor vægt af hensyn til usikkerhe-

den ved udenlandske tilgodehavender og krigsperspektivet som helhed.

Det er i det foregående berørt, hvorledes krigs- og besættelsesstilstanden naturligt medførte, at der måtte lægges særlig vægt på en rimelig forsyning af *hjemmemarkedet*, også omfattende slagterivarer. De stramme produktionsforhold, set fra landbrugets side i væsentlig grad på grund af prisforholdene, førte til de mange forhandlinger og særlige ordninger, der selvsagt i væsentlig grad måtte bygge på de enkelte slagteriers medvirken, såvel med henblik på deres respektive opland som hele forsyningens problembarn København. Med de stigende vanskeligheder ved selve varernes fremskaffelse og ved det utilfredsstillende økonomiske grundlag herfor blev hjemmemarkedsordningerne for et betydeligt antal af slagterier et af besættelsesårenes besværlige punkter i tilværelsen.

Omend da billedet af slagteriernes vilkår for det hjemlige virke må siges at frembyde væsentlige træk i den mørkere tone, delte det i denne henseende skæbne med tidens almindelige udvikling. Men uden berøring hermed havde de afgørende linier i arbejdet fundet deres bevarelse, måske på vigtige punkter deres yderligere styrkelse, som grundlag for udviklingen i de følgende år op til nutiden.

De faglige opgavers fortsatte røgt indenfor Samvirksomheden

Tilværelsen under krigen og den tyske besættelse havde på så afgørende måde sit særlige præg ved begivenheder og tilstande i forbindelse hermed, at det for den danske befolknings større eller mindre kredse først og fremmest drejede sig om at klare sig stillingen til disse både med hensyn til følelser og på praktiske områder. Hvad der i den sidstnævnte henseende er fremdraget fra slagterivirksomheden tjener til at bekræfte dette, men under-

streger tillige, hvordan det på usædvanlig måde var faktorer og bevæggrunde udenfor deres egen indflydelse, der var de bestemmende, og som måtte tages til følge og efterlevelse.

Det er derfor en velgørende fornemmelse at fastslå, at der, også når vi taler om dette arbejde, som netop ved sine formål og vilkår var så afgørende placeret ved fronten, ved siden af alt, hvad der var dikteret af forholdene udefra, kunne bevares forståelse for og handlekraft til at opretholde og videreføre den gennem generationer anlagte retningslinje for de faglige opgavers usvækkede varetagelse.

En fremtrædende plads både ved sin tradition og betydning indtog her ansættelsen af *Landsnoteringen*, hvis ydre forløb er angivet i den særlige oversigt i statistikken. Et fremtrædende træk var afskaffelsen af flæskest klassificering i de tre sorteringer, der var foretaget fra krigens udbrud i september 1939 som følge af den tilsvarende afregningsmåde i England. De anførte årlige gennemsnit af Landsnoteringen viser for hele perioden 1940–46 en stigning på henimod 50 pct. sammenlignet med de foregående år, et forhold, der jo imidlertid må bedømmes i forbindelse med produktionsvilkårene som helhed. Men allerede ved selve tallene gennem krigsårene er tilkendegivet et ret iøjnefaldende konstant niveau, der må ses på baggrund af, at prisansættelsen for flæsk ikke fandt sted som en egentlig notering på grundlag af en situationsbedømmelse, men i alt væsentligt ifølge de officielle aftaler mellem dertil bemyndigede regeringsdelegationer o. lign. og vel at mærke som regel for længere perioder.

Landsnoteringsudvalgets funktioner var derfor præget af en væsentlig begrænsning og bestod bl. a. i at skønne over størrelsen af det tilskud, som Baconudvalget ved forskellige ordninger ydede til overholdelse af den garanterede notering og i forhold til, hvad afsætningsmulighederne betingede.

Spørgsmålet om genindførelse af en klassificering var selvsagt til drøftelse ved adskillige

lejligheder, og ikke mindst når det drejede sig om nødvendigheden af ikke at slå af på flæskekvaliteten. Det fik derfor sin særlige aktualitet, da den gamle forbindelse med det engelske marked var genoprettet efter krigens afslutning. Trods stærke røster for at foretage det vigtige skridt, men særlig begrundet med opretholdelsen af ens afregning for alle kvaliteter i England, hengik dog endnu en del år, før klassificeringen igen praktiseredes.

I sammensætningen af Landsnoteringsudvalget foregik der, uanset dettes typiske stabilitet gennem de år, vi beskæftiger os med, visse ændringer. I 1944 indvalgte formanden for Hobro og Omegns Andels-Svineslagteri, gård ejer *And. Nielsen*, Skellerup, i stedet for landstingsmand *M. C. Korsgaard*, Tøttrupgaard, og i de to følgende år forlod to af veteranerne fra direktørsiden udvalget, nemlig *Alf. Madsen*, Horsens, og *E. Høeberg*, Skanderborg, og efterfulgtes af henholdsvis *K. Eriksen*, Hjørring, og *C. Wilhelmsen*, Hammel. Endelig valgtes i 1946 formanden for Andels-Svineslagteriet i Masnedssund, gårdejer *P. Hemg. Hansen*, Sallerup, i stedet for udvalgets mangeårige formand, gårdejer *Jens Pedersen*, Vrangstrup.

Også *flæskebedømmelsen* fortsattes under krigssituationen ved det særlige dommerudvalg og med direktør *J. Mehlsen*, Slagelse, som formand og dens faste rapportør til delegeretmødet gennem en lang årrække. Afbrydelsen af forbindelsen med England betød en væsentlig begrænsning særlig i afholdelsen af de store samlede bedømmelser under besættelsen, bl. a. fordi det nye lokale i Esbjerg var taget i benyttelse af »værnemagten«. Fra 1945 – og »befrielsen« også på dette specielle punkt – antog bedømmelsen visse normale former, men havde tillige på væsentlige punkter fundet sin værdifulde udvidelse særlig på dommerudvalgets initiativ.

Efter indgående drøftelser med Fællesbestyrelsen og med tilslutning såvel fra denne som

delegeretmødet i 1944 var der således iværksat et omfattende forsøgsarbejde på slagterierne og gennem et nært samarbejde mellem disse på en række produktionstekniske områder, angående arbejdsmetoder, varekvalitet m. m. Det foregik under ledelse af forsøgsleder *Jens Madsen*, Baconkontrollen, og således i nær kontakt også med dennes virksomhed og som en værdifuld udvidelse heraf. Ligeledes var i dommerudvalgets nævnte forhandling med Fællesbestyrelsen indgået forslag om ansættelse af en maskiningeniør til assistance for slagterierne med hensyn til maskinanlæg, tekniske installationer, produktionsmæssige ændringer o.s.v., og varetagelsen af opgaver af denne art var senere overdraget ingeniør *K. Hvirvelkjær* med stort udbytte for slagterierne, som tilsluttede sig samarbejdet herom.

Endnu en gren af de strengt faglige opgaver betegnede *fedtbedømmelsen*, hvor også tidens særlige forhold virkede hemmende på arbejdets normale gang. Afgørende i denne henseende var ikke mindst, at hjemmemarkedet under krigen lagde forøget beslag på den i sig selv stærkt nedsatte produktion af spisefedt, så at der kun var lidt eller ofte intet til eksport. For at opnå størst mulig sikkerhed for fedtets kvalitet og fremstilling foretoges bedømmelserne med sigte på en række særlige forhold, idet undersøgelser i så henseende foretoges først og fremmest på mejeri- og slagterilaboratoriet på Landbohøjskolen.

I nogen måde organiseret under ret selvstændige former knyttede sig også i krigsårene stor interesse til *forsikringsvirksomheden*. Herom indeholder hosstående oversigt tallene for de enkelte grene i årene 1940-46 med hensyn til deres omsætning udtrykt ved præmieindtægt og ydede erstatninger i foreliggende tilfælde.

Som det skønnedes formålstjenligt, etableredes ved krigens udbrud i 1939 en særlig gren af søforsikringen som en egentlig *krigsforsikring*, navnlig ved transporten af bacon fra slag-

Forsikringerne 1940-46 (1000 kr.)

	Søforsikring A		Søforsikring B		Brandforsikring		Ulykkesforsikring	
	Præmier	Erstatninger	Præmier	Erstatninger	Præmier	Erstatninger	Præmier	Erstatninger
1940....	76	16	363	344	85	13	78	47
1941....	20	2	145	-	102	111	66	37
1942....	13	30	47	5	247	112	58	12
1943....	10	13	53	-	279	161	64	5
1944....	28	6	78	-	319	10	76	8
1945....	30	2	44	2	304	15	73	22
1946....	20	1	16	-	304	26	76	5

terierne til England fra krigens udbrud til den 9. april 1940.

Også den særdeles vigtige *brandforsikring* udviste betydelige fordele for deltagerne, og som en nærliggende ordning med sigte på den bredest mulige fordeling af risikoen ved indtræffende skader oprettedes i 1944 en skadesreguleringskonto, hvoraf et eventuelt fremkommende underskud kunne dækkes uden direkte forbindelse med præmiebetalingen. For præmiebetaling og erstatninger indenfor *ulykkesforsikringen* spillede i vigtige henseender også den almindelige udvikling på dette område en vis rolle, bl. a. ved særlige regler ifølge lovgivning og andre aftaler.

I nogen måde sin særlige placering havde ligeledes *Slagteriernes Fællesindkøbsforening*, hvis fremskaffelse af forbrugsvarer på et stigende antal områder på følelig måde var påvirket af krigs- og besættelsesårenes begrænsede forsyningsmuligheder. Den anførte oversigt

Slagteriernes Fællesindkøbsforenings omsætning

	Mill. kr.
1940.....	5,6
1941.....	3,6
1942.....	2,8
1943.....	3,9
1944.....	4,3
1945.....	3,6
1946.....	6,0

over Fællesindkøbets omsætning, der viser ret varierende tal for de enkelte år, bekræfter, hvorledes forholdene øvede deres indflydelse. I forretningsmæssig henseende skiftede f. eks. i nogen måde selve vareområdet i retning af erstatningsvarer, hvilket bl. a. gjaldt forsyningen med brændsel, som indtog en voksende plads, eller en af de tidligere store artikler, wrappers, der jo ikke mere kunne fås i England, men takket være, at tyskerne vaskede dem efter brugen og sendte dem tilbage til Danmark, benyttedes i den tyske eksport. Trods den vedholdende vareknaphed betegnede dog krigens afslutning en lysning i Fællesindkøbets virksomhed og fortsættelse af dets indsats i de efterfølgende år.

Så at sige et særligt afsnit af arbejdet indenfor Samvirksomheden og ligeledes omfattende privatslagterierne var ordningen af *arbejds- og lønforholdene*. Her var stillingen den, at der fra foråret 1938 forelå den ved særlig lov tilvejebragte overenskomst mellem *Andels- og Privatslagteriernes Arbejdsgiverforeninger* og både *Dansk Slagteriarbejderforbund* og *Dansk Kedel- og Maskinpasserforbund*, med løbetid indtil begyndelsen af april 1940. Dertil kom, at man fra slagteriernes side omkring nytår havde tiltrådt den særlige dyrtidsordning, som var truffet mellem hovedorganisationerne i efteråret 1939.

Ved overenskomstens udløb nåedes der i første omgang ikke noget resultat med forbundene. Et i denne anledning af forligsmanden fremsat mæglingforslag kunne ikke tiltrædes af arbejdsgiverne, og der nedsattes så et nævn til afgørelse af nødvendige ændringer i overenskomstens almindelige bestemmelser. En afgørende vending i denne situation betegnede det nu, at Rigsdagen den 28. maj vedtog en lov om afgørelse af de på dette tidspunkt bestående uoverensstemmelser mellem visse organisationer, herunder slagterikonflikten. Ifølge loven skulle disse afgøres ved en voldgift, der for alles vedkommende fornyede de gældende

overenskomster med de deri indeholdte dyrtidstillæg.

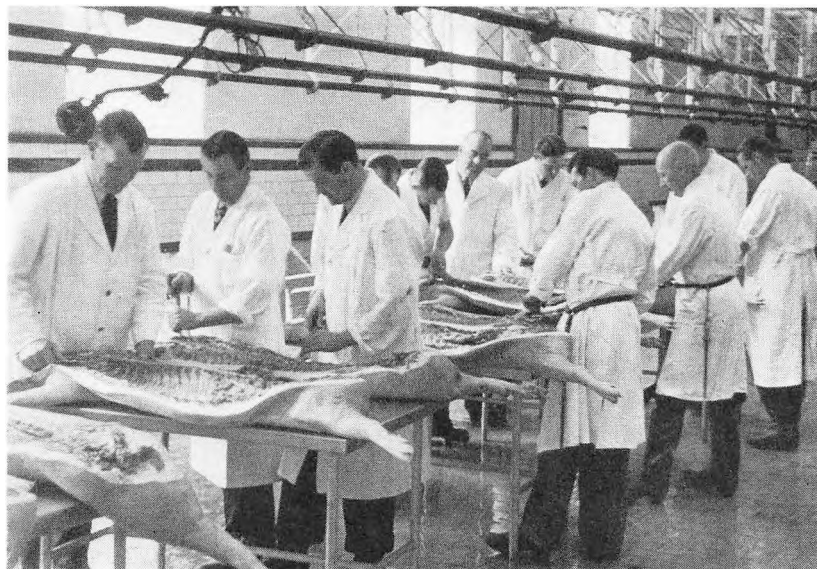
Af afgørende indflydelse på lønudviklingen under krigen var derefter Rigsdagens vedtagelse af *loven om arbejdsforhold* af 14. september (1940), hvis hovedpunkt var oprettelse af *Arbejds- og Forligsnævnet*, der fik afgørelsen af foreliggende arbejdsconflikter, såfremt disse ikke kunne ordnes af parterne. Der var hermed, i overensstemmelse med formålet, lagt op til, at disse i de nærmest følgende år fandt sig til rette uden åbne konflikter, og på den anden side, at de forekommende krav om lønforhøjelse fandt deres løsning ved dyrtidstillæg fra tid til anden.

Også for slagterierne blev denne fremgangs-måde praktiseret for årene 1941-44. Ved krigens og besættelsens ophør antog også lønforholdene en delvis ændret karakter, ikke mindst efter at loven om arbejdsforhold var udløbet fra 1. november 1945. Dog også for det kommende år fra foråret 1945 var der sluttet overenskomst omfattende et dyrtidstillæg, men samtidig med en forhøjelse af grundlønnen.

Den følelige uro, som i arbejdsmæssig henseende satte sit præg på tiden ret nært efter krigen, gav sig da i 1946 udslag i en konfliktsituation for slagterierne. En almindelig opsigelse af overenskomsten fra arbejdernes side medførte, at forhandlinger optoges i begyndelsen af marts, men uden resultat, hvorefter der i samarbejde med forligsmanden tilvejebragtes enighed om et overenskomstgrundlag, der imidlertid forkastedes af slagteriarbejderne. På denne baggrund måtte levering af svin til slagterierne aflyses fra den 15. april, og få dage efter iværksattes en strejke, der trods fornyede forhandlinger om en overenskomst samt et mæglingforslag fra forligsmanden først fandt sin afslutning efter fire ugers varighed og i kraft af, at Rigsdagen den 10. april ophøjede det nævnte mæglingforslag til lov.

Foruden at arbejdsgiverforeningerne beskæftigede sig med de større lønområder, så-

- fra arbejdet på de første slagterikursus i Odense

ledes med Handels- og Kontormedhjælperforbundet, Foreningen af Arbejdsledere og Andelsslagteriernes kontorpersonale, forefaldt en række drøftelser og underhåndsaftaler med slagterierne angående specielle sider af arbejdet. I denne henseende spillede det en fremtrædende rolle under en stor del af krigen, at der på grund af den gennemgribende begrænsning af produktionen både på selve slagterierne og de særlige virksomheder måtte foretages en væsentlig arbejdsfordeling, der over adskillige perioder var af et sådant omfang, at arbejderne, men også i nogen grad funktionærerne, kun var beskæftiget nogle få dage om ugen.

Medens formandsskabet i Arbejdsgiverforeningen gennem de omhandlede år blev varetaget af proprietær *Knud Thomsen*, Sølund, foregik i bestyrelsens sammensætning enkelte ændringer. I 1942 afløstes proprietær *L. Pedersen*, Skjerninggaard, af landbrugslærer *Chr. Kjær-Nielsen*, Hjallesø, der imidlertid afgik ved døden 1944. Direktør *Th. Rasch*, Hadsten, frabad sig samme år genvalg, og som nye medlemmer indvalgte da direktør *N. Yding*, Haslev, og gårdejer *K. Hansen*, Tullebølle.

Foruden de nu omtalte forskellige arbejdsområder var der selvsagt endnu en række spørgsmål og opgaver, der tildrog sig interesse og var genstand for belysning og drøftelser i disse bevægede år. Ved flere lejligheder var således fremdraget ønskeligheden af at få hjembragt *det betydelige tilgodehavende*, særlig i England, i forbindelse med den pludselige besættelse. Det drejede sig for Englands vedkommende om op imod en snes mill. kroner, der udgjorde værdien af baconladninger, hvor pengene ikke var kommet hjem den 9. april 1940.

Men selve hjembringelsen trak i langdrag. Efter først i 1941 at have opnået anerkendelse fra de ministerielle myndigheder af, at selve beløbet tilhørte andels- og privatslagterierne, hengik endnu indtil 1946, før en væsentlig del, nemlig 13,6 mill. kr., var hjembragt. Restbeløbet, ca. 5 mill. kr. kom senere. Af de 13,6 mill. kr. tilkom knap 12 mill. kr. andelsslagterierne og knap 2 mill. kr. privatslagterierne. For de førstnævntes vedkommende fordeltes ca. 8 mill. kr. til de enkelte slagterier, medens resten blev inden for Samvirksomhedens rækkevidde.

Indgående forhandlinger, hvoraf visse ho-

vedpunkter skal påpeges i det følgende, havde allerede tidligt fundet sted om selve denne fordeling og den dertil knyttede anvendelse. Det første afgørende skridt i så henseende blev imidlertid på delegeretmødet 1947 en bekræftelse af det foregående delegeretmødes beslutning om anbringelse af 4 mill. kr. i en fond til fremme af slagterierhvervet, hvis fundats efter forudgående redegørelser og indgående behandling nu blev vedtaget.

Nært knyttet til spørgsmålet om det hjembragte tilgodehavende blev imidlertid forskellige planer af ret vidtgående perspektiv, der dog delvis havde taget form allerede forud for det store beløbs tilstedeværelse. Dette gjaldt nemlig oprettelsen af en *slagteriskole*, hvorom der i 1943 fra dommerudvalget for flæskbedømmelserne var fremsat forslag, udarbejdet af baconinspektør *G. Hohwy*, og som havde vundet tilslutning såvel fra Fællesbestyrelsen som delegeretmødet. Formålet hermed var at give kontorfunktionærer, arbejdsledere og arbejdere en videregående uddannelse, og til planen var knyttet tanken om senere at få bygget et forsøgs- og skoleslagteri til fremme af et forsknings- og forsøgsarbejde.

Den videre udvikling formede sig således, at der kort før nytår 1944 nedsattes et skolearbejdsudvalg, med sekretær *H. Behnke* som formand, der skulle udarbejde undervisningsplan og iøvrigt forestå arbejdets iværksættelse og gennemførelse. Allerede i slutningen af februar (1944) kunne meddelelse udsendes om det første 6 måneders kursus på slagteriskolen, der åbnedes den 9. maj og fik til huse i Odense, med undervisningssted dels på byens tekniske skole, men navnlig på Odense Exportslagteri med hensyn til den praktiske belæring. Slagteriets leder, direktør *E. Hohwy*, var også i denne forbindelse skoletankens aktive kraft og bidrog til hele arbejdets vellykkede forløb i de nærmest følgende år, med afholdelse af kurser for kontorphonale og ikke mindst praktiske folk, bl. a. mestersvende fra slagterierne.

Den således tilrettelagte fremgangsmåde var imidlertid både ud fra praktiske hensyn og i henhold til planens egentlige perspektiv betragtet som en overgangsform. På slagteriernes delegeretmøde i 1946 forelå derfor fra skoleudvalget forslag om at bygge et særligt forsøgs- og skoleslagteri. I sin egenskab af formand for Direktørforeningen og på dettes vegne fremsatte direktør *E. Hohwy* en indgående redegørelse for hele sagen med fremhævelse af dennes betydning i afgørende retninger og oplyste med hensyn til de fornødne midler, at skoleudvalget regnede med et beløb på ca. 2 mill. kr.

Med hjembringelsen af det engelske tilgodehavende som udgangspunkt for omtalen af den første udformning af slagteriskolen er det nærliggende også at nævne, at daværende forsøgsleder, dr. *Hjalmar Clausen*, ligeledes på delegeretmødet i marts 1946 forelagde en vidtrækkende plan om udvidelse og styrkelse af *forsøgsarbejdet på svineavlens områder*. På forsøgsrådenes og forsøgsvirksomhedens vegne stillede han forslag om oprettelse af 3 nye forsøgsstationer, der var anslået til at ville koste 1,4 mill. kr. Han understregede over for omfanget af dette forslag nødvendigheden af den fulde udfoldelse af kvalitetsarbejdet med begrundet udsigt til at generobre den prismæssige førerstilling for dansk svineproduktion, som ville betyde et mange gange større beløb.

Det på dette stadium opnåelige resultat af begge de nævnte forslag blev imidlertid delegeretmødets beslutning om at hensætte 4 mill. kr. til formål af den forelagte art og med senere behandling af enkeltheder i anvendelsen. Foran er omtalt oprettelsen af den særlige fond, som påfulgte i 1947.

Skildringen af hovedpunkter i det omfattende og specialiserede arbejde inden for Samvirksomhedens rammer har efter de sædvanligt fulgte linier kun i beskedent omfang hertil knyttet fremdragelse af de deltagende personer på de forskellige poster. Men også på dette sted skal nævnes nogle af de personskifter, som fore-

Sekretær *C. Trautmann*

gik i den omhandlede periode. For Fællesbestyrelsens vedkommende gælder det da, at husmand *Andreas Søndergaard*, Outrup, i 1940 indvalgte i stedet for gårdejer *S. A. Søndergaard*, Filholm. Det næste nyvalg var i 1943, da proprietær *K. Røhr Lauritzen*, Demstrupgaard, afløste proprietær *S. Haue*, Seest, som indehaver af landsmandatet. Året efter afgik direktør *Chr. Emborg*, Esbjerg, ved døden, og i hans sted valgtes direktør *A. Jespersen*, Struer. I 1946 indvalgte direktør *E. Hohwy*, Odense, i stedet for direktør *Jul. Andersen*, Masnedsund, der var afgået ved døden, og samme år nedlagde gårdejer *Jens Pedersen*, Vrangstrup, sit mandat i Fællesbestyrelsen og på andre pladser og efterfulgtes på bestyrelses-

pladsen af proprietær *E. Nielsen-Skensved*, Nyelandsgaard, Havdrup.

Til hvervet som revisor nyvalgtes i 1942 proprietær *E. Bojsen*, Hovedgaard, i stedet for direktør *J. Bohn*, tidligere Faaborg, medens iøvrigt direktør *C. Christensen*, Skelskør, gennem hele perioden var valgt som den anden revisor.

Et personskifte indenfor Samvirksomhedens snævre inderkreds, i alle forbindelser med dennes arbejdsmæssige og ledende indsats, kastede sit særlige skær over de første krigsåre, idet Fællesbestyrelsens sekretær, *C. Trautmann*, efter kortvarig sygdom døde i begyndelsen af juli 1941, kun 42 år gammel. Til hans efterfølger udpegedes hans nære medarbejder og næstkommanderende, daværende fuldmægtig *H. Behnke*.

Sekretær Trautmann havde siden sin overtagelse af sekretærposten i 1930 øvet sin afgørende indflydelse på opbygningen af Fælleskontorets virksomhed og dermed dets fra alle sider anerkendte og selvskrevne placering og hjemsted for varetagelsen af slagteribrugets interesser og samarbejde. I administrationen og gennemførelsen af beslutninger, aftaler og ordninger, som netop tiden fra hans overtagelse af den daglige lederstilling var præget af, viste han sine sjældne evner. Hans faste og resolute optræden, der nu og da kunne opfattes som en trang til at herske, var udslaget af en personificering hos ham selv af ansvaret i sin egen person, med hvad dette indebar af krævende indsats i et næsten ubegrænset omfang. I den organisationsmæssige nydannelse, som opfyldte tiden for Trautmanns livsgerning, var han en af de markante og ledende skikkelser.

X. Stærke udviklingsår mod nutid og fremtid

Med fremdragelsen af hovedtræk i andelslagteriernes udvikling og virksomhed gennem de sidste 14-15 år op til nutiden bevæger vi os indenfor et tidsrum, der for flertallet af bogens læsere ikke egentlig er historie, men i væsentlig grad omfatter begivenheder og arbejdsformer, som de selv har været deltagere i. For disse bliver skildringen vel på adskillige punkter noget af en registrering, der dog erfaringsmæssigt kan have sin værdi og måske efter sit formål tjene til at påpege en tids- og årsagssammenhæng, som ofte forsvinder i nuets myldrende mangfoldighed.

Tidsrummet fra verdenskrigen med den nærmest påfølgende tilbagevenden til relativt fredsmæssige tilstande og indtil nutiden indebærer fra en række nærliggende synspunkter yderst forskelligartede træk, der i mange tilfælde så at sige er knyttet til de enkelte år og derfor virker i retning af disses manglende mulighed for at indgå som direkte led i en ensartet udviklingslinie. Trods dette vil vort tilbageblik bekræfte indtrykket af, at arbejdet bl. a. indenfor slagteriområdet gennem en vis årrække måtte samle sig om bestræbelser for sikringen af rimelige vilkår på et betydeligt antal særlige områder, for fortsættelse og fastlæggelse af linierne heri, selvsagt med den tilføjelse hertil, at varetagelsen af de mangfoldige og specialiserede opgaver inden for rammerne af den samlede virksomhed ikke stod eller faldt med opnåelsen af mere tidsbestemte resultater.

I nogen måde som en påfølgende karakteristisk retningslinie i udviklingsformen inden for de senere år og med stigende gyldighed op til dagen i dag fremtræder ikke blot *en øget akti-*

vitet og udbygning af allerede bestående, i de fleste tilfælde traditionelle, foretagender og virksomhedsgrene, men desuden en iøjnefaldende og banebrydende optagelse og praktisering af *nye opgaver og fremgangsmåder*. Fremtrædende træk i denne nydannelse er en udtrykt bestræbelse for konsekvent opfyldelse af tidens almindelige krav og foreliggende muligheder og – af særlig interesse ved en milepæl på vejen mod fremtiden – med udpræget sigte på, hvad denne kan formodes at bringe. En nærmere betragtning af denne udviklingsvirkeformer omfatter naturligt påpegnings af tidens generelle hovedtræk i retning af teknisk og organisationsmæssig rationalisering, i sidstnævnte henseende et øget samarbejde om skabelsen af større eller de helt store bedriftsenheder med den deri indeholdte centralisering af de tilknyttede interesser.

Som naturligt er på dette sted, har denne påpegnings af nogle typiske sider af tidens udvikling først og fremmest taget sigte på slagterierne, men også et kortfattet tilbageblik på de *økonomiske og erhvervs-mæssige forhold* i almindelighed i årene fra omkring 1947 til nutiden vil gå ud på, at lignende retningslinier på mange områder fandt deres udfoldelse. Det gælder andre kredse af landbruget såvel som byerhvervene, hvis fremskudte placering indenfor erhvervslivet må nævnes som et væsentligt træk i billedet af nutidens Danmark.

På afgørende måde bidragende hertil er selvsagt arbejderbefolkningens særlige tilknytning til disse kredse, først og fremmest industrien, og dermed på en måde et økonomisk skæbnefællesskab hermed der har været en faktor af vidtrækkende betydning også for den politiske udviklingslinie i årene siden slutningen af 40'erne. Som udtryk herfor har således regeringsmagten med enkelte undtagelser været udøvet af Socialdemokratiet, i det væsentlige i fortsat samarbejde med Det radikale Venstre. De nævnte undtagelser var Venstre-regeringen *Knud Kristensen* 1945-47, og Venstre-Kon-

servative-regeringen *Erik Eriksen* 1950–53, medens iøvrigt *Hans Hedtoft*, *H. C. Hansen* og *Viggo Kampmann* som statsministre har navngivet regeringerne bortset fra de anførte åremål.

For den økonomiske og erhvervsmæssige udvikling gælder det, at den, under påvirkninger af højst forskellig art og en fortsat øget specialisering, frembyder en række enkeltheder, der kun med begrænsning lader sig forene til angivelse af en fælles retningslinje i det omhandlede tidsrum. Visse hovedtræk kan dog påpeges med naturligt udgangspunkt i årene i slutningen af 40'erne med disses opretholdelse af indgribende restriktioner på produktions- og omsætningsområdet, men dog således at visse lemper på vigtige punkter prægede udviklingen særlig fra 1949. Trods vanskeligheder bl. a. inden for udenrigsomsætningen kan det derefter fastslås, at årene fra omkring 1950 med ret indgribende virkninger og under mere stabile former betegnede indgangen til genopretningen af normale tilstande eller i hvert fald af det videst opnåelige grundlag herfor. Thi uanset periodiske stramninger af mulighederne for den økonomiske aktivitet i vigtige henseender vil navnlig udfoldelsen af denne særlige side af enhver nutidsform for virksomhed betegne et hovedtræk i de seneste års udvikling. Stærke udslag af vanskeligheder og nederlag eller af de gunstige vilkår og opnået succes har disse år fra 1956–57 til nutiden indføjet i erhvervslivets forløb, men som en fremhævelse af dets karakter, trods alt indebærende typiske og fælles egenskaber.

Blandt de mange faktorer, der, i nogen grad med gyldighed for hele det omhandlede tidsrum, var med til at give dette sit særlige præg, må påpeges *den høje beskæftigelsesgrad*, modsætningsvis en arbejdsledighed på særdeles lavt niveau. I væsentlig grad var den direkte følge heraf, foruden af tidens nationale og internationale strømninger af forskellig art, den så at sige uden afbrydelse fra år til år indtræffende *lønstigning*. På det særlige og mest »organi-

serede« område i denne henseende, nemlig arbejdsvilkårene indenfor industri og håndværk, foreligger dette udtrykt ved en gennemsnitlig stigning i timelønnen for kvindelige og mandlige arbejdere fra kr. 2,63 i 1947 til kr. 5,95 i 1960 og yderligere til kr. 6,74 i 3. kvartal af 1961, med dette sidstnævnte tal altså på nærmere en tredobling end en fordobling.

Nærtliggende denne påpegnings af lønstigningen er *det samlede indkomstbeløb* for hele befolkningen ved opgivelsen til skattevæsenet, hvor tallet for skatteåret 1946–47 var 9,4 milliarder kr., men for skatteåret 1960–61 vokset til 25,3 milliarder kr., altså udvisende endnu nærmere en tredobling. For det egentlige landbrug kendetegnes den samtidige udvikling ved en indkomst i 1947 på 1,7 milliarder kr. og på 2,7 milliarder kr. for 1960–61, altså på en væsentlig afstand fra en fordobling.

På baggrund af sin direkte og i mange henseender gensidigt virkende indflydelse på indkomstniveauet, men tillige på afgørende områder af anden art var *prisudviklingen* også i den omtalte periode et af tidens brændende problemer. De stedfundne officielle beregninger af detail- og engrospristal var præget af den stærke stigning inden for begge handelsled, i korthed karakteriseret ved, at detailpristallet i begyndelsen af 1947, med 1935 som basisår, var 170 og indtil januar 1962 steg til 280, medens engrospristallet i årene 1947–55 viste en forskydning fra 232 til 352. Det tiltrækker opmærksomheden med hensyn til tallets forskellige bestanddele, at importvarer steg ca. 60 pct., mens eksportvarer, hvortil specielt landbrugets interesse er knyttet, kun steg 30 pct. En ændring af engrospristallets beregning fra 1956 vanskeliggør en fortsat tilsvarende belyst udvikling i årene efter dette tidspunkt, der dog var præget af en mere fremtrædende stabilitet.

I forbindelse med den påpegede udviklingslinje i indtjeningsforhold og priser som en fremtrædende side af landets hele økonomi er det på sin plads at fastslå, at der herigennem er skabt

grundlag for *en mærkbar stigning i levefoden* for omfattende kredse, først og fremmest af de jævne og talstærke befolkningslag, i denne henseende dog utvivlsomt med særlig gyldighed for arbejdere og fastansatte.

Som udtryk for den betydningsfulde side af den økonomiske udvikling, der vedrører *den danske udenrigshandel*, frembyder tallene for denne en typisk stigning såvel i indførsel som udførsel gennem perioden fra 1947. Tallene bevæger sig for indførslen fra godt 3.000 mill. kr. i dette år til omtrent 13.000 mill. kr. i 1961, medens samtidig udførslen steg fra ca. 2.300 til omtrent 10.500 mill. kr. Afvigelsen i stigningens tempo for de to grene af udenrigshandelen har selv sagt medført tilsvarende forskydninger i merindførslen, et forhold, hvorpå opmærksomheden stadig har været rettet med særlig interesse på baggrund af dets karakter som barometer for den økonomiske balance under de enkelte års eller perioders skiftende vilkår og resultater.

Den hosstående oversigt over udenrigsomsætningen indeholder de årlige gennemsnit i de tre perioder efter 1947, der i vigtige henseender hver for sig har deres særlige karaktertræk. Foruden den typiske stigning i tallene som helhed er til nærmere belysning af det netop omtalte vigtige forhold mellem ind- og udførsel og den dermed fremkomne merindførsel angivet dennes og udførselens procentvise størrelse i forhold til indførsel. Det fremgår heraf, hvorledes udførslen i de to sidste perioder har ligget omkring 86 pct. af indførslen, og merindførslen dermed omkring de anførte 14 pct.

Ligesom udenrigsomsætningen i sig selv un-

Udenrigsomsætningen 1947-61

	Indførsel mill. kr.	Udførsel mill. kr.	pct. af indførsel	Merindførsel mill. kr.	pct. af indførsel
Gnstl. 1947-50..	4.151	3.301	79,5	850	20,5
- 1951-56..	7.614	6.524	85,7	1.090	14,3
- 1957-61..	10.633	9.160	86,1	1.473	13,9

derstreger Danmarks nære interesse i disse forhold, således fik dette sin bekræftelse i de senere års omfattende forhandlinger om Danmarks placering indenfor *de europæiske markedsdannelse*. Deltagelsen i oprettelsen af det vesteuropæiske frihandelsområde, »De Syv«, ved tiltrædelsen i november 1959 af konventionen herom, efterfulgtes for Danmarks vedkommende af den stigende stemning for optagelse i det europæiske fællesmarked, »De Seks«, særlig under tilskyndelse af Englands interesser i samme retning, men iøvrigt bl. a. under den noget ændrede situation med hensyn til bestræbelser for opnåelse af en øget kontakt mellem de to organisationsdannelse.

Forhandlinger, undersøgelser og indgående forberedelse af positive skridt til optagelsen i »De Seks« førte da til Folketingets vedtagelse den 4. august 1961 af en dagsorden, hvorved regeringen fik bemyndigelse til at optage forhandling om Danmarks tilslutning til fællesmarkedet samtidig med Storbritannien. I realiteten synes dette forhandlingsstadium i væsentlig grad at dække situationen så nær nutiden som muligt at fastslå.

Vender vi os nu efter disse træk fra de mere almene økonomiske og erhvervsmæssige områder til *landbrugets særlige forhold* siden omkring 1947, var naturligvis i adskillige vigtige henseender vilkårene her underkastet lignende faktorer som helheden. Dog spillede for landbrugets økonomi dets særlige afhængighed af eksportens muligheder den sædvanlige, afgørende rolle. Hertil kom omkostningsstigningen, der ikke for landbrugets vedkommende fandt dækning på linie med omfattende kredse af andre erhverv. En beregning foretaget af De samvirkende danske Landboforeninger går således ud på, at omkostningsniveauet, udtrykt med 1948-49 som 100, i 1961 lå på 147, medens samtidig pristallet for landbrugsprodukter kun var 104.

Fælles med andre erhverv havde landbruget knapheden på arbejdskraft, men forstærket ved

direkte og betydelig afgang af disponibel medhjælp. Opgørelsen herover fortæller om gruppen helårsarbejdere, at den fra 1947-48 gik ned fra 394.000 til ca. 300.000 i 1959-60 og for egentlige medhjælpere fra 196.000 til godt 120.000. Uden at placeres som en nødforanstaltning i driftsformen, melder sig i denne forbindelse den gennemgribende mekanisering af arbejdet, tilkendegivet bl. a. ved en traktorbestand i 1961 på over 128.000 mod omkring en tiendedel heraf ved periodens begyndelse.

Et fremtrædende trin i landbrugets udvikling inden for denne periode var, hvad der stort set kan betegnes som genoprettelsen af produktionsomfanget, efter krigstidens og de nærmest følgende års begrænsning af fodringsmulighederne, således som denne genoprettelse bl. a. gav sig udslag i husdyrbestanden. Der kan ikke sættes nogen bestemt skillelinie for dette, men som helhed betegnede dog årene fra omkring 1950 noget af en milepæl i denne henseende. Det er vor skyldighed i denne forbindelse at understrege værdien af Marshall-hjælpen, særlig i de nærmest forudgående år, og den deri indeholdte spore og mulighed i retning af øget produktivitet og fremskridt for rationaliseringsforanstaltninger af forskellig art.

Genopnåelsen af besætningsstørrelsen på højde med før-krigstiden og på visse områder højere end dennes tal dannede overgangen til de seneste års tilstande, hvor landbrugets produktionsmæssige præstationer i nogen måde har været placeret i en talmæssig sfære, hvorfra sammenligning og bedømmelser kun i underordnet grad tager sigte på fortiden, men derimod på fremtidens forventede muligheder og driftsvilkår.

Fra årenes landbrugsudvikling samler opmærksomheden sig også om den skelsættende *ændring af eksportforholdenes hele styreform*, som fandt sted ved udgangen af marts 1950. Hvad der egentlig havde sit udspring under den første verdenskrig, men, omend med afbrydelser, havde fundet sin gentagne praktisering

op gennem årene både i fredstid og særlig under den anden verdenskrig, var statens i hvert fald formelle afgørelse og iværksættelse af alle foranstaltninger på landbrugets eksportområder. Den senest bestående lov om udførsel af landbrugsprodukter med den deri indeholdte bemyndigelse til landbrugsministeren udløb den 1. april 1950 uden fornyelse. Den heraf følgende ophævelse af de ministerielle eksportudvalg indebar da overgangen til, at de talrige specielle organisationer oprettede deres særlige udvalg eller organer til varetagelse af eksporten, som et karakteristisk træk også omfattende en repræsentation for landbo- og husmandsforeningerne. Der indleddes dermed en udvikling, som i sig selv var af principiel karakter og gennem årene indtil nutiden først og fremmest tjente til at styrke enhedslinien i produktions- og afsætningsforholdet.

Underbygget også heraf, men med både tekniske og organisationsmæssige formål som baggrund, hører endnu til landbrugets bemærkelsesværdige fællesoplevelser i de seneste år de særlig fra 1956-57 udformede og udfoldede bestræbelser for en centralisering og en deraf følgende delvis nydannelse inden for hovedorganisationerne med henblik på *varetagelsen af afsætningsmæssige opgaver*. Berørende yderst centrale sider af såvel den faglige som organisationsmæssige opbygning af de i disse planer deltagende og inddragne organisationer var sagens hele forløb ikke uden tilkendegivelse af divergerende opfattelser med hensyn til selve formålet og dettes praktiske udformning. På højt plan indgik fra regeringens og lovgivningsmagts side som led i den tilstræbte nyorientering loven af 16. juni 1958 om afsætning af danske landbrugsvarer, på grund af sit hovedindhold som en bemyndigelse til landbrugsministeren i almindelighed betegnet som *bemyndigelsesloven*. Et hovedpunkt var tilvejebringelsen af midler til fremme af landbrugseksporten.

Hvad på den anden side angår den organisationsmæssige behandling af den nye udvik-

Landbrugets prisforhold og driftsresultat

	Bvg	Flæsk	Smer	Æg	Slagle-	Landbrugets	
	kr. pr.	øre	øre	øre	kvæg	uclærsel	Forrent-
	100 kg	pr. kg	pr. kg	pr. kg	øre	mill. kr.	ningsprocent
1947.....	25,00	319	446	299	110	1.359	3,5
1948.....	26,32	394	650	330	109	1.579	3,0
1949.....	35,22	407	624	315	127	2.240	6,5
1950.....	51,70	391	571	298	170	2.826	9,0
1951.....	65,06	425	560	343	193	3.278	9,3
1952.....	61,89	447	618	383	191	3.399	9,3
1953.....	46,91	412	662	373	175	4.237	8,9
1954.....	49,03	401	655	341	192	4.426	6,7
1955.....	49,22	410	676	380	185	4.618	4,1
1956.....	51,03	452	669	374	201	4.563	5,1
Gnsll. 1947-56	46,15	406	613	344	165	3.253	6,5
1957.....	40,51	387	560	354	194	4.709	4,2
1958.....	45,08	396	459	338	207	4.917	3,7
1959.....	46,06	404	659	297	220	5.338	4,6
1960.....	43,40	398	577	325	214	5.412	3,4
1961.....	40,66	378	545	317	200	5.321	3,7
Gnsll. 1957-61	43,14	393	560	326	207	5.139	3,9

lingslinie, udformede de omfattende forhandlinger sig i oprettelsen af *Landbrugets Afsætningsråd* og dets konstituering den 14. juli (1958) med folketingsmand *Niels Eriksen*, Kørbitzdal, som formand og med deltagelse såvel af landbrugets hovedorganisationer (Landbrugsraadet og landbo- og husmandsforeningerne) som de forskellige eksportgrenes salgsorganisationer. I nær forbindelse også med bemyndigelsesloven og med samordning af landbrugets afsætningsforhold som formål iværksattes Afsætningsrådets virksomhed med iøjnefaldende resultater på vigtige områder, men tillige under vanskeligheder ved opnåelsen af en enig opfattelse af dets endelige formål og dets praktisering, i denne henseende navnlig med hensyn til de bestående produktions- og salgsorganisationers placering i samarbejde og deres faktiske deltagelse heri.

Forhandlinger, der affødtes heraf og særlig fandt sted i løbet af 1960, gik efterhånden i retning af en omorganisering af Afsætningsrådet med sigte på i højere grad at give produktionsforeningerne (slagterier, mejerier o. s. v.) større mulighed for at udbygge og udnytte samarbejdet som en service for salget. Resultatet af denne behandling af den for landbruget som helhed så vigtige og tidsmæssigt så karakteristiske udviklingslinie blev da Afsætningsrådets omdannelse til *Landbrugets Afsætningsudvalg* som et organ med vidtgående arbejdsområde og indføjet som et led i Landbrugsraadets virksomhed. Udvalget fik sin formelle oprettelse og konstituering den 14. juli 1961 med formanden for De danske Mejeriforeningers Fællesorganisation, gårdejer *Chr. Speggers*, Mjang, som formand og næstformanden for Eksport-Svineslagteriernes Salgsforening, gårdejer *Verner Andersen*, Gundsøllille, som udvalgets næstformand. Samtidig vedtoges formelt ophævelsen af Landbrugets Afsætningsråd.

Til fremdragelsen af nogle hovedpunkter i landbrugets almindelige udvikling skal endnu, i fortsættelse af lignende oversigter i de forudgående afsnit, føjes hosstående talmæssige belysning af *prisforholdene på de vigtigste produktionsområder* samt angivelse af *landbrugets samlede udførselsværdi og den årlige forrentningsprocent*. Som tabellens første kolonne er yderligere tilføjet de årlige priser på byg som udtryk for dette vigtige fodermiddels prisforhold til de fremstillede produkter.

Uden påpegning af enkeltheder på de forskellige områder betegner årene fra omkring begyndelsen af 50'erne den ret gunstige og stabile prisudvikling. På den ene side heraf udviser de nærmeste år efter krigsperioden væsentlige forskelle mellem udviklingen i de enkelte produkters opnåede priser og til den anden side er den seneste femårsperiode, 1957-61, påvirket af betydelige og noget uensartede forskydninger mellem de enkelte produkters

årlige priser. Bemærkelsesværdigt er det således, at af de anførte gennemsnit for de to tidsafsnit, hvori hele perioden i mange henseender vil finde en naturlig deling, overstiger de årlige gennemsnit for 1947-56, omend med et par enkelte undtagelser, de tilsvarende gennemsnitstal for 1957-61.

Den anførte kolonne for landbrugets årlige udførselsværdi viser særlig i kraft af den stedfundne produktionsforøgelse den gennemgående og typiske stigning på dette område, fra de af foderknapheden stærkt prægede år nærmest efter krigsperioden til de også i denne henseende stærke udviklingsår op til nutiden.

Om den i oversigtens sidste kolonne anførte årligt beregnede forrentningsprocent for landbruget som helhed gælder det, at dennes forskydninger gennem årene må ses som resultat ikke alene af de mere eller mindre gunstige prisvilkår, men tillige i fremtrædende grad af de samtidig herskende tilstande som følge af omkostningernes stadige stigning. Også i denne henseende indtager derfor landbrugets forrentningsprocent sin fremtrædende plads som led i skildringen af tidens typiske udviklingslinier.

Svinebestanden og avlsarbejdets virkningsfulde udfoldelse

Når omtalen af både svinebestanden og avlsarbejdet har sin naturlige placering i skildringen af andelsslagterierne gennem de 75 år siden Horsens, er den nærliggende begrundelse den i så mange henseender indgående tekniske og økonomiske forbindelse mellem disse sider af landbruget som sådant og slagterivirksomheden. Netop en forbindelse af denne art er et af de klareste udtryk for andelsslagteriernes specielle praktisering ikke alene af det tekniske, men også det personlige fællesskab mellem de mest oprindelige producentinteresser og den videregående forarbejdelse og afsætning.

Angående *svinebestandens størrelse og udvikling* i de enkelte år 1947-61 henvises til sta-

tistikafsnittets oversigt over svinetællingerne og de deri indeholdte tal for de enkelte hovedgrupper indenfor bestanden. Ud fra de forskellige aktuelle synspunkter har fortsat gennem årene denne gruppering været grundlaget for skønsmæssig bedømmelse og beregninger for den nærmest påfølgende fremtid, ikke mindst med hensyn til bestanden af søer, med de opmuntrende eller advarende tilkendegivelser, som dette måtte give anledning til.

Krigsperiodens og de svigtende fodringsmuligheders indflydelse på bestandens størrelse tildrog sig den særlige opmærksomhed i periodens begyndelse, hvor det samlede svinetal i de enkelte år 1947-49 i forhold til bestanden i 1939 lå henholdsvis 42, 53 og 14 pct. under denne, medens de tilsvarende tal for bestanden af søer var henholdsvis 46, 47 og 5 pct. Med 1950 passeredes 1939-tallet, og den følgende årrække bevægede sig i stigende grad på de store højder, med hvad der med rette kan betegnes som alle tiders maksimum i 1961 på knap 8 mill. eller godt på vej til en tredobling af sammenligningstallet for 1939.

Såvel den generelle udvikling som forskydningerne indenfor de enkelte år var i forbindelse med de stedfundne drøftelser og beslutninger inden for slagterierne et fremtrædende punkt i redegørelser og overvejelser på baggrund af de foreliggende afsætningsforhold, ikke mindst hvor en stigning var mindre velkommen og lejlighedsvis gav anledning til mindelser om 30-ernes effektive – men vel at mærke af ydre omstændigheder påtvungne – reguleringssystem.

Med understregning af det værdifulde i den statistiske oversigts enkeltheder gives i hosstående sammendrag gennemsnittet indenfor de ret typiske afsnit af hele den behandlede periode.

Ligesom svinebestanden og dens bevægelser er det direkte udtryk for landmandens reaktion overfor produktionsvilkårene, således betegner også *avlsarbejdet* en side af slagterivirksom-

Svinetællinger (1000 stk.)

	Orner	Søer drægtige	Søer ikke drægtige	Svin og grise 2-4 mdr.	Grise under 4 mdr.	Ialt
Gnstl. 1947-49..	10	168	89	1209	515	1992
- 1950-56..	13	289	162	2567	1047	4070
- 1957-61..	16	427	234	4115	1533	6325

hedens forudsætninger, der både har sit ud-spring og sit egentlige formål i landmandens indsats. Uanset andre fremtrædende udviklingslinier både i de enkelte andelslagteriers virksomhed og i deres organisationsmæssige samarbejde er det derfor nærliggende at understrege den fortsatte og usvækkede, nære forbindelse med avlsarbejdet hos disse led af slagterbruget og den vægt, der tillægges dets varetagelse, såvel som den med dette formål øvede indsats.

Det organisationsmæssige hjemsted for avlsarbejdet var også i den seneste årrække *Landsudvalget for Svineavlens Ledelse*, der iøvrigt i 1956 kunne se tilbage på 25 års omfattende virksomhed, med deltagelse heri fra andelslagteriernes samvirksomhed såvel som det lokale arbejdsniveau fra de enkelte slagterier. Til nyttiggørelse af indvundne erfaringer af praktisk og videnskabelig art er gennem skriftlige og mundtlige beretninger et omfattende materiale stillet til rådighed for alle interesserede kredse, i denne henseende også Samvirksomhedens delegeretmøder, hvis behandling af disse emner i adskillige tilfælde har været afgørende for tilrettelægning og gennemførelse af skelsættende arbejdsplaner. De foreliggende opgaver indenfor Landsudvalget og avlsarbejdet i almindelighed formede sig iøvrigt i nogen måde som en fortsættelse fra tidligere år, men tillige, og ikke mindst i de seneste år, ved en væsentlig udvidelse og specialisering på vigtige områder.

I den førstnævnte henseende kan nævnes det gamle spørgsmål om *udførsel af avlsdyr*,

der som tidligere omtalt ganske vist i 1947 havde fundet sin faktiske afgørelse ved et totalt forbud herimod. En ret omfattende afvigelse fra ideen heri fandt imidlertid sted allerede i 1949 ved, at der efter anmodning fra det amerikanske landbrugsministerium og på grundlag af en leverance i 1934 af et antal landracesvin, blev givet tilladelse til, at efterkommere af disse ikke alene måtte fordeles til de bestående statslige forsøgsstationer, men tillige også til private opdrættere til avl i kommercielt øjemed. Stillingen i almindelighed var dog gennemgående i overensstemmelse med 1947-beslutningen, hvad der fandt sin bekræftelse så sent som i 1958, da svineavlscentrenes samvirksomhed havde rettet henvendelse til Landsudvalget om ophævelse af eksportforbudet. Efter en drøftelse med Fællesbestyrelsen, og iøvrigt også efter at Eksport-Svineslagteriernes Salgsforening havde behandlet sagen, blev den forelagt delegeretmødet i marts 1958 af formanden, *K. Røhr Lauritzen*, der personlig var imod ophævelsen. En ret indgående forhandling resulterede da også i en vedtagelse, med næsten enstemmig tilslutning, af forbudets opretholdelse.

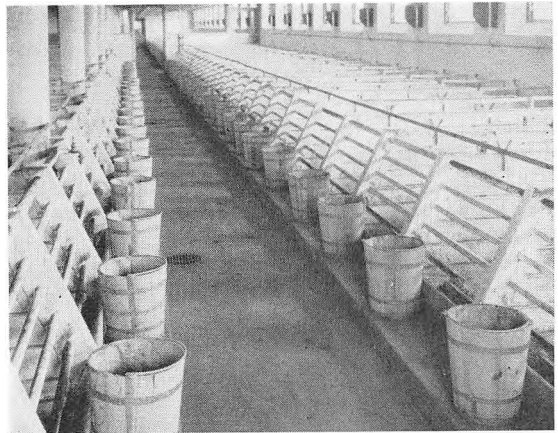
Uanset forbudet var der imidlertid allerede i de nærmeste efter-krigsår fortsat en udveksling med Sverige mellem danske landrace-svin og svin af den store hvide Yorkshirerace, idet der stadig var en vis interesse for derigennem at opnå en blodfornyelse, ligesom der fra visse sider var ønsker om at opretholde de dog stadig færre bestående Yorkshire-avlscentre. Der blev på denne baggrund i 1949 indkøbt et antal nye avlsdyr fra England, men uden at der sporedes nogen bedring specielt i slagte kvaliteten, og da i løbet af de følgende år antallet af avlscentre for Yorkshireracen var yderligere formindsket, betragtedes det omkring 1955 som fastslået, at Yorkshireracen havde udspillet sin rolle i dansk svineavl. Trods indkøb endnu nogle år senere fra Sverige af enkelte avlsdyr formede udviklingen sig fortsat således, at tal-

let af Yorkshirecentrene efterhånden var indskrænket til kun et enkelt, og i 1961 toges den afgørende beslutning om at kassere dette.

En anden fremtrædende side af avlsarbejdet havde, som det er omtalt kort i bogens foregående kapitel, fundet sin ret afgørende indledning med hensyn til mere tilfredsstillende muligheder for gennemførelsen af afkomsundersøgelser og dertil knyttede fodringsforsøg m. m., ved såvel Landsudvalgets som Fællesbestyrelsens drøftelse i begyndelsen af 1946 af daværende forsøgsleder, dr. *Hjalmar Clausens* udarbejdede planer om opførelse af 3 nye faste forsøgsstationer. Det ordinære delegeretmøde samme år var, omend med visse betænkeligheder, gået ind for forslaget og havde besluttet den fornødne bevilling ud af det på dette tidspunkt hjembragte tilgodehavende fra England. Et samlet beløb på 4 mill. kr. blev på delegeretmødet i 1947 båndlagt i en særlig fond dels til de vedtagne forsøgsstationer og dels til et forsøgsslagteri og -laboratorium.

På dette grundlag og efter indgående behandling af planerne for forsøgsstationerne, såvel i Landsudvalget som det særligt nedsatte sagkyndige byggeudvalg med dr. *Hjalmar Clausen* som formand, blev der, efter en afsluttende drøftelse på et formands- og direktørmøde i august 1949, taget fat på opførelsen af de 3 nye faste forsøgsstationer, med beliggenhed henholdsvis i Taanum ved Randers, i Langskov på Fyn og ved Ledreborg Allé udenfor Roskilde. I løbet af efteråret 1950 kunne der efter indvielsen foregå, allerede ved disse lejligheder under tilkendegivelse af udelt tilfredshed med de opnåede resultater og forventning om værdien af den væsentlige udvidelse til forsøgs- og avlsarbejdets fremme.

Medens forventningen tilfulde blev opfyldt ved udviklingen i de følgende år, forøgedes samtidig antallet af avlscentrenes kårede svin, som ønskedes afprøvet på de faste forsøgsstationer, i et sådant omfang og tempo, at der opstod en følelig pladsmangel på disse. De tre be-

– fra en af de faste svineforsøgsstationer

stående forsøgsråd drøftede ved given lejlighed disse forhold, bl. a. på et møde i Randers i forsommeren 1958, og kom til det resultat, at opførelsen af en fjerde fast forsøgsstation i Jylland ville være den mest rationelle løsning af vanskelighederne. Man fandt således en reduktion af soantallet risikabelt og en udvidelse af pladsforholdene ved tilbygning på de bestående faste forsøgsstationer utilfredsstillende.

En henvendelse angående et forslag i den nævnte retning til Landsudvalget mødte dettes tilslutning og førte til videre forelæggelse for Fællesbestyrelsen, også omfattende spørgsmålet om dennes bistand til fremskaffelse af de fornødne midler, anslået til ca. 875.000 kr. til opførelsen og et lån af driftskapital på 100.000 kr.

Med Fællesbestyrelsens og Landsudvalgets anbefaling forelagdes forslaget da af Samvirksomhedens formand, *K. Røhr Lauritzen*, på delegeretmødet i marts 1959 og blev, efter direktør *H. Behnkes* redegørelse for fremgangsmåden med hensyn til fremskaffelsen af det fornødne beløb, vedtaget med udelt tilslutning. Vejen var hermed banet for den videre planlægning og opførelsen af den fjerde faste forsøgsstation. Dens beliggenhed blev, som foreslået fra begyndelsen, det sydlige og vestlige Jylland, nemlig Ansager, og navnet ganske naturligt »Vestjylland«. Indvielsen fandt sted

allerede i august 1960, iøvrigt efter at driften af virksomheden havde været påbegyndt endnu lidt tidligere.

På linie med de bestående faste forsøgsstationers arbejdsplan betegnede den nu gennemførte udvidelse bl. a. øgede muligheder for de under Forsøgslaboratoriets ledelse iværksatte og højt vurderede afkomsundersøgelser af svin fra avlscentrene, i almindelighed med sigte på selve flæskekvaliteten og særlig den rette rygflæsktykkelse og – som det var tidens engelske slagord – »slight of lean«-målet.

Når vi fra disse bemærkelsesværdige fremstød for avlsarbejdet vender os til dets *mere almene anliggender*, var stillingen den, at der efter krigstidens begrænsninger indtraf en væsentlig stigning i afsætningen af dyr fra avlscentrene. Fra omkring 1947–48 havde salget omfattet godt 5000 orner og 4000 søer, men det steg nu i den følgende halve snes år til omtrent 9500 orner og 8200 søer. Foruden den stærkt øgede produktion og andre ydre omstændigheder spillede den fremtrædende interesse for kvalitetsarbejdet, netop med selve avlen som udgangspunkt, og tillige den fra begyndelsen af 1954 genoptagne kvalitetsafregning en væsentlig rolle.

I de almindelige regler for svineavlens ledelse foretoges efter beslutning i Landsudvalget forskellige ændringer, således i 1949 med hensyn til optagelse i svinestambogen, året efter angående forenkling af tuberkuloseprøven i de statsanerkendte avlscentre samt af skalaen ved bedømmelsen af disse. Hertil kom også, at oprettelsen af de nye faste forsøgsstationer medførte forskellige ændringer i reglerne for kontrol- og forsøgsstationerne. Efter drøftelser, særlig mellem Landsudvalget, avlscenterudvalgene og assistenterne og efter landbrugsministeriets godkendelse, gav dette anledning til udsendelse i 1952 af en samlet, revideret formulering af »Regler og Vejledning vedrørende Svineavlens Ledelse«.

I avlsarbejdets finansielle grundlag indtraf

en gennemgribende forandring i april 1955 ved udløbet af husdyrloven af 1940. Hermed ophørte nemlig det siden århundredskiftet ydede statstilskud til de statsanerkendte svineavlscentre samt til assistenterne under Landsudvalget, medens dog tilskudet til beretningernes udgivelse fortsattes. På denne baggrund udsendtes atter i 1956 en revideret udgave af »Regler og Vejledning«, også indeholdende ændringer i mærkningen af afkommet af kårede forældre i centrene. Hertil kom en ændring af kåringsreglerne for avlsdyr i de statsanerkendte svineavlscentre ved, at kårning af orner og søer, der var blå- eller sortplettede eller havde sorte hår i hårlaget, ikke fortsat kunne foretages.

En betydningsfuld side af avlsarbejdet har gennem de senere år fundet sin udvikling ved oprettelsen af *de særlige demonstrationsbrug*, først og fremmest med sigte på fodringsforholdene, men også en række andre opgaver med nærliggende formål. Allerede omkring 1950 havde man indenfor Samvirksomheden taget spørgsmålet op, og efter en drøftelse mellem Fællesbestyrelsen og Statens Husdyrbrugsudvalg havde dette overdraget et sagkyndigt udvalg at udarbejde og fremkomme med forslag til en plan for sagens videre fremme. På grundlag af et sådant forelagde formanden, *Andreas Clausen*, spørgsmålet til overvejelse for Samvirksomhedens delegeretmøde og redegjorde for den foreliggende plan om oprettelse af demonstrations- og læresteder særlig med hensyn til fodringen af slagtesvin og mulighed for en vis specialuddannelse på dette så afgørende område. Han fremhævede i denne henseende betydningen af bedre udnyttelse af de foreliggende forsøgsresultater i samarbejde med Forsøgslaboratoriet, ligesom iøvrigt den nærmere udformning af enkeltheder skulle bygge på medvirken fra såvel landbo- og husmandsforeningerne som slagterierne.

I overensstemmelse med formålet for spørgsmålets fremdragelse blev der ikke af delegeret-

mødet taget afgørende stilling til planen, og forskellige udtalelser gik bl. a. ud på at inddrage en særlig konsulentvirksomhed som led i de enkelte landmænds udnyttelse af de opnåede resultater.

Den tilstedeværende interesse for at fremme bestræbelser af denne art gav sig imidlertid udslag i, at oprettelse af demonstrationsbrug også vedrørende svinefodring indgik som et led i det samlede produktivetsprogram af 1953, iværksat på grundlag af Marshall-midlerne og under landbrugsministeriets administration. I forbindelse med svineavlens arbejdsområde oprettedes i overensstemmelse med en plan, udarbejdet af forsøgsleder F. Haagen Petersen, 21 demonstrationsbrug vedrørende svinefodring i almindelighed og 11 demonstrationsbrug vedrørende fodring af søer og pattegrise, og virksomheden indenfor de to kategorier var i gang henholdsvis fra slutningen af 1953 og sommeren 1955. Den samlede ledelse af den epokegørende nydannelse blev forestået af et af landbrugsministeriet nedsat udvalg bestående af repræsentanter for Forsøgslaboratoriet, landbo- og husmandsforeningerne samt slagterierne og med forsøgsleder Haagen Petersen som tilsynsførende sagkyndig. Som udtryk for, hvorledes demonstrationsbrugene blev modtaget og på deres særlige måde benyttet af landbrugets vide kredse, tjener antallet af de besøgende, der gennem de nærmest følgende 4-5 år beløb sig til henimod et par hundrede tusinde.

Når netop dette åremål er anført ved en betragtning af demonstrationsbrugene, har det sin baggrund i det særlige forhold, at produktivetsfondens midler regnedes at være udtømte i løbet af efteråret 1958, således som det også blev tilfældet. Ved denne kendsgerning stillede slagterierne over for spørgsmålet som helhed om demonstrationsbrugenes fremtidige skæbne, idet på den anden side interessen for fortsættelsen af deres virksomhed var ubetinget, også med hensyn til, at Samvirksomheden måtte træde til i så henseende.

Dette standpunkt kom da til udtryk i en henvendelse kort efter nytår 1958 fra landbrugsministeriets landsudvalg for demonstrationsbrugene vedrørende svinefodring, hvor dette opfordrede Fællesbestyrelsen til at viderføre arbejdet og angav retningslinierne herfor i henhold til beslutning i udvalget. Med Fællesbestyrelsens anbefaling forelagdes forslaget derefter for det ordinære marts-delegeretmøde, der vedtog at fortsætte arbejdet med demonstrationsbrugene foreløbig for to år indtil november 1960 og iøvrigt at overlade delegeretmødet 1960 at tage stilling til den videre fortsættelse. Til endelig klaring af forskellige enkeltheder behandledes sagen atter på et ekstraordinært delegeretmøde i juli 1958, der dels bekræftede beslutningen om at fortsætte til det nævnte tidspunkt, men yderligere præciserede, at dette skulle foregå efter samme retningslinier og i samme omfang som indtil 1. november 1958, nemlig med 19 demonstrationsbrug vedrørende svinefodring og 11 vedrørende fodring af søer og smågrise.

Også i 1959 var sagen til drøftelse på delegeretmødet, på baggrund af en redegørelse fra formanden for Landsudvalget for demonstration af svinefodring (og samtidig medlem af Fællesbestyrelsen), gårdejer *Verner Andersen*, Gundsøllille, bl. a. om ønsker indenfor landsudvalget om oprettelse af et »instruktionsbrug« som et sted for afholdelse af korte kursus i svinenes fodring og pasning.

Det blev dog delegeretmødet i 1960, der traf de mere afgørende beslutninger for arbejdet fremefter. I henhold til indstilling fra landsudvalget for demonstrationsbrugene til Fællesbestyrelsen og efter dennes anbefaling til mødet vedtoges først og fremmest arbejdets fortsættelse udover november 1960, men dog således at antallet af brug reduceredes til 11, fortrinsvis for fodring af søer og pattegrise, eventuelt suppleret med mindre brug, hvor det ønskedes, og de fornødne muligheder forelå. Endvidere besluttedes at yde faglig støtte til svinekontrol-

foreningerne, bl. a. med henblik på uddannelse af kontrolassistenterne. Disses antal var stadig og ikke mindst i de seneste år i stærk stigning, således at det i 1961 var på henimod 300 indenfor kontrolforeningernes sammenslutning. Endelig vedtoges med hensyn til det fremtidige arbejde med demonstrationsbrugene, at dette skulle fortsættes, indtil modsat beslutning blev taget af delegeretmødet med mindst et års varsel.

Ikke alene på baggrund af det tidligere nævnte overvældende antal besøg på demonstrationsbrugene for svinefodring siden deres oprettelse omkring 1954, men ikke mindst deres værdi som led i den faglige undervisning og forsøgsarbejdet indtager den således indstiftede nye gren af det kvalitetsfremmende avlsarbejde en fremskudt plads med den fremtidige udvikling for øje.

Til skildring af nogle af Landsudvalgets og hele avlsarbejdets mangeartede opgaver af faglig og organisationsmæssig karakter følger sig naturligt fremdragelsen af enkelte mænd og navne, der i længere eller kortere åremål har været knyttet til og sat deres præg på denne fremtrædende side af slagteribrugene.

Det gælder Landsudvalgets formandshverv, hvor *Marius Byriel* ved sin død i 1947 afløstes også i dette arbejde af *Andr. Clausen*. Da også han efter kun få års forløb afgik ved døden i 1952, valgtes *K. Røhr Lauritzen* i 1953 som afløser på formandspladsen og beklædte denne, til han trak sig tilbage i 1959. Atter ved denne lejlighed blev en af de betroede mænd indenfor andelsslagteriernes samvirksomhed, *Verner Andersen*, valgt til udvalgets formand.

Også inden for kredsen af faglige ledere på de fremtrædende poster foregik personskifter i de omhandlede år. Konsulent *K. M. Jensen* blev på sin gennem mange år betroede post i 1951 afløst af landskonsulent *Rs. P. Jeppesen*, og professor *Johs. Jespersen* efterfulgtes 1952 af professor *Hjalmar Clausen*, ikke alene i Landbohøjskolens lærergerning, men dermed

som medlem af Landsudvalget og varetager af fremtrædende sider af forsøgsarbejdet.

Adskillige ændringer foregik iøvrigt i Landsudvalgets medlemskreds, og sluttelig skal anføres dettes nuværende medlemmer, nemlig som valgte af De samvirkende danske Andels-Svineslagterier: gårdejer *Verner Andersen* (formand), husmand *N. Korsgaard* og gård-ejer *Johs. Nielsen*; af De samvirkende danske Landboforeninger: gårdejer *Ejnar K. Hansen* (næstformand), og gårdejer *Thyge Nielsen*; af De samvirkende danske Husmandsforeninger: konsulent *Kr. Andersen* og husmand *Alfr. Richardt*, samt uden stemmeret: professor, dr. *Hjalmar Clausen* og landskonsulent *Rs. P. Jeppesen*, og endelig som sekretær direktør *H. Behnke*.

Gårdejer *Verner Andersen* er tillige formand for Landsudvalget for demonstration af svinefodring. ligesom konsulent *Kr. Andersen*, professor *Hjalmar Clausen* og landskonsulent *Rs. P. Jeppesen* er medlemmer af dette udvalg, hvor andelsslagteriernes anden repræsentant er proprietær *H. Krogh Sørensen* og landboforeningernes repræsentant forstander *L. Lauridsen*, der er udvalgets næstformand.

Afsætningen og dens organisationsmæssige retningslinier

Det gælder fornuftigvis andelsslagterierne som andre produktionsgrene, at afsætningen og dens resultater i og for sig er det sidste led i arbejdet. Men f. eks. netop for slagteribrugene er det iøjnefaldende, hvorledes afsætningen, mere eller mindre kortlagt ved erfaringer eller formodninger, også på forhånd øver indflydelse på produktionens retning og omfang. Spørgsmål vedrørende afsætningen indtager derfor også i andelsslagteriernes samarbejde en så fremtrædende placering, at de nærmest i stigende grad har sat deres præg på den periode op til nutiden, som vi her behandler. En omtale af disse forhold i den nødvendige kortfattede

form hører derfor hjemme på dette sted som grundlag for fremførelsen af andre vigtige arbejdsområder i det følgende.

Det almindelige overblik over afsætningen har sit naturlige udgangspunkt i *udenrigsomsætningen* og i alt væsentligt i udførslen af slagteribrugets hovedprodukter, således som dette finder sin fortsættelse og nu afsluttende belysning i statistik-afsnittets tabeller. Disse omfatter de årlige tal for kvantum og værdi og understreger ved deres tilbageblik over fortiden den slagterihistoriske udvikling i mange yderst interessante retninger. Som helhed er det værd at have i erindring ved en betragtning af disse tal, at de gælder landet som helhed.

Den første del af den indledende tabel omfatter udførslen af *levende svin*, hvoraf der i en del år efter krigen overhovedet ikke var nogen udførsel, dels som følge af den begrænsede svineproduktion og tillige de svigtende muligheder i Tyskland, hvortil udførslen genoptoges gennem de følgende år. Det drejede sig om henimod 200.000 stk. og, i de seneste år, en salgssum på omkring 100 mill. kr.

Tabellens følgende afsnit bringer tallene for *bacon og flæsk*, hvoraf udførselens afgørende indflydelse har fundet sin iøjnefaldende bekræftelse. Borset fra de første par år efter 1946 med disses mindre fastlagte afsætningsforhold var den følgende tid under langtidsaftalerne udtryk for den typiske stigning i kvantum og værdi, som periodens seneste år på så iøjnefaldende måde har fulgt op. Til oversigt er i hestående sammendrag anført gennemsnittet for tre angivne perioder samt tillige den gennemsnitlige pris og dermed forholdstallet mellem kvantum og værdi, der viser samme tal for de to sidste perioder.

Den rent tekniske baggrund for bevægelsen i udførslen af bacon og flæsk var selvsagt iøvrigt udviklingen i *slagtningstallet*, hvorom der ligeledes kan henvises til statistik-afsnittet med dets tabel over fordelingen af samtlige slagtninger i de enkelte år på de forskellige slags virk-

Udførsel af bacon og flæsk

	Mill. kg	Mill. kr.	Pris pr. kg øre
Gnsll. 1947-48	49.6	188	3,79
- 1949-56	211.0	984	4,66
- 1957-61	281.2	1.308	4,65

somheder. Bemærkelsesværdig er i denne henseende, fra det lave niveau i de nærmeste år efter krigsperiodens virkninger, den stærke stigning omkring 1950, hvor man i 1951 passerede de 5 mill. slagtninger, men navnlig fra 1953-54 i virkeligheden indledte en niveauforskydning, der med de sidste tre år op til nutiden og deres slagtningstal på 8,5, 9,2 og 9,6 mill. år for år var på rekordstadiet, også i forhold til det hidtil bestående højdepunkt i så henseende, nemlig 1932 med sine 7,9 mill. slagtninger.

Til den almindelige belysning af udførslen af bacon og skinker knytter sig blandt de statistiske oversigter den særlige tabel over *Englands indførsel* heraf, med angivelse specielt af Danmarks deltagelse som leverandør. Tallene herfor, på henimod eller over 70 pct. siden 1951 er udtryk for Danmarks større og gennemgående mere stabile deltagelse end nogensinde tidligere, ikke mindst med gyldighed for de seneste år.

Om udførslen af de forskellige dele af svinet, der betegnes som *spiseligt slagteriaffald*, særlig hoved, tæer, lever, hjerter, nyrer og tunger, samt af *svine-spisefedt* udviser statistikken fortsatte oversigter for de enkelte år også en stigende og mere stabil udvikling særlig fra omkring 1950. Produktionsforholdene var, efter krigsperiodens begrænsede muligheder og hjemmemarkedets større krav, genstand for en mere effektiv og systematisk interesse inden for slagteriernes ledelser, ligesom også den øgede specialisering på fremtrædende måde omfattede disse varegrupper. Trods indgribende restriktioner i de mulige aftagerlande vil det af tabellen fremgå, at udførslen af slagteriaffald fra omkring 1953-54 udgjorde 20-30 mill. kg til

en værdi af mellem 40 og 75 mill. kr. Omkring halvdelen gik til Vesttyskland, men også England aftog ret betydelige kvanta. For spisefedt var udførslen af et mindre talmæssigt format, men var til stadighed, som en vigtig side af hele produktionen, underkastet indgående bestræbelser f. eks. med hensyn til varernes kvalitet og forsendelsesformer. Også her var Vesttyskland et vigtigt marked, men navnlig England genindtog fra 1954 og op til nutiden den fremtrædende plads i så henseende.

Til statistikkens oversigter hører endnu den aktuelle tabel over udførslen af *kødkonserver*, med tallene for 1938 som udgangspunkt, men iøvrigt med angivelse af de årlige kvanta og beløb siden 1951. Tilbageblikket på 1938 fortæller om en udførsel af henimod 7 mill. kg til en værdi af godt 14 mill. kr., men overfor dette står der i 1951-56 et kvantum, der nærmer sig 50 mill. kg., og vel at mærke til et beløb af op imod eller lidt over 300 mill. kr. Og hertil kommer så udviklingen i de seneste år, fra 1957, med rekorden i 1961 på 82 mill. kg til en værdi af 522 mill. kr. Det hele betegner den åbenbare understregning af denne produktionsgrens nære kontakt med nutidens muligheder for slagteribrug. De i tabellen tilføjede tal for afsætningen af dansk kødkonserver på det engelske marked bekræfter dettes afgørende betydning, også i forhold til det øgede kvantum.

Salgsomsætningen i Landbrugsministeriets Baconudvalg og Eksport-Svineslagteriernes Salgsforening (mill. kr.)

	Baconudvalget		
1947	267	1954	1277
1948	408	1955	1195
1949	413	1956	1455
1950	818*)	1957	1414
	Salgsforening	1958	1371
1951	953	1959	1592
1952	989	1960	1822
1953	1211	1961	1670

*) Heral Salgsforeningen 549 mill. kr.

Ved siden af de nu anførte tal for udførslen af de forskellige slagteriprodukter må vel erindres den væsentlige plads, som *hjemmemarkedet* til stadighed har indtaget inden for afsætningen, da det som helhed er det næststørste marked. I den officielle statistik har forbruget af svinekød og flæsk vist en stigning fra omkring 140 mill. kg. i begyndelsen af 50'erne til over 200 mill. kg i de seneste år. Fra et produktionssynspunkt har der i almindelighed været regnet med, at hjemmemarkedsforbruget lå omkring eller lidt under en fjerdedel af svineleveringen til slagterierne. Hermed stemmer beregningen for de sidste par år, der går ud på, at 2,1-2,3 mill. svin er gået til hjemmemarkedet. Den stadig tilkendegivne store interesse for hjemmemarkedets forsyning såvel som den hyppige og indgående behandling bl. a. af prisforholdene finder derved sin nærliggende forklaring.

Som endnu et bidrag til hovedindtrykket af afsætningsforholdenes talmæssige udvikling siden 1947 er hosstående anført den årlige salgsomsætning indenfor de to centrale organer for varetagelsen af denne; indtil april 1950 *Landbrugsministeriets Baconudvalg* og siden da *Eksport-Svineslagteriernes Salgsforening*. Deres både arbejds- og organisationsmæssigt så centrale placering såvel som navnlig deres dækning af de afgørende eksportområder gør deres salgstal til et særdeles almenyldigt udtryk for omfang og retningslinier på dette område. Særlig iøjnefaldende er jo – iøvrigt i overensstemmelse med, hvad der foran er påvist for de enkelte produktionsgrene – den stedfundne mangedobling gennem perioden af de i sig selv så store tal.

Som helhed var det altså de nu fremdragne talmæssige hovedlinier i udviklingen, der var baggrunden for *selve forløbet af afsætningen*, i denne forbindelse ikke mindst de omfattende drøftelser og foranstaltninger både af praktisk og mere principiel karakter, som så stærkt kom til at præge denne sidste tidsperiode frem til

nutiden. Med hensyn til afsætningsens tilrettelægning og gennemførelse var forholdene endnu i 1947 og de nærmest følgende år præget af centralisering og regulering under statsmagtens førerskab.

På slagteriområdet fandt dette udtryk ved den fortsatte funktion af *Landbrugsministeriets Baconudvalg*, dog fremdeles med den særlige praktisering af statsstyret, at udvalgets medlemskreds helt og holdent var fremtrædende repræsentanter for andels- og privatslagterierne samt de landøkonomiske hovedorganisationer, ligesom sekretariat og administration varetoges ved den fornødne udbygning af Fælleskontoret. For det andet bestående landbrugsministerielle udvalg, *Fedt-Eksportudvalget*, var stillingen ganske tilsvarende, endogså således, at det havde sin medlemskreds fælles med Baconudvalget.

Den centraliserede afsætningsform fremgår af de to udvalgs arbejdsområder, der for Baconudvalget omfattede fordelingen af de ugentlige leverancer af svin til slagterierne mellem hjemmemarkedet og eksporten samt selve varetagelsen af denne, foruden at eksporten af slagteriaffald – også fra forskellige andre slagtede dyr end svin – og tillige kødkonserves var centraliseret under udvalget. Fedt-Eksportudvalget havde under sig eksporten af svinefedt og tarme og foretog endvidere fordelingen af spisefedt på hjemmemarkedet. Endelig må det som et karakteristisk træk i situationen som helhed ikke overses, at den britiske import fortsat var centraliseret i Ministry of Food, med hvilket alle forhandlinger og aftaler måtte finde sted.

I det foregående afsnit her i bogen er angående baconeksporten omtalt den stedfundne aftale med England i 1946 såvel som flæskeordningen herhjemme af 14. august og dens garanterede baconpris på kr. 2,90 pr. kg indtil oktober 1947. Vigtige begivenheder indtraf imidlertid på begge disse områder i sidstnævnte år.

Forhandlinger, som i henhold til særlige punkter i Englandsaftalen førtes i løbet af foråret og sommeren 1947, omfattede, som følge af stigningen både i produktionsomkostninger for bacon og samtidig i prisen på de britiske importvarer til Danmark, et dansk krav om højere baconpris. Der var nu ganske vist ved de ret tidlige forhandlinger opnået en delvis imødekommenhed fra engelsk side, idet der på dette tidspunkt var en vis interesse for større forsyninger, men i de senere forhandlinger hen på efteråret (1947) viste det sig dog uigennemførligt for de danske forhandlere at opnå et tilfredsstillende resultat.

Den deraf følgende afbrydelse af forhandlingerne førte da til det enestående og drastiske skridt, selvsagt med tilslutning fra såvel regeringen som andre ansvarlige kredse – for slagteriernes vedkommende afholdelse af et formands- og direktørmøde – at standse eksporten til England fra begyndelsen af oktober og, som forholdene lå, foreløbig på ubestemt tid. Det er indlysende, at denne situation indebar yderst vidtrækkende konsekvenser og samtidig en stadig bestræbelse for at finde muligheder for optagelse af forhandlinger om eksportens genåbning. Sådanne kom i stand i løbet af januar (1948), og selvom de først fandt deres endelige afslutning ved en fortsættelse af forhandlingerne fra begyndelsen af februar, havde dog allerede indstillingen under januar-forhandlingen muliggjort, at eksporten var genoptaget den 29. januar, da den første afskibning bl. a. af bacon blev gennemført.

Den dansk-engelske handelsaftale, som blev det omfattende resultat af de afsluttede delegationsforhandlinger, indeholdt for Danmark en forpligtelse til at levere Storbritannien 80 pct. af sit eksportoverskud af bacon til en pris af kr. 4,28 pr. kg indtil 30. september (1948), men iøvrigt også et tilsagn fra britisk side om samme pris i høståret 1948-49.

Under den urolige og i mange henseender vanskelige tilstand, som eksportstandsning og

Den britiske ambassador *Eric Berthoud* aflægger besøg hos den danske gris

midlertidig omlægning af den væsentligste del af afsætningen havde medført, kunne det hilse som et lyspunkt, at flæskeordningen af august 1946 i vigtige henseender var afløst af loven om statstilskud til forbrugerpriserne for smør og flæsk af 30. september 1947. Denne fastholdt de gældende maksimalpriser på hele og halve svin, men fastsatte derefter ydelsen af et statstilskud til udligning af forskellen mellem disse maksimalpriser på hjemmemarkedet og den pris, der gennemsnitligt opnåedes ved eksport. Hvad der betragtedes som et fremskridt, var navnlig, at loven erstattede den hidtil benyttede garanterede pris til landmændene med som grundlag for det ydede tilskud at bygge på gennemsnitseksportprisen. Hertil kom endvidere, at der til udligning af forskellen mellem hjemmemarkedspriserne og en opnået højere gennemsnitseksportpris kunne pålægges denne en afgift, der sammen med statstilskudet skulle anvendes til at sikre producenterne en afreg-

ning efter de opnåede gennemsnitlige eksportpriser.

Som nævnt gjaldt den afsluttede dansk-engliske handelsoverenskomst til oktober 1948, og under forhandlingerne om aftalen for den følgende tid var der fra engelsk side tilkendegivet interesse for, at der, i lighed med, hvad der allerede var praktiseret med Australien og New Zealand, også med Danmark kunne sluttes en af de såkaldte *langtidsaftaler* på et vist antal år. Fra dansk side stillede man sig villigt til noget sådant, ganske naturligt ud fra erkendelsen af, at det kunne skabe en øget stabilitet i afsætningen og dermed i produktionen.

Resultatet blev da, at der for slagteribruget blev sluttet en sådan egentlig langtidsaftale, og dermed foretaget et skridt af uhyre principiell betydning. Denne første langtidsaftale fandt sin udformning som afslutning på forhandlingerne i september (1948) og omfattede de fire høstår fra 1. oktober 1948 til 30. september 1952. Det generelle punkt med gyldighed for alle årene var, at Danmarks leverance af bacon inden for hver årsperiode skulle omfatte mindst 90 pct. af eksportoverskudet. Hertil sluttede sig rammen for speciel prisaftale for hvert enkelt år, nemlig for 1948-49 en pris svarende til kr. 4,28 pr. kg, for 1949-50 samme udgangspris, men med et spillerum på $7\frac{1}{2}$ pct. derunder, for 1950-51 en pris indenfor et spillerum af $7\frac{1}{2}$ pct. over og $7\frac{1}{2}$ pct. under den for det foregående år fastsatte pris, og endelig for 1951-52 samme formulering som for det foregående år.

De trufne aftaler om priserne for de enkelte år samt selve omfanget af det leverede kvantum, der iøvrigt i de første tre år lå omkring 150 mill. kg og i 1951-52 på 170 mill. kg, var udtryk fra dansk side for produktions- og afsætningsvilkårene og fra engelsk side for den herskende efterspørgsel, med andre ord, om det var sælgers eller købers marked. For de indtagne danske standpunkter var mulighederne også på tredie-lands-markederne selvsagt af

en vis betydning. Speciel interesse knytter sig i denne henseende til prisaftalen for det sidste år, 1951-52, hvor der under forhandlingerne i september 1951 fra engelsk side var fremsat to tilbud, det ene om en prisforhøjelse på 15 pct. for det samlede kvantum, og det andet om en prisforhøjelse på $12\frac{1}{2}$ pct., til kr. 5,00 pr. kg, for de første 110 mill. kg indenfor aftaleperioden og en forhøjelse på 28,6 pct. for resten. Den danske forhandlingsdelegation besluttede at acceptere det sidstnævnte tilbud og, som det senere viste sig, med betydelig fordel for de danske producenter. Selve udsigten til den højere og højeste pris var en væsentlig tilskyndelse til den indtræffende produktionsforøgelse af betydelige dimensioner, og ledelsen af *Eksport-Svineslagteriernes Salgsforening*, som på dette tidspunkt forestod baconafsætningen, tillagde det opnåede prisniveau stor værdi som grundlag for afsætningen til andre lande.

Uanset de således opnåede fordele for producenterne ved aftalen for 1951-52 begrænsedes disse væsentligt ved *prisbindingsloven* i forbindelse med det såkaldte påskeforlig i foråret 1951. Denne havde nemlig fastsat priser på flæsk til hjemmemarkedet til den hidtil gældende baconpris på kr. 4,32, der altså blev slagteriernes modtagne betaling for leveringer til hjemmemarkedet. Endvidere bestemtes i henhold til loven, at der ved enhver udførsel af levende svin, bacon og flæskeprodukter af enhver art skulle betales en afgift, som fastsattes af landbrugsministeriet på grundlag af forskellen mellem basisprisen på kr. 4,32 og den konstaterede eksportpris. Prisbindingsloven udløb iøvrigt i maj 1952 uden forlængelse, hvilket indebar den bemærkelsesværdige følge, at de deri indeholdte maksimalpriser på opskåret flæsk bortfaldt, hvilket dels betegnede et fremskridt rent prismæssigt, men iøvrigt på afgørende områder bidrog til fremme af frie afsætningsforhold på hjemmemarkedet.

Som udtryk for et lignende skred i lovgivning og offentlig regulering på områder af interesse

for slagterivirksomheden var allerede på et noget tidligere tidspunkt, nemlig i slutningen af november 1949, udløbet af loven om statstilskud til forbrugerpriserne for mælk og flæsk. Den oprindelige lov herom af maj 1948 og dens følgende fornyelser, senest i marts 1949, fastsatte maksimalpris for hele og halve svin til hjemmemarkedet samt ydelse af et statstilskud til udligning af forskellen mellem denne pris og de opnåede gennemsnitsekспортpriser såvel som adgang til opkrævning af en afgift hos eksportøren, hvor eksportprisen oversteg maksimalprisen på hjemmemarkedet. Lovens udløb uden fornyelse betegnede således ophævelse af en vigtig prisregulering og andre bestemmelser i engrosleddet og samtidig af forskellige former for rationering af forbruget. De dermed indtrufne ændringer tillagdes i slagterikredse særdeles stor betydning.

Det centrale spørgsmål på afsætningsområdet var nu imidlertid, ved udløbet af den første langtidsaftale med september 1952, tilvejebringelsen af grundlaget for den kommende tid specielt for afsætningen til Storbritannien. Allerede tidligt havde visse drøftelser fundet sted mellem landbruget og regeringen samt repræsentanter for de andre erhverv, hvor disse havde stillet krav om, at landbrugets eksportforhold under forhandlingerne skulle kædes sammen med importsidens anliggender, hvilket dog landbruget protesterede imod.

Men baggrunden for forhandlingerne specielt om landbrugseksporten var iøvrigt ikke særlig gunstig, dels på grund af den almindelige økonomiske udvikling i England og dels for Danmarks vedkommende den stærkt stigende hjemlige produktion, i væsentlig grad som følge af lavere kornpriser. Dette forhold prægede da også forhandlingerne på slagteriområdet sidst på sommeren 1952 om en altale fra 1. oktober. Der var både fra engelsk og dansk side positiv indstilling for at afslutte en langtidsaftale for bacon, dog i første omgang med gyldighed for to år.

Forhandlingerne i København i august (1952) førte da til en aftale med gyldighed til oktober 1954, og som hovedpunkter heri, at England som hidtil skulle aftage 90 pct. af Danmarks eksportoverskud af bacon, samt endvidere angående priser, at den for de to år skulle være 4,81 kr. pr. kg bacon, dog for 1953-54 med et spillerum på 10 pct. til hver side. Den ret væsentlige nedgang i prisen, ikke mindst i forhold til den særlige ordning i 1951-52, blev accepteret fra dansk side under hensyn til den foran nævnte særlige situation og fandt fuld tilslutning fra ledende kredse herhjemme.

De særlige forhandlinger året efter om yderligere enkeltheder angående 1953-54 var også præget af betydelige vanskeligheder, bl. a. en vis tilbageholdenhed fra engelsk side i forbindelse med forventning om ophør af det centraliserede indkøb gennem Ministry of Food. Et dansk krav om større pris blev derfor afvist, og i stedet blev tilmed fastsat en maksimumsgrænse for det tilpligtede englandskvantum, nemlig til 234 mill. kg, ligesom også prisen blev nedsat fra de 481 kr. pr. 100 kg til 445 kr. og vel at mærke således, at Danmark skulle tilsvare fragt og omkostninger excl. forsikring til engelsk østkysthavn.

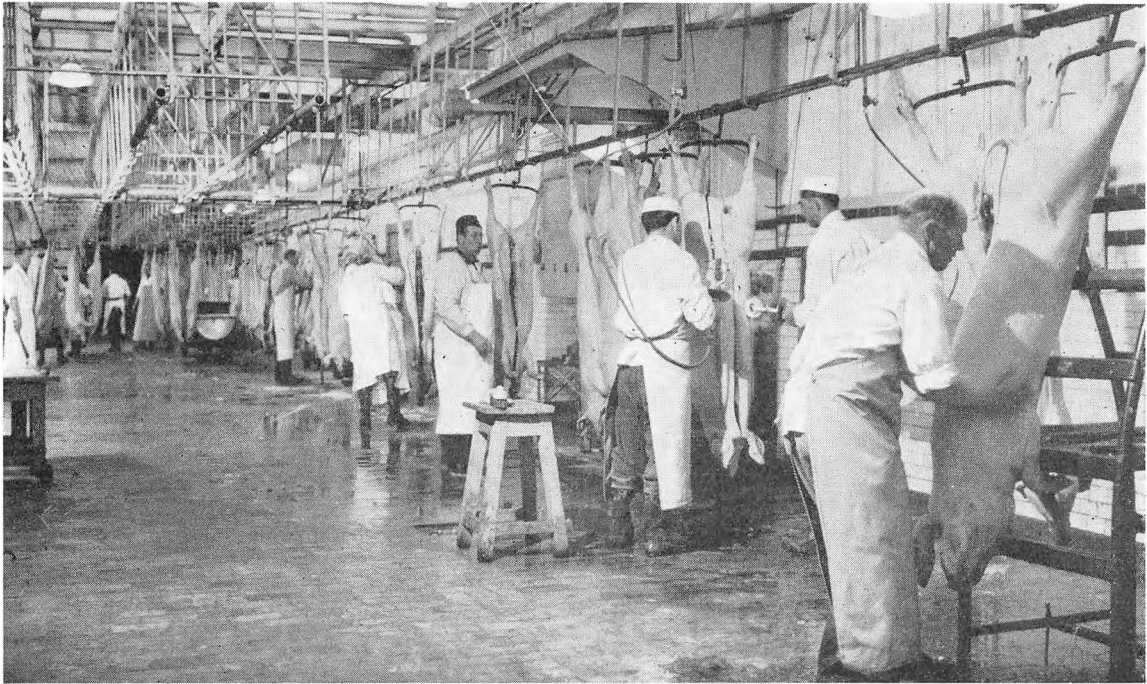
Der var i 1953 knyttet en formel ordning af langtidsaftalens forlængelse for årene 1954-56, og forhandlingerne herom i 1954 frembød ligeledes adskillige vanskeligheder, til tider endog med følelsen af, at det hele ikke kunne blive til noget. Et ekstraordinært delegeretmøde i slagterierne i slutningen af august, med deltagelse også af repræsentanter for privatslagterierne samt landbrugets hovedorganisationer, vedtog en alvorlig udtalelse, der udtrykte skuffelse og forbavelse over, at man fra engelsk side afslog et dokumenteret dansk krav om højere priser, samt mødets frygt for, at en nedgang i svineproduktionen vil blive følgen.

Der opnåedes imidlertid en ordning for 1954-55 med et højestekvantum på mellem 208 og

240 mill. kg for leverancen til England samt en pris på kr. 4,52 c. i. f. engelsk havn. For 1955-56, det sidste år i aftaleperioden, blev fastsat en leverance af højst 208 mill. kg, men uden angivelse af noget mindstekvantum. Endvidere blev der garanteret en mindstepris på 240 shillings pr. cwt. eller ca. kr. 4,57 pr. kg med tilføjelse om, at såfremt den i England i hver enkelt uge opnåede gennemsnitspris ved salget af dansk bacon oversteg 270 shillings pr. cwt., skulle Danmark have det overskydende beløb.

Med den 1. oktober 1956 var nu altså langtidsaftalernes tid forbi, idet ingen af de to parthavere var indstillet på en fortsættelse. Den nærliggende grund hertil fra engelsk side var, hvad der i høj grad kunne betegnes som et historisk tidehvert, at importen af bacon netop fra samme tidspunkt blev frigivet, og at den hidtidige centralisering gennem levnedsmiddelministeriet (Ministry of Food) altså ophørte. For Danmarks vedkommende vendte efter mange års forløb afsætningen af dansk bacon hermed tilbage til den private køber i Storbritannien, som det senere skal blive nærmere omtalt.

Men endnu en bemærkelsesværdig begivenhed knyttede sig til tiden omkring oktober 1956, nemlig indførelse fra britisk side af en *bacontold på 10 pct.* Dette for de danske interesser ret alvorlige skridt havde været ventileret under handelsforhandlingerne i 1955 og mødt med en utilsløret protest fra den danske repræsentation, men var, som det ikke var uventet, til trods herfor nu altså en realitet. Drøftelser optoges mellem det danske udenrigsministerium og den britiske regering og førte til fastsættelsen af visse enkeltheder og deriblandt visse lempelser, men dog uden egentlig at afsvække rækkevidden af sagens realitet. Ordningen skulle være uopsigelig i fire år og have gyldighed i hvert fald til april 1961. Det udviklede sig dog senere således, at tolden som et led i forhandlingerne mellem England og

Slagtgangen i et moderne andelsslagteri

Danmark om oprettelsen af »De Syv« nedsattes til 5 pct. pr. 1. juli 1960 og helt bortfaldt den 1. juli 1961.

Af væsentlig indflydelse også på den nu omtalte udvikling særlig i forbindelse med langtidsaftalerne var den gennemgribende ændring, der i 1950 fandt sted i *ledelsen af de forskellige eksportgrenes afsætningsforhold*, og som ganske kort er berørt på et tidligere sted. Et almindeligt næret ønske også indenfor landbruget gik på det nævnte tidspunkt i retning af, at de bestående ministerielle eksportudvalg skulle afløses af tilsvarende organer, oprettet af de pågældende eksportgrene selv og som et direkte led i organisationsarbejdet. Omend fra direkte modsatte synspunkter kom samtidig, navnlig fra kredse inden for det private erhvervsliv, en kritik af eksportudvalgenes påståede magtstilling og monopol tendens, bl. a. tilkendegivet ved puljedannelser og andre utilfredsstillende fremgangsmåder.

I forbindelse med, at eksportudvalgene hvilede på den i 1932 vedtagne og siden fornyede og ændrede lov om udførsel af landbrugsprodukter, indførtes spørgsmålet i rigsdagens behandling af lovens forlængelser i slutningen af 40'erne, og med det resultat, at dens seneste forlængelse i 1949 gik ud på, at den ved sit udløb den 31. marts 1950 ikke skulle fornyes. På dette tidspunkt var altså grundlaget for de ministerielle eksportudvalg ophørt, vel at mærke i overensstemmelse med de forudgående drøftelser og beslutninger, først og fremmest inden for landbrugets organisationer.

De deraf følgende foranstaltninger angav de fremtidige linier i eksportarbejdet, som var oprettelsen af private eksportorganer på landbrugets forskellige områder, udformet af dettes organisationer, således med hensyn til repræsentation og dermed følgende deltagelse i ledelsen. De hertil nødvendige skridt var foretaget allerede forud for skæringsdagen den 1.

april 1950, således at den egentlige overdragelse til de nye institutioner kunne foregå på denne dag. Hertil hørte efter stedfunden beslutning overdragelsen af de på dette tidspunkt tilstedeværende puljer inden for de hidtidige eksportudvalg, der for Baconudvalgets vedkommende drejede sig om ca. 10 mill. kr.

Også indenfor slagteribrugget foregik udviklingen ved dette såre vigtige systemskifte efter de nu påpegede retningslinier. I god tid før Baconudvalgets forudsete ophævelse var den fremtidige organisationsform for afsætningsarbejdet til indgående drøftelse i Samvirksomheden og privatslagteriernes ledende kredse. Et særligt sagkyndigt udvalg, bl. a. i kontakt med landbrugsministeriets embedsmænd, udarbejdede forslag til vedtægter, hvortil kom det betydningsfulde moment, at både selve det vedtægtsmæssige og faglige perspektiv lå på linie med, hvad mange års erfaringer gik ud på.

Et ekstraordinært delegeretmøde den 13. oktober 1949 fik forelagt forslag til vedtægter for, hvad der nu var navngivet som *Eksport-Svineslagteriernes Salgsforening*. Forslaget blev godkendt enstemmigt, i første instans som grundlag for sagens forestående og endelige behandling. Det afgørende skridt i denne henseende blev derefter endnu et ekstraordinært delegeretmøde den 22. februar 1950, hvor oprettelsen af Salgsforeningen blev formelt vedtaget som afløser af de ministerielle eksportudvalg, nemlig såvel Landbrugsministeriets Baconudvalg som Landbrugsministeriets Fedt- og Eksportudvalg.

Desuden afholdtes også den 22. februar *den egentlige stiftende generalforsamling* i Eksport-Svineslagteriernes Salgsforening, hvori foruden slagteriernes repræsentanter tillige deltog repræsentanter for landbo- og husmandsforeningerne. Et hovedpunkt var endvidere beslutning om vedtægterne samt valg af Salgsforeningens bestyrelse.

Med hensyn til vedtægterne fastsattes som Salgsforeningens formål varetagelse og fremme af medlemmernes interesser ved afsætning til

eksport af svin af alle kategorier, affald, tarme og fedt samt andre produkter af enhver art fremstillet helt eller delvis heraf. Som særlige sider af formålets gennemførelse fremhævedes selve den salgsmæssige opgave, men tillige arbejdet for produktionens kvalitetsforbedring og standardisering samt fremme af producenterens almindelige produktions- og afsætningsinteresser.

Foreningens generalforsamling skulle bestå af 11 medlemmer af Fællesbestyrelsen og 4 medlemmer af Privatslagteriernes bestyrelse samt en repræsentant for såvel landboforeningerne som husmandsforeningerne.

Til valget af bestyrelse, der som nævnt fandt sted på den stiftende generalforsamling, knytter sig den særlige omstændighed, at medlemmer og sekretær principielt blev de samme som i Landbrugsministeriets Baconudvalg indtil 1. april 1950. Dette havde i de nærmest forudgående år bestået af følgende: for andelslagteriernes gårdejer *Marius Byriël* (formand), gårdejer *Andr. Clausen* (næstformand), proprietær *K. Røhr Lauritzen*, direktør *N. Yding* og direktør *J. Skensved*; for privatslagteriernes direktør *A. Madsen*, og direktør *F. A. Alstrup*; for landboforeningerne gårdejer *J. Tvedegaard* og for husmandsforeningerne folketingsmand *N. P. Andreasen*, Jyderup, samt som sekretær direktør *H. Behnke*. I Baconudvalgets sammensætning foregik ved Marius Byriels død kort før jul 1947 den ændring, at *Andr. Clausen* og *K. Røhr Lauritzen* indtog henholdsvis formands- og næstformandspladsen, medens gårdejer *I. H. Østergaard*, Gabøl, udnævntes som nyt medlem.

Med undtagelse af, at gårdejer *J. Tvedegaard* afløstes af gårdejer *P. Chr. Hanssen* (Nygaard) som repræsentant for landboforeningerne i bestyrelsen for Salgsforeningen ved dennes konstituerende generalforsamling, kom de hidtidige medlemmer af Baconudvalget til at fortsætte som foreningens bestyrelse, med *Andr. Clausen* og *K. Røhr Lauritzen* som hen-

holdsvis formand og næstformand. Til direktør for Salgsforeningen valgtes direktør H. Behnke, der fik prokura sammen med kontorchef P. J. Svare.

Som påpeget i denne omtale af det principielle systemskifte i ledelsen af eksportforholdene var dermed Baconudvalgets virksomhed ophørt, og blandt dets mangeårige bærende kræfter var som nævnt *Marius Byriel* nogle år tidligere, i december 1947, afgang ved døden. Indenfor den periode, vi beskæftiger os med, og hvis arbejdsindhold særlig omtales i det følgende, var det således kun til et kort tidsrum heraf, at hans navn og virke var knyttet, både som formand for Baconudvalget og Fællesbestyrelsen for De samvirkende danske Andels-Svineslagterier.

Da Marius Byriel i 1936 efterfulgte *Carl Madsen*, Klim, på begge disse formandposter, havde han siden 1926 været medlem af Fællesbestyrelsen og dennes næstformand siden 1932, omtrent samtidig med at han også blev næstformand for Baconudvalget. Allerede som formand for *Hammel og Omegns Andels-Svineslagteri* var han fortrolig med både det lokale og det mere organisationsmæssige arbejde inden for andelsslagterierne og andre landbrugs-kredse, hvis interesser blev udgangspunktet for hans krævende indsats også som formand for Samvirksomheden. Sine højt vurderede og særprægede evner som organisationsmand fandt han den særlige udfoldelse for i varetagelsen af dette hvervs talrige arbejdsopgaver, i en tid, hvor udviklingen stillede sine stadig voksende krav i forbindelse hermed. Ud fra sine sikre standpunkter til foreliggende overvejelser og beslutninger bidrog Marius Byriel på afgørende måde til opnåelse af vidtrækkende resultater og deres nyttiggørelse for de kredse, han repræsenterede. I kraft af sine personlige egenskaber, deriblandt sit velgørende jyske lune, vandt han venskab hos kolleger og medarbejdere og prægede arbejdet, hvor han var leder eller deltager. I en yderst bevæget periode i andels-

Marius Byriel

slagteriernes historie vil navnet Marius Byriel med rette have sin fremtrædende plads.

Som det fremgår af Baconudvalgets ophævelse fra april 1950 og overdragelsen af ledelsen på eksportområdet til Salgsforeningen, var det altså denne, der fra det nævnte tidspunkt havde haft førerskabet på slagteriernes vegne også i aftalerne med Storbritannien. I overvejelserne af eksportforholdenes ordning efter den sidste langtidsaftales udløb den 1. oktober 1956 indtog derfor Salgsforeningen en fremtrædende plads. På møder indenfor Samvirksomheden og selve Salgsforeningen i løbet af sommeren 1956 og i stigende grad henimod 1. oktober drøftedes disse forhold indgående, bl. a. efter forberedelse i et særligt nedsat udvalg og ikke mindst ud fra det principielle spørgsmål om den danske afsætnings fortsatte centralisering efter ophævelsen heraf fra britisk side. Divergerende opfattelser i så henseende blev givet udtryk, men beslutning blev dog taget om, at Salgsforeningen foreløbig for et halvt år skulle forestå hele Englands-eksporten af bacon. En vigtig foranstaltning blev snarest foretaget med dette for øje, nemlig udpegning af en kreds

af agenter i England, gennem hvilke salget skulle foregå, og til at ansætte noteringen for dansk bacon i England nedsattes en priskomité.

Den trufne ordning vedrørte jo en såre vigtig side af den fra »gamle dage« opbyggede handelsorganisation i England, som havde spillet en afgørende rolle for den danske afsætningsstilling i det hele taget på det engelske marked.

Med hensyn til fordelingen af baconeksporten mellem de udpegede agenter havde de enkelte slagterier i de første år en væsentlig indflydelse i så henseende, men det kan allerede tilføjes her, at Salgsforeningen fra januar 1960 efter stedfunden aftale i større grad blev bestemmende i denne henseende.

En episode, der indtraf, medens der endnu i forbindelse med den tilvejebragte ordning forhandlede med eksportørkredse om kontrol- og kvalitetsforanstaltninger under ordningens gennemførelse, var i nogen måde udtryk for den indstilling, der herskede på visse punkter overfor den nye organisations virksomhed. Det drejede sig om et krav fra kødindustrien om mulighed for eksport af ferske, frosne og røgede dele af svin, ved siden af baconeksporten. Fra slagterierne mødte dette afgjort modstand, bl. a. ud fra kvalitetsmæssige betænkeligheder. Der rettedes derfor anmodning til landbrugsministeren (*J. Smørum*) om udstedelse af et midlertidigt forbud mod udførsel af de nævnte varer, hvad der blev imødekommet ved en bekendtgørelse af 3. oktober (1956), med gyldighed i et par uger. Forinden udløbet af disse opnåedes der dog, under landbrugsministerens forsæde, et forlig mellem Salgsforeningen og kødindustrien, således at Salgsforeningens eneret til eksporten af bacon anerkendtes, medens eksporten af forskellige flæskevarer, deriblandt tilberedte, også i detailpakning, blev frigjort. Ministeren tilsagde endvidere at ville fastsætte nærmere bestemmelser om kvalitet, vægtforhold m. m.

Det mere principielle spørgsmål om den fremtidige salgsform i forhold til Salgsforenin-

gens virksomhed, der som foran nævnt var udskudt til endelig afgørelse i sommeren 1957, idet det ganske naturligt var af stor betydning for de enkelte slagteriernes stilling, fandt imidlertid sin løsning allerede på et ekstraordinært delegeretmøde i slutningen af februar. En længere drøftelse, særlig med udgangspunkt i delvis forskellige indstillinger fra det angående sagen nedsatte arbejdsudvalg, afsluttedes med en flertalsvedtagelse af at fortsætte med et centraliseret salg gennem Salgsforeningen, således som dette derefter formede sig i de følgende år.

Også det ordinære delegeretmøde i marts (1957) beskæftigede sig indgående med Salgsforeningen ved drøftelse af forskellige vedtægtsændringer, idet iøvrigt den endelige beslutning om disse henvistes til foreningens generalforsamling. Den væsentligste ændring blev, at Salgsforeningens driftsoverskud fremover ikke skulle fordeles på medlemmerne men overføres til næste års regnskab. Endvidere vedtog man, at medlemmerne skulle påtage sig en forpligtelse til i forhold til deres totale modtagelse af svin at betale en afgift til Salgsforeningen til dækning af dennes handelsrisiko og omkostninger, samt endvidere at afregningsprisen for svin skulle fastsættes af bestyrelsen på grundlag af de opnåede priser. Denne vedtagelse ændredes imidlertid ved delegeretmødet i 1958 således, at afgiften til Salgsforeningen kun skulle dække dennes omkostninger, idet det viste sig, at en afgiftsbetaling, der også skulle dække handelsrisikoen, havde haft uheldige virkninger.

Af væsentlig interesse i forbindelse med den omtalte afgift blev den bemærkelsesværdige foranstaltning i august 1958, at der i henhold til den da gennemførte bemyndigelseslov, på slagteriernes foranledning og gennem Landbrugs Afsætningsråd blev gennemført en slagteafgift på 6 kr. pr. svin af enhver art såvel til eksport som til hjemmemarkedet. Efter sit formål kom denne afgift, der skønnedes at ville beløbe sig til 42 mill. kr. for det første år, til at tjene til dækning af slagteriernes fællesud-

gifter på en lang række aktuelle områder, således salgspropaganda, reklame, forskning og forsøg, kontorer i udlandet, markedsregulering og eksport til sekundære markeder m. m.

Den rent praktiske fremgangsmåde blev sådan, at afgiften indgik til den i henhold til loven oprettede fond under landbrugsministeriet, og fra dette godkendtes så overførsler til de af det såkaldte kontaktudvalg under ministeriet godkendte formål. Selve afgiften ned-sattes senere til 4 kr. og anvendtes fortsat til de nævnte formål samt tillige til dækning af Salgsforeningens part i Afsætningsrådets og senere Afsætningsudvalgets udgifter ved varetagelsen af tilsvarende opgaver.

Det er nu i almindelighed nærliggende i forbindelse med de fremdragne træk fra udviklingen op gennem 50'erne at give udtryk for, at der utvivlsomt, såvel i denne periode som i stigende grad i de seneste år og med perspektiver til fremtiden, gjorde sig en indstilling gældende på øget aktivitet og konsekvent handlekraft, der med hensyn til omfanget af opgaverne og deres mangfoldighed gav tiden sit stærke præg. Bemærkelsesværdigt var dette på afsætningsområder, bl. a. fordi det repræsenterede beslutninger og overvejelser, hvor det drejede sig om store interesser, også målt i penge, for de kredse, der var grundlag for samarbejdet mellem andelsslagterierne.

I denne henseende indtog *konservesproduktionen* en fremtrædende plads, og som påpeget foran tildrog med rette den stærke stigning i eksporttallene sig opmærksomheden. Dette var en følge af forbrugets og dermed markedsforholdenes udvikling verden over, men specielt fra et dansk synspunkt knyttede sig dertil, at konservesafsætningen i nogen måde kunne tjene som en aflastning for baconeksporten samt selvsagt indebære en forøgelse af produktionen og beskæftigelsen.

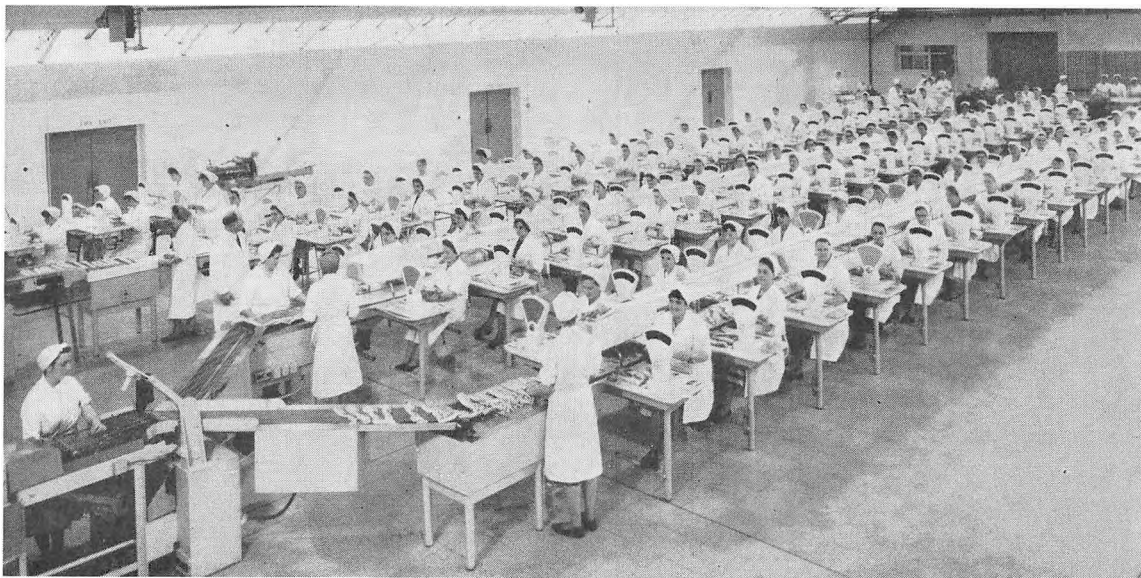
Allerede tidligt bestod der indenfor de private virksomheder et vist samarbejde, og fra ledende kredse indenfor andelsslagterierne

havde man tilskyndet også disse til at fremme produktionen og dermed fra andelsside at komme i en mere effektiv kontakt med denne produktionsgren. Et væsentligt skridt rent organisationsmæssigt var foregået i 1951 ved oprettelsen af *Kødkonservesfabrikernes Eksportsammenslutning*, som omfattede virksomheder, der fremstillede kødkonserves til eksport, og vel at mærke såvel andels- og privatslagterierne som de private egentlige konservesfabrikker. Samvirksomhedens sekretær, direktør *H. Behnke*, blev formand for sammenslutningens bestyrelse og dermed et virksomt bindeled mellem de noget uensartede medlemskredse. Dens formål var at varetage fælles interesser indenfor eksporten af hermetisk kødkonserves, bl. a. med hensyn til afsætningsmuligheder, forhandlinger med myndighederne, deltagelse i udstillinger samt kvalitetskontrol med konserves og pølser til eksport.

Et par begivenheder omkring dette tidspunkt tjener iøvrigt til at vise, i hvilken grad Salgsforeningen på sine medlemmers vegne og efter indgående drøftelser og tilkendegivelse fra disse tog direkte del i praktiseringen af de nye produktions- og afsætningsformer.

Det ene af disse bemærkelsesværdige fremstød var købet af den store og fremtrædende virksomhed specielt for den københavnske befolkningss forsyning gennem adskillige år med en række populære kød- og flæskevarer, *S. Houlberg A/S* i Kødbyen, som blev overtaget af Samvirksomheden og Privatslagteriernes Organisation i fællesskab i forsommeren 1959.

Den anden begivenhed havde i visse henseender sine særlige perspektiver af mere principielt karakter, nemlig i retning af en rationalisering af den populære afsætning i England af bacon udskåret i skiver, »sliced bacon«, i lufttom indpakning. En virksomhed til fremstilling heraf beliggende i *Selby* (Nordengland) og hidtil drevet af *Danish Bacon Company* blev da i oktober 1960 erhvervet af Salgsforeningen og drevet videre under navnet *Danish*

Fra de danske slagteriers fabrik i Selby, England, hvor bacon skæres i skiver og vacuumpakkes

Bacon Packers Ltd. Det formålstjenlige i købet af Selby-fabrikken har bl. a. været for Danmark at følge med i en forskydning i de engelske indkøbs- og forbrugsvaner på baconområdet.

Trods den stedfundne, men efterhånden nærmest stagnerende, udvikling i konserverproduktionen havde denne sine vanskeligheder på forskellig måde. Det drejede sig med henblik på eksporten om de relativt høje omkostninger i forhold til adskillige andre lande bl. a. sådanne, som modtager eksportsubsidier, samt i årene omkring 1960 tillige den stedfundne reduktion af dollarpræmieringen. Ganske særlig spillede vilkårene for indkøbet af råvarerne til produktionen en afgørende rolle, hvorom der i 1957 var truffet den særlige opskæringsordning. Den bestod væsentligst i, at skinker og forender solgtes af Salgsforeningen til konserverindustrien til passende priser, medens tabet blev taget af Salgsforeningen på midterstykkerne.

På et ekstraordinært delegeretmøde i slutningen af november 1960 blev der imidlertid

tilkendegivet ønske om et nærmere samarbejde med kødindustrien bl. a. om salgsfremmende foranstaltninger som reklame samt fælles kvalitetsmærkning og prispolitik. Med tilslutning også fra privatslagterierne blev aftale derefter sluttet med den samlede kødindustri, gældende fra begyndelsen af 1961, bl. a. om en kvantumsrabat efter nærmere fastsatte regler, men dog under forudsætning af, at man nåede frem til en fælles mærkning af vigtigere varer til de vigtigste markeder, samt at der skulle undgås underbud indbyrdes. I så henseende frembød udviklingen indtil omkring årsskiftet 1962 ret tilfredsstillende resultater.

Med hensyn til den organisationsmæssige side af konserverarbejdet var det også en interessant nydannelse, at de konserverproducerende andelsforetagender, såvel slagterier som særlige virksomheder, ligeledes i slutningen af november 1960 oprettede *Andelsslagteriernes Konservereksport*, specielt for et samarbejde om salget i England af »Luncheon Meat« og under fællesmærket DANA. Virksomheden tog sin begyndelse fra maj 1961 og beskæftigede sig

i de første måneder med en række forberedende opgaver, således visse markedsundersøgelser, tilrettelægning af samarbejdet med Landbrugets Informationskontor i London om reklame og propaganda, samt opbygningen af selve salgsapparatet.

Hvad der nu er fremdraget om visse linier i konservesarbejdet såvel som den omfattende planlægning af afsætningen også på de mere traditionelle områder af produktionen, var som helhed præget af tidens stærke tempo, dens specialisering både i ledelse og den tekniske varetagelse af opgaverne og sidst men ikke mindst af stordriften eller i hvert fald organiseringen af den store enhed som rammen for et interessefællesskab.

En væsentlig side heraf også for slagteribruget havde fra tidligere år været en *propaganda- og reklamevirksomhed*, der dog særlig i de senere år og op til nutiden fandt sin, selv efter moderne begreber, imponerende udfoldelse. Der kan regnes med, at et væsentligt fremstød i retning af mere bevidst og planlagt kampagne foretoges i de nærmeste år efter krigen, hvor der med sigte på det britiske marked og med centrum i Landbrugets Informationskontor i London, under ledelse af dettes chef, direktør *Robert Jørgensen*, blev iværksat et oplysningsarbejde ved brochurer og andet materiale, i første række for igen at placere de danske landbrugsvarer på det rigtige niveau efter de forudgående omskiftelige vilkår.

Det næste stadium var efter langtidsaftalernes ophør i 1956 en bredere anlagt annoncekampagne og dermed henvendelse til det købende publikum, samt deltagelse i de store levnedsmiddel-udstillinger. For slagterierne var senere et vigtigt punkt anbringelse på baconsiderne af ordet »Danish«, der som helhed var slagordet i alle bestræbelser.

En væsentlig udvidelse fandt disse nu i de følgende år, bl. a. ved afholdelse af de danske fødevareruger, butiksudstillinger og demonstrationer for husmødre, reklamemateriale m. m.

Udvidelsen og flytningen af Informationskontoret i London i foråret 1960 til dets nuværende hjemsted »Danish Centre« samt tilknytning hertil af et særligt propagandakontor har yderligere styrket arbejdet under dets nuværende former. Til disse hører benyttelsen af fjernsynet med propaganda-udsendelser, og vi sender en tanke til Frederikssund-vikingerne, der med deres nærværelse og dramatiske præstationer et par gange i de seneste år har været den festlige baggrund for danske arrangementer. Sit vikingepreg af en ganske særlig art fik den efter nytår 1962 iværksatte »Viking-kampagne«, der omfattede en fjernsyns- og bladannoncering i forbindelse med husbesøg af »Danish-bacon-vikinger« i den rette påklædning for sådanne, bl. a. med det formål at fremme salget af bacon i større stykker end sædvanligt i det engelske forbrug.

Udover denne reklameindsats for dansk bacon har Danmark siden 1955 deltaget i den fælles reklamekampagne, som gennem Bacon Information Council har været gennemført i samarbejde mellem alle de bacon-producerende lande – foruden Danmark og Storbritannien: Holland, Irland, Sverige og Polen.

Foruden ved disse og adskillige andre former for reklame og kundeoplysning er der også i andre lande end England iværksat propaganda for afsætningen. En fremtrædende plads indtager Tyskland bl. a. med dansk deltagelse også af slagterierne i »Grüne Woche« i Berlin og udstillinger i Hamborg, Köln og München samt tillige i Øst-Tyskland på Leipziger-messen og i de senere år i Italien, ved deltagelsen i fødevareremessen i Bologna.

Sidst, men ikke mindst har *det danske hjemmemarked*, særlig siden 1957, været genstand for en oplysnings- og reklamekampagne. En række fremgangsmåder har været anvendt, i mange henseender naturligvis af lignende art, som hvad der er omtalt for det engelske fremstøds vedkommende. Det drejer sig om en omfattende ugebladsannoncering, demonstratio-

Eksempler på plakater, foldere og kalendere brugt på det britiske marked

ner for husmødre, filmforevisning og udbredelse af oplysende materiale af forskellig art, men desuden om de gennem et samarbejde med Afsætningsrådet og -udvalget afholdte udstillinger i København, i Axelborg, hvor den direkte kontakt med forbrugerne, ikke mindst husmødrene, er tilvejebragt i overraskende omfang og har skabt både succes og popularitet for hele reklamefremstødet. Bidragende hertil var bl. a., at man, på Bellahøj-skuet og Fællesskuet på Fyn, indførte en så moderne form for servering som en bacon-bar. Denne har allerede i sommersæsonen 1962 fundet sin efterfølger på Dyrehavsbakken og vil muligvis ad åre forefindes også i det ærværdige Københavner-tilflugtssted Tivoli. Men iøvrigt kan den danske

oplysningskampagnes succes for en væsentlig del utvivlsomt tilskrives det redelige indhold kombineret med en tone af godt humør og den omstændighed, at den er foregået under det uimodståelige og særdeles populære slagord »Gris på Gafflen«.

Hvad nu iøvrigt angår den rent organisationsmæssige baggrund for den således iværksatte, utvivlsomt særdeles virkningsfulde propaganda til fremme af forbruget på *hjemmemarkedet*, havde dette, alene som følge af dets fremtrædende plads i afsætningen, til stadighed været fulgt med agtpågivenhed fra slagterierne og Samvirksomhedens side. Siden 1949 havde hjemmemarkedet været frit og sorteret altså ikke under Salgsforeningen. Forsyningen

Fra slagteriernes »Gris på gafflen«-kampagne på hjemmemarkedet

foregik ved direkte levering fra slagterierne eller med grossister som mellemed til detailhandelen, for Københavns vedkommende over Kødbyen. På den anden side har det foreligget, navnlig under langtidsaftalerne med England, at særlige forholdsregler måtte foretages for at sikre eksportens fyldestgørende varetagelse.

En ret bemærkelsesværdig foranstaltning fra de seneste år i forbindelse med hjemmemarkedsprisen betegnede det, at den til det stedfundne landbrugsforlig i sommeren 1961 knyttede lov om afsætning af danske landbrugsvarer indeholdt adgangen til at beregne en hjemmemarkedspris på flæsk på indtil 50 øre pr. kg over eksportprisen til England. Med dette formål fastsattes en slagteafgift på 36 kr. pr. svin,

– senere ændret til en vægtafgift – der skulle indbetales til en afgiftsfond under Salgsforeningen, som vel at mærke igen skulle refundere afgiftsbeløbet på alle eksporterede varer. Det ikke refunderede beløb på varer til hjemmemarkedet blev derimod overført til Salgsforeningen.

Omcnd med et noget videre sigte, end hvad der i det foregående er fremdraget som nogle træk af udviklingen på de forskellige afsætningsområder, var der i august 1957 indledt visse forhandlinger, der navnlig vedrørte bestræbelser for at opnå den bedst mulige overensstemmelse mellem udbud og efterspørgsel, i første række for bacon på det britiske marked. Initiativet til den indledede kontakt var taget

af præsidenten for landbrugsorganisationen for England og Wales, Sir *James Turner*, og sammenkomster inden for Landbrugsraadets rammer, men selvsagt med repræsentanter for Andelslagteriernes Samvirksomhed som fremtrædende deltagere, fandt sted i de følgende måneder, og ønsket om forhandlingernes videreførelse blev tilkendegivet fra videre kredse, bl. a. ved et delegeretmødes afholdelse i september (1957).

Resultatet blev stiftelsen af det såkaldte *Baconråd*, der senere har fået tilslutning også fra andre baconproducerende lande som Holland og Sverige samt Nord-Irland og republikken Irland, foruden England og Danmark, og i årene siden da har rådet afholdt jævnlige møder. Genstand for behandling har været emner af fælles interesse og med fremdragelsen også af divergerende synspunkter på vigtige områder, men uden at detaljerede beslutninger har været tilstræbt. Den derigennem knyttede kontakt vurderes med tilfredshed også fra dansk side.

Andelslagterierne –

de store og nutidsprægede virksomheder

Som grundlag for, hvad skildringen indtil dette sted har omfattet og endnu i det følgende vil omfatte af opnåede fælles resultater, melder sig da her enkelte sider af slagteriernes virksomhed til omtale. Det er for perioden siden 1947, som den sidste, før overgangen finder sted fra nutid til fremtid, så nærliggende både at drage sammenligninger til den ene side med andelslagteriernes mange forudgående år og til den anden side med, hvad vore forventninger til fremtiden skønnes at berettige os til.

Opmuntrende er da for en sådan betragtning det berettigede helhedsindtryk af slagteriernes udviklingslinie og dens – jævnfør andre moderne foreteelser – i nogen måde accelererende tempo i de seneste år, ikke alene tilkendegivet ved tørre tal om vigtige ting, men ved erken-

delse af, hvad der anses for at være nutidens krav til driftsformer og teknik og bestræbelser for at finde muligheder for at efterkomme disse. I denne henseende har de enkelte slagterier og deres virksomme deltagelse i samarbejdet gennem de mange år været, og er fremdeles også i 1962, udgangspunktet og det egentlige tyngdepunkt.

Omtalen på dette sted af det grundlæggende led, som den lokale eller egnsprægede udøvelse af virksomheden udgør af slagteribrug i sin helhed, må som for de tidligere perioder indtrængende henvise såvel til, hvad oversigterne i bogens særlige statistik-afsnit fortæller også om slagteriernes forhold og ikke mindst til den omend kortfattede så dog så levende og indholdsrige redegørelse for de enkelte slagterier og de særlige virksomheder i afsnittet herom. Alene det talstærke billedgalleri over ledende personer, i mange tilfælde gennem flere slægtled, er et stykke slagterihistorie af særpræget art.

Og nu om udviklingen i årene siden 1947 gælder det da i hovedtrækkene, at den på iøjnefaldende måde måtte bruge nogle år efter krigsperioden til at komme til kræfter. De nedskårne svinebesætninger såvel som avlsarbejdet måtte, som det tidligere er omtalt, bringes i orden, ligesom også produktion og afsætning frembød alvorlige vanskeligheder. Men ganske særlig bekræfter netop selve slagteriarbejdet og i nogen grad dets muligheder stort set en stabilisering fra omkring 1950, vel ikke uden afbrydelser, men hvor man dog styrkede sig til den udfoldelse, som de seneste år kom til at rumme.

Med hensyn til visse enkeltheder i den omtalte tabel over slagteriernes omsætning, driftsomkostninger m. m. bemærkes først, at *slagteriernes antal* efter at det siden 1933 havde været 61, i 1952 forøgedes til 62, men dog i realiteten fra 1950, idet *Tønder Andels-Slagteri* på dette tidspunkt omdannedes fra det bestående privatslagteri.

Tabellens følgende kolonne om *antallet af andelshavere* angiver en vis nedgang heri fra

periodens begyndelse og fortsat til 1960 og ikke mindst netop i dette år, nemlig fra ca. 203.000 i 1947, og endda henimod 206.000 i 1949, til godt 182.000 i det sidste år i statistikken, 1960. Det må antages, at de høje tal i periodens begyndelse skyldes en ikke særlig radikal behandling af medlemslisterne, måske ved fortsat anførelse af ikke-aktive andelshavere, men på den anden side må den ret iøjnefaldende nedgang i de seneste år betragtes som en realitet med sin særlige baggrund, eventuel bedriftsomlægning eller overgang til andet leveringsforhold. På den anden side er, som det fremgår af den særlige tabel over slagtingerne, dettes procenttal for andelsslagterierne i forhold til privatslagterierne ikke undergået nogen nævneværdig forskydning, men ligger tilmed stadig væsentlig højere end i de første år af perioden.

Den følgende hovedkolonne i oversigten belyser derefter *slagtingstallene* både for svin og kreaturer m. m. Svineslagtingen er jo, såvel for det enkelte slagteri som for helheden, målestokken for produktionens omfang og følges derfor med særlig interesse ud fra forskellige synspunkter, bl. a. også i nær forbindelse med svinetællingerne. Som det er påpeget på et tidligere sted, er slagtingstallets bevægelser og ikke mindst den voldsomme stigning i de seneste år et hovedtræk i hele udviklingen. I forhold til privatslagterierne og de mindre omfattende slagtingsformer er andelsslagterierne med deres henimod 90 pct. af svineslagtingerne også rent kvantitativt den førende gren af slagteribruket, en plads, som de indtog allerede fra de første indledende år efter 1887.

Slagtingstallet er desuden for andelsslagterierne udtrykket for, at de hver for sig er storvirksomheder, med arbejdsomfang og arbejdsformer som sådanne. I ydre henseende bekræftes det af fotografierne af de enkelte slagterier her i bogen, men også på andre måder fylder de godt i den lokale tilværelse. Specielt med hensyn til den nævnte, stærke stigning i svineslagtingerne siden 1947 er i oversigten oven-

Andelsslagteriernes fordeling efter slagtingstal

	1947	1954	1961
Over 200.000.....	-	23	12
150-200.000.....	-		8
100-150.000.....	-		16
75-100.000.....	3	9	7
50- 75.000.....	5	14	12
Under 50.000.....	53	16	7
	61	62	62

for anført slagteriernes gruppering efter slagte-tal ved periodens begyndelse, dens midte og dens afslutning. Typisk er forskellen mellem det første og det sidste år, henholdsvis 53 slagterier med under 50.000 slagtinger og 12 med over 200.000.

Slagtingstallene for kreaturer, kalve m. m. bringer hovedtabellen i den sidste af under-kolonnerne. Omfanget heraf, gennemgående på 4-500.000, har været uden principielle forskydninger gennem en længere årrække, men har været genstand for stor interesse både indenfor andelshaverne og slagteriernes ledelse. Det gav sig i de første år efter krigen bl. a. udslag i stærk utilfredshed med den herskende ordning, at der ikke kunne slagtes kreaturer til eksport, og delegeretmødet i 1948 nedsatte i denne anledning et direktørudvalg til at forhandle med Kød- og Kvægudvalget og særlig dettes landbrugsrepræsentanter, uden at det dog førte til en ændring i den rigtige retning.

Indenfor slagteriernes drift spillede kreatur-slagtingen tillige en betydelig økonomisk rolle, hvad der også gjaldt andre af de særlige produktioner som pølsemageri, destruktion m. m. Omsætningen på disse områder udviste gennem årene ret store og væsentlig stigende beløb op til de seneste år, med disses typiske udtryk for en produktionsmæssig specialisering i vigtige henseender.

I statistikens følgende kolonne findes dernæst *det samlede omsætningstal* samt dette i

gennemsnit pr. slagteri. I afgørende grad som følge af produktionens omfang frembyder de enkelte år ret væsentlige forskydninger, men det typiske træk er dog den ændring i omsættningens niveau, som perioden fra 1947 har tilkendegivet. Med 1950 passeredes milliarder, endda med nogle hundrede millioner, og i 1954 de to milliarder, som i henhold til det senest i tabellen medtagne tal for 1960 nærmede sig de tre milliarder så meget som næsten muligt. Det foreløbig beregnede tal for 1961 gjorde skridtet og nåede 3.100 mill. kr., hvilket medfører, at omsætningen pr. slagteri gennemsnitligt var på 50 mill. kr.

Hvad der netop foran er bemærket med hensyn til mere specielle virkeformer på slagteriområdet, giver anledning til at påpege, at omsætningen i den ret talrige kreds af *særlige virksomheder*, der er oprettet ved samarbejde mellem flere slagterier, ligger udenfor det anførte omsætningstal i tabellen. Efter den årligt udarbejdede almindelige andelsstatistik, ved Andelsudvalget, har omsætningen på de indberettende særlige virksomheder, både i kraft af disses større antal og virksomhedens voksende omfang, gennemløbet en betydelig stigning, således i årene 1947-60 fra 87 til 465 mill. kr. Også den således tilkendegivne vækst er et fremtrædende udtryk for den almindelige udviklingslinie i slagteribrugets som helhed, således som også omtalen her i bogen af de enkelte virksomheder bekræfter.

Vi går endelig til den sidste kolonne i tabellen, der indeholder tallene for *driftsomkostninger pr. gris*. De påvirkninger, der har gjort sig gældende på dette punkt, er i væsentlig grad at henføre til de årlige slagtningsstal, idet en stigning i disse virker relativt til en begrænsning, medens en nedgang virker i den modsatte retning. Men samtidig har en række direkte forøgelser af omkostningerne, særlig på lønområdet og endvidere med hensyn til tekniske forbrugsartikler m. m., bidraget til stigningen pr. gris. Et nærliggende udtryk for disse sidst-

nævnte sider af udviklingen betegner netop de seneste år, hvor man, trods perioden med de hidtil største slagtninger, er oppe på 12-13 kr. i omkostninger pr. gris. Alt taget i betragtning kan det således i almindelighed fastslås, at omkostningssiden er et af de områder i slagteriernes økonomi, der i sig selv er så afgørende for denne som helhed, men at der tillige deri indgår så mange påvirkende omstændigheder, som udgør væsentlige sider af driftens planlægning og andre dispositioner for virksomhedens ledelse.

Uden at det fremgår af den talmæssige oversigt over slagteriernes forhold, betegner også forskellige andre punkter i deres regnskab vigtige bestanddele af den økonomiske udvikling. I denne henseende indtager, hvad der kan sammenfattes som *henlæggelser og afskrivninger* samt i nogen grad *nyanskaffelser*, med rette en fremtrædende plads. I den omtalte almindelige andelsstatistik findes en fortløbende belysning af, hvad der i henhold til det modtagne regnskabsmateriale er skønnet at kunne henregnes til disse poster. Det har for årene siden 1947 drejet sig om betydelige og fra år til år stærkt stigende beløb for den så godt som fulltallige kreds af andelsslagterier, hvis materiale var stillet til rådighed. Medens det i årene straks efter krigsperioden drejede sig om 6-7 mill. kr., steg tallet for henlæggelser, afskrivning og nyanskaffelser (på driftsregnskabet) til godt 54 mill. kr. i det seneste år for en sådan opgørelse, 1959.

Hvad denne udvikling, uanset en mulighed for visse afvigelser i posteringsformen, kan opfattes som udtryk for, er først og fremmest gennemførelsen af en konsolidering, der sikkert har fundet sin vidtrækkende opnåelse også under andre former, men som dog, under indtryk af foreliggende krav, er indgået som et væsentligt led i tilrettelægnings af virksomhedens økonomiske grundlag.

Når der i denne forbindelse nævnes muligt stillede krav af finansiel art, er baggrunden

herfor først og fremmest de omfattende nybygninger eller udvidelser, der foretoges allerede i efterkrigsårene, såvel som gennemførelsen af, hvad der i realiteten har betegnet en teknisk fornyelse på næsten alle områder i slagteriernes arbejdsmæssige tilværelse. Thi i denne henseende har det her som i andre virksomheder været nutidens fremgangsmåde, at der ikke er tale om visse afsluttede episoder for en eller anden fornyelse eller rationalisering, men at tilstanden med udslag i denne retning er permanent og tjener også for andelsslagterierne som den konsekvente forberedelse til fremtidens arbejde.

Fortsættelse og udvidelse af organisationsmæssige opgaver

Mangfoldigheden i interesser og dermed i de opgaver, der fra den fjerne fortid og indtil den nære nutid har været genstand for varetagelse, er en karakteristisk side af andelsslagteriernes samarbejde. Det har stillet sine krav til organisering og teknisk gennemførelse, til overvejelser og beslutninger, til samordning og ligevægt mellem de udfoldede bestræbelser.

Dette gælder i fremtrædende grad for den afsluttende periode af udviklingen, som her er genstand for belysning. Dimensionerne har været under udpræget vækst, og ydre forhold har kunnet bidrage til en tidsmæssig overvægt for den ene eller den anden side af arbejdet. Men uanset dette rummer dog arbejdsporteføljen i alt væsentlig de bestanddele heraf, der trods, eller snarere takket være, omfattende nydannelser fortsat har skabt det særlige billede af slagteribruget og dets fælles interessekreds. På dette punkt er det typiske for andelsslagterierne, at de indenfor deres foreningsmæssige rammer i virkeligheden har ikke blot, hvad der knytter sig til den grundlæggende produktion af råvarer, men også den påfølgende forædlingsproces til slagteriprodukter og, vel at mærke, det afsluttende led, afsætningen.

Hvad der er sat som overskrift for stykket her, kan i og for sig ikke henføres til noget bestemt afsnit af denne helhed, men udgør mere eller mindre direkte grundlaget for de forskelligartede interesser og deres varetagelse. En afgjort central plads har derfor hovedparten af sådanne opgaver indtaget i andelsslagteriernes samarbejde og bidraget til dettes hele karakter.

Det gælder således arbejdet med *landsnoteringen*, der har haft sin forbindelseslinie til både produktion og afsætning, men også noget af en taktisk side. Det statistiske afsnit indeholder gennemsnitstallene også for de enkelte år 1947-61 og giver dermed indtrykket af forskydninger og udviklingslinien som helhed. Iøjnefaldende er den fra 1940 fortsatte undladelse af klassificering og en forskellig notering for de tre oprindelige sorteringer. Spørgsmålet herom var i tiden efter genopnåelsen af mere normale tilstande ved mange lejligheder genstand for drøftelser, således på de årlige delegeretmøder og på adskillige generalforsamlinger i de enkelte slagterier, hvor det formålstjenlige i klassificeringens genindførelse stærkt understregedes som et virksomt middel til fremme af flæskets kvalitet. Et nedsat sagkyndigt udvalg, også omfattende repræsentanter for avlsarbejdet, fremsatte et forslag om grundlaget for klassificeringen, hvilket førte til, at denne blev genindført fra begyndelsen af 1954, ledsaget af, at Salgsforeningen optog den dertil svarende betaling af bacon i henhold til sorteringen, og tillige således at samtlige andelsslagterier gik ind på samme fremgangsmåde. Denne fuldstændige tilslutning var iøvrigt opnået allerede fra begyndelsen af 1948 under den da gældende noteringsansættelse. Med beklagelse måtte det imidlertid fastslås, at der efter klassificeringens genindførelse skete et frafald i slagteriernes deltagelse, omfattende de sydvestjydske og sønderjydske slagterier.

Som det fremgår af statistik-afsnittets oversigt, foregik med 1958 den principielle ændring i noteringsansættelsen, at denne ophørte for 3.

sortering. Dette stod i forbindelse med dens nære sammenhæng med baconprisens ansættelse i England.

I årene forud havde de nærmere bestemmelser om sorteringsreglerne været genstand for et indgående arbejde i det i juni 1957 nedsatte særlige klassificeringsudvalg under formandsskab af inspektør *G. Hohwy*, og et omfattende forslag fra dette forelagdes på delegeretmødet i 1958 og henvistes til fortsat behandling i Fællesbestyrelsen og Salgsforeningens ledelse sammen med sagkundskaben. Baggrunden herfor var hyppige klager fra engelsk side om manglende kødfylde, »slight of lean«, i dansk bacon, og forslaget tog sigte på ændringer i noteringen til fremme af en forbedring i så henseende. Skridt i denne retning frembød visse resultater i de følgende år. Hertil medvirkede bl. a. indførelsen af fradraget i noteringen for svin, som ikke bestod de fastsatte mål for kødfylde, endvidere de forbedrede målemetoder og især gennemførelsen i juni 1960 af regler for godkendelse af sorterere og for sortering af flæsk på eksport-svineslagterierne, hvilke regler havde nær tilknytning til baconregulativet. Ikke mindst har forsøgsarbejdet med sigte på kvalitetsforbedringerne frembudt bemærkelsesværdige resultater og har været genstand for omfattende redegørelser, ikke mindst fra professor *Hjalmar Clausens* side.

Om landsnoteringens ansættelse gælder det iøvrigt, at den i væsentlig grad har været præget af de trufne afsætningsaftaler af mere generel art. Det var en nærliggende følge under langtidsaftalerne med England i årene 1948–56 og har i nogen måde fundet sin fortsættelse også i de seneste år under påvirkning af Salgsforeningens afsætningsformer for bacon til det engelske marked.

Indenfor Samvirksomheden har de årlige beretninger af mundtlig eller skriftlig art udgjort et påskønnet punkt på delegeretmødernes dagsorden og givet anledning til aktuelle drøftelser ved adskillige lejligheder. Beretnin-

gernes aflæggelse og ledelsen af det tilgrundliggende arbejde i Landsnoteringsudvalget har gennem årene været betroet dettes formand, som i årene fra 1947 var direktør *E. Hohwy*, Odense, indtil 1949, direktør *J. Mehlsen*, Slagelse, indtil 1953 og siden da direktør *K. Eriksen*, Hjørring.

Et mangeårigt og stadig fortsat led i det faglige arbejde var ligeledes de ved særlige dommerudvalg foretagne *flæskebedømmelser* og *fedtbedømmelser*. For de førstnævntes vedkommende øvede krigsperiodens særlige vanskeligheder med kvalitetens opretholdelse væsentlig indflydelse på arbejdet i de første år efter genindførelsen af mere normale tilstande. Den samtidig øgede produktion i tiden omkring 1950 understregede rigtigheden af bedømmelsens sigte på kvaliteten, hvilket bl. a. gav sig udslag i, at der samtidig med færre samlede bedømmelser i Esbjerg lagdes mere vægt på sådanne på de enkelte slagterier, og i denne henseende byggedes der i stigende grad på arbejdet gennem Baconkontrollen. På dette som andre områder gik udviklingen i retning af så nær forbindelse som muligt med de særlige krav af markedsbetonet art.

Dette gav sig ikke mindst udtryk i de senere år fra omkring midten af 50'erne. Der optoges således et nært samarbejde mellem flæskebedømmelsen og Forskningsinstituttet, f. eks. ved foretagelse af smagsbedømmelser med direkte sigte på forbrugermæssige ønsker.

Også de gennem tiden siden 1947 fortsatte fedtbedømmelser var præget af en tilsvarende udvikling i vigtige henseender. De foretoges i de første år af perioden på frysehus eller samlingslagre, men flyttede tidligt til slagterilaboratoriet i Roskilde. Bedømmelsen omfattede både pakkefedt og blokfedt, og en vigtig side af arbejdet fandt stadig sin fortsættelse, nemlig at alt fedt til eksport blev underkastet bedømmelse.

Ved etableringen af fedtsamlelageret i Kolding og oprettelsen af Forskningsinstituttet i

Roskilde blev bedømmelserne henlagt skiftevis til disse to for formålet så velegnede steder, og navnlig for Forskningsinstitutets vedkommende kom det til at betyde mulighederne også for værdifulde fremskridt med hensyn til fedtets kvalitet.

Som nævnt blev de to bedømmelser forestået af særlige dommerudvalg, hvis formænd gennem årene har givet delegeretforsamlingerne beretning om arbejdet. Det var for flæskebedømmelsen direktør *J. Mehlsen*, Slagelse, indtil 1958 og siden da direktør *St. Leth Møller*, Svendborg, og for fedtbedømmelsen gennem mange år direktør *Th. Rasch*, Hadsten, indtil 1951, da han afløstes af direktør *K. Eriksen*, Hjørring, der dog allerede et par år senere blev efterfulgt af den nuværende formand, direktør *F. Johansen*, Aabenraa.

Også et tredje udvalg, hvis grundlag arbejdsomt står begge de nævnte bedømmelsesudvalg – og tillige også noteringsudvalget – nær, nemlig *Kontroludvalget*, havde såvel i årene kort efter krigen som senere op til nutiden sine vigtige funktioner at udføre. Det gjaldt først og fremmest dets gennem en lang årrække foretagne kontroltilsyn med overholdelsen af reglerne for udskæring og vejning på slagterierne, men tillige andre foranstaltninger og drøftelser i forbindelse med de forskellige nyere bestræbelser på kvalitetsområdet. Udvalget havde også i disse senere år medlemsfællesskab med Landsnoteringsudvalget, hvortil kom direktør *H. Behnke* og inspektør *G. Hohwy* samt repræsentanter for privatslagterierne.

Mere direkte som led i det daglige arbejde indenfor Fælleskontorets rammer foregik der i de forskellige grene af *forsikringsvirksomheden* en ret betydelig udvikling i den senere årrække. For at give indtryk heraf angives i hosstående oversigt de enkelte forsikringsarters præmie- og erstatningsbeløb i gennemsnit for tre hovedafsnit indenfor tidsrummet 1947–1961.

I grundlaget for virksomhedernes omfang, præmieindtægten, er der altså i disse år fore-

Forsikringerne, præmie og erstatninger, 1947-61
(1.000 kr.)

	Gnsl. 1947-50		Gnsl. 1951-55		Gnsl. 1956-61	
	Præmie	Erstatning	Præmie	Erstatning	Præmie	Erstatning
Søforsikring A	103	12	390	187	1.242	381
Søforsikring B	46	2	107	-	220	1
Brandforsikring	411	209	746	183	916*	407*
Ulykkesforsikring	205	39	487	224	903	762

*) Herunder driftstabsforsikring for årene 1959-61

gået en typisk stigning i beløbene, særlig paa de mest aktive områder, Søforsikring A, Brandforsikring og Ulykkesforsikring. Med hensyn til Søforsikring B, der organiseredes oprindeligt med krigsforsikring for øje, har der, som det vil ses, også været en vis form for deres opretholdelse, ved tilgang af et præmiebeløb. Særlig for søforsikringen iøvrigt og for ulykkesforsikringen har der allerede fra 1949 været foretaget visse reguleringer af kapitalforholdene med henblik på den gennem de tidligere indbetalte præmier, og specielt for brandforsikringen gik man fra 1951 over til samme præmieberegning som i de almindelige private forsikringselskaber, således at der opnåedes mere ligelig præmiebetaling for alle forsikrede.

Inden for den stedfundne forøgelse af de forskellige grene vil man lægge mærke til stigningen for Søforsikring A i periodens seneste år, der bl. a. står i forbindelse med konservervirksomhedernes forsikringer for transport til fjerntliggende egne af kloden.

Den også tidligere omtalte iværksættelse af en *driftstabsforsikring* var der fremdeles interesse for, og det indledende skridt hertil blev, særlig efter tilskyndelse af Direktørforeningen, foretaget i efteråret 1953, som et led af brandforsikringen, men dog foreløbig ved tegning af fuld genforsikring. Beslutning om ændring i denne bestemmelse blev dog taget af delegeretmødet i 1959, således at driftstabsforsikringen, hermed tænkt særlig på tab i forbindelse med ildebrand, i henhold til en forelagt ved-

tægtsændring, blev indføjet som et særligt led af brandforsikringen.

Et andet spørgsmål blev aktuelt ved forskellige nye bestemmelser i forsikringslovgivningen i 1960, nemlig kravet om afholdelse af særligt konstituerede delegeretmøder i tre hovedafdelinger for sø-, brand- og ulykkesforsikring, altså ikke som hidtil omfattet af Samvirksomhederens delegeretmøder. I 1960 foretoges de fornødne ændringer i de hidtidige vedtægter, og som et særligt punkt i forbindelse med andelslagteriernes delegeretmøder i 1961 afholdtes for første gang særligt delegeretmøde i de som gensidige selskaber organiserede forsikringsvirksomheder.

Den så udprægede stigning i så at sige alt, hvad der på andelslagteriernes mange arbejdsområder har med tal at gøre, gør sig også gældende, når vi vender os til endnu et særligt foretagende med tekniske og forretningsmæssigt formål, *Slagteriernes Fællesindkøbsforening*. En væsentlig baggrund herfor betegede den forudgående krigstilstands unormale muligheder for vareindkøb af først og fremmest dermed slagteriernes yderst begrænsede produktion, der modsætningsvis omkring 1950 ændredes ved forøgede varetilførsler, nogenlunde genoprettelse af svinebesætningerne og større produktion indenfor slagteribrug, samt tillige stigende priser på de omsatte varer. De i tabellen angivne tal for Fællesindkøbets omsætningsmæssige udvikling er et stærkt udtryk

Omsætning i Slagteriernes Fællesindkøbsforening

	Mill. kr.		Mill. kr.
1947	7,7	1954	27,7
1948	7,8	1955	28,8
1949	9,4	1956	26,9
1950	22,6	1957	33,0
1951	32,0	1958	35,3
1952	17,6	1959	39,3
1953	21,0	1960	45,2
		1961	50,8

for dette, i hvilken forbindelse det ikke skal overses, at den interesse for samarbejdet, som både andels- og privatslagteriernes har tilkendegivet, blev imødekommet ved virksomhedens opnåede resultater både af økonomisk og teknisk art. Selve varesalget var selvsagt under indflydelse af tidens almindelige udvikling. I denne henseende kan nævnes slagteriernes ret omfattende periode af fornyelser på maskinområdet, ofte med store nyanlæg som rammer, eller anskaffelse af inventar, måske som en konsekvens af ændrede arbejdsmetoder o.s.v.

Men Slagteriernes Fællesindkøbsforening blev faktisk en storvirksomhed, med sine 50 mill. kr. omsætning i 1961, indsætning og benyttelse af omfattende lagerlokaler, med særlig maskinafdeling, rådgivende virksomhed for slagteriernes m. m. Disses overgang til olie som brændsel havde tidligt indføjet denne i vareforsyningen. Som følge af den stedfundne vækst, medlemskredsens sammensætning og afsætningsformerne i det hele taget omdannedes virksomheden i 1953 til et selvstændigt andelselskab, med den hidtidige daglige leder, *S. Villekold*, som direktør. I den valgte bestyrelse havde fra Fællesindkøbets pionértid formandsposten været beklædt af direktør *F. Bojsen*, Holbæk, som imidlertid i 1949 afløstes af den nuværende formand, direktør *C. Gade*, Køge.

Næsten så længe De samvirkende danske Andels-Svineslagterier har bestået, har *arbejds- og lønforholdene* givet anledning til fælles behandling inden for Samvirksomhedens rammer, oprindeligt ved Fællesbestyrelsen, siden 1903 ved et særligt udvalg, der 1909 ændredes til den første »sammenslutning om arbejdsforhold« indenfor andelslagteriernes. Som det er omtalt om de forskellige tidsafsnit, har dette været fulgt op under forskellige former og har, gennem *Andelslagteriernes Arbejdsgiverforening*, op til den nære nutid betegnet en særdeles vigtig side af Samvirksomhedens specielle opgaver.

For årene siden 1947, fra hvilke også visse hovedtræk i udvikling skal fremdrages her, i fortsættelse af tidligere oversigter, var udgangspunktet den i 1946 indgåede overenskomst med *Slagteriarbejderforbundet* og *Kedel- og Maskinpasserforbundet*, efter ret bevægede forhandlinger og en indtruffen strejkesituation, der afsluttedes med ophøjelse til lov af et mæglingsforslag fra forligsmanden.

De nærmest følgende år helt til 1954 omfattede fornyelser af de foreliggende overenskomster ved disses udløb, men iøvrigt ret væsentlige forhøjelser af de deri indeholdte lønsatser og indførelse af enkelte nye forholdsregler, således fra 1950 af det såkaldte vasketillæg. Dertil kom imidlertid, at også disse år i henhold til overenskomsten bragte en række periodiske forhøjelser af dyrtidstillægget, dog med undtagelse af de sidste to år, hvor det officielle pristals bevægelser, med et par undtagelser ikke afgav grundlag for en forhøjelse.

En vis uro prægede arbejdsforholdene i løbet af 1953, også på slagterierne, ganske naturligt under indtrykt af det forestående udløb af overenskomsten i 1954. Forhandlinger optoges derfor ret tidligt mellem de to parter, hvorunder et bemærkelsesværdigt punkt var fremførelse fra forbundets side om et akkord-afsavntillæg, hvorved der rørtes ved et punkt, nemlig hele akkordspørgsmålet, der under den senere udvikling blev genstand for vigtige drøftelser også indenfor slagteriernes egen kreds. Et direkte forslag i den nævnte retning indgik dog ikke fra arbejdernes side ved de endelige forhandlinger i marts-april 1954. Disse formede sig således, at der efter afbrydelse af forhandlingerne mellem parterne fra forbundets side udstedtes strejkevarsler, men forinden tidspunktet for strejkens iværksættelse fremsatte forligsmanden et mæglingsforslag, der dog blev forkastet af forbundets medlemmer, men vedtaget af slagterierne, og under disse omstændigheder trådte regeringen og rigsdagen ind i billedet, og mæglingsforslaget blev ophøjet til lov

den 29. april. Den således tilvejebragte overenskomst, med gyldighed til marts 1956, indebar bl. a. forhøjelse af grundlønnen og forskellige fordele for arbejderne og gav desuden i de følgende to år gentagne forhøjelser af dyrtidstillægget.

Omend ikke formelt og direkte berørende driften på slagterierne skal i denne forbindelse mindes om den yderst alvorlige begivenhed i overenskomstens løbetid, nemlig konflikten i foråret 1955 mellem *Dansk Arbejdsmandsforbund* og *Sammenslutningen af Landbrugets Arbejdsgiverforeninger*, som *Mejeribrugets Arbejdsgiverforening* var tilsluttet. Forløbet heraf, kun i korthed trukket op, medførte strejke på nogle større landbrug inden for Sammenslutningen, hvilket fra dennes side besvaredes med varsel om lockout og iværksættelse af denne fra den 16. april, vel at mærke også omfattende standsning af levering og drift på mejerierne. En række politiske forhandlinger, ledsaget af stærke meningstilkendegivelser i offentligheden, kom til at dreje sig om konflikten afslutning ved en lov om voldgift, og en sådan blev vedtaget af rigsdagen den 21. april, ved hvilken konflikten afblæstes, medens en voldgiftsdom senere blev afsagt.

For slagteriernes vedkommende medførte også overenskomstens udløb i april 1956 en række vanskelige og ret indviklede forhandlinger. Følgen blev, at disse sprængtes og medførte strejkevarsel til en nærmere fastsat kreds af virksomheder inden for arbejdsgiverforeningerne, ligesom slagterierne på et delegeretmøde den 4. maj besluttede udsendelse af lockoutvarsler, gældende alle slagterier og særlige virksomheder. Afsluttende møder i forlignsinstitutionen forinden varslernes tidspunkt for handling resulterede imidlertid i, at begge parter foreløbig tiltrådte et foreliggende mæglingsforslag, som senere vedtoges. Foruden lønforhøjelser medførte overenskomsten udbetaling af dyrtidstillæg i de følgende år indtil dens udløb med marts 1958.

Allerede tidligt optoges forhandlinger om dens fortsættelse efter dette tidspunkt, og resultatet blev i første omgang negativt, så at både strejke- og lockoutvarsler udveksledes. Sluttelig blev imidlertid et mæglingforslag fra forligsmanden tiltrådt og vedtaget af parterne, der for arbejdernes vedkommende omfattede både Slagteriarbejderforbundet og Kedel- og Maskinpasserforbundet. Overenskomsten indeholdt lønforhøjelser og særlige bestemmelser om forskellige punkter, men bemærkelsesværdigt var navnlig, at der skulle optages forhandlinger om forsøgsvis indførelse af akkordsystem i virksomhederne. Overenskomstens gyldighed fastsattes til udløbet af marts 1961.

De nævnte forhandlinger om akkordsystemet blev taget op og afsluttedes med en aftale i efteråret 1959, hvorefter arbejdere uden akkordordning skulle have et afsavnstillæg. Men iøvrigt frembød 1960 forskellige udtryk for urolige arbejdsforhold, som medførte strejker på flere slagterier. Dertil kom utvivlsomt, at man nærmede sig tidspunktet for udløbet af overenskomsten af 1958, og forhandlingerne om perioden fra 1961 og fremefter fik af denne og andre særlige grunde deres ganske specielle forløb.

I denne henseende skal nævnes, at der i nogen tid fra forskellige sider havde været givet udtryk for det ønskelige i, at slagteriernes arbejdsgiverforeninger skulle knytte forbindelse med Sammenslutningen af Landbrugets Arbejdsgiverforeninger, som er nævnt foran for sin deltagelse i den almindelige landbrugskonflikt i 1955. Og kontakt havde der da også været med denne fra slagteriernes side ved flere lejligheder, idet man dog havde visse betænkeligheder ved en direkte indmeldelse, bl. a. på grund af slagteriernes arbejdsgiverforeningers placering i nogen måde som mere industrielt placeret end Sammenslutningens medlemskreds som helhed. Imidlertid besluttedes det på et par delegeretmøder i 1960, at en indmeldelse skulle foretages, eller i hvert fald grundlaget herfor

undersøges, og i henhold hertil optoges der kort tid efter de mere indgående forhandlinger med Sammenslutningen om visse punkter i medlemsforholdet, og med det resultat, at både andelsslagteriernes og privatslagteriernes arbejdsgiverforening indmeldte sig med gyldighed fra 1. oktober (1960).

Netop på dette tidspunkt stod Sammenslutningen overfor iværksættelse af et nærmere samarbejde med Landbrugsraadet, som formede sig ved stiftelsen af *Fællesudvalget for Landbrugets arbejdsøkonomiske Spørgsmål*; almindeligt betegnet som Kompensationsudvalget. Dettets formål var drøftelse af erhvervspolitiske spørgsmål særlig i forbindelse med arbejdsforhandlingerne og i det hele taget at virke for fremme af landbrugets interesser, bl. a. overfor regeringen vedrørende muligheder i denne retning.

Det blev da på denne baggrund, at slagterierne ret tidligt tog fat på forhandlingerne i 1961 om en ny overenskomst med Slagteriarbejderforbundet. Forhandlingssituationen var også på andre områder yderst spændt og havde bl. a. ført til den samtidige transportstrejke, der i forvejen ved dens lukning af søtransporten til England havde påført slagterierne alvorlige vanskeligheder. Forløbet af forhandlingen med slagteriarbejderne kom til at svare hertil. Hvad der fra arbejdsgiverforeningernes side måtte betragtes som urimelige krav, medførte strejkevarsel om arbejdsstandsning fra 4. april og fra slagteriernes side lockoutvarsel til samme tidspunkt. Kompensationsudvalgets forhandlinger med regeringen var ligeledes forløbet utilfredsstillende, og deres afbrydelse såvel som hele den herskende stemning førte da til henvendelsen til samtlige jordbrugere om iværksættelse af en tilbageholdelse af alle vigtige landbrugsvarer fra den 8. maj, der i langt overvejende omfang blev efterfulgt.

Under denne alvorlige situation genoptoges forhandlingerne såvel med regeringen som, for slagteriernes vedkommende, i forligsinstitutio-

Fra et møde i Fællesbestyrelsen – april 1962

Fra venstre: *H. Krogh Sørensen, Niels Korsgaard, Johs. Nielsen, G. Biel-Knudsen, O. Tvede, P. J. Svare, V. Glistrup, H. Behnke, Johs. Dons Christensen, Verner Andersen, Anton M. Nielsen, Niels Eriksen og Nydam Jensen.* Bagved: *A. O. Arentsen og C. Gade*

nen, hvilket førte til, at leveringsstoppet op-
hørte fra den 11. maj, og at der netop samme
dag både af slagterierne og arbejderne blev til-
trådt et mæglingsforslag, der bragte slagteri-
strejken til ophør den 15. maj. Den nye over-
enskomst indeholdt en ikke uvæsentlig lønfor-
højelse og desuden bl. a. en forpligtelse for par-
terne til snarlig indgåelse af en rammeaftale
om akkordafklønning.

Den givne redegørelse for arbejds- og løn-
forholdene er udtryk for den betydning, som
dette anliggende har. Ved delegeretmøderne
og andre lejligheder blev fyldige beretninger
aflagt af arbejdsgiverforeningens formand, som
i årene indtil 1951 fortsat var proprietær *Knud
Thomsen*, Lykkeshøj, og siden da gårdejer *K.
Hansen*, Lystbjerggaard.

En anden udviklingslinie i det organisations-
mæssige og faglige arbejde, der vel adskiller sig
væsentligt fra det nu omtalte, er den gennem
en årrække udfoldede bestræbelse for fremme
af formål, der tjener til videnskabelig og forsk-
ningsmæssig underbyggelse af det praktiske ar-

bejde, og i forbindelse hermed til oplysning
og belæring for dem, der udfører dette. Et ud-
tryk for noget sådant var endnu i krigsårene
forskellige planer om at muliggøre opførelsen
af et forsøgs- og skoleslagteri eller en slagteri-
skole, således som et særligt arbejdsudvalg med
direktør *H. Behnke* som formand og fremtræ-
dende medlemmer, deriblandt direktør *E.
Hohwy*, Odense, fik til opgave at udarbejde
planer for.

Netop med sidstnævnte som ordfører fore-
lagdes et videregående prospekt i denne hen-
seende på delegeretmødet i 1946, og de for-
nødne midlers tilvejebringelse indgik som et
sandsynligt led i de fortsatte bestræbelser. Det
var da i fortsættelse af det således foreløbig op-
nåede resultat, at Fællesbestyrelsen og skoleud-
valget i nær forbindelse med Direktørforenin-
gen drøftede sagen i de følgende år, og at der
med denne forenings formand, direktør *E.
Hohwy*, som talsmand påny, i 1950 forelagdes
delegeretmødet et forslag om oprettelse af et
forsøgsslagteri og en slagteriskole. Uanset, at

Direktør *Mogens Jul* foran Slagteriernes Forskningsinstitut

det drejede sig om investering af et ret stort beløb, fandt forslaget udelte tilslutning.

Det blev imidlertid de særlige forhold på Roskilde Andels-Svineslagteri, der blev anledning til, at planen fik en noget ændret udformning. Man havde nemlig her gjort plads for det hidtidige laboratorium, men da der var pladsmangel, måtte et andet hjemsted findes. Derfor var det besluttet i første omgang at opføre en laboratoriebygning i Roskilde, hvis opførelse blev påbegyndt i efteråret 1952, men i øvrigt i de nærmest følgende år blev udvidet med opførelse af en forsøgsbygning. Der var som leder af den kommende virksomhed og af dennes tilrettelægning i mange henseender allerede i 1953 antaget civilingeniør *Mogens Jul*, og det, der var ved at udforme sig som *Slagteriernes Forskningsinstitut*, var i løbet af efteråret 1954 nået så vidt, at indvielsen og konstateringen af, at der nu var foregået en betydningsfuld nydannelse i slagteriarbejdet, kunne foregå på det nævnte tidspunkt.

Med udgangspunkt i de tre arbejdsområder, forsøgs slagteri, laboratorium og slagteriskole, men på iøjnefaldende måde netop også kun som udgangspunkt, har Forskningsinstituttet på overvældende måde såvel udvidet op-

gaverne som på en række områder skabt nye retningslinier, der har præget slagteriarbejdet ved bemærkelsesværdige resultater. Det har drejet sig om både tekniske og videnskabelige foranstaltninger, taget sigte på rationalisering af produktion og arbejdsmetoder, såvel som nyttiggørelse af forskning og fremgang.

Som udtryk for den væsentlige side af virksomheden, som slagteriskolen betegner, har beslutninger i den seneste tid samlet sig om en udvidelse og specialisering på dette område såvel som af andre aktuelle led i instituttets arbejde.

Også fra de seneste år er der betydningsfulde udslag af, hvad der kan betegnes som Samvirksomhedens *rent organisationsmæssige interesseområder* og disses varetægelse. Det drejer sig om den i 1960 foretagne principielle vedtægtsændring, som en tilføjelse på det rette sted, gående ud på, at medlemmerne, altså de enkelte slagterier, er forpligtede til »at overholde enhver bestemmelse, der af bestyrelsen måtte blive truffet til gennemførelse af fællesforanstaltninger, som bestyrelsen skønner at være i samtlige andelssvineslagteriernes og dertil knyttede virksomheders interesse«. Til vedtagelsen knyttede sig kravet om, at en tilsvarende forpligtelse skulle indføres i det enkelte slagteris vedtægter og dermed omfatte de enkelte andelshavere. Ved de stedfundne senere behandlinger på andelsslagteriernes landet over er der opnået tilslutning til den nævnte forpligtelse og dens gyldighed for andelshaverne.

Endnu nærmere nutiden end denne principielle vedtagelse og nødvendige retningslinie for at sikre handlekraft i samarbejdet er en vedtagelse fra et ekstraordinært delegeretmøde efter nytår 1962 om nedsættelse af en teknisk kommission inden for Samvirksomhedens rammer med det formål at undersøge, i hvilken udstrækning og på hvilke områder der måtte være behov for en rationalisering inden for slagteribrugets vigtige områder, dermed tænkt på slagterivirksomhed i almindelighed samt konser-

vesindustri og hjemmemarkedshandel. Særdel-les sagkyndige medlemmer af kommissionen er udpeget, og store forventninger stilles utvivlsomt til den bistand, der kan ydes ved en sådan undersøgelse.

Nogle af mændene bag arbejdet

Af det store tal af mænd, der har været aktive som ledere eller deltagere på de mange arbejds-områder inden for andelsslagterierne, er der adskillige, hvis navne på en bestemt måde er knyt-tet til den ene eller anden opgave eller menings-tilkendegivelse ell. lign. Det gælder ganske nat-urligt i fremtrædende grad for deres vedkom-mende, som har været betroet de større centrale hverv i organisationsarbejdet og har måttet stille sig til rådighed i betydeligt omfang med tid og kræfter.

For skildringen af slagteriernes udvikling gælder det, at disses samarbejde kun i beske-dent omfang har givet lejlighed til eller mulig-hed for her i bogen at indføje de enkelte perso-ners indsats ved denne eller hin sags behand-ling. Det vil dog være nærliggende på dette sted at nævne nogle af dem, der har stået bag ved særlig det mere omfattende arbejde inden-for Samvirksomheden. Det gælder således Fæl-lesbestyrelsen for Samvirksomheden, hvis med-lemskreds også siden 1947 og indtil nutiden har frembudt nogle personskifter.

Det er på et tidligere sted omtalt, at Fælles-bestyrelsens formand, gårdejer *Marius Byriël*, Lyngby, Sporup, afgik ved døden i december 1947 og som formand blev efterfulgt af gårde-jer *Andr. Clausen*, Kaastrup, medens forman-den for Brønderslev Andelsslagteri, gårdejer *S. A. Søndergaard*, Filholm, indvalgtes som medlem af Fællesbestyrelsen.

Da der i 1950 vedtoges en ændring af Sam-virksomhedens vedtægter, og dermed Fælles-bestyrelsens medlemstal forhøjedes fra 9 til 11, valgtes som de to nye medlemmer husmand *An-*

Andr. Clausen

ton M. Nielsen, Beder, og husmand *G. Biel-Knudsen*, Rudbjerg, Vesterborg.

I 1951 indvalgtes direktør *A. O. Arentsen*, Struer, i stedet for sin forgænger, direktør *A. Jespersen*, Struer, der var afgået ved døden, og tillige valgtes direktør *J. P. Jensen*, Frederiks-sund, i stedet for direktør *E. Hohwy*, Odense, henholdsvis den nyvalgte og den afgåede for-mand for Direktørforeningen.

Da formanden for Fællesbestyrelsen, gård-ejer *Andr. Clausen*, Kaastrup, var afgået ved døden i november 1952, valgtes til hans efter-følger som formand proprietær *K. Røhr Lau-ritzen*, Demstrupgård, medens gårdejer *Johs. Nielsen*, Levetoft, indvalgtes som medlem af Fællesbestyrelsen ved det påfølgende delegeret-møde. Ligeledes valgtes ved samme lejlighed forstander *Johs. Dons Christensen*, Ladelund, som medlem i stedet for gårdejer *I. H. Øster-gaard*, Gabøl.

Den afdøde formand for Fællesbestyrelsen, *Andr. Clausen*, havde i dette hverv efterfulgt *Marius Byriël* i 1947 og havde været medlem af Fællesbestyrelsen siden 1937. Han blev ganske naturligt også *Byriël*s efterfølger som formand for Baconudvalget indtil 1950 og var derefter

K. Røhr Lauritzen

til sin død formand for Eksport-Svineslagteriernes Salgsforening. Andr. Clausen var fra sin tidlige ungdom interesseret i foreningsarbejdet og blev en både højt betroet og meget afholdt tillidsmand i mange hverv, ikke blot inden for andelsbevægelsen, men også i landbruget som sådant. Som formand for Kalundborg Andels-Svineslagteri var han i ledelsen af flere af de større fællesforetagender og var med sin personligt tillidvækkende fremtræden og sin rolige overvejelse af foreliggende spørgsmål en anset og velset mand i sin arbejdskreds. Inden for Samvirksomheden stilledes han overfor betydelige opgaver, og med sin stoute og repræsentative skikkelse modtoges han med velvilje, hvor han kom.

I 1954 afgik husmand *Andreas Søndergaard*, Outrup, som bestyrelsesmedlem og efterfulgtes af husmand *Niels Korsgaard*, Fredsø, og det næste nyvalg foregik derefter i 1956, da direktør *C. Borup*, Roskilde, indvalgtes i stedet for direktør *J. P. Jensen*, Frederikssund, der trak sig tilbage af helbredshensyn.

Da gårdejer *Aksel Nielsen*, Nørremosegaard, i begyndelsen af maj 1956 afgik ved døden, valgtes på et ekstraordinært delegeretmøde i

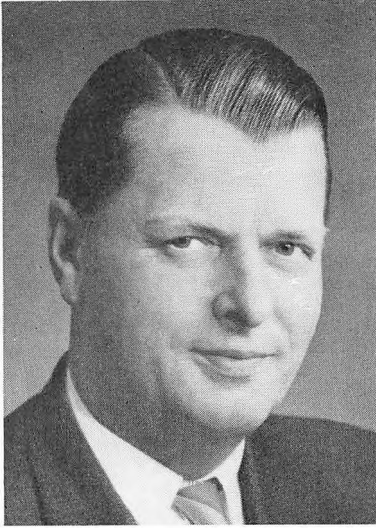
juli formanden for Faaborg Andels-Svineslagteri, folketingsmand *Niels Eriksen*, Kørbitzdal, som hans efterfølger.

Ved delegeretmødet 1957 valgtes propr. *H. Krogh Sørensen*, Hyllen, Ulsted, i stedet for gårdejer *S. A. Søndergaard*, Filholm, der var afgået ved døden.

Året efter, 1958, valgtes formanden for Roskilde Andels-Svineslagteri, gårdejer *Verner Andersen*, Gundsøllille, i stedet for gårdejer *E. Nielsen-Skensved*, Torpegård, samt direktør *C. Gade*, Køge, som efterfølger for direktør *C. Borup*, Roskilde.

Endelig blev i 1959 forstander *Johs. Dons Christensen*, Ladelund, valgt til Fællesbestyrelsen på landsmandatet i stedet for *K. Røhr Lauritzen*, der trak sig tilbage både som formand og bestyrelsesmedlem. Dons Christensen afgav sit jyske mandat, på hvilket valgtes gårdejer *Nydam Jensen*, Lyngaa.

Proprietær *K. Røhr Lauritzen*, der altså nu forlod sin formandspost, havde kun beklædt denne efter *Andr. Clausen* siden 1952. Han var indvalgt i Fællesbestyrelsen 1943 og var næstformand fra 1948. Gennem en årrække havde han været formand for Viborg Andels-Svineslagteri, ligesom han senere blev formand for bl. a. D. A. T., Hudcentralen og andre større andelsselskaber. Ligeledes i Landhusholdnings-selskabet og inden for landboforeningerne indtog han fremtrædende tillidsposter. Røhr Lauritzen var i besiddelse af gode forhandlingsevner, der kom ham til nytte ikke mindst under de hyppige handelsforhandlinger med England, ofte under vanskelige situationer. Hans naturlige væsen og hans venlige gemyt virkede fremmende for hans synspunkter, ligesom hans evne til at tage folk af højst forskellig art på den rigtige måde. Arbejdet indenfor svineavl og demonstrationsbrugene for svinefodring gennemgik i Røhr Lauritzens formandstid en stor udvikling. Hans interesse for denne betydningsfulde side af andelsslagteriernes virksomhed var iøjnefaldende, og er også

Johs. Dons Christensen

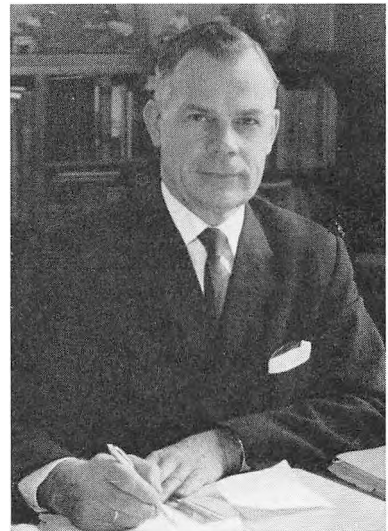
udtrykt deri, at Røhr Lauritzen af landhus-holdningsselskabet fik tildelt etatsråd Philip W. Heymanns hæderspris for fremragende arbejde indenfor dansk svineavl. Røhr Lauritzen blev ved sin afgang som formand udnævnt til æresmedlem af Fællesbestyrelsen. Han afgik ved døden i november 1960 i en alder af 75 år.

Den nyvalgte formand for Fællesbestyrelsen blev forstander *Johs. Dons Christensen*, *Ladelund*, der havde været medlem af denne siden 1953. Med sine sjældne evner også som organisationsmand har han på alle områder inden for Samvirksomheden og i sin forbindelse med slagterierne og andre parter i arbejdet virket inciterende og til fremme af i bedste forstand moderne indstilling og arbejdsformer. Som det også præger et forsøg på at karakterisere denne udviklingslinie, har årene under hans formandskab allerede frembudt iøjnefaldende træk i retning af både vilje og handlekraft til at tilrettelægge og gennemføre de rigtige skridt i denne retning. Ved overgangen fra en udviklingsperiode med arbejdsformer tildels fra fortiden er hans åbne blik også for fremtidens krav af afgørende værdi og betydning.

Den daglige leder af Fælleskontorets, Sam-

virksomhedens, Salgsforeningens og endnu mange andre arbejdsområder, direktør *H. Behnke*, er dermed stillet overfor opgaver, der i hvert fald ikke er i lommeformat. Ved en bestemt lejlighed nogle år tilbage har han selv karakteriseret sit arbejde som »en blanding af ondt og godt, af nederlag og sejre, af lynhurtige beslutninger eller indgående og lange overvejelser« – og meget bedre kan det næppe siges. Hans karriere inden for Samvirksomheden har sine mærkepæle i hans ansættelse i 1931 som fuldmægtig og næstkommanderende og dermed som nærmeste medarbejder for sekretær *C. Trautmann* indtil dennes død i 1941. I en ung alder, men altså med en god forskoles erfaringer og udvikling som ballast blev han Trautmanns efterfølger og har siden da på sin rolige og sikre måde, ofte under lunets velgørende glimt, øvet sin ansvarsfulde gerning. Denne har været præget af hans omfattende kendskab både til fortid og samtid, hans naturlige og nære forbindelse med sine omgivelser, både den valgte kreds og det talstærke og specialiserede personale og personel på de forskellige poster. Hans personlige indstilling til arbejdet rummer den berettigede forventning om

Direktør H. Behnke

fortsat værdifulde retningslinier i den ukendte fremtid.

Til stabens inderkreds hører endnu to mænd, hvis indsats fortjener at påpeges som virkningsfulde led i slagteriernes udvikling.

Kontorchef P. J. Svare

Direktør S. Villekold

Kontorchef P. J. Svare begyndte sin løbebane inden for Samvirksomheden kort efter nytår 1933 og har således gjort felttoget med gennem krævende og begivenhedsrige perioder. Væsentlige sider af hans virksomhed har været den næstkommanderendes funktion, at se til, at det går, som det er meningen, det skal. Hertil har hørt ikke blot den indadvendte side mod kontoret, men også deltagelse i salgsarbejdet og iøvrigt et særligt speciale, nemlig ledelsen af Fælleskontorets store forsikringsvirksomhed, der har bekræftet hans duelighed også i denne henseende.

Den anden er direktør S. Villekold, der ligeledes hører til Fælleskontorets faste stab siden sommeren 1933 og mødte til arbejdet med ret specielle forudsætninger, ikke mindst på merkantile områder. Hans særlige virksomhed her gennem årene har formet sig som leder af Slagteriernes Indkøbsforening samt arbejdsgiverforeningerne, begge områder hjemstedet for et nært samarbejde mellem andels- og privatslagterierne. Direktør Villekolds personlige og aktive indsats i disse opgavers røgt har skabt

gode resultater, først og fremmest i retning af den stedfundne udvikling og vækst.

Men omtalen af visse personlige sider af Samvirksomhedens og Fælleskontorets store og stærkt specialiserede arbejde i det daglige vil nødvendigvis tage sin retning også til ledere og medarbejdere på de mangfoldige poster og de dertil knyttede funktioner. Som dette i sig selv er et væsen af mange led, er vejen mellem slagterierne og den daglige varetagelse af de enkelte opgaver under mange former en stærkt trafikeret færdselsåre.

Til afslutning

Skildringen af visse hovedtræk i de danske andels-svineslagteriernes fælles udvikling gennem det forløbne trekvarte århundrede er hermed ført frem til nutiden, det mærkbare skel mellem fortid og fremtid. Som værdifulde bidrag slutter sig hertil de følgende afsnit af bogen, såvel statistikkens talmæssige materiale som de enkelte slagteriernes og de særlige virksomheders belysning i ord og billeder.

Under vekslende vilkår har arbejdet inden for andelsslagterierne fundet sin udformning, fra sit udspring i modervirksomheden i Horsens 1887 frem til et betydeligt antal efterkommere med beliggenhed i alle egne af landet, fra et spirende samarbejde og varetagelsen af opgaver under enkle former frem til en organisation af nutidens specialiserede og fastlagte karakter.

Når da nutiden med sine indvundne erfaringer og opnåede resultater for andels-svineslagterierne står foran sin efterfølgelse af fremtiden med dens uransagelige veje og muligheder, knytter sig naturligt hertil ikke blot ønsket, men også den berettigede forventning om, at udviklingen skabt gennem de mange år indtil nu vil bekræfte sin bæreevne som grundlag for kommende tiders fortsættelse og udbygning af dansk slagteribrug.

Statistiske oversigter

Medens det foregående hovedafsnit i almindelighed har behandlet de produktions- og afsætningsmæssige sider af slagterivirksomheden og specielt andelssvineslagteriernes organisationsmæssige forhold, tjener de følgende oversigter til at underbygge og angive vigtige hovedlinier i denne udvikling som helhed.

Ved denne samlede talmæssige belysning, der gælder for samtlige tidsafsnit i den forudgående skildring, er det tilstræbt at gøre materialet lettere tilgængeligt og anvendeligt også i forbindelse med det praktiske arbejde. På den anden side understreges dermed betydningen af, at tabellernes omfattende talmateriale finder sin anvendelse ved tilegnelsen af den tekstmæssige fremstilling.

Som udtryk for den særlige interesse, der knytter sig til eksporten af kødkonserver, er som udvidelse af tidligere foreliggende behandling af slagterivirksomheden medtaget en tabel over denne ved sin nutidige udvikling så fremtrædende produktionsgren.

Svinetællinger

1000 stk.

	Orner	Søer		Svin	Grise		Ialt svin
		drægt.	ikke drægt.		2-4 mdr.	und. 2 mdr.	
Juni 1837							235 ¹⁾
Juli 1861	2			299			301 ¹⁾
- 1871	2			440			442
- 1881	3			524			527
- 1888	5			766			771
- 1893	6	96		263	464		829
- 1898	7	136		337	688		1168
- 1903	8	167		385	897		1457
- 1909	8	148		422	890		1468
- 1914	13	283		707	1494		2497
Maj 1915	12	215		686	1006		1919
Febr. 1916	11	214		689	1069		1983
Juli 1917	9	139		513	990		1651
April 1918	6	94		144	189		433
Juli 1919	6	64	36	131	257	216	710
- 1920	8	83	43	289	403	290	1116
- 1921	9	123	55	322	492	429	1430
- 1922	12	179	75	379	630	624	1899
- 1923	15	320		572	1093	855	2855
- 1924	16	207	92	615	1077	861	2868

¹⁾ Angår kongeriget Danmark, som det var før territorialforandringen i 1864.

1000 stk.

		Orner	Soer		Svin	Grise		Ialt svin
			drægt.	ikke drægt.		2-4 mdr.	und. 2 mdr.	
Juli	1925	14	209	81	555	878	780	2517
-	1926	18	278	113	648	1055	1010	3122
-	1927	20	278	118	795	1350	1170	3731
-	1928	18	243	101	733	1256	1012	3363
-	1929	19	310	124	775	1285	1103	3616
-	1930	24	395	192	1020	1619	1670	4920
-	1931	31	430	194	1165	1855	1778	5453
Jan.	1932	30	355	195	1320	1932	1655	5487
Juli	1932	29	336	157	1198	1688	1478	4886
Jan.	1933	28	308	166	1140	1480	1421	4543
Juli	1934	21	231	123	1910		776	3061
-	1935	20	271	112	1958		673	3034
-	1936	23	293	154	2138		888	3496
-	1937	19	223	124	1951		766	3083
-	1938	16	210	116	1814		689	2845
-	1939	18	245	138	1889		843	3133
Juni	1940	17	196	140	2104		761	3218
Juli	1941	11	163	77	1079		440	1770
-	1942	9	125	47	772		253	1206
-	1943	9	164	76	1333		429	2011
-	1944	10	131	75	1439		390	2045
-	1945	9	142	59	1095		345	1650
-	1946	8	120	71	1192		377	1768
-	1947	9	129	79	1163		443	1823
-	1948	9	135	67	851		400	1462
-	1949	12	240	122	1614		702	2690
-	1950	13	267	134	1936		858	3208
-	1951	12	211	129	2049		799	3200
-	1952	13	284	164	2158		1022	3641
-	1953	14	315	172	2694		1141	4336
-	1954	15	342	189	3105		1218	4869
-	1955	12	278	176	2981		1160	4607
-	1956	12	329	172	3013		1104	4630
-	1957	15	376	213	3486		1348	5438
-	1958	14	366	195	3453		1288	5316
-	1959	16	439	235	3854		1544	6088
-	1960	18	434	247	4550		1629	6878
-	1961	19	521	279	5230		1858	7907

Fordeling af samtlige svineslagtninger

	Andelsslagterierne		De private svine- slagterier	
	1000 stk.	%	1000 stk.	%
1907	1307	70,2	557	29,8
1908	1546	72,6	585	27,4
1909	1362	73,0	504	27,0
1910	1408	76,8	426	23,2
1911	1726	78,3	480	21,7
1912	1923	79,7	492	20,3
1913	2000	83,6	394	16,4
1914	2435	85,6	409	14,4
1915	2173	86,8	332	13,2
1916	2213	87,2	327	12,8
1917	2149	86,9	325	13,1
1918	275	85,0	48	15,0
1919	408	89,3	49	10,7
1920	769	86,0	126	14,0
1921	1398	87,9	192	12,1
1922	1834	84,9	327	15,1
1923	2839	84,8	510	15,2
1924	3291	83,5	650	16,5

	Andelsslagterier		Private eksport-slagterier		Offentlige slagtehus		Kreatureksport-slagterier		Private slagtere	
	1000 stk.	%	1000 stk.	%	1000 stk.	%	1000 stk.	%	1000 stk.	%
1925	3089	76,7	596	14,8	238	5,9	8,4	0,2	95	2,4
1926	3137	79,7	594	15,1	114	2,9	8,2	0,2	88	2,1
1927	4209	80,4	777	14,9	124	2,3	13,7	0,3	109	2,1
1928	4475	81,3	804	14,6	111	2,0	5,9	0,1	107	2,0
1929	4142	81,3	757	14,9	96	1,9	5,0	0,1	91	1,8
1930	5112	80,7	1012	16,0	103	1,6	6,4	0,1	102	1,6
1931	6144	80,1	1251	16,3	125	1,6	7,9	0,1	145	1,9
1932	6397	80,7	1239	15,6	136	1,7	10,1	0,2	146	1,8
1933	5288	80,6	1000	15,3	109	1,7	8,2	0,1	152	2,3
1934	4063	81,6	741	14,9	72	1,4	7,0	0,1	98	2,0
1935	3591	81,9	660	15,0	63	1,4	7,9	0,2	67	1,5
1936	3587	80,3	677	15,1	136	3,0	11,1	0,2	64	1,4
1937	3560	81,1	654	14,9	100	2,3	8,4	0,2	66	1,5
1938	3244	81,7	607	15,3	63	1,6	5,8	0,1	53	1,3
1939	3414	82,4	605	14,6	63	1,5	4,0	0,1	59	1,4
1940	2851	82,1	450	13,0	103	2,9	4,5	0,1	66	1,9
1941	1863	84,0	296	13,4	44	2,0	0,3	0,0	14	0,6
1942	1081	82,8	165	12,6	47	3,6	0,3	0,0	13	1,0
1943	1367	85,8	180	11,3	27	1,7	0,2	0,0	19	1,2
1944	1988	86,2	263	11,4	29	1,2	0,3	0,0	27	1,2
1945	1503	86,4	188	10,8	25	1,4	0,3	0,0	24	1,4
1946	1744	85,3	249	12,2	24	1,2	0,2	0,0	28	1,3
1947	1736	85,5	250	12,3	18	0,9	0,1	0,0	27	1,3
1948	1398	87,4	177	11,0	13	0,8	0,1	0,0	13	0,8
1949	2545	87,3	332	11,4	17	0,6	0,2	0,0	20	0,7
1950	3834	87,1	449	10,2	55	1,2	6,0	0,1	59	1,4
1951	4426	88,1	500	9,9	46	0,9	5,7	0,1	49	1,0
1952	4342	89,2	440	9,0	36	0,8	0,7	0,0	49	1,0
1953	5558	89,0	563	9,0	54	0,9	1,5	0,0	67	1,1
1954	6085	88,1	672	9,8	68	1,0	1,8	0,0	78	1,1
1955	6318	87,9	734	10,2	62	0,9	1,5	0,0	74	1,0
1956	5728	87,9	655	10,1	52	0,8	1,5	0,0	76	1,2
1957	6497	86,6	844	11,3	70	0,9	0,3	0,0	93	1,2
1958	6705	86,5	891	11,5	63	0,8	0,2	0,0	89	1,2
1959	7365	87,0	954	11,3	58	0,7	0,9	0,0	89	1,0
1960	8127	88,4	916	9,9	63	0,7	1,2	0,0	89	1,0
1961	8403	87,9	995	10,4	73	0,8	1,4	0,0	82	0,9

Noteringer

	Flæsk øre pr. kg gnsn.
1705-14	22
1715-24	24
1725-34	24
1735-44	26
1745-54	30
1755-64	38
1765-74	42
1775-84	38
1785-94	44

	Flæsk øre pr. kg gnsn.
1820-29	38
1830-39	50
1840-49	50
1850-60	68
1861-65	76
1866-70	94
1871-75	62
1876-80	108
1881-85	110

Gennemsnitstal for den jydsk-fynske fællesnotering

	Øre pr. kg		
	1. sort.	2. sort.	3. sort.
1901	82,4	80,4	78,2
1902	81,8	79,2	77,4
1903	76,8	74,6	72,4
1904	67,1	65,2	63,1
1905	78,7	78,6	76,6
1906	87,4	85,4	83,5
1907	82,5	80,5	78,8
1908	75,3	73,2	71,7
1909	89,8	87,9	86,9
1910	98,1	96,4	95,9
1911	87,4	84,3	82,2
1912	95,7	93,7	91,9
1913	106,7	104,6	104,1
1914	101,2	99,1	98,7

Gennemsnitlige noteringer for flæsk Jydske Andelsslagteriers fællesnotering

	Øre pr. kg			
	Ekstra	1. sort.	2. sort.	3. sort.
1888	-	-	-	-
1889	-	-	-	-
1890	80,8	78,8	76,8	-
1891	-	-	-	-
1892	-	-	-	-
1893	-	-	-	-
1894	74,2	70,6	67,4	65,2
1895	69,0	65,0	62,0	60,0
1896	63,4	59,4	57,0	54,6
1897	78,6	74,6	71,0	67,4
1898	76,0	72,0	68,4	65,4
1899	66,0	62,4	60,0	57,0
1900	80,4	77,2	75,0	72,6

Gennemsnitlig landsnotering

	Øre pr. kg		
	1. sort.	2. sort.	3. sort.
1915	144	143	141
1916	171	171	167
1917	169	169	165
1918	214	210	201
1919	273	268	258
1920	354	344	340

Noteringer for flæsk

Den jydsk notering

	Øre pr. kg		
	1. sort.	2. sort.	3. sort.
1921	294	289	285
1922	231	229	225
1923	210	208	205
1924	216	212	207
1925	228	226	223
1926	180	177	174
1927	135	132	131

Gennemsnitlig landsnotering og efterbetaling

	Øre pr. kg			Efter- betaling
	1. sort.	2. sort.	3. sort.	
1928.....	136	134	132	
1929.....	159	157	154	
1930.....	130	126	123	
1931.....	82	79	74	
1932.....	75	71	68	
1933.....	121	118	115	
1934.....	156	153	151	
1935.....	161	159	156	
1936.....	170	167	165	
1937.....	171	169	167	
1938.....	175	172	169	
1939.....	174	172	170	8
1940.....	194	194	194	10
1941.....	237	237	237	16
1942.....	247	247	247	18
1943.....	267	267	267	18
1944.....	272	272	272	20
1945.....	269	269	269	19
1946.....	268	268	268	27
1947.....	319	319	319	30
1948.....	394	394	394	30
1949.....	407	407	407	25
1950.....	391	391	391	22
1951.....	424	424	424	25
1952.....	447	447	447	24
1953.....	412	412	412	25
1954.....	401	397	386	26
1955.....	410	400	385	23
1956.....	452	430	417	26
1957.....	387	366	355	28
1958.....	396	368	—	27
1959.....	404	369	—	28
1960.....	398	363	—	27
1961.....	379	349	—	31

Gennemsnitlig pris
for dansk
bacon i England

	Øre pr. kg cif.		Øre pr. kg cif.
1921....	389	1940....	228
1922....	294	1945....	269
1923....	274	1946....	267
1924....	365	1947....	306
1925....	271	1948....	431
1926....	217	1949....	430
1927....	164	1950....	413
1928....	168	1951....	457
1929....	196	1952....	516
1930....	161	1953....	476
1931....	108	1954....	454
1932....	100	1955....	468
1933....	151	1956....	521
1934....	182	1957....	465
1935....	184	1958....	489
1936....	195	1959....	476
1937....	197	1960....	484
1938....	207	1961....	465
1939....	208		

Ind- og udførsel af de vigtigste svineprodukter

	Ind- og udførsel af levende svin				Ind- og udførsel af flæsk og skinker				
	Indførsel	Udførsel		heraf til Tysk- land %	Indførsel		Udførsel		heraf til England %
	1000stk.	1000stk.	mill. kr.		mill. kg	mill. kr.	mill. kg	mill. kr.	
1886	27	252	13,6	-	2,1	1,2	18,1	13,8	-
1887	30	271	15,8	-	2,0	1,2	24,5	18,6	-
1888	-	18	1,0	-	2,7	2,1	41,8	35,1	-
1889	-	25	1,6	-	3,4	2,5	34,8	29,2	-
1890	-	111	8,1	-	2,3	1,8	29,6	24,8	-
1891	3	200	13,7	-	2,5	1,9	34,8	27,8	-
1892	4	186	13,9	-	4,3	3,5	39,9	33,8	-
1893	-	44	3,5	-	2,8	2,2	43,2	35,9	-
1894	1	118	10,6	-	4,2	3,3	46,2	35,1	-
1895	2	130	10,4	-	5,1	3,0	65,9	37,8	-
1896	7	-	-	-	3,7	2,0	74,6	44,0	-
1897	1	1	0,1	-	4,0	3,2	62,7	56,0	-
1898	-	-	-	-	4,1	2,9	61,3	50,5	-
1899	-	3	0,1	-	3,9	2,4	74,7	54,8	-
1900	-	-	-	-	5,3	3,7	67,6	62,0	-
1901	-	-	-	-	6,2	5,2	64,7	64,3	-
1902	-	-	-	-	5,2	4,7	75,4	74,7	-
1903	-	-	-	-	5,9	4,9	85,4	78,8	-
1904	-	-	-	-	4,3	3,0	96,1	82,7	-
1905	-	-	-	-	6,0	4,7	84,4	83,8	-
1906	-	-	-	-	6,4	5,0	84,3	86,9	-
1907	-	-	-	-	8,1	6,3	103,8	102,6	-
1908	-	-	-	-	8,2	6,5	117,2	108,3	-
1909	-	-	-	-	3,2	2,9	97,8	107,3	-
1910	3	-	-	-	0,3	0,4	96,8	117,5	-
1911	17	-	-	-	0,7	0,7	114,4	120,7	-
1912	7	-	-	-	0,9	1,0	127,5	146,0	-
1913	20	-	-	-	0,9	1,0	126,4	161,8	-
1914	27	-	-	-	2,6	3,0	147,6	180,0	-
	Ind- og udførsel af levende svin				Ind- og udførsel af flæsk				
1915	-	-	-	-	5,5	6,9	136,1	229,9	75
1916	-	-	-	-	0,3	0,4	104,7	210,6	81
1917	-	-	-	-	-	-	81,9	193,9	71
1918	-	-	-	-	-	-	2,7	8,0	37
1919	-	-	-	-	7,4	20,3	0,9	3,6	66
1920	-	55,4	19,1	98	2,9	9,0	44,2	186,0	91
	Ind- og udførsel af levende svin				Ind- og udførsel af bacon og flæsk				
1921	1	9	2,6	95	2,2	6,2	85,3	324	99,3
1922	1	10	1,9	43	2,3	4,3	111,4	321	99,7

	Ind- og udførsel af levende svin				Ind- og udførsel af bacon og flæsk				
	Indførsel 1000 stk.	Udførsel		heraf til Tysk- land %	Indførsel		Udførsel		heraf til England %
		1000 stk.	mill. kr.		mill. kg	mill. kr.	mill. kg	mill. kr.	
1923	-	164	25,9	4	0,6	0,9	173,6	450	99,4
1924	-	206	33,2	30	0,4	0,6	197,2	507	99,1
1925	-	13	3,0	100	0,2	0,3	191,5	520	98,7
1926	20	18	3,4	100	0,1	0,1	190,2	418	98,6
1927	16	37	5,7	92	0,6	0,7	256,3	435	98,7
1928	15	45	5,9	69	0,1	0,2	272,2	462	99,6
1929	126	51	8,3	87	0,1	0,1	248,9	488	99,6
1930	90	62	8,5	84	-	-	306,4	510	99,9
1931	49	34	3,0	89	-	-	376,1	420	98,9
1932	1	24	1,5	8	-	-	389,8	386	98,3
1933	-	73	4,7	44	-	-	294,1	441	96,4
1934	-	57	3,7	54	-	-	223,3	413	98,1
1935	-	53	5,8	83	-	-	199,7	381	98,6
1936	-	184	27,3	87	-	-	176,3	348	98,9
1937	-	167	27,4	99	-	-	181,7	363	98,1
1938	-	114	20,5	100	-	-	178,6	369	97,5
1939	-	137	24,8	100	-	-	189,6	394	96,9
1940	-	754	121,9	98	-	-	143,0	311	32,3
1941	-	247	48,9	100	-	-	73,4	183	-
1942	-	53	12,4	100	-	-	20,1	51	-
1943	-	49	17,9	100	-	-	63,0	187	-
1944	-	93	31,1	100	-	-	101,3	303	-
1945	-	10	3,7	100	-	-	50,0	146	37,6
1946	-	-	-	-	-	-	62,6	174	79,1
1947	-	-	-	-	-	-	57,9	198	61,7
1948	-	-	-	-	-	-	41,3	178	61,5
1949	-	-	-	-	-	-	105,7	449	84,3
1950	-	-	-	-	-	-	180,6	747	79,7
1951	-	-	-	-	-	-	199,9	916	77,0
1952	-	7	4,0	100	-	-	189,9	974	93,9
1953	-	100	52,8	100	-	-	244,4	1141	93,6
1954	-	177	94,2	100	-	-	253,3	1139	87,9
1955	-	128	71,2	100	-	-	280,6	1303	87,7
1956	-	194	107,1	100	-	-	233,4	1203	95,2
1957	-	136	76,0	100	-	-	249,9	1155	91,5
1958	-	138	75,9	100	-	-	246,6	1173	90,1
1959	-	189	110,5	100	-	-	273,6	1273	92,2
1960	-	190	103,0	100	-	-	310,9	1464	93,7
1961	-	180	103,4	100	-	-	325,0	1476	86,6

Udførsel af spiseligt slagteriaffald og fedt fra svin

	Spiseligt slagteriaffald fra svin				Svinespisefedt			
	Ialt mill. kg	Værdi mill. kr.	Til Tysk- land %	Til England %	Ialt mill. kg	Værdi mill. kr.	Til Tysk- land %	Til England %
1921.....	5,3	3,5	43	55	2,7	5,0	67	29
1922.....	7,7	3,9	52	45	2,5	3,5	78	17
1923.....	14,1	8,0	68	30	6,0	10,2	88	8
1924.....	14,8	9,9	66	29	8,7	16,5	86	8
1925.....	13,4	9,0	60	36	9,2	17,7	83	13
1926.....	13,3	7,8	63	35	9,5	13,4	74	24
1927.....	15,6	7,4	65	29	13,3	15,5	72	25
1928.....	14,9	8,9	71	22	14,0	15,3	73	21
1929.....	15,1	11,1	69	26	12,9	14,5	79	13
1930.....	19,9	12,6	70	26	17,3	16,9	80	13
1931.....	19,1	10,9	76	21	23,0	18,0	82	16
1932.....	16,7	10,2	83	10	24,2	18,3	84	15
1933.....	13,4	12,2	85	7	19,5	15,7	74	22
1934.....	10,1	11,6	85	9	10,7	9,7	95	2
1935.....	9,4	11,1	85	8	12,3	16,8	87	13
1936.....	9,1	8,9	80	5	12,2	15,6	92	7
1937.....	12,9	10,0	69	4	13,0	16,3	85	14
1938.....	9,1	9,3	90	8	10,5	11,2	98	1
1939.....	11,2	11,2	93	6	8,7	9,1	99	0
1940.....	7,2	9,4	99	0	2,9	4,3	100	0
1941.....	0,7	1,3	96	0	0,5	1,6	52	0
1942.....	0,1	0,3	100	0	0,1	0,2	38	0
1943.....	0,6	1,3	100	0	0,4	1,3	100	0
1944.....	0,6	1,3	100	0	1,2	4,3	100	0
1945.....	0,1	0,2	100	0	0,3	1,0	100	0
1946.....	0,6	0,9	0	7	0,3	1,9	0	0
1947.....	2,4	5,1	0	67	5,9	35,0	1	0
1948.....	2,7	6,6	4	74	5,2	31,0	0	0
1949.....	5,9	13,7	22 ¹⁾	45	2,5	15,0	0	0
1950.....	10,9	24,7	76 ¹⁾	5	3,3	11,5	97 ¹⁾	0
1951.....	12,5	29,4	52 ¹⁾	23	12,2	51,9	54 ¹⁾	0
1952.....	12,6	26,3	47 ¹⁾	20	9,3	22,3	61 ¹⁾	0
1953.....	17,8	36,9	60 ¹⁾	11	12,5	30,8	5 ¹⁾	0
1954.....	22,8	53,2	57 ¹⁾	15	16,7	52,3	17 ¹⁾	31
1955.....	23,9	59,4	45 ¹⁾	28	15,3	39,6	13 ¹⁾	46
1956.....	20,4	52,0	49 ¹⁾	24	11,4	27,7	6 ¹⁾	74
1957.....	24,6	55,2	52 ¹⁾	20	15,1	38,0	16 ¹⁾	55
1958.....	24,3	62,1	50 ¹⁾	16	15,5	34,2	18 ¹⁾	65
1959.....	27,6	65,9	52 ¹⁾	17	11,1	23,9	12 ¹⁾	74
1960.....	31,9	73,8	50 ¹⁾	19	9,3	18,1	14 ¹⁾	77
1961.....	31,6	77,3	50 ¹⁾	21	12,1	25,1	18 ¹⁾	56

¹⁾ Vesttyskland

Udførsel af kødkonserver

	Ialt		heraf til England	
	mill. kg	mill. kr.	mill. kg	mill. kr.
1938	6,7	14,2	2,8	6,2
1951	44,3	268,4	37,6	212,3
1952	32,7	212,0	23,2	123,4
1953	38,4	255,1	24,1	116,5
1954	44,1	303,9	25,2	115,7
1955	49,2	309,0	30,6	135,0
1956	46,3	290,6	28,7	131,1
1957	56,6	362,1	31,9	146,3
1958	69,4	462,0	33,3	150,5
1959	72,7	476,6	35,8	169,3
1960	74,6	477,5	37,3	179,5
1961	82,3	522,3	41,8	203,9

Indførsel til U. K.

*Indførsel til Storbritannien og Irland
af sideflæsk og skinker*

	Ialt		Danmark	
	mill. kg	mill. kg	mill. kg	%
Genstl. 1887-90	148	19	13	
- 1891-95	165	34	20	
- 1896-1900	240	50	21	
<i>Englands indførsel af bacon og skinker</i>				
Genstl. 1901-05	347	71	21	
- 1906-10	311	91	29	
- 1911-13	289	115	40	
1914	302	138	46	
1915	407	105	26	
1916	457	83	18	
1917	394	57	15	
1918	611	1	0,2	
1919	513	0	0,1	
1920	302	36	12	
1921	346	94	27	

	Ialt		Danmark	
	mill. kg	mill. kg	mill. kg	%
1922	374	120	32	
1923	485	179	37	
1924	483	203	42	
1925	457	190	42	
1926	440	185	42	
1927	476	258	54	
1928	497	273	55	
1929	473	253	54	
1930	518	311	60	
1931	608	373	61	
1932	619	390	63	
1933	506	281	56	
1934	423	218	52	
1935	386	194	50	
1936	368	171	47	
1937	386	174	45	
1938	383	172	45	
1939	401	177	44	
1940	242	50	21	
1941	279	0	-	
1942	331	0	-	
1943	340	0	-	
1944	406	0	-	
1945	247	14	6	
1946	180	41	23	
1947	134	33	25	
1948	137	24	18	
1949	141	82	58	
1950	248	146	59	
1951	225	150	67	
1952	256	176	69	
1953	317	216	68	
1954	305	216	71	
1955	313	232	74	
1956	323	225	70	
1957	337	227	67	
1958	344	226	66	
1959	353	252	72	
1960	412	287	70	
1961	401	285	71	

Andels-
slagteriernes
omsætning,
driftsomkost-
ninger m. m.
(fra andelsudvalgets
opgørelser)

	Antal andels- slag- terier	Andels- havere	Antal slagtninger			Omsætning		Drifts- omkost. pr. gris øre
			svin ialt	pr. slag- teri	kreaturer, kalve m. m.	Ialt mill. kr.	pr. slagteri mill. kr.	
			1000 stk.	1000 stk.	1000 stk.			
1888..	1	-	23	-	-	1,0	-	-
1889..	8	-	132	-	-	6,7	-	-
1890..	10	-	147	-	-	7,7	-	-
1891..	14	-	270	-	-	13,6	-	-
1892..	14	-	298	-	-	17,3	-	-
1893..	14	-	318	-	-	19,2	-	-
1894..	15	-	386	-	-	20,2	-	-
1895..	17	-	529	-	-	22,9	-	-
1896..	20	-	627	-	-	25,6	-	-
1897..	25	-	583	-	-	29,1	-	-
1898..	25	-	601	-	-	29,3	-	-
1899..	25	-	726	-	-	31,2	-	-
1900..	26	-	660	-	-	39,0	-	-
1901..	26	-	701	-	12	45	1,7	-
1902..	26	-	777	-	14	49	1,9	-
1903..	28	-	929	-	17	55	2,0	-
1904..	28	-	1333	-	10	59	2,1	-
1905..	29	-	1033	-	21	66	2,2	-
1906..	29	-	1051	-	16	71	2,4	-
1907..	30	-	1311	-	6	-	-	-
1908..	31	-	1550	-	30	-	-	-
1909..	31	-	1359	-	30	91	2,9	-
1910..	33	-	1397	-	34	-	-	-
1911..	35	-	1696	-	42	106	-	-
1912..	36	-	1898	-	55	106	3,0	-
1913..	41	-	1970	-	43	110	2,7	-
1914..	42	-	2427	-	-	-	-	-
1915..	44	141000	2300	52	46	191	4,3	309
1916..	44	145000	2142	48	40	245	5,6	368
1917..	44	148000	2123	48	40	301	6,8	462
1918..	44	152000	1915	44	47	246	5,6	821
1919..	44	156000	389	9	-	116	2,7	1598
1920..	44	161000	781	18	-	258	5,9	1507
1921..	44	165878	1403	32	78	332	7,5	1045
1922..	44	166715	1854	42	84	329	7,5	693
1923..	45	167274	2820	63	80	433	9,6	572
1924..	46	170096	3297	72	88	526	11,4	578

	Antal andels-slag-terier	Andels-havere	Antal slagtinger			Omsætning		Drifts-omkost. pr. gris ore
			svin ialt 1000 stk.	pr. slag-teri 1000 stk.	kreaturer, kalve m. m. 1000 stk.	Ialt mill. kr.	pr. slagteri mill. kr.	
1925..	48	177200	3080	64	101	528	11,0	634
1926..	49	176570	3129	64	114	406	8,3	577
1927..	49	180221	4201	86	111	407	8,3	464
1928..	49	179876	4484	92	142	453	9,2	419
1929..	49	182872	4146	85	164	497	10,1	437
1930..	50	177221	5112	102	177	496	9,9	418
1931..	60	172451	6125	102	219	399	6,7	367
1932..	60	169587	6391	107	265	376	6,3	348
1933..	61	179873	5324	87	422	471	7,7	394
1934..	61	183890	4092	67	485	465	7,6	466
1935..	61	187008	3620	59	417	431	7,1	497
1936..	61	190992	3585	61	469	429	7,0	486
1937..	61	192180	3560	58	442	457	7,5	483
1938..	61	191853	3224	53	436	445	7,3	531
1939..	61	194065	3389	56	436	490	8,0	537
1940..	61	193488	2612	43	458	564	9,3	620
1941..	61	192400	1542	25	402	460	7,4	770
1942..	61	194419	983	16	350	303	4,9	1081
1943..	61	195258	1307	21	322	470	7,7	1090
1944..	61	199282	1988	33	418	666	10,9	883
1945..	61	197714	1503	25	462	515	8,4	1125
1946..	61	201751	1744	29	462	523	8,6	1163
1947..	61	202860	1736	28	517	621	10,2	1250
1948..	61	204571	1399	23	391	653	10,7	1505
1949..	61	205683	2545	42	380	957	15,7	1181
1950..	61	201300	3834	63	414	1359	22,3	1032
1951..	61	198100	4426	73	465	1656	26,7	1125
1952..	62	194900	4342	70	447	1755	28,3	1258
1953..	62	198500	5558	90	477	1916	30,9	1138
1954..	62	194200	6085	98	476	2040	32,9	1120
1955..	62	195000	6318	102	467	2118	34,2	1152
1956..	62	193400	5728	92	457	2179	35,2	1295
1957..	62	192900	6497	105	457	2126	34,3	1286
1958..	62	192000	6707	108	432	2268	36,6	1266
1959..	62	188000	7366	120	421	2530	40,8	1244
1960..	62	182297	8127	131	455	2996	48,3	1310

Andels- slagteriernes oprettelse

	Stiftende general- forsamling	Driften påbegyndt
Horsens	14/7 1887	22/12 1887
Odder	17/3 1888	23/4 1889
Esbjerg	19/3 1888	1/9 1888
Faaborg	8/4 1888	5/11 1888
Holbæk	18/4 1888	Beg. 1889
Kolding	29/5 1888	27/11 1888
Slagelse	6/7 1888	23/1 1889
Masnedsund	16/2 1889	1/8 1889
Nykøbing F.	16/3 1889	25/11 1889
Køge	17/7 1889	16/1 1890
Skanderborg	17/12 1889	21/8 1890
Randers	21/12 1889	6/12 1890
Hjørring	11/1 1890	10/1 1891
Nørresundby	26/3 1890	20/1 1891
Rønne	7/6 1890	1/5 1891
Frederikssund	14/4 1894	20/12 1894
Roskilde	14/7 1894	30/4 1895
Ringsted	14/3 1896	6/5 1896
Kalundborg	19/3 1896	17/12 1896
Haslev	26/3 1896	14/8 1896
Maribo	1896	1896
Nakskov	2/6 1896	19/1 1897
Bogense	Sommer 1896	15/12 1896

	Stiftende general- forsamling	Driften påbegyndt
Odense	27/11 1896	4/7 1897
Svendborg	15/12 1896	1/1 1897
Løgstor	4/7 1899	18/9 1900
Skive	18/7 1902	19/6 1903
Ebeltoft	28/3 1903	26/10 1903
Grenaa	22/9 1903	9/8 1904
Hobro	11/3 1904	25/10 1904
Hammel	9/8 1905	1/9 1906
Silkeborg	21/7 1906	17/1 1908
Sorø	13/7 1907	25/11 1909
Aars	23/1 1909	11/12 1909
Sæby	10/4 1909	5/1 1911
Vejle	2/6 1909	1/1 1910
Brønderslev	20/11 1909	1/1 1911
Hadsten	19/12 1911	26/11 1912
Skelskør	5/1 1912	31/3 1912
Bjerringbro	11/1 1912	1/10 1912
Viborg	17/2 1912	15/4 1912
Nykøbing S	4/9 1912	2/1 1914
Hillerød	14/12 1913	8/1 1914
Nykøbing Mors	1913	9/1 1914
Aabenraa	31/1 1922	1/12 1922
Graasten	22/11 1922	2/1 1924
Sønderborg	29/1 1923	1/3 1925
Rødding	25/6 1924	1925
Vojens	28/6 1924	7/10 1925
Nibe	7/11 1928	2/1 1930
Samsø	4/1 1929	1929
Frederikshavn	31/5 1929	3/1 1931
Thisted	3/8 1929	3/1 1931
Vraa	15/10 1929	5/1 1931
Struer	8/11 1929	1/1 1931
Ansager	16/11 1929	1/1 1931
Hurup	13/12 1929	5/1 1931
Grindsted	27/12 1929	2/1 1931
Fjerritslev	13/1 1930	5/1 1931
Allingaebro	9/8 1930	8/5 1931
Rudkøbing	3/6 1931	2/1 1933
Tønder		1/1 1950

De enkelte slagterier
og særlige
virksomheder

Som næsten alt i tilværelsen kan man inddele andelsslagteriernes historie i tidsafsnit, der nok umærkeligt glider over i hinanden, men alligevel hver for sig har fået sit særpræg gennem den udvikling, som har fundet sted inden for hver periode.

Da andelsslagterierne blev oprettede, måtte den første opgave – næst efter at sætte virksomhederne i gang – blive at få opbygget og konsolideret et marked for hovedproduktet – bacon – i England. Når man begynder noget nyt, og navnlig i det omfang, som det fandt sted ved oprettelsen af andelsslagterierne, tager det sin tid, inden tingene trækker sig i lave. Det er derfor ganske naturligt, at det gennem de første tiår først og fremmest måtte blive produktionen og salget af bacon, man beskæftigede sig med. Vel var der andre produkter, som skulle sælges, og andre opgaver, som skulle og også blev varetaget, men det var dog ligesom noget sekundært og ikke af så afgørende betydning som under slagteriernes senere udvikling.

Da man får den første verdenskrig noget på afstand, melder der sig nye opgaver. Den maskinelle udvikling bringer store forbedringer også i driften af et slagteri og medfører udvidelser og ombygninger i stort omfang. Man begynder at tumle med planerne om en bedre udnyttelse af visse biprodukter, man indretter tørreanlæg for at kunne fremstille et bedre produkt af destruktionsvarerne, og nye tørremetoder giver anledning til rejsning af store fællesvirksomheder på dette område. De første konservesfabrikker rejser sig, dels på enkelte slagterier, og dels som særlige virksomheder for en kreds af slagterier.

Efter stilstanden under den sidste verdenskrig og i de første efterkrigsår, kommer et nyt afsnit, der får sit særlige præg gennem de problemer, man arbejder med. Det er som om ophevet af den tvungne tilstand under krigen frigiver megen indestængt virkefrang, som nu får udløsning. Ordet »baconprocent« får en næsten magisk klang. Nye kølesystemer, der nedbringer svindet, bringes i anvendelse, og udvidelser og forbedringer i næsten alle afdelinger går som en skovbrand over landet. Den påbegyndte produktion af konserves bringes fremad i stærkt tempo, og nye markeder erobres. Næsten alle kommer med, enten med egne anlæg eller som medlem af en fælles virksomhed. Et nyt tidsafsnit er indledt og sætter sit præg på udviklingen.

I jubilæumsbogen, der blev udgivet i 50 året for det første andelsslagteris oprettelse, er der givet en udførlig redegørelse for de enkelte virksomheders oprettelse og et rids af begivenhederne gennem de første 50 år.

Det har derfor været opgaven i denne bog at give en så omfattende beskrivelse af tidsafsnittet siden 1937, som pladsen tillader, og at omtale de problemer, som de enkelte virksomheder i særlig grad har beskæftiget sig med i denne periode.

Da der imidlertid må være mange interesserede, som aldrig har haft lejlighed til at læse det første værk om de danske andelsslagterier, er der til oplysning for disse som indledning til omtalen af det enkelte slagteri givet en kort skildring af de begivenheder, der førte til oprettelsen af de enkelte virksomheder.

Horsens Andels-Svineslagteri

Den historiske baggrund for stiftelsen af Danmarks første andelssvineslagteri må søges i den almindelige udvikling, som fandt sted efter landbrugets delvise omlægning af produktionen til forædlede dyriske produkter. Forskellige andre faktorer og særlige lokale forhold var også medvirkende.

Uheldige leveringsforhold ved Horsens jernbanestation gav anledning til, at bestyrelsen for *Horsens Landbrugsforening*, hvis formand var forstander *P. Bojsen*, Gedved, i januar 1887 indsendte et andragende til indenrigsministeriet om tilladelse til at opstille en kreaturvægt på stationen. Uvist af hvilken grund blev ministeriets svar et afslag.

Den politiske kamp, som på dette tidspunkt var på sit højeste, havde medført stor spænding mellem de forskellige befolkningslag. Noget tid forud for sagens behandling i landbrugsforeningen, der nærmest repræsenterede

venstre, var der opstået et brud mellem denne og *Horsens landøkonomiske Selskab*, som mest talte sine medlemmer inden for det større landbrug. Det skal her nævnes, at den interesse, som »*Horsens Folkeblad*« viste sagen, blev af overordentlig stor betydning, idet bladet med sin velvillige omtale forberedte og understøttede stemningen hos landmændene.

Medens man ventede på svar fra ministeriet, havde *P. Bojsen* tumlet med de planer, som han fremkom med på landbrugsforeningens generalforsamling den 30. marts. Denne tog velvilligt mod planerne og bemyndigede bestyrelsen til at undersøge sagen nøjere. På et bestyrelsesmøde den 5. maj blev det da vedtaget at søge et slagteri oprettet i Horsens i tilslutning til *Bojsens* forslag 1, der er omtalt pag. 27. Der blev nu nedsat et forberedende udvalg, hvis formand naturligvis blev *P. Bojsen*, og man indtrådte i et samarbejde med landbrugsforeningens konsulent, *A. Hansen*.

Efter at der var aflagt besøg på nogle slagterier, bl. a. hos *Magnus Kjær* i Holstebro, kunne man allerede inden månedens udgang forelægge resultatet af udvalgets undersøgelser, og den 26. maj udsendte landbrugsforenin-

gens bestyrelse på en meget fremtrædende plads i »Horsens Folkeblad« en opfordring til at oprette et »Andels-Svineslagteri i Horsens.

Der blev nu sat fuld kraft på agitationen, og selv om der vel var nogen tøven og skepsis om planen, og den – som man kunne vente – mødte modstand fra privatslagteriernes side, så var stemningen i almindelighed ikke til at tage fejl af. I løbet af juni måned afholdtes der møder ude i sognet og man nåede en tegning på over 1000 garantier med 170.000 kr. i garantikapital og iøvrigt ialt 10.500 svin.

Hermed var gennembruddet sket, og man gik til afholdelse af *den stiftende generalforsamling den 14. juli 1887*, hvor *Horsens Andels-Svineslagteri* kom til verden – omend »under de stærkeste fødselssmerter«, som »Horsens Folkeblad« skrev. På generalforsamlingen blev de nye love med deres principper og arbejdsmåder vedtaget, og der valgtes en bestyrelse, hvis formand ganske selvfølgelig blev forstander *P. Bojsen*, medens købmand *Fr. Nielsen*, Horsens, blev valgt til næstformand, sagtens som udtryk for byens interesse for sagen. Som direktør for slagteriet blev antaget den hidtidige bogholder ved Magnus Kjærs slagteri i Holstebro, *P. Nørgaard*.

Der toges nu fat på slagteriets opførelse, og her viste sig for første gang modstand fra byens side derved, at sundhedskommissionen nedlagde forbud mod byggeriet, da man anså slagteriet for sundhedsfarligt. Heroverfor henviste bestyrelsen til, at der f. eks. i Hamburg fandtes 7 slagterier inde i byen, og ikke mindst, at det påbegyndte slagteri lå uden for bygrænsen. Ministeriet gav bestyrelsen medhold, og selv om sundhedskommissionen senere på anden måde søgte at lægge hindringer i vejen, blev opførelsen af slagteriet fortsat og gennemført, således at der den 22. december 1887 under stor opmærksomhed kunne foretages den første prøveslagtning.

Også med rejsningen af den fornødne kapi-

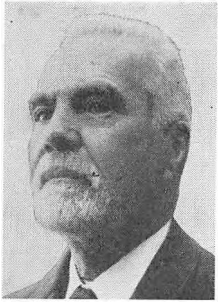
tal havde der været vanskeligheder. Bankerne stillede sig uvilligt, og først efter at man for-gæves havde henvendt sig til disse, opnåedes der en ordning med *Skanderborg Amts Sparekasse*, Horsens, som ydede de fornødne lån. Denne sparekasses navn er i dag *Landbosparekassen*.

Virksomheden gik så i gang, men endnu var vejen ingenlunde banet. Der var først og fremmest konkurrencen fra de private slagterier, som gennem prisstramning og mistænkeliggørelse søgte at gøre leverandørerne ængstelige. Men også byen og visse kredse inden for borgerskabet var stadig kontrært indstillede. Der forlangtes således, at slagteriet skulle løse borgerskab som købmand og slagter, og det endte med at formanden måtte løse dette, efter at der var faldet en bøde til hele bestyrelsen. I selve driften var der også mange nye forhold, som skulle nærmere afprøves, således mærkningen af svinene, der måtte gennemføres, idet man havde besluttet at afregne efter slagtet vægt. Dertil kom, at der opstod indre uenighed, bl. a. om regnskabets aflæggelse, og endelig kom der fra privatslagterierne et frieri om at gå med i et stort fælles aktieselskab for hele landet. Som baggrund for denne uro må nævnes, at Tyskland atter havde åbnet for import af levende svin, hvad der betød en hård konkurrence for slagteriet.

Uoverensstemmelser med direktør *P. Nørgaard* medførte, at han måtte trække sig tilbage, hvorefter den hidtidige konsulent for landbrugsforeningen, *A. Hansen*, i november 1890 blev ansat som direktør.

Fra 1892 kom der rolige år for slagteriet, og som andelshavere kom der på dette tidspunkt en stor kreds af landmænd fra Samsø.

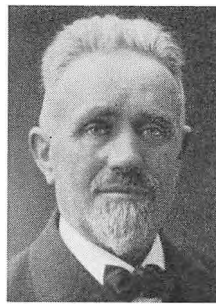
I 1892 stiftedes der en eksportforening for kreaturer, der dog ikke fik nogen synderlig betydning. Året efter blev der foretaget en ombygning af slagteriet, og der blev indrettet kølerum. Efter at virksomheden nu var kommet ind i en rolig udvikling, og slagtingerne var

P. Bojsen, Gedved

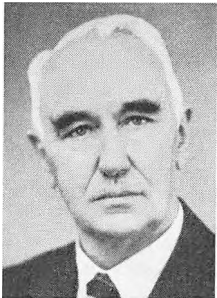
Ole Troelsen, Aale

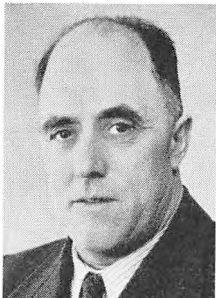
*Søren Skovbølling,
Haarup*

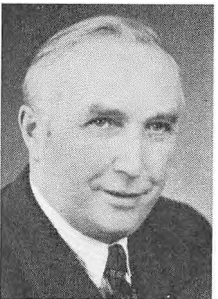
E. Bojsen, Lethenborg

*Martinus Nielsen,
Lystrupgaard*

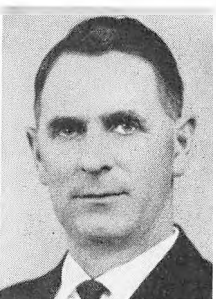
Hans Mikkelsen, Haarup

Hans Hansen, Klejsgaard

Iver Nielsen, Halting

*Frede Kjær,
Nr. Aldumgaard*

Dir. Poul Nørgaard

Dir. A. Hansen

Dir. Alf. Madsen

Dir. Orla Ebbesen

Dir. Louis Stæhr

taget stærkt til, blev der i 1906 foretaget en ombygning, og igen i 1915-16 samt i 1930-31 måtte man skride til større udvidelser, og i sidste tilfælde navnlig som følge af den store svineproduktion omkring 1930. Endelig fandt der i 1934 en ombygning sted af destruktionsanstalten, hvor man installerede tørsmeltnings-systemet, og i 1935 blev der opført et særligt beliggende kreaturslagteri.

Slagteriet beskæftigede sig også med forbedring af kvaliteten, og allerede i 1897 nedsattes der i samarbejde med landboforeningerne et udvalg, der foretog indkøb af orner og sogrise fra Holstebroegnen, og tillige blev der i England indkøbt en del Yorkshire-ornere, som udstationeredes på egnen. Særlig direktør *A. Hansen* og *N. H. Sørensen*, Dortheasminde, var virksomme på dette område, og deres arbejde blev et eksempel til efterfølgelse mange steder. Senere gik man i gang med at udstationere orner af såvel Yorkshire- som Landracen, og slagteriet var sammen med slagterierne i Odder og Skanderborg medstifter af forsøgsstationen »*Godthåb*«, Skanderborg.

Det er ganske naturligt, at der kom til at hvile en særlig nimbus om mændene for Horsens Andelsslagteri, og da først og fremmest om dettes mangeårige formand, forstander *P. Bojsen*, Gedved. Han var indehaver af formandsposten til 1913, da han afløstes af gdr. *Ole Troelsen*, Aale. Denne var formand til 1918 og afløstes af gdr. *Søren Skovbølling*, Haarup, der varetog posten til 1925. I de føl-

gende 6 år indtil 1931 var proprietær *E. Bojsen*, Lethenborg, søn af *P. Bojsen*, formand, og hans efterfølger blev proprietær *Martinus Nielsen*, Lystrupgaard.

Som tidligere omtalt afgik direktør *P. Nørgaard* allerede i 1890 og han efterfulgtes af daværende konsulent *A. Hansen*, der i 1912 blev afløst af direktør *Alf. Madsen*, der virkede indtil 1945, da den nuværende direktør *Orla Ebbesen* overtog den daglige ledelse efter at have været tilknyttet slagteriet siden 1919. Disponent *Louis Stæhr* udnævntes i 1957 til underdirektør.

Siden den anden verdenskrigs afslutning, hvor slagtingerne efterhånden er kommet op i nærheden af 300.000 svin om året, er der sket meget omfattende udvidelser og forbedringer, også som følge af den tekniske udvikling, og slagteriet er gået ind for alt det nye, bl. a. en omfattende konservesproduktion, der har medført krav om indretning af særlige lokaler og installationer. I 1951 opførtes der således ny konservesfabrik, som siden er blevet udvidet. Produktionen af skinker til U.S.A. blev optaget i 1952, og tillige fremstilles der store kvanta af andre konservesarter. Denne produktion er gennem disse år steget fra et minimum til i dag at andrage en værdi af ca. 20 mill. kr. årlig. Kreaturslagteriet er blevet moderniseret, og der slagtes nu både til hjemmemarkedet og til eksport. Fremstilling af bacon har været det primære, men som foran nævnt, er der gennem de seneste år sket en rivende udvikling i konservesproduktionen, og eksporten af varerne fra denne afdeling foregår til mere end 100 forskellige pladser ud over kloden. Varerne sælges dels gennem agenter og dels direkte fra slagteriet under mærket »Hamlet«. Virksomhedens samlede personale udgør i dag ca. 470 personer, hvoraf 170 er beskæftiget i pølse- og konservesfabrikken.

I svineslagteriet er der sket mange udvidelser og forbedringer. I 1954 installeredes således transportbånd for tilskæring af baconsvin, og

i 1960 blev slagtegangen forsynet med mekanisk fremføring. Kølerummene er gentagne gange blevet udvidet og tillige moderniseret for hurtigkøling, og også de øvrige afdelinger i slagteriet har gennemgået en ombygning og modernisering. I 1960 opførtes en ny administrationsbygning i tre etager, der foruden hovedkontor tillige rummer lokaler for hulkortafdeling, dyrlægekontrol samt frokoststue for personale m. m. I 1961 er der påbegyndt en stor udvidelse af drænerum, skinkefabrik samt lagerbygning, der indrettes i en anden tre etages bygning. Endvidere er en ny bygning til folkestuer under projektering, og denne skal indeholde spisesal og kantine for ca. 450 personer.

Når det projekterede byggeri er fuldført, vil der siden 1945 være anvendt ca. 12 mill. kr. til investering i bygninger, maskiner o. lign., hvoraf en meget væsentlig del er anvendt til udbygning af konservesafdelingen. Landets ældste andelsslagteri vil da stå som en hypermoderne virksomhed med en stor kapacitet.

Det tidligere omtalte avlsarbejde er videreført gennem de senere år, og der findes i dag ca. 325 orner udstationeret i området, dels hos private og dels i ornecentraler. Inden for slagteriets opland findes der et betydeligt antal avlscentre og fremavlssteder. I samarbejde

Omsætning (årligt gennemsnit):

Periode	Antal andels-havere	Moclagesen af:				Beløb kr.
		Svin (alle kate-gorier) stk.	Voksent kvæg stk.	Kalve, geder, får, lam, heste stk.		
1888-1915	3.796	49.572	327	1.339	3.358.000	
1916-1920	-	44.000	1.107	2.570	7.606.000	
1921-1930	4.863	111.500	1.242	4.868	14.354.000	
1931-1940	5.225	144.190	1.622	14.292	14.713.000	
1941-1945	4.445	41.641	1.441	8.832	11.255.000	
1946-1950	4.633	58.782	1.167	10.573	20.229.000	
1951-1955	5.054	161.934	1.696	12.421	53.279.000	
1956-1960	4.960	218.190	930	10.453	68.014.000	
1961	6.201	298.850	905	8.632	100.000.000	

med landbo- og husmandsforeningerne fører slagteriet kontrol med det udstationerede orne-materiale og i det hele taget med driften af ornecentralerne. Slagteriet er stadig medejer af forsøgsstationen »*Godthåb*« og understøtter driften af denne økonomisk. Egnens svinekontrollforeninger er i stærk vækst og yder deres værdifulde bidrag til forbedring af slagtematerialet.

Proprietær *Martinus Nielsen*, Lystrupgaard,

fratrådte formandsposten i 1943, og i hans sted valgtes proprietær *Hans Hansen*, Klejsgaard, der i 1946 efterfulgtes af gdr. *Hans Mikkelsen*, Haarup. Denne virkede som formand til 1948, da proprietær *Hans Hansen*, Klejsgaard, igen overtog posten og var indehaver af den til 1951, da han efterfulgtes af husmand *Iver Nielsen*, Hatting, der i 1958 afløstes af den nuværende formand, proprietær *Frede Kjær*, Nr. Aldumgaard.

Odder Andels-Svineslagteri

Tanken om at få startet et andelsslagteri i Odder fremkom efter oprettelsen af Horsens Andelsslagteri. I 1888 blev der afholdt et møde, som resulterede i, at der nedsattes et udvalg, hvori foruden forskellige kendte gårdejere på egnen tillige hofjægermester *Holstein-Rathlou* og et par købmænd fra Odder havde sæde. Grundlaget skulle være solidarisk ansvar uden nogen indbetaling af garantikapital, og særlig dette gav efter sigende god tilslutning. Den *stiftende generalforsamling* blev afholdt den 17. marts 1888, og på denne opstod der nogen diskussion om formen for valgretten ved bestyrelsesvalg, idet indehaverne af store gårde og godsejerne holdt på privilegeret valgret, medens de mindre jordbrugere holdt på almindelig valgret. Sidstnævnte opfattelse sejrede ved generalforsamlingen, men dette medførte en vis tilbageholdenhed fra de større ejendomsbesidderes side.

Slagteriet blev sat i gang den 23. april 1889 med tidligere købmand *L. V. Lauritzen*, Am-

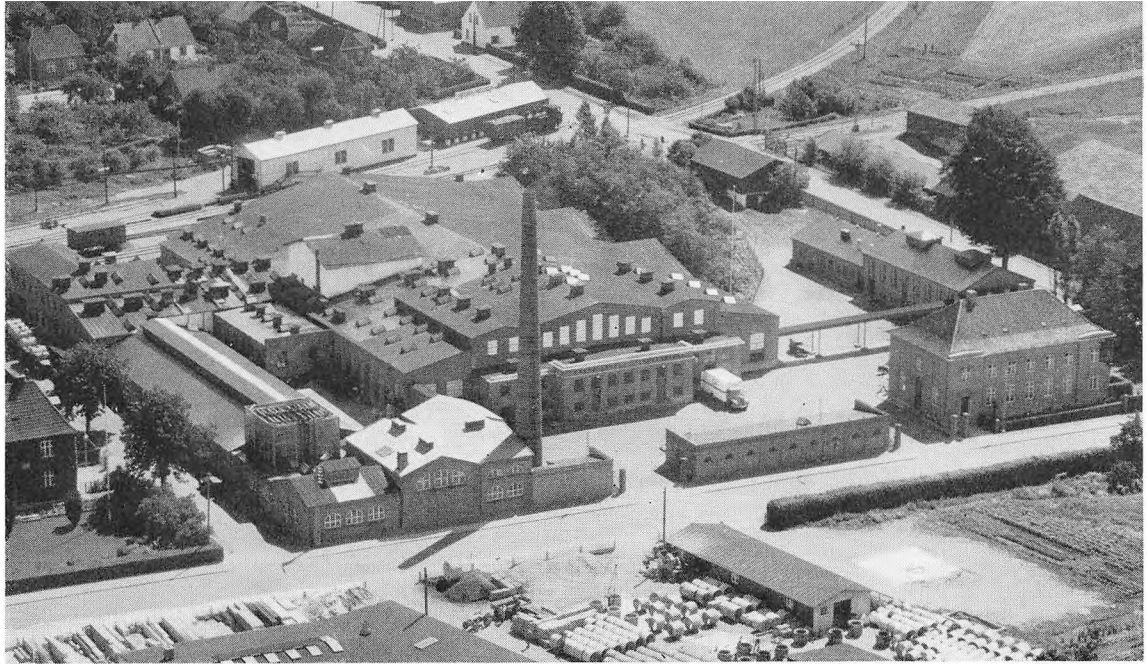
strup som daglig leder. Under opførelsen af slagteriet havde man haft en såkaldt anlægsformand, nemlig gdr. *Jens Nielsen*, Sander. Han trak sig imidlertid tilbage i marts 1890 og afløstes af gdr. *Morten Yding*, Torrild.

Slagteriet udviklede sig støt gennem årene, men som følge af at egnen var stærkt svineproducerende, samt at der i årene før svinereguleringen opstod mange af de såkaldte svinefabrikker på egnen, gik slagtingerne tilbage med ikke mindre end 66 pct. ved indførelse af svinekortene i 1933.

Gennem de første årtier blev der flere gange gennemført ombygninger og udvidelser, således i årene 1896, 1903 og 1907–12. I 1929–30 blev der gennemført et omfattende byggeprogram. Svineslagteriet fik en meget stor udvidelse. Der blev bygget et kreaturslagteri og en ny administrationsbygning, ligesom pølsemeriet blev udvidet.

Det skal iøvrigt nævnes, at Odder var det første slagteri, som indførte karsaltning, samt at ophavsmanden dertil var direktør *O. N. J. Yding*, en søn af *Morten Yding*, der i 1892 trak sig tilbage fra formandsposten, da sønnen overtog den daglige ledelse af virksomheden.

Opgangen i svineproduktionen gennem de senere år og den tekniske udvikling, som har

fundet sted, har også for dette slagteri medført adskillige ændringer og udvidelser. Kølerummene er således blevet moderniseret og forsynet med installationer til hurtigkøling, og der er tillige opført et frysehus. Arbejdet er blevet rationaliseret ved anskaffelse af transportbånd til nedskæring samt til transport af baconballer.

Som medlem af konserverfabrikken *J.A.K.A.* Brabrand, fremstiller slagteriet ikke selv konserver, men man spiller på andre strenge, hvor det er muligt, og der har således fundet en eksport sted af slagtede kalve til Italien.

I 1949 blev destruktionsafdelingen på slagteriet nedlagt, og siden føres alle konfiskater til kødfoderfabrikken »Østjyden«, som slagteriet er medejer af. Man tager også som medlem af *D. A. T.*, Glostrup, og *Hudecentralen* del i det fællesvirke, som gennem årene er vokset frem inden for andelslagterierne.

Fra ledelsens side tog man tidligt fat på avlsspørgsmålet. Svinene gav for fedt flæsk, måske i forbindelse med for stærk fodring med majs, og man forsøgte da at forbedre kvaliteten ved indkøb af Holstebro-orner, hvilket iøvrigt gav anledning til klager over for stærk kryds-

ning. Senere gik man over til oprettelse af avlscentre. Dette arbejde er gennem årene ført videre ved udstationering af orner, og tillige deltager slagteriet i driften af forsøgsstationen »*Godthåb*«, medens det øvrige kvalitetsfremmende arbejde udføres gennem konsulentvirksomheden, der er underlagt den stedlige landboforening.

Morten Yding afløstes som formand af gdr. *P. Bech*, Vesterhavgård, der ved sin død i 1918 blev efterfulgt af gdr. *Jørgen Yding*, Torrild. Ved dennes afgang i 1931 valgtes gdr. *Hans Jensen*, Margrethelyst, Falling, til formand, og han virkede som sådan til 1941, da gdr. *Asger Mikkelsen*, Berthasminde, overtog posten. Han efterfulgtes i 1959 af den nuværende formand, gdr. *Søren Knudsen*, Jegstrup Vestergaard, Hasselager.

I 1905 flyttede direktør *O. N. J. Yding* til Nykøbing Fl., og han efterfulgtes af direktør *P. Pedersen*, der forestod den daglige ledelse af slagteriet til sin død i 1936. Han afløstes af slagteriets bogholder *N. Nielsen*, der virkede til sin død i 1955, hvorefter direktørstillingen gik over til *Johannes Sejv*, der ligeledes forinden i mange år havde været slagteriets boghol-

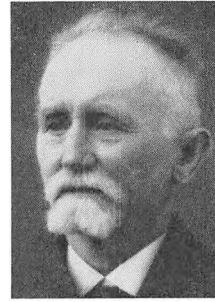
Jens Nielsen, Sander

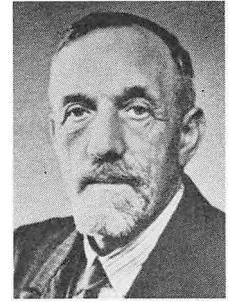
Morten Yding, Torrild

P. Bech, Vesterhavaard

Jørgen Yding, Torrild

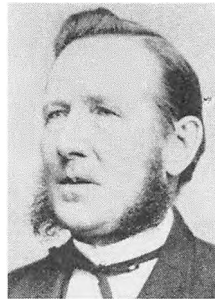
Hans Jensen,
Margrethelyst

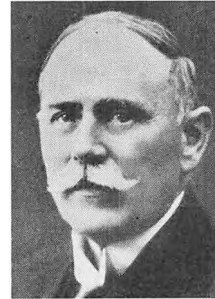
Asger Mikkelsen,
Berthasminde

Søren Knudsen,
Jegstrup

Dir. L. V. Lauritzen

Dir. O. N. J. Yding

Dir. P. Pedersen

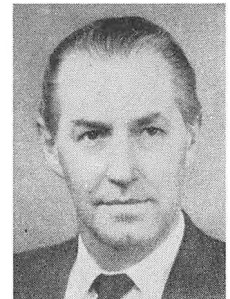
der. Ved direktør *Johannes Sejrs* afgang i 1960 blev stillingen besat med den hidtidige prokurist ved Skive Andelsslageri *P. J. Nielsen*.

Omsætning (årligt gennemsnit):

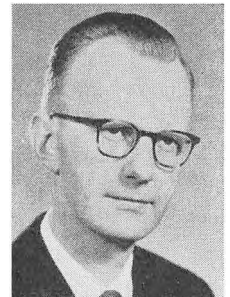
Perioden	Antal andels-havere (leverandø)	Modtagelsen af:				Beløb kr.
		Svin (alle kalogorier) stk.	Voksen kvæg stk.	Kalve, geder, får, lam, heste stk.		
1889-1915	1.158	23.000	-	-	1.615.000	
1916-1920	1.674	26.000	591	1.885	4.645.000	
1921-1930	2.000	99.000	1.097	4.484	13.432.000	
1931-1940	2.116	96.000	2.956	8.332	8.829.000	
1941-1945	1.900	23.000	1.682	5.108	5.286.000	
1946-1950	1.787	24.000	1.379	4.813	7.590.000	
1951-1955	1.769	63.000	702	5.249	19.814.000	
1956-1960	1.637	80.000	665	2.969	22.672.000	
1961	2.094	103.776	564	1.817	29.414.000	

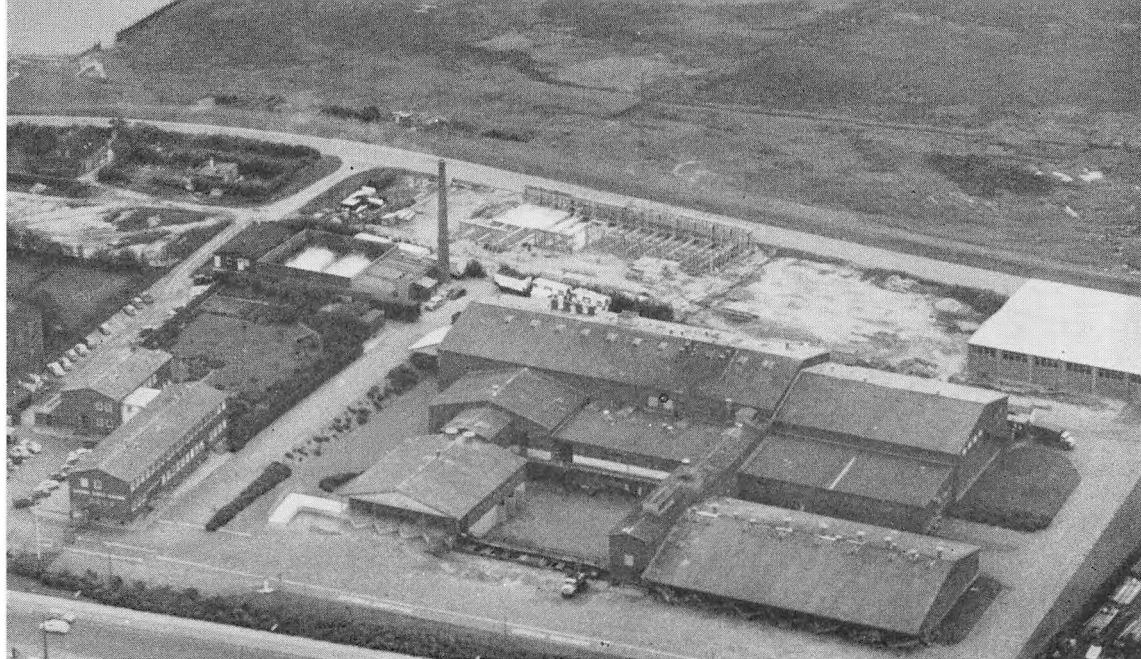
Dir. N. Nielsen

Dir. Johannes Sejr

Dir. P. J. Nielsen

Esbjerg Andels-Slagteri

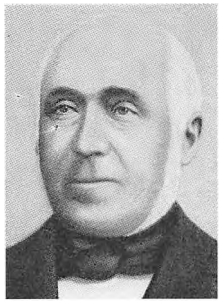
I Vestjylland viste der sig i årene omkring 1880 en stærk interesse for svineproduktionen, hvortil var medvirkende, at egnen lå godt placeret for afsætning af fedesvin til Tyskland. Hertil bidrog også, at privatslagterierne i Varde og Holstebro – ikke mindst det sidste gennem dets indehaver *Magnus Kjær* – gjorde adskiligt for at fremme kvaliteten. Landmændene var dog ikke helt tilfredse med de priser, de kunne opnå, og efter oprettelsen af Andelsslagteriet i Horsens opstod da også ganske naturligt tanken om at få afsat svinene på lignende måde. En kreds af ledende mænd gik da i spidsen for at få oprettet et andelsslagteri, og den egentlige stiftende generalforsamling i *Esbjerg Andels-Slagteri* afholdtes den 19. marts 1888. Der blev på denne fremlagt en skriftlig erklæring af 10 mænd, der indestod for tegningen af det anslåede minimumstal på 20.000 svin. På en generalforsamling få dage efter valgtes

bestyrelse med repræsentanter for de forskellige egne af det vidtstrakte område, som slagteriet skulle dække, nemlig helt fra den gamle grænse i syd til Skjern Aa i nord og Holsted i Øst. *P. Breinholt*, Esbjerg valgtes til formand, men trådte ganske kort tid efter tilbage og afløstes af møller *H. C. Hansen*, Spangsbjerg.

Som forretningsfører blev antaget *S. W. Woldbye*, der imidlertid fratrådte et års tid efter og blev efterfulgt af direktør *C. Hansen*.

Slagteriet var kommet i virksomhed i september 1888, men da det viste sig, at tilførslerne var for små til slagteriets størrelse vedtoges det at udvide oplandet nord på til Lemvig.

I de følgende år udfoldede slagteriets formand og direktør en omfattende agitation så at sige i hvert sogn i Vestjylland, og dette resulterede i en stærkt stigende tilslutning. Fremgangen blev så stor, at man i 1911 måtte lukke for tilgang af nye andelshavere, men problemet blev løst ved, at man i 1913 da Esbjerg Andels-Slagteri kunne fejre 25 års jubilæum, åbnede Struer Andelsslagteri som filial af Esbjerg, og de to virksomheder blev da drevet under samme ledelse indtil 1930. På dette tidspunkt var gælden for begge slagterierne nedbragt til nul,

*H. C. Hansen,
Spangsbjerg Mølle*

Lars Mose, Aarre

Jens Nygaard, Sædding

Eskild Toft, Hee

Andreas Bruun, Gjesing

*Tage Rosenstand,
Danelund*

Dir. H. P. Nordland

Dir. Chr. Emborg

Dir. H. Bang Nielsen

Gennem disse år var der foregået følgende ændringer inden for ledelsen. Møller *C. Hansen* trak sig i 1900 tilbage som formand og blev efterfulgt af gdr. *Lars Mose, Aarre*, som i 1915 afløstes af gdr. *Jens Nygaard, Sædding*. Han virkede dog kun til 1916, da han blev efterfulgt af gdr. *Eskild Toft, Hee*. Da Struer Andelsslagteri blev udskilt i 1930, blev Eskild Toft, som var bosiddende i det nordlige område, valgt til dettes formand og til formand for Esbjerg Andelsslagteri valgtes gdr. *Andreas Bruun, Gjesing*.

Direktør *C. Hansen* blev i 1895 afløst af slagteriets daværende bogholder, *H. P. Hansen (Nordland)*, der virkede indtil 1917, da han efterfulgtes af direktør *Chr. Emborg*, tidligere Sorø.

Slagteriet lå oprindelig ret frit, men efterhånden som den driftige vestkystby udvidede sig, kom det til at ligge meget indeklemmt, uden større udvidelsesmuligheder. Man var derfor klar over, at det før eller senere ville blive nødvendig at flytte hele slagteriet, men forskellige forhold, bl. a. den anden verdenskrig, forhandle tidspunktet for flytningen. Under disse forhold udførte man gennem nogle år kun de nødtørftigste reparationer på anlæget. Med de stigende slagtninger sidst i fyrrene og fremefter, kunne spørgsmålet imidlertid ikke udsættes længere, og i årene 1950–1953 opførtes der da på en velegnet plads tæt ved havnen et nyt stort og moderne slagteri. Der er til dette knyttet alle de forskellige afdelinger, som i dag hører til en moderne slagterivirksomhed, som kreaturslagteri, pølsefabrik, konservesfabrik o. s. v. Her kunne den udviklede ingeniørvidenskab, som Danmark råder over inden for slagteribranchen, drage nytte af alle fordele, og resultatet blev også et anlæg, der ligesom indledede en ny epoke indenfor andelsslagterierne. Anlægssummen kom op på ca. 12 millioner kroner, og mange rystede måske den gang på hovedet af dette spring ud på det dybe vand. Årene, der er gået siden, har vist, at ledelsen så rigtigt, idet

og andelshaverne i den nordlige del overtog da Struer Andelsslagteri som selvstændig virksomhed.

Til trods for, at der omtrent samtidig blev oprettet 4 andelsslagterier inden for slagteriets område, blev produktionen dog holdt oppe på et højt tal.

man nu råder over et slagteri, som langt ud i fremtiden må opfylde alle rimelige krav til en virksomhed af denne art, og prisudviklingen har fuldt ud retfærdiggjort de dispositioner, som ledelsen dengang foretog. Det har da også vist sig, at slagteriet trods den store gæld, som nødvendigvis måtte følge med flytningen, fuldt ud har kunnet indfri de forhåbninger, man stillede til den ny virksomhed, og andelshaverne viste ledelsen tillid og har støt stået sammen om deres slagteri.

Siden det ny slagteri blev opført, er der føjet en ny lagerbygning til, ligesom der er opført en kantine, som kan rumme 500 mand.

I 1950 trak gdr. *Andreas Bruun* sig tilbage som formand og blev afløst af gdr. *Tage Rosenstand*, Danelund, Ribe. Direktør *Chr. Em-*

borg afgik ved døden i 1943 og blev efterfulgt af direktør *H. Bang Nielsen*.

Omsætning (årligt gennemsnit):

Perioden	Antal andels- havere-	Modtagelsen af:			Beløb kr.
		Svin (alle kale- gorier) stk.	Voksenl kvæg stk.	Kalve, geder, får, lam, heste stk.	
1888-1915	9.919	87.453	-	-	4.814.736
1916-1920	15.448	86.422	-	-	15.113.744
1921-1930	16.469	243.303	-	-	32.235.940
1931-1940 ¹⁾	5.376	110.709	-	-	11.604.785
1941-1945	5.134	41.355	4.254	7.690	15.275.926
1946-1950	5.502	74.882	4.178	10.218	29.232.440
1951-1955	5.680	185.940	3.650	9.613	81.712.770
1956-1960	6.149	229.827	7.737	16.989	113.499.380
1961	5.558	289.238	16.695	12.750	145.059.119

¹⁾ Sluor slagteri og EAS, deltes pr. 31. december 1930.

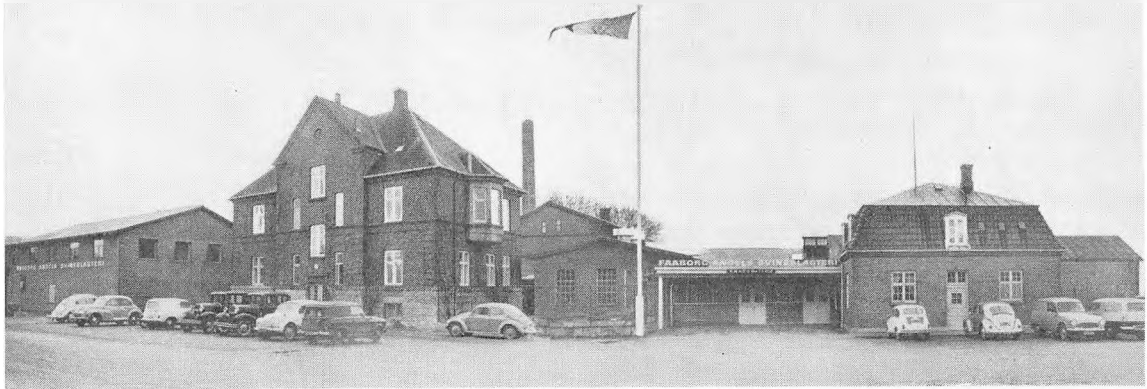
Faaborg Andels-Svineslagteri

I 1887 blev der første gang afholdt et møde med det formål at få oprettet et andelsslagteri i Faaborg. I den følgende tid blev der foretaget en foreløbig tegning rundt om i sognene, og medens det større landbrug viste nogen tilbageholdenhed, blev sagen i højere grad støttet af det mindre landbrug. På et møde den 15. marts 1888, hvor alle de tegnede garanter og øvrige interesserede kunne deltage, besluttedes det at vælge en bestyrelse, hvis formand blev forpagter *E. Garde*, Høbbet, og bestyrelsen fik bemyndigelse til at oprette slagteriet, når et bestemt antal andelshavere med dertil svarende garanti-kapital var nået. Det lykkedes at bringe sagen til endelig løsning, så der den 18. april 1888 kunne holdes *stiftende generalforsamling* i *Faaborg Andels Svineslagteri*.

Man gik nu i gang med at opføre slagteriet, og den 5. november 1888 begyndte dette sin virksomhed med landbrugskandidat *L. Kristoffersen*, Hastrup, der havde taget aktiv del i agitationen, som direktør.

I de følgende år gik det støt fremad for slagteriet. Andelshaverkredsen, der ved starten udgjorde 633, var i 1894 steget til 1100, og i 1936 udgjorde den ca. 3000. En tilsvarende udvikling havde fundet sted i slagtingerne, og det blev derfor nødvendigt flere gange i denne periode at udvide slagteriet. I 1911-12 foretoges der således en delvis ombygning af slagteriet, samtidig med at der opførtes en særlig administrationsbygning. I 1933 indrettedes et kreatur-slagteri, og både dette og det til virksomheden knyttede pølse-mageri udviste en betydelig omsætning.

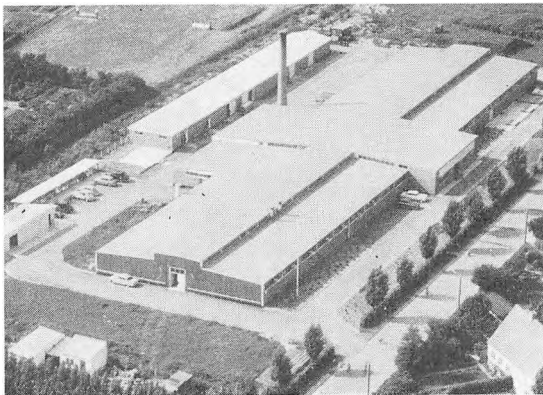
Efter en tilbagegang i slagtingerne under den første verdenskrig bragte det store opsving i svineproduktionen gennem slutningen af tyverne og begyndelsen af trediverne også Faaborg Slagteri stærkt forøgede tilførsler, så der

i perioden 1931–35 blev slagtet 72.000 svin om året.

Under den anden verdenskrig med de reducerede slagtninger og de unormale forhold var det ikke muligt at udvise meget initiativ, men da svineproduktionen igen steg i slutningen af fyrrerne, kom slagteriet atter ind i en opgangsperiode, der ikke alene manifesterede sig i stigende slagtninger, men også gav sig udslag i udfoldelse af foretagsomhed på anden måde, og der blev i de kommende år udført en betydelig byggevirksomhed.

I 1948 opførtes der således en ny kreaturstald til erstatning for den hidtil benyttede, som derefter blev indrettet til garveri. 1951 købte slagteriet det offentlige slagtehus af kommunen, og

Faaborg Garveri

ved denne ny erhvervelse blev der skabt mulighed for en hårdt tiltrængt udvidelse af virksomheden. Det tidligere kreaturslagteri gav plads for en udvidelse af pølsefabrikken, og på et areal mellem slagteriet og det offentlige slagtehus blev der opført en engros ekspedition samt et frysehus med tilhørende frysetunnel. Det tidligere offentlige slagtehus blev ombygget til kreaturslagteri, og i tilknytning hertil blev der indrettet et nyt kølerum. Igen i 1951–52 blev der foretaget en ændring af køleanlægget, og i 1957 toges en nybygning i brug, hvori der er indrettet dræne- og ballerum i stueetagen og kantine på første sal. Endelig er der i 1960–61 foretaget en ombygning, der bl. a. omfatter udvidelse af slagtegangen, indretning af nye kølerum og i tilknytning dertil et opskæringsrum, ligesom der er foretaget en udbygning af pølsefabrikken, hvortil der er knyttet en særlig køkkenafdeling til brug ved fremstilling af dybfrosne middagsretter.

Under slagteriet hører endvidere det tidligere nævnte *Faaborg Garveri*, som fra en vanskelig og yderst beskedent start er blevet byens næststørste virksomhed med en betydelig omsætning og ca. 80 beskæftigede.

Slagteriet deltager på forskellig måde i svineavlslaget. Siden 1911 er der foretaget udstationering af orner, og efter at der en tid var dre-

vet forsøg i en stald tilknyttet Korinth Landbrugsskole, blev svineforsøgsstationen »Fyn« opført ved Langeskov, og i denne, der ejes og drives af de fynske andelsslagterier, foretages der afkomsprøver. Endelig findes der inden for slagteriets område en del svinekontrollforeninger, der yder deres værdifulde bidrag til en forbedring af kvaliteten og en mere økonomisk fodring.

Slagteriets første formand, forpagter *E. Garde*, Høbbet, efterfulgtes i 1899 af kaptajn *H. Schroll*, Lykkenssæde, der var formand indtil 1903. Derefter fulgte dyrlæge *R. Skov*, V. Skerninge, som i 1908 afløstes af gdr. *Lars Nielsen*, Højrup, der var formand indtil 1923. Til ny formand valgtes proprietær *Lars Pedersen*, Skerninggaard, som i 1948 afløstes af den nuværende formand, folketingsmand *Niels Eriksen*, Kørbitzdal.

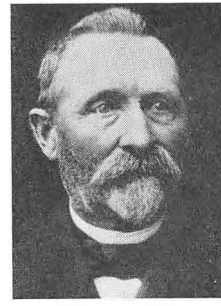
Slagteriets første direktør, *L. Kristoffersen*, virkede indtil 1895 og afløstes af direktør *L. Mejlso*, der i 1903 efterfulgtes af direktør *J. Bohn-Jørgensen*. Denne var direktør i 30 år, indtil han i 1933 trak sig tilbage og afløstes af direktør *Fritz Rasch*. På grund af sygdom måtte direktør Rasch i juni 1960 trække sig tilbage, og i november samme år afgik direktør Rasch ved døden. Som ny leder blev antaget nuværende direktør, *M. Jacobsen*.

E. Garde, Høbbet

H. Schroll, Lykkenssæde

R. Skov, V. Skerninge

*Lars Nielsen,
Højrupgaard*

*Lars Pedersen,
Skerninggaard*

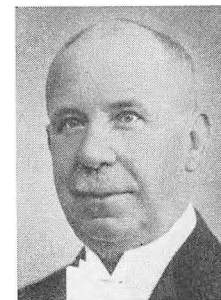
*Niels Eriksen,
Kørbitzdal*

Dir. L. Kristoffersen

Dir. L. Mejlso

Dir. J. Bohn-Jørgensen

Omsætning (årligt gennemsnit):

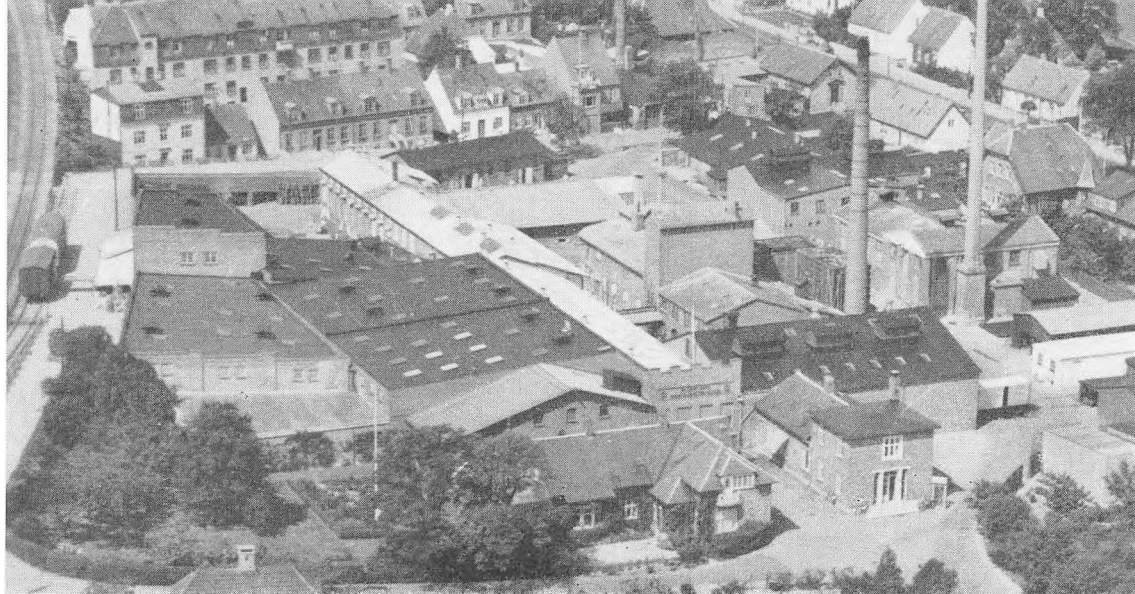
Perioden	Antal andels-havere ca.	Modtagelsen af:				Beløb kr.
		Svin (alle kategorier) stk.	Voksen kvæg stk.	Kalve, geder, får, lam, heste stk.		
1888-1915	2.000	24.476	-	-	1.616.819	
1916-1920	2.000	19.490	-	-	3.411.125	
1921-1930	2.100	54.307	-	-	7.281.790	
1931-1940	2.100	59.045	1.893	4.235	6.284.615	
1941-1945	2.200	19.613	1.836	4.488	6.005.555	
1946-1950	2.200	25.532	1.990	2.939	9.374.604	
1951-1955	2.300	65.350	1.742	4.131	25.387.720	
1956-1960	2.300	91.336	2.054	2.774	33.434.320	
1961	2.300	118.677	2.399	2.327	47.000.000	

Dir. Fritz Rasch

Dir. M. Jacobsen

Holbæk Amts Andels-Svineslagteri

Den opmærksomhed, oprettelsen af det første andelsslagteri i Horsens skabte ud over landet, gav anledning til, at nogle af de ledende mænd i Holbæk amt tog spørgsmålet op om at løse en lignende opgave. Efter at *Poul Sams*, *Svensbjerg*, og *Jacob Hansen*, *Forsinge*, havde aflagt besøg i Horsens, blev der på foranledning af *Holbæk Amts Landboforening* afholdt lokale møder og agiteret for tilslutning til oprettelsen af et andelsslagteri. Efter tegning af et tilstrækkeligt antal svin, kunne der den 18. april 1888 afholdes stiftende generalforsamling i *Holbæk Amts Andels-Svineslagteri*. *Poul Sams*, der havde virket så stærkt for oprettelsen, blev valgt til formand, og som daglig leder af virksomheden blev antaget direktør *Th. Nielsen*, tidligere ansat hos *Magnus Kjær* i *Holstebro*.

Slagteriet begyndte med godt 1000 andels-havere, der havde tegnet 18.000 svin, men de følgende år viste en stærk vækst i medlemstallet, der i 1905 var nået op på 3100. Senere er tallet steget til ca. 4000. Som følge af denne

stærke stigning, der var fulgt af en stor stigning i tilførslerne af svin, blev der gennem årene foretaget adskillige udvidelser og nybygninger. I 1900 opførtes nyt maskinhus, og samtidig blev der installeret køleanlæg, og efter at der i de følgende år var foretaget forskellige forbedringer i anlægget, blev der i årene mellem 1920 og 1930 gennemført en fuldstændig ombygning af slagteriet, der satte det i stand til at behandle den stigende svineproduktion, som fremkom i disse år. I 1934 blev der foretaget ombygning af det i 1897 opførte og senere udvidede kreaturslagteri.

Holbæk var et af de tre slagterier, som i 1902 startede det selskab, der senere antog navnet *Danish Bacon Company*. Det var med *Poul Sams* som formand og *Alex Poulsen* som direktør, men her var med til at skrive historie inden for de danske andelsslagterier. Holbæk Slagteris direktør, *F. Bojsen*, har fra 1929 til dato siddet i *Danish Bacon Co.*'s engelske bestyrelse som bindeled mellem det engelske selskab og de danske medlemsslagterier.

Gennem de første årtier skete der adskillige ændringer inden for slagteriets ledelse. Gdr. *Poul Sams*, *Svensbjerg* var formand til sin død i 1911. Hans efterfølger blev gdr. *Jens Hansen*, *Nakke*, der var formand indtil 1917 og efter-

fulgtes af proprietær *Johs. Clausen*, Stubberupholm. Han var formand til 1923, da han afløstes af gdr. *Niels Larsen*, Høve.

Slagteriets første direktør *Th. Nielsen*, flyttede i 1892 til Rønne og efterfulgtes af direktør *Alex Poulsen*, der beklædte stillingen indtil 1908. Han blev afløst af den tidligere direktør i Roskilde og Haslev, *Th. Boyer*, der i 1915 efterfulgtes af direktør *J. Udbye*. Ved dennes afgang i 1922 blev han afløst af direktør *Fritz Bojsen*, tidligere Silkeborg.

Perioden gennem trediverne med kvotasy-stemet og de begrænsede slagtninger samt de efterfølgende krigsår gav ikke muligheder for større aktivitet, men da svineproduktionen igen tog til, påbegyndte man en omfattende ombygning og modernisering af virksomheden. I slagteriet blev der bl. a. indrettet nye kølerum for hurtigkøling, og et rum, som tidligere var anvendt til ægservering, blev ombygget til et specielt opskæringsrum. Der blev tillige i disse år indrettet et fryserum, og dette bliver for tiden udvidet med en afdeling beregnet til kreaturslagteri.

I 1961 blev det nedlagte ægpakkeri omdannet til en moderne udstyret kantine beregnet til ca. 250 personer samt tilsvarende omklæd-

Omsætning (årligt gennemsnit):						
Periode	Antal andels-havere (alle kalenderår)	Svin (alle kalenderår)	Modtagelsen af:			Beløb kr.
			Voksen kvæg stik.	Kalve, geder, får, lam, heste stik.	Æg kg.	
1889-1915	ca.	72.700	59	1.331	-	5.600.000
1916-1920		56.940	737	3.586	9.700	11.120.000
1921-1930	4.000	122.419	303	6.388	357.480	16.586.000
1931-1940	4.000	121.827	1.578	11.844	788.867	12.588.000
1941-1945	4.000	54.488	1.330	10.008	314.786	14.210.000
1946-1950	4.000	65.214	1.430	9.024	471.288	22.402.000
1951-1955	4.000	146.025	1.231	10.638	570.771	48.749.000
1956-1960	4.000	173.790	2.138	6.052	441.364 ¹⁾	55.228.000
1961	3.550	196.767	3.301	5.395	-	65.300.000

¹⁾ Ægforretningen nedlagt i 1959.

Samlet omsætning 1889-1960 1187 mill. kr.

Samlet svineslagting 1889-1960 6,9 mill. svin.

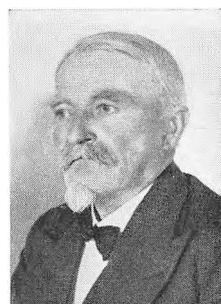
Poul Sams, Svensbjerg

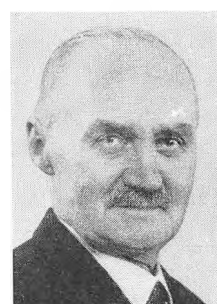
Jens Hansen, Nakke

Johs. Clausen, Stubberupholm

Niels Larsen, Høve

Nikolaj Poulsen, Høve

Thorvald Aabo, Sdr. Jernløse

Ejvind Poulsen, Høve

Dir. Th. Nielsen

Dir. Alex Poulsen

Dir. Th. Boyer

Dir. Fritz Bojsen

Dir. Poul Bojsen

ningsrum, tørrerum og baderum for både mænd og kvinder. Samlede omkostninger her til ca. 500.000 kr.

I 1961 er påbegyndt en nybygning i to etager, der skal huse en moderne pølsefabrik med køle- og fryserum m. m. Fabrikken, der ventes færdig i løbet af efteråret 1962, vil koste ca. 3 mill. kr.

Slagteriet deltager på forskellig måde i arbejdet til forbedring af svinekvaliteten. Allerede i 1906 begyndte man udstationering af orner. I de første år var det hovedsagelig orner af Yorkshire-racen, men senere har det været

ornet af dansk landrace, og der er indkøbt et meget stort antal af disse (ca. 150 orner om året).

Gdr. *Niels Larsen, Høve*, blev i 1938 afløst af gdr. *Nikolaj Poulsen, Høve*, på formandsposten. Denne virkede til 1951 og blev efterfulgt af gdr. *Thorvald Aabo, Sdr. Jernløse*, som i 1958 afløstes af den nuværende formand, gdr. *Ejvind Poulsen, Høve*.

Lige siden 1922 har direktør *Fritz Bojsen* stået for den daglige ledelse af slagteriet – i de senere år bistået af sin søn *Poul Bojsen* som meddirektør.

Andels-Svineslagteriet i Kolding

Efter oprettelsen af andelssvineslagteriet i Horsens modnedes tanken om et andelssvineslagteri i Kolding (der havde kort tid før fra Kolding Handelsstandsforenings side været gjort et forsøg på at oprette et privatslagteri), og efter at et initiativ var udvist af såvel Kolding- som Fredericia-egnens landmænd og et antal møder afholdt, hvorunder placeringen af slagteriet havde medført nogle brydninger, enedes man sluttelig om at vælge Kolding til hjemsted, og den 29. maj 1888 afholdtes stiftende generalforsamling. Gårdejer Hans Buch, Seest, der havde været formand for det udvalg, der arbejdede med sagen, blev valgt som slagteriets første formand. Som direktør blev antaget slagtermester P. Christensen, København.

Hvor usikker og uforstående man dengang stod over for det nye, viser den kendsgerning, at intet pengeinstitut på slagteriets hjemsted eller

inden for dets opland turde låne den nye virksomhed penge. Først da man henvendte sig til Landbosparekassen i Horsens, opnåede man den nødvendige kapital.

Efter opførelsen af fabriksanlægget påbegyndtes slagtingerne den 27. november 1888. I 1892 købtes et privatslagteri i Vejen, og i tidsrummet op til 1910 foretoges forskellige udvidelser af virksomheden, bl. a. med oprettelse af en pølsefabrik og et kreaturslagteri.

Som følge af statsbanernes anlæg af dobbeltspor måtte man i 1912 flytte slagteriet til dets nuværende beliggenhed ved nordre havnemole.

Efter i en del år at have arbejdet med konserver på hjemmemarkedet gik Kolding i slutningen af tyverne stærkt ind for en udvidelse af konserver- og pølsefabrikationen, og man optog samtidig produktionen af konserver med eksport for øje.

Navnlig oparbejdedes en stor eksportartikel »Jellied Veal«, dvs. kalvekød i gelé, hvorigennem man fandt afsætning for de mange spædekælve, der dengang leveredes. Op til 20.000 kalve om året eksporteredes på den måde. Man iværksatte også i trediverne en eksport af skin-

ker og forender i dåser til såvel England som U.S.A. I 1931 antog man som det første slagteri en fabrikingeniør, nemlig cand. polyt. R. Friis-Mikkelsen.

I 1933 opførtes et nyt fedtsmeltningssanlæg i forbindelse med et blegnings- og desodoriseringsanlæg for fremstilling af Neutral Lard til margarinefabrikation. Ved Neutral Lard forstås et kridhvidt, smag- og lugtfrit fedtprodukt. Senere blev der anskaffet tørmeltningskedler til behandling bl. a. af beholdelige råvarer og i forbindelse hermed et benzinekstraktionsanlæg til udtrækning af alle fedtresten af de afkogte ben.

Allerede i halvfemserne havde man indrettet kreaturslagteri. Gennem trediveerne blev denne afdeling stærkt udvidet, og foruden hjemmemarkedsproduktionen oparbejdedes en ret stor eksportslagtning af store kreaturer, og bl. a. slagtedes også en del heste til eksport. I de senere år er det navnlig fedekalveslagtning for eksport til Italien, der er blevet udnyttet herigennem.

I tiåret 1931-40 gik man ligeledes ind for en bedre udnyttelse af destruktionsvarerne gennem anskaffelse af tørmeltningskedler, og der blev i 1937 indrettet et forstøvningsanlæg for

fremstilling af blodalbumin, som anvendes til limning af krydsfiner og farvebindinger. I 1943 opførtes den store, moderne kødfoderfabrik i Lunderskov, der senere udskiltes som en selvstændig virksomhed med de sønderjyske andelslagterier som medejere.

Efter den sidste verdenskrigs afslutning – hovedsagelig i perioden 1949-61 – tog man fat på en forbedring af fabriksanlægget for baconproduktionen, bl. a. med indretning af kølerum med hurtigkøling for øje, således at svine, i stedet for som tidligere at hænge en nat over i svalehallen, straks efter tilendebragt slagting kunne bringes i kølerummene. Den videre proces foregår nu i nedkølede rum, og for at kunne gennemføre den mest økonomiske og hensigtsmæssige dræning og lagring er der på 2. sal indrettet et stort lagerrum på 500 m². Overalt hvor det har været muligt og arbejdsbesparende, er der indskudt mekaniske fremføringsapparater.

Gennem denne periode har der tillige fundet en betydelig udvidelse af konserverproduktionen sted, særlig af dåseskinker og Luncheon Meat. Bygningsanlæg og maskiner er ændret og moderniseret. Heraf skal kortelig nævnes: Ny lagerbygning til emballage og færdigvarer,

nyanskaffelser af de mest moderne maskiner, indretning af laboratorier for kemiske og bakteriologiske undersøgelser. Der er anskaffet automatiske vakuumlukkemaskiner, indrettet moderne klimarøgeovne samt anlæg for slicing og vakuumlukning af Sliced Bacon.

De forskellige fremstød på ovennævnte områder har dog ikke medført, at den vigtige side indenfor produktionen – avlsarbejdet – er blevet forsømt. I 1950 antog Kolding en land-

brugskandidat som fodringskonsulent for leverandørerne. Slagteriets område er dækket af svinekontrollforeninger, gennem hvilke der nu årlig hos ca. 1200 medlemmer kontrolvejes ca. 150.000 svin eller mellem 40 og 45 pct. af den samlede levering til slagteriet.

Slagteriet har foruden ydelse af tilskud til kårede orner hos de enkelte leverandører, haft samarbejde med ornecentraler over hele oplandet, dels ved at foretage kåring af orner, dels ved at yde tilskud til indkøbet af disse.

Der arbejdes ligeledes med kåring af søer, og i 1959 indførte man en særlig finansiering for at kunne sprede gylte og sopolte fra avlscentrene og fremavlsbesætningerne ud i den almindelige produktion.

Inden for ledelsen skete der i 1910 den ændring, at proprietær J. C. Thygesen, »Dalbygaard«, afløste den hidtidige formand, gård ejer Hans Buch. I 1918 tiltrådte proprietær S. Haue, »Wissingsminde«, som formand, og han bestred denne vigtige post indtil 1953, da han blev efterfulgt af gårdejer P. Damgaard, »Stendalgaard«, Højrup pr. Taulov.

I 1923 blev H. Møller-Olsen antaget som meddirektør og fra 1924, da direktør P. Christensen trak sig tilbage, som enedirektør. I 1949 indtrådte slagteriets mangeårige bogholder, K. V. Torpe, i ledelsen som meddirektør.

Hans Buch, Seest

J. C. Thygesen,
Dalbygaard

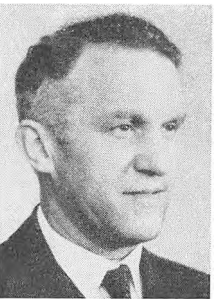
S. Haue, Wissingsminde

P. Damgaard,
Stendalgaard

Dir. P. Christensen

Dir. H. Møller-Olsen

Dir. K. V. Torpe

Omsætning (årligt gennemsnit):

Perioden	Antal andels-havere	Svin (alle kategorier) stk.	Medtagelsen af:			Beløb kr.
			Voksent kvæg stk.	Kalve, geder, får, lam, heste stk.		
1888-1898	3.800	34.681	604	800	2,2 mill.	
1899-1915	6.000	84.140	1.502	1.765	5,5 mill.	
1916-1920	7.000	45.707	1.297	1.800	7,6 mill.	
1921-1930	7.500	127.306	3.520	4.000	16,4 mill.	
1931-1940	8.000	187.603	12.598	21.108	20,5 mill.	
1941-1945	8.000	76.526	10.911	18.330	27,4 mill.	
1946-1950	8.000	98.086	9.632	16.123	40,0 mill.	
1951-1955	8.000	256.089	9.398	21.388	113,6 mill.	
1956-1960	8.000	289.456	7.294	18.178	126,6 mill.	
1961	8.000	372.021	6.216	10.698	140,0 mill.	

Slagelse Andels Svineslagteri

Den opsigt, oprettelsen af det første andelsslagteri i Horsens i 1887 vakte ud over landet, førte også til, at man på Slagelseegnen tog spørgsmålet om at starte en lignende virksomhed op til drøftelse. Ved landboforeningens generalforsamling i Dalmose i oktober 1887 blev sagen første gang bragt frem, og på et møde i Slagelse i december samme år nedsattes et udvalg til at undersøge mulighederne for planens gennemførelse. I den følgende tid holdtes en række møder, hvor Skelskør og Korsør også blev draget ind i diskussionen som hjemsted, men ikke mindst som følge af, at redaktør *Hans Jensen*, *Sorø Amtstidende*, gik stærkt ind for Slagelse som den rette plads for et slagteri, samledes stemningen sig sluttelig om denne by. Ved et møde, afholdt i april 1888, hvor formanden for Horsens Andelsslagteri, forstander *P. Bojsen*, Gedved, holdt en agitorisk tale, blev afgørelsen i virkeligheden truffet, selv om den stiftende generalforsamling først afholdtes

den 6. juli 1888. Ved denne valgtes gdr. *Hans Frandsen*, Gudum, til formand for selskabet. Et par måneder senere antog man som direktør *Martin Dessau*, tidligere Assens, og der blev nu sat fuld kraft på opførelsen af slagteriet, som begyndte driften den 23. januar 1889.

Med den gode beliggenhed midt i det frugtbare Vestsjælland var alle betingelser til stede for en stærk udvikling af virksomheden. De første år var dog præget af en stærk konkurrence, og inden for andelshavernes kreds opstod der tillige nogen uro, som bl. a. gav sig udslag i, at der ved generalforsamlingen i 1891 endog fremkom røster om nedlæggelse af slagteriet. Dette var dog kun udslag af stærke fødselsveer, som ikke var i stand til at slå det sunde foretagende ned, og fra midten af 1890'erne kom slagteriet da også ind i en rolig udvikling, som i de følgende år gav sig udtryk i stigende tilslutning og forøgede slagtninger.

Da man efter nedgangen under den første verdenskrig igen så produktionen gå fremad, blev der foretaget en udvidelse og modernisering af slagteriet. Også den anden verdenskrig hæmmede for en tid udviklingen, men den tekniske udvikling førte til, at der i de følgende år blev foretaget store ombygninger. Man be-

gyndte med i 1949–50 at foretage en udvidelse af pølsemageriet, som blev forsynet med et fryserum. I det følgende år blev det gamle jævnstrømsanlæg udskiftet med vekselstrøm, og der blev anskaffet rustfri kedler til fedtmelteriet. I 1956 foretoges en ombygning og udvidelse af kølerummene til hurtigkøling, og samtidig indrettedes et tilskæringsrum, hvorefter en del af svalehallen blev taget ind til fryserum samt en udvidelse af ekspeditionslokalerne. I 1959 blev det gamle okse slagteri nedlagt, og der blev opført et helt nyt okse slagteri samt stald til levende kreaturer. Endelig er der i 1961 foretaget en udvidelse af drænrum og opført nye folkestuer. Tillige er slagtegangen blevet forsynet med nye maskiner og mekanisk fremføring, ligesom der er installeret tilskærings- og saltningsbånd.

Allerede i 1890 blev der til slagteriet knyttet et ægpakkeri med egen preserveringsanstalt.

Til fremme af kvaliteten påbegyndte slagteriet allerede på et tidligt tidspunkt at udstatio-

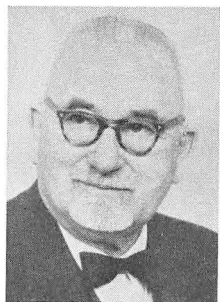
nere gode orner hos andelshaverne. Dette avlsarbejde er fortsat gennem årene, men ornerne er nu hovedsagelig anbragt i ornecentraler. I samarbejde med slagteriet i Skelskør ydes der tilskud til svinefodningskonsulenter under landboforeningerne samt til svineforsøgsstationen. Denne var tidligere installeret på Grønhøjgaard, men i 1959–60 opførte de to slagterier en ny forsøgsstation i Halkevad ved Flakkebjerg.

Hans Frandsen, Gudum, beklædte formandsposten indtil 1895, da han afløstes af gdr. *Hans Jensen*, Vemmelev. Denne var formand til 1919, og hans efterfølger blev gdr. *Hans Hansen*, Herslev, som i 1926 afløstes af gdr. *Simon Ellegaard*, Høve, der i de følgende 31 år indtil 1957 stod for styret. Han efterfulgtes af den nuværende formand, gdr. *Bjarne Hansen*, Vemmeløse.

I 1895 blev direktør *Martin Dessau* afløst af direktør *K. Christoffersen*, som i 1898 efterfulgtes af direktør *O. J. Olesen*, der var indehaver af direktørstillingen indtil 1926. Gennem de følgende 32 år stod hans afløser, direktør *J. Mehlsen*, for den daglige ledelse af virksomheden, indtil han i 1958 trak sig tilbage og blev efterfulgt af den nuværende direktør, *E. Riber*.

Hans Frandsen, Gudum

Simon Ellegaard, Høve

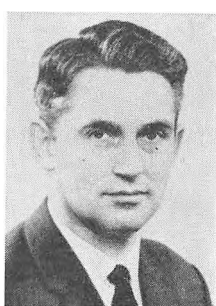
Bjarne Hansen, Vemmeløse

Dir. Martin Dessau

Dir. J. Mehlsen

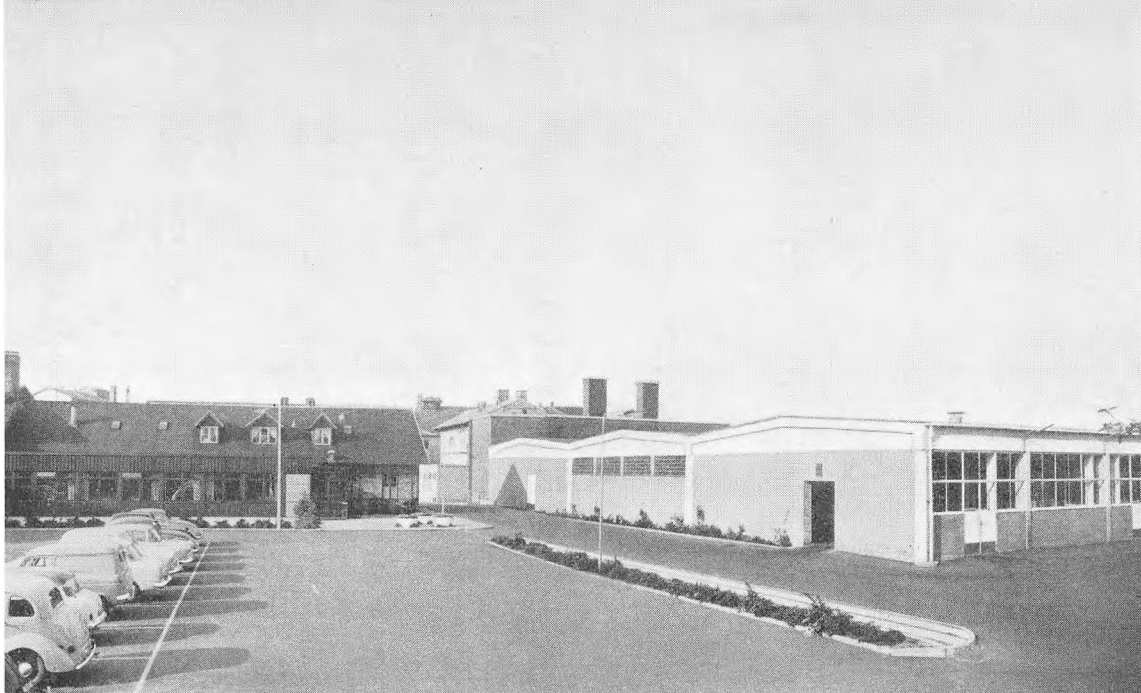

Dir. E. Riber

Omsætning (årligt gennemsnit):

Periode	Antal andels-havere	Svin (alle kategorier) sik.	Modtagelsen af:				Beløb kr.
			Voksne kvæg sik.	Kalve, geder, lær, lam, heste sik.	Æg kg		
1900–1915	-	49.402	-	-	652.919	4.115.021	
1916–1920	-	36.516	-	-	572.315	8.321.805	
1921–1930	-	68.667	457 ¹⁾	3.510	934.315	11.938.466	
1931–1940	-	87.923	2.269	8.353	1.181.805	11.266.709	
1941–1945	-	34.747	2.517	6.335	534.369	11.254.309	
1946–1950	-	43.495	2.688	4.867	923.558	18.770.240	
1951–1955	-	102.579	2.742	6.133	1.320.558	41.095.747	
1956–1960	-	123.410	3.252	3.514	1.333.364	45.110.285	
1961	-	159.220	4.616	3.382	1.071.380	55.994.276	

Før 1925 leveredes kreaturer og kalve til Vestsjællands Kreatureksportforening.

Masned Sund Andelssvineslagteri

I slutningen af 1880'erne blev der afholdt nogle møder til løsning af slagterispørgsmålet i Syd-sjælland, og ved et af disse, som var foranlediget afholdt af Vordingborgkredsens »Grundlovs-værneforening«, fremsatte den senere så kendte redaktør *Vilh. Lassen* sit bekendte slagteri-slag-ord: *At der til oprettelse af et andelsslagteri krævedes tre ting, nemlig svin, penge og en dygtig ledelse.* Også »Landboforeningen for mindre Landbrugere i Præstø Amt« var virksom ved afholdelsen af disse møder, hvor man blandt andre havde haft *P. Bojsen*, Gedved, som taler, og resultatet blev da, at man besluttede at oprette et andelsslagteri med hjemsted i Vordingborg. *Den stiftende generalforsamling* blev afholdt den 16. februar 1889, og til formand valgtes gdr. *H. Hansen*, Bakkebølle. I løbet af nogle måneder var slagteriet opført, og det begyndte da sin virksomhed, efter at man

havde antaget direktør *H. Ankjær*, som daglig leder.

Slagteriet gik støt fremad i de følgende år. I 1897 optoges slagtingen af kreaturer til eksport, og denne forretning fortsattes i ret stort omfang. I 1906 hjemsøgte slagteriet af en ildebrand, der gav anledning til forskellige udvidelser. 1908 anskaffedes køleanlæg, og der blev samtidig foretaget en ret væsentlig udvidelse. Der skete endvidere det bemærkelsesværdige, at slagteriet købte eget skib til transport af svinene fra de omliggende øer, navnlig fra Møn, hvorfra der altid er tilført mange svin til slagteriet. Den almindelige stigning i svineproduktionen, som også fandt sted i dette område, medførte stadige udvidelser i svineslagteriet, og en tidligere opført destruktionsanstalt blev i 1923 udbygget, så man kunne fremstille kød- og benmel, ligesom der blev opført nyt kreaturslagteri og foretaget udvidelser i pølseageriet.

Slagteriets første formand, *H. Hansen*, Bakkebølle, afgik ved døden i 1904 og efterfulgtes af gdr. *Hans Larsen*, Kastrup. Denne virkede som formand til 1908, da gdr. *P. Hansen*, Myrup, overtog formandsposten. Ved dennes død

i 1916 valgtes gdr. *Laur. Nielsen*, Bakkebølle, til formand. 1919 gik formandsposten over til sognefoged *A. Christoffersen*, Mern. I 1931 trak denne sig tilbage, og gdr. *P. Hemming Hansen*, Sallerup, valgtes da til formand.

Direktør *H. Ankjær* flyttede i 1890 til Nørresundby og blev efterfulgt af slagteriets bogholder, *H. Junker*. Da denne i 1897 overtog ledelsen af Odense Eksportslagteri, blev han efterfulgt på direktørposten af slagteriets hidtidige

bogholder, *H. J. Hansen*, der ledede slagteriet til 1910. I den følgende periode var direktør *N. P. Madsen* daglig leder, og han efterfulgtes i 1923 af den hidtidige bogholder, *Jul. Andersen*.

I den nyere tid – særlig efter 1940 – er der foretaget store udvidelser, og flere nye opgaver er taget op. Således blev der i 1940 indrettet et fryserum med lagerplads til 200 tons. I 1948–50 byggedes et helt nyt frysehus, så kapaciteten

H. Hansen, Bakkebølle

Hans Larsen, Kastrup

P. Hansen, Myrup

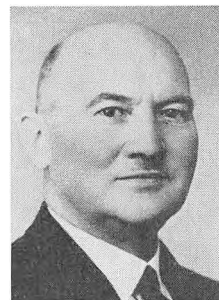
Laur. Nielsen, Bakkebølle

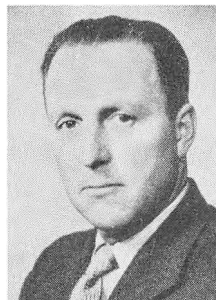
A. Christoffersen, Mern

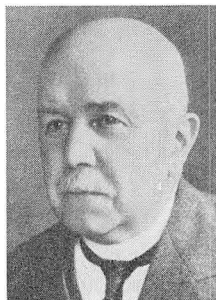
P. Hemming Hansen, Sallerup

Johs. Jensen, Hjerlebjerg, Mon

Peter Jørgensen, Tornemark

Dir. H. Ankjær

Dir. H. Junker

Dir. H. J. Hansen

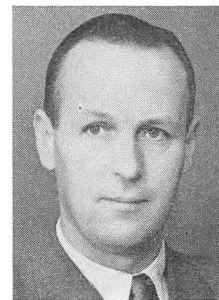
Dir. N. P. Madsen

Dir. Julius Andersen

Dir. Alfred Nielsen

Dir. H. Bloch-Petersen

i denne afdeling nåede op på 800 tons. Endvidere er der i disse år foretaget store udvidelser af pølsefabrikken, der er blevet moderniseret ved nyinstallationer.

Med slagteriets gode beliggenhed for formålet og med den slagkraft, der lå i at råde over egen stor køle- og frysekapacitet, var det naturligt, at ledelsen også interesserede sig for kreaturslagteriet, og i 1953-54 blev der opført et nyt kreaturslagteri, der hurtigt bragte slagtningerne op på et stort tal, hvilket statistikken også viser. En meget væsentlig del af de slagtede varer går til eksport, bl. a. til Sverige, der aftager slagtede kreaturer, fedekalve, og heste, og når der er muligheder for eksport til andre lande, deltager slagteriet i denne, f. eks. med kalve til Italien. Omsætningen i denne afdeling er gennem de senere år steget fra 5 til 12 mill. kr. om året.

I 1958-59 blev der opført en opskærings- og tilberedningsfabrik til 3,3 mill. kr. I denne afdeling er der optaget en del nye fabrikationer, således varer til de amerikanske styrker i Europa og den nære Orient i form af pølser og udskårne stykker af svin, der dybfryses før forsendelsen. Fremdeles har slagteriet en konstant produktion af spegepølser til oversøiske markeder, og der fremstilles frosne middagsretter såvel til hjemmemarkedet som til eksport. Denne foregår væsentlig til England og Sverige. Til skibsprovantering udgår også en række varer, som pølser i forskellige sortimenter samt udskårne stykker, som leveres i dybfrossen stand. Endelig opskærer afdelingen en del flæsk for salgsforeningens regning, og den multistiksprøjter midterstykker, der forsendes til salgsforeningens fabrik i Selby, hvor flæsket opskæres og udbringes på det engelske marked under det ny mærke »DANE-PAK«.

Slagteriet deltager i det kvalitetsfremmende arbejde gennem udstationering af orner, hvoraf der nu findes ca. 250 fordelt over 15 ornecentraler. Sammen med slagterierne i Haslev og Køge drives Sydøstsjællands Svineforsøgsstation, som tidligere har haft til huse på Bregentved, men som fra september 1961 er flyttet til en nyopført station ved Haslev.

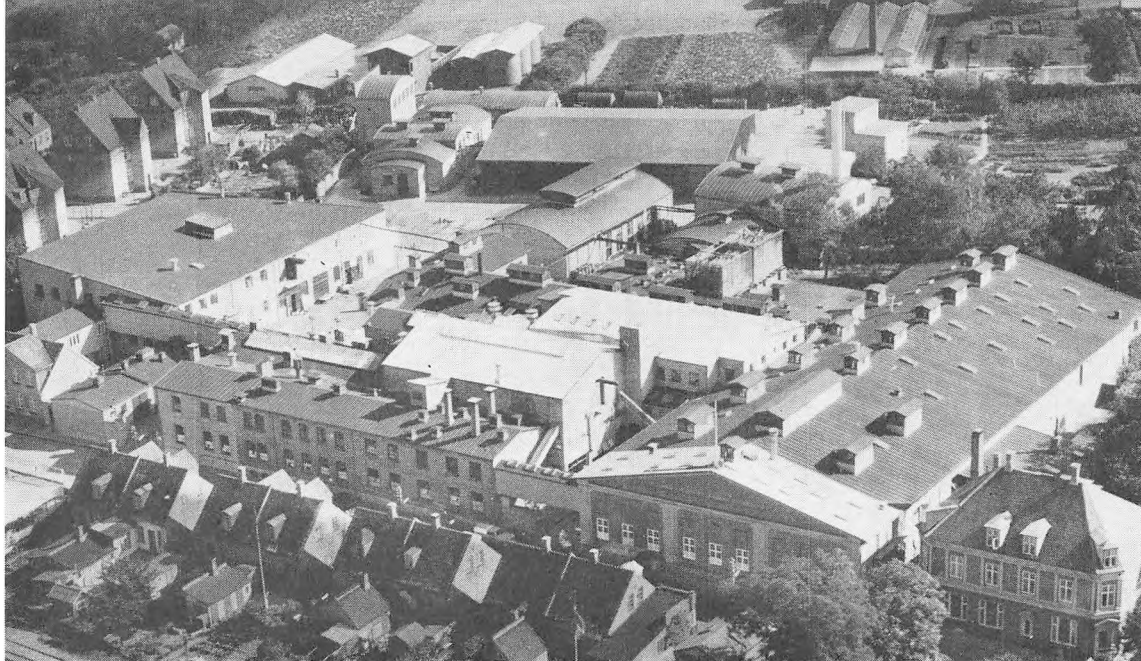
Inden for slagteriets område er der 32 fremavlssteder samt 2 svinekontrollforeninger med tilsammen 330 medlemmer.

I 1947 afgik *P. Hemming Hansen*, Sallerup, som formand, og han efterfulgtes af gdr. *Johs. Jensen*, Hjertebjerg, Møn. I 1961 fratrådte denne på grund af sygdom, og afløstes af slagteriets nuværende formand, gdr. *Peter Jørgensen*, Tornemark.

Direktør *Julius Andersen* ledede slagteriet til sin død i februar 1946. Som hans afløser valgtes slagteriets mangeårige bogholder, *Alfred Nielsen*, der imidlertid i august måned samme år efter eget ønske fratrådte stillingen. Som hans afløser tiltrådte den nuværende direktør *H. Bloch-Petersen*.

Omsætning (årlig gennemsnit):

Periode	Antal andels-havere	Modtagelsen af:				Beløb kr.
		Svin (alle kategorier) sik.	Voksnet kvæg sik.	Kalve, geder, får, lam, heste sik.		
1889-1915	-	36.348	-	-	2.365.000	
1916-1920	3.339	33.646	370	2.758	6.041.000	
1921-1930	3.750	75.920	786	4.429	10.213.000	
1931-1940	4.489	107.212	2.125	10.060	11.562.000	
1941-1945	4.541	49.353	2.145	10.917	14.398.000	
1946-1950	4.648	59.866	1.947	9.972	24.246.000	
1951-1955	4.678	130.108	6.127	10.891	55.002.000	
1956-1960	4.608	163.742	9.349	8.984	70.557.000	
1961	4.419	192.867	7.244	6.688	80.806.175	

Lolland-Falsters Andels-Svineslagteri, Nykøbing F.

Den bølge, der gik over landet efter oprettelse af andelsslagteriet i Horsens, nåede også hurtigt frem til Lolland-Falster, og efter at der fra forskellige sider var arbejdet med sagen, i hvilket agitationsarbejde bl. a. redaktør *Aage Jordan*, »Folketidende«, og forstander *Niels Højgaard*, Nørre Ørslev højskole deltog, nåede man frem til at kunne holde *stiftende generalforsamling for Lolland-Falsters Andels-Svineslagteri den 16. marts 1889*. Til formand valgtes gårdejer *Jørgen Nielsen*, Radsted og til direktør blev antaget bogholder *Chr. Petersen*, Faaborg. Alle-rede den 21. november kunne slagteriet begynde sin virksomhed.

Det gik her som andre steder, at udvidelse hurtigt blev påkrævet. Den første blev foretaget i 1890 efterfulgt af betydelige udvidelser i 1896.

Som følge af nogen uro af forskellig art om

virksomheden, foretoges der gennem de første år ofte skifte inden for ledelsen. Den første formand afløstes af gårdejer *H. P. Mortensen*, Sdr. Ørslev, som fungerede indtil 1902, da han efterfulgtes af gårdejer *P. Toxværd*, Marrebæk, som dog kun bestred posten i 2 år til 1904. Derefter var gårdejer *P. Pedersen*, Killerup, formand indtil 1928, da han afløstes af gårdejer *Ludv. Hemmingsen*, Marrebæk. Denne blev i 1933 afløst af parcellist *Vilh. Eriksen*, Frejlev.

I 1938 fratrådte parcellist *Vilh. Eriksen* som formand. Han efterfulgtes af gdr. *Anton Topp*, der virkede til 1945. Derefter var gdr. *Dines Jespersen* formand til 1953, hvor han afløstes af gdr. *Ludv. Hemmingsen*, der kun var formand i et halvt år. Efter hans død trådte gdr. *Vilh. Petersen* til og virkede til 1955, hvor han blev efterfulgt af den nuværende formand gdr., amtsrådsmedlem *Gregers Pedersen*, Udstolpe.

Også inden for den daglige ledelse fandt der i de første år forskellige skifter sted. 1893 afløstes direktør *Chr. Pedersen* af tidligere direktør for Skanderborg Andelsslagteri *Chr. Christensen*. Men denne fratrådte allerede i 1899 og afløstes af cand. pharm. *C. L. Becker*, som i 1902 efterfulgtes af bogholder *P. Thomsen*, Odense

Eksporlagteri. Denne virkede indtil sin død i 1904 og efterfulgtes af daværende direktør for Odder Andelssvineslagteri, *O. Yding*. Denne ledede slagteriet i omtrent 30 år. I hans tid foretoges adskillige udvidelser og forbedringer, således særlig i 1926 og 1931.

Siden direktør Ydings fratrædelse 1. januar 1934, har direktør *H. Møller Simonsen* stået for den daglige ledelse. Der er i denne periode sket meget omfattende udvidelser, og mange nye grene er taget op inden for produktionen.

I tiden efter 1934 blev der foretaget store reparationer og udvidelser, som nykloakering, opførelse af ny kraftstation med moderne maskin-anlæg, kreaturslagteri, kødekstraktfabrik samt blodforstøvningsanlæg. Ligeledes blev der i trediverne foretaget udvidelser af pølse-mageri og konservesfabrik. Først efter krigen kom der dog særlig gang i denne produktion, og afdelingen blev udvidet med nye afkølede opskæringsrum, lagerkølerum og maskiner, ligesom der blev bygget et frysehus af passende størrelse.

I 1931 oprettede de tre lolland-falsterske slagterier *opskæringsfabrikken DANA*, der i 1938 overgik til et aktieselskab med Lolland-Falsters Andelssvineslagteri som hovedaktionær. Som direktør ansattes *H. Møller-Simonsen*. I 1951 blev selskabet overdraget til *J.A.K.A.*, som førte virksomheden videre under sit eget navn, medens Lolland Falsters Andels Svineslagteri videreførte *DANA's* virke, indtil dette selskabs navn i 1961 blev overdraget til det nystiftede selskab Andelsslagteriernes Konserveseksport.

Andelsselskabet TRIO, Sakskøbing, der blev startet i 1929 som destruktionsanstalt og kødfoderfabrik for de tre slagterier, blev i 1959 overtaget af de sjællandske slagteriernes fabrik i Ortved, da den lille svineproduktion og det reducerede kvæghold på Lolland-Falster ikke mere kunne sikre en rentabel drift. Opskæringsfabrikken *DANA* og kødfoderfabrikken *TRIO* var de første slagterisammenslutninger af denne art i Danmark.

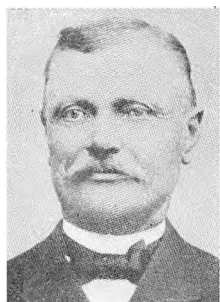
Danske Andelsslagteriernes Fedtraffinerier i Masnedsund blev startet i 1933 af slagterierne i Skelskør, Haslev, Masnedsund, Nakskov og Nykøbing F. Formålet var at fremstille et neutralt og derfor lettere sælgeligt fedtprodukt, så det kunne tage konkurrencen op med det amerikanske fedt på et tidspunkt, hvor afsætningsforholdene beredte store vanskeligheder. Foretagendet virkede udmærket efter formålet forud for og under verdenskrigen. Da England senere blev den store aftager af dansk svinefedt, overtog salgsforeningen hele salget, og i 1959 blev man enig om at likvidere raffineriet, og bygningerne solgtes til slagteriet i Masnedsund.

D.O.K.E. – Dansk Oksekøds Export – blev oprettet i 1936 af slagterierne i Aabenraa, Kolding, Skelskør, Haslev, Masnedsund, Nakskov og Nykøbing F. på grundlag af ønsker fra hospitalslæger i Indonesien om kødpulver som supplement til de indfødtes ensformige og ernæringsmæssigt ensidige risretter. Disse slagterier rådede alle over de nødvendige maskin-anlæg til fremstilling af produktet, der fremkom i form af pressede kødkager, som blev finmalet og pakket i hermetisk lukkede blikdåser. Exporten kom godt i gang, men måtte senere ophøre som følge af importforbud. Sammenslutningen gik da over til at varetage medlemmernes interesser overfor regeringen under den nedslagtning af kreaturer, der fandt sted som et led i tuberkuloseudrensningen.

Trods det, at man gennem årene havde gennemført forskellige foranstaltninger til forbedring af svinebestanden, lod kvaliteten af denne noget tilbage at ønske, og som en effektiv foranstaltning ansatte de tre slagterier på Lolland-Falster da i 1950 landbrugskandidat *C. J. Benediktson* som svinekonsulent. Efter et par års forløb blev han ansat under landboforeningernes samvirksomhed med samme opgaver, og under hans ledelse foretages nu næsten alle indkøb af orner og avlssvin. Under konsulenten står ligeledes ledelsen af den ny lokale forsøgsstation på godset Fuglsang, der har haft så stor

Jørgen Nielsen, Radsted

*H. P. Mortensen,
Sdr. Ørslev*

P. Toxverd, Marrebak

tilgang af svin, at den to gange har måttet udvides og nu har en kapacitet af 800 svin pr. år.

Af orner er der udstationeret 269, og indenfor området findes nu 85 fremavlssteder, ligesom de gennem de senere år oprettede fodringskontrollforeninger har haft stor tilslutning.

Omsætning (årligt gennemsnit):

Periode i perioden	Antal andelsbavere	Svin (alle kategorier) stk.	Modtagelsen af:			Beløb kr.
			Voksen kvæg stk.	Kalve, geder, får, lam, heste stk.		
1900-1915	3.800	46.500	-	1.265	3.019.500	
1916-1920	-	46.000	-	1.174	7.537.749	
1921-1930	-	95.500	-	5.603	13.178.256	
1931-1940	4.100	118.345	3.210	7.926	13.185.134	
1941-1945	4.375	40.873	4.371	7.926	18.718.154	
1946-1950	-	39.702	4.937	7.226	22.875.133	
1951-1955	-	81.210	4.964	6.406	49.734.590	
1956-1960	-	83.489	6.548	4.821	50.790.630	
1961	4.375	88.240	5.990	3.830	55.562.475	

P. Pedersen, Killerup

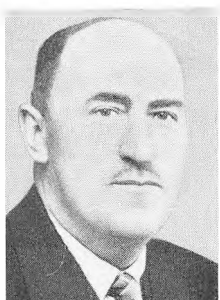
Vilh. Eriksen, Frejlev

Anton Topp, Flintinge

Dines Jespersen, Annalyst

*Ludvig Hemmingsen,
Marrebak*

Vilh. Petersen, Lundby

Gregers Pedersen, Ud Stolpe

Dir. Chr. Petersen

Dir. Chr. Christensen

Dir. P. Thomsen

Dir. O. Yding

Dir. H. Møller-Simonsen

*Konsulent
C. J. Benediktson*

Køge Andels-Svineslagteri

Oprindelig leverede man på Køgeegnen produktionen af svin til de private slagterier i København, der ejedes af *Philip W. Heyman* og *N. H. Hansen*, men priserne var ofte utilfredsstillende, og da det tyske marked blev midlertidigt lukket i 1887, kom der røre om spørgsmålet vedrørende afsætningen af svinene. Da man så planerne om eget slagteri realiseret i Horsens på andelsbasis, blev sagen i 1888 bragt frem i bladene, særlig på foranledning af gdr. *Jens Christensen*, Vindsebækgaard. I den følgende tid blev der holdt en del møder rundt i omegnen, bl. a. med redaktør (senere finansminister) *Vilh. Lassen*, Aarhus, som taler. Ved et møde 1888 i *Stevns-Faxe Herreders Landbrugsforening* nedsattes et udvalg med gdr. *Jens Christensen*, Vindsebækgaard, som formand, til at virke for oprettelsen af et andelsslagteri i Køge, og i dette blev Køge by også repræsenteret. Et

forsøg på samarbejde med et tilsvarende udvalg for Roskilde førte ikke til noget resultat, og i marts 1889 udsendtes indbydelse til tegning af garantikapital, hvorefter en række møder afholdtes rundt i sognene. Tegningen gav et godt resultat, og den 17. juli 1889 afholdtes *stiftende generalforsamling i Køge Andels-Svineslagteri*, hvor man valgte købmand, *F. A. Hansen*, Køge, der havde deltaget i det forberedende arbejde, til formand.

Til direktør for virksomheden antoges den hidtidige bogholder ved Horsens Andelsslagteri *A. Nørgaard*, og efter at slagteriet var opført, begyndte dette sin virksomhed den 16. januar 1890.

Slagteriet kom straks ind i en god og rolig udvikling, og slagtingerne steg jævnt i de følgende år, hvilke medførte gentagne udvidelser.

Efter nedgangen i slagtingerne under den første verdenskrig nåede man omkring 1930 meget store tilførsler, der stillede krav om en yderligere forøgelse af kapaciteten.

Gennem de sidste 25 år er der sket store ændringer i såvel bygningsanlæg som struktur. Da slagtingerne efter nedgangen under den anden

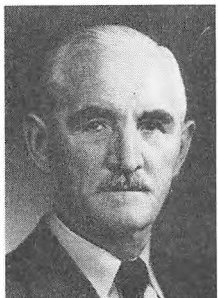
F. A. Hansen, Køge

Hans Frederiksen,
Slimminge

Chr. Vestergaard,
Kammerherregaarden

E. Nielsen-Skensved,
Ll. Skensved

J. Thyge Nielsen,
Haugaard, Lund

Dir. A. Nørgaard

Dir. H. Ankjær

Dir. O. Chr. Hansen

Dir. C. Gade

Omsætning (årligt gennemsnit):

Perioden	Antal andels- havere aktive	Modtagelsen af:				Beløb kr.
		Svin (alle kale- gorier) stk.	Voksenl kvæg sik.	Kalve, geder, lår, lam, heste sik.		
1890-1915	ca. 3.700	43.748	-	-	3.026.196	
1916-1920	- 3.700	42.054	317	2.159	7.485.347	
1921-1930	- 3.700	106.780	214	3.032	14.349.624	
1931-1940	- 3.700	113.090	1.032	10.696	11.830.713	
1941-1950	- 3.700	52.396	1.999	8.489	17.354.943	
1951-1960	- 3.700	165.696	2.052	8.912	54.516.933	
1961	- 3.800	240.201	1.941	4.471	73.264.190	

slagtegangen, og samtidig blev der indrettet en ny pølsefabrik samt nyt fedtsmelteri og nye ekspeditionslokaler. Der blev tillige opført nye tidsvarende folkestuer. Hermed var slagteriet bragt op til at være en moderne virksomhed med en kapacitet på 200-220.000 svin årlig. Den samlede udgift til denne omfattende udbygning beløb sig til ca. 5,5 mill. kroner.

Senere er der yderligere bygget et nyt kreaturslagteri med moderne kølerum, og overalt hvor det lod sig gennemføre, er der indført nye arbejdsmetoder og en rationalisering af slagtegangen, bl. a. gennem installation af mekanisk fremføring, tilskæringsbånd, transportbånd samt trykluft til mange arbejdsoperationer.

Gennem årene har man under forskellige former ophjulpet svineavlen, bl. a. ved på et tidligt tidspunkt at oprette en forsøgsstation i Haarlev. Dette arbejde er ført op til tidens krav, og man har blandt adskilligt andet sammen med slagterierne i Haslev og Masnedsund oprettet egen konsulentvirksomhed til hjælp ved svineavl og fodring. Der udstationeres et betydeligt antal orner, som nu i hovedsagen er anbragt i ornecentraler. Endelig er slagteriet medejer af Sydøstsjællandssvineforsøgsstation. 124 af slagteriets andelshavere er medlemmer af en svinekontrollforening.

verdenskrig igen i slutningen af 40'erne tog til, begyndte man et udbygningsprogram, som helt ændrede det tidligere anlæg.

Ved en udvidelse og modernisering af slagteriet i 1946 blev der samtidig indrettet et fryserum med en lagerkapacitet på ca. 300 tons. I årene 1952-57 gennemførtes en ombygning af

Slagteriets første formand, købmand *F. A. Hansen*, blev efterfulgt af gdr., sognefoged *Hans Frederiksen*, Slimminge, der var indehaver af formandsposten i 20 år og efterfulgtes af gdr. *Chr. Vestergaard*, Kammerherregaarden. Ved dennes afgang i 1940 valgtes proprietær *E. Nielsen-Skensved*, L. Skensved til formand, og han beklædte posten til 1958, da han efter-

fulgtes af den nuværende formand gdr. *J. Thyge Nielsen*, Haugaard, Lund.

Direktør *A. Nørgaard* afgik i 1898 og afløstes af direktør *H. Ankjær*, der stod for den daglige ledelse til 1913, da han efterfulgtes af direktør *O. Chr. Hansen*. Siden dennes død i 1935 har direktør *C. Gade*, tidligere Grindsted, stået for den daglige ledelse af virksomheden.

Skanderborg Andels-Svineslagteri

Ved oprettelsen af andelsslagteriet i Horsens kom der også røre om dette problem på Skanderborg-egnen, og det resulterede i, at der søgtes tegnet svin til Horsens. Samtidig begyndte man dog et arbejde for at få oprettet en tilsvarende virksomhed i Skanderborg, og bl. a. redaktør *Oluf H. Jørgensen*, »Skanderborg Amts Avis«, var gennem sit blad meget aktiv for oprettelsen af et andelsslagteri. Også indenfor landboforeningen drøftede man spørgsmålet, og det blev yderligere fremført ved efterårsdelegeretmødet i »Foreningen af jydsk«, hvor *Anders Nielsen*, Svejstrup Østergaard, indledede om: »Hvorvidt bør man arbejde hen til at oprette andelssvineslagterier i lighed med andelsmejerier?»

Det var på et tidspunkt, hvor Bjørnbakkere og Grundtvigianere stod skarpt overfor hinanden, og dette gjorde sig også gældende i slagterispørgsmålet, hvor de sidstnævnte nærmest var indstillet på, at man skulle slutte sig til Horsens, medens Bjørnbakkerne ville have deres eget slagteri i Skanderborg. I første omgang

nedsatte hver af grupperne sit eget udvalg, men senere kom der et samarbejde i stand, og resultatet blev da, at man enedes om at oprette en selvstændig virksomhed i Skanderborg, således at der den 17. december 1889 afholdtes stiftende generalforsamling i Skanderborg Andels-Svineslagteri. Man valgte her en bestyrelse af sognerepræsentanter, som senere kom til at danne repræsentantskabet, og tillige et forretningsudvalg, der kom til at virke som bestyrelse. Til formand valgtes gdr. *L. Laurson*, Vrold, og desuden indvalgtes i bestyrelsen *N. Leth-Espensen*, Godthaab, og red. *Oluf H. Jørgensen*.

Til direktør for slagteriet blev antaget *Chr. Christensen*, Hjørring, og den 21. august 1890 påbegyndtes de ordinære slagtninger.

Der opstod straks vanskeligheder, da man ikke havde forlangt tegning af andelshavernes fulde produktion, hvilket førte til, at i perioder med opadgående priser blev et stort antal svin solgt til de private slagterier, medens andelslagteriet fik svinene, når priserne gik nedad. Slagteriet var derfor inde i nogle trængselsår, dels foranlediget af denne skarpe konkurrence fra privatslagteriernes side og dels på grund af stærke politiske stridigheder, som også ramte slagteriet. Det gik så vidt, at man i sommeren 1892 så sig nødsaget til at indstille slagtnin-

gerne, og virksomheden måtte indstille hele driften en tid, men så kom reaktionen. Med mænd som lærer *Nielsen-Jensen*, *P. Th. Nielsen* og *Oluf H. Jørgensen* i spidsen blev der nu iværksat en vældig agitation, og ved et møde den 21. november 1893 skulle slagteriets skæbne afgøres. Det blev en dag fuld af spændende episoder, men dog med det slutresultat, at et fastsat tegningstal blev nået, og med enstemmighed vedtoges slagteriets fortsættelse. Hertil sluttede sig en følgende generalforsamlings vedtagelse af den fulde leveringspligt.

Mod midten af 90'erne vendte bladet sig for andelsslagterierne i almindelighed, og også Skanderborg gik nu ind i en rolig og god udvikling. Fra januar 1894 var gdr. *L. Jacobsen*, Nygaard, valgt til formand i stedet for *L. Laursen*, der fraflyttede egnen, og fra samme dato ansattes slagtermester *P. B. Lund* som direktør for slagteriet.

Om udviklingen kan det iøvrigt oplyses, at man i 1913 optog slagtning af kalve og efterhånden tillige af kreaturer, heste og får. I 1904 blev der opført en administrationsbygning, og i 1913 foretoges udvidelse af bygningerne, og

samtidig blev der indrettet et moderne pølse-mageri. I 1916 påbegyndtes destruktionen af døde dyr, og da virksomheden snart antog større dimensioner, købte man en uden for Skanderborg beliggende destruktionsanstalt, hvortil virksomheden flyttedes efter en stedfunden modernisering af bygningen.

De store slagtninger omkring 1930 medførte også omfattende udvidelser i slagteriet, og en gennemgribende modernisering fandt sted.

I 1936 blev destruktionsanstalten ombygget og moderniseret, og som en af de første virksomheder af denne art forsynet med tørsmelte-anlæg. Samme år blev der bygget et specielt slagteri for kalve og kreaturer.

Gennem de sidste 25 år er der foretaget adskillige ombygninger og udvidelser, og det første, man tog fat på, var en udbygning i 1940-42 af førnævnte destruktionsanstalt til en tidsvarende kødfoderfabrik. I perioden 1950-60 er der foretaget store udvidelser og ombygninger af slagteriet, og disse har bl. a. omfattet opførelsen af et helt nyt pølse-mageri, udvidelse af kølerummene, der er bragt op til både større kapacitet og effektivitet, og ende-

Omsætning (årligt gennemsnit):

Periode	Antal andels-havere	Modlagelsen af:			Beløb kr.
		Svin (alle kale-gorier) stk.	Kvæg, kalve, geder, får, lam, heste stk.		
1890-1915	1.385	12.625	-		820.030
1916-1920	1.230	11.782	1.579		1.966.796
1921-1930	1.515	41.273	2.447		5.465.336
1931-1940	1.880	49.515	5.493		4.661.594
1941-1945	1.897	13.791	2.812		4.126.302
1946-1950	1.895	15.206	2.568		5.980.135
1951-1955	1.864	43.780	2.192		16.227.419
1956-1960	1.847	54.965	698		19.229.993
1961	1.756	62.785	537		21.800.000

lig har der fundet en modernisering sted i hele slagteriet gennem anskaffelse af nye maskiner samt forskellige installationer i rustfri stål, således bl. a. et tilskæringsbånd, der i 1959 blev installeret i et nyindrettet tilskæringsrum.

Slagteriet har også gennem disse år erhvervet en ejendom, så slagteriet nu råder over to naboejendomme med grunde mod syd og en ejendom mod nord, hvorved der er skaffet muligheder for senere udvidelser.

Slagteriet begyndte ret tidligt at bortauktionere Yorkshire-orner, og i 1898 påbegyndte man at udstationere sådanne orner, for derved at bidrage til en krydsning med landrace-søer. Udstationeringen af orner er fortsat gennem årene – dog nu udelukkende af landracen – men medens disse oprindeligt blev anbragt hos private andelshavere, står de nu udelukkende i ornecentraler. Slagteriet er endvidere med til at drive forsøgsstationen *Godthåb*, hvor kvalitetsundersøgelser finder sted. Inden for slagteriets område findes ca. 10 fremavlssteder, og 80-100 andelshavere er tilsluttet de lokale svinekontrollforeninger.

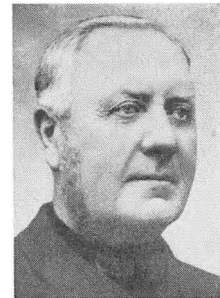
I 1920 blev *L. Jacobsen*, Nygaarde, efterfulgt på formandspladsen af *P. Møller*, Hørning, der virkede til 1932, da han afløstes af *Jens Ernstsens*, Haarby. I 1942 valgtes den

nuværende formand, *Johannes Rolskov*, Nr. Vissing.

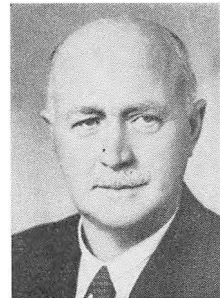
Direktør *P. B. Lund* afgik i 1912 og blev efterfulgt af direktør *E. Høeberg*, der ledede slagteriet i 37 år til 1949. Siden da har den nuværende direktør, *Carl Christensen*, forestået den daglige ledelse af slagteriet.

L. Laursen, Vrold

Laurs Jacobsen, Nygaarde

P. Møller, Hørning

Jens Ernstsens, Haarby

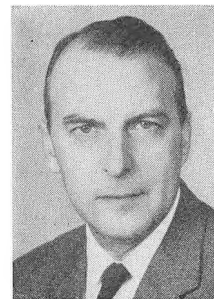
Johannes Rolskov, Nr. Vissing

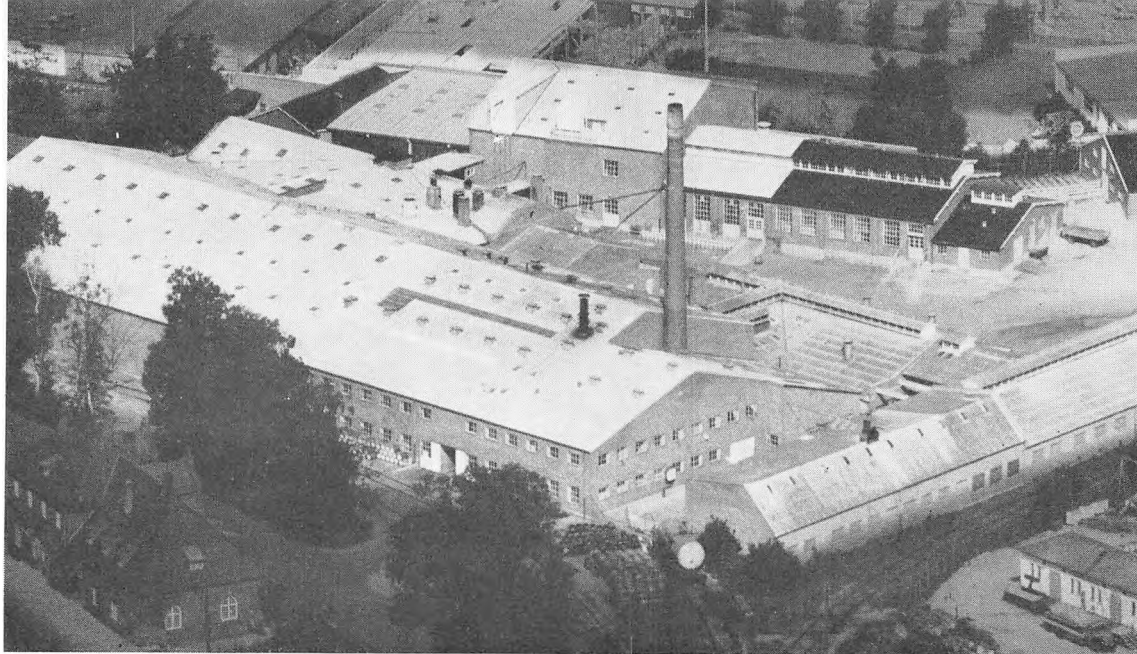
Dir. P. B. Lund

Dir. E. Høeberg

Dir. Carl Christensen

Randers Andels-Svineslagteri

Den opsigt som oprettelsen i 1887 af Andels-slagteriet i Horsens skabte rundt i landet, førte til, at *Randers Amts Husholdningsselskab* kort tid efter lod afholde et møde i Randers med *P. Bojsen*, Gedved, som taler for at drøfte spørgsmålet om oprettelse af et andelsslagteri. Mødet resulterede i, at et udvalg, hvis formand var *N. Poulsen*, Risagergaard, nedsattes til at arbejde videre med sagen, men som følge af den herskende uenighed om stemmeretten, som nogle kredse ønskede skulle stå i forhold til koantallet, nåede man ikke i første omgang noget resultat. Medvirkende var også den indflydelse, som indehaveren af privatslagteriet, *J. Ankerstjerne*, øvede direkte og indirekte. Stærke kredse inden for landbruget, bl. a. repræsenteret ved proprietær *P. Bjerre*, Højstrup, var dog stemt for, at arbejdet skulle fortsætte, og efter et talrigt besøgt møde i Randers Haandværkerforening blev der nedsat et nyt forberede

dende udvalg, som det lykkedes at foretage en tegning med så godt resultat, at man kunne afholde *stiftende generalforsamling* i *Randers Andels-Svineslagteri* den 21. december 1889. Her blev proprietær *P. Bjerre* valgt til formand, og selv om der nu kom betydelige vanskeligheder, idet intet pengeinstitut i Randers ville yde lån, og sundhedsvæsenet forbød opførelse af slagteriet på Randers bygrund, så overvandt man denne modstand og opnåede et lån i Landbosparekassen i Horsens. Byggegrunden blev erhvervet ved Strømmen station.

I efteråret 1890 stod slagteriet færdigt, og med direktør *Carl Møller*, tidligere Holbæk, som leder begyndte man slagtingerne den 6. december. Inden igangsættelsen var der foretaget forskellige lovændringer, ligesom det vedtoges at afregne efter slagtet vægt.

Til trods for den forudgående tegning af svin viste der sig i den første tid besværligheder med at få et tilstrækkeligt antal andelshavere, hvortil konkurrencen fra privatslagteriet naturligvis bidrog, og der blev derfor antaget tre faste opkøbere til at bearbejde producenterne. Tilførslerne voksede dog gennem de første år, så man allerede i 1893 måtte skride til udvidelse af byg-

ningerne. Forskellige genvordigheder prægede dog årene omkring midten af 90'erne, hvilket førte til, at der udskiftedes direktør, og *Sophus Heye* overtog stillingen, ligesom *S. Kristensen*, Vithen, i 1896 overtog formandsposten, men igen i 1897 blev afløst af *P. Bjerre*. I 1898 skiftedes atter direktør, og *Frede Bojsen* trådte til. Omtrent samtidig hermed valgtes ny formand, nemlig *P. Pedersen*, Langtoftegaard, Ørsted.

Med disse nye folk i spidsen indtrådte der rolige forhold, og slagteriet gik en rig udvikling i møde. Antallet af slagtninger steg støt, og efter nedgangen under den første verdenskrig nåede de i 1932 op på over 200.000 svin om året. Dette medførte, at der gennem årene flere gange måtte foretages ret omfattende ombygninger og udvidelser.

Udviklingen gennem de sidste 25 år har bragt meget store ændringer, og de sidste 15 år har været præget af omfattende udvidelser. I årene mellem 1945 og 1960 blev der således foretaget udvidelser af pølsefabrikken, og tillige blev der opført en nybygning, hvori der er indrettet konservesfabrik. Endvidere er der foretaget store udvidelser af svinefolde, værksteder og ekspeditionslokaler samt bygget et frysehus. Endelig er svineslagteriet blevet helt ombygget og forsynet med køletunnel. De samlede omkostninger til disse byggearbejder har andraget 5,3 mill. kroner, hvortil kommer, at der tillige er investeret store beløb på den modernisering og rationalisering, som samtidig er gennemført.

I de forløbne år er pølsefabrikken undergået en væsentlig udvidelse grundet på den stigende produktion af eksportkonserves, der siden 1950 også har omfattet fabrikation af dåseskinker til U.S.A. Endelig er der i 1959 oprettet en afdeling for tilberedte varer såvel i konserves som i dybfrossen stand.

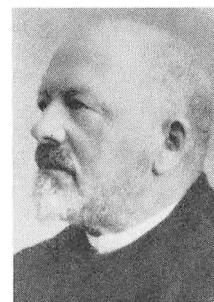
Indtil 1949 havde slagteriet en betydelig omsætning gennem det til virksomheden knyttede kreaturslagteri, som tillige foretog slagtninger for D. L. K. Fra dette tidspunkt over-

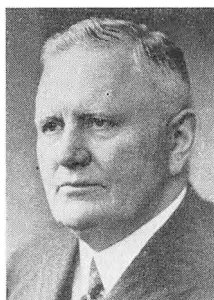
P. Bjerre, Højstrup

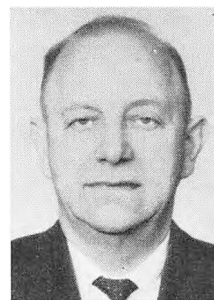
P. Skaarup, Haslund

P. Pedersen, Ørsted

Knud Thomsen, Solund

*Ejnar Pedersen,
Nr. Borup*

*Vagn Secher,
Høgstedgaard*

Dir. Frede Bojsen

Dir. Fr. Meilvang

Dir. P. S. Rasmussen

tog D. L. K. i samarbejde med landboforeningen *Randers Eksportslagteri*, hvorefter slagteriet afstod fra at slagte kreaturer og fedekalve og siden den tid kun har modtaget og slagtet spædekcalve.

Slagteriet har gennem alle årene foretaget

udstationering af avlsorner, der nu helt er samlet i ornecentraler, som er gjort økonomisk interesserede i dyrene. I de senere år er størstedelen af slagteriets leverandører blevet tilsluttet svinekontrollforeninger, og også disse har slagteriet et snævert samarbejde med.

Efter 35 års virksomhed som formand trak *P. Pedersen*, Ørsted, sig tilbage i 1926 og blev efterfulgt af gdr. *Knud Thomsen*, Sølund, der var indehaver af formandsposten i 25 år indtil 1951. Hans efterfølger var husmand *Ejnar Pedersen*, Nr. Borup, der var formand indtil 1960, da han blev afløst af den nuværende formand, gdr. *Vagn Secher*, Høgstedgaard.

Direktør *Frede Bojsen* måtte i 1931 af helbredshensyn trække sig tilbage, og han efterfulgtes af direktør *Fr. Meilvang*, der tog sin afsked i 1957 og blev afløst af den nuværende

direktør, *P. S. Rasmussen*, tidligere *J. D. Koopmanns* Slagteri i Silkeborg.

Omsætning (årligt gennemsnit):

Periode	Antal andels-havere	Svin (alle kalogorier) sik.	Modtagelsen af:			Beløb kr.
			Voksen kvæg sik.	Kalve, geder, får, lam, heste sik.		
1891-1915	-	33.757	-	-	2.416.082	
1916-1920	-	34.363	-	-	6.644.886	
1921-1930	-	116.257	-	-	14.197.617	
1931-1940	-	147.464	228 ¹⁾	8.776 ¹⁾	15.792.806	
1941-1945	-	44.057	-	-	13.262.572	
1946-1950	-	71.638	-	-	25.334.942	
1951-1955	-	169.392	-	-	52.698.742	
1956-1960	-	201.391	-	-	61.764.828	
1961	4.330	214.842	-	1.581	68.481.558	

¹⁾ Gennemsnit for perioden 1936-1938. Kreaturslagtingen overlager af D. L. K. april 1938.

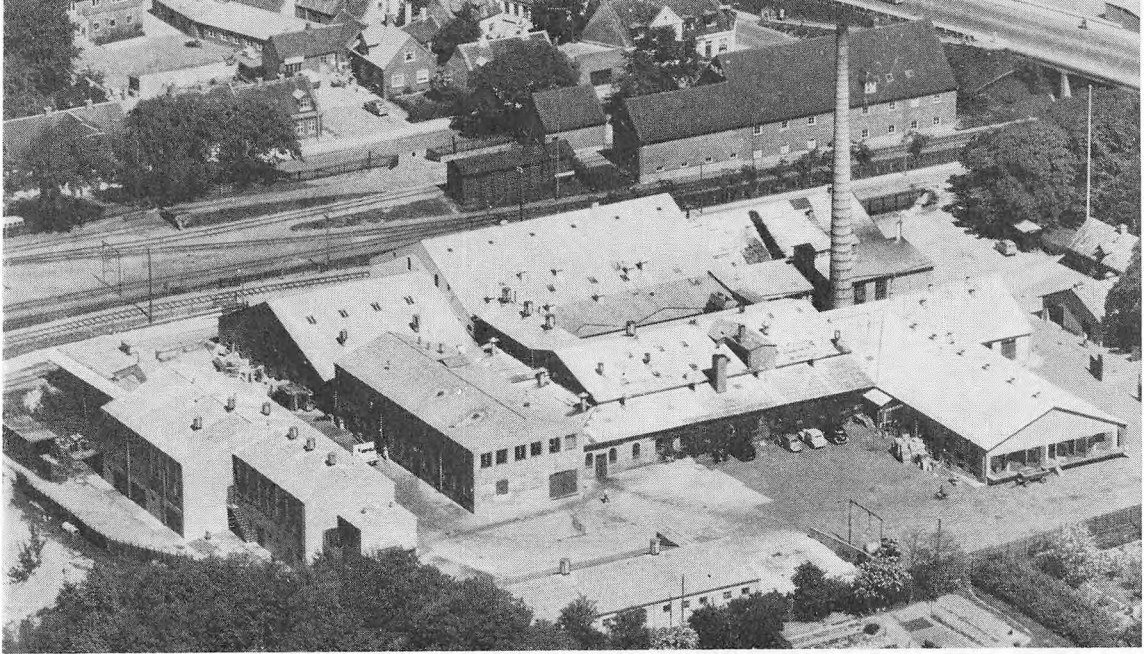
Hjørring Amts Andels-Svineslagteri

Det almindelige røre i 80'erne om svineavl og flæskeproduktion og ganske særlig de lave priser, der ved lukningen af det tyske marked i 1887 blev betalt for svin, gav anledning til, at bestyrelsen for *Hjørring Amts Landboforening* drøftede slagterisagen med det resultat, at der ved folketingsmand, godsejer *Tutein*, Høgholt, blev indledt forhandlinger om et lejemål af *Hjørring privatslagteri*, der ejedes af *Philip W. Heymann*.

En række møder rundt i sognene gav dog ingen tilslutning, bl. a. fordi der i egnen omkring Frederikshavn på samme tid blev arbejdet for oprettelsen af et andelsslagteri der. Drøftelser i

den følgende tid tog derfor sigte på samarbejde i den retning, men sagen om eget slagteri i *Hjørring* var dog ingenlunde opgivet, og en af egnens ledende mænd, *Jens Sørensen-Saksager* gik stærkt ind for andelstanken. Ved et møde i december 1888 i landboforeningen blev der da nedsat et udvalg med denne som formand til at arbejde for et andelsslagteri, og tanken om tilslutning andet sted var dermed opgivet.

Agitationen fortsattes derefter gennem 1889, og selv om denne mødte en ret udpræget lunkenhed, havde man dog i begyndelsen af 1890 nået et sådant antal i tegningen af svin og garantikapital, at der den 11. januar 1890 kunne afholdes *stiftende generalforsamling* for et andelsslagteri med beliggenhed i *Hjørring*. Til formand valgtes *Jens Sørensen-Saksager*, og gennem året 1890 blev slagteriet opført, således at det kunne påbegynde sin virksomhed den 10. januar 1891. Som direktør var forinden

antaget landbrugskandidat *M. Nielsen*, Kolding.

Andelsslagteriet kom i de første år ind i en skarp konkurrence med privatslagterierne, men trods denne skete der stadig en stigning i slagte-tallet. En modstand af særlig art forsøgt fra en i 1891 oprettet sammenslutning »Foreningen af ubundne Svineproducenter«, dog uden større resultat.

Den stærkt tiltagende stigning i tilførslerne i de følgende år medførte flere udvidelser af slagteriet, og sådanne fandt sted i 1900, 1907 og 1909. I 1911 opførtes endvidere en bygning til destruktionsanstalt samt et kalveslagteri. I 1913 foretoges der forskellige ombygninger, og igen i 1923–24 foretoges ombygning, denne gang af slagtegang og svalehal.

I begyndelsen blev der købt en del svin fra ikke-andelshavere, men efter særlig beslutning ophørte dette fra 1894. Omtrent samtidig ydede slagteriet personlig bistand til oprettelse af en smør-eksportforening for egnens mejerier, idet slagteriets direktør var foreningens formand, men denne virkede dog kun en kort tid.

Som en særlig begivenhed i slagteriets historie skal nævnes, at kong Frederik VIII med

følge, og under ledsagelse af *I. C. Christensen* gæstede slagteriet under den jydsk kongrejse i 1908.

Den anden verdenskrig bragte her som andre steder meget reducerede slagtninger, og en tid under krigen beskæftigede man sig med en del opskæring af kalve til hjemmemarkedet.

Efter krigens afslutning begyndte man en omfattende restaurering og modernisering af virksomheden. Det første arbejde var en udvidelse og modernisering af pølsefabrikken, og senere er der foretaget omfattende udvidelser og nybygninger af svineslagteriet, et arbejde, der endnu ikke er helt fuldført. Den tekniske udvikling har medført, at der er foretaget installationer af arbejdsbesparende art, og der er indrettet et stort lokale med opskæringsbånd, så der nu kan foretages næsten ubegrænset opskæring af svin til såvel hjemmemarkedet som til eksport. Endelig er der opført et frysehus til internt brug.

Som medlem af *D. A. K.*, Roskilde, beskæftiger slagteriet sig ikke selv med fremstilling af konserver, men det har en betydelig omsætning i pølsefabrikken, ikke alene ved fremstilling af varer til hjemmemarkedet, men tillige

ved en periodisk produktion af spejepølser til eksport.

Da opfodning af kalve udgør et betydeligt led i landbrugsproduktionen i Vendsyssel, tilføres der foruden større kreaturer også et stort antal kalve til slagtning, og når der er muligheder for eksport, deltager slagteriet i denne. Der er således eksporteret til Sverige, Finland og Italien.

Efter at have været formand i 24 år trak *Jens Sørensen-Saksager* sig tilbage i 1914 og blev efterfulgt af gdr. *Hans Østergaard*, Høngaard, der var indehaver af formandsposten til 1924, da han afløstes af gdr. *Chr. Ugilt*, Over-Ugilt. Denne afløstes i 1927 af proprietær *J. Hasselbalch*, Linderumgaard, der var formand til 1931 og efterfulgtes af amtsrådsmedlem *Chr. Petersen*, Sdr. Harritslev. Efter at have været indehaver af posten i 28 år trak *Chr. Petersen* sig tilbage i 1959 og blev afløst af den nuværende formand, gdr. *Knud Bastholm Jensen*, Tyrskov.

Som direktør var *M. Nielsen* gået af i 1907, og hans efterfølger blev direktør *Hans Østergaard*, der varetog den daglige ledelse til 1930, da han efterfulgtes af den nuværende direktør, *Kjeld Eriksen*.

Jens Sørensen-Saksager

*Hans Østergaard,
Høngaard*

Chr. Ugilt, Over-Ugilt

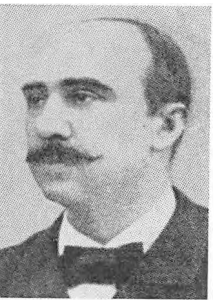
*J. Hasselbalch,
Linderumgaard*

*Chr. Petersen,
Sdr. Harritslev*

*K. Bastholm Jensen,
Tyrskov*

Dir. M. Nielsen

Dir. Hans Østergaard

Dir. Kjeld Eriksen

Omsætning (årligt gennemsnit):

Periode	Antal andels-havere	Modtagelsen af:			
		Svin (alle kalogorier) stk.	Voksne kvæg stk.	Kalve, geder, får, lam, hestle stk.	Beløb kr.
1891-1915	3.912	57.429	-	-	3.881.599
1916-1920	4.363	51.022	1.346 ¹⁾	1.346 ¹⁾	9.204.673
1921-1930	4.557	110.764	-	801	14.961.608
1931-1940	4.726	108.280	2.443	9.227	11.347.514
1941-1945	4.871	42.275	475	10.450	10.437.694
1946-1950	4.896	59.982	836	13.135	19.564.229
1951-1955	4.904	121.528	920	14.669	38.802.904
1956-1960	4.987	163.237	929	12.423	47.049.295
1961	ca. 5.000	196.049	828	10.942	62.238.869

¹⁾ Voksne kvæg + fedekalve.

Andelssvineslagteriet for Aalborg Amt, Nørresundby

I lighed med hvad der fandt sted i mange andre egne, var det den stedlige landboforening, som begyndte det forberedende arbejde for at få oprettet et andelsslagteri for Aalborgegnen. De første skridt blev taget i 1888, hvor agitationen den gang gik ud på at få oprettet enten eet slagteri for Hjørring og Aalborg amter eller et mindre i hvert af disse. Forsøget mislykkedes, men slagterisagen var dog stadig brændende, og et nyt udvalg, nedsat i 1889, førte sagen frem til en heldig løsning, således at der *den 26. marts 1890* kunne holdes *stiftende generalforsamling for Andelssvineslagteriet for Aalborg Amt*. Til formand valgtes godsejer Isedor Henius, Sohngaardsholm, der havde været den drivende kraft i agitationsarbejdet.

Efter indgående drøftelser af stedet for slagteriets beliggenhed, hvor valget stod mellem

Aalborg og Nørresundby, enedes man sluttelig om Nørresundby. Man gik straks igang med at opføre slagteriet, og den 20. januar 1891 begyndte dette sin virksomhed. Som direktør antoges den hidtidige leder af Masnedsund Andelsslagteri, *H. Ankjær*.

Virksomheden voksede hurtigt, og efter et par års forløb måtte de første udvidelser finde sted. De næste fulgte i 1895, endda i ret stort omfang. Efter at en storm i vinteren 1908 havde ødelagt ishuset, foretoges igen store nybygninger. I 1911 blev der indrettet anlæg til karsaltning, og i 1913 opførtes pølsefabrik og en ny butik. Allerede få år efter slagteriets oprettelse var der bygget et mindre kreaturslagteri, som adskillige gange udvidedes og forbedredes. I 1915 opførtes en blod-, kød- og benmelsfabrik, hvortil kom udvidelser af forskellig speciel art i 1918, 1927 og 1929. Nogle år senere, 1935–37, foretoges en almindelig modernisering og store udvidelser, herunder af foldene, i selve slagteriet og kontorbygningen.

I 1937 opførte slagteriet på en grund ved Aalborg lufthavn Kødfoderfabriken »Nordjyden« til afløsning af destruktionsanstalten på selve slagteriet. 1943 blev anstalten flyttet til

Isidor Henius,
Sohngaardsholm

M. S. H. Ahlmann,
Langholt

Fr. Eriksen, Skudshale

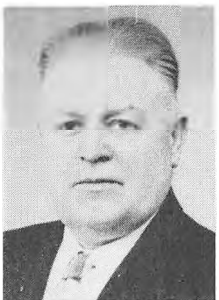
N. Kr. Kristensen,
Nr. Tranders

Carl Madsen, Klim

Søren Jungersen, Fristrup

Sven Pindstrup, Astrup,
Arden

Eli Th. Jacobsen,
Kongerslev

Dir. P. V. Larsen

Dir. L. Hauge

Dir. Erik Ryttergaard

den nuværende beliggenhed i Nr. Uttrup. Fra juli 1960 blev Aalborg Exportslagteri optaget som medejer af fabriken og fra oktober 1961 yderligere de 5 slagterier i Vendsyssel, hvorved råvaremængden er forøget fra 2,5 til 11 millioner kg årlig.

I årene 1947-51 blev der bygget helt nye svinekølerum, saltkælder og dræneplads. Samtidig opførte man på første og anden sal over slagteriet pølse- og konserverfabrik, medens der i den gamle pøsemageribygning blev indrettet kantine og folkestuer. I 1949 erhvervedes det af Nørresundby kommune ejede offentlige slagtehus til afløsning af det ved århundredskiftet byggede kreaturslagteri. I 1957 udvidede slagteriet på nye salte- og drænkælder, denne gang med en yderligere kapacitet på 50 pct. I 1959 blev kreaturslagteriets bygning kasseret af veterinærmyndighederne, hvorefter der opførtes et helt nyt kreaturslagteri. I 1960 er der foretaget en rationalisering og mekanisering i svineslagteriet og pøsefabriken, ændringer af svinekølerum og tilskæringsrum, bygning af frysehus samt udvidelse af kapaciteten og modernisering af slagteriets 3 udsalg.

I avlsarbejdet har slagteriet deltaget med indkøb og udstationering af orner i stort tal, i 1961 således med ialt 210 orner fordelt på 30 ornecentraler. Slagteriet har endvidere et nært samarbejde med oplandets svinekontrollforeninger og er sammen med de øvrige andelsslagterier i Thisted, Hjørring og Aalborg amter medejer af svineforsøgsstationen »Nordjylland«, som efter de sidste udvidelser har en kapacitet på ca. 1000 svin årlig.

Bestyrelsens formænd har gennem årene været:

Godsejer Isidor Henius, Sohngaardsholm, fra oprettelsen til 1894
godsejer M. S. H. Ahlmann, Langholt, 1894-1897
proprietær Fr. Eriksen, Skudshale, 1897-1909
amtsrådsmedlem C. Clausen, Ø. Uttrup,

proprietær O. Cortsen, Gundestrup,
 gårdejer, landstingsmand N. Kr. Kristensen,
 Nørre Tranders, 1918
 gårdejer Carl Madsen, Klim, 1918–1936
 gårdejer Søren Jungersen, Fristrup, 1936–
 1949
 gårdejer Sven Pindstrup, Astrup, Arden, 1949
 –1957
 gårdejer Eli Th. Jacobsen, Kongerslev, siden
 1957.
 Da slagteriets første direktør, *H. Ankjær*,
 fratrådte, efterfulgtes han af *direktør N. Bund-*
gaard, der døde i 1900 og afløstes af *direktør*
F. Jørgensen (Keel). Efter dennes død 1907
 antoges *direktør P. V. Larsen*, der fratrådte i
 juni 1935 og blev afløst af *direktør L. Hauge*,
 tidligere Frederikshavn. Siden dennes afgang

1959 har *direktør E. Ryttergaard*, tidligere Ni-
 be, været slagteriets daglige leder.

Omsætning (årligt gennemsnit):

Periode	Antal andels- havere	Modtagelsen af:			Beløb kr.
		Svin (alle kate- gorier) stk.	Voksnet kvæg stk.	Kalve, geder, får, lam, heste stk.	
1891–1915	7.000	65.000	–	–	4,5 mill.
1916–1920	–	56.000	–	–	10,0 mill.
1921–1930	–	122.000	160	120	17,0 mill.
1931–1940	–	141.000	370	2.740	14,0 mill.
1941–1945	–	56.000	425	5.155	13,0 mill.
1946–1950	–	88.000	825	8.325	35,0 mill.
1951–1955	–	200.000	2.500	8.550	80,0 mill.
1956–1960	–	260.000	4.300	7.340	97,0 mill.
1961	7.035	299.642	6.468	11.003	112,0 mill.

Bornholms Andels-Svineslagteri Rønne

Med proprietær *M. Kirketerp*, Lehnsgaard,
 Gudhjem, som formand, begyndte et nedsat
 udvalg i årene 1889–90 at arbejde for opret-
 telsen af et andelsslagteri på Bornholm. Efter
 at der i maj 1890 var afholdt et møde i Aakir-
 keby, og en tegning af svin var blevet foretaget,
 afholdtes der den 7. juni 1890 *stiftende gene-*
ralforsamling, hvor man vedtog at oprette et
 andelsslagteri i Rønne. Der indtraf nu nogle
 vanskeligheder, da flere af de pengeinstitutter,
 man henvendte sig til om lån, tilrødede at op-
 rette slagteriet som et aktieselskab, men besty-
 relsens næstformand, folketingsmand *M. P.*
Blem, Engegaard, der iøvrigt senere en tid be-

klædte posten som formand for samvirksom-
 heden, stod i venskab med *P. Bojsen*, Gedved,
 og med denne som formidler opnåede man et
 lån i Landbosparekassen i Horsens.

Grundlaget for oprettelsen af slagteriet på
 andelsbasis var nu lagt, og efter opførelsen af
 bygningsanlægget påbegyndtes slagtingerne
 den 21. maj 1891. Som formand for virksom-
 heden var forinden valgt fornævnte proprietær
M. Kirketerp, Gudhjem, og som daglig leder
 blev antaget tidligere bogholder ved Faaborg
 Andelsslagteri *L. Berentzen*.

Gennem de følgende to årtier steg slagtnin-
 gerne til godt 50.000 svin årlig. I 1892 indtraf
 der noget af en katastrofe for den ny virksom-
 hed, idet slagteriet så godt som fuldstændig
 nedbrændte. Genopbygningen foregik dog så
 hurtigt, at slagtingerne kun var standset nogle
 få uger. I 1896 vedtoges det at udvide slagte-
 riet, og der byggedes bl. a. et kreaturslagteri
 med statstilskud. De stadig tiltagende slagtnin-
 ger i de følgende år nødvendiggjorde større ka-
 pacitet, og der foretoges da udvidelser igen i

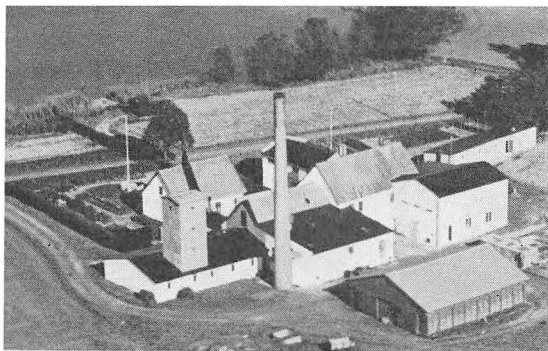
1905–06. I 1926–28 og 1936 var det atter nødvendigt at foretage udvidelser, der bl. a. omfattede opførelse af nyt kedelhus og nyt balle- rum, ombygninger af slagtegang, svalehal og tarmrenseri samt bygning af en ny destruktionsanstalt i Nyker. I 1933 oprettedes en særlig afdeling for salg af kreaturer og kalve, og i en salgsstald, opført på slagteriets grund, afholdtes der en ugentlig salgsdag for levende kreaturer.

Den anden verdenskrig skabte mange vanskeligheder for slagteriet som følge af dets beliggenhed. Skibsforbindelsen med det øvrige land blev hurtigt indskrænket på grund af minerefare og manglen på brændselolie. I nogle af årene under og lige efter krigen indtraf der tillige strenge isvintre, som i perioder totalt af-

brød forbindelsen til søs, til stor gene for øens forsyninger ude fra og for afsætningen, ikke mindst af slagteriets produkter. Lige før krigens udbrud havde man fået etableret en flyveplads på øen, så persontrafik og postforbindelse kunne foregå, omend ofte uregelmæssigt og i beskedent omfang. Brændselsforsyningen var det værste problem, og i en tid måtte man standse driften af slagteriets destruktionsanstalt, der er den eneste af denne art på Bornholm. En tid frygtede man at måtte standse slagtingerne, men bl. a. med god bistand af Bornholms amtmand klarede man i sidste øjeblik vanskelighederne.

Ved besættelsens ophør i 1945 nægtede øens tyske kommandant at kapitulere, og byerne Nexø og Rønne blev derfor bombarderet fra luften af russerne. Byerne led stor skade, men slagteriet, der ligger i udkanten af Rønne, slap med mindre beskadigelser. Genopbygningen af de ødelagte og beskadigede ejendomme i de to byer lagde beslag på al arbejdskraft og materialer, så en påtænkt udvidelse af slagteriets pølsefabrik, samlestald, kontorer og folkestuer m. v. først kunne gennemføres i årene 1950–52.

Af forskellige årsager steg svineproduktionen efter krigen ikke så hurtigt på Bornholm som i de øvrige egne af landet. I de allersidste år har

Destruktionsanstalten i Nyker

der dog fundet en stærk stigning sted og nye udvidelser af slagteriet forestår.

Den i 1930'erne optagne omsætning af slagte kreaturer er gået støt fremad. Den foregår væsentlig som afsætning af levende kreaturer og kalve, såvel til eksport som til indenlandsk forbrug, og er, som statistikken viser, af et betydeligt omfang. Praktisk talt alle Bornholms landmænd er tilsluttet denne afdeling.

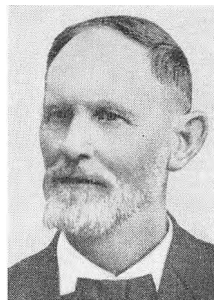
Allerede ved slagteriets oprettelse blev der optaget et arbejde for forbedring af svineavl på Bornholm. Dette skete ved økonomisk støtte ved indkøb af avlsdyr. I 1936 blev der endvidere oprettet en svineforsøgsstation på Strangegaard i Klemensker, hvor afkomsprøver foretages. Iøvrigt varetoges avlsarbejdet i dette tidsafsnit gennem svineavlsforeninger, der modtog tilskud fra slagteriet. Svineforsøgsstationen er senere flyttet til landboforeningens forsøgs-gård »Kannikegård« ved Aakirkeby.

Formandsposten har gennem årene været beklædt af følgende:

Proprietær, jægermester <i>M. Kirketerp, Lehnsgaard</i> , Gudhjem	1890-1891
Proprietær <i>Otto Jespersen</i> , Splitsgaard, Klemensker	1892-1896
Folketingsmand, kreditforeningsdirektør <i>M. P. Blem</i> , Værme-landsgaard	1897-1907
Avlsbruger <i>Anton Jensen</i> , Kratlund	1907-1908

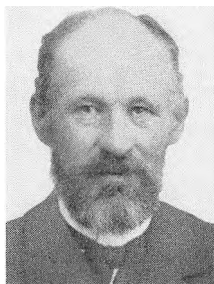
M. Kirketerp, Lehnsgaard

Otto Jespersen, Splitsgaard

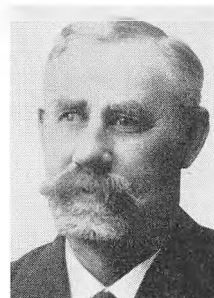
M. P. Blem Værme-landsgaard

Anton Jensen, Kratlund

H. V. Maegaard, Olsker

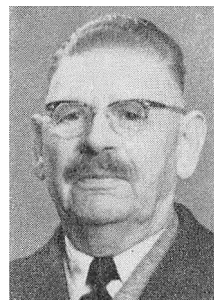
Emil Hansen, Risegaard

Chr. Kaas, Kaasegaard

Jens Jensen, Ellebygaard

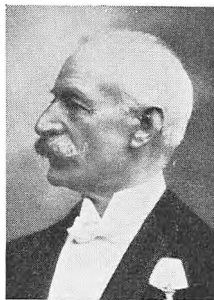
Johs. Poulsen, Snogebæk

Anton Juul, Risbyvang

Holger Nielsen, Sofiendal

Dir. Th. Nielsen

Dir. J. C. Andersen

Landstingsmand, kaptajn <i>H. V. Maegaard</i> , Olsker	1909–1928
Gdr. <i>Emil Hansen</i> , Risegaard, Østermarie	1928
Gdr. <i>Chr. Kaas</i> , Kaasegaard, Boddilsker	1929–1932
Gdr. <i>Jens Jensen</i> , Ellebygaard, Østermarie	1933–1946
Landstingsmand <i>Johs. Poulsen</i> , Snogbæk	1947–1954
Avlsbruger <i>Anton Juul</i> , Risbyvang, Klemensker	1955–1958
Gdr. <i>Holger Nielsen</i> , Sofiendal, Klemensker	1959–

Direktør *L. Berentzen* ledede slagteriet til 1893, da han efterfulgtes af direktør *Th. Nielsen*, tidligere Holbæk. Ved sin afgang i 1931 efterfulgtes han af direktør *J. C. Andersen*, der har ledet slagteriet siden.

Frederikssund Andels-Svineslagteri

blev grundlagt i 1894. Efter at forskellige planer havde været fremme bl. a. med Helsingør og Hillerød som hjemsted, tog Horns Herreds Landboforening i 1893 initiativet til sagens løsning, og efter et forudgående agitationsarbejde afholdtes den 16. maj 1894 stiftende generalforsamling, og gdr. *N. Erlandsen*, Over Draaby, blev valgt som slagteriets første formand.

Efter at slagteriet var opført, begyndte det sin virksomhed den 29. december 1894. Forinden var antaget som daglig leder direktør *Fr. L. Sieck*, tidligere Svendborg.

Omsætning (årligt gennemsnit):

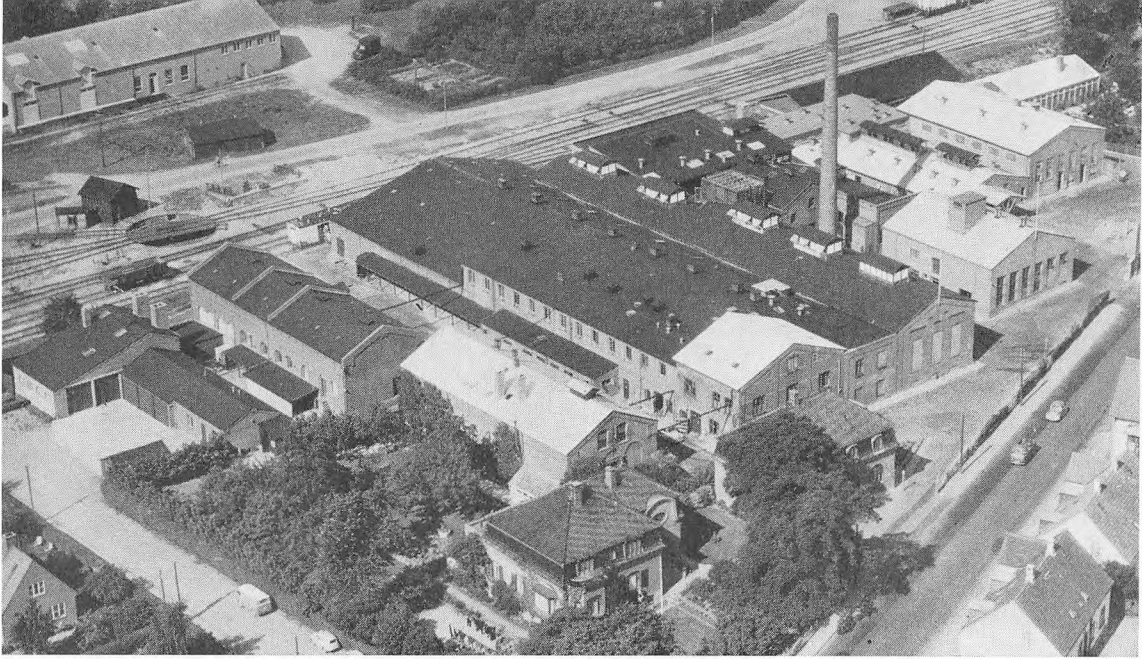
Periode	Antal andels-havere	Modtagelsen af:			Beløb kr.
		Svin (alle kategorier) sik.	Voksen kvæg sik.	Kalve, geder, får, lam, heste sik.	
1891	754	–	–	–	–
1891–1915	–	32.754	–	–	2.211.242
1916–1920	–	26.780	–	–	4.506.478
1921–1930	–	58.766	–	–	8.152.544
1931–1940	–	71.425	3.603	7.593	8.456.901
1941–1945	–	28.579	5.260	9.272	10.712.128
1946–1950	–	27.289	6.014	10.889	13.722.157
1951–1955	–	63.441	4.114	8.277	26.222.541
1956–1960	–	78.297	4.750	5.953	30.015.954
1960	ca. 3.100	–	–	–	–
1961	3297	109.839	6.939	5.034	40.907.614

Omsætning af kreaturer og kalve m. v. fandt i tiden før 1933 kun sted i ringe omfang. Fra 31. juli 1933 optoges såvel slagtning af kreaturer og fedekalve som også afsætning af levende slagtekreaturer.

Optegnelser over antallet af andelshavere gennem årene findes ikke.

Med de tiltagende slagtninger blev det oprindelige anlæg hurtigt for lille, og der er gennem årene foretaget adskillige ændringer og udvidelser. Disse grupperer sig navnlig om tre perioder nemlig i 1910, i årene omkring 1930 samt i tidsrummet 1949–56. Ombygningerne i sidste periode omfatter indretning af moderne kølerum, tilskæringsrum, fryseanlæg, modernisering af kraftstation og slagtegang, hvortil der bl. a. blev anskaffet mekanisk fremføringsanlæg. Endvidere opførtes nyt fedtsmelteri, og der fandt også en stor ombygning af kreatur-slagteriet sted.

Med det tiltagende befolkningstal i slagteriets opland og den nære beliggenhed til de store bymæssige områder i Nordsjælland har bestræbelserne gennem de senere år navnlig været koncentreret om en udvidelse af hjem-

memarkedet, og til dette formål er man nu også ved at forberede en omfattende udvidelse af pølsefabrikken, ligesom man er i gang med en udvidelse af folkestuer og de dertil hørende lokaler – foranstaltninger som den forøgede mandskabsstyrke har gjort nødvendige.

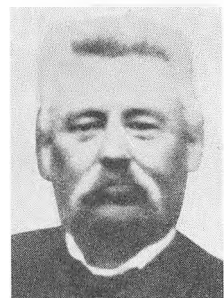
I 1895 blev der – i lighed med hvad der skete på flere sjællandske andelsslagterier – oprettet et ægpakkeri. Denne afdeling, hvortil der senere knyttedes en anelig preserveringsanstalt, udviklede sig efterhånden til en omfattende virksomhed, og hovedvægten blev lagt på eksport til Storbritannien. De ændrede afsætningsforhold for æg under den 2. verdenskrig og gennem de følgende år medførte en strukturændring, så produktionen foruden til de nye markeder – først og fremmest det udvidede marked i Vesttyskland – i stigende grad søgtes afsat direkte til detaillist på hjemmemarkedet. Som et led i den rationalisering og centralisering, som landbruget nu står midt i, overgik afdelingen i 1960 til *Dansk Andels Ægeksport*.

I avlsarbejdet har slagteriet gennem årene ydet en betydelig indsats. Siden 1933 udfør-

res det gennem en sammenslutning dannet af landbo- og husmandsforeningerne samt de to slagterier i amtet. Efter at man i 1951 besluttede at opføre egen forsøgsstation, antog sammenslutningen navnet »Foreningen til Svineavlens Fremme i Frederiksborg Amt«. Denne beskæftiger sig med udstationering af orner, der nu hovedsagelig står i ornecentraler, karing af søer i fremavlssteder samt drift af den fornavnte forsøgsstation, ligesom den tager aktivt del ved oprettelse og drift af svinekontrollforeninger. I 1960 blev forsøgsstationen udvidet, så den nu rummer ca. 300 svin.

Gennem et særligt finansieringssystem, indført i 1956, søger man at få de gode hundyr fra såvel avlscentre som fremavlssteder inden for området spredt ud i de almindelige brugsbesætninger.

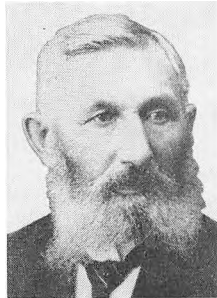
I 1915 afgik slagteriets formand siden dets oprettelse, gdr. *N. Erlandsen*, ved døden. Han afløstes af gdr. *Jens Svendsen*, Sundbylille, der ved sin død i 1918 blev efterfulgt på formandsposten af gdr. *Niels Larsen*, Højager. I 1940 trak *Niels Larsen* sig tilbage, og som hans afløser valgtes proprietær *C. F. Lassen*, Islebjerg,

N. Erlandsen, O. Draaby

Jens Svendsen,
Sundbylille

Niels Larsen, Højager

C. F. Lassen, Islebjerg

Jørgen Pedersen,
Allingbjerggaard

Dir. Fr. L. Sieck

Dir. J. P. Jensen

Dir. Vagn Jensen

der i 1955 bad sig fritaget for hvervet og efterfulgtes af den nuværende formand, gdr. *Jørgen Pedersen*, Allingbjerggaard.

Gennem 37 år indtil sin død i december 1931 stod direktør *Fr. L. Sieck* for den daglige ledelse. Han afløstes af direktør *J. P. Jensen*, tidlige-

re Sorø, som i 1957 på grund af sygdom måtte trække sig tilbage og blev efterfulgt af direktør *Vagn Jensen*, tidligere Hammel.

Omsætning (årligt gennemsnit):

Modtagelsen af:

Periode	Antal andels-havere	Svin (alle kategorier) silk.	Voksenkvæg silk.	Modtagelsen af:			Beløb kr.
				Kalve, geder, får, lam, heste silk.	Æg kg.		
1894-1915	2.372	42.000	105	552	678.000	3,6 mill.	
1916-1920	3.470	40.000	814	1.545	673.000	9,6 mill.	
1921-1930	4.417	91.000	908	7.541	958.000	14,9 mill.	
1931-1940	5.071	110.000	2.051	7.109	961.000	12,9 mill.	
1941-1945	4.882	37.000	1.835	5.940	389.000	13,8 mill.	
1946-1950	4.694	45.000	2.005	4.916	725.000	21,7 mill.	
1951-1955	4.609	108.000	2.947	7.246	1.167.000	45,7 mill.	
1956-1960	4.258	131.000	3.875	3.213	1.138.000	48,0 mill.	
1961	3.114	146.080	3.454	2.167		52,0 mill.	

Roskilde Andels-Svineslagteri

Udviklingen inden for svineproduktionen henimod slutningen af 1880'erne og ikke mindst de specielle torveforhold i København gav an-

ledning til at der på initiativ af *Gl. Roskilde Amts Landboforening* i 1888 blev nedsat et udvalg til at undersøge spørgsmålet om oprettelse af et andelsslagteri i Roskilde. Udvalget trådte i samarbejde med et tilsvarende udvalg for Køgeegnen, men da der i 1889 blev oprettet et slagteri i Køge, blev dette samarbejde afbrudt, og der var derfor ingen gunstig stemning, da udvalget på et møde i marts 1889

forelagde resultatet af sit arbejde. Et nyt udvalg havde ikke mere held med sig, hvilket kunne skyldes, at ikke alene Køge men også Frederikssund i mellemtiden havde fået hver sit slagteri, og mange leverandører fra Roskildes naturlige opland var blevet knyttet som andelshavere til disse. Først da tanken et par år senere igen blev taget op, nåede man frem til et resultat, ikke mindst i kraft af at der fra byens side og særlig af købmand, senere etatsråd *Emil Mathissen* blev udvist et stort initiativ, der bl. a. gav sig udslag i, at byen tilbød et lån til det nye foretagende. Efter at der med godt resultat var foretaget en prøvetegning af svin, kunne man den 14. juli 1894 afholde stiftende generalforsamling, hvor det besluttedes at oprette slagteriet, og hvor mejeriejer, senere folketingsmand *H. J. Rosleff*, Karleby, blev valgt til formand for virksomheden.

I de følgende måneder blev slagteriet opført, og med direktør *T. G. Jungersen*, der allerede var blevet antaget som direktør i august 1894, som daglig leder, begyndte slagteriet sin virksomhed den 30. april 1895. Ved igangsættelsen var der tilsluttet ca. 1100 andelshavere til slagteriet, og dette tal steg stærkt gennem årene og nåede i 1936 op på 4300.

I 1897 vedtoges det at oprette en *kreatur-eksportforening* i forbindelse med slagteriet, og 1900 blev der, i lighed med hvad der skete på flere sjællandske slagterier, knyttet en ægeksportforretning til virksomheden. Denne blev nogle år senere udvidet med en conserveringsanstalt.

Slagteriets vækst gennem årene krævede naturligvis udvidelser af anlæget, og 1908–09 blev der foretaget en større ombygning, og igen i slutningen af tyverne måtte der foretages udvidelser.

Indførelsen af svinekortsystemet i 1933 ramte Roskilde slagteri særlig hårdt, fordi man i årene forinden havde forceret slagtingerne unormalt stærkt frem gennem opkøb af levende svin fra andre egne af Sjælland – en tid endog fra andre landsdele. De udvidelser, der var foretaget i slutningen af tyverne, satte derfor slagteriet i stand til at behandle alle tilførsler, helt frem til slutningen af 1940'erne, da slagtingerne tog til. De stigende tilførsler og den tekniske udvikling gjorde det nu nødvendigt og ønskeligt igen at tage fat på bygningsanlægget, og i årene 1949–52 blev der derefter foretaget en gennemgribende modernisering af virksomheden, omfattende praktisk talt alle afdelinger.

H. J. Rosleff, Karleby

L. Hansen, Dalsager

H. P. Madsen, Tune

E. Meyn, Komerup

J. P. Jacobsen, Ørsted

Verner Andersen,
Gundsølle

Dir. T. G. Jungersen

Dir. Th. Boyer

Dir. H. Hauerslev

Dir. C. Borup

En stor svalehal med plads til 1700 svin blev ombygget til kølerum, slagtegangen blev forlænget og moderniseret, og der blev indrettet nyt fedtsmelteri, drænrum, pøsemageri, tarmrenseri, kreaturslagteri, folkestuer og dyrlægelokaler. I 1956 blev der igen foretaget en udvidelse af pøsemageriet, fordi der var påbegyndt en god eksport af røgede skinker til Venezuela, en eksport, som dog senere igen måtte ophøre på grund af restriktioner i importlandet. Til erstatning optog man da en produktion af spegepølser til eksport, som stadig finder sted i betydeligt omfang.

Den meget store vækst i svinetilførslerne, der nu er oppe på ca. 200.000 om året, har gjort det nødvendigt igen at tage spørgsmålet om udvidelse op, og der arbejdes derfor nu med planer om en større udvidelse og modernisering, hvori også indgår en plan, hvorefter Slagteriernes Forskningsinstitut i direkte forbindelse med slagteriets bygninger lader opføre et skole-slagteri. Da slagteriets ægafdeling i 1960 gik ind under Dansk Andels Ægekspert, vil der i det frigjorte areal kunne skaffes plads til gennemførelsen af denne plan.

I avlsarbejdet har slagteriet deltaget lige fra de allerførste år, hvor der blev oprettet avlscentre for svin af Yorkshire-racen. Disse for-

Omsætning (årligt gennemsnit):

Periode	Antal andelslavere	Svin (alle kategorier) stk.	Modtagelsen af:				Deløb kr.
			Voksen kvæg stk.	Kalve, geder, får, lam, heste stk.	Æg kg		
1894	874	-	-	-	-	-	
1895-1915	-	40.409	159	772	322.622	3.270.900	
1916- 20	-	52.370	763	2.643	489.472	12.846.800	
1921- 30	-	127.765	309	3.965	931.273	20.222.500	
1931- 40	-	124.418	1.091	4.399	1.197.913	14.770.000	
1941- 45	-	37.559	577	6.657	587.065	13.030.200	
1946- 50	-	50.422	1.241	6.097	951.980	24.780.000	
1951- 55	-	116.063	2.302	7.477	1.645.078	52.580.000	
1956- 60	3.491 ¹⁾	158.469	3.204	5.385	1.411.268	60.680.000	
1961	3.520	201.816	3.550	4.461		68.000.000	

¹⁾ I 1960.

trængtes efterhånden af landracen, og fra de statsanerkendte avlscentre er igennem årene indkøbt og udstationeret mange avlsdyr. En bestand på ca. 200 orner er til stadighed fordelt i oplandet, hovedsagelig i 4 ornecentraler. Der findes inden for området 48 fremavlssteder, fra hvilke afkommet kvalitetsundersøges i samarbejde med den lokale forsøgsstation »*Søndermarksgaarden*«, der drives af landbrugsorganisationerne i forbindelse med slagteriet.

Mejerier H. J. Rosleff var formand til sin død i 1904 og blev efterfulgt af gdr. L. Hansen, Dalsager, der fungerede til 1914. Ved dennes afgang valgte gdr. H. P. Madsen, Tune, der

i 1917 blev afløst af proprietær Meyn, Kornerup, der virkede som formand til 1918. Dette år overtog gdr. J. P. Jacobsen, Ørsted, formandsposten, og han var indehaver af den lige til 1949, hvor han afløstes af den nuværende formand, gdr. Verner Andersen, Gund-søllille.

Som direktør virkede T. G. Jungersen fra stiftelsen indtil 1901, da han efterfulgtes af direktør Th. Boyer. Da denne i 1908 overgik til slagteriet i Holbæk, blev han afløst af direktør H. Hauerslev. Denne var leder af slagteriet i 38 år til 1946, da han efterfulgtes af nuværende direktør, C. Borup.

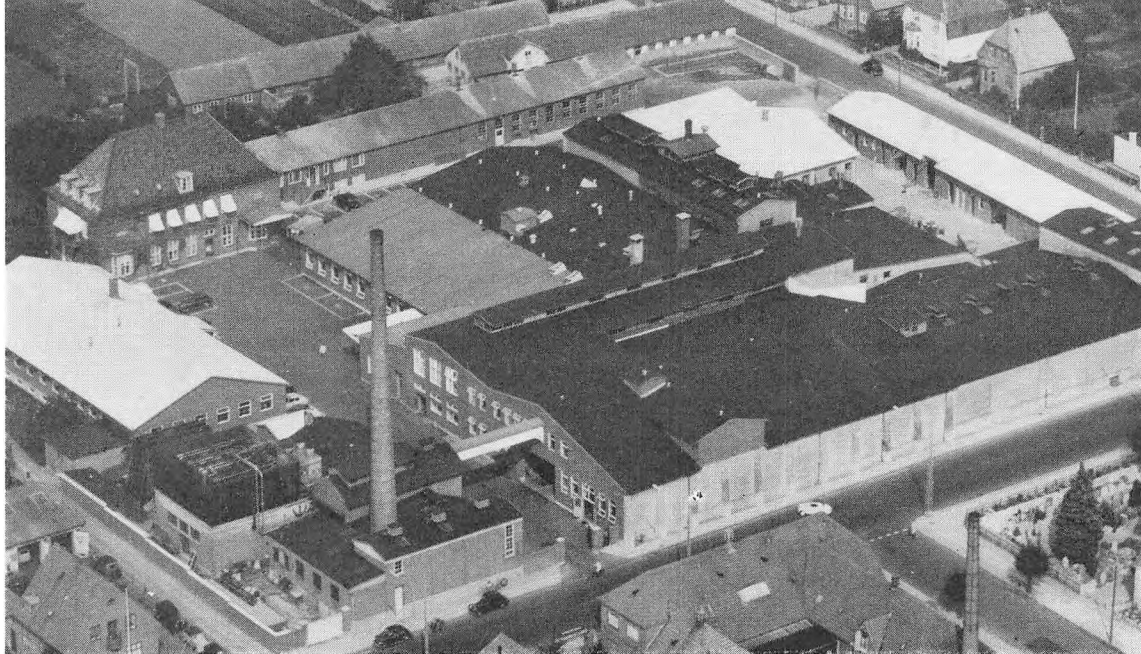
Ringsted Andels-Svineslagteri

Under påvirkning af det almindelige røre om svineproduktionen i sidste halvdel af 1880'erne og ganske særligt som følge af de utilfredsstillende priser, fremstod der også på Ringstedegnen røster om at få oprettet et slagteri.

I forbindelse med en generalforsamling i landboforeningen i 1888 blev der på forslag af P. Andersen, Jydstrup, nedsat et udvalg til at undersøge spørgsmålet. Forskellige muligheder blev draget ind i overvejelserne, således eventuel tilslutning til de bestående andelsslagterier i Køge eller Slagelse, men der opnåedes ikke enighed derom, og tiden var tilsyneladende ikke inde til at opnå tilstrækkelig samling om oprettelse af eget andelsslagteri. Resultatet blev da, at der i 1889 oprettedes et aktieslagteri, men dette fik af forskellige årsager ingen god start, så det allerede efter et års forløb blev solgt til

et privat firma. De vanskeligheder, der omkring 1890 opstod for slagterierne i almindelighed, kom også til at berøre dette, og de nye ejere lejede da virksomheden ud og solgte den kort efter til lejerne.

De ændrede forhold inden for afsætningen, hvor det engelske marked kom mere og mere ind i billedet, førte til, at en kreds af mejeriformænd påny rejste spørgsmålet om oprettelse af et andelsslagteri. I januar og februar 1896 afholdtes nogle møder, hvor forskellige muligheder drøftedes bl. a. om eventuel tilslutning til andelsslagteriet i Roskilde, men sluttelig samledes man om oprettelsen af eget andelsslagteri, og efter at der var foretaget den fornødne tegning og ført forskellige forhandlinger bl. a. med byen, kunne man den 14. marts 1896 afholde *stiftende generalforsamling* i Ringsted Andels-Svineslagteri. Til formand valgtes gdr., sognefoged Søren Jensen, Hyldegaarden, der havde været meget virksom under forarbejdet, og generalforsamlingen traf endvidere beslutning om at købe det private aktieslagteri. Som direktør blev antaget den kun

21-årige *Jens Piil*, Svendborg, og i begyndelsen af april 1896 begyndte andelsslagteriet da sin virksomhed.

Den stærke forøgelse af svineproduktionen i de følgende år gjorde det nødvendigt at foretage forskellige udvidelser. Den første store ombygning blev foretaget i 1907, og igen i 1917 fandt der en betydelig nybygning og udvidelse sted.

Ved oprettelsen af andelsslagteriet i Sorø 1909 mistede Ringsted en del andelshavere, men dette blev udlignet gennem tilgang af nye medlemmer fra Næstvedegnen. Slagteriet kunne iøvrigt i de følgende år notere en støt fremgang både i andelshavere og slagtninger. Nye opgaver blev taget op, således begyndte man omkring 1905 en eksport af kalve, og efter i 1916 at have optaget kreaturslagtning, gik man i 1919 ind i et samarbejde om oprettelse af en andels-kreatureksportforening.

Allerede på et tidligt tidspunkt begyndte man et arbejde til forbedring af svinenes kvalitet. Der blev indkøbt et ret stort antal Yorkshire-orner og fordelt på egnen, ligesom der oprettedes flere avlscentre for svin af landrace. Der blev også indkøbt avlssvin af Shropshire-

racen til krydsning med Yorkshire-svin, men disse forsøg gav intet gunstigt resultat.

I 1931 købte slagteriet en privat destruktionsanstalt og drev den, indtil kødfoderfabrikken »Sjælland« blev oprettet, og slagteriet tilsluttede sig denne. Samme år optoges fabrikation af konserver, en virksomhed, der udviklede sig støt i de følgende år.

I den personlige ledelse skete der nogle ændringer under og lige efter krigen. Slagteriets første formand, *Søren Jensen*, Hyldegaard, afgik i 1919 og blev afløst af gdr. *Jens Petersen*, Vrangstrup, og direktør *J. Piil* overgik i 1916 til anden virksomhed og blev efterfulgt af direktør *A. Jørgensen*, der fratrådte i 1919. Hans efterfølger blev direktør *P. M. Lundberg*, men da denne i 1934 blev direktør for D.A.K., Roskilde, afløstes han af direktør *H. O. Hansen*, Hillerød.

Efter den almindelige tilbagegang i produktionen under den anden verdenskrig har slagteriet gennem de sidste 10-15 år gennemgået en meget stærk udvikling. Slagtningerne er steget, så de nu andrager ca. 170.000 stk. årlig, og en omfattende udvidelse og ombygning af virksomheden har fundet sted. Denne begyndte

i 1949 med opførelse af samlestald, kreatur-slagteri og laboratorium. I 1952 indrettedes ny maskinstue og nye kølerum samt fedthus, og i 1954 blev bygget en ny konservesfabrik, der betød en meget væsentlig udvidelse af denne afdeling. 1957 tog man så fat på indretning af nye folkestuer med kantine, og endelig blev der i 1960 opført nye svinefolde samt garager.

Inden for de sjællandske slagterier indtager denne virksomhed en særstilling, idet det er det eneste slagteri, som driver egen konservesfabrik. Afdelingen har været et meget nyttigt supplement til svine- og kreaturslagteriet, og i krigsårene gav det sig bl. a. udslag i meget tilfredsstillende økonomiske resultater. Den store udbygning af konservesafdelingen, som fandt sted i 1954, har givet muligheder for en betydelig forøgelse af produktionen, og den sætter virksomheden i stand til i udstrakt grad at spille på disse strenge, når forholdene opfordrer dertil.

Avlsarbejdet er gennem årene fulgt op, og i samarbejde med Sorø Andels-Svineslagteri er der udstationeret 150 orner i ornecentraler, og et ikke ubetydeligt antal orner står udstationeret hos enkelte andelshavere. Fremdeles driver de to slagterier i fællesskab en forsøgsstation beliggende i Torped ved Ringsted. I det hele taget har avlsarbejdet altid haft ledelsens store interesse.

Periode	Omsætning (årligt gennemsnit):				
	Antal andels-havere	Svin (alle kate-gorier slk.	Medlagelsen af:		
		slk.	Voksenl kvæg slk.	Kalve, geder, får, lam, heste slk.	
1896-1915	2.600	39.854	-	-	1.083.376
1916-1920	3.100	27.289	-	-	5.514.570
1921-1930	3.200	71.525	-	-	10.295.478
1931-1940	3.400	85.642	-	-	10.513.543
1941-1945	3.657	35.752	566	9.621	13.344.371
1946-1950	3.845	45.020	1.478	8.370	22.155.958
1951-1955	4.104	100.071	4.113	9.715	51.930.078
1956-1960	4.242	126.825	4.839	6.253	67.357.986
1961	4.320	167.191	7.639	2.734	79.943.240

Efter 28 års virke som formand trak gdr. *Jens Petersen, Vrangstrup*, sig tilbage i 1947 og blev efterfulgt på formandsposten af parcel-list *Jens P. Petersen, Mulstrup*.

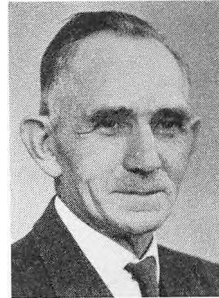
Direktør *H. O. Hansen* stod for den daglige ledelse i 27 år indtil 1961, da han efterfulgtes af den nuværende direktør, *Thomas Kræmmer*.

Soren Jensen, Hyldegaard

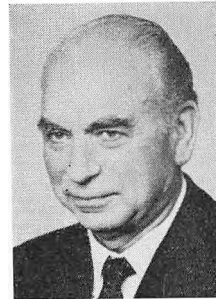
Jens Petersen, Vrangstrup

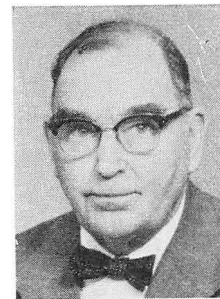
Jens P. Pedersen, Mulstrup

Dir. Jens Piil

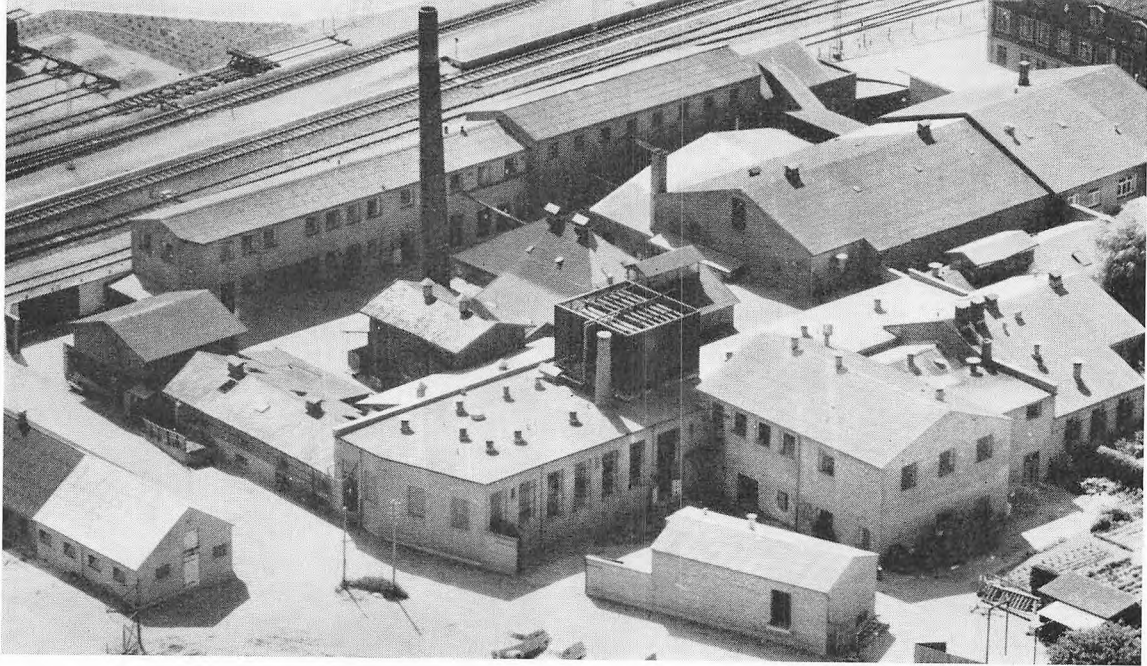
Dir. P. M. Lundberg

Dir. H. O. Hansen

Dir. Thomas Kræmmer

Kalundborg Andels-Svineslagteri

Ved et møde, som blev afholdt den 13. februar 1896, tog tanken om oprettelsen af et slagteri i Kalundborg første gang fastere form, og der blev ved dette nedsat et udvalg med godsejer *O. Lawaetz*, Refsnæsgaarden, som formand til at foretage tegning af svin og iøvrigt forberede planernes virkeliggørelse. Den efterfølgende tegning gik så godt, at der allerede efter en måneds forløb – den 19. marts 1896 – kunne afholdes *stiftende generalforsamling* for *Kalundborg Andels-Svineslagteri*, hvor man valgte godsejer *Lawaetz* til formand. I de følgende måneder blev slagteriet opført, og den 17. december 1896 begyndte det sin virksomhed med direktør *H. Christensen*, tidligere Randers, som daglig leder.

I de følgende år gik det støt fremad for slagteriet med en stigende produktion. Ved Slagelse-banens åbning foretog bestyrelsen en

agitationsrejse i dette område for at virke for større tilslutning. Dette gav et godt resultat, og andelskredsen blev derved stærkt udvidet.

Den forøgede produktion gav flere gange anledning til udvidelser og ombygninger. Ikke mindst den stærke fremgang gennem tyverne krævede en udbygning af virksomheden, og samtidig blev der foretaget en modernisering ved anskaffelse af nye maskiner og andet tilbehør.

Nedgangen i produktionen i tiden med svinekortene i 1930'erne samt den efterfølgende krigsperiode måtte selvsagt medføre en stilstand, under hvilken der af flere grunde ikke kunne foretages nye fremstød, men da svineproduktionen igen gik opad i slutningen af 1940'erne, gik man i gang med en gennemgribende udbygning af virksomheden, der tillige i de følgende år ved installering af de nye hjælpemidler, som den tekniske udvikling havde bragt med sig, blev bragt op til en høj standard.

I årene 1952–55 foretoges der en ombygning af slagtegang, tarmrenseri, kølerum, ekspeditionslokaler og maskinafdeling, og tillige fandt

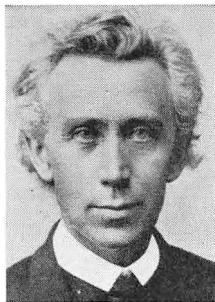
der en udvidelse sted af kontorerne. Senere tog man fat på fedtmelteriet, der blev helt ombygget og moderniseret med installation af nyt inventar. I 1960 er saltekælderen blevet helt ombygget og moderniseret, og et nyindrettet tilskæringsrum er blevet forsynet med tilskæringsbånd.

Tilbage står at få opført et nyt og større kreaturslagteri, og fra ledelsens side arbejdes der med planer om en udbygning af denne afdeling. Udviklingen, der mere og mere går i retning af, at de små private slagtehuse nedlægges, og forhandlerne gør deres indkøb i form af slagtede varer, vil animere til at få dette arbejde udført snarest. Med disse planer for øje har D.L.K. og slagteriet i fællesskab erhvervet et grundareal på 6000 kvadratmeter af Kalundborg kommune til opførelse af henholdsvis ny kreatursamlestald og nyt kreaturslagteri.

Når disse foreløbig sidste byggeplaner er udført, vil slagteriet stå som en fuld moderne virksomhed med produktionsanlægget i orden til at klare de opgaver, som tiden måtte bringe inden for den nærmeste fremtid.

Allerede på et tidligt tidspunkt af slagteriets levetid blev der indrettet et ægpakkeri, som gennem årene gjorde god fyldest ved afsætningen af denne gren af landbrugsproduktionen. For at udnytte alle muligheder blev der knyttet en anseelig conserveringsanstalt til afdelingen. Udviklingen, som den er foregået efter krigen, hvor eksporten af æg til England efterhånden næsten helt er ophørt, og Vesttyskland har indtaget pladsen som den største aftager, har medført, at hele handelen på dette område er blevet ændret. Dette i forbindelse med det centraliserings- og rationaliseringsarbejde, som er i gang inden for afsætningen af landbrugets produkter, har ført til, at afdelingen i 1960 overgik til *Dansk Andels Ægekspert*.

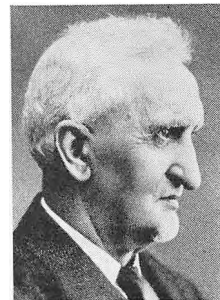
Slagteriet har på meget aktiv måde deltaget i svineavlssarbejdet. Der udstationeres et betydeligt antal orner, som nu hovedsagelig står i

*O. Lawaetz,
Refsnæsgaarden*

Soren Madsen, Svendstrup

N. P. Nielsen, Ulstrup

*Andreas Clausen,
Kaastrup*

*Michael Johnsen,
Rugved*

Erik Olsen, Alleshave

*Gunnar Clausen,
Mosbjerggaard*

Dir. H. Christensen

Dir. G. Mehl

Dir. P. Madsen

ornecentraler, og inden for området findes der 3 statsanerkendte avlscentre samt et stort antal fremavlssteder, hvorfra der spredes gode avlsdyr. Afkom efter det kårede so-materiale afprøves på forsøgsstationen *Nygaard*, som slagteriet støtter økonomisk. Sammen med landboorganisationerne afholdes der auktioner over avlsdyr een gang om måneden, og endelig skal nævnes, at *Nordvestsjællands Svinekontrollforening*, der også dækker andre slagteriers område, nu har 250 medlemmer, der leverer ca. 45.000 svin om året til slagtning.

I 1898 afløstes godsejer *O. Lawaetz* som formand af gdr. *Søren Madsen*, Svendstrup, der var formand til sin død i 1914. Hans efterfølger blev møller *N. P. Nielsen*, Ulstrup, der stod for styret i 15 år indtil 1929, da han afløstes af gdr. *Andreas Clausen*, Kaastrup, som tillige i adskillige år var formand for Fællesbestyrelsen. Ved *Andreas Clausens* død i 1952 blev han efterfulgt på formandspladsen af boelsmand *Michael Johnsen*, Rugtved, der i 1959 afløstes af gdr. *Erik Olsen*, Alleshave.

Denne afgik igen i 1960, og han efterfulgtes af den nuværende formand, gdr. *Gunnar Clausen*, Mosbjerggaard.

Direktør *H. Christensen* efterfulgtes i 1916 af direktør *G. Mæhl*, der forestod den daglige ledelse af slagteriet til 1926, da han afløstes af direktør *P. Madsen*, som siden har stået for ledelsen af virksomheden.

Omsætning (årligt gennemsnit):

Periode	Antal andels-havere	Svin (alle kalogorier) sik.	Modtagelsen af:				Beløb kr.
			Voksne kvæg sik.	Kalve, geder, får, lam, heste sik.	Æg kg.		
1897-1915	1.489	19.706	-	-	322.793	1.347.415	
1916-1920	1.852	13.048	280 ¹⁾	-	333.022	2.485.523	
1921-1930	2.093	32.715	588	-	496.057	4.368.590	
1931-1940	2.034	43.291	908	4.655	510.943	4.513.930	
1941-1945	2.015	22.464	310	4.028	273.474	5.454.426	
1946-1950	2.007	26.084	377	3.301	432.461	8.352.012	
1951-1955	2.006	52.820	453	4.084	468.876	16.815.315	
1956-1960	1.976	66.161	757	2.794	579.664	19.052.632	
1961	1.851	79.837	1.758	1.205	-	24.058.157	

¹⁾ Fra 1918.

Haslev Andels-Svineslagteri

Som det var tilfældet i almindelighed havde man også på Haslevvejen fra gammel tid afsat produktionen af svin til private opkøbere, der for en stor del benyttede de ret talrige slagtehusse i Haslev. Den tiltagende svineproduktion – særlig i 90'erne – gjorde det dog ønskelig at få oprettet et andelsslagteri, og efter at der var afholdt en del møder derom både blandt egnens landmænd og byens borgere, kunne man den 26. marts 1896 holde stiftende generalfor-

samling. Til formand valgtes gdr. *Ole Olsen*, Tjæreby (den senere formand for samvirksomheden), og byens store købmand, agent *Ulrich*, der senere kom ind i bestyrelsen, forestod i det første års tid de løbende forretninger. Han afløstes imidlertid af *Th. Boyer*, der således blev slagteriets første egentlige direktør. Den 14. august 1896 stod slagteriet klar til, at man kunne foretage prøveslagtning.

Der viste sig hurtig en stærk stigning i tilførslerne, så det blev nødvendigt at foretage en række udvidelser og nybygninger. I 1908-09 foretoges således ombygning af saltekælder, og i 1914-15 indrettedes nyt tilskærerum, hovedsalteri, kølerum m. m. I 1917 opførtes en ny destruktionsanstalt, og i 1924 blev der bygget

en Kød- og Benmelsfabrik samt foretaget ombygninger af svalehal, kølerum og saltekælder. De stærkt forøgede slagtninger omkring 1930 krævede påny udvidelser, denne gang af slagtegang, saltekælder og kølerum, og endelig i 1933-34, efter at slagteriet var gået med i Fedtraffinaderiet i Masnedsund, opførtes et moderne tørsmeltningsanlæg til spisefedt.

Det skal endvidere nævnes, at der allerede i 1899 blev oprettet et ægpakkeri, en virksomhed, som dog er overdraget Dansk Andels Ægexport pr. 1. januar 1962.

Direktør *Th. Boyer* forlod allerede virksomheden i 1902, da han overtog stillingen som direktør for Roskilde Andelsslagteri. Han afløstes af direktør *Georg Høfler*, og da denne i 1914 fik ansættelse som direktør i D.B.C., London, overtog bogholder *E. Hohwy* stillingen som direktør. Det blev dog kun få år, at han kom til at virke som sådan i Haslev, idet han i 1919 tiltrådte stillingen som direktør for eksportslagteriet i Odense. Gennem de følgende 37 år til 1956 stod direktør *N. Yding*, der forud havde været bogholder ved Esbjerg Andelsslagteri, som den daglige leder af virksomheden. Yding blev efterfulgt af bogholder *Hans Møller*, Vraa.

I 1918 fratrådte slagteriets formand siden dets oprettelse, gdr. *Ole Olsen*, Tjæreby, og han efterfulgtes af gdr. *Johs. Jensen*, Dysted, der bestred stillingen indtil 1949, da den nuværende formand, gdr. *Johs. Nielsen*, Levetoft, blev valgt.

Gennem de senere år er der igen foretaget meget omfattende ombygninger. Man begyndte i 1955-56 med svinefolde, tarmrenseri og fedtkølerum. I 1957 blev der udarbejdet en hovedplan for en gennemgribende modernisering og udvidelse af virksomheden. Denne plan er gennemført i årene 1958-60 og har bl. a. omfattet nye kølerum, nyt tilskærerum og installation af nyt køleanlæg samt opførelse af en nybygning på 760 m² til en-gros ekspedition og pølsemageri og endelig ombygning og udvidelse af administrationsbygningen. Der er desuden i de senere år opkøbt ejendomme nord for slagteriet med henblik på eventuelle, senere udvidelser.

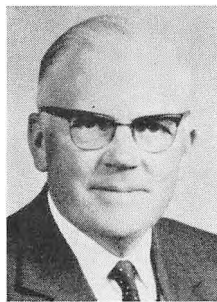
Gennem årene er der foretaget adskilligt for at forbedre svineavlen – oprindeligt ved udsættelse af præmier samt tilskud til Lundby Forsøgsstation, senere ved udstationering af orner, af hvilke der nu er udstationeret ca. 100 stk.,

Ole Olsen, Tjæreby

Johs. Jensen, Dysted

Johs. Nielsen, Levetofte

Dir. Th. Boyer

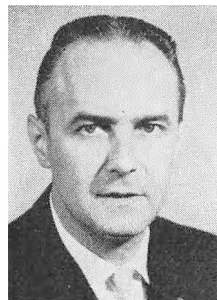
Dir. Georg Høfler

Dir. E. Høhney

Dir. N. Yding

Dir. Hans Møller

dels hos private og dels i ornecentraler. Sammen med slagterierne i Køge og Masnedsund deltager slagteriet såvel i svineavlskonsulentarbejdet som driften af svineforsøgsstationen – et arbejde, som oprindeligt fandt sted på Bregentved. De tre slagterier har i 1960–61 sam-

men med landbrugsorganisationerne i Præstø amt ladet opføre svineforsøgsstationen »Sydøstsjælland« i Babberup, hvortil forsøgene derefter blev flyttet fra Bregentved.

Omsætning (årligt gennemsnit):

Periode	Antal andels-havere	Svin (alle kalogorier) stk.	Modlægsen af:				Beløb kr.
			Voksen kvæg stk.	Kalve, geder, får lam, heste stk.	Æg kg.		
-1915	1.058	15.231	–	663	73.807	1.097.387	
1916–1920	1.912	16.899	141	642	124.278	3.041.689	
1921–1930	2.138	43.244	353	1.220	316.364	5.956.475	
1931–1940	2.307	51.540	1.306	4.357	271.838	5.580.220	
1941–1945	2.188	19.099	833	3.514	123.826	5.273.729	
1946–1950	2.133	21.234	801	2.970	186.128	8.561.848	
1951–1955	2.148	47.767	491	3.862	278.814	18.328.189	
1956–1960	2.140	59.395	513	2.167	271.802	20.164.906	
1961	2.010	69.385	512	1.325	209.004	24.111.986	

Andelsselskabet Maribo Svineslagteri

Dette blev oprettet 1896. Der havde i årene 1886–96 været drevet et privat slagteri i Maribo, men der kom stærke ønsker frem om at få

oprettet et andelsslagteri, og under forsæde af forpagter Chr. Sonne, Knuthenborg Avlsgaard, optoges der forhandlinger med privatslagteriet, der førte til det resultat, at dette blev overtaget og drevet videre som et andelsforetagende under navnet »Andelsselskabet Lollands Svineslagteri«. Til formand valgtes forpagter Chr. Sonne, og direktør A. Wærum, tidligere privatslagteriet, fortsatte som andelsslagteriets direk-

tør, i et par år afløst af *Carl Flach* som driftsleder.

Da der lidt senere oprettedes et andelsslagteri i Nakskov, og Nykøbing Fl. allerede nogle år forinden havde fået sit eget andelsslagteri, endes man om, at de andelshavere uden for Maribo slagteris naturlige opland, der ønskede det, kunne udtræde, og til gengæld skulle slagteriet omfatte det samlede landbrug inden for oplandet. Forpagter *Chr. Sonne* afløstes nogle år efter oprettelsen af slagteriet som formand af justitsråd *J. Berthelsen*, Binnitze, der var formand til 1906.

Ved udløbet af den første periode besluttedes det at likvidere det gamle slagteri og opføre et helt nyt under navnet »*Andelselskabet Maribo Svineslagteri*«. Ved denne ændring havde navnlig sagfører, bankdirektør *E. Kjær*, Maribo, været virksom, og han var derefter slagteriets formand gennem en årrække. Som ny direktør antoges på dette tidspunkt *H. J. Mouritzen*, tidligere Næstved.

Slagteriet udviklede sig jævnt gennem de følgende år, uden at der dog var nogen stærk stigning i tilførslerne. Først adskillige år efter verdenskrigen 1914–18 nåede man op på en årlig

slagtning af over 30.000 svin. Der blev derfor i denne periode ikke foretaget større udvidelser, men i slutningen af tyverne, da slagtingerne igen viste stærk stigning, blev der foretaget en fuldstændig ombygning af slagteriet. Nogle år forinden var der truffet en ordning med byen, så slagteriet i fællesskab med denne lod opføre et offentligt slagtehus. Man optog også i dette tidsafsnit slagting af kreaturer, ligesom produktionen i pølsemageriet blev stærkt forøget.

Inden for ledelsen skete gennem disse år det, at bankdirektør *E. Kjær* i 1911 trak sig tilbage som formand og blev efterfulgt af gårdfæster *L. Smedemand*, Blands, der var formand til sin død i 1926. Som hans efterfølger valgtes gdr. *Chr. Kragh*, Bjernæs, der i 1931 blev efterfulgt på formandsposten af forpagter *Edv. Madsen*, Grevelodden, der dog kun fungerede i 2 år til 1933, da han afløstes af proprietær *N. Ploug*, Bukkehavegaard.

Direktør *H. J. Mouritzen* ledede slagteriet til sin død i 1928, da han efterfulgtes af daværende bogholder *C. Larsen*, Roskilde.

Gennem de sidste 25 år er der foretaget adskillige ombygninger og udvidelser. Af disse skal nævnes, at man i 1937 ombyggede kreatur-

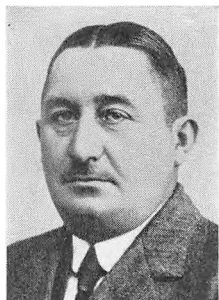
Erik Kjer, Maribo

L. Smedemand, Blands

Chr. Krag, Bjernæs

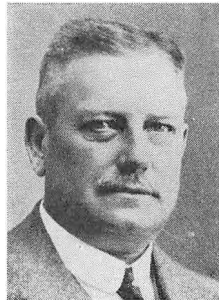
Edv. Madsen,
Grevelodden

N. Ploug,
Bukkehoevegaard

Hans Nielsen,
Nørremosegaard

Dir. H. J. Mouritzen

Dir. C. Larsen

Dir. Georg Reusch

slagteriet og indrettede et kølehus i tilslutning dertil. I slutningen af fyrrerne blev der opført en ny pølsefabrik, der forsynedes med luftkonditionerede tørre- og lagerrum, ligesom der i tilslutning dertil blev indrettet et kølerum og fryserum. I løbet af de seneste år er der blevet bygget nyt ballerum, og det tidligere ballerum er

ombygget til tre moderne kølerum for hurtigkøling. Også saltkælderen er blevet udvidet og moderniseret og i forbindelse med denne, er der indrettet et særligt tilskæringsrum

Slagteriet er i denne periode blevet udstyret med alle de moderne maskiner, som udviklingen har bragt frem, og automatik er blevet indført, hvor det har været muligt.

I pølsemageriet, har der været en stærk udvikling, og omsætningen er bragt op til 1,6 mill. kr. årlig. Butikssalget er også blevet stærkt udvidet, og gennem slagteriets egne udsalg omsættes der nu årlig for ca. 1 mill. kr.

Kvalitetsmæssigt har »Sydhavsøerne« altid været betragtet som et svagt punkt, idet svinene derfra ofte var for fede efter kundernes smag. Dette kunne skyldes, at landbruget på disse øer med den fede jord måske fodrede kraftigere end ønskeligt for at opnå de gode resultater, og det behøvede altså ikke at betyde, at svinebestanden var af ringere kvalitet end i andre egne af landet. Man lå altså tidligere med en forholdsvis dårlig klassificering, men dette forhold har ændret sig væsentligt gennem de senere år, således at der i perioden 1956-60 blev ansat 66 pct. i første klasse på Maribo slagteri. Medvir-

Omsætning (årligt gennemsnit):

Periode	Antal andels-havere	Svin (alle køle-gorier) sik.	Modtagelsen af:			Beløb kr.
			Voksne kvæg sik.	Kalve, geder, får, lam, heste sik.		
Andelsselskabet Lollands Svineslagteri						
1896-1900	1.200	16.000	-	-		893.000
1901-1905	1.200	16.000	-	-		1.025.000
Andelsselskabet Maribo Svineslagteri						
1906-1915	1.523	19.133	-	-		1.446.586
1916-1920	1.872	12.073	15	83		1.971.623
1921-1930	2.358	29.081	53	646		4.084.148
1931-1940	2.273	51.155	1.231	3.531		5.225.757
1941-1945	2.270	21.304	1.272	3.700		5.586.964
1946-1950	2.117	14.731	1.764	3.172		6.672.087
1951-1955	1.821	28.922	1.521	3.152		12.826.653
1956-1960	1.572	32.230	1.459	1.918		12.527.825
1961	1.373	36.080	1.327	724		13.957.117

kende til denne bemærkelsesværdige fremgang har sikkert også været, at slagteriet i nært samarbejde med de to andre slagterier på Lolland-Falster har udført et energisk arbejde til forbedring af kvaliteten. Allerede på et tidligt tidspunkt begyndte man at udstationere gode orner hos andelshaverne, og dette arbejde er fortsat gennem årene, men med den ændring, at ornerne nu i hovedsagen står udstationeret i ornecentraler. De tre slagterier ansatte ligeledes den første fodringskonsulent i Danmark, *C. J. Benediktson*, og dennes arbejde for at fremme kvaliteten har givet overordentlig gode resultater. Endelig oprettede de tre slagterier sammen med landbo- og husmandsforeningerne i 1946 en

forsøgsstation på godset *Fuglsang*, og denne er blevet betydelig udvidet i 1959. Til yderligere forbedring af kvaliteten findes der inden for slagteriets område flere svinekontrollforeninger.

Slagteriet deltager i det fællesvirke, der på så mange områder finder sted gennem medlemskab af en række sammenslutninger inden for andelsslagterierne.

I 1952 fratrådte proprietær *N. Ploug* som formand. Han efterfulgtes af den nuværende formand, proprietær *Hans Nielsen*, Nørremosegaard, Østofte. Direktør *C. Larsen* fratrådte stillingen i 1942, og han blev efterfulgt på direktørposten af den hidtidige bogholder, *Georg Reusch*.

Landmændenes Andels-Eksportslagteri i Nakskov

Den bølge, der gik over landet efter oprettelsen af det første andelsslagteri i Horsens, i forbindelse med Tysklands endelige lukning for tilførsel af levende svin i 1895, kom til at danne baggrunden for interessen om oprettelse af et andelsslagteri i Nakskov. På et møde i *Vestlollands Landmandsforening* i februar 1896 drøftedes sagen, der blev forelagt af forpagter *Skeby* og redaktør *Erhardt Frederiksen*. Nakskov by var også interesseret, og der nedsattes da et udvalg med proprietær *H. Bay*, Rolykkegaard, som formand til at foretage en prøvetegning af svin.

Med det bestående privatslagteri i Maribo blev der da ført nogle forhandlinger om sam-

arbejde, og overvejelser i den retning kom til at spille en rolle i de første år. På et møde senere i 1896 blev resultatet af prøvetegningen forelagt, og der vedtoges foreløbig love, som bl. a. gik ud på tegning af andele i forhold til ejendomsstørrelse og en dertil svarende stemmeret med 1-4 stemmer for de enkelte andelshavere og 5 for fællesmejerier. Der foretoges nu en bindende tegning med så god tilslutning, at der den 2. juni 1896 afholdtes *stiftende generalforsamling* i *Landmændenes Andels-Eksportslagteri i Nakskov*. Til formand for selskabet valgtes forpagter *C. Lacoppidan*, Pederstrup.

Man gik straks i gang med forarbejderne til slagteriets opførelse, og som direktør antoges *O. Chr. Hansen*, tidligere Roskilde.

Forhandlingerne med Maribo slagteri blev stadig fortsat, men da man fra begge sider vægrede sig ved at opgive et af slagterierne, endte forhandlingerne resultatløst, og man gik da i gang med opførelse af slagteriet, så man den 19. januar 1897 kunne foretage den første slagting.

I årene 1901–02 var der atter planer fremme om sammenslutning og denne gang ikke alene med Maribo men tillige med andelsslagteriet i Nykøbing Fl. Forsøgene endte dog også denne gang uden resultat.

Til slagteriet blev der i 1902 knyttet et ægpakkeri, hvortil der opførtes de nødvendige bygninger, som i 1909 og senere blev udvidet.

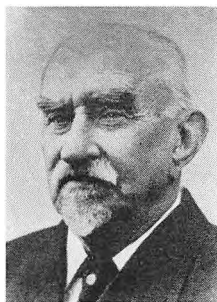
Gennem de følgende år blev der flere gange foretaget udvidelser af slagteriet, således i 1898, i 1906 og 1915 samt i 1923–24, hvor en gennemgribende ombygning fandt sted. De store tilførsler, som årene omkring 1930 bragte, medførte yderligere udvidelser i 1931 og 1932, hvor der tillige fandt en ombygning af pøsemageriet sted.

Fra januar 1898 havde man optaget slagting af kreaturer på grundlag af en overenskomst med *Maribo Amts økonomiske Selskab*, hvorved slagteriet blev autoriseret som eksportslagteri for hele stiftet. Denne virksomhed blev en tid standset, men i 1926 genoptoges den, og der blev indrettet et særligt kreaturslagteri med kølerum.

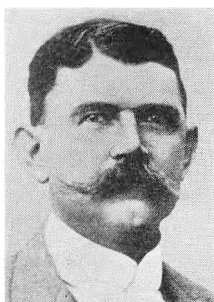
Slagteriet var iøvrigt det første, som optog fremstilling af konserver af forskellig art. Pro-

duktionen af svin, der aldrig nåede de store tal i dette område, gik som i andre dele af landet stærkt ned under den anden verdenskrig. Dette skyldes ikke alene de unormale forhold, men også den kendsgerning, at kornafleveringspligten tyngede særlig hårdt som følge af, at ejendomsskyldsværdien her var forholdsvis høj. Tilførslerne, der i 1932 var kommet op på ca. 65.000 svin, faldt derfor stærkt og kom i 1943 helt ned på 11.667 stk. Under sådanne forhold var det selvsagt meget vanskeligt at administrere virksomheden, og for at råde bod derpå og også for at finde beskæftigelse til mandskabet, begyndte man da at fremstille æblepulp til marmeladeindustrien og eksport. Man nåede op på en betydelig produktion, således blev der i efteråret 1942, hvor produktionen begyndte, alene oparbejdet 259 tons æbler. Der blev også fremstillet æblesaft til vinfabrikation og tillige senere æblemost, en produktion som fortsat finder sted, men nu indenfor beskedne rammer.

Da det kneb med at skaffe tilstrækkelig kød i krigsårene optog man slagtingen af kaniner, hvoraf der under krigen blev produceret et ret stort antal. Foruden slagting af kaniner opkøbte slagteriet også i denne vanskelige periode

*C. Lacoppidan,
Pederstrup*

*H. E. v. Beck,
Stensø*

A. Konow, Gammelgaard

*E. F. Neergaard,
Skjelstoft*

kaninskind, og alene tørringen af disse beslaglagde en masse plads udenfor slagteriets område.

Forventninger om forøgede slagtninger af svin, da normale forhold indtraf, gik ikke helt i opfyldelse for dette slagteris vedkommende. Forskellige særlige forhold bevirkede, at man i 1947-48 endnu lå helt nede på en årsslagtning af 7000-8000 svin, og først i 1960 nåede man op over 50.000 svin om året. Dette tal viser ikke en stigning svarende til, hvad andre slagterier har kunnet notere, men forklaringen ligger delvis i, at der gennem de senere år fra Lolland-Falster har fundet en meget stor »eksport« sted af pattegrise til andre landsdele, navnlig til Jylland.

Kreaturslagteriet blev af veterinærmyndighederne kasseret i 1939, og slagteriet overtog da det af byen hidtil drevne offentlige slagtehus, der var placeret tæt op til slagteriet, hvorved der skabtes muligheder for at udvide denne afdeling fra 49 til 357 kvadratmeter, og samtidig blev der indrettet kølerum. Da byen ikke senere fik opført et offentligt slagtehus andetsteds, er der truffet en overenskomst, så byens slagtere fortsat kan foretage slagtninger i virksomheden.

Før krigen holdtes eksportmarkederne kun i Nykøbing Fl., men ved et samarbejde mellem de forskellige landbrugsorganisationer, slagtermesterforeningen, Nakskov kommune og slagteriet blev der i 1950 opført en eksportstald i Nakskov, hvortil byen stillede det beløb på

C. M. Kofoed, Sejerlund

*Alfved Jensen,
Charlottenlund*

*H. J. N. Thomsen,
Egelund*

A. Svendsen, Hvidkilde

*G. Biel-Knudsen,
Rudbjerg*

Dir. O. Chr. Hansen

Dir. Ferd. Frederiksen

Dir. H. Møller Simonsen

Dir. H. Madsen

150.000 kr., der var indgået ved salget af det offentlige slagtehus til rådighed. De samlede byggeudgifter beløb sig til ca. 270.000 kr.

Ægpakkeriet, der også led under de små tilførsler under krigen, er gået stærkt frem i de seneste år, og dette i forbindelse med større krav til behandlingen af æggene førte til, at der i 1954 blev foretaget en betydelig udvidelse af denne afdeling.

Selv om detailhandelen fra slagteriernes udsalg betyder forholdsvis lidt i beløbsmæssig henseende, så kan en nødvendig modernisering kræve forholdsvis store beløb. For at blive i det kvarter, hvor udsalget ligger, blev det nødvendigt i 1957 at købe en ejendom med 9 lejligheder til 120.000 kr., og her åbnedes efter nedlæggelse af en lejlighed i foråret 1959 en ny butik, som kostede godt 200.000 kr., men heldigvis har moderniseringen medført en væsentlig større omsætning.

Slagteriet har på forskellig måde deltaget i det kvalitetsforbedrende arbejde. I de tidligste år blev 2 øre og senere 1,5 øre pr. slagtet svin tilbageholdt til dette formål. Oprindeligt begyndte man med at udstationere Yorkshire-ørner, men senere er man gået over til landrace-ørner, og disse er nu hovedsagelig udstationeret i ornecentraler. Til fremme af kvaliteten og en mere hensigtsmæssig fodring, ansatte slagterierne på Lolland-Falster i 1950 en konsulent udelukkende til varetægelse af avls- og fodringsarbejdet, og der er endvidere i samarbejde med de 2 andre slagterier oprettet en forsøgsstation på godset Fuglsang.

Slagteriet har gennem årene haft en lang række af formænd, nemlig:

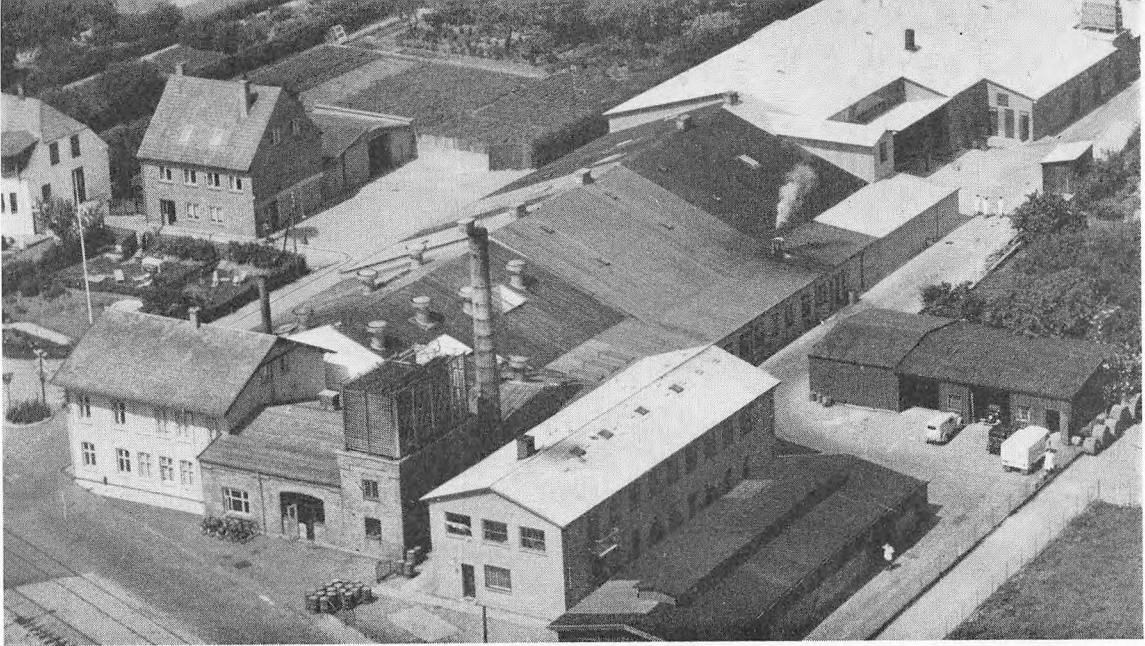
Forpagter <i>C. Lacoppidan</i> , Pederstrup	1896-1899
Hofjægermester <i>H. E. v. Beck</i> , Stensø	1899-1911
Hofjægermester <i>A. Konow</i> , Gammelgaard	1911-1919

Forpagter <i>E. F. Neergaard</i> , Skjelstofte	1919-1924
Proprietær <i>C. M. Koefoed</i> , Sejerlund	1924-1925
Gårdejer <i>Alfr. Jensen</i> , Charlottenlund	1925-1933
Proprietær <i>Hs. J. N. Thomsen</i> , Egelund	1933-1948
Proprietær <i>A. Svendsen</i> , Hvidkilde	1948-1955
Parcelist <i>G. Biel-Knudsen</i> , Rudbjerg	1955-

Direktør *O. Chr. Hansen* varetog den daglige ledelse indtil 1913, da han overtog direktørstillingen ved andelsslagteriet i Køge. Han blev afløst af direktør *Ferd. Frederiksen*, der i 1925 overgik til privat virksomhed, hvorefter stillingen blev besat med direktør *H. Møller Simonsen*. Da denne i 1934 overgik til andelsslagteriet i Nykøbing F. afløstes han af den nuværende direktør *H. Madsen*.

Omsætning (årligt gennemsnit):

Periode	Modtagelsen af:					Beløb kr.
	Antal andels- havere	Svin (alle kate- gorier) stk.	Voksen- kvæg stk.	Kalve, geder, får, lam, heste stk.	Æg stk.	
						fra 1902
1897-1915	1.200	21.700	-	-	360.227	1.913.527
1916-1920	1.300	8.414	-	-	178.606	2.252.330
1921-1930	1.400	35.923	497	1.858	467.501	6.112.275
1931-1940	1.500	47.440	2.007	4.887	671.258	6.550.507
1941-1945	1.600	15.627	1.822	4.325	513.790	7.118.966
1946-1950	1.600	14.144	1.764	3.498	659.898	9.035.858
1951-1955	1.700	32.068	2.014	3.844	958.812	19.897.889
1956-1960	1.700	44.087	1.748	1.942	1.125.821	22.108.402
1961	1.965	53.302	2.032	1.239	934.994	24.943.900

Andelssvineslagteriet i Bogense

Tanken om at få oprettet et andelsslagteri i Bogense kom frem i begyndelsen af halvfemserne. Proprietær *O. Langkilde*, Christianslund, var den drivende kraft, som skabte interesse for sagen ved at afholde en række agitationsmøder rundt om i sognene. I løbet af sommeren 1896 var man så vidt fremme, at der kunne afholdes *stiftende generalforsamling*. Til formand valgtes proprietær *O. Langkilde*, og som daglig leder antoges den hidtidige direktør for privatslagteriet i Odense *C. Mortensen*. Den 15. december 1896 kunne slagtingerne tage deres begyndelse på det nyopførte slagteri.

Dette opnåede straks fra begyndelsen gode resultater og en stærk tilgang af andelshavere forekom dertil i 1911 ved den nordvestfynske jernbanes åbning, men slagtingernes størrelse var iøvrigt afhængige af de skiftende vilkår.

Gennem de første tiår blev der foretaget forskellige udvidelser, således i 1912-13 og 1924-25 bl. a. omfattende installation af køleanlæg og elektrisk anlæg. I 1935 opførtes et særligt slagteri for kreaturer og kalve.

Den anden verdenskrig bragte her som andre steder slagtingerne meget langt ned, og der blev i disse år ikke foretaget væsentlige ændringer. Dog blev der i 1942 opført ny direktørbolig i Æbeløgade.

I løbet af de sidste år er der imidlertid foretaget omfattende udvidelser og ombygninger. I 1952-53 opførtes en bygning til folkestuer, fedtsmelteri og ekspedition, og der blev foretaget udvidelser og modernisering af køleanlægget. Gennem årene 1959-61 er pølsefabrikken blevet ombygget og udvidet, og der er indrettet et frysehus samt kølerum for svin og kreaturer og til brug for ekspeditionen. Endelig er der foretaget udvidelser og modernisering af drænrum og indrettet rum for opskæring og tilskæring.

Avlsarbejdet begyndte med indkøb af Yorkshire-orner, som havde en meget heldig indflydelse på svinebestanden. Senere begyndte man

at udstationere gode orner, og dette arbejde er fulgt op gennem årene, så der nu bl. a. findes 8 ornecentraler med økonomisk støtte samt 1 svinetrolforening, som hver især yder deres værdifulde bidrag til at bringe kvaliteten fremad. Slagteriet er endvidere medindehaver af forsøgsstationen ved Langeskov, hvor afkom efter de kårede avlsdyr afprøves.

I 1901 fratrådte proprietær *O. Langkilde* som formand og efterfulgtes af gdr. *Jacob Jensen*, Rostrup, der beklædte posten til 1929. I de følgende 22 år indtil 1951 var gdr. *J. P. Jacobsen*, Toderup, formand for slagteriet. Han efterfulgtes af den nuværende formand, *Jens Buse*, Enggaard, Bogense.

Direktør *C. Mortensen* ledede slagteriet til 1906, hvor han efterfulgtes af sin søn, bogholder i slagteriet, *Carl Mortensen*, der var direktør indtil 1936. Han blev efterfulgt af direktør

O. Paarup. I 1947 overtog denne ledelsen af Skive Andelsslakteri, og afløstes som direktør af slagteriets hidtidige bogholder, *H. Aaskov*.

Omsætning (årligt gennemsnit):

Periode	Antal andels-havere	Medtagelsen af:				Beløb kr.
		Svin (alle kate-gorier) stk.	Voksenl kvæg stk.	Kalve, geder, får, lam, heste stk.		
1897-1915	1.213	11.931	-	-	847.426	
1916-1920	1.592	10.739	-	-	1.875.794	
1921-1930	1.998	36.006	-	-	4.754.871	
1931-1940	2.156	38.555	761	1.188	4.058.159	
1941-1945	-	12.581	658	1.201	3.490.735	
1946-1950	1.750	15.514	621	906	6.480.800	
1951-1955	1.754	39.804	862	1.687	16.298.904	
1956-1960	1.507	52.691	868	1.378	20.892.355	
1961	1.424	63.316	921	1.166	25.016.822	

O. Langkilde, Christianslund

Jacob Jensen, Rostrup

J. C. Jacobsen, Toderup

Jens Buse, Enggaard

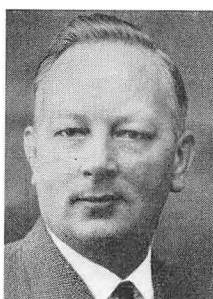
Dir. C. Mortensen

Dir. Carl Mortensen

Dir. O. Paarup

Dir. H. N. Aaskov

Andelsselskabet Odense Eksportslagteri

Efter oprettelsen af andelsslagteriet i Fåborg i 1888 var det nærliggende, at der også blev arbejdet med lignende planer for Odense. Der blev da nedsat et udvalg med nogle af landdelens kendte mænd til at arbejde for tegningen af det nødvendige antal svin, og den 27. november 1896 kunne der afholdes stiftende generalforsamling for *Odense Andelsslagteri* med proprietær *Th. Bang*, Kalør, som formand.

Forinden dette skete, havde der dog gennem nogle år været drevet to privatslagterier i Odense, nemlig »Odense Svineslagteri« samt et af *Martin Dessau* og *Adolf Küster* i 1895 oprettet eksportslagteri med dertil knyttede offentlige slagtehuse.

Det var da naturligt, at det ny andelsselskab søgte at overtage en af de bestående slagteri-

virksomheder. Da Odense Svineslagteri imidlertid i 1896 blev solgt til *Denny & Koopmann*, Hamborg, var der ingen muligheder for at erhverve denne virksomhed, og man søgte derfor føling med ejerne af eksportslagteriet. Udgangen af disse forhandlinger blev da, at der den 26. april 1897 sluttedes en foreløbig overenskomst med *Dessau & Küster* særlig under tilskyndelse af *Jørgen Pedersen*, Dalum, støttet bl. a. af forpagter *Hempel Syberg*, Gelskov. Der fulgte nu tre generalforsamlinger i løbet af de nærmeste måneder, og på den sidste af disse, den 16. juni 1897, blev det vedtaget at købe den nævnte virksomhed, og selskabet antog navnet *Andelsselskabet Odense offentlige Slagtehuse og Eksportslagteri*. Forinden var antaget den hidtidige direktør for Masnedsund Andelsslagteri, *H. Junker*, der således blev den første leder af den store virksomhed, som udviklede sig de følgende år.

I 1900 blev der oprettet en pølsefabrik, og allerede i 1906 optog man produktionen af konserves, der bidrog til, at mange forskellige produkter kunne oparbejdes på den mest lønnende måde. Denne afdeling blev ret hurtigt af et betydeligt omfang og måtte udvides, og

Th. Bang, Kalør

F. H. Skov, Tybrind

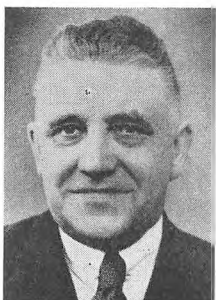
*Th. Madsen-Mygdal,
Dalum*

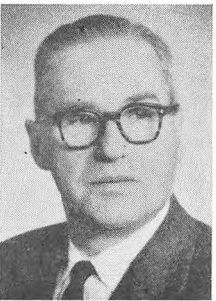
*Anders Andersen,
Langeskov*

*Chr. Kjær-Nielsen,
Hjallesø*

Johs. Andersen, Mesinge

*J. Axel Hansen,
Kogsbøllegaard*

Dir. H. Junker

Dir. S. Møller

Dir. E. Hohwy

Dir. O. Paarup

senere optog man produktionen af frugt- og grøntkonserves.

I 1911 indtraf en alvorlig ildebrand, hvorefter der foretoges en betydelig nybygning. Da en privat virksomhed i Assens, »Fyens Svineslagteri« i 1921 var kommet i vanskeligheder, blev den overtaget af Odense Eksportslagteri og drevet videre som en filial med tilknytning til egnens landmænd og tildels også til Sønderjylland.

De til slagteriet knyttede offentlige slagtehuse blev drevet på grundlag af en kontrakt med Odense kommune, men denne kontrakt blev ophævet i 1927, hvorefter selskabets navn ændredes til »Andelsselskabet Odense Eksportslagteri«. Til virksomheden blev der også knyttet en kødfoderfabrik, der bl. a. har haft en betydelig omsætning i hønse- og svinefoder.

Indenfor ledelsen skete der gennem de første årtier adskillige skifter. Da *Th. Bang, Kalør*, døde i 1898, blev forpagter *F. H. Skov, Tybrind*, på et bestyrelsesmøde efter generalforsamlingen i marts 1899 valgt til formand. Denne beklædte posten indtil 1915, og hans afløser blev forstander, senere statsminister *Th. Madsen-Mygdal, Dalum*, der virkede til 1919. Proprietær *Anders Andersen, Langeskov*, var derefter indehaver af formandsposten indtil sin død i 1933, da han efterfulgtes af gdr. *Chr. Kjær-Nielsen, Hjallesø*.

Som direktør virkede *H. Junker* indtil 1917, da han afløstes af direktør *S. Møller*, der to år efter i 1919 blev efterfulgt af direktør *E. Hohwy*, tidligere Haslev.

Allerede gennem de år, der forud er omtalt, blev der gennemført mange udvidelser af virksomheden, og Odense Eksportslagteri nåede frem til at blive en af de største i landet. Indenfor de sidste ca. 10 år er der foretaget meget store udbygninger og moderniseringer af virksomheden. Svineslagteriet er blevet mekaniseret med kulsyreanlæg til bedøvning, automatisk fremføring i slagtegangen og transportbånd i salteriet. Kølesystemet er også ændret

i disse år med installering af moderne hurtigkølere.

I pølsefabrikken og konservesfabrikken er der udført meget omfattende ombygninger og foretaget en gennemgribende rationalisering. Store leverancer til de amerikanske styrker i Europa har krævet indretning af særlige rum til fremstilling af disse produkter, bl. a. »Sliced bacon«, hvilket igen har medført, at der måtte anskaffes særlige maskiner til fremstillingen. Men slagteriet har også taget del i den almindelige udbygning af konservesproduktionen i Danmark og fremstiller nu store kvanta af bl. a. skinker til U.S.A. samt Luncheon-Meat m. m. for eksport til England. Omsætningen i pølse- og konservesfabrikken viser da også en meget stor fremgang. Medens den i 1937 udgjorde 2 mill. kr., er den nu oppe på ca. 36 mill. kr. årlig.

Også i kreaturslagteriet er der sket fremgang og udvikling. Medens der tidligere blev slagtet et meget stort antal spædekølve, så er dette antal gennem de senere år med den tiltagende fedning gået tilbage, så der nu i højere grad slagtes fedekølve samt store kreaturer. De årlige antal slagtninger omfatter nu godt 13.000 store kreaturer og kølve, og omsætningen er oppe på tæt ved 10 mill. kr. årlig.

Odense Eksportslagteri gik tidlig ind for forbedring af avlen. Oprindeligt indkøbtes avlsdyr fra forskellige indenlandske centre, men

senere gik man over til at indkøbe Yorkshire-ørner i England og udstationere disse hos andelshaverne. Dette arbejde er fortsat gennem årene, men det er naturligvis nu udelukkende ørner af dansk landrace, indkøbt på statsanerkendte avlscentre, der benyttes. Slagteriet er medejer af den lokale fynske svineforsøgsstation, hvor afkom af kårede dyr afprøves.

I 1943 afgik *Chr. Kjær-Nielsen* ved døden og han efterfulgtes af gdr. *Johs. Andersen*, Møsinge som formand. Johs. Andersen fungerede til 1959, da han afløstes af den nuværende formand, proprietær *J. Axel Hansen*, Kogsbøllegaard.

Efter at have ledet slagteriet i mere end 30 år døde direktør *E. Hohwy* i 1951 og han blev efterfulgt af den nuværende direktør *O. Paarup*, tidligere Skive.

Omsætning (årligt gennemsnit):

Perioden	Antal andels-havere	Modtagelsen af:			
		Svin (alle kategorier) stk.	Voksen kvæg stk.	Kølve geder, får, lam, heste stk.	Beløb kr.
1916-1920	8.827	51.000	-	2.137	12.613.000
1921-1930	10.348	188.000	-	1.801	54.442.000
1931-1940	10.400	249.157	-	10.116	31.108.300
1941-1945	10.640	55.768	-	8.551	28.813.800
1946-1950	11.010	82.920	-	8.169	41.835.400
1951-1955	11.837	236.857	5.220	11.731	105.959.000
1956-1960	11.394	334.014	5.535	7.658	146.233.000
1961	11.230	434.790	5.947	7.273	183.591.000

Svendborg Andels-Svineslagteri

I Svendborg var der i 1890 blevet oprettet et privatslagteri til en slagtemæssig udnyttelse af den stigende svineproduktion. Formand for sel-

skabet var købmand *J. P. Baagø*, og dets direktør var *Fr. L. Sieck*, senere Frederikssund. Interessen for oprettelsen af et andelsslagteri meldte sig dog også på denne egn, og ganske ejendommeligt drøftede man på privatslagteriets generalforsamling i oktober 1896 muligheden af slagteriets overgang til andelsvirksomhed. Endnu inden månedens udgang forelå der på en ny generalforsamling fra en kreds af land-

mænd, repræsenteret ved forpagter *J. Theilmann*, Hvidkilde, et forslag om et foreløbigt lejemål af slagteriet. Forslaget indeholdt tillige nærmere skitserede betingelser for en eventuel senere overtagelse. På et møde, som afholdtes samme dag af egnens landmænd, var forslaget blevet tiltrådt, og der blev nu nedsat et udvalg til at foretage tegning af svin. Denne gav et gunstigt resultat, hvorefter man sluttede kontrakt om lejemålet, og den 1. januar 1897 begyndte andelsselskabet da sin virksomhed i lejede lokaler med den hidtidige leder af privatslagteriet, *Kr. Kristoffersen*, som direktør. Forinden var forpagter *J. Theilmann* blevet valgt til formand for selskabet.

Slagteriet gik nu ind i en række gode og rolige år, hvor den stigende produktion gentagne gange førte til udvidelser og ombygninger. I 1904 byggedes en stor administrationsbygning, og overgangen til karsaltning i 1907 gav anledning til, at der måtte opføres en ny saltekælder. Også i de følgende år op til den første verdenskrig foretoges der udvidelser, og da de store slagtninger fremkom hen imod slutningen af 1920'erne, måtte man – for at følge med udviklingen – igen tage fat på byggespørgsmålet.

Ved oprettelsen af andelsslagteriet i Rudkøbing i 1932 gik tallet af andelshavere en del tilbage, da praktisk talt alle landmænd på Langeland hidtil havde været tilsluttet Svendborg.

Efter den anden verdenskrig er der på dette slagteri foregået en lignende udvikling som for landets øvrige slagterier. Slagtningerne har været i stadig stigning, og dette i forbindelse med hele den tekniske udvikling har ført til meget omfattende udvidelser og en gennemgribende modernisering af virksomheden. Man begyndte i 1952 med at indrette nye folkestuer, hvorefter hele den elektriske installation blev ombygget og nye kølemaskiner anskaffet. Derefter fulgte bygning af tarmrenseri, plucksrum samt modernisering af fedtsmelteri, og i forbindelse med ombygning af slagtegangen blev der anskaffet et kulsyrebedøvningsanlæg. I slagteriet blev der endvidere indrettet nye kølerum med plads til 1300 svin samt indrettet ny dræneplads. Kontorerne er ligeledes blevet moderniserede, og også pølsemeriet har gennemgået en modernisering, og der er installeret nyt maskineri. Endelig skal nævnes, at der er foretaget ombygning af slagteriets udsalg, der i dag har en betydelig omsætning. De samlede udgifter til den

J. Theilmann, Hvidkilde

Niels Larsen, Edelgaard

*Aksel Nielsen,
Nørremosegaard*

*Herman Nielsen,
Juulsgaard, Skovsbo*

Dir. Kr. Kristoffersen

omfattende ombygning har andraget 6 mill. kroner.

Til kvalitetsforbedrende formål indkøbes der årligt ca. 170 orner til udstationering, og desuden omsættes der hver uge gylte og polte fra avlscentre og fremavlssteder. Slagteriet er desuden medejer af forsøgsstationen »Fyn« ved Langeskov. Inden for slagteriets område er der endvidere oprettet adskillige svinekontrollforeninger, som yder deres bidrag til at fremskaffe et bedre slagteprodukt og en mere økonomisk fodring.

Slagteriets første formand, forpagter *J. Theilmann*, der iøvrigt i en lang årrække beklædte posten som formand for andelsslagteriernes samvirksomhed, trak sig tilbage i 1927 og blev efterfulgt af gdr. *Niels Larsen, Edelgaard*. Denne var formand til 1940, da gdr. *Aksel Nielsen, Nørremosegaard*, afløste ham. *Aksel Nielsen* var indehaver af formandsposten til sin død i 1956, og han efterfulgtes af den nuværende formand, sognerådsformand *Herman Nielsen, Juulsgaard, Skovsbo*.

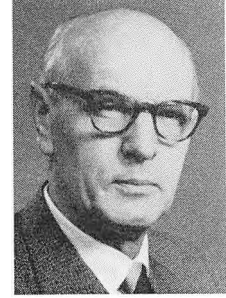
I 1918 blev slagteriets første direktør, *Kr. Kristoffersen*, afløst af direktør *Aagaard*, der døde efter kun 1½ års forløb og blev efterfulgt af direktør *Aage Larsen*. Denne trak sig tilbage i 1952, og hans afløser blev daværende direktør for Langelands Andels Svineslagteri, *St. Leth Møller*, der siden har varetaget den daglige ledelse af virksomheden.

Dir. H. Aagaard

Dir. Aage Larsen

Dir. St. Leth Møller

Omsætning (årligt gennemsnit):

Perioden	Antal andels-havere	Modlagelsen af:				Beløb kr.
		Svin (alle kategorier) sik.	Voksen kvæg sik.	Kalve, geder, får, lam, heste sik.		
1897-1915	-	26.824	-	-	1.874.454	
1916-1920	-	27.191	-	-	4.508.458	
1921-1930	-	74.967	-	-	9.541.798	
1931-1940	-	82.212	-	-	7.944.275	
1941-1945	-	24.461	1.605	2.876	5.876.779	
1946-1950	4.438	29.048	1.911	2.516	12.653.270	
1951-1955	3.949	70.695	2.461	3.133	27.367.271	
1956-1960	3.605	99.491	2.779	2.229	35.590.485	
1961	3.128	132.676	3.137	1.776	46.005.038	

Løgstør Andels-Svineslagteri

Efterhånden som tilslutningen til andelsslagteriet i Nørresundby op gennem 90'erne var vokset, så der måtte regnes med betydelige udvidelser for at klare tilførslerne, opstod tanken om oprettelse af eget slagteri i Løgstør til at betjene Vesthimmerland og den nærmeste del af Hanherred. På et møde, som afholdtes den 29. oktober 1898, blev der nedsat et udvalg med vejassistent *J. Juul* som formand og med bankdirektør, købmand *C. Nielsen* som repræsentant for byen til at arbejde for sagen. Efter at der i de følgende måneder var afholdt en række møder rundt i sognene, hvor planen vandt tilslutning, nåede man et sådant resultat, at der den 4. juli 1899 kunne afholdes *stiftende generalforsamling*, hvor den endelige vedtagelse om slagteriets oprettelse fandt sted. Til formand valgtes bankdirektør, købmand *C. Nielsen*, Løgstør og efter at slagteriet var opført, be-

gyndte dette sin virksomhed den 18. september 1900. Forinden var antaget som direktør den hidtidige bogholder ved slagteriet i Svendborg, *H. Østergaard*.

Der fandt her som i andre egne af landet en udvidelse af svineproduktionen sted i de følgende år, og dette medførte, at der måtte foretages udvidelser, således i 1905 og navnlig i 1924, hvor der foretoges udvidelser af svalegang samt kølerum og saltkælder. I 1935 blev der indrettet et særligt kreaturslagteri.

Efter den stilstand, der ramte alle slagteri-erne i Danmark under perioden med svinekor-tene og den efterfølgende verdenskrig, bar det atter fremad i slutningen af fyrrene, hvilket medførte fornyede krav om udvidelse af virksomheden. I årene 1952–55 gennemførtes der omfattende ombygninger og udvidelser i selve svineslagteriet, og pølse-mageriet blev ligeledes ombygget og moderniseret i denne periode.

Ombygningen og moderniseringen af slagteriet i 50'erne må i forhold til tidligere ændringer betegnes som meget omfattende såvel bygningsmæssigt som i hygiejnisk henseende for at imødekomme tidens krav.

C. Nielsen, Løgstor

J. Bie, Padkær

*J. Jespersen,
Løgstedgaard*

A. M. Andersen, Strandby

Martin Fisker, Overlade

Som medlem af konserverfabriken *J. A. K. A.*, Brabrand, beskæftiger virksomheden sig ikke i større omfang med fremstilling af konserver, selv om der dog fabrikeres forskellige arter af dåsekonserves. Gennem de senere år er der produceret en del spegepølse til eksport, og når forholdene har talt derfor, har der fundet nogen opskæring sted af søer.

Slagteriet bidrager på forskellig måde i arbejdet til forbedring af kvaliteten. Der ydes således økonomisk støtte til *Fællesudvalget for Svineavl i Aalborg Amt*, samt til de 6 ornecentraler, der findes inden for området, ligesom der også ydes bidrag til svineforsøgsstationen »*Nordjylland*«, hvor der foretages kvalitetsundersøgelser.

I 1935 blev der foretaget en vedtægtsændring, der fastsatte, at intet medlem af bestyrelsen kunne genvælges mere end een gang. Da valgperioden gjaldt for 2 år, vil det sige, at ingen kunne være medlem af bestyrelsen mere end 4 år, og dette medførte, at der ret ofte blev skiftet formand. Man forsøgte flere gange på generalforsamlingen at få denne bestemmelse ændret, men først i 1959 blev der igen givet adgang til genvalg mere end een gang. Følgende lange fortegnelse over formændene gennem årene illustrerer dette forhold:

Bankdirektør, købmand *C. Nielsen* 1899–1902
proprietær *Bie, Padkær* 1902–1912
gdr. *J. Jespersen, Løgstedgaard* ... 1912–1938

*Bach Laursen,
Lundgaard, Overlade*

Rikard Sand, Løgsted

*P. Kaldahl Christensen,
Dollerup*

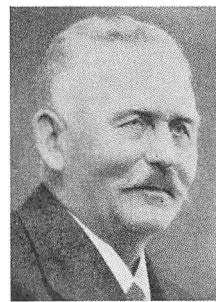
N. P. Nielsen, Brøndum

*Herman Rask,
Borregaard*

Dir. H. Ostergaard

Dir. P. Hansen

Dir. B. Jørgensen

Dir. E. Jensen

gdr. <i>A. M. Andersen</i> , Strandby, Farso	1938–1941
gdr. <i>Martin Fisker</i> , Overlade ...	1942–1944
gdr. <i>A. M. Andersen</i> , Strandby, Farso	1945–1946
gdr. <i>Martin Fisker</i> , Overlade ...	1947–1949
gdr. <i>A. M. Andersen</i> , Strandby, Farso	1950–1952
gdr. <i>Bach Laursen</i> , Lundgaard, Overlade	–1953
gdr. <i>A. M. Andersen</i> , Strandby, Farso	1954–1955
gdr. <i>Rikard Sand</i> , Løgsted, Løg- stør	1956–1957
gdr. <i>P. Kaldahl Christensen</i> , Dol- lerup, Ullits	–1958
gdr. <i>N. P. Nielsen</i> , Brøndum, Løgstør	1959–1960
gdr. <i>Herman Rask</i> , Borregaard, Overlade	1961–

Direktør *H. Østergaard* var daglig leder af slagteriet indtil 1907, da han afløstes af direktør *P. Hansen*. I 1916 overtog direktør *B. Jensen* stillingen og virkede i denne indtil 1932, da han efterfulgtes af direktør *E. Jensen*, der siden har stået for den daglige ledelse.

Omsætning (årligt gennemsnit):

Periode	Antal andels- havere	Svin (alle kale- gorier) stk.	Modlagelsen af:			Beløb kr.
			Voksnet kvæg stk.	Kalve, geder, får, lam, heste stk.		
1900–1915	1.200	13.974	–	–	859.655	
1916–1920	1.500	9.588	–	–	1.419.978	
1921–1930	1.700	29.550	116	348	3.453.714	
1931–1940	1.800	36.827	492	647	3.329.820	
1941–1945	–	15.857	128	519	3.505.206	
1946–1950	–	23.250	185	1.820	6.667.817	
1951–1955	–	49.247	167	1.332	15.553.839	
1956–1960	–	61.524	144	1.063	17.561.794	
1961	1.800	66.672	214	460	18.700.000	

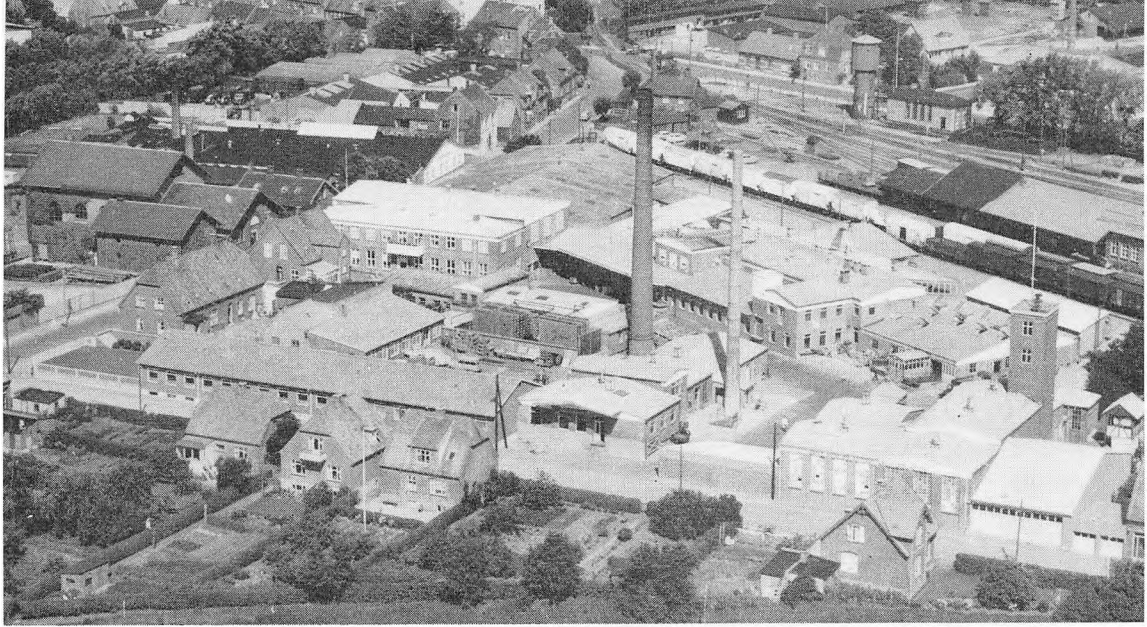
Skive Andelsslagteri

I årene omkring århundredskiftet syslede man inden for interesserede kredse i Salling og Fjends herred med tanken om oprettelsen af et andelsslagteri. Der forelå tilbud om overtagelse af det stedlige privatslagteri, men der fulgte den klausul med, at dettes ejer, firmaet Thompson, London, skulle beholde salget af bacon, og dette ville man ikke binde sig til. Det naturlige sted for sagens behandling var *Salling Landboforening*, men dennes bestyrelse stillede sig oprindelig temmelig kølig til sagen, indtil der på generalforsamlingen i 1902 blev

foranlediget en drøftelse af spørgsmålet med det resultat, at det besluttedes at lade foretage en tegning af svin. I løbet af et par måneder havde tegningen nået et sådant omfang, at der ved et møde i juni nedsattes et særligt, forberedende udvalg med gdr. *Jens Mortensen*, Tøndering, som formand.

På samme tidspunkt forelå der forespørgsel fra *Morsø Landboforening* om tilslutning til slagteriet fra Mors. Dette spørgsmål blev hurtigt bragt i orden, og denne forbindelse opretholdtes, indtil Morsingboerne i 1913 oprettede deres eget slagteri i Nykøbing Mors.

Man gik nu i gang med opførelsen af slagteriet, men for at opnå et lån i Skive Bank måtte hele bestyrelsen og tolv navngivne mænd udenfor denne kautionere for lånet. Blandt disse sidste var grosserer *L. Nielsen Ladefoged*, Lon-

don, der stadig ejede sin fødegård »Lille Ram-sing« i Salling. Han overtog senere salget af slagteriets flæsk i England.

Slagteriet begyndte sin virksomhed den 19. juni 1903 med direktør *Carl Møller*, tidligere *Viborg Privatslagteri*, som daglig leder. Han trak sig dog tilbage i 1906 og afløstes af direktør *Jepsen*, som allerede året efter blev efterfulgt som direktør af slagteriets bogholder, *N. Nielsen*.

I de følgende år voksede slagteriet sig frem til en betydelig størrelse med en andelskreds på ca. 6000 medlemmer. Der måtte derfor flere gange foretages mindre udvidelser, men en større blev foreløbig udsat ved oprettelsen af slagteriet på Mors i 1913, der betød en ret stor afgang af andelshavere. I 1917 byggedes en destruktionsanstalt samt et kreaturslagteri, der nåede op på en betydelig omsætning med en årlig tilførsel af 5–10.000 kreaturer og kalve. De stærkt stigende tilførsler af svin i 1920'erne nødvendiggjorde en fuldstændig ombygning af slagteriet. Denne fandt sted i 1924–26, hvorved kapaciteten forøgedes til det tredobbelte.

Da man kom over den stilstand i udviklingen, som årene i trediverne med restriktionerne og de efterfølgende krigsår bragte, skete der en

rivende udvikling, der krævede en udbygning og modernisering af virksomheden. I 1947 blev kreaturslagteriet udvidet, og gennem årene 1950–60 blev der bygget nye svinekølerum, nyt tarmrenseri, folkestuer og lagerbygning samt nye svinefolde, og tillige blev der foretaget en udvidelse af pølsefabrikken. Samtidig blev der anskaffet mange af de nye hjælpemidler, som den tekniske udvikling havde bragt med sig, og automatik blev indført, hvor man fandt det hensigtsmæssigt.

I 1961 er der påbegyndt en udvidelse af saltekælder, drænrum og kedelanlæg samt indretning af flere svinekølerum, udvidelse af kontorlokaler og nye funktionærboliger. En yderligere udvidelse af pølsefabrikken og indretning af en fryseafdeling er ligeledes planlagt, og virksomheden vil herefter være godt rustet til at klare de opgaver, som fremtiden vil bringe.

I forbindelse med slagteriets 50 års jubilæum i 1953 blev der oprettet et legat med det formål at yde hjælp til skoleophold for egnens landbougdom. Siden legatets oprettelse er der uddelt 107 portioner til dette formål.

Slagteriet har siden 1929 udstationeret orner i oplandet. Endvidere har man været tilsluttet *Udvalget til Svineavlens Fremme i Vi-*

Jens Mortensen,
Tøndering

Gudik Gudiksen,
Hesthave

Peder Jeppesen,
Grønning

Erik Haugaard,
Skovshoved

Jeppe Nielsen, Nautrup

Esper Kolding, Næstild

Mads P. Stisen,
Grinderslev

Dir. Niels Nielsen

Dir. T. Hvass
Rasmussen

Dir. Frode G. Andersen

Dir. O. Paarup-Nielsen

Dir. K. H. Holm

borg Amt siden dets oprettelse og herigennem deltaget i arbejdet for kåring af søer og orner. Desuden er slagteriet sammen med 5 andre midtjydske slagterier ejer af svineforsøgsstationen »Midtjyden« i Rødkjærbro.

Den første formand *Jens Mortensen*, Tøndering, afløstes i 1913 af proprietær *Gudik Gudiksen*, Hesthave, som i 1918 efterfulgtes af gdr. *Peder Jeppesen*, Grønning. I 1920 valgtes gdr. *Erik Haugaard*, Skovshoved, til formand, men denne virkede kun til 1923, da han afløstes af proprietær *Gudik Gudiksen*, der var indehaver af formandsposten indtil 1929. Hans afløser blev gdr. *Jeppe Nielsen*, Nautrup, der dog kun var formand nogle få måneder, hvorefter gdr. *Erik Haugaard* igen overtog formandsposten og varetog den til 1948. Han afløstes af gdr. *Esper Kolding*, Næstild, som i 1954 blev efterfulgt af den nuværende formand, gdr. *Mads Peter Stisen*, Grinderslev.

Direktør *N. Nielsen* stod for den daglige ledelse af slagteriet indtil 1936, da han blev efterfulgt af direktør *T. Hvass Rasmussen*. Ved dennes afgang i 1941 efterfulgtes han af direktør *F. G. Andersen*, der døde i 1947. Hans afløser blev direktør *O. Paarup-Nielsen*, og da denne i 1951 overtog ledelsen af Odense Eksportslagteri, efterfulgtes han af den nuværende direktør, *K. H. Holm*.

Omsætning (årligt gennemsnit):

Medlagelsen af:

Periode	Antal andels-havere	Svin (alle kalender-sik.)	Medlagelsen af:			Beløb kr.
			Voksenl kvæg sik.	Kalve, geder, får, lam, heste sik.		
1906-1915	-	50.807	-	-	3.708.690	
1916-1920	-	32.192	1.260	641	5.108.047	
1921-1930	-	101.293	3.332	4.818	13.653.007	
1931-1940	-	104.187	3.614	5.674	10.070.730	
1941-1945	-	36.875	1.353	3.325	9.802.521	
1946-1950	-	57.524	620	5.308	20.215.350	
1951-1955	-	152.781	676	4.593	51.157.996	
1956-1960	-	202.036	1.409	4.586	67.691.382	
1961	4.533	237.447	1.668	2.811	83.122.818	

Ebeltoft Andels-Svineslagteri

Gennem en agitation, hvori bl. a. proprietær *N. S. Erhardi*, Frederiksminde, gdr. *M. P. Mikkelsen*, Knebel, og sagfører *Alf. Nielsen*, Ebeltoft, havde taget livligt del, blev der skabt basis for oprettelsen af *Ebeltoft Andels Svineslagteri*. Den stiftende generalforsamling afholdtes den 28. marts 1903, hvor proprietær Erhardi blev valgt til virksomhedens første formand. I løbet af sommeren opførtes slagteriet på en grund ved havnen, der var skænket af Ebeltoft by, og med direktør *H. Hauerslev*, som daglig leder begyndte slagteriet sin virksomhed den 26. oktober.

Slagteriet kom straks ind i en rolig udviklingsperiode, hvor det havde tilgang af nye medlemmer, og hvor der på slagteriet indførtes forbedringer, efterhånden som forholdene krævede det. På forskellige tidspunkter skete der dog nogen forskydning i virksomhedens omfang, bl. a. ved at der oprettedes flere slagterier på Djursland.

Den stærke stigning i svineproduktionen i årene omkring 1930 medførte, at slagteriets kapacitet ikke længere slog til, og i 1931 blev det bygget helt om, og samtidig blev det forsynet med en kød- og benmelsfabrik og et mindre

kreatorslagteri. Nogle år i forvejen var der blevet opført et pølsemageri.

I 1938 opførtes et nyt kreaurslagteri med offentlig slagtehus, og i 1943 blev der oprettet en samlestad for kreaturer, som dog måtte nedlægges igen i 1950. Gennem de syv år, den var i funktion, omsattes der 20.000 dyr til en samlet værdi af 8 mill. kroner.

Da man efter den anden verdenskrig atter kom ind i normale forhold, og svineproduktionen igen tog til, påbegyndtes en omfattende ombygning og modernisering af virksomheden. Der er gennem disse år foretaget ombygning af kølerum og slagtegang, indrettet et tilskæringsrum samt opført nybygninger til folkestuer, tarmrenseri og pølsefabrik. Endvidere er der indrettet et fryserum, og hele køleteknikken er blevet moderniseret.

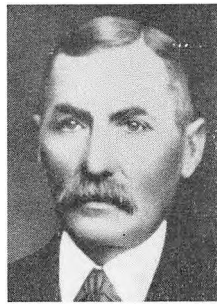
I samme periode er der købt forretninger til udsalg i Femmøller, Rønde og Ebeltoft, og disse butikker er blevet moderniserede og yder nu et godt bidrag til slagteriets økonomi.

Virksomheden beskæftiger sig ikke med fremstilling af konserves, da den er medstifter og medlem af den store jydsk konservesfabrik *J. A. K. A.* i Brabrand, ligesom den i sin tid var medstifter af albuminfabrikken *N. A. F. A.* i Nørresundby og *Hudecentralen*.

Slagteriet deltager på forskellig måde i kvalitetsfremmende foranstaltninger. Siden 1949 er der udstationeret et betydeligt antal orner,

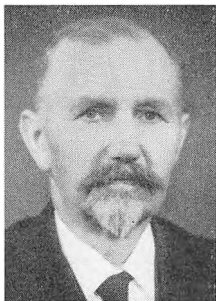
N. S. Erhardi,
Frederiksminde

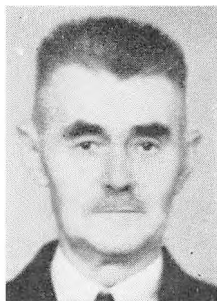
I. P. Hansen, Draaby

S. L. Sorensen,
Tronhjemsgaarden

Marinus Hansen, Draaby

Alfred P. Pedersen,
Tved

Chr. Toftgaard Nielsen,
Røndegaard

Dir. H. Hauerslev

Dir. Carl Nielsen

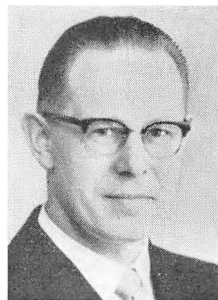
Dir. Frode G. Andersen

Dir. G. U. Nielsen

Dir. K. Hauschildt

Dir. Aage H. Jørgensen

og i dag udgør disse ca. 70. Slagteriet støtter ligeledes avlsarbejdet på »Kronjyden«s forsøgsård, ligesom der indenfor området findes mange svinekontrollforeninger.

Inden for ledelsen er der gennem årene sket forskellige ændringer. I 1926 afløste gdr. I. P. Hansen, Draaby, proprietær N. S. Erhardi, og fungerede til 1928, hvor han blev efterfulgt på formandsposten af propr. S. L. Sørensen, Tronhjemsgaarden. Ved dennes afgang i 1931 valgtes gdr. Marinus Hansen, Draaby, til formand. Han beklædte posten til 1936, da han blev afløst af gdr. Alfred P. Petersen, Tved. I 1958 blev denne efterfulgt af den nuværende formand, proprietær Chr. Toftgaard Nielsen, Røndegaard.

Direktør H. Hauerslev ledede slagteriet til 1908, da han afløstes af direktør C. Nielsen, der var direktør for slagteriet, indtil han i 1935 blev afløst af direktør Frode G. Andersen. Da denne i 1941 overtog ledelsen af Skive Andels-slagteri, blev posten besat med G. Uhrbrand Nielsen, og da denne i 1947 blev antaget som direktør for Aars Andelsslagteri, blev han efterfulgt af K. Hauschildt. Denne ledede slagteriet til 1951 hvor han overtog direktørposten ved Silkeborg Andelsslagteri, hvorefter den nuværende direktør, Aage H. Jørgensen, blev antaget som daglig leder af virksomheden.

Omsætning (årligt gennemsnit):

Periode	Antal andels-havere	Modtagelsen af:				Beløb kr.
		Svin (alle kale-gorier) stk.	Voksenl kvæg stk.	Kalve, geder, får, lam, heste stk.		
1903-1915	614	12.415	-	-	912.290	
1916-1920	750	6.862	-	-	1.111.901	
1921-1930	812	17.405	61	551	2.220.459	
1931-1940	915	23.501	531	2.149	2.370.115	
1941-1945	1.025	9.563	315	2.504	2.273.825	
1946-1950	956	14.556	378	2.878	4.515.866	
1951-1955	1.003	34.312	256	2.209	14.206.425	
1956-1960	1.015	45.671	220	826	17.086.211	
1961	1.032	59.900	168	623	21.296.189	

Grenaa Andels-Svineslagteri

Kort efter århundredskiftet fremkom tanken om at få oprettet et andelsslagteri i Grenaa. Planen vandt tilslutning blandt egnens landbefolkning, og også byen viste interesse for sagen, men alligevel opstod der forskellige vanskeligheder, før den kunne føres ud i livet. Med redaktør *J. Skjødsholm* som formand blev der nedsat et udvalg til at arbejde med sagen, og efter en vel gennemført agitation kunne slagteriet oprettes ved en *stiftende generalforsamling den 22. september 1903*. Til formand blev valgt gdr. *P. Petersen*, Damgaard, Aalsø, og som daglig leder blev antaget direktør *N. Jensen Lyngsøe*. Slagteriet blev opført på en grund skænket af Grenaa byråd, og den 9. august 1904 var man færdig med at opføre slagteriet, og slagtingerne kunne tage deres begyndelse.

Efter en beskeden start gik slagteriet støt fremad, dog med den reduktion i tilførslerne, som de skiftende ydre forhold medførte. Der

blev gennem disse år gennemført forskellige udvidelser, og den maskinelle udvikling gav muligheder for modernisering af forskellig art. Sådanne udvidelser og forbedringer gennemførtes i 1924 og atter i 1931–32, hvor man bl. a. forbedrede forholdene i kølerum, drænrum og ballerum.

I 1941 opførte og etablerede slagteriet Grenaa Samlestald, som landbrugsministeriet i 1960 godkendte som eksportmarked. Der omsættes nu årligt omkring 8000 dyr til en værdi af over 10 millioner kr., og markedet har betydet en væsentlig fordel for egnens producenter.

Gennem de senere år med den store stigning i slagtingerne er der gennemført mange udvidelser og forbedringer i slagteriet. 1955 blev kølerum, drænrum og saltkælder udvidet, og i 1958–59 opførtes en ny pølsefabrik, der betød en mangedobling af de tidligere lokaleforhold. Produktionen er da også steget i denne afdeling og udgør nu gennemsnitlig 6000 kg om ugen, hvoraf 80 pct. går til eksport. Endelig skal nævnes, at slagteriet i 1960 overtog driften af Grenaa offentlige Slagtehus.

I 1951 tilsluttede slagteriet sig konserverfabrikken *J. A. K. A.*, Brabrand, som varetager

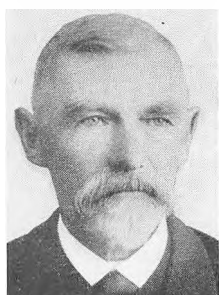
en række jyske slagteriers interesser indenfor konserverproduktionen.

Til kvalitetsfremmende foranstaltninger bi-
drager slagteriet ved udstationering af orner,
hvoraf der findes ca. 100 fordelt rundt i op-
landet, ligesom slagteriet er medejer af forsøgs-
stationen »Kronjyden«. Der findes indenfor

distriktet 30 fremavlssteder samt 2 svinekon-
trollforeninger med ca. 500 medlemmer.

Gdr. *P. Petersen*, Damgaard, trak sig i 1918
tilbage fra formandsposten og blev efterfulgt
af amtsrådsmedlem *Severin Møller*, Enslev.
Denne var formand til 1931, da han efterfulg-
tes af gdr. *Kr. Lassen*, Gjerrild. Ved dennes af-
gang i 1942 overtog gdr. *Schou Andersen*, Al-
lelev, posten, som han beklædte til 1960, da
han efterfulgtes af gdr. *R. Kaag*, Skindbjerg,
og denne afløstes i 1960 af den nuværende for-
mand, gdr. *Aa. Hansen*, Damgaard, Obdrup.

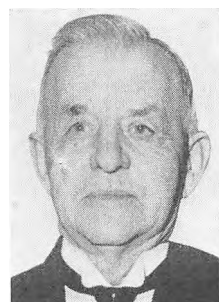
Som daglig leder af slagteriet virkede direk-
tør *N. Jensen Lyngsøe* til 1934, da han afløstes
af *Th. Thomsen*, og denne blev ved sin afgang
i 1957 efterfulgt af den nuværende direktør,
F. Olsen.

P. Petersen, Damgaard

Severin Møller, Enslev

Kr. Lassen, Gjerrild

Schou Andersen, Allelev

R. Kaag, Skindbjerg

*Aa. Hansen, Damgaard,
Obdrup*

Dir. N. Jensen Lyngsøe

Dir. Th. Thomsen

Dir. F. Olsen

Omsætning (årligt gennemsnit):

Periode	Antal andels- havere	Modtagelsen af:				Beleb kr.
		Svin (alle kate- gorier sik.	Voksent kvæg sik.	Kalve geder, får, lam, heste sik.		
1904-1915	1.334	20.064	-	-	1.504.615	
1916-1920	1.548	14.635	260	285	2.455.260	
1921-1930	2.302	48.072	525	2.181	6.661.730	
1931-1940	2.532	70.401	1.451	6.763	7.172.335	
1941-1945	2.501	25.494	674	4.096	6.260.260	
1946-1950	2.449	24.032	540	4.940	7.982.540	
1951-1955	2.428	61.871	576	4.568	20.234.305	
1956-1960	2.438	80.520	803	2.126	23.832.136	
1961	2.442	107.012	1.151	3.193	36.555.200	

Hobro og Omegns Andelsslagteri

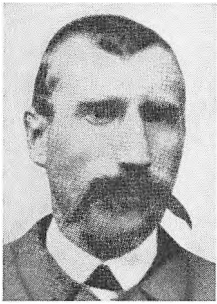
Dette blev oprettet i 1904, i udpræget grad på initiativ fra byens side, og navnlig gjorde postpakkemester *N. Rørholm* et stort arbejde for oprettelsen. Han undersøgte forholdene på andre slagterier, tegnede kapital hos borgerne i Hobro og var selvskreven til at blive formand for et udvalg nedsat blandt egnens landmænd til at virke for sagen. Der blev holdt mange møder, og på et givet tidspunkt var der tanker fremme om tilslutning til slagteriet i Struer. Efter forskellige kraftanstrengelser og ikke mindst en vågen interesse fra Hobro bys side, lykkedes det at bringe planerne til en lykkelig løsning, så der kunne holdes *stiftende generalforsamling den 11. marts 1904*. Gdr. *J. Jensen*, Sdr. *Onsild*, blev valgt til slagteriets første formand, og forannævnte postpakkemester *N. Rørholm* indvalgtes i et nedsat forretnings- og byggeudvalg. Efter at slagteriet var opført, be-

gyndte man slagtingerne i oktober samme år med direktør *A. Madsen*, som daglig leder af virksomheden.

Andelshavernes tal, der ved oprettelsen udgjorde ca. 1500, steg stærkt i de følgende år og nåede i 1936 op på omkring 4000. En så stærk udvikling i medlemskredsen, der naturligvis blev fulgt af en tilsvarende stigning i leverancerne, krævede adskillige udvidelser, og sådanne fandt da også sted i årene 1916, 1923 og i 1932. Foruden udvidelser af bygningerne blev der også foretaget installationer af maskiner og andet tilbehør i takt med den udvikling, der havde fundet sted inden for dette område. I 1936 opførtes endvidere et nyt kreaturslagteri.

Krigsårene 1940–45 bragte naturligvis her som på andre slagterier en periode med stilstand, men senere er der sket en rivende udvikling. Slagtetallet er steget til ca. 90.000 svin om året, og dette har medført, at store udvidelser har måttet foretages, og man har her søgt at udnytte de fremskridt, der er sket inden for de tekniske områder.

Allerede i 1937 havde man foretaget en tiltrængt udvidelse af saltkælderen, og denne af-

Jens Jensen, Sdr. Onsild

K. Kristiansen, Torup

P. Andersen, Ulstrup

P. Vadgaard, Stenild

Anders Nielsen,
Skellerup

P. Krabbe,
Rostrup Hedegaard

Dir. A. Madsen

Dir. R. M. Jensen

Dir. J. Mortensen

Dir. P. Riisager

deling blev igen udvidet i 1956, så man nåede op på 700 m² gulvflade. Køleforholdene blev forbedret i 1951 ved indretning af et rum til hurtigkøling med plads til 1000 svin, og for tiden er man i gang med at indrette 3 kølerum med plads til yderligere 700 svin. Slagteriet er endvidere blevet forsynet med tilskæringsbånd. Slagtegangen er blevet forsynet med mekanisk fremføringsapparat, så svinene nu på dette glider helt frem til kølerummene. Iøvrigt har ombygningen praktisk talt berørt alle afdelinger inden for virksomheden. På nogle arealer som ligger overfor slagteriet, og som man har erhvervet, er opført en helt ny administrationsbygning, og der vil også her være plads til eventuelle fremtidige udvidelser.

Før den sidste verdenskrig havde man i beskeden omfang begyndt at fremstille konserves, især »Jellied Veal«, som der var et marked for i Storbritannien. Efter krigen har man optaget produktionen af »Luncheon Meat« m. m., der ligeledes hovedsagelig eksporteres til England, og man deltager også i fremstillingen af dåse-sinker til U.S.A. Der har været en stærk udvikling i denne afdeling, og når en udvidelse, som for tiden finder sted, er tilendebragt, vil pølse- og konservesfabrikken være udvidet med 600 m² og byde på de bedste arbejdsmuligheder fremover.

I efteråret 1951 påbegyndtes opkøb af kalve med eksport til Italien for øje, og slagteriet har siden deltaget i denne eksport, når mulighederne har været til stede.

I 1939 oprettedes »Hobro og Omegns Landboblad« i samarbejde med Landboforeningen, Husmandsforeningen og D. L. K. Slagteriets direktør har siden været redaktør af bladet, der udsendes hver fredag i 4500 eksemplarer som et annonceblad, men tillige er det et godt talerør til medlemmerne, da der altid er en del fagligt stof og artikler i bladet.

Slagteriet har gennem årene udstationeret et stort antal orner, og i øjeblikket er man oppe på ca. 300 stk. I de senere år er disse hoved-

sagelig udstationeret til ornecentraler. Slagteriet søger også kvaliteten fremmet gennem støtte til de lokale forsøgsstationer og svinekontrollforeninger.

Inden for ledelsen er der gennem årene foregået en del personskifter. Gdr. *Jens Jensen*, Sdr. *Onsild*, afløstes i 1908 som formand af gdr. *K. Kristiansen*, Torup, der beklædte posten til sin død i 1925. Hans efterfølger blev gdr. *P. Andersen*, Ulstrup, der virkede til 1928, hvor han efterfulgtes af gdr. *P. Vadgaard*, Stenild. Gdr. *Anders Nielsen*, Skellerup var formand for slagteriet fra 1933 til 1962, da han afløstes af gdr. *P. Krabbe*, Rostrup Hedegaard.

Som direktør virkede *A. Madsen* indtil 1912, da han overgik til Horsens Andelsslagteri. Han afløstes af direktør *R. M. Jensen*, der ledede slagteriet til 1929, da han efterfulgtes på direktørposten af slagteriets mangeårige bogholder

der *J. Mortensen*. Da denne i 1958 på grund af sygdom måtte trække sig tilbage, blev slagteriets bogholder, *P. Riisager*, antaget som direktør for virksomheden.

Omsætning (årligt gennemsnit):

Periode	Antal andels-havere	Svin (alle kalogorier) slk.	Medlagelsen af:			Beløb kr.
			Voksent kvæg slk.	Kalve, geder, får, lam, heste slk.		
1904-1915	-	22.722	-	-	1.640.963	
1916-1920	-	20.469	-	-	3.504.139	
1921-1930	-	51.427	-	-	6.470.294	
1931-1940	-	76.797	-	-	7.027.754	
1941-1945	-	35.723	299	2.992	7.884.724	
1946-1950	-	47.288	315	5.205	14.164.239	
1951-1955	-	117.362	512	4.778	35.016.137	
1956-1960	3.748	160.065	1.161	6.037	42.166.489	
1961	4.475	188.643	1.414	5.094	51.861.769	

Hammel og Omegns Andels-Svineslagteri

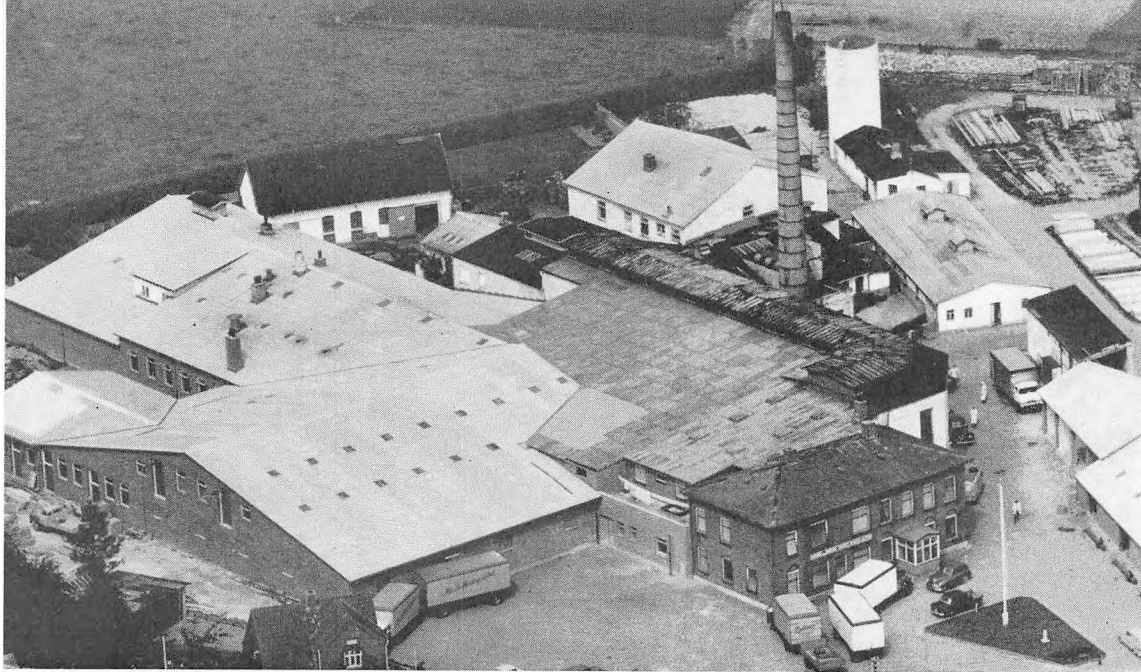
Indtil omkring århundredskiftet havde landmændene på Hammelegnen hovedsagelig solgt deres produktion af svin til de private slagterier gennem opkøbere. Disse havde af konkurrencemæssige grunde og vel også for at spare på omkostningerne opdelt »riget« mellem sig, hvilket nok kunne skabe nogen utilfredshed mellem producenterne. Da der blev oprettet andelsslagterier i Randers og Skanderborg, fremkom ganske naturligt tanken om at få en lignende virksomhed i Hammel.

I 1905 fremkom der et opråb fra gdr., brygger *Jens Barring*, Hammel, om, at man skulle

søge at få oprettet et slagteri i Hammel, og i den stedlige presse fremkom desuden indlæg om sagen, bl. a. fra bankdirektør *Kr. Kristensen*, Hammel, ligesom der hos borgerne i byen viste sig interesse for sagen. På et borgermøde nedsattes der et udvalg med købmand *Chr. Nielsen* som formand og med repræsentanter både for byen og egnen, og da et efterfølgende agitationsarbejde og en tegning af svin gav et tilfredsstillende resultat, kunne man den 9. august 1905 afholde stiftende generalforsamling, hvor købmand *Chr. Nielsen* valgtes til formand for selskabet.

I august 1906 var opførelsen af slagteriet fuldført, så slagtingerne kunne påbegyndes den 1. september, til hvilket tidspunkt direktør *Sofus Jørgensen* var antaget som daglig leder.

Efter en stærk tilgang af medlemmer i de første år måtte der i 1912 foretages en ombyg-

ning og udvidelse, og de store slagtninger omkring 1930 medførte ligeledes betydelige udvidelser. I 1926 var der blevet opført en særlig destruktionsanstalt.

Gennem de sidste 25 år har udviklingen inden for svineproduktionen såvel som på det tekniske område medført, at der er foretaget adskillige ændringer og udvidelser. I 1953 tog man således fat på en udvidelse af kølerummene, og der blev samtidig indrettet nyt tilskærerum og ny ekspedition. I de næstfølgende år foretoges en modernisering af folkestuer og kontorer samt en ombygning af pølsefabrikken. Endelig er der i 1960 påbegyndt en omfattende ombygning af slagteriet, hvor man går frem efter en 5-10 års plan. Første etape kommer til at omfatte ny saltkælder og drænrum, 2 nye kølerum, hvor kølekapaciteten fordobles, nyt tilskærerum med roterende stålbånd samt nyt plucks-kølerum og ny ekspedition. Endvidere omfatter dette projekt, der er kalkuleret til at ville koste ca. 1,5 mill. kr., en udvidelse af pølsefabrikken. Det skal her nævnes, at slagteriet til saltning af såvel baconsider som midterstykker til Selby udelukkende anvender transportable, rustfri saltkummer.

Foruden den egentlige baconproduktion har slagteriet i pølsefabrikken en betydelig omsætning, der gennem de sidste 10 år er fordoblet og i dag andrager ca. 6 mill. kr. årlig. Størstedelen af produktionen afsættes på hjemmemarkedet, men der har dog også fundet nogen eksport sted af varer fra denne afdeling. Pølsefabrikken beskæftiger for tiden ca. 30 personer.

Sammen med landbo- og husmandsforeningen foretager slagteriet kåring af søer, og afkom fra disse bliver kvalitetsundersøgt på forsøgs-

Omsætning (årligt gennemsnit):

Periode	Antal andels-havere	Svin (alle kategorier) sik.	Modtagelsen af:			Beløb kr.
			Voksent kvæg sik.	Kalve, geder, får, lam, hestle sik.		
1906-1915	2.050	23.800	25	435	2.070.000	
1916-1920	2.800	18.000	-	-	4.700.000	
1921-1930	3.300	58.300	280	2.535	8.500.000	
1931-1940	3.100	59.900	700	6.550	7.200.000	
1941-1945	3.100	16.700	570	4.910	5.700.000	
1946-1950	2.700	27.800	920	6.450	9.600.000	
1951-1955	2.590	61.800	600	5.400	23.270.000	
1956-1960	2.590	87.000	400	2.130	34.000.000	
1961	2.603	110.861	270	1.275	40.879.252	

Chr. Nielsen, Hammel

Marius Byriel, Lyngby

*Søren Spanner
Skjolddelev*

Dir. Sofus Jørgensen

Dir. C. P. Wilhelmsen

Dir. Vagn Jensen

Dir. Sv. Aage Thomsen

stationen Midtjyden, som slagteriet er med-ejer af.

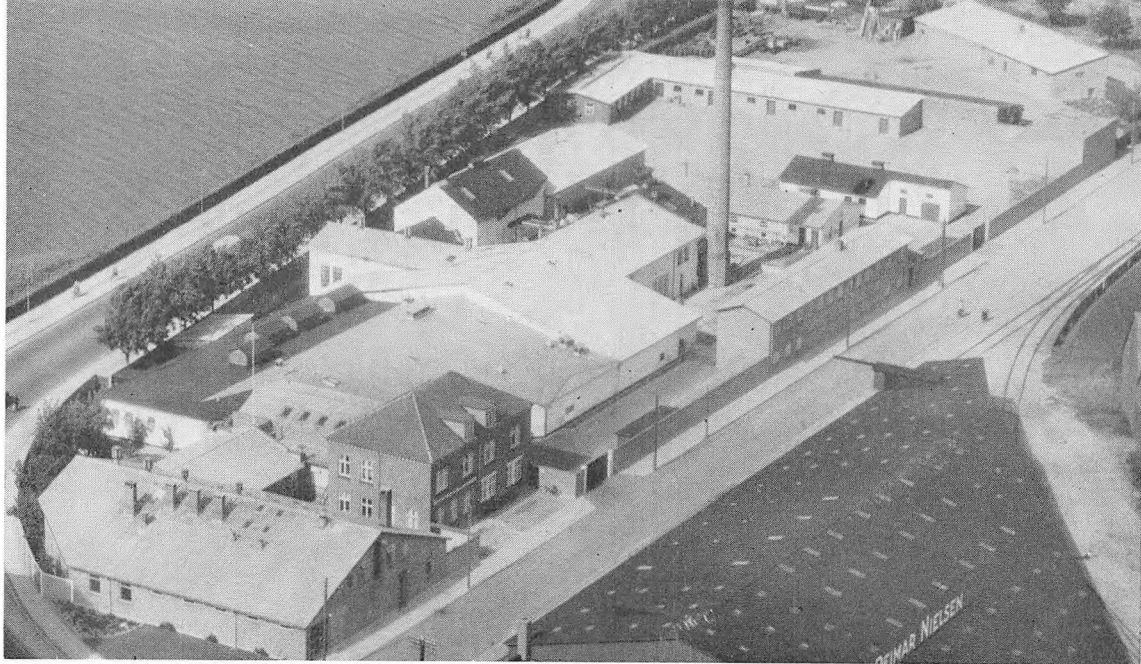
Købmand *Chr. Nielsen* virkede som formand indtil 1921, da han efterfulgtes af gdr. *Marius Byriel*, Lyngby, der iøvrigt gennem mange år tillige var indehaver af formandsposten for samvirksomheden. Siden *Marius Byriels* død i 1947 har proprietær *Søren Spanner*, Skjolddelev, været formand for virksomheden.

Direktør *Sofus Jørgensen* ledede slagteriet til sin død i 1925, og han efterfulgtes af direktør *C. P. Wilhelmsen*. Ved sin død i 1951 blev han afløst af direktør *Vagn Jensen*, der i 1957 overgik til Frederikssund Andels-Svineslagteri, hvorefter den nuværende direktør, *Sv. Aage Thomsen* overtog stillingen.

Silkeborg Andels-Svineslagteri

På Silkeborgegnen havde landmændene gennem en årrække solgt deres svin til det stedlige privatslagteri, der tilhørte *J. D. Koopmann & Co.*, men i 1906 blev der afholdt et møde til drøftelse af spørgsmålet om oprettelsen af et

andelsslagteri i Silkeborg. Fra privatslagteriets side ønskede man naturligvis at forhindre en sådan udvikling, og dette tilbød da en forbedring i betalingsforholdet, mod at producenterne til gengæld bandt sig over en periode af 2 år med leverancerne til privatslagteriet. Det var derfor ikke under de gunstigste vilkår, at et nedsat udvalg med gdr. *A. C. Jensen*, Mollerup, som formand påbegyndte tegning af svin til et andelsslagteri, men arbejdet lykkedes dog, så der den 21. juli 1906 kunne afholdes stif-

tende generalforsamling i Silkeborg Andels-Svineslagteri. Til formand valgtes gdr. A. C. Jensen, Mollerup, og som daglig leder antoges direktør S. A. J. Møller, tidligere Odense.

Silkeborg by overlod det nye foretagende en grund, og efter at slagteriet var blevet opført på denne i løbet af 1907, påbegyndte man slagtingerne den 17. januar 1908. Det nye andelsslagteri fik straks fra starten en god tilslutning, og udviklingen gik støt fremad i de følgende år, uden at man dog nåede de store slagtetal. Efter at den første verdenskrig en tid havde hemmet udviklingen, gik det atter fremad, og omkring 1930 nåede man op på at slagte over 50.000 svin om året.

Der blev i denne periode foretaget forskellige udvidelser af anlægget, bl. a. i 1923 af balle- rum, svalehal, tarmhus og fedtkogeri.

I den personlige ledelse skete der i disse år det, at slagteriets første formand, gdr. A. C. Jensen, i 1925 blev afløst af gdr. Kr. Rasmussen, Riisgaard, på formandspladsen, samt at direktør S. A. J. Møller i 1913 blev efterfulgt af direktør Frits Bojsen, og da denne i 1922 overtog ledelsen af andelsslagteriet i Holbæk, blev han afløst af direktør A. Kastoft.

Den anden verdenskrig bragte en tilbagegang også for denne virksomhed, men da Danmark atter efter krigen kunne genopbygge svineproduktionen, kom slagteriet ind i en periode med en meget stærk udvikling, der ikke alene gav forøgede svineslagtninger, men også gav ledelsen muligheder for at gennemføre fremskridt på andre områder.

I tiden mellem 1950 og 1957 blev slagteriet helt ombygget og moderniseret, så slagtekapa- citeten blev udvidet fra 1000 til 2000 svin om ugen. Ved ombygningen gjorde man brug af al den viden, som den tekniske udvikling havde medført, så virksomheden fremover kunne stå velrustet med de nyeste modeller af slagteri- maskiner, ligesom automatik blev indført, hvor der var muligheder derfor.

Et led i den store byggeplan var også opfø- relsen af et nyt kreaturslagteri med fryseri. Den udvikling, der i disse år skete inden for kød- produktionen, opfordrede til, at man fra slag- teriets side gav dets andelshavere de bedste muligheder for afsætning af slagtedy, og i 1958 gik man da i gang med at opføre en bygning til dette formål. Der er da også sket en stor ekspansion i denne afdeling, og navnlig er der

tilført slagteriet mange fedekalve, der væsentlig er blevet slagtet for eksport, og når det italienske marked har ligget åbent, er eksporten hovedsagelig gået dertil. Også af større kreaturer er der eksporteret en del til europæiske markeder, og denne eksport sker mest i form af kvarte kroppe og udskårne dele, men tillige sendes der en del frosne varer til oversøiske markeder fra denne afdeling. Siden 1958 er omsætningen steget fra 1,5 til omkring 5 mill. kr. årligt.

Efter opførelsen af den ny pøsemageriafdeling i 1951 optog man også produktionen af konserver, men da slagteriet senere tilsluttede sig den store konserverfabrik *J.A.K.A.* i Brabrand, overgik slagteriets interesser i denne gren til dette fællesforetagende. I pøsefabrikken har man da søgt på anden måde at udnytte de gode lokaliteter, og foruden varer til hjemmemarkedet fremstilles der mange spegepølser for eksport til oversøiske markeder.

For at imødegå konkurrencen fra de større sammenslutninger inden for detailhandelen er man på byens bedste strøg for tiden ved at indrette en anselig selvbetjeningsforretning for kød, med samtidig mulighed dog også for individuel betjening.

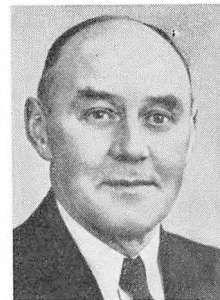
Slagteriet deltager på forskellig måde i arbejdet for at fremme slagte kvaliteten. Der udstationeres således orner, nu væsentlig i orne-

A. C. Jensen, Møllerup

*Kr. Rasmussen,
Riisgaard*

*N. Hedegaard Nielsen,
Them*

S. A. Sørensen, Møllerup

*J. Zakariassen,
Lærkeholt, Them*

Dir. S. A. J. Møller

Dir. Frits Bojsen

Dir. A. Kastoft

Dir. K. H. Holm

Dir. K. Hauschildt

Omsætning (årligt gennemsnit):

Periode	Antal andels-havere	Modtagelsen af:				Beløb kr.
		Svin (alle kategorier) stk.	Voksenkvæg stk.	Kalve, geder, får, lam, heste stk.		
1908-1915	-	17.899	-	-	1.431.049	
1916-1920	-	14.898	-	-	2.661.892	
1921-1930	-	44.823	-	-	5.926.110	
1931-1940	-	46.492	-	-	4.728.144	
1941-1945	2.336	14.268	443	2.810	5.130.648	
1946-1950	2.177	24.858	446	4.380	11.552.125	
1951-1955	2.452	61.030	274	3.370	26.038.114	
1956-1960	2.421	68.370	733	4.291	28.803.331	
1961	2.390	77.903	1.102	2.347	30.400.000	

centraler, der er under kontrol af slagteriet, og dette har samarbejde med to svinekontrollforeninger, hvis medlemmer leverer ca. 45 pct. af samtlige modtagne svin. Slagteriet er endvidere medejer af svineforsøgsstationen »Midtjyden«, hvor der foretages kvalitetsundersøgelser.

Gdr. *Kr. Rasmussen*, Riisgaard, var formand for slagteriet gennem 25 år indtil 1950, da han afløstes af *N. Hedegaard Nielsen*, Them, der beklædte formandsposten til 1956, hvor

han efterfulgtes af *S. A. Sørensen*, Granly, Møllerup. Siden 1959 har derefter *J. Zakariassen*, Lærkeholt, Them, været slagteriets formand.

Inden for den daglige ledelse er der sket følgende ændringer: i 1942 trak direktør *A. Kastoft* sig tilbage, og han efterfulgtes af daværende bogholder i Grindsted *K. Holm*. Da direktør Holm i 1951 overtog ledelsen af andelsslagteriet i Skive, gik posten over til direktør *K. Hauschildt*, tidligere Ebeltoft.

Sorøegnens Andelssvineslagteri

På flere områder foregik der i begyndelsen af dette århundrede en udvikling for Sorø by og omegn. Fra at være den mere udprægede akademiby – erhvervsmæssigt trykket af de to store nabobyer, Slagelse og Ringsted – voksede den sig frem til større betydning som oplandsby. Dette skete bl. a. ved anlægget af Veddebanen, der knyttede det betydningsfulde nordlige opland nærmere til byen, samt ved oprettelsen af egen landboforening. »Jorden« var nu beredt til en videre udbygning, og med dyrlæge *J. S. Nielsen* som drivende kraft blev der, med det formål for øje at få oprettet et slagteri i Sorø, i begyndelsen af 1907 afholdt en række møder rundt i sognene, efter at et udvalg forud i al stilhed havde foretaget tegning af svin.

Der var i almindelighed god stemning for oprettelsen af eget slagteri og at placere det i Sorø, men på et møde i Stenlille fremkom der forslag om at lægge slagteriet der, og der blev endogså afholdt en generalforsamling samt valgt bestyrelse og vedtaget love for »Stenlille Andelsslag-

teri«, men mere førte dette dog ikke til. Der var også en tid bestræbelser igang for at fortsætte med tilslutning til Ringsted Andelsslagteri, men stemningen var dog overvejende for Sorø, og ved et møde i marts 1907 blev der givet en samlet oversigt over tegningen. Der blev ved denne lejlighed nedsat et lovudvalg, der den 3. april lod afholde en generalforsamling, hvor slagteriets oprettelse blev vedtaget på visse nærmere betingelser, og da disse spørgsmål var klarert, afholdtes den stiftende generalforsamling den 13. juli 1907 for Sorøegnens Andelssvineslagteri.

Til formand for bestyrelsen valgtes proprietær *Fr. Jørgensen*, Bromme Mølle, og efter at slagteriet var opført, begyndte dette sin virksomhed den 25. november 1909 med direktør *Chr. Christensen* som daglig leder.

Bortset fra lidt uro om slagteriet kort tid efter dets start, hvilket bl. a. medførte, at direktør *Chr. Christensen* trak sig tilbage og blev efterfulgt af direktør *Chr. Emborg*, samt at gdr. *J. Chr. Larsen*, Fjenneslev, overtog formandsposten, kom slagteriet hurtigt ind i en støt og rolig udvikling, og slagtingerne steg jævnt. Fremgangen ses deraf, at medens der i 1907 var tegnet 575 andelshavere, så var dette tal steget til 2400 i 1936.

I 1919 og 1923 foretoges der nogle mindre

udvidelser, men efter en brand i begyndelsen af 1928, der således indtraf på et tidspunkt, hvor slagtingerne havde vist en meget stærkt opadgående linie, benyttede man lejligheden til at foretage ret omfattende udvidelser, idet der blev opført en ny bygning, hvori der indrettedes kreaturslagteri, pøsemageri, fedtsmelteri samt kontorer, hvilket gav muligheder for påkrævede udvidelser i det gamle bygningsanlæg. Året efter opførtes en kød- og benmelsfabrik.

Gennem de sidste 25 år er der sket store ændringer og udvidelser af virksomheden, der blev muliggjort ved erhvervelse af en stor nabogrund. I 1944 opførtes der her en kreatursamlestald, og i 1949-50 et nyt kreaturslagteri, samtidig med at der fandt en udvidelse sted af pøsemageri og folkestuer. I de følgende år tog man så fat på udbygningen af svineslagteriet, hvor der først toges fat på en udvidelse af kølerum, tilskæringsrum og drænplads, samtidig med at der blev indrettet kølerum til kreaturslagteriet. I de seneste år er der foretaget udvidelser af svinefoldene samt påbegyndt en udvidelse af slagtegang, tarmrenseri og fedtsmelteri, ligesom den forøgede beskæftigelse har krævet nye udvidelser af folkestuerne.

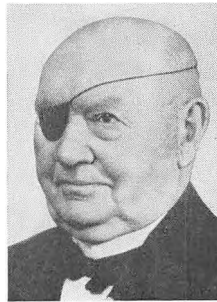
Foruden den egentlige baconproduktion er der gennem de senere år oparbejdet en betydelig omsætning i pøsefabrikken, men ganske særlig har denne virksomhed beskæftiget sig med opskæring af okse- og kalvekød, der dels kommer fra virksomhedens eget kreaturslagteri og dels indkøbes i kødbyen og andetsteds. Det er en meget betydelig omsætning, slagteriet har oparbejdet på dette område, og det har foruden at give forøget beskæftigelse tillige været en meget lukrativ forretning for slagteriet.

Slagteriet har gennem årene på forskellig måde deltaget i arbejdet for en forbedring af avlen. Der indkøbes således et betydeligt antal orner til udstationering, ligesom der ydes tilskud til konsulentvirksomheden, således at landbo- og husmandsforeningernes konsulenter uden vederlag står til disposition for slagteriets medlemmer. Endelig skal nævnes, at der inden for området findes 38 kårede besætninger med 327 søer, hvis afkom afprøves på en forsøgsstation, som drives sammen med Ringsted Andelsslakteri. 175 andelshavere har tilsluttet sig en svinekontrollforening, og der leveres fra disse producenter ca. 20.000 svin om året.

Efter at have været formand i 30 år trak gdr.

Fr. Jørgensen, Bromme Mølle

J. Chr. Larsen, Fjenneslev

Niels Hansen, Fuldbj

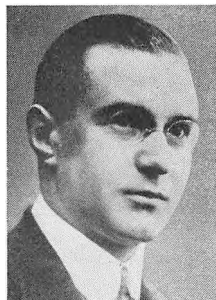
Otto Lawaetz, Pedersborg

Dir. Chr. Emborg

Dir. J. Mehlsen

Dir. J. P. Jensen

Dir. Albert Hansen

Dir. Hans Poulsen

J. Chr. Larsen, Fjenneslev, sig tilbage i 1941, og blev efterfulgt af gdr. Niels Hansen, Fuldbj, der i 1961 afløstes på formandsposten af gdr. Otto Lawaetz, Pedersborg.

I 1916 flyttede direktør Chr. Emborg til Esbjerg, og han efterfulgtes af direktør J. Mehlsen. Da denne i 1926 overtog posten som direktør for Slagelse Andelsslagteri, afløstes han af den hidtidige bogholder, J. P. Jensen. I 1932 overgik denne til Frederikssund Andelsslagteri, og han afløstes af direktør Albert Hansen, der ved sin død i 1953 blev efterfulgt af den nuværende direktør Hans Poulsen.

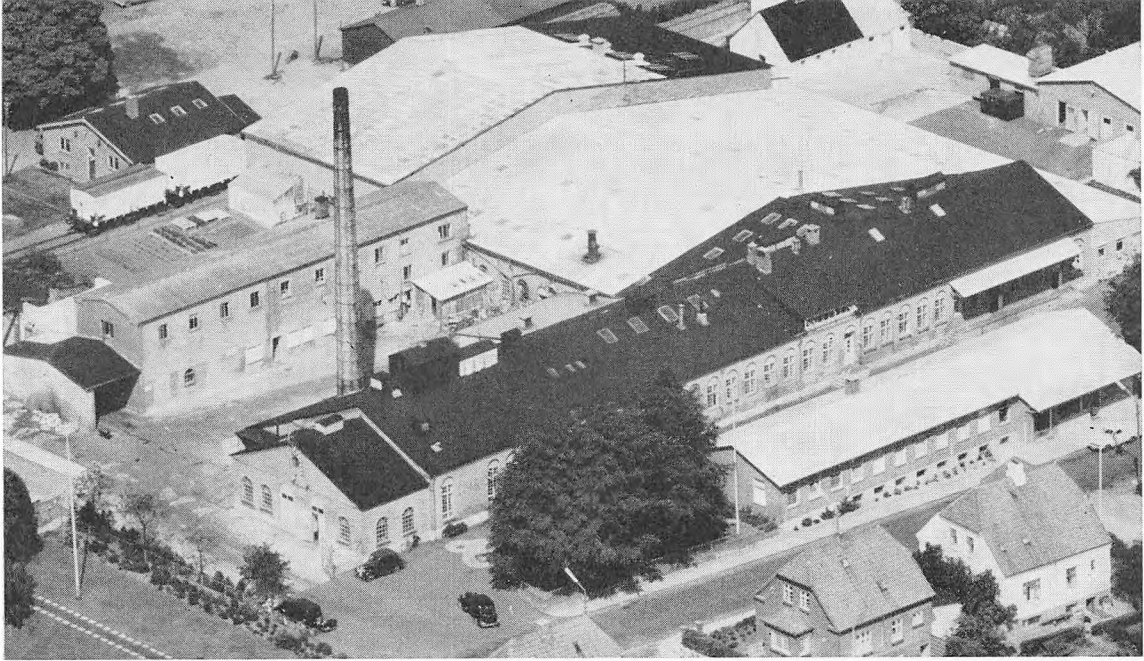
Omsætning (årligt gennemsnit):

Periode	Antal andels-havere	Modtagelsen af:			Beløb kr.
		Svin (alle kalender) sik.	Voksen kvæg sik.	Kalve, geder, får, lam, heste sik.	
1909-1915	1.000	15.750	-	678	1.340.000
1916-1920	1.500	11.750	363	1.278	2.400.000
1921-1930	1.900	45.170	422	2.084	6.100.000
1931-1940	2.100	54.925	1.299	5.108	5.900.000
1941-1945	2.250	24.450	1.807	4.686	7.130.000
1946-1950	2.300	32.200	2.339	4.455	11.925.000
1951-1955	2.330	70.500	2.307	5.197	29.960.000
1956-1960	2.385	88.000	3.987	3.700	40.130.000
1961	2.369	108.707	3.603	2.986	45.883.489

Aars og Omegns Andelsslagteri

Allerede omkring 1900 var der planer fremme om oprettelse af et andelsslagteri i Aars, men først i januar 1908 blev der, særlig efter tilskyndelse af daværende lærer Møller Madsen,

Aars, og med virksom støtte fra Aars by – også økonomisk – iværksat en tegning af svin. Med gdr. Chr. S. Eriksen, St. Binderup, som formand for det nedsatte udvalg lykkedes det trods modstand og mangel på mod hos adskillige at bringe sagen til en heldig løsning, så man den 23. januar 1909 kunne holde stiftende generalforsamling. Til formand valgtes gdr. Chr. S. Eriksen.

Som det fremgår af den statistiske oversigt, gik slagteriets udvikling jævnt og roligt fremad bortset fra krigsårene. Forskydningen i antallet af andelshavere omkring 1931 skyldtes oprettelsen af andelslagteriet i Nibe.

I 1935 opførtes særskilt kreaturslagteri med en kapacitet på indtil 500 kreaturer om ugen. I krigsårene 1940–45 blev det vedtaget at oprette en driftsfond, og slagteriet indtrådte som medlem af kødfoderfabrikken »Kronjyden« ved Randers.

Efter krigen begyndte en stærk udvikling – en naturlig følge af krigstidens materiale-mangel og stilstand – og den senere stærke stigning i svineproduktionen har holdt denne udvikling i gang siden. Foruden fremgangen i svineslagtingen har der også været en forøget tilgang af slagtekreaturer, og slagteriet har bl. a. deltaget i den eksport af slagtede kalve, som i de senere år har fundet sted til Italien.

I 1946 optoges slagteriet som medlem af *N. A. F. A.*, Nørresundby, og i 1950 oprettedes en overenskomst med kommunen om offentligt slagtehus. I 1951 købtes et areal af Aalborg Privatbaner, og man opførte en ny saltekælder og nye lokaler til personale og kødkontrol. En-

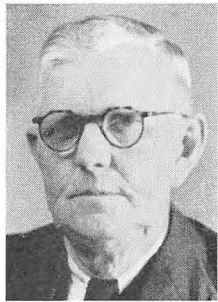
delig skal nævnes, at slagteriet har tilsluttet sig »Hudecentralen«, samt at det var medvirkende ved oprettelsen af »Jyske Andelslagteriers Konserverfabrik« i Brabrand. I de senere år er der bygget ny administrationsbygning, og de gamle kontorer er indraget i pølsefabrikken, ligesom der er opført et særskilt frysehus og bygget en etage på saltekælderen, og baconlageret er flyttet dertil. Iøvrigt er der i årenes løb gennemført adskillige andre udvidelser og rationaliseringer på flere områder, ligesom man har oprettet nye udsalg.

Avlsarbejdet har slagteriet deltaget i siden 1911 ved indkøb og udstationering af orner og ved tilskud til indkøb af so-materiale gennem husmandsforeningerne. Slagteriet finansierer en meget stor svinekontrollforening, og man har gennem et godt samarbejde med 6 ornecentraler højnet kvaliteten af egnens avlsdyr betydeligt. Der foretages hvert år kåring af avlsmaterialet hos egnens fremavlscentre og ornecentraler, og inden for »Svineavl for Aalborg Amt« har man medvirket ved oprettelsen af svineforsøgsstationen »Nordjylland« i Vestbjerg.

Som formand for bestyrelsen virkede gdr.

Chr. S. Eriksen, St. Binderup

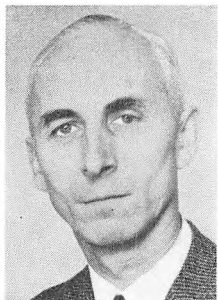
Anders Thomsen, Svoldrup

Kr. Vestergaard, Braulstrup

Dir. J. Jensen

Dir. G. Uhrbrand Nielsen

Chr. S. Eriksen fra starten i 1909 og helt til 1937, da han efterfulgtes af gdr. *Dahl Dahlsen*, Glerup. Ved dennes afgang i 1946 valgtes gdr. *Anders Thomsen*, Svoldrup til formand, og han beklædte posten indtil 1950, da han blev efterfulgt af den nuværende formand, gdr. *Kr. Vestergaard*, Braulstrup.

Direktør *J. Jensen* stod for den daglige ledelse i samfulde 38 år til 1947, da han efterfulgtes af den nuværende direktør, *G. Uhrbrand Nielsen*, forhen Ebeltoft Andelslagteri.

Omsætning (årligt gennemsnit):

Periode	Antal andels-havere	Modlagelsen af:				Beleb kr.
		Svin. (alle kate-gorier stk.)	Voksent kvæg og fedekalve stk.	Kalve, gerer, lår, lam, hestl. stk.		
1909-1915	1.600	20.000	-	-	2.490.000	
1916-1920	2.350	15.000	-	-	6.716.100	
1921-1930	3.250	52.000	-	-	5.325.800	
1931-1940	2.550	55.000	-	-	5.433.400	
1941-1945	-	27.000	-	-	5.423.400	
1946-1950	-	35.000	1.650	1.843	10.963.900	
1951-1955	-	76.000	3.149	1.358	23.464.900	
1956-1960	-	92.000	3.677	821	26.763.900	
1961	-	111.952	1.109	1.709	34.754.880	

Østvendssyssel Andels-Svineslagteri, Sæby

»Stålvejen blev lagt gennem Østvendssyssel i 1899, og med dampen oppe kørte man ind i det 20. århundrede. Egnen omkring jyske Aas gik en ny tid i møde. Driftige stationsbyer skød i vejret langs banen, befolkningen øgedes, landbrugsproduktionen forbedredes, og ploven

vandt stadige sejre i den uopdyrkede jord med plads for nye hjem. Knude for knude knyttedes de utallige bånd, der gjorde Østvendssyssel til et samlet hele. Da var det, *Østvendssyssel Andels-Svineslagteri* gik i støbeskeen«.

Således hedder det i slagteriets smukke jubilæumsskrift af 1936. Udgangspunktet for slagteriets tilblivelse blev et opråb fra en kreds af Sæbyborgere til egnens landmænd i 1907. Der loves her gratis grund, og man garanterer samme gennemsnitspris til fremtidige andels-havere som i Hjørring og Nørresundby, og det meddeles, at man vil foranledige læbæltet hævet, når slagteriet anlægges. Sluttelig indbydes

der til et møde om sagen den 15. april. Sjælen i dette var sagfører *Secher-Jensen*, og interessen fra byen blev vel modtaget hos landmændene. På det nævnte møde vedtoges det at søge slagteriet oprettet, og en måned senere afholdtes et nyt møde, hvor sagen var så vidt fremme, at der kunne vælges en foreløbig bestyrelse, hvis formand blev amtsrådsmedlem, proprietær *A. G. Lassen*, Hørbylund. Efter at der et par år var arbejdet for tilslutning til slagteriet, afholdtes *stiftende generalforsamling den 10. april 1909*, hvor proprietær *A. G. Lassen* valgtes til formand. Han måtte af helbredshensyn trække sig tilbage året efter og blev efterfulgt af godsejer *P. B. Scavenius*, Voergaard.

Slagteriet var færdigopført på dette tidspunkt, og den 5. januar 1911 begyndte det sin virksomhed med direktør *J. H. N. Skensved*, tidligere Ringsted, som daglig leder.

Slagteriet udviklede sig støt gennem de følgende år, og efter nedgangen i slagtingerne under den første verdenskrig nåede det i begyndelsen af trediverne en slagting på ca. 100.000 svin om året. Denne udvikling medførte, at der gentagne gange måtte foretages udvidelser og ombygninger. I 1922 opførtes

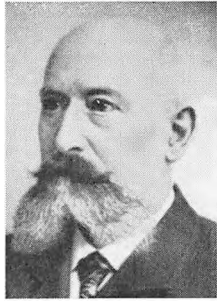
der således ny svalehal, fedtsmelteri og tarmrenseri, og atter i 1925, 1927 og 1933–34 blev der foretaget forskellige ret betydelige ombygninger.

Som noget specielt optog man allerede fra begyndelsen foruden slagting af svin og spædekulve tillige slagting af fedekulve og lidt senere endvidere slagting af større kreaturer. Til dette formål opførtes der i 1935 et selvstændigt kreaturslagteri.

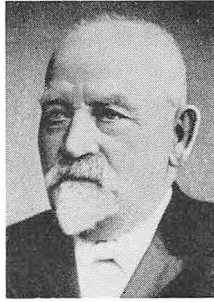
Gennem de sidste 25 år er der yderligere sket store ændringer og forbedringer i bygningsanlægget og den maskinelle installation, fremkaldt af den vældige udvikling, der har fundet sted inden for svineproduktionen og den tekniske udvikling. I 1937 fandt der en fornyelse sted af kraft- og køleanlægget samt af destruktionsanstalten, og i 1946 foretoges en udvidelse af kreaturslagteriet. Et helt nyt pølsemageri blev opført i 1949–50, og i årene siden er der foretaget udvidelser af de forskellige kølerum og drænrum, kontorerne er blevet ombygget, og der er igen foretaget forbedringer af kølesystemet samt indrettet et specielt opskæringsrum. Endelig er der gennem det sidste års tid opført nye folkerum.

*A. G. Lassen,
Hørbylund*

*P. B. Scavenius,
Voergaard*

*Chr. Jensen, Try
Vestergaard*

J. Jensen, Skølstrup

Fr. Bang, Hollet

Carl Rafn, Estrup

*And. S. Hedegaard,
Højsted*

*R. Mikkelsen,
St. Estrup*

H. Fabricius, Østmark

*H. Krogh Sørensen,
Hyllen*

Dir. J. H. N. Skensved

Dir. Edv. Sørensen

Slagteriets bestræbelser har først og fremmest grupperet sig om baconproduktionen, og der er opnået overordentlig fine resultater, både hvad angår kvalitet og tilskæringsvind, ikke mindst i kraft af det intensive avlsarbejde, der er udført, og som senere skal omtales. Men som allerede nævnt har også driften af kreaturslagteriet spillet en stor rolle, og de særlige forhold på denne egn, hvor der gennem mange år har fundet en betydelig opfedning sted af kalve, har givet store tilførsler, og slagteriets aktivitet på dette felt har været af stor betydning for egnen.

Allerede i 1911 begyndte slagteriet at udstationere gode orner, og i de forløbne 50 år er man nået op på det imponerende tal af 5300 orner ialt. Man har altid søgt at få fat i de orner, som netop havde de karakteregenskaber, der måtte forventes at give det gode slagteprodukt. Det har i denne forbindelse næppe været uden betydning, at direktør *Skensved* i sine unge dage tog landbrugskandidateksamen, og det er kendt langt uden for den lokale kreds, at han gennem særlige afregningssystemer, der først og fremmest tog sigte på at give producerne oplysning om fejlbygning ved svinene, har ydet en meget betydelig indsats til forbedring af kvaliteten. Foruden udstationering af orner ydes der på forskellige andre områder tilskud til avlsarbejdets fremme, og svinekontrollforeningerne er i stærk vækst og tæller nu ca. 400 medlemmer.

Slagteriet har gennem de 50 år haft følgende formænd:

Proprietær <i>A. G. Lassen, Hørbylund</i>	1910
Godsejer <i>P. B. Scavenius, Voergaard</i>	1910-1914
Landstingsmand <i>Chr. Jensen, Try Vestergaard</i>	1914-1916
Amtsrådsmedlem <i>J. Jensen, Skølstrup</i>	1916-1924
Proprietær <i>Fr. Bang, Holtet</i>	1924-1928

Husejer <i>Carl Rafn</i> , Estrup	1928–1932
Amtsrådsmedlem <i>And. S. Hede- gaard</i> , Højsted	1932–
Amtsrådsmedlem <i>R. Mikkelsen</i> , St. Estrup	1932–1938
Proprietær <i>H. Fabricius</i> , Øst- mark	1938–1956
Proprietær <i>H. Krogh Sørensen</i> , Hyllen	1956–

Gennem hele slagteriets levetid lige til 1. januar 1961 var direktør *J. H. N. Skensved* den daglige leder af virksomheden. Det er noget temmelig enestående, at en og samme mand kan stå for styret af en så omfattende virksomhed gennem så mange år, endda når det betænkes, at *Skensved* var kommet op i tyverne, før han gik slagterivejen, men ingen, der kender ham, vil påstå, at han ikke til sin sidste arbejdsdag var i fuld vigeur og omfattede den

virksomhed, han havde ledet gennem så mange år, med den mest levende interesse.

Som direktør *Skensveds* afløser blev antaget den hidtidige direktør ved Hurup Andelsslagteri, *Edu. Sørensen*.

Omsætning (årligt gennemsnit):

Periode	Andel- andels- havere	Modtagelsen af:			Beløb kr.
		Svin (alle kate- gorier) stk.	Voksne kvæg stk.	Kalve, geder, får, lam, heste stk.	
1911–1915	1.100	18.019	153	1.460	1.594.700
1916–1920	1.859	15.022	1.078	2.312	3.696.401
1921–1930	2.548	55.785	542	2.386	8.016.740
1931–1940	3.187	81.492	2.626	7.951	9.797.560
1941–1945	3.272	35.949	1.956	11.214	14.085.627
1946–1950	3.363	48.327	3.261	13.808	21.898.590
1951–1955	3.627	100.644	2.037	10.079	41.139.430
1956–1960	3.643	136.851	2.184	7.645	49.828.080
1961	3.648	169.685	2.202	6.838	58.003.728

Vejle og Omegns Andels-Svineslagteri

Allerede på et tidligt tidspunkt var der af *Philip W. Heymann* og *Justus Nathansen* oprettet et privatslagteri i Vejle, men med den stigende interesse for svineproduktionen omkring århundredskiftet opstod ganske naturlig tanken om oprettelse af et andelsslagteri. Dette førte til, at der i marts 1909 blev afholdt et møde på Vejle Højskolehjem, hvor man nedsatte et udvalg til at foretage den nødvendige agitation samt tegning af svin. I løbet af meget kort tid lykkedes det for udvalget at nå det fastsatte antal svin på 20.000 stk., så der den 2. juni 1909 kunne afholdes *stiftende generalforsam-*

ling i Vejle og Omegns Andels-Svineslagteri. Til slagteriets første formand valgtes proprietær *H. A. Møller*, Kornumgaard.

Indehaverne af privatslagteriet så selvsagt, hvilket minus oprettelsen af et andelsslagteri ville være for deres virksomhed, og de kræfter, der arbejdede for andelsslagteriet, var naturligvis lige så interesseret i at blive af med en konkurrent på stedet. Der førtes derfor nogle forhandlinger mellem de to parter, som førte til, at det ny andelsselskab overtog det bestående slagteri, og med den hidtidige leder af privatslagteriet, *Robert Eistrup*, som direktør begyndte andelsslagteriet sin virksomhed den 1. januar 1910.

Slagteriet nåede allerede det første år et betydeligt større antal svin end det ved tegningen fastsatte minimum, og de følgende år viste en støt fremgang. Det medførte, at der gentagne

gange måtte foretages udvidelser af anlægget. I 1927 byggedes der således salteri og ballerum, og i 1931 foretoges en større udvidelse.

På et tidligere tidspunkt havde man optaget slagtning af kreaturer og kalve, og i 1919 blev der uden for Vejle opført en destruktionsanstalt, som senere flyttedes til Løsning, hvor der blev bygget en moderne kødfoderfabrik. Som et af de første installerede slagteriet her et tørsmelteanlæg, der senere vandt indpas overalt.

Restriktionerne i trediverne og den efterfølgende verdenskrig medførte også her en tilbagegang i produktionen, men da der atter i slutningen af 1940'erne kom stigning i slagtingerne, påbegyndtes en udvikling, som i løbet af de følgende år omskabte slagteriet til en moderne opskærings- og konservesfabrik, hvor der praktisk talt ikke mere finder baconproduktion under den gamle form sted, men hvor hele slagtingen bliver oparbejdet under en eller anden særlig form.

Allerede i de sidste år af krigen drøftede man, når slagterifolk var samlede, fremtiden for slagterierne, og fra alle sider var man enig om, at der måtte ske en ændring i den fremtidige produktion, selv om de mere erfarne

mente, at baconproduktionen under den hidtidige form stadig ville blive hovedproduktet adskillige år fremover.

Imidlertid fandt efterkrigtidens nye tanker så god grobund hos Vejle, at man der efter krigens afslutning i hurtigt tempo tog de fornødne skridt til gennem erhvervelse af nye arealer med nybyggeri for øje og omlægning og udvidelse af såvel drifts- som salgsapparatet, at gennemføre den før omtalte strukturændring af virksomheden.

Således begyndte man efter afslutningen af den anden verdenskrig at modernisere og udvide de eksisterende bygninger. I 1954 købte slagteriet en nabogrund, hvorpå der først blev bygget en tre-etages folkerumsbygning, og det areal, der blev frigjort, toges ind til udvidelse af kølerumskapaciteten. Dernæst blev der bygget en ny moderne kontorbygning, og på den nye grund gik man derefter i gang med at opføre en vinkelformet fabriksbygning på ca. 2500 m² grundareal, hvor der i stue-etagen blev indrettet slagtegang med tilhørende fedt-smelteri og tarmrenseri samt et nyt moderne indrettet kreaturslagteri. På 1. sal blev indrettet fabriks pakkeri og lager for skinker, medens der

på hele 2. salen blev indrettet lagerlokaler for emballage. Endvidere opførtes et nyt frysehushus i tre etager med en kapacitet på 1000 tons. Samtidig fandt der en udvidelse af kedelcentralen sted, og der opførtes eget vandværk med en kapacitet på 600.000 m³ årligt. Yderligere blev der opført en lagerbygning med et gulvareal på 5000 m² på et lejet areal ved havnen.

Sideløbende med dette omfattende nybygningsprogram blev de eksisterende lokaler istandsat, efterhånden som de blev frigjort. Virksomheden blev desuden monteret med moderne maskiner, og der blev gennemført automatik under arbejdsgangen, hvor det var muligt. Slagteriets grund udgør nu 30.000 m², og det bebyggede etageareal ligeledes 30.000 m².

I årene op til 1950 udvidede man den før krigen igangsatte produktion af konserver, men først efter ophævelsen af restriktionerne i slutningen af 1949 kom der virkelig gang i produktionen. Der blev lagt an på at udbygge virksomheden på en sådan måde, at der var mulighed for at forædle alle dele af grisen. I løbet af halvtredserne steg produktionen af kødkonserver og tilberedte svinekødsprodukter så stærkt, at man fra 1958 helt ophørte med at fremstille baconer. Virksomheden er indelt i forskellige hovedafdelinger, hvoraf afdelingen for fremstilling af skinker og forender er den største. Afpudset fra opskæringen oparbejdes i småkonserverafdelingen til forskellige arter af farsvarer.

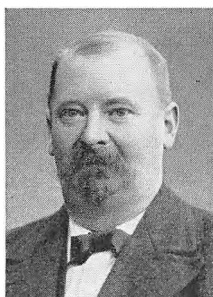
Som den første fabrik i Europa anskaffede slagteriet amerikanske maskiner til fremstilling af bacon i skiver, der pakkes i såvel dåser som plasticposer.

Til belysning af udviklingen skal oplyses, at medens arbejdere og funktionærer i 1939 udgjorde 129, beskæftiges der i 1961 ca. 1350 personer.

Slagteriet modtager de fleste dyr, der slagtes i kreaturslagteriet, fra andelshaverne, men derudover købes der et betydeligt antal på de omkringliggende markeder. Af produktionen

fra kreaturslagteriet anvendes en del i konserverfabrikationen, men tillige eksporteres der meget, dels til det europæiske og dels til oversøiske markeder. En del kød oparbejdes i portionspakninger og dybfryses for salg direkte til forbrugere.

Produktionen sælges gennem eget salgsskema, som er opbygget dels på kontoret i Vejle og dels gennem den salgsorganisation, der ef-

P. Wistoft, Anesminde

J. P. Jensen, Gl. Sole

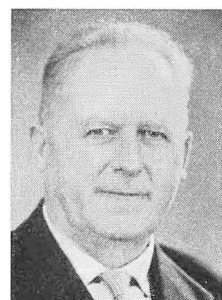
J. Jørgensen, Hvejselgaard

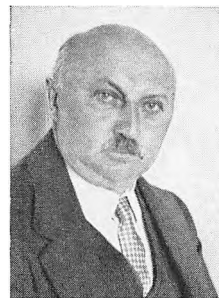
Oluf Nielsen, Dalby

Jakob Grøndal, Sejrup, Thyregod

Alfred Jensen, Bredalgaard

Dir. Hans Meinertz

Dir. P. B. Johansen

terhånden dækker de mere end 100 markeder, som slagteriet sælger sine produkter til. På hovedkontoret opdeles markederne regionalt, således at de forskellige afdelinger hver især behandler forskellige markeder. Derudover råder man over en reklameafdeling og en forsendelsesafdeling. Salgsapparatet i udlandet består dels af agenter og importører i de forskellige lande og dels af egne kontorer. Sådanne findes i England, U.S.A. og Sverige. Desuden rejser slagteriets medarbejdere regelmæssigt ud til de forskellige kontinenter for herigennem at udbygge forbindelserne og opnå kontakt med kundekredsen. Eksporten beløb sig i 1956 til et beløb af 40 mill. kr., og i 1961 regner man med at nå op på 140 mill. kr. Slagteriets eksport foregår under firmanavnet *Tulip Brand Factory, Cooperative Meat Packers*.

Slagteriet råder over en stab af ingeniører og arbejdsstudie-teknikere, som dels udarbejder planer for ombygning og nyindretning og dels tilrettelægger og forbedrer arbejdsprocessen samt gennemfører rationalisering af arbejdet og produktionen. Slagteriet har endvidere en afdeling for produktudvikling, ligesom der naturligtvis er knyttet et laboratorium til slagteriet. Endelig skal nævnes, at slagteriet i vid udstrækning selv uddanner sit personale dels gennem intern undervisning og dels i samarbejde med *Slagteriernes Forskningsinstitut* og *Jydsk Teknologisk Institut*.

I 1933 påbegyndtes et kårings- og forsøgsarbejde i samarbejde med Andelsslagteriet i Grindsted samt Landbo- og Husmandsforeningerne inden for de to slagteriernes område. Forsøgsarbejdet var fra 1933 til 1957 tilknyttet forsøgsstationen *Haraldskjær*. Siden 1957 er forsøgene afholdt af kvægavlforeningernes

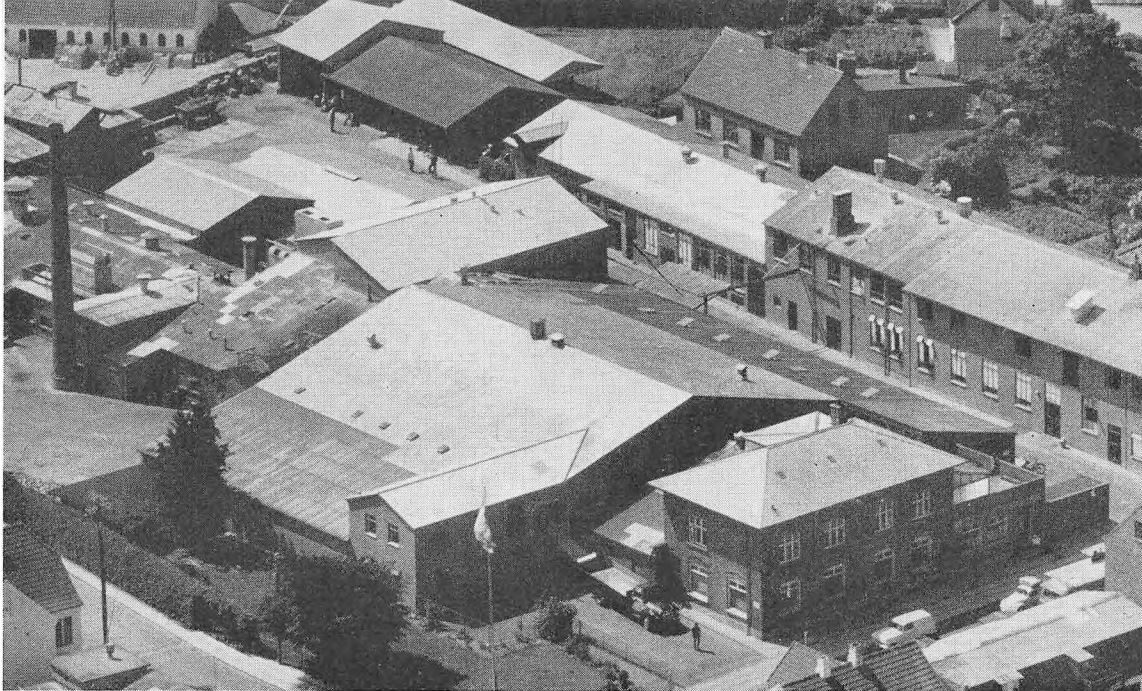
forsøgsstation *Ammitsbøl Skovgaard*, hvor der er plads til ca. 300 grise. Der findes inden for området 32 fremavlssteder og 27 ornecentraler, der kontrolleres af slagterierne.

Proprietær *P. Wistoft*, Anesminde, Jelling, var formand indtil 1911, da han afløstes af *gdr. Jens Pedersen*, Bredstengaaarde, som i 1913 efterfulgtes af amtsrådsmedlem *J. P. Jensen*, Gl. Sole, der fungerede til 1928. Proprietær *J. Jørgensen*, Hvejselgaard, var derefter indehaver af formandsposten, indtil han i 1939 afløstes af *gdr. Oluf Nielsen*, Dalby. Ved dennes afgang i 1946 valgtes *gdr. Jakob Grøndal*, Sejrup, Thyregod, der i 1960 efterfulgtes af den nuværende formand, *gdr. Alfred Jensen*, Bredalgaard.

Slagteriet første direktør, *Robert Eistrup* afgik i 1913 og efterfulgtes af direktør *S. Møller*. Denne fungerede indtil 1917, da han afløstes af direktør *Hans Meinertz*, der var slagteriets direktør i 28 år til 1945, da han efterfulgtes af den nuværende direktør, *P. B. Johansen*. I 1960 udnævntes *M. A. Rygård* som underdirektør.

Omsætning (årligt gennemsnit):

Periode	Antal andels-havere	Svin (alle kategorier) stk.	Modtagelsen af:			Beløb kr.
			Vokseni kvæg stk.	Kalve, geder, får, lam, heste stk.		
1910-1915	3.405	45.687	2.430	3.503	3.600.000	
1916-1920	4.424	24.347	3.954	2.277	5.400.000	
1921-1930	6.119	101.134	3.719	5.927	14.150.000	
1931-1940	6.329	136.716	8.789	18.569	16.000.000	
1941-1945	6.146	43.498	4.400	15.631	16.500.000	
1946-1950	6.042	51.973	4.343	15.930	22.000.000	
1951-1955	6.053	143.481	5.809	18.742	55.000.000	
1956-1960	6.024	196.313	8.222	19.306	105.000.000	
1961	5.955	262.137	12.347	21.531	165.000.000	

Brønderslev Andelsslagteri

Da man omkring 1880 begyndte at arbejde med planerne om at få oprettet et andelsslagteri i Vendsyssel, var Brønderslev også på tale som hjemsted, men det blev Hjørring, der gik af med sejren, og der skulle hengå adskillige år, før arbejdet for at få oprettet et slagteri i Brønderslev blev taget op, idet det først skete i 1906.

Land og by stod sammen i disse bestræbelser, og med proprietær *H. V. Møller*, Kornumgaard som formand blev der nedsat et udvalg, som førte sagen igennem med afholdelse af møder og tegning af svin – antallet blev ansat til mindst 12.000 stk. – så der kunne afholdes *stiftende generalforsamling den 20. november 1909*. Til formand valgtes proprietær *Chr. Pedersen*, Gl. Buurholt, der på et tidligere tidspunkt havde afløst proprietær Møller som formand for udvalget. Til leder af virksomheden

blev antaget tidligere bogholder *L. Madsen*, Svendborg, og den 1. januar 1911 kunne slagtingerne begynde.

Som det fremgår af den statistiske oversigt, gik virksomheden støt fremad dog med de svingninger, som krigs- og efterkrigstiden medførte. De store slagtinger omkring 1930 stillede krav om mere plads, og der blev da foretaget omfattende udvidelser, som gav gode økonomiske resultater. Slagting af kreaturer og kalve blev optaget. Efter henstilling fra ministeriets side blev der opført en særlig bygning til dette formål.

Hovedvægten blev iøvrigt lagt på fremstilling af bacon, og slagteriet opnåede overordentlige gode resultater bl. a. med hensyn til et lille baconsvind, et særkende, som i særlig grad knytter sig til slagterierne nord for Limfjorden.

Udbygning og modernisering af virksomheden har iøvrigt altid haft ledelsens store opmærksomhed, og disse har fundet sted i takt med de forøgede slagtinger. Der er gennem årene gentagne gange foretaget betydelige udvidelser i pøsemageri, tarmrenseri, butikker og kontorer, ligesom man på et tidligt tidspunkt

indførte hurtigkøling, en foranstaltning, der har været medvirkende til de gode driftsresultater, som slagteriet har kunnet fremvise.

Avlsarbejdet er ophjulpet ved udstationering af orner fra statsanerkendte avlscentre, ligesom det øvrige avlsarbejde i amtet er støttet med tilskud fra slagteriet. Resultatet er da også blevet en mærkbar fremgang i kvaliteten.

Det er meget få skifter, der har fundet sted inden for ledelsen, hvilket giver et udtryk for den stabilitet, der har været i arbejdet om slagteriet. Proprietær *Chr. Petersen, Gl. Buurholt*, fungerede som formand til sin død i 1933, da han efterfulgtes af gdr. *S. A. Søndergaard, Filholm*, der ligeledes var formand til sin død i 1957. Som hans afløser blev valgt den nuværende formand, gdr. *Laurits Olesen, Kraghede*.

Som noget ret enestående stod direktør *L. Madsen* for den daglige ledelse gennem mere

end 50 år, indtil 1. januar 1961, da han efterfulgtes af den nuværende direktør, *C. Behrens*.

Periode	Omsætning (årligt gennemsnit):		
	Modlagelsen af:		Beløb kr.
	Svin (alle kate- gorier) stk.	Voksent kvæg og kalve stk.	
1911-1915	24.000	1.600	2.091.000
1916-1920	17.000	1.600	3.035.000
1921-1925	34.000	1.100	5.812.000
1926-1930	51.000	800	5.361.000
1931-1935	64.000	3.100	5.409.000
1936-1940	46.000	3.600	5.990.000
1941-1945	19.000	4.400	5.103.000
1946-1950	30.000	6.000	9.736.000
1951-1955	63.000	6.000	20.056.000
1956-1960	91.000	4.900	26.378.000
1961	110.597	4.471	47.354.590

*Chr. Pedersen,
Gl. Buurholt*

*S. A. Søndergaard,
Filholm*

Laurits Olesen, Kraghede

Dir. L. Madsen

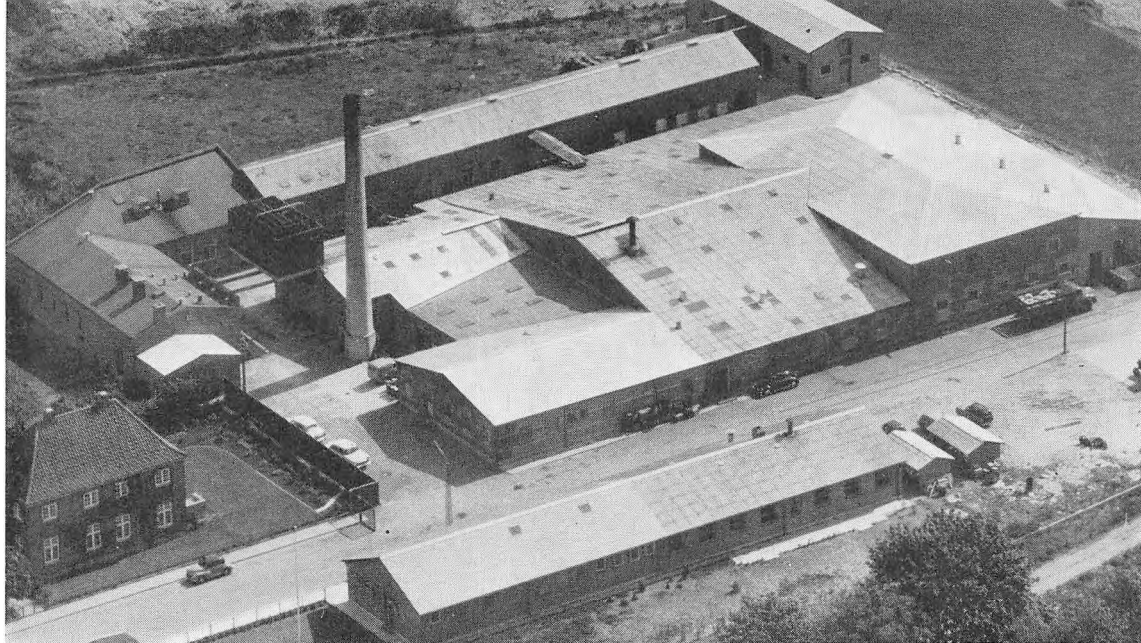

Dir. C. Behrens

Hadsten og Omegns Andels-Svineslagteri

I årene omkring 1910 med den stigende interesse for svineproduktionen fremkom tanken om oprettelse af et andelssvineslagteri for Had-

stenegnen, og særlig på foranledning af restauratør *Holst* blev der afholdt et møde til drøftelse af spørgsmålet. På dette blev der givet udtryk for tilfredshed med de hidtidige slagteriforbindelser, men man indså dog, at der kunne opnås visse besparelser og andre fordele ved at råde over et lokalt slagteri. På denne baggrund nedsattes der et udvalg med godsejer *Brask, Haraldsmark*, som formand til at agitere

for planen samt foretage tegning af svin blandt egnens svineproducenter. Dette arbejde gav så godt resultat, at der den 19. december 1911 kunne afholdes stiftende generalforsamling i *Hadsten og Omegns Andels-Svineslagteri*, hvor forpagter *R. Z. Ohm*, Hadsten, valgte til formand for selskabet.

På en grund indkøbt ved jernbanestationen opførtes slagteriet i løbet af 1912, og den 26. november d. å. begyndte det sin virksomhed. Som direktør var forinden antaget Esbjerg Svineslagteri's hidtidige bogholder, *Th. Rasch*.

Slagteriet var kun kommet godt i gang, da den første verdenskrig udbrød og for adskillige år reducerede svineproduktionen stærkt. Først da man nåede godt ind i 1920'erne, bar det atter fremad, og under den store produktion omkring 1930 nåede man op på at modtage ca. 100.000 svin om året.

Tredivernes restriktioner med svinekortene og de efterfølgende krigsår bragte igen en stilstand, hvor al videre udvikling var umuliggjort, men da den store hjælp fra USA i slutningen af 1940'erne begyndte at vise sine virkninger, gik produktionen atter fremad i stærkt tempo. Den stigende svineproduktion i forbindelse

med den tekniske udvikling, som havde fundet sted, kom til at præge udviklingen gennem 1950'erne også for denne virksomhed, og i årene 1952–61 blev der foretaget en udbygning, som helt ændrede det oprindelige anlæg. I 1952 blev der i en nyopført bygning indrettet pølsemageri, og et par år senere købte slagteriet af Hadsten Mølle, et areal, hvorpå der opførtes nye folkestuer samt ny administrationsbygning. I 1959 blev tarmrenseriet og ekspeditionslokalet udvidet og moderniseret, og samtidig blev der indrettet nyt kølerum for »plucks« og til ekspeditionen. Endvidere blev der opført et frysehús samt indrettet nye kontorer til dyrlægekontrollen og et laboratorium. I 1960 er der bygget nye svinefolde og kreaturstald samt indrettet rum til konfiskater og til huder. Endelig er der i 1961 indrettet ny saltkælder og foretaget en udvidelse af drænrummet.

Samtidig med disse omfattende ombygninger og udvidelser er der installeret nye maskiner overalt i slagteriet, bl. a. nye kølemaskiner og ny dampkedel, og det gamle jævnstrømsanlæg er udskiftet med vekselstrømsystem.

Slagteriet er medlem af konserverfabrikken

J.A.K.A. i Brabrand og fremstiller således ikke selv konserver, men i pøsemageriet finder der en ret omfattende produktion sted, dog hovedsagelig af varer til hjemmemarkedet.

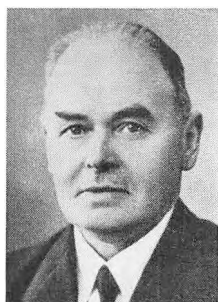
Til kvalitetsfremmende formål foretager slagteriet udstationering af orner til såvel enkelte andelshavere som til de 6 ornecentraler der findes inden for området, og slagteriet er med-ejer af forsøgsstationen *Midtjyden* i Rødkjærsgade. Endelig findes der inden for slagteriets opland nogle svinekontrollforeninger, som har god tilslutning fra andelshaverkredsen.

I 1928 afgik slagteriets første formand, forpagter *R. Z. Ohm*, ved døden, og hans afløser blev gdr. *Th. Thomsen*, Vithen, der varetog formandsposten indtil 1931, da han efterfulgtes af sognefoged *Erh. Hansen*, Lyngaa. Denne trak sig tilbage i 1950 og afløstes af sognefoged, husmand *Søren Overgaard*, Søften, der dog allerede i 1951 bad sig fritaget for hvervet på grund af sygdom. Han efterfulgtes af den nuværende formand, gdr. *Nydam Jensen*, Nydamsgaard, Hadsten.

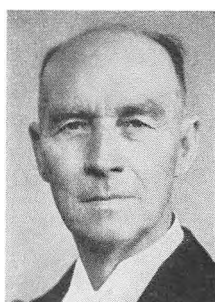
Direktør *Th. Rasch* stod for den daglige ledelse af virksomheden i 41 år til 1953, da han trak sig tilbage og blev afløst af den nuværende direktør, *Per M. Bertelsen*.

R. Z. Ohm, Hadsten

Th. Thomsen, Vithen

Erh. Hansen, Lyngaa

Søren Overgaard, Søften

Nydam Jensen, Hadsten

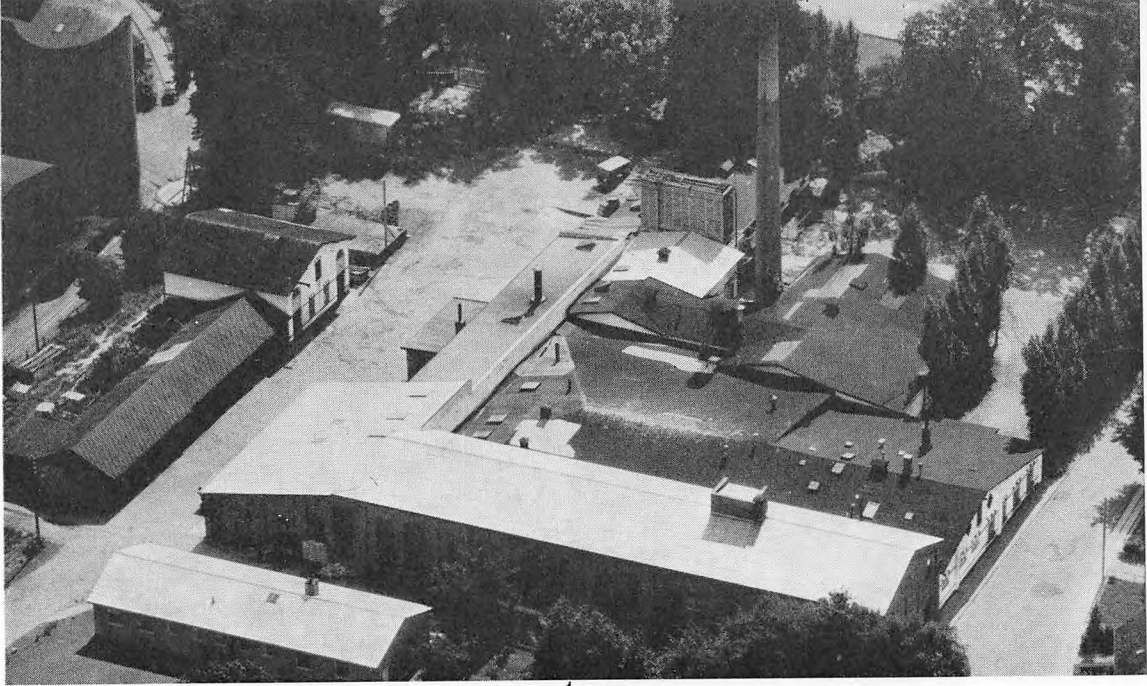
Dir. Th. Rasch

Dir. Per M. Bertelsen

Omsætning (årligt gennemsnit):

Periode	Antal andelshavere	Modlagelsen af:			Beløb kr.
		Svin (alle kategorier) stk.	Voksen kvæg stk.	Kalve, geder, får, lam, heste stk.	
1912-1915	683	16.021	43	287	1.354.201
1916-1920	1.280	10.336	501	669	1.999.021
1921-1930	1.994	49.352	169	2.653	6.092.858
1931-1940	2.078	51.160	829	6.853	5.202.863
1941-1945	1.957	12.914	364	4.287	3.674.843
1946-1950	1.932	22.063	399	4.064	7.540.655
1951-1955	1.941	54.234	246	4.251	19.014.855
1956-1960	2.066	77.857	156	1.125	26.998.906
1961	2.037	98.506	166	919	31.000.000

Skjelskør og Omegns Svinelagteri Andelselskab

I året 1911 påbegyndtes der et arbejde for oprettelse af et andelslagteri på Skjelskøregnen. Dette resulterede i, at der den 5. januar 1912 kunne afholdes *stiftende generalforsamling*, hvor man valgte gdr. *Jens Olsen*, Egeslevmagle, til formand.

Det nystiftede selskab overtog det stedlige privatslagteri og sidst i marts 1912 påbegyndtes virksomheden under navnet *Skjelskør og Omegns Svinelagteri Andelselskab*. Som daglig leder af slagteriet blev antaget direktør *C. Flach*, der dog kun virkede en kort tid, idet han i 1913 afløstes af direktør *Harald Aagaard*, og denne beklædte stillingen til 1916, da han efterfulgtes af direktør *A. Mogensen*, som efter kun to års virke i 1918 afløstes af direktør *C. Christensen*.

Da bygningerne var ret gamle ved overtagelsen, måtte man foretage nogle ombygninger, og flere gange senere foretoges der udvidelser i takt med den stigende svineproduktion. I 1932 fandt der således en omfattende ombygning sted, og der blev ved den lejlighed indrettet et tørmeltningsanlæg.

Med det begrænsede område, der betjenes af slagteriet, som mod vest afgrænses af Storebælt og iøvrigt ligger forholdsvis nær ved naboslagterierne, kunne man ikke forvente de store tilførsler af svin, men slagteriet har gennem årene betjent sit opland godt, og det har fulgt med i udviklingen, så man i dag råder over et forholdsvis vel indrettet og moderne slagterianlæg. Dette er sket gennem forskellige udvidelser og ombygninger i løbet af de sidste 25 år. De forskellige lokaler i selve slagteriet er blevet ombygget, og det er nu forsynet med tidssvarende kølerum og køleanlæg. Der er tillige blevet opført nyt dyrlægekantor og laboratorium, ligesom der har fundet en udvidelse sted af pøsemageriet, kantine og folkestuer samt af kontorerne. De tekniske hjælpemidler, som udviklingen har ført med sig, er blevet anskaffet

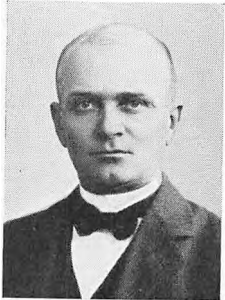
Jens Olsen,
Egeslevmagle

M. P. Hansen,
Mindeshoved

Martin Andersen,
Lundby

Chr. Hansen, Tystofte

Gunnar Jespersen,
Maglegaard

Niels Sorensen, Neble

Kr. Pilegaard Larsen,
Lundby

Dir. C. Flach

Dir. Harald Aagaard

Dir. Carl Christensen

Dir. Gunner Lisner

i den udstrækning man har fundet det formåls-
tjenlig i forhold til slagteriets kapacitet. Frem-
deles er der købt en hjørneejendom på et godt
beliggende strøg i byen, og denne er ombygget
og indrettet til en i alle henseender moderne
butik. Endelig er der i 1960-61 indrettet to
nye rum for hurtigkøling samt et tilskærings-
rum, ligesom der er foretaget forskellige andre
forbedringer.

Inden for ledelsen har man altid haft
forståelsen af, hvilken betydning avlsarbejdet
havde, og der er gennem årene foretaget ad-
skilligt for at fremme kvaliteten. I samarbejde
med de forskellige landbrugsorganisationer i
Vestsjælland blev der i 1926 oprettet en for-
søgsstation i Gerlev. Denne blev i 1931 flyttet
til Grønhøjgaard, hvor den havde til huse ind-
til 1959, da slagterierne i Slagelse og Skelskør
selv byggede en forsøgsstation beliggende sam-
mesteds, men på egen grund, købt fra Grøn-
højgaard. Denne drives som de tidligere, der var
indrettet på private ejendomme, af slagterierne
i samarbejde med landbrugsorganisationerne.
I 1951 oprettedes der en udvidet fodringsvej-
ledning, hvis opgave det var gennem foredrag
og demonstrationsfodring hos medlemmerne
at fremme den mest hensigtsmæssige fodring.
Fremdeles skal nævnes, at der i 1956 blev op-
rettet en svinekontrollforening, hvis medlemstal

Omsætning (årligt gennemsnit):

Periode	Antal andels- havere	Modtagelsen af:			Beløb kr.
		Svin (alle kale- gorier) stk.	Voksenl kvæg stk.	Kalve, geder, får, lam, heste stk.	
1912-1915	810	14.036	-	328	1.242.646
1916-1920	1.036	9.860	141	669	1.724.973
1921-1930	1.217	31.374	105	1.450	4.133.982
1931-1940	1.436	37.960	482	2.899	4.009.239
1941-1945	1.387	14.859	623	2.373	3.885.861
1946-1950	1.425	16.486	553	1.995	5.506.724
1951-1955	1.410	33.921	445	1.635	11.214.919
1956-1960	1.430	41.568	510	912	12.641.133
1961	1.264	49.369	889	924	15.000.000

siden starten er forøget fra 30 til 150 producenter. Til fremme af omsætningen af gode avlsdyr blev der i 1953 påbegyndt afholdelse af auktioner, men disse er siden erstattet af en anvisning og et salg på auktionsvilkår gennem svineavlskonsulenten.

Gdr. *Jens Olsen* var formand for slagteriet indtil 1924, da han efterfulgtes af gdr. *M. P. Hansen*, Mindeshoved, der beklædte posten indtil 1933. Han blev afløst af gdr. *Martin Andersen*, Lundby, som afgik ved døden i 1936, hvorefter gdr. *Chr. Hansen*, Tystofte, var for-

mand indtil 1940, da proprietær *Gunnar Jespersen*, Maglegaard, afløste ham. Ved dennes afgang i 1946 overtog gdr. *Niels Sørensen*, Neble, formandsposten, som han var indehaver af, indtil han i 1961 blev afløst af den nuværende formand, gdr. *Kr. Pilegaard Larsen*, Lundby.

Direktør *C. Christensen* varetog den daglige ledelse af slagteriet i 40 år, indtil han ved sin død i 1958 efterfulgtes af direktør *Gunner Lissner*, der gennem mange år forud havde været slagteriets bogholder.

Bjerringbro Andels-Svineslagteri

Også i Bjerringbro var det den lokale landboforening, som tog det første skridt til at få oprettet et andelsslagteri. Sammen med borgere i Bjerringbro fik foreningen nedsat et udvalg med gdr. *Niels S. Tulstrup*, Nr. Tulstrup, som formand til at arbejde for sagen og foretage tegning af et tilstrækkeligt antal svin. Den 11. januar 1912 kunne der afholdes stiftende generalforsamling for *Bjerringbro Andels-Svineslagteri*, hvis formand blev gdr. *N. S. Tulstrup*. Til direktør antoges den daværende bogholder ved slagteriet i Nykøbing F. *Sigurd Bech*.

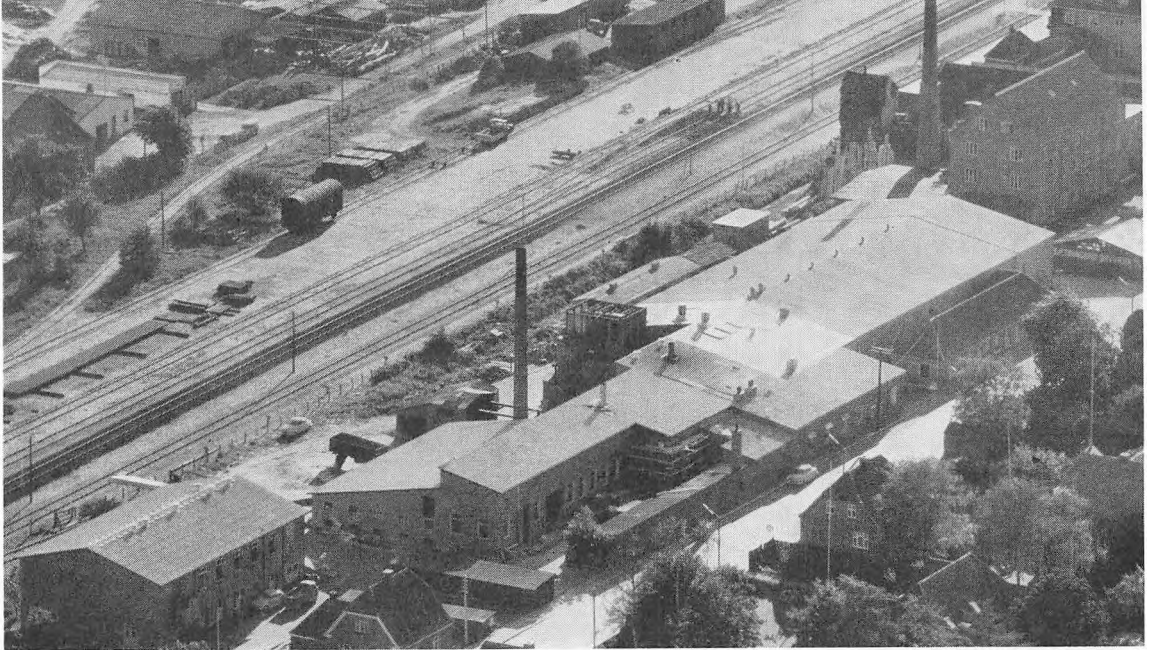
Arbejdet med opførelsen af slagteriet blev fremmet så meget, at man kunne begynde slagtingerne i oktober 1912.

Da den første verdenskrig kom lidt på afstand, og tilførslerne igen tog til, blev det nødvendigt at foretage udvidelser, og sådanne fandt sted i 1922, 1927 og 1930. Ved den sidste

udvidelse blev der bl. a. opført ny direktørbolig, og i 1935 opførtes et nyt kreaturslagteri med tilhørende stald. Slagteriet indrettede ligeledes egen kød- og benmelsfabrik, og som et specielt træk for slagteriet skal nævnes, at dette straks fra begyndelsen lod alle svin afhente hos leverandørerne med samlervogne, og dette er fortsat gennem årene, men foregår naturligvis nu med lastbiler.

Gennem den sidste halve snes år er der foretaget en gennemgribende modernisering af hele slagteriet, så det i dag står som en moderne velindrettet virksomhed, der kan behandle produktionen på den mest hensigtsmæssige måde. Der findes således bl. a. automatisk fremføring gennem slagtegangen lige fra stikfold til kølerum.

I 1957 blev der bygget nyt kreaturslagteri, hvori der årlig slagtes ca. 12.000 dyr, hovedsagelig fedekalve til eksport. I forbindelse med kreaturslagteriet er der indrettet et fryserum med plads til ca. 50 tons varer. Tidligere fandtes der ikke nogen pølsefabrik, men i 1958 blev der opført en sådan, der nu beskæftiger 30 mand. Endelig er der købt en ejendom på »Strøget«, hvortil udsalget, som tidligere lå på

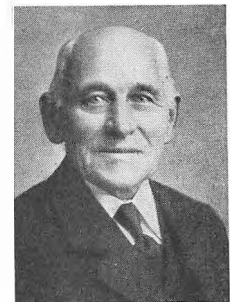
slagteriet, nu er flyttet. Denne flytning gav muligheder for en påkrævet udvidelse og modernisering af kontorlokalerne.

Slagteriet drev i mange år sammen med naboslagterierne forsøg med svin på Vejballegaard, men forsøgene er nu flyttet til *Midtjyden*, som slagteriet er medejer af. Kvaliteten søges iøvrigt fremmet gennem udstationering af orner indkøbt fra statsanerkendte avlscentre samt ved støtte til svinekontrollforeninger. Den

Omsætning (årligt gennemsnit):

Periode	Antal andelshavere	Slagninger af svin 1.000 stk.	Beløb 1.000 kr.
1913-1915	1.215	13	1.128
1916-1920	1.710	10	1.643
1921-1930	2.607	36	4.737
1931-1940	2.626	61	6.199
1941-1945	2.428	24	5.670
1946-1950	2.465	32	10.255
1951-1955	2.508	77	24.322
1956-1960	2.359	103	34.580
1961	2.332	127	48.018

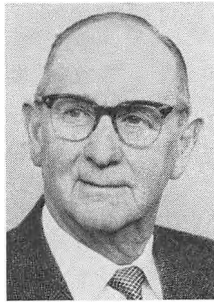
Slagtning af kreaturer og kalve har været næsten udelukkende spædekcalve indtil 1957, herefter har det gennemsnitlig været 550 kreaturer, 10.934 kalve, 330 spædekcalve, 186 heste, får m. m.

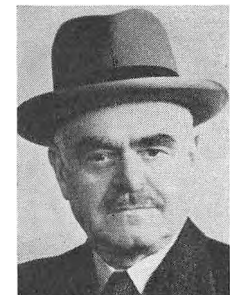
Niels S. Tulstrup,
Nr. Tulstrup

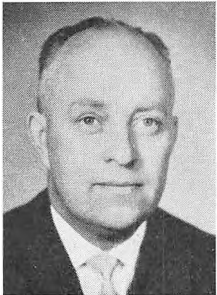
R. Møller, Herkegaard

Jørgen Pedersen, Højholt

Dir. Sigurd Beck

Dir. Viggo Nielsen

første af disse blev stiftet på Bjerringbroegnen på foranledning af slagteriets lokale revisor, konsulent *L. J. Nielsen*, Gjerning, der på grundlag af demonstrationsbrugenes gode resultater tog initiativet til oprettelse af den første svinekontrollforening. At dette banebrydende arbejde har haft betydning ses deraf, at der nu findes ca. 280 assistentkredse med ca. 16.000 svineproducenter ud over landet.

Inden for formandsskabet er der sket føl-

gende ændringer gennem årene. 1919 afløstes den første formand *Niels S. Tulstrup* af gdr. *Rs. Møller*, Herkegaard, der beklædte posten i 25 år til 1944, da han efterfulgtes af gdr. *Jørgen Pedersen*, Højholt, der stadig er formand.

Efter 42 års virke som direktør for slagteriet trak *Sigurd Bech* sig i 1954 tilbage og blev efterfulgt af den nuværende direktør, *Viggo Nielsen*.

Viborg Andels-Svineslagteri

I 1897 oprettedes i Viborg et privatslagteri med borgere i byen og landmænd fra egnen som aktionærer, men som følge af økonomiske vanskeligheder afstod man det i 1902 til *A/S J. D. Koopmann*, der drev slagteriet indtil 1912. I dette år var der af *Viborg Amts landøkonomiske Forening* blevet nedsat et udvalg med hofjægermester *Age Krabbe*, Hald, som formand til at arbejde for oprettelsen af et andelsslagteri. Udvalget arbejdede så energisk for sagen, at der i løbet af knapt to måneder var tegnet ca. 22.000 svin. Viborg by havde givet tilsagn om et kontant tilskud på 20.000 kr., når der var tegnet 20.000 svin, og der var således skabt basis for oprettelsen af slagteriet.

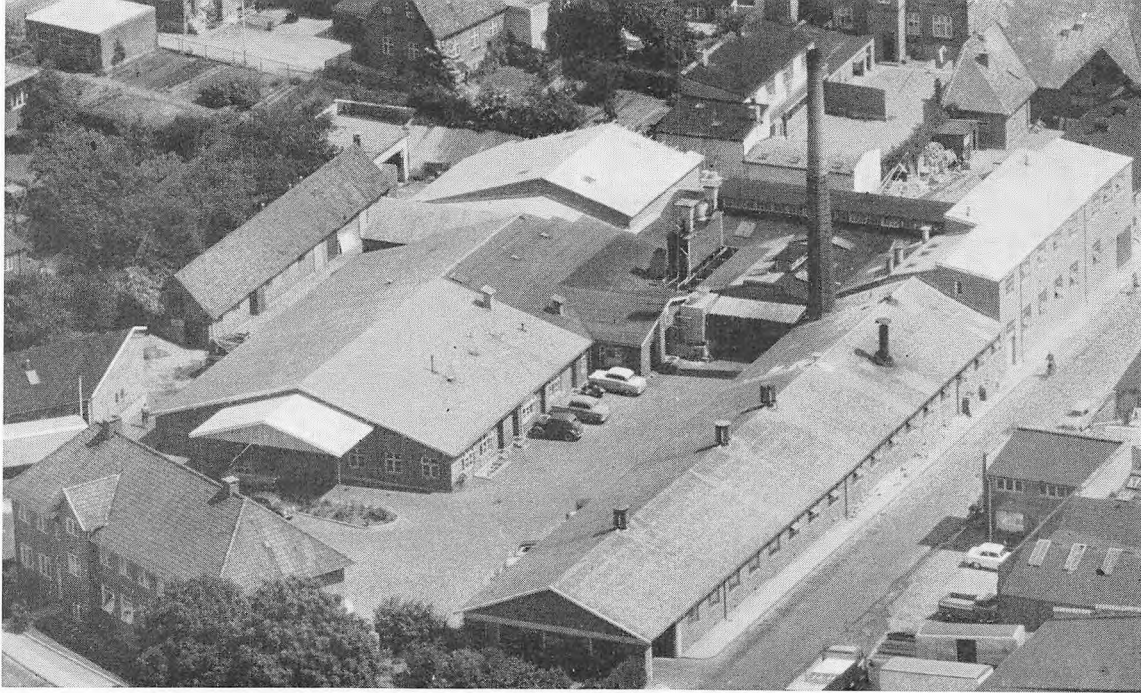
Da privatslagteriet ikke gerne så et andelsslagteri på stedet, og man fra den anden side også helst ville være den private konkurrent kvit, blev der indledt forhandlinger om overtagelse af slagteriet. Resultatet blev, at man købte privatslagteriet og overtog det den 15. april 1912. Til formand for det nye andelsselskab valgtes gdr. *J. Vesterby*, Løvel. Virksomheden fortsatte under den hidtidige ledelse, så-

ledes at direktør *C. E. Godskesen* blev andelsslagteriets første direktør.

Gennem de første årtier af slagteriets levetid blev der, efterhånden som forholdene krævede det, foretaget udvidelser og forbedringer af virksomheden, og et mindre kreaturslagteri blev knyttet til den. Den store produktion af svin omkring 1930 stillede krav om større kapacitet, og der blev i disse år foretaget tilbygninger til fedtsmelteri, tarmrenseri samt kedel- og maskinhus.

De unormale forhold dels i tiden med svinekortene og dels under den efterfølgende krigsperiode gav en reduktion af slagtingerne, men da det atter bar fremad sidst i fyrrene, blev det nødvendigt med en yderligere udbygning af slagteriet. I 1938 byggedes der kreaturslagteri, senere i 1940 købtes kreaturforeningens stald, der lå på slagteriets areal, og mod slutningen af krigen blev der her bygget et pølsemageri. Derefter gik det hurtigt fremad med udvidelserne, og i de følgende år opførtes nye folde og ny administrationsbygning, ligesom slagtegangen blev udvidet. Endelig blev der foretaget udvidelser af folkestuer og saltekælder, og i 1960-61 er der yderligere bygget et nyt tarmhus på første sal over slagtegangen og indrettet fire nye kølerum for hurtigkøling.

Ud over den normale virksomhed med fremstilling af bacon foretages der nogen produk-

tion af konserver til salg for hjemmemarkedet, og i de senere år har man begyndt fremstilling af spegepølser for eksport til oversøiske markeder. Der er foretaget en udbygning af kreatur-slagteriet, således at slagteriet nu vil være i stand til at gennemføre slagting for eksport bl. a. af kalve, når forholdene betinger det. Fremdeles fremstilles der en del fersk, frosset eller saltet, røget opskåret flæsk i stykker, der eksporteres til alle egne af kloden.

Allerede på et tidligt tidspunkt begyndte slagteriet udstationering af orner, og arbejdet med forbedring af kvaliteten er fortsat gennem årene. Da slagteriet er placeret tæt ved det fremragende 8. distrikt indenfor avlscentrene, har det ikke haft vanskeligt ved at skaffe godt avlsmateriale. I fællesskab med slagteriet i Skive dannedes i 1955 et *Udvalg til Svineavlens Fremme*. Som et af resultaterne af udvalgets arbejde oprettedes i forbindelse med Grauballegårdudvalget forsøgsstationen »*Midtjyden*«, Rødkjærsgade i 1957. Denne drives nu af samtlige andelsslagterier i Viborg amt, samt andelsslagterierne i Hammel og Hadsten. Siden udvalgets oprettelse er der i Viborg distrikt

kåret 1200 søer og 1800 orner, og så at sige alle distriktets ornecentraler er under udvalgets kontrol. Inden for distriktet findes 10 fremavlssteder.

Gennem de mange år er der foretaget følgende ændringer inden for ledelsen. Slagteriets første formand gdr. *J. Vesterby* fungerede til 1918, da gdr. *Laurits Ibh*, Vinkel, afløste ham. Denne var indehaver af formandsposten indtil 1920, da han efterfulgtes af proprietær *K.*

Omsætning (årligt gennemsnit):

Periode	Antal andels-havere	Modlægsen af:			Beløb kr
		Svin (alle kate-gorier) stk.	Voksen! kvæg stk.	Kalve, geder, får, lam, heste stk.	
1915	2.221	21.384	-	-	1.671.000
1916-1920	2.472	11.658	412	112	1.866.000
1921-1930	2.516	37.434	209	407	4.678.560
1931-1940	2.640	47.115	320	1.722	4.761.425
1941-1945	2.260	15.783	1.148	2.480	6.134.722
1946-1950	2.166	26.974	437	2.769	10.216.000
1951-1955	2.155	27.581	361	1.653	17.920.406
1956-1960	2.146	71.796	607	704	21.132.580
1961	2.135	80.086	463	550	27.594.427

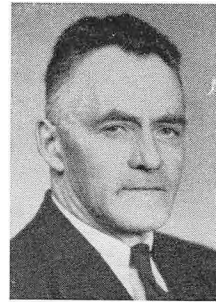
J. Vesterby, Lovel

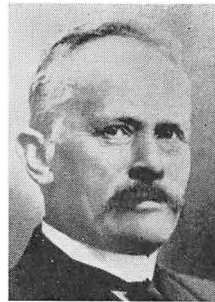
Laurits Ibh, Vinkel

K. Røhr Lauritzen,
Demstrupgaard

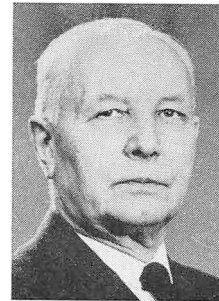
Otto Pedersen, Kokholm

Dir. C. E. Godskesen

Røhr Lauritzen, Demstrupgaard, der var slagteriets formand lige til 1959. Han afløstes af den nuværende formand, gdr. Otto Pedersen, Kokholm. Efter de mange års virke som formand blev Røhr Lauritzen ved sin afgang udnævnt til æresmedlem af slagteriets bestyrelse. Røhr Lauritzen beklædte i årene 1952-59 tillige posten som formand for samvirksomheden.

Direktør C. E. Godskesen varetog den daglige ledelse af slagteriet indtil 1919, da han efterfulgtes af direktør H. C. Schade. Denne var indehaver af stillingen i 41 år til 1960, da han trak sig tilbage og blev afløst af den nuværende direktør, K. Topp, der hidtil havde været bogholder ved andelsslagteriet i Ansager.

Dir. H. C. Schade

Dir. K. Topp

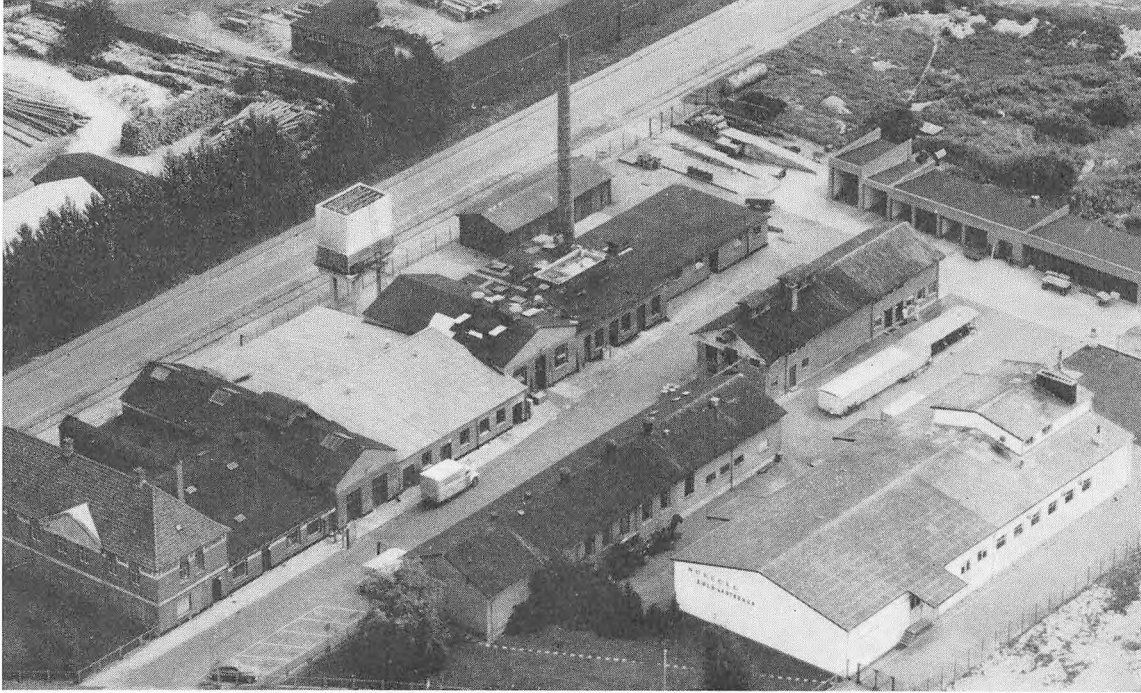
Odsherreds Andels-Svineslagteri Nykøbing Sj.

På et møde, der blev afholdt den 1. november 1911, drøftede en kreds af Odsherreds-mænd betimeligheden af at få oprettet et andelsslagteri i Nykøbing Sj. Et nedsat udvalg foretog i de kommende måneder en tegning af svin, der

gav et tilfredsstillende resultat, og da Nykøbing by viste sin interesse ved at tegne en garanti-kapital på 25.000 kr. samt skænkede en grund til foretagendet, var grundlaget til stede for oprettelsen af slagteriet. Den stiftende general-forsamling fandt sted den 4. september 1912, hvor gdr. Niels Jensen, Lumsaas, valgtes til formand.

Efter at slagteriet var opført, begyndte det sin virksomhed med den hidtidige bogholder ved Holbæk Andelsslagteri, P. Chr. Petersen, som direktør.

Slagteriet, der var kommet godt i gang før

den 1. verdenskrigs udbrud, måtte selvsagt se slagtingerne stærkt reducerede under krigen og i de første år efter. Gennem tyverne bar det dog atter fremad, man nåede i årene omkring 1930 op på ca. 40.000 svin om året. Perioden med svinekortene og den efterfølgende anden verdenskrig holdt på den anden side tilførslerne nede. Virksomheden kom dog godt igennem disse år og viste et pænt resultat også under disse forhold, ikke mindst fordi man havde fået opbygget et stort og solidt salg til hjemmemarkedet – hovedsagelig til detaillister. Dette slagteri er iøvrigt et godt eksempel på, at en forholdsvis lille virksomhed, hvis ledelse forstår at udnytte de foreliggende muligheder, meget vel kan klare sig i konkurrencen med de større slagterier.

I 30'erne optog man produktionen af konserver, men da *D.A.K.*, Roskilde, blev oprettet af de sjællandske slagterier, nedlagdes denne afdeling.

I 1935 blev der opført et nyt moderne kreaturslagteri, og afsætningen af produktionen herfra var navnlig baseret på salg til eg-

nens slagtere og viktualiehandlere. Kreaturslagteriet er senere udvidet med eget tarmhus, kølerum for nyslagtede varer samt et stort salgskølerum. I svineslagteriet er der også gennem årene foretaget forskellige udvidelser, bl. a. med indretning af moderne kølerum, ligesom de forbedringer, den tekniske udvikling har ført med sig, i fuld udstrækning er taget i anvendelse.

Det direkte salg til detaillist er yderligere udvidet gennem de senere år, og de muligheder, der har ligget i leverancer i sommertiden til de mange tusinder, der ferierer på kyststrækningen, er fuldt ud blevet udnyttet. Transporten af varer til detailforretningerne foregår i isolerede vogne.

Meget hurtigt efter den anden verdenskrigs ophør opførtes på slagteriets grund et moderne frysehus med plads til 200 tons varer. Det er delt i 2 afdelinger, hvoraf den ene anvendes til internt brug, medens den anden afdeling er godkendt som frysehus med ret til oplagring af fremmede varer. I frysehuset er der indrettet en boksafdeling, hvor man startede med

200 bokse til udlejning, men senere er denne udvidet til 450 bokse. Disse udlejes såvel til andelshavere som til andre interesserede.

Norcold, som frysehuset kaldes, er det eneste slagterifrysehus, der udlejer bokse til private, og det har været en stor succes for slagteriet.

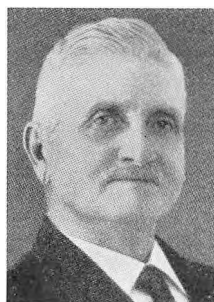
Dette har gennem mange år drevet en butik på byens bedste strøg, hvor der er oparbejdet et meget betydeligt salg. Denne butik er for ikke længe siden blevet ombygget og udvidet, og den er forsynet med det mest moderne udstyr og tillige med luftkonditionering i såvel butikslokale som i alle arbejdsrum. Denne butik er af fagfolk betegnet som den mest moderne i Nordeuropa.

Slagteriet deltager på forskellig måde i avlsarbejdet, der udføres i samarbejde med slagteriet i Holbæk og omfatter kåring af søer samt drift af en forsøgsstation. Endvidere udstationeres der gode orner fra anerkendte avlscentre til fremme af kvaliteten.

Niels Jensen, Lumsaas, var indehaver af formandsposten til 1919, da han afløstes af gdr. *P. Hansen, Rørvig*. Ved dennes afgang i 1921 valgtes gdr. *C. Danielsen, Nakke*, til formand, og han virkede til 1938, da han efterfulgtes af gdr. *Niels Leth, Stenstrup*. Siden 1955 har gdr.

Poul Poulsen, Damsbjerggaard, Nr. Asmintrup, været indehaver af formandsposten.

Direktør *P. Chr. Petersen* varetog den daglige ledelse indtil 1930, da han efterfulgtes af direktør *Ingvard Hansen*, der ved udnævnelsen var ansat hos Danish Bacon Company, London, og som siden har ledet driften af slagteriet.

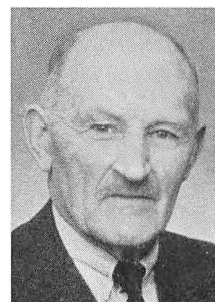
Niels Jensen, Lumsaas

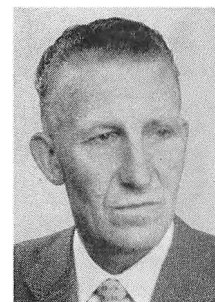
P. Hansen, Rørvig

C. Danielsen, Nakke

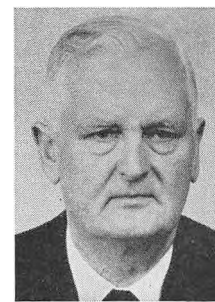
Niels Leth, Stenstrup

*Poul Poulsen,
Damsbjerggaard*

Dir. P. Chr. Petersen

Dir. Ingvard Hansen

Omsætning (årligt gennemsnit):

Periode	Antal andels-havere	Modtagelsen af:				Beløb kr.
		Svin (alle kategorier) slk.	Voksenkvæg slk.	Kalve, geder, får, lam, heste slk.	Beløb	
1914-1915	912	21.508	76	926	2.107.840	
1916-1920	1.131	11.668	394	1.011	2.258.832	
1921-1930	1.718	32.623	692	1.694	4.570.716	
1931-1940	2.048	34.172	1.015	2.478	3.546.025	
1941-1945	2.100	14.080	1.191	3.205	3.520.376	
1946-1950	2.370	17.590	1.559	3.381	5.984.170	
1951-1955	2.684	39.296	1.526	3.658	15.249.966	
1955-1960	2.865	41.899	1.835	2.576	16.256.618	
1961	2.899	45.247	1.991	2.061	16.778.355	

Hillerød Andelsslagteri

I modsætning til hvad der skete de fleste andre steder, blev det første svineslagteri, som oprettedes i Hillerød, startet som en privat virksomhed i 1896. Under den stærkt øgede svineproduktion omkring 1910–11 kom der ønsker frem fra forskellige sider om at få oprettet et andelsslagteri, og på et møde afholdt derom i *Hillerød den 14. oktober 1913* traf man beslutning om straks at oprette selskabet, så mødet kom til at danne stiftende generalforsamling for *Hillerød Andels-Svineslagteri*. Til formand valgtes proprietær *P. Nielsen*, Nebbegaard, Harløse. Slagteriet blev startet som et andelsselskab med begrænset ansvar, således at det enkelte medlem kun kom til at hæfte med et beløb varierende efter ejendommenes størrelse og med maksimum 600 kr. pr. ejendom.

Der forelå dels muligheder for at overtage det eksisterende privatslagteri og dels at opføre et helt nyt slagteri. Resultatet af de undersøgelser og forhandlinger, som nu fandt sted, blev, at man overtog privatslagteriet, og den 8. januar 1914 begyndte andelsslagteriet sin virksomhed. Forud var antaget direktør *Chr. Thorsen Nørgaard* som virksomhedens leder.

Som følge af den første verdenskrig nåede man aldrig op på noget stort antal i den første leders tid, idet *Thorsen Nørgaard* allerede fra-trådte i 1923. Som ny leder antoges daværende bogholder *H. O. Hansen*, Ringsted. Slagteriet gik i de følgende år støt og roligt fremad, og der blev foretaget forskellige forbedringer og udvidelser. Samtidig blev der i denne periode i samarbejde med amtets landbrugsorganisationer og Frederikssund Andelssvineslagteri påbegyndt et omfattende arbejde til forbedring af egnens svinebestand.

Da *H. O. Hansen* i 1934 overtog ledelsen af Ringsted Andels-Svineslagteri blev han efterfulgt på direktørposten af daværende bogholder *Viggo H. Søholt*, Aars. I de følgende år, navnlig efter afslutningen af den anden verdenskrig, fortsatte man med udbygning og modernisering af virksomheden, således at der foruden forbedringer af selve slagteriet, bl. a. med nye svinefolde, tillige blev opført et nyt kreaturslagteri og ny administrationsbygning.

Med slagteriets gode muligheder for salg direkte til detaillister i det tæt bebyggede område, som slagteriet er beliggende i, drev man på denne kile og opbyggede et betydeligt hjemmesalg, der gav gode økonomiske resultater. Dette har også givet sig udslag i en stor omsætning i kreaturslagteriet med en betydelig slagtning af såvel kreaturer som kalve. Under anden

verdenskrig gik slagteriet stærkt ind for drift af egne butikker, en disposition som virksomheden ligeledes høstede økonomisk fordel af.

Det tidligere nævnte arbejde med forbedring af svinebestanden er fulgt op af de førnævnte organisationer, der i 1951 dannede »Foreningen til Svineavlens Fremme i Frederiksborg Amt«.

Der købes mange orner, som nu hovedsagelig udstationeres i ornecentraler. Svineforsøgsstationen er udvidet betydeligt, så der nu er plads til 300 forsøgsdyr ad gangen, og et særligt finansieringssystem letter spredning af gode hundyr. Endvidere har foreningen været virksom ved oprettelsen af svinekontrollforeningen.

I 1921 afgik slagteriets første formand, og han efterfulgtes af gdr. *H. P. Jørgensen*, Frerslev, der var formand til sin død i 1926. Han afløstes af gdr. *Johan Andersen*, Karlebo, der trak sig tilbage i 1947 og efterfulgtes af gdr. *N. J. Pedersen*, Grønhøj, Højbjerg, der var formand til 1952. Derefter blev gdr. *P. Hansen*, Vejenbrød, formand og fungerede som sådan til sin død i 1956, og på generalforsamlingen i 1957 valgtes den nuværende formand, gdr. *Laurits Nielsen*, Kæderup.

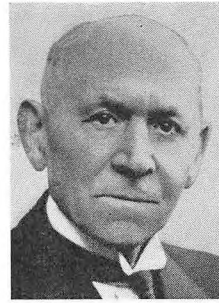
I 1958 fratrådte direktør Søholt, og han blev efterfulgt i stillingen af den nuværende direktør, *Flemming Andersen*.

P. Nielsen, Nebbegaard, Harløse

H. P. Jørgensen, Frerslev

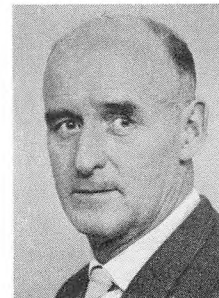
Johan Andersen, Karlebo

N. J. Pedersen, Grønhøj, Højbjerg

Peter Hansen, Vejenbrød

Laurits Nielsen, Kæderup

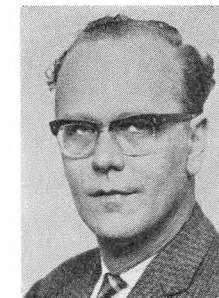
Dir. Chr. Thorsen Nørgaard

Dir. H. O. Hansen

Dir. Viggo H. Søholt

Dir. Flemming Andersen

Omsætning (årligt gennemsnit):

Periode	Antal andels-havere	Modtagelsen af:			Beløb kr.
		Svin (alle kategorier) slk.	Voksen kvæg, kalve, geder, får, lam og heste slk.	slk.	
1914-1915	1.458	21.000	696	2.142.000	
1916-1920	2.071	13.000	1.580	2.621.000	
1921-1930	2.095	26.086	1.243	3.838.000	
1931-1940	2.688	40.833	4.934	4.896.000	
1941-1945	2.978	16.231	5.068	6.542.000	
1946-1950	3.189	27.110	5.350	12.226.000	
1951-1955	3.439	63.831	11.501	28.013.000	
1956-1960	3.385	75.452	11.072	33.481.000	
1961	2.798	78.351	9.138	34.518.000	

Morsø Andelsslagteri, Nykøbing Mors

Indtil 1903 var en stor del af landmændene på Mors andelshavere i Randers Andelsslagteri, men da der blev oprettet et andelsslagteri i Skive, sluttede man sig dertil. Ulemperne ved transporten af svinene, der bl. a. medførte et stort svind og mange beskadigelser, førte til, at spørgsmålet om oprettelse af eget slagteri på Mors blev taget op, og da der efterhånden førtes ca. 20.000 svin til Skive om året, hvilket ville være tilstrækkeligt til at starte et sådant foretagende, gik man i gang med tegning af svin ved en periodes udløb i Skive. Praktisk talt alle landmændene på øen gav tilslutning til planen, og der blev af 2000 leverandører tegnet ca. 22.000 svin eller 90 pct. af øens samlede produktion.

Trods forskellige vanskeligheder lykkedes

det den første bestyrelse at få opførelsen af slagteriet tilendebragt, således at slagtninger kunne begynde den 9. januar 1914. Den nødvendige kapital blev skaffet til veje ved et lån i Kommunekreditforeningen, og som noget enestående garanterede samtlige kommuner på Mors for lånet. Til formand for slagteriet var forinden valgt gdr. *Klaus Dalgaard*, Galtrup, og som daglig leder blev antaget direktør *I. Iversen*.

Den første verdenskrigs udbrud kun syv måneder efter, at slagteriet var sat i gang, måtte naturligvis berede vanskeligheder, og en tid i 1918, da slagtningerne var helt nede på 100 svin om ugen, gik slagteriet i gang med at pakke æg for andelshaverne. Dette varede kun en kort tid, hvorefter salget gik over til Dansk Andels Ægeksport, der oprettede en afdeling på øen.

Stigningen i slagtningerne i tyverne medførte, at man i 1923 og 1927 foretog ret betydelige udvidelser af slagteriet, hvortil der samtidig blev knyttet et kreaturslagteri, og endelig blev der i 1936 foretaget en delvis fornyelse af fedtsmelteriet.

Ved lukningen af Den danske Andelsbank i 1925 blev der en del uro om slagteriet, idet man på generalforsamlingen i 1925 vedtog at tegne en kapital på 20.000 kr. i banken. Denne vedtagelse blev der fra en kreds af andelshavere protesteret imod, og sagen blev bragt for retten. Ved landsrettens afgørelse blev vedtagelsen kendt ugyldig, medens højesteret kom til det modsatte resultat. Højesteretsdommen har fået vidtrækkende betydning, idet den fastslår selvstyreprincippet indenfor andelsforeningerne.

I årene under og lige efter den anden verdenskrig slog slagteriets kapacitet godt til, men den voksende svineproduktion og den tekniske udvikling gjorde efterhånden en tilpasning nødvendig. Der blev derfor i 1953 erhvervet et tilstødende areal, og i de nærmest følgende år foretoges der en gennemgribende udvidelse af slagteriet ved bygning af nye kontorer og folkelokaler, udvidelse af slagtegang og svinekølerum, bygning af nyt pøsemageri, en-gros ekspedition, kreaturkølerum samt svinefolde og lagerbygning. Den samlede udvidelse kostede 1,8 mill. kroner. I sommeren 1961 er der påbegyndt en udvidelse af dræneplads samt en modernisering af saltekummerne. I 1958 traf slagteriet en overenskomst med Nykøbing kommune, så slagteriet overtog og siden har drevet det offentlige slagtehus.

Slagteriet beskæftiger sig ikke med fremstilling af konserver, idet virksomheden er tilsluttet den store jyske konserverfabrik *J. A. K. A.* i Brabrand, men i årene efter krigen har man optaget en produktion af spegepølser til eksport, og denne har i perioder haft et betydeligt omfang.

I sommeren 1960 begyndte slagteriet en eksport af slagtede kalve til Italien i samarbejde med *D. A. T.*, Glostrup, og forsøget viste så gode resultater, at eksporten vil blive genoptaget, når markedet der atter bliver åbnet.

Som en lille illustration af, hvad man må beskæftige sig med, når tiderne er trange, skal

det nævnes, at slagteriet under krigen med de små slagtninger af svin en tid beskæftigede sig med slagtning og eksport af kaniner.

Ved Vildsundbroens bygning blev Mors landfast med Thy, og det gav stødet til, at slagteriet i 1941 indtrådte i den af naboslagterierne tidligere oprettede Kødfoderfabrik i Vest Vildsund.

Det kvalitetsfremmende arbejde omfatter indkøb af avlsorner, hvortil der ydes et tilskud, samt deltagelse i kåringsarbejdet sammen med *Morsø Landboforening* og *Morsø Husmandskreds*. I 1959 tilsluttede slagteriet sig svineforsøgsstationen »*Nordjylland*«, hvor kvalitetsundersøgelser foretages af afkom efter de kårede dyr. I 1956 oprettedes *Morsø Landøkonomiske Foreningers Kontrolkreds for Svinefodring*, der straks fra starten fik stor betydning for produktionen. Foreningen har efter de første 5 års

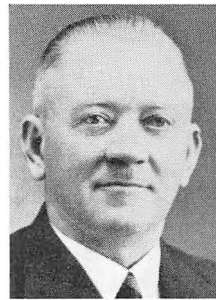
Klaus Dalgaard, Galtrup

N. Ebbesen Krogh, Nandrup

Niels Korsgaard, Fredso

Dir. I. Iversen

Dir. Sv. Truelsen

virke 530 medlemmer fordelt i 8 kredse, og den kontrollerer henvend halvdelen af alle svin, som leveres til slagteriet.

Efter 25 års virke som slagteriets formand trak *Klaus Dalgaard* sig i 1938 tilbage og blev efterfulgt af *N. Ebbesen Krogh*, Nandrup. Efter Ebbesen Kroghs død i 1946 overtog den nuværende formand, *Niels Korsgaard*, Fredsø, posten.

Direktør *I. Iversen* var daglig leder af slagteriet fra dets oprettelse i 1913, til han i 1948 trak sig tilbage. Som hans efterfølger på direktørposten blev udpeget slagteriets daværende bogholder, *Sv. Truelsen*.

Aabenraa Andels-Svineslagteri

Ved den første verdenskrigs afslutning og Nord-slesvigs genforening med Danmark fandtes der ingen eksportslagterier i Sønderjylland, da produktionen af svin hidtil med fordel kunne afsættes på det med høje toldsatser beskyttede tyske marked. Efter genforeningen og de ændrede produktionsforhold for landbruget blev svinene en tid afsat til slagterier nord for den tidligere grænse og delvis også til sjællandske slagterier. Med den stigende opfedning af svin efter danske metoder var der imidlertid skabt basis for oprettelsen af eksportslagterier også i denne landsdel, og særlig på initiativ af daværende slagtermester *Hans Johansen*, Aabenraa, blev der da indledt et arbejde for at få oprettet et andelsslagteri i Aabenraa. Efter en vel gennemført agitation kunne man den 31. januar 1922 holde stiftende generalforsamling i *Aabenraa Andels-Svineslagteri*, og til formand

Periode	Antal andels-havere	Omsætning (årligt gennemsnit):				Beløb kr.
		Svin (alle kategorier) stk.	Modiaget: Voksenkvæg stk.	Kalve, geder, får, lam, hestek. stk.		
1914-1915	2.311	23.260	-	-	2.000.000	
1916-1920	2.603	13.907	154	989	2.310.000	
1921-1930	2.538	46.866	451	1.508	6.180.000	
1931-1940	2.633	66.403	1.643	3.815	6.788.000	
1941-1945	2.511	23.988	831	2.934	6.025.000	
1946-1950	2.475	29.400	1.279	5.255	10.395.000	
1951-1955	2.600	68.990	857	5.273	22.860.000	
1956-1960	2.501	90.326	1.182	3.183	27.454.000	
1961	2.345	97.974	1.379	2.507	29.630.000	

for dette blev valgt rentier *Jes P. Hansen*, Sdr. Hostrup. Der blev oprettet en kontrakt med slagtermester *H. Johansen*, så der indrettedes et svineslagteri i hans ejendom i Aabenraa, og med ham som direktør påbegyndte dette driften den 1. december 1922. Man begyndte med et beskedent antal svin, men da leverancerne hurtigt tog til, blev det i 1924 besluttet at opføre et helt nyt slagteri, og den 8. juli 1926 kunne dette tages i brug. I forbindelse med slagteriet var der bygget et offentligt slagtehus, således at alle slagtninger inden for kommunen blev foretaget her.

I 1933 byggedes kødekstraktfabrikken *Bullox* med tørsmelteanlæg, og denne afdeling behandlede f. eks. i 1936 2 mill. kg. kød af ud sætterkreaturer. Det var i disse år, den store tuberkuloseudrensning i den danske kvægbesætninger fandt sted, og virksomheden var således et overordentlig nyttigt led i denne periode.

Inden for den personlige ledelse foregik der i 1927 den ændring, at rentier *Jes P. Hansen*, Sdr. Hostrup, afløstes som formand af gdr. *H. M. Hansen*, Sdr. Hostrup. Denne var for-

mand til 1936, da amtsrådsmedlem, gdr. *H. N. Christensen*, Klovtoft, efterfulgte ham på formandsposten.

Som statistikken viser, gik slagtingerne stærkt fremad, så man i 5 års perioden 1931–35 nåede op på 89.000 svin i gennemsnit, hvilket gav udtryk for øget tilslutning blandt egnens landmænd, da denne fremgang delvis skete i perioden med svinekortene og de reducerede slagtinger.

Efter en brand på slagteriet besluttede man samtidig med genopbygningen at lade indrette et pølsemageri, og nogle år senere i 1944 blev der tillige indrettet en mindre konserverfabrik. I årene efter den 2. verdenskrig er der iøvrigt foretaget en omfattende ombygning og modernisering af slagteriet, der bl. a. har givet en forbedring af slagtegangen med installation af sortskrabemaskine og mekanisk fremføring af svinene, indretning af kølerum for hurtigkøling samt udvidelse af saltkælderen. Det er en gennemgribende udbygning af virksomheden, der har fundet sted, og der er samtidig gennemført en rationalisering af hele arbejdsgangen.

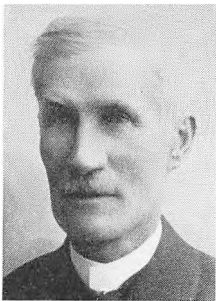
Da pladsforholdene i de under krigen oprettede pølsemageri- og konserverafdelinger blev for trange til den forøgede produktion, blev disse flyttet til større lokaler i den bygning,

hvor kødestraktfabrikken hidtil havde haft til huse. Denne produktion blev nedlagt, og gennem ombygninger og udvidelser skaffede man den fornødne plads. Pølsemageriet har haft en stærk udvikling, idet omsætningen er fordoblet i årene mellem 1946–50 og 1956–60 til ca. 2¹/₂ mill., og konserverproduktionen er forøget i endnu højere grad, med en omsætning i 1960 på tæt ved 3 mill. kr. mod ¹/₄ mill. i gennemsnit for årene 1946–48.

Det offentlige slagtehus, som administreres af slagteriet, er i 1956 blevet ombygget og forsynet med moderne slagteanordninger. I denne afdeling slagtedes der til eksport i årene 1945 til 1950 5922 stk. kreaturer, og for de to femårsperioder 1951–55 og 1956–60 henholdsvis 13.215 og 9277 stk. kreaturer.

I 1947 købtes en ejendom med slagterforretning i Rødekro og i 1953 en ejendom i Aabenraa, som slagteriet hidtil havde været lejer af. Begge disse forretninger er efter overtagelsen blevet udvidet og moderniseret, og der foregår et betydeligt salg direkte til forbrugere fra disse udsalg.

Slagteriet yder tilskud ved køb af avlsorner og somateriale fra statsanerkendte avlscentre, ligesom der ydes økonomisk støtte til det avlsarbejde, der foretages gennem det sønderjydske

Jes P. Hansen, Sdr.
Hostrup

H. M. Hansen, Sdr.
Hostrup

H. N. Christensen,
Klovtoft

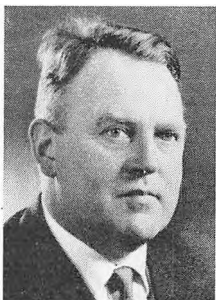
J. P. Møller,
Søstgaard

Jesper Th. Hansen,
Roosthøj pr. Branderup

Dir. H. Johansen

Dir. Fr. Johansen

husdyrbrugsudvalg. Tillige er slagteriet med-ejer af svineforsøgsstationen »Sønderjylland« i Rødekro, hvor der foretages afkomsprøver.

I 1943 blev gdr. H. N. Christensen efterfulgt som formand for virksomheden af proprietær J. P. Møller, Søstgaard, som efter 19 års virke

i marts 1962 blev afløst af gdr. Jesper Th. Hansen, Roosthøj pr. Branderup J.

Direktør H. Johansen fratrådte stillingen som leder af virksomheden i 1941 og blev efterfulgt af sin søn, direktør Fr. Johansen.

Omsætning (årligt gennemsnit):

Periode	Antal andels-havere	Morlagelsen af:				Beløb kr.
		Svin (alle kate-gorier silk.	Voksenl kvæg stk.	Kalve geder, får, lam, heste silk.		
1923-1930	555	48.229	-	-	5.738.950	
1931-1940	1.229	68.649	-	-	6.773.534	
1941-1945	1.413	18.756	-	-	4.387.970	
1946-1950	1.822	23.635	925	3.471	10.536.392	
1951-1955	2.046	61.804	916	3.200	26.257.500	
1956-1960	2.077	80.761	881	1.400	33.304.920	
1961	1.987	103.457	1.232	1.539	44.449.766	

Graasten Andelsslagteri

Som et led i den udbygning af de danske andelsslagterier, der fandt sted efter genforeningen med Nordslesvig, oprettedes med *stiftende*

generalforsamling den 15. december 1922 Graasten Andelsslagteri. Til formand valgtes gdr. Chr. Petersen, Palæet, Graasten, og efter at der var opført bygninger og anlæg, begyndte driften den 2. januar 1924 med direktør H. N. Skensved som daglig leder.

I de følgende år skete en stærk udvikling, der bl. a. gav sig udslag i, at andelshavernes tal blev fordoblet gennem de første 10 år af slagteriets

levetid. En tilsvarende forøgelse af tilførslerne fandt sted, men med svinereguleringen i trediverne og under den efterfølgende krigsperiode blev der sat en naturlig bremse for udviklingen.

Efter den anden verdenskrig er der på alle områder sket en stærk udvikling. Slagtningerne, der gennem trediverne ikke nåede meget over 60.000 svin årlig, steg til ca. 120.000 i gennemsnit for perioden 1956–60. Også de øvrige afdelinger viste en tilsvarende fremgang, bl. a. kreaturslagteriet, hvor man i perioder nåede op på ca. 10.000 stk. årlig.

For at imødekomme denne udvikling har det været nødvendigt at udbygge slagteriet i betydeligt omfang. Umiddelbart før anden verdenskrigs afslutning blev et tidligere opført kreaturslagteri ombygget, så det kunne tage de forøgede slagtninger, der blev foretaget bl. a. med eksport til tyske frihavne for øje. I forbindelse med kreaturslagteriet er der opført et frysehus, baseret på at samle og nedfryse varer bestemt for eksport til de europæiske markeder. Tilgangen af varer til denne afdeling har været så stor, at man gentagne gange har måttet skride til udvidelser.

I svineslagteriet er det – foruden en almindelig modernisering – navnlig køleforholdene, man har koncentreret sig om. Samtlige svine-

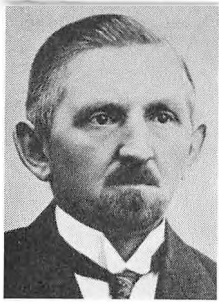
kølerum er blevet omdannet til hurtigkøling, ligesom tilskæringshallen kom under køling. De tiltagende tilførsler af svin foranledigede, at der blev opført nye foldebygninger.

I 1950 blev der indrettet en tidssvarende pølse- og konserverfabrik, og samme år påbegyndtes fremstilling af dåseskinker for eksport. Denne afdeling har – særlig gennem de senere år – taget et betydeligt opsving og givet stærkt forøget beskæftigelse. Endelig er samtlige detailudsalg blevet moderniserede, ligesom der er opført selvstændigt vandværk og indrettet moderne folkestuer, der nu fremtræder som lyse og behagelige opholdsrum.

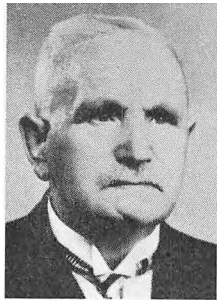
Slagteriet har i de senere år foretaget en betydelig opfyldning i havneområdet. På denne plads har man opført en ny moderne administrationsbygning.

Slagteriet har deltaget i det kvalitetsfremmende arbejde på forskellig måde. Man har her lagt hovedvægten på udstationering af et forholdsvis stort antal orner, indkøbt hos statsanerkendte avlscentre, og sammen med de øvrige andelsslagterier i Sønderjylland har man oprettet og driver svineforsøgsstationen »Sønderjylland«.

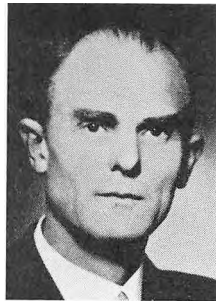
Inden for ledelsen er der gennem årene sket det, at gdr. *Chr. Petersen*, Palæet, ved sin død

Chr. Petersen, Palæet, Graasten

J. Lauesgaard, Kiding

Hans Møller, Blans

Johan Philipsen, Lundtoftbjerg

Dir. H. N. Skensved

Dir. H. Bossen

i 1933 blev afløst af gdr. *J. Lauesgaard*, Kiding. Ved dennes afgang i 1951 valgtes gdr. *Hans Møller*, Blans, til formand, og han efterfulgtes i 1958 af den nuværende formand, folketingsmand *Johan Philipsen*, Lundtoftbjerg.

Efter at have ledet slagteriet lige siden dets oprettelse i 1924 trak direktør *H. N. Skensved* sig tilbage i 1958 og blev efterfulgt på direktørposten af slagteriets mangeårige kontorchef, *H. Bossen*.

Omsætning (årligt gennemsnit):

Periode	Antal andels-havere	Svin (alle kate-gorier) sik.	Modtagelsen af:		
			Voksen kvæg sik.	Kalve, geder, lær, lam, hesle sik.	Beløb kr.
1924-1930	871	51.868	546	1.261	6.457.216
1931-1940	1.520	54.090	3.048	5.006	6.339.980
1941-1945	2.089	25.081	4.527	5.498	8.608.122
1946-1950	2.322	37.389	3.329	6.946	14.061.380
1951-1955	2.452	90.307	3.915	5.101	31.336.951
1956-1960	2.343	121.217	2.457	1.984	40.499.566
1961	2.247	145.471	1.511	1.412	52.927.948

Sønderborg Andels-Svineslagteri

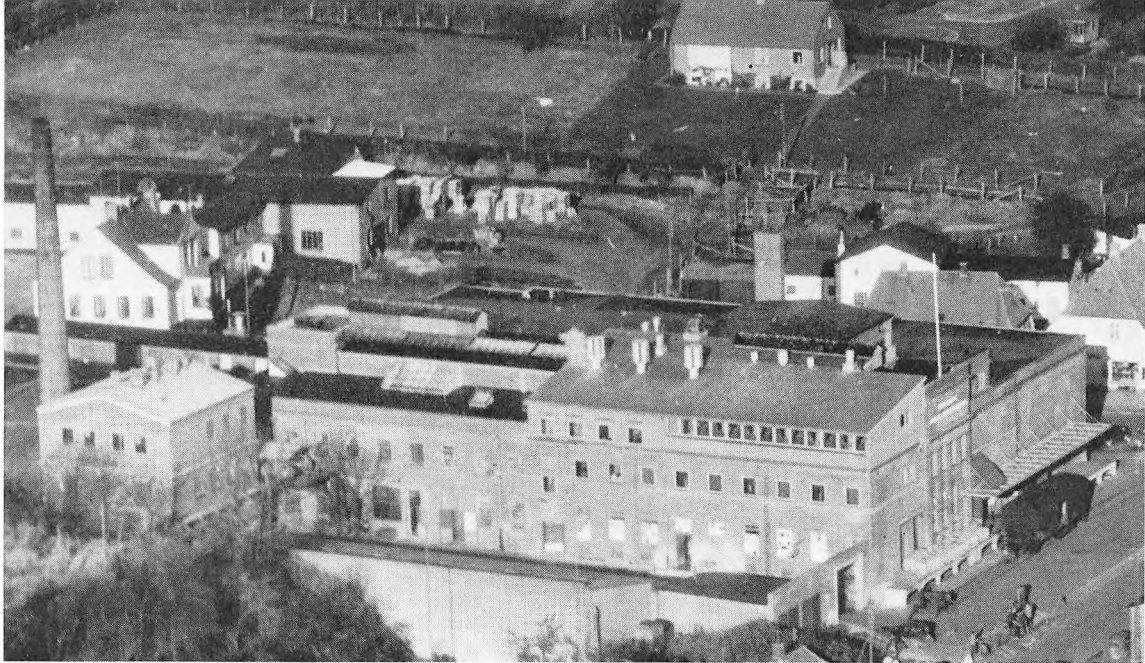
Også i Sønderborg amt opstod der efter genforeningen ønsket om at få oprettet et andels-slagteri, og ledende kredse inden for egnens landmænd arbejdede med virkeliggørelse af planen. Sagen trak dog noget i langdrag, og først i 1923 var man nået så langt frem, at der kunne afholdes *stiftende generalforsamling*, hvilket skete den 29. januar 1923.

Der blev nu taget fat på tegningen af andels-

havere, og da slagteriet stod færdigt i 1925, var der indtegnet 600 med en årlig leverance på 30-40.000 svin. Slagteriets ledelse blev fra en begyndelse forestået af en bestyrelse på 3 mand, hvis formand var gdr. *Peter Petersen*, Hestehavegaard, Sønderborg, samt et repræsentantskab, hvis medlemmer valgtes i de enkelte sogne.

Slagteriet begyndte sin virksomhed den 1. marts 1925 med den tidligere leder af Esbjerg Privatslagteri, konsul *C. L. Okholm*, som direktør. Det fik straks fra starten en betydelig omsætning, og i årene omkring 1930 nåede man en årsslagting på tæt ved 100.000 svin.

Allerede i 1925 skete der en ændring i ledel-

sen, idet bestyrelsen nedlagde sit hverv, og en ny bestyrelse valgtes med gdr. *Lorens Petersen*, Ragebøl, som formand. I 1930 døde konsul *Okholm*, og han efterfulgtes som direktør af slagteriets bogholder, *Ch. W. Whitt*.

Efter nedgangen i produktionen under den anden verdenskrig har virksomheden gennemgået en rig udvikling, der ikke alene har bragt stigende tilførsler til svineslagteriet, men også medført en stærk udvidelse af de øvrige afdelinger, navnlig kreaturslagteriet, der fra 1955–60 blev tilført ca. 23.000 dyr årligt i gennemsnit.

Denne stærke udvikling har selvsagt medført en omfattende udbygning af virksomheden. I 1947 blev der foretaget en udvidelse og modernisering af slagteriets køle- og fryseanlæg med indretning af et autoriseret frysehus. Gennem årene 1952–54 foretoges først en udvidelse af pølse- og konservesfabrikken i lokaler, som tidligere havde været udlejet til andre formål. Dernæst købte slagteriet *Sønderborg offentlige Slagtehus og Eksportstald*, og med udnyttelse af slagteriets gode beliggenhed for formålet begyndte man derefter en eksport af levende kreaturer og søer til nordtyske havne.

I 1956 blev der foretaget en udvidelse af

kreaturslagtehuset, så det nåede op på en kapacitet af 1000 dyr ugentlig. I forbindelse dermed blev eksportstalden udbygget til at kunne rumme 700 dyr. Endelig er der i 1960–61 indrettet nye folkestuer og dyrlægekontorer m. m., samtidig med at der er foretaget en udvidelse af køleanlægget. Slagteriet er gennem disse år tillige blevet udstyret med mange nye maskiner og andet tilbehør, og man har i udstrakt grad gjort brug af de mange nye hjælpemidler, som den tekniske udvikling har bragt med sig. Slagteriet står således nu veludrustet til at møde den kommende tids opgaver.

Slagteriet yder på forskellig måde sit bidrag til fremme af kvaliteten. Der findes inden for området 9 ornecentraler, der modtager økonomisk støtte fra slagteriet, og som dette fører tilsyn med. Tillige ydes der tilskud til andelshavnernes indkøb af godt avlsmateriale. Inden for Sønderborg amt findes 5 fremavlssteder, og 187 af slagteriets andelshavere er medlemmer af en svinekontrollforening. Endelig skal nævnes, at slagteriet er medejer af forsøgsstationen »Sønderjylland« i Rødekro, hvor der foretages undersøgelser af afkom efter det kårede avlsmateriale.

Peter Petersen,
Hestehavegaard

Lorens Petersen, Ragebol

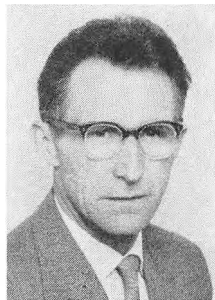
Lorens Jessen, Smølmark

Jens Hansen, Guderup

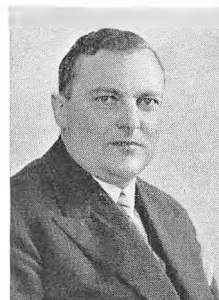
Chr. Nissen, Vester
Soltrup

Jens Iversen,
Paradisgaard, Kirkehorup

Dir. C. L. Okholm

Dir. Ch. W. Whitt

Dir. O. F. Bagge

I 1941 afgik gårdejer *Lorens Petersen* ved døden, og han efterfulgtes af gårdejer *Lorens Jessen*, Smølmark. Denne blev i 1945 afløst af gårdejer *Jens Hansen*, Guderup, der beklædte formandsposten indtil sin død i 1952, da han efterfulgtes af gårdejer *Chr. Nissen*, Vester Soltrup. I 1960 måtte *Chr. Nissen* på grund af sygdom træde tilbage, og han afløstes af den nuværende formand, gårdejer *Jens Iversen*, »Paradisgaard«, Kirkehorup.

I en meget ung alder afgik direktør *Ch. W. Whitt* i 1943 ved døden, og han efterfulgtes af den nuværende direktør *O. F. Bagge*.

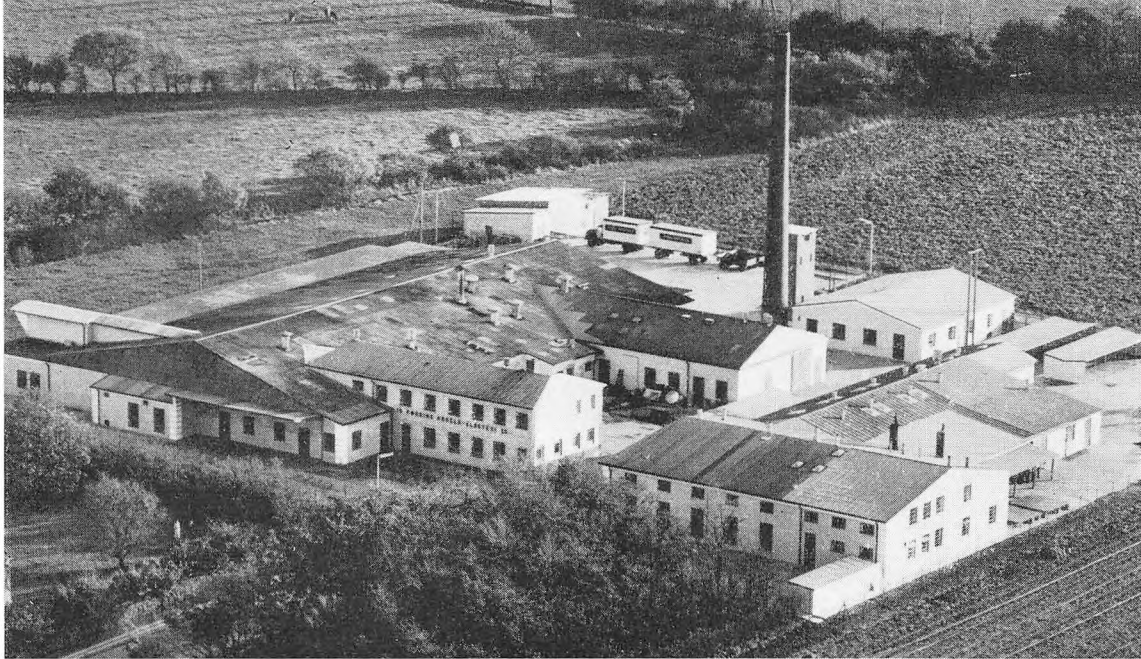
Omsætning (årligt gennemsnit):

Periode	Antal andels-havere	Modtagelsen af:			Beløb kr.
		Svin (alle kategorier sik.	Voksen kvæg, fødekalve, spædekalve, geder, får, lam og heste sik.		
1926-1930	600	65.000	1.910	7.538.000	
1931-1940	1.700	66.000	6.400	7.197.000	
1941-1945	1.840	29.000	6.260	8.207.000	
1946-1950	1.950	31.000	7.210	11.877.000	
1951-1955	2.075	75.000	11.330	27.545.000	
1956-1960	2.100	108.000	23.140	36.914.000	
1961	2.053	122.060	13.074	39.414.258	

Rødning Andels-Slagteri

Efter genforeningen med moderlandet gik de sønderjydske landmænd mere og mere over til danske landbrugsmetoder, og der blev i de

nærmest følgende år oparbejdet en svinebestand efter dansk mønster. Trangen til at få oprettet andelsslagterier i landsdelen var derfor stor, og *Den nordslesvigske Landboforening* tog da spørgsmålet op til undersøgelse. Sagen lod sig dog ikke så let løse, da svineproducenterne leverede svin til flere forskellige slagterier og først efterhånden kunne frigøre sig for deres medlemskab i disse. Gennem landboforenin-

gens undersøgelser var man kommet til det resultat, at *Rødning* havde en gunstig beliggenhed for et andelsslagteri, og i 1924 gik man da i gang med at foretage tegning af svin til et sådant. Denne gav til resultat, at 500 producenter tegnede sig med en samlet årlig leverance på ca. 15.000 svin, og på dette grundlag afholdtes den 25. juni 1924 stiftende generalforsamling i *Rødning Andels-Slagteri*. Til formand valgtes gdr. *Hans Thomsen Jensen*, Mejlby, og som daglig leder blev antaget direktør *C. J. Rübner-Petersen*.

Slagteriet begyndte sin virksomhed i 1925, og i det følgende regnskabsår nåede man en slagtning på 19.000 svin. I årene, som fulgte, kunne man glæde sig over en støt fremgang, der vedvarede ind i perioden med den almindelige nedskæring i svinebestanden som følge af det kvotasystem, England indførte i 1932. Dette skyldtes bl. a. en yderligere tilgang af andelshavere i denne periode.

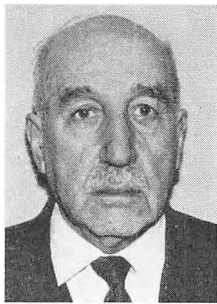
Efter stilstanden under den anden verdenskrig og de nærmest følgende år skete der en meget gunstig udvikling med stærkt forøgede slagtninger. Dette medførte et tilsvarende krav om udbygning af virksomheden, og i de føl-

gende år blev der foretaget udvidelser og ombygninger, der bragte kapaciteten op på det flerdobbelte. Sideløbende med udbygningen af anlægget er der foretaget en stærk mekanisering og rationalisering af arbejdsgangen under såvel slagtnings- som tilskærings- og saltningsarbejdet.

Pølsemeriet har ligeledes gennemgået en betydelig udbygning med tilsvarende kapacitetsforøgelse, og produktionen er gennem de seneste år blevet mangedoblet i denne afdeling. Da spørgsmålet om en udvidelse af Danmarks konserverproduktion kom frem efter krigen, var man fra ledelsens side opmærksom på de muligheder, som her forelå, og nødvendigheden af at få de danske slagteriprodukter oparbejdet og afsat under andre former end hidtil samt at få dem indarbejdet på nye markeder. Man fandt, at det tjente formålet bedst, når dette skete under en centraliseret form, og fra ledelsens side gik man stærkt ind for tanken om oprettelsen af en stor jydsk konserverfabrik med tilslutning fra flere slagterier. Denne tanke blev gennemført ved opførelsen 1953–54 af *J.A.K.A.* i Brand, som 19 jydsk andelsslagterier tilsluttede sig.

Hans Thomsen Jensen,
Mejlby

R. Mathiasen,
Stenderup

Dir. C. J. Rübner-
Petersen

I 1948 blev slagteriet medejer af Kødfoderfabrikken i Lunderskov, som nogle år forinden var blevet opført af Andelsslagteriet i Kolding. Den nye virksomhed, der nu drives under navnet *Danske Andelsslagteriers Kødfoder- og Albuminfabrik*, blev efter tilslutning af andelsslagterierne, Kolding, samtlige sønderjydske samt Esbjerg, udbygget for at kunne behandle de stigende tilførsler af råvarer.

I fortsættelse af det grundlæggende arbejde i de statsanerkendte svineavlscentre har slagteriet til fremme af kvaliteten gennem årene udstationeret et stort antal orner, ligesom der ydes tilskud til indkøb af so-materiale fra avlscentrene. Tillige har slagteriet medvirket ved oprettelsen af samtlige ornecentraler inden for området, og det kontrollerer fortsat arbejdet i

disse. I samarbejde med landboforeningerne og mejeriforeningen samt de øvrige sønderjydske andelsslagterier er der ansat et antal husdyrbrugskonsulenter, der – ved siden af konsulentarbejdet – forestår oprettelsen af og kontrollerer arbejdet i svinekontrollkredsene. Sammen med de øvrige andelsslagterier i Sønderjylland driver slagteriet den i Rødekro oprettede svineforsøgsstation.

Gdr. *Hans Thomsen Jensen* var formand fra slagteriets oprettelse til sin død i 1933, og han efterfulgtes på formandsposten af gdr. *R. Mathiasen*, Stenderup.

Lige siden slagteriets oprettelse i 1925 har det været ledet af direktør *C. J. Rübner-Petersen*.

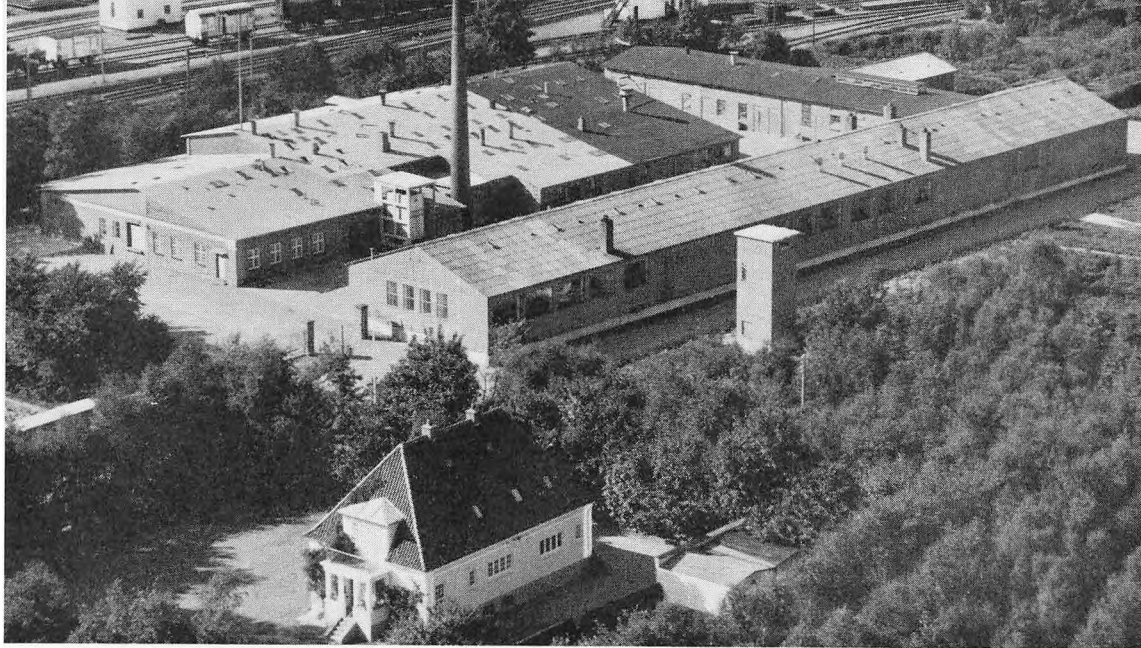
Omsætning (årlig gennemsnit):

Perioden	Antal andels-havere	Modtagelsen af:				Beløb kr.
		Svin (alle kategorier) stk.	Voksent kvæg stk.	Kalve, geder, får, lam, heste stk.		
1925-1930	728	28.000	108	819	2.900.000	
1931-1940	1.341	38.089	815	3.490	4.600.000	
1941-1945	1.979	21.078	1.306	3.896	8.200.000	
1946-1950	2.177	31.168	1.237	5.314	15.000.000	
1951-1955	2.412	88.503	1.209	5.043	37.000.000	
1956-1960	2.440	119.125	1.112	2.079	47.000.000	
1961	2.507	151.284	1.012	1.411	59.000.000	

Vojens Andels-Svineslagteri

Den stærke stigning i svineproduktionen, der også gjorde sig gældende i Sønderjylland i årene efter genforeningen, førte til planerne om

oprettelse af et andelsslagteri i Vojens. De første møder om sagen blev afholdt i 1923, og da den efterfølgende agitation og tegning af svin gav et tilfredsstillende resultat, kunne man den 28. juni 1924 afholde *stiftende generalforsamling*. Til formand for virksomheden valgtes gdr. *J. H. Østergaard*, Gabøl, og efter at slagteriet var opført, påbegyndtes slagtningerne den 7. oktober 1925. Som daglig leder af virksomheden blev antaget direktør *H. H. Fejr-*

skov, der dog allerede i 1927 efterfulgtes af direktør *Th. Mossing-Jensen*.

Som det fremgår af den talmæssige oversigt, steg slagtingerne og omsætningen betydeligt de følgende år, men 30'ernes restriktioner og de efterfølgende krigsår satte midlertidigt en stopper for videre udvikling. Da svineproduktionen atter kunne genopbygges efter krigens afslutning, steg slagtetallet meget stærkt, og i perioden 1956–60 nåede man op på en årlig slagtning af over 100.000 svin i gennemsnit.

Allerede i 1937 blev der foretaget flere ombygninger og udvidelser i selve slagteriet, og i 1939 blev pøsemageriet udvidet. I 1950 blev der opført en helt ny konservesfabrik, der blev indrettet efter de mest rationelle metoder og med installation af moderne maskiner. Disse er siden stadig blevet udskiftet, så man hele tiden har været på højde med tidens krav. Inden for denne afdeling er der da også sket en stærk udvikling, hvilket kan ses deraf, at omsætningen er bragt op på 5 mill. kr. årligt, samt at der nu beskæftiges ca. 45 personer i denne afdeling.

Den store stigning i svineproduktionen gennem de senere år har medført krav om yder-

ligere udvidelser, og i 1952 gik man da i gang med en fuldstændig ombygning af slagteriet, og samtidig blev der installeret et helt nyt kølesystem. Fedtsmelteriet blev ombygget og moderniseret bl. a. med installation af de første rustfri smeltekedler, som toges i brug her i landet. Igen i 1957 tog man fat på forbedringer i anlægget, idet salte- og drænkælder blev udvidet til den dobbelte kapacitet. I 1959–60 er der opført en ny administrationsbygning, og de gamle kontorer er ombygget og indrettet til laboratorium og kontor for overdyrlægen. I 1960 er der taget et transportbånd i brug til rationalisering af arbejdsgangen ved tilskæring og saltning, og tilsvarende rationalisering af arbejdsgangen vil i løbet af 1961–62 blive gennemført overalt i slagteriet. I 1961 har man påbegyndt opførelsen af en ny to-etages bygning, der skal indrettes til tarmrenseri med folkestuer og omklædningsrum på første sal og plucksrum og kølerum i stueetagen.

Produktionen af konserver til såvel hjemmemarkedet som eksport er steget betydeligt gennem de senere år, og jævnsides med produktionen af konserver har man også optaget produktionen af dybfrosne varer, der afsættes

gennem *A/S Dansk Dybfrost*, som slagteriet er medejer af.

Slagteriet er medstifter af svineforsøgsstationen i Rødekro, hvor der foretages kvalitetsundersøgelser af afkom efter avlsdyr. I forbindelse med forsøgsstationen er der nedsat et kåringsudvalg til bedømmelse af avlsdyrene fra

J. H. Østergaard, Gabøl

Jørgen Work, Oksenvad

Jørgen Fallesen, Tørring

Dir. Th. Mossing-Jensen

fremavlsstederne, og slagteriet er samtidig med til at støtte en konsulentordning, hvortil alle de sønderjydske andelsslagterier bidrager. I oplandet arbejder der en del svinkekontrollforeninger, og gennem økonomisk støtte til indkøb af gode avlsorner bidrager slagteriet til at fremme kvaliteten.

Slagteriets formand gennem de første 30 år, gdr. *J. H. Østergaard*, Gabøl, trak sig tilbage i 1954, da han efterfulgtes på formandsposten af gdr. *Jørgen Work*, Oksenvad, der ved sin død i 1957 afløstes af den nuværende formand, gdr. *Jørgen Fallesen*, Tørring.

Den daglige ledelse af virksomheden varetages fortsat af direktør *Th. Mossing-Jensen*.

Omsætning (årligt gennemsnit):

Perioden	Antal andels-havere	Svin (alle kate-gorier) stk.	Møttagelsen af:			Beløb kr.
			Voksen kvæg stk.	Kalve, geder, lær, lam, heste stk.		
1925	480	4.239	–	–	613.000	
1926-1930	880	24.829	239	673	3.269.000	
1931-1940	1.519	35.693	656	2.374	4.789.000	
1941-1945	1.915	16.318	573	2.440	5.804.000	
1946-1950	2.233	25.336	769	3.870	11.531.000	
1951-1955	2.380	70.691	721	3.999	27.948.000	
1956-1960	2.426	100.340	555	1.616	35.520.000	
1961	2.408	139.135	1.157	999	50.520.000	

Nibe Andelssvineslagteri

Allerede i 1907 var der første gang planer fremme om oprettelse af et andelssvineslagteri i Nibe, men sagen vandt dengang ingen rigtig

tilslutning, og den blev derfor opgivet. Først en snes år senere – den 22. februar 1926 – blev sagen taget op igen i Nibe Handelsstandsforening og den 12. december 1927 i Nibe Håndværkerforening. Et nedsat udvalg fra de to foreninger foranledigede spørgsmålet sat på dagsordenen på *Nibe Lokalforenings generalforsamling den 4. januar 1928*, hvor man vedtog snarest at indkalde til et større møde om sagen. Dette

møde blev afholdt den 21. januar 1928 med deltagelse af ca. 230 svineproducenter. Mødet blev ledet af gdr. *Frank Staun*, Binderup, medens formanden for Bjerringbro Andels-Svineslagteri, *Rasmus Møller*, Herkegaard, gav aktuelle oplysninger. Med *Frank Staun* som formand blev der nedsat et udvalg til at agitere for sagen og foretage bindende tegning af svin. Den 17. oktober 1928 var der tegnet 10.279 svin, og den stiftende generalforsamling kunne derfor afholdes den 7. november 1928, hvor man enstemmigt vedtog at oprette et andels-svineslagteri i Nibe. Et byggeudvalg med *Frank Staun* som formand fik fremmet arbejdet med opførelsen af slagteriet, så der kunne foretages prøveslagtning den 19. december 1929. På en generalforsamling den 30. december 1929 blev *Frank Staun* valgt som formand, og med direktør *H. Christensen*, som daglig leder begyndte slagteriet sin normale drift den 2. januar 1930.

Som den statistiske oversigt viser, oversteg svineslagtningerne langt det mål, man havde sat sig ved oprettelsen af slagteriet, men byggeudvalget havde været fremsynet nok til at planlægge slagteriet så stort, at det uden ændringer

kunne tage svinetilførslerne i de kommende 20 år.

Da man efter den anden verdenskrigs slutning igen kom i normal drift, begyndte ledelsen at planlægge ombygninger og udvidelser af virksomheden. Det var især pølsefabriken, der havde haft alt for trange kår under krigen, og man begyndte derfor i 1946 med at opføre en ny pølsefabrik i to etager. I 1951 ændredes kølerum og køleanlæg til »hurtigkøling«, og drænpladsen blev udvidet. En projekteret udvidelse og modernisering af tarmhuset i 1954 ændredes til også at omfatte en nødvendig udvidelse af pølsefabriken, hvor man manglede kølerumsplads og lokaler til den forøgede konserverproduktion. Samme år blev kontoret moderniseret. På grund af de stigende svinetilførsler byggede man i de følgende år to nye svinkølerum og et tilskæringsrum, endvidere ny ekspedition og garager m. v. For at skaffe plads til yderligere nybygning og udvidelse blev der i 1958 købt tre ejendomme til nedrivning. Derefter opførte man en ny tilbygning i to etager til pølsefabriken med skærestue, køgerum og konserverlager, og året efter byggedes et mindre frysehus.

I 1948 begynde man produktionen af konserver. De første år blev produktionen afsat til eksport, men i 1952 gik man over til også at producere konserver til hjemmemarkedet, og denne produktion udvidedes i 1957 til at omfatte færdige middagsretter, der i løbet af få år har vundet meget stærkt frem på markedet og er blevet velkendt under navnet: Nibe Kød-konserver – lige til at spise!

Oprindeligt var man ikke indrettet på at slagte kreaturer og kalve, men i 1935 vedtoges det at opføre et kreaturslagteri, der i 1946 blev udvidet med et kølerum. Slagtningerne dækker oplandets og pølsefabrikens forbrug af kød, men i de senere år er der også i perioder slagtet kalve til eksport.

Efter et ret omfattende forarbejde med indsamling af underskrifter og anbefalinger m. v. lykkedes det i 1947 at opnå godkendelse til at oprette en eksportsamlestald i Nibe. I starten arrangerede man sig i ret primitive, lejede lokaler, men tilførslerne af kreaturer og kalve blev hurtigt større end beregnet, og man vedtog derfor i 1949 at opføre Nibe Samlestald i umiddelbar nærhed af slagteriet. Der tilføres nu samlestalden ca. 3.500 dyr om året.

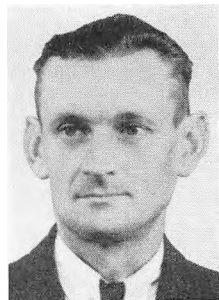
I 1931 tilsluttede slagteriet sig »Arbejdet for Svineavl« i Aalborg amt, og i 1937 gik man ind for tanken om oprettelse af en forsøgsstation for amtet samt for kåring af søer og orner. I 1943 begyndte slagteriet at udstationere orner, og da ornecentralerne senere dukkede op, indså man snart nødvendigheden af et nært samarbejde med disse og arrangerede, at indkøb af orner foregik gennem slagteriet. I 1954 byggedes svineforsøgsstationen »Nordjylland« i Vestbjerg af en række nordjyske slagterier. Endelig skal nævnes, at der i 1956 under medvirken af slagteriet blev oprettet en

Omsætning (årligt gennemsnit):

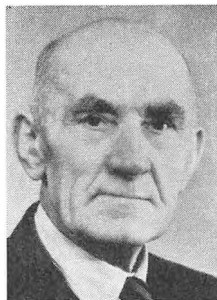
Periode	Antal andels-havere	Modtagelsen af:				Boløb kr.
		Svin (alle kategorier) slk.	Voksenkvæg slk.	Kalve, geder, får, lam, heste slk.		
2/1-31/12						
1930	624	16.379	34	206	1.480.875	
1931-1940	768	15.562	210	343	1.747.690	
1941-1945	718	7.321	182	1.148	1.838.003	
1946-1950	960	13.256	499	1.798	5.889.339	
1951-1955	1.006	32.015	337	1.989	13.457.643	
1956-1960	1.026	45.848	362	2.208	17.423.733	
1961	1.051	56.901	514	1.142	21.555.986	

Frank Staun, Binderup

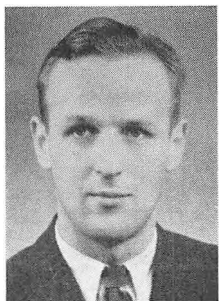
Ejner Christensen, Bislev

Laurits Larsen, Hornskovgaard, Barner

Dir. H. Christensen

Dir. H. Bloch Petersen

Dir. Erik Ryttergaard

Dir. J. Chr. Eskesen

svinekontrollforening, der har tilslutning fra ca. 400 svineproducenter.

Gdr. *Frank Staun*, Binderup, var formand, indtil han i 1939 bestemte frabad sig genvalg. I hans sted valgtes husmand *Ejner Christensen*, Bislev, der var formand til sin død i 1946. Han efterfulgtes af den nuværende formand, gdr. *Laurits Larsen*, Hornskovgaard, Barmer.

Samsø Andelsslagteri

Oprindelsen til slagteriet går tilbage til en generalforsamling i Samsø Landboforening i 1928, hvor formanden, gdr. *J. S. Jensen*, Permelille, på bestyrelsens vegne stillede forslag om oprettelse af et andelsslagteri på Samsø – en plan, som han iøvrigt havde tumlet med gennem adskillige år. Forslaget vandt generalforsamlingens tilslutning, hvorefter der afholdtes et fællesmøde med husmandsforeningen, og da der også på dette møde var stemning for sagens løsning, blev der nedsat et udvalg, som i den følgende tid foretog tegning af svin. Tegningen gav et gunstigt resultat, idet man nåede at få indtegnet ca. 500 andelshavere med 12.000 svin, og på dette grundlag afholdtes den 4. januar 1929 stiftende generalforsamling, hvor gdr. *J. S. Jensen*, der havde arbejdet så stærkt for sagen, blev valgt til formand.

Efter at slagteriet var opført, og man til direktør havde antaget bogholder *Th. Thomsen*, Horsens Andelsslagteri, hvortil hovedparten af svinene fra Samsø hidtil var ført, gik man i gang med slagtningerne.

Direktør *H. Christensen* blev i 1939 afløst af daværende bogholder *H. Bloch Petersen*, Vraa. Da denne i 1946 blev direktør for Andels-Svineslagteriet i Masnedsund, efterfulgtes han af daværende kontorchef *Erik Ryttergaard*, Herning, der i 1959 overtog ledelsen af Andelsslagteriet i Nørresundby og blev afløst af direktør *J. Chr. Eskesen*, Give.

Det er ganske naturligt, at slagteriet, der selvsagt kun var oprettet til at betjene landbruget på Samsø, aldrig ville nå de store slagtetal, men virksomheden blev et godt aktiv for øen, og foruden slagting af svin har det gennem årene modtaget en del kreaturer og kalve, som er slagtet i et særskilt kreaturslagteri, ligesom der til slagteriet er knyttet et pølsemageri.

Gennem de sidste 25 år er der foretaget adskillige ombygninger og udvidelser, og der er taget nye opgaver op til løsning. I 1942 blev der således bygget en destruktionsanstalt, der foruden at modtage og oparbejde konfiskater fra slagteriet tillige behandler selvdøde dyr fra øen.

Også i selve slagteriet er der foretaget adskiligt for at bringe virksomheden op til moderne standard. I 1954 blev der indrettet et nyt kølerum for baconsvin med selvstændig kølemaskine, og i 1961 er der foretaget udvidelser af pølsefabrikken, ligesom der er indrettet nyt drænrum.

For at man kunne fortsætte med opkøbet af eksportkreaturer, når eksportudvalgene blev ophævet, vedtog man på en generalforsamling i Samsø Andelsslagteri den 15. juli 1947 at oprette en Kreatur-Eksportforening med tilslutning til »*De samvirkende danske Andels-Kreatureksportforeninger*«, og samtidig ved-

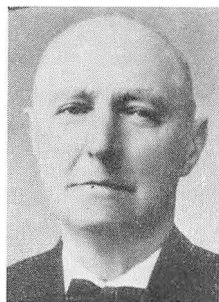

toges det at bygge en samlestad, hvor man kunne samle, veje og bedømme såvel eksport- som hjemmesalgskreaturer. 92 pct. af slagte-

riets andelshavere gik ind for denne ordning, og da eksportudvalgene blev ophævet i 1949 og handelen givet fri på hjemmemarkedet, trådte denne ny afdeling i funktion.

Til forbedring af svineavlen udføres der et betydeligt arbejde, som har givet gode resultater. Der findes på Samsø 2 ornecentraler, og slagteriets svineudvalg foretager indkøb af ornematerialet samt fører tilsyn med ornecentralerne og med de 26 fremavlssteder, som findes inden for området.

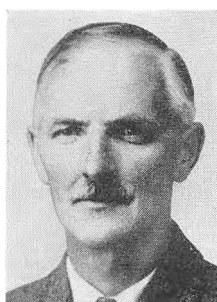
I 1949 oprettede slagteriet i samarbejde med svineavlsudvalget samt landbo- og husmandsforeningerne en svineforsøgsstation på »Tyregaarden«, hvor der foretages afkomsundersøgelser af det kårede materiale. For at fremme salget af gylte fra fremavlsstederne har man siden 1950 afholdt avlsdyrauktioner i samlestalden, og der er med slagteriets støtte indført en betalingsordning på lempelige vilkår. Endvidere findes der en svinekontrollforening, der har ansat 2 assistenter. Foreningen har 140 medlemmer, som i 1960 rådede over en samlet sobestand på ialt 750 dyr. Fra medlemmer af kontrollforeningen leveres der årligt over 6000 svin til slagteriet.

*J. S. Jensen,
Permelille*

*Kl. Gylling Holm,
Madebjerggaard*

Karl Sønder, Bisgaard

Dir. Th. Thomsen

Dir. M. Nielsen

Gdr. *J. S. Jensen* var indehaver af formandsposten til 1946, da han efterfulgtes af gdr. *Kl. Gylling Holm*, Madebjerggaard, der i 1952 blev afløst som formand af sognerådsformand *Karl Sønder*, Bisgaard, der stadig beklæder posten.

I 1934 blev direktør *Th. Thomsen* antaget som direktør for Grenaa Andelsslagteri. Han efterfulgtes af direktør *M. Nielsen*, der siden har stået for virksomhedens daglige ledelse.

Frederikshavn Andels-Slagteri

Den store stigning i svineproduktionen i slutningen af 1920'erne medførte udvidelser på mange bestående virksomheder, og samtidig opstod tanken om opførelse af nye slagterier til betjening af mere begrænsede områder. Dette skete også på Frederikshavnegnen, og med proprietær *Chr. Nielsen*, Lerbæk, som formand nedsattes et udvalg til at arbejde for sagen. Fra det gamle *Frederikshavn Eksport-slagteri* fremkom tilbud om overtagelse af dette på gunstige vilkår, og da en tegning havde givet det resultat, at 950 leverandører med 13.000 svin gav tilslutning til tanken, og byrådet, sparekassen og banken tilbød at yde 90.000 kr. til løsning af sagen, gik man derefter til afholdelse af stiftende generalforsamling i *Frederikshavn Andels-Slagteri* den 31. maj 1929. På denne valgtes proprietær *Chr. Nielsen* til formand, og efter at slagteriet var opført, kunne man begynde slagtingerne den 2. januar 1931 med tidligere bogholder ved Skive Slag-

Periode	Omsætning (årligt gennemsnit):		Modtagelsen af:			Beløb kr.
	Antal andels-havere ¹⁾	Svin (alle kategorier) stk.	Voksen kvæg stk.	Kalve, geder, får, lam, heste stk.		
1931-1940	725/830	15.955	458	1.260	1.713.500	
1941-1945	831/900	6.868	690	1.648	2.278.600	
1946-1950	733/830	7.663	984	1.434	3.220.100	
1951-1955	736/812	18.094	938	1.598	6.997.400	
1956-1960	693/780	22.974	1.240	1.089	8.399.600	
1961	760	29.739	1.544	1.200	10.745.469	

¹⁾ Det første tal angiver andelshavere, der har leveret, og det andet tal angiver indmeldte andelshavere.

teri, *L. Hauge*, som direktør for virksomheden. Slagteriet fik straks fra begyndelsen en god start med tilførsler, der gav gode betingelser for en økonomisk drift. Slagteriet indførte på et tidligt tidspunkt elektrisk bedøvning af svine før slagtingen, en foranstaltning, som mange år senere blev gjort obligatorisk. I de følgende år med svinekortene og under krigsperioden, som fulgte efter, faldt tilførslerne som naturligt var, men da man kom hen mod slutningen af 1940'erne, bar det igen fremad med stigende tilførsler. Dette i forbindelse med den tekniske udvikling, der havde fundet sted siden slagteriets oprettelse, førte til betydelige udvidelser og ombygninger i årene 1953-55, hvor der bl. a. blev foretaget en udvidelse af kølekapaciteten. Omkostningerne ved ombygningen beløb sig til godt 1 mill. kr.

Allerede i 1931 var der blevet opført et selvstændigt kreaturslagteri, der gennem årene fik ret betydelige tilførsler, ikke mindst af fedekalve, hvoraf der produceres mange i oplandet. Denne afdeling blev udvidet under den store ombygning, der fandt sted i 1953-55, og ligeledes blev der foretaget en udvidelse af pølse-mageriet, hvor produktionen de senere år er bragt betydeligt i vejret.

Slagteriet tager aktiv del i svineavlssarbejdet, således gennem medvirken og økonomisk støtte til »Fællesudvalget for Svineavlens Fremme i Hjørring Amt«, samt som medejer af svineforsøgsstationen »Nordjylland«. Endelig udstatio-

neres der hvert år ca. 25 orner indkøbt fra gode avlscentre.

Proprietær *Chr. Nielsen*, Lerbæk, var formand fra starten i 1931 indtil 1937, da han afløstes af husmand *Emil Petersen*, Jerup, der dog kun var indehaver af formandsposten eet år til 1938, da proprietær Chr. Nielsen igen afløste ham. Ved proprietær Chr. Niensens afgang i 1941, efterfulgtes han af gdr. *Højmark Jensen*, Vester Holmen. Denne blev i 1958 afløst af den nuværende formand, gdr. *Vald. Jensen*, Skoven.

I 1935 overtog direktør *L. Hauge* stillingen som direktør for andelsslagteriet i Nørresundby, og han blev efterfulgt af direktør *R. Bøgeholdt*, der har ledet slagteriet siden.

Chr. Nielsen, Lerbæk

Emil Petersen, Jerup

Højmark Jensen, Vester Holmen

Vald. Jensen, Skoven

Dir. L. Hauge

Dir. R. Bøgeholdt

Omsætning (årligt gennemsnit):

Periode	Antal andels-havere	Modtagelsen af:				Beleb kr.
		Svin (alle kate-gorier) stk.	Voksent kvæg stk.	Kalve, geder, får, lam, heste stk.		
1931-1940	1.771	25.490	1.632	2.690	3.050.800	
1941-1945	1.635	8.046	1.111	3.754	2.963.300	
1946-1950	1.777	12.282	786	4.681	4.982.100	
1951-1955	1.622	26.055	522	4.339	9.558.700	
1956-1960	1.549	32.671	544	2.953	10.794.900	
1961	1.346	38.479	749	2.840	15.229.715	

Thisted Andels-Svineslagteri

De første skridt til at få oprettet et andelsslagteri i Thisted blev taget ved et møde, som blev afholdt af landboforeningen i december 1928, hvor gdr. *Karl Madsen*, Klim, indledte en forhandling om slagterispørgsmålet. Efter at der med proprietær, amtsrådsmedlem *M. Chr. Korsgaard*, Tøttrupgaard, som drivende kraft var afholdt agitationsmøder rundt i oplandet, hvorved det nødvendige antal svin blev sikret, og da Thisted byråd havde givet tilsagn om fri byggeplads samt et vist beløb over en årrække, kunne man den 3. august 1929 skride til afholdelse af *stiftende generalforsamling for Thisted Andels-Svineslagteri*. Proprietær *Korsgaard* valgtes til formand, og efter at slagteriet var opført, og man til direktør havde antaget *A. Arentsen*, tidligere Graasten, kunne slagteriet indvies den 3. januar 1931.

Slagteriet kom i gang med ret store slagtninger, men disse blev reduceret stærkt de følgende år med kvotaen og den efterfølgende krig.

Da svineproduktionen atter kunne genopbygges efter krigen, steg slagtingerne stærkt og nåede – som statistikken viser – et betydeligt tal i femårsperioden 1956–60. Denne udvikling medførte krav om en forøgelse af kapaciteten, og der er da også i årene efter krigen gennemført store udvidelser og foretaget en modernisering af praktisk talt alle afdelinger i slagteriet. Det gælder således svinefoldene, alle lokaler, der benyttes ved nedkøling og saltning af flæsk, kedelrum m. m. Endvidere er der foretaget udvidelser af pølse- og konserverfabrikken, hvor der finder en betydelig produktion sted, ligesom der er opført en nybygning til frysehus og engros ekspedition. Endelig er der også i denne periode indrettet nye lokaler til folkestuer og dyrlægekantor, samt endvidere opført ny kreaturstald og huderum. Den forøgede beskæftigelse har også krævet større lokaler til administration, og endvidere er der blevet indrettet en ny butik.

Til fremme af kvaliteten af slagtedyrene har slagteriet gennem alle årene indkøbt orner fra statsanerkendte avlscentre og udstationeret disse hos andelshaverne. I 1951 blev der antaget en svinefodringskonsulent, som har været andelshaverne behjælpelig med fodringsplanlægning og staldforhold. Der findes i amtet flere

M. Chr. Korsgaard,
Tottrupgaard

Aksel Andersen, Sennels

Lars Poulsen, Nors

Dir. A. O. Arentsen

Dir. H. Clausen
Christensen

svineavlscentre og fremavlssteder, hvorfra der er mulighed for at købe gode avlsdyr. Yderligere er der i de senere år oprettet flere svinekontrollforeninger.

Proprietær *M. C. Korsgaard*, der var slagteriets første formand, beklædte posten til sin død i 1959. Han blev efterfulgt af slagteriets mangeårige næstformand, gdr. *Aksel Andersen*, Sennels, som i 1961 blev afløst af gdr. *Lars Poulsen*, Nors. Efter generalforsamlingen den 1. december 1961 blev gdr. Aksel Andersen, Sennels, igen formand.

Direktør *A. O. Arentsen* ledede slagteriet fra starten i 1931, til han i 1950 blev antaget som direktør for andelsslagteriet i Struer. Han blev efterfulgt af den nuværende direktør, *H. Clausen Christensen*.

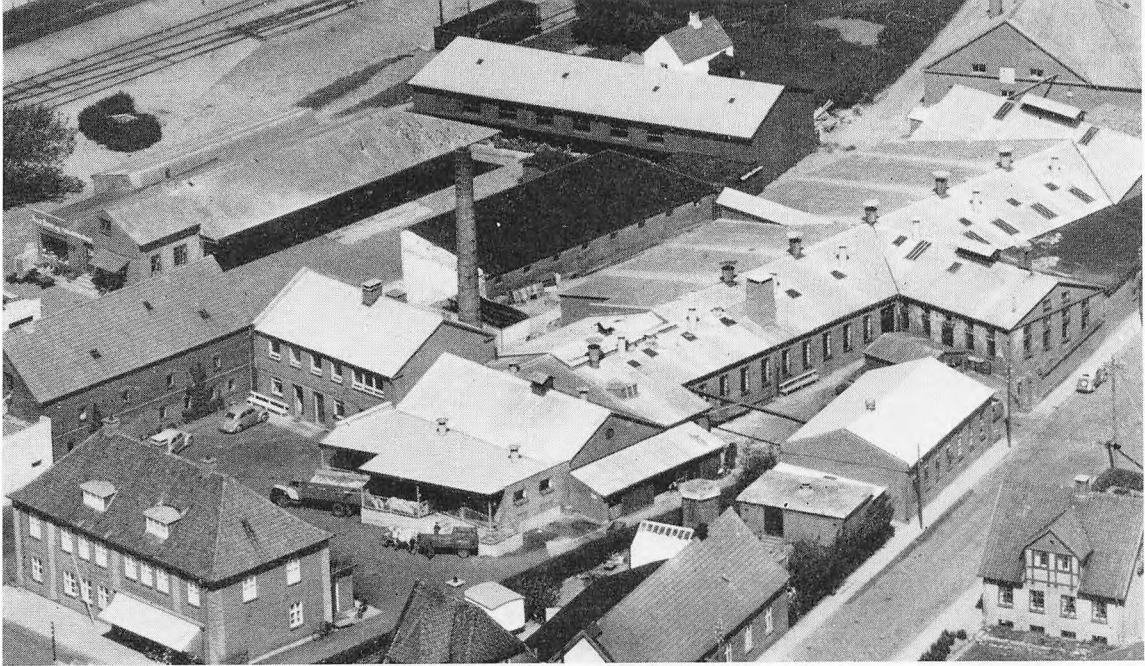
Omsætning (årligt gennemsnit):

Periode	Antal andels-havere	Svin (alle kalenderår) sik.	Modtagelsen af:			Beløb kr.
			Voksenkvæg silk.	Kalve, geder, får, lam, heste sik.		
1931-1941	1.911	45.110	1.442	2.157	5.052.701	
1941-1945	3.035	23.595	1.982	3.093	7.253.177	
1946-1950	3.436	38.919	1.454	3.794	13.837.715	
1951-1955	4.025	94.994	1.078	3.473	31.168.223	
1956-1960	4.305	128.870	1.006	2.486	38.308.295	
1961	4.088	148.501	1.239	1.120	44.536.950	

Vraa Andels-Svineslagteri

Planen om at få oprettet et andelsslagteri i Vraa var blevet drøftet ved forskellige lejligheder, og dyrlæge *N. Jensen*, Vraa, var foregangsmanden ved virkeliggørelse af tanken. Spørgsmålet blev første gang drøftet ved en general-

forsamling i Vraakredsens Landboforening i 1927, og et nedsat udvalg med dyrlæge *N. Jensen* som formand skulle agitere for sagen og søge det nødvendige antal svin tegnet. Det viste sig, at planen vandt tilslutning, og efter at Vraa by havde givet tilsagn om at ville yde sit bidrag til sagens løsning, kunne der den 15. oktober 1929 afholdes stiftende generalforsamling. Til formand valgtes dyrlæge *N. Jensen*, der havde virket så stærkt for sagen, og i januar 1931 kunne slagteriet begynde sin virksomhed med

daværende bogholder *J. M. Pedersen*, Hadsten, som direktør.

Efter en start med ca. 30.000 svin om året kom der – dels i tiden med svinekortene og dels i de efterfølgende krigsår – en periode på op mod femten år, før man igen nåede op på dette slagtotal. Siden er det gået støt fremad, så der nu slagtes over 50.000 svin årlig.

I 1935 opførtes der et selvstændigt kreatur-slagteri, men allerede forinden havde interessen for kødproduktionen givet sig udslag i, at der i 1934 oprettedes en afdeling under »Danske Landbrugeres Kødforsyning«, nemlig »Vraa og Omegns Salgscentral for slagtet Kvæg«, som slagteriet overtog administrationen af.

En udvidelse af administrationsbygningen fandt sted i 1943, og da svineproduktionen atter kunne genopbygges efter krigens afslutning, gik man i gang med at udvide og modernisere virksomheden. I 1947 opførtes en ny pølsefabrik, og i de følgende år blev der købt flere ejendomme, dels til indretning af butikker og dels til funktionærboliger. 1954–55 fandt der en større udvidelse sted, der bl. a. omfattede nyanlæg af kølerum og køleanlæg,

og senere blev der foretaget udvidelser af folkestuer, ligesom svinefoldene blev udbygget. I 1961 er der købt arealer, hvorpå slagteriet er i færd med at opføre nyt kedelhus samt et nyt stort kreaturslagteri med diverse kølerum og opskæringshal, hvilket vil give muligheder for påkrævede udvidelser af pølsefabrikken samt indretning af et laboratorium og lokaler til forskellige andre formål.

Slagteriet, der er medlem af D.A.K., Roskilde, fremstiller ikke selv konserver, men det har gennem årene haft en stor opskæring af flæsk, som indgår i konserverfabrikationen, ligesom der opskæres søer og svin for eksport i uforarbejdet tilstand. Af et enkelt års slagting på 34.000 blev der således opskåret ikke mindre end 25.000 svin og søer. Gennem denne opskæring har man ligeledes søgt at fremme salget på hjemmemarkedet af de dele af grisen, der er dårligst egnet til at indgå i eksportproduktionen. Også på flere andre områder deltager det i spredningen af danske slagteriprodukter under en ny form til nye markeder. Det kan således nævnes, at der eksporteres forskellige saltede og røgede affaldsprodukter til staterne Sierra Leona, Liberia og Ghana i Afrika,

røget bacon til Forenede Nationer (Port Said), ligesom der eksporteres forskellige varer til så fjerne steder som Hongkong og Venezuela.

Som medlem af »Hudecentralen«, blodalbuminfabrikken »NAFA«, Nørresundby, Schaub & Co. og kødfoderfabrikken »Nordjyden« deltagere slagteriet i det fællesvirke, som gennem de senere årtier i så høj grad har præget udviklingen inden for de danske andelsslagterier. Endvidere har slagteriet siden 1932 været medlem af »Danish Bacon Company«, England.

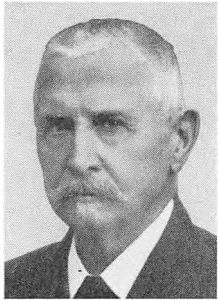
Inden for svineavl arbejdet har slagteriet været virksom gennem udstationering af orner, ligesom det er medindehaver af forsøgsstationen »Nordjylland« i Vestbjerg, hvor der foretages afkomsundersøgelser. Endelig er mange af slagteriets andelshavere medlemmer af en svinekontrollforening.

Gennem årene er der foretaget adskillige ændringer inden for ledelsen. Slagteriets første formand, dyrlæge *N. Jensen*, blev ved sin død i 1934 efterfulgt af gdr. *Jens Rom*, Stenvad, der dog kun virkede et år, idet han i 1935 afløstes af proprietær *Olaf Jensen*, Aagaard. Ved dennes afgang i 1937 efterfulgtes han på formandsposten af gdr. *Chr. Driivsholm*, Stenvad, der i 1941 afløstes af proprietær *O. Jensen*, Aagaard. Fra 1945 indtil 1955 var gdr. *Chr. Jensen*, Poulstrup, formand, og han efterfulgtes af den nuværende formand, gdr. *Viggo Gregersen*, Børglum.

Lige siden slagteriets igangsættelse i 1931 har direktør *J. M. Pedersen* været den daglige leder af virksomheden.

Omsætning (årligt gennemsnit):

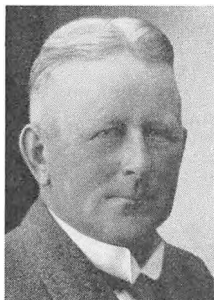
Periode	Antal andelshavere	Svin (alle kategorier) slk.	Modtagelsen af:			Beløb kr.
			Voksen kvæg slk.	Kalve, geder, får, lam, heste slk.		
1931-40	608	22.066			2.293.897	
1941-50	-	13.583			5.332.422	
1951-55	970	31.121	168	1.779	11 895 428	
1956-60	1.017	45.135	205	1.111	15 804 295	
1961	1.026	53.126	601	1.436	19 325 347	

N. Jensen, Vraa

Jens Rom, Stenvad

Olaf Jensen, Aagaard

Chr. Driivsholm, Stenvad

Chr. Jensen, Poulstrup

Viggo Gregersen, Børglum

Dir. J. M. Pedersen

Struer Andels-Svineslagteri

Omkring århundredskiftet fandt der en stor tilgang sted af andelshavere til Esbjerg Andels-Slagteri, der i de følgende år gav stærkt forøgede slagtninger. Dette havde til følge, at det på en generalforsamling i 1912 blev besluttet at fortsætte nytegningen af andelshavere med det mål for øje at få oprettet en filial i den nordlige del af leverandørkredsen. Dette gav anledning til en kappestrid mellem Holstebro, Struer og Vemb om at få slagteriet. Denne endte med, at slagteriet blev opført i Struer, hvor byen havde skænket en grund, beliggende ved havnen, til formålet. Opførelsen af virksomheden var tilendebragt i foråret 1913, og under navnet *Esbjerg Andels-Slagteri, Struer Afdeling* begyndte man slagtingerne den 13. maj 1913. Allerede i året efter igangsættelsen nåede man en slagting på omtrent 72.000 svin.

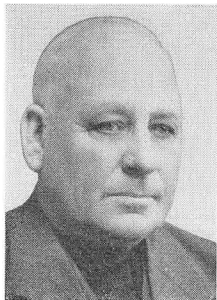
I 1930 udløb en periode i Esbjerg An-

dels-Slagteri, og i årene forud var der ført nogle forhandlinger om fra dette skæringspunkt at fortsætte Struer-afdelingen som et selvstændigt slagteri. Ved den afstemning, som fandt sted i 1929 blandt andelshaverne i det nordlige opland, vedtog man adskillelsen – dog med den tilføjelse, at Esbjerg ikke måtte have modtagerpladser nordligere end Ringkøbing. Ved en ekstraordinær generalforsamling vedtoges love for *Struer Andels-Svineslagteri*, og på denne blev gdr. *Eskild Toft, Hee*, valgt til formand.

Inden adskillelsen var slagteriets gæld nedbragt til 0, således at andelshaverne ved skæringsdagen den 1. januar 1931 overtog slagteriet gældfrit. Til direktør blev antaget den hidtidige bogholder ved Esbjerg Andelsslagteri, *Alf. Jespersen*.

Slagteriet havde med sit vidtstrakte opland allerede i årene forud haft relativt store slagtninger, og udviklingen medførte, at der i 1934 blev foretaget en udvidelse af pølse- og konserverfabrikken samt af kreaturslagteriet.

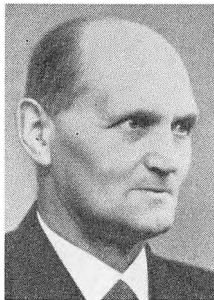
Da produktionen efter den anden verdenskrig igen sidst i 40'erne tog til, påbegyndte man en udvidelse og modernisering af virksomhe-

Eskild Toft, Hee

*Mads Næsgaard,
Brejning*

Niels Offersen, Sørvad

S. Grue-Sørensen, Hjern

Dir. Alf. Jespersen

Dir. A. O. Arentsen

den, som kom til at strække sig over årene 1951–61. Der blev foretaget udvidelser af konserverfabrikken og af slagteriets kølerum, saltkælder, drænplads og tilskæringsrum, samt tillige blev der opført nyt tarmhus og nye kontorer, som bl. a. blev forsynet med maskinbogholderi og eget hulkortanlæg. Samtidig blev der gennemført en mekanisering og rationalisering af virksomheden, hvor dette var muligt, således ved installation af fremføringsanlæg og børstemaschine i slagtegangen samt rullebånd til nedskæring, saltning og balning. De samlede omkostninger til denne ombygning og modernisering af virksomheden beløb sig til ca. 8 mill. kroner.

Slagteriet råder herefter over en ugentlig kapacitet på ca. 8000 svin, som kan behandles

inden for normal arbejdstid, og det skal tilføjes, at der er drevet en så fornuftig afskrivningspolitik, at slagteriets gæld ikke er steget i denne periode, samtidig med at slagteriet har kunnet hævde sig med hensyn til efterbetaling til andelshaverne.

Som et særkende for dette slagteri har andelshaverne i de forskellige sogne gennem årene valgt repræsentanter til generalforsamlingen, hvor kun disse havde stemmeret. Dette forhold blev ændret i 1955, så alle andelshavere fremtidig kunne møde på generalforsamlingen og afgive stemme.

Til kvalitetsfremmende formål yder slagteriet årligt tilskud til indkøb af ca. 130 orner, ligesom det finansierer 6 svinekontrollforeninger. Slagteriet er endvidere medejer af forsøgsstationen *Vest*, hvor kvalitetsundersøgelser foretages.

Slagteriets første formand gdr. *Eskild Toft* døde i 1937 og blev efterfulgt af gdr. *Mads Næsgaard*, Brejning, der fungerede til 1945, da han afløstes af gdr. *Niels Offersen*, Sørvad. Ved dennes afgang i 1954 valgtes den nuværende formand gdr. *S. Grue-Sørensen*, Hjern.

I 1950 afgik direktør *Alf. Jespersen* ved døden, og han efterfulgtes af den nuværende direktør *A. O. Arentsen*, tidligere Thisted.

Perioden	Omsærlning (årligt gennemsnit):				
	Antal andelshavere	Svin (alle kategorier) slk.	Voksen kvæg slk.	Kalve, geder, får, lam, heste slk.	Beløb kr.
1931-1940	5.598	126.179	970	4.091	13.758.378
1941-1945	7.377	70.357	1.324	4.918	21.004.106
1946-1950	8.298	111.908	866	6.395	40.205.221
1951-1955	7.678	219.911	312	2.993	75.253.101
1956-1960	7.040	281.961	210	4.633	92.131.121
1961	6.449	348.223	131	2.656	106.856.315

Ansager Andels-Slagteri

Den stærke stigning i svineproduktionen efter midten af tyverne skabte interesse for at få oprettet et andelsslagteri også for denne egn. Efter at *Ansager, Øse og Omegns Landboforening* og *egnens husmandsforeninger* havde holdt et møde om sagen, og der var foretaget tegning af svin rundt om i sognene, var man nået så vidt, at der den 16. november 1929 kunne afholdes *stiftende generalforsamling*. Til formand valgtes gdr. *Kr. Jørgensen*, Ansager.

Opførelsen af slagteriet blev hurtig gennemført, og efter nytår 1931 begyndte dette slagtingerne med direktør *E. Bruus Laursen* som daglig leder. Han efterfulgtes dog allerede i 1935 af direktør *H. Diemer*, der har stået for den daglige ledelse af virksomheden lige siden.

I 1935 foretoges den første udvidelse af virksomheden med opførelse af et ret stort kreatur-slagteri, en disposition, som de lokale forhold med en omfattende produktion af slagtekreaturer gjorde ønskelig. Et blik på statistikken

viser da også, at det er et betydeligt antal dyr, der tilføres denne afdeling i forhold til tilførslerne i svineslagteriet. Der er siden 1947 foretaget ret betydelige udvidelser af svineslagteriet, således at slagtekapaciteten er øget fra ca. 20.000 til ca. 80.000 svin årlig. Udvidelserne er foretaget i flere tempi og har holdt trit med den voksende tilførsel af svin. Der er ligeledes gennem de senere år foretaget en udvidet mekanisering af arbejdet i slagteriet.

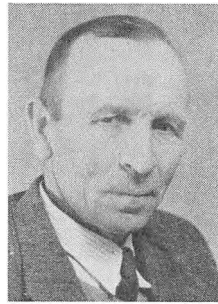
Der er også siden 1947 sket en meget væsentlig udbygning af pølsefabrikken, hvor der nu beskæftiges et halvt hundrede ansatte. Hvor stor udviklingen inden for denne afdeling har været ses bedst deraf, at medens pøsemageriet i 1947 kun rådede over et gulvareal på 52 m², så beslaglægger det nu 1479 m², der er fuldt benyttet i hele sin udstrækning.

I 1941 oprettede slagteriet i samarbejde med andelsslagteriet i Grindsted kødfoderfabrikken »Midtjyden« ved Grindsted.

Forsøgsarbejdet indgår som et vigtigt led i bestræbelserne for at bringe de bedste priser hjem til producenterne. Der foretages udstationering af orner i ret stort antal, og slagteriet indkøber ligeledes orner til samtlige ornecentraler inden for området samt fører kontrol med disse. Kåringsarbejdet foretages af land-

Kr. Jørgensen, Ansager

Jørgen Thomsen,
Skovlund, Mølby

Dir. E. Bruus Laurson

Dir. H. Diemer

brugsorganisationerne med økonomisk støtte fra slagteriet. Efter at svineforsøgsstationen »Vestjylland« er bygget i Ansager, foretages slagtingen og bedømmelsen af svinene derfra på slagteriet, således at der også på denne måde ydes støtte til kvalitetens forbedring.

Gdr. Kr. Jørgensen fratrådte som formand for bestyrelsen i 1948 efter at have været formand fra den første begyndelse. Som hans afløser valgtes gdr. Jørgen Thomsen, Skovlund, Mølby, der havde været næstformand siden slagteriets oprettelse.

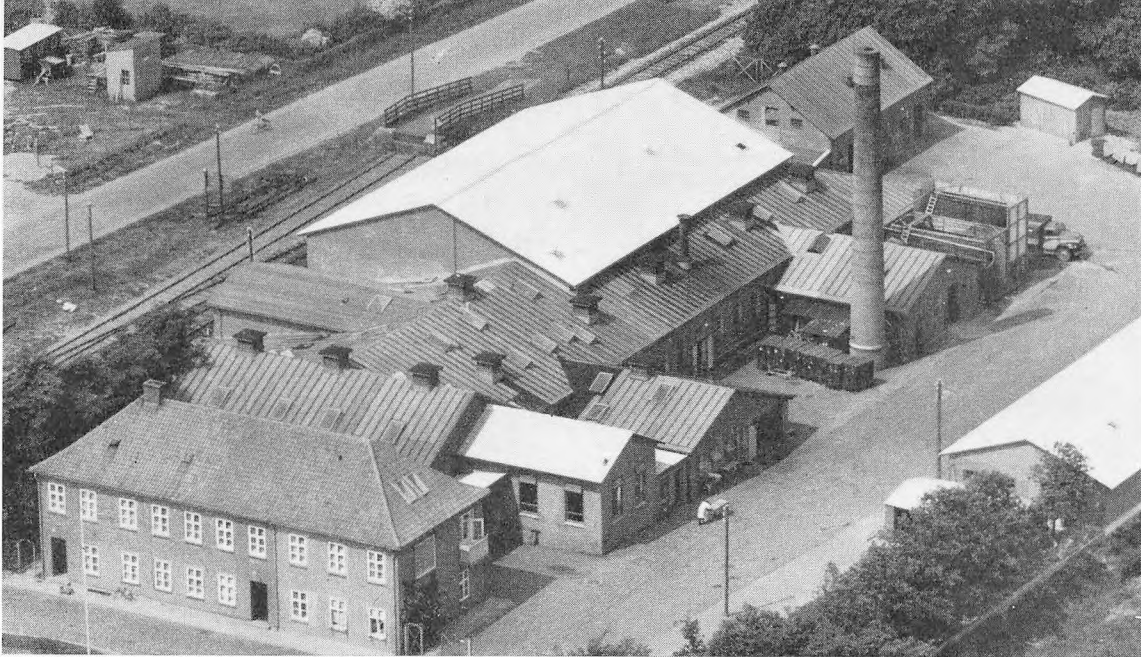
Omsætning (årligt gennemsnit):

Periode	Antal andels-havere	Modtagelsen af:				Beløb kr.
		Svin (alle kategorier) stk.	Voksen kvæg stk.	Kalve, geder, får, lam, heste stk.		
1931-1940	816	16.361	598	2.217	1.711.981	
1941-1945	1.187	11.650	482	3.225	4.133.886	
1946-1950	1.419	22.304	852	3.951	9.708.633	
1951-1955	1.385	51.765	953	3.234	22.871.474	
1956-1960	1.358	60.984	1.783	5.006	29.979.589	
1961	1.408	73.192	2.511	3.452	34.048.127	

Sydthy Andels-Svineslagteri Hurup

Den stigende svineproduktion gennem 1920'erne gav anledning til, at man i mange egne af landet drøftede det formålstjenlige i oprettelse af mere lokalt begrænsede slagterier. I Sydthy blev spørgsmålet drøftet en aften blandt nogle af egnens ledende landmænd ved en privat sammenkomst, og i december 1928 blev sagen bragt frem ved en generalforsamling i Sydthy

Landboforening. Det lykkedes dog ikke et nedsat udvalg med gdr. P. Pedersen, Korsgaard, som formand at nå til en løsning, men i 1929 blev sagen atter rejst – denne gang særlig på foranledning af Sydthy Husmandskreds og dennes formand, N. N. Stensgaard, Hurup. Ved et samarbejde med det tidligere nedsatte udvalg, og efter at et nyt udvalg var nedsat i maj 1929, lykkedes det, til trods for at der samtidig var begyndt et arbejde for oprettelsen af et slagteri i Thisted, i de følgende måneder at tegne det fornødne antal svin til Hurup, og den 13. december 1929 kunne der afholdes stiftende generalforsamling i Sydthy Andels-Svineslagteri. Til formand blev valgt proprietær N. Nikolajsen, Over Astrup, og med den tidligere bog-

holder på Bjerringbro Andelsslagteri *Ejnar Jepsen* som direktør kunne slagteriet begynde sin virksomhed den 5. januar 1931.

Slagteriet blev sat igang på et tidspunkt med meget store slagtninger i Danmark, men perioden med svinekortene, som gennemførtes kort efter, måtte også berøre denne virksomhed, og da den anden verdenskrig kom i fortsættelse deraf, skulle der hengå adskillige år, før man igen nåede op på de slagtninger, som man var begyndt med.

Da krigen var kommet noget på afstand, og der atter var fremgang i svineproduktionen, kunne slagteriet notere en støt og god fremgang, så man i årene 1951–55 nåede op på 40.000 svin i gennemsnit om året, og den følgende femårs-periode viste en yderligere stigning, så man rundede det halvt hundrede tusinde om året.

Denne fremgang i tilførslerne samt den tekniske udvikling medførte krav om udvidelser og modernisering af slagteriet, og i årene 1953–61 er der foretaget adskilligt for at bringe slagteriet frem til en fuldt moderne virksomhed. Der er således opført nybygninger til udvidelse af drænrum, til ekstra kølerum samt til fedtsmelteri og tarmrenseri. Folkestuerne er blevet ud-

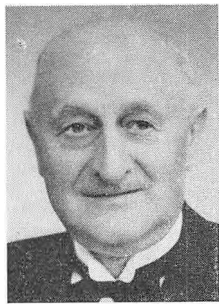
videde, og der er blevet foretaget ombygning og modernisering af administrationsbygningen. Tillige er der indrettet eget vandværk og opført en nybygning til forskellige formål. I 1959–60 er der opført et helt nyt drænrum, og det gamle drænrum er ændret til et tilskæringsrum. Endelig skal nævnes, at der i disse år er købt et hus på byens hovedgade, hvor der er indrettet en moderne butik, samt at der i 1961 er købt en ejendom til funktionærbolig.

Et svineavlsudvalg, der er nedsat af *Det thylandske Landøkonomiske Selskab, Sydthy Husmandskreds* samt slagteriet, foretager opkøb for slagteriets andelshavere af avlssoer og avlsorner hos statsanerkendte avlscentre, og dette udvalg foretager tillige kåring af disse dyr. Slagteriet yder et tilskud til indkøb af dette avlsmateriale. Inden for området findes der 12 fremavlssteder samt en svinekontrollforening, der omfatter 190 besætninger med en årlig leverance på ca. 15.000 svin, og denne sammenslutning er i stærk udvikling. Slagteriet yder endvidere tilskud til driften af forsøgsstationen »*Nordjylland*«.

Proprietær *N. Nikolajsen*, Over Astrup, afgik som formand i 1934 og blev efterfulgt af

N. Nikolajsen,
Over Astrup

Laur. Christensen,
Hovgaarden, Hørdum

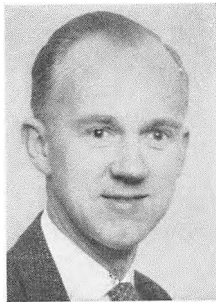
Vald. Poulsen,
Ø. Røjkjær

Dir. Ejnar Jeppesen

Dir. Edvard Sørensen

Dir. Tage Vad

gdr. Laur. Christensen, Hovgaarden, Hørdum, der beklædte formandsposten til 1959. Hans efterfølger blev den nuværende formand, gdr. Vald. Poulsen, Ø. Røjkjær.

Direktør Ejnar Jeppesen var slagteriets direktør til sin død i 1948. Han efterfulgtes af direktør Edvard Sørensen. Da denne i 1961 overtog stillingen som direktør for andelslaget i Sæby, blev han efterfulgt af slagteriets hidtidige prokurist, Tage Vad.

Omsætning (årligt gennemsnit):

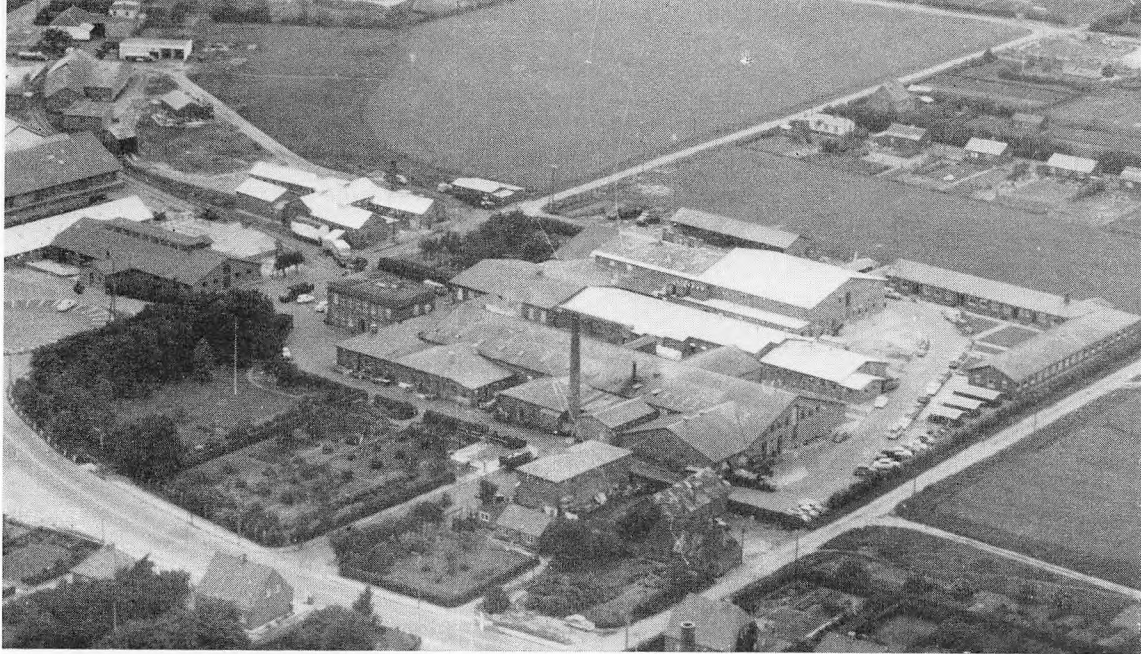
Periode	Antal andels-havere	Modtagelsen af:			Beløb kr.
		Svin (alle kate-gorier) stk.	Voksent kvæg stk.	Kalve, geder, får, lam, heste stk.	
1931-1940	1.197	24.277	396	376	2.476.930
1941-1945	1.699	10.521	468	535	2.868.191
1946-1950	1.903	16.568	591	1.316	5.582.531
1951-1955	1.547	40.111	591	902	13.204.289
1956-1960	1.605	53.673	435	546	15.725.377
1961	1.642	65.344	337	229	18.337.542

Andels-Svineslagteriet »Midtjylland« Grindsted

Fra gammel tid har Grindsted været et knudepunkt, men indtil tiden omkring 1914 var den dog en lille og ret upåagtet by, delvis omgivet af vide hedestrækninger til alle sider.

Allerede i 1922 begyndte man at beskæftige sig med planerne om oprettelse af et andelslagteri af mere lokal karakter. Det lykkedes dog

ikke i denne omgang at bringe planerne til udførelse, og først da der nogle år senere var oprettet et offentligt slagtehus og eksportslagteri, blev sagen atter taget op, og der blev nedsat et udvalg med gdr. Chr. Vestergaard, Morsbøl, til at undersøge spørgsmålet. Senere nedsattes et større forretningsudvalg med kroejer Thomas Østergaard, Filskov, som formand, og efter at der var udført et agitationsarbejde, og der også var ført forhandlinger med repræsentanter for Grindsted by, kunne man den 27. december 1929 afholde stiftende generalforsamling i Andels-Svineslagteriet »Midtjylland«, Grindsted. Til formand valgtes kroejer Thomas Østergaard, og efter at slagteriet var opført,

påbegyndte dette sin virksomhed den 2. januar 1931, med direktør *St. Leth Møller* som daglig leder.

Starten var beskeden nok, og den var præget af de daværende forhold på egnen, hvor endnu store strækninger henlå som uopdyrket hede. Gennem de næstfølgende 25 år skete der her en ekspansion, som næppe har sit sidestykke i nogen anden del af landet, og som fra de oprindelige, meget beskedne slagtninger på omkring 25.000 svin om året bragte disse op på over 200.000 svin årlig. Hvad var så årsagen til denne vældige fremgang? Den lå i den landbrugsmæssige udvikling, der fandt sted i denne periode, hvor store hedearealer kom under ploven, og den forøgede anvendelse af kunstgødning mere end fordoblede udbyttet af såvel korn som rodfrugter. Dertil kom, at jorden var fortrinlig egnet for kartoffeldyrkning, hvorigennem man som bekendt kan opnå flere foderenheder end af korn, og af denne afgrøde blev skabt basis for en mangedoblet svineproduktion. Udviklingen illustreres bl. a. derved, at medens slagteriet i 1931 kun havde 873 andels-havere fordelt på 11 sogne, så udgør disse idag omkring 5.500 fordelt over 77 sogne.

Uroen omkring kreatureksporten i 1930'erne bevirkede, at der i 1935 blev bygget et kreaturslagteri, idet man fandt, at en indsats også på dette område måtte være i andelshavernes interesse. Denne afdeling er senere udviklet til at blive en meget betydningsfuld afdeling og et godt aktiv for slagteriet. I 1960 blev der således gennem kreaturslagteriet omsat ca. 10.000 store kreaturer og ca. 44.000 fedekalve, og pengeomsætningen i denne afdeling udgjorde godt 44 mill. kroner.

I 1937 blev der til pølse-mageriet knyttet en beskeden konserverafdeling, der siden er udviklet stærkt samtidig med, at slagteriet er medlem af konserverfabrikken *J.A.K.A.* i Brand. Omsætningen i pølse-mageriet og konserverfabrikken, der i 1940 udgjorde 325.000 kr., var i 1950 steget til 6 mill. kr., og for årene 1955 og 1960 er omsætningen kommet op på henholdsvis 11 og 17 millioner.

I 1941 oprettede slagteriet i samarbejde med andelsslagteriet i Ansager kødfoderfabrikken »*Midtjyden*« ved Grindsted.

I de sidste 25 år er der gennemført en lang række udvidelser, og bortset fra krigsårene har der været byggeri i gang i næsten alle årene,

så der af det oprindelige slagteri, som i 1932 kostede 274.000 kr. at opføre, ikke er ret meget, uændret tilbage. Siden 1950 er der til udvidelser og modernisering anvendt 5,9 mill. kr., hvoraf ca. 1 mill. medgik til opførelse af et nyt kreaturslagteri i 1957-58, og 1,7 mill. til udvidelse af konserverfabrikken i 1958-60. I

øjeblikket er man i færd med at projektere nye udvidelser, der vil komme til at koste 2-3 mill. kr.

Slagteriet har støttet avlsarbejdet gennem forsøgsstationen »Ammitsbøl Skovgaard«, ved kåring af søer og orner, samt ved indkøb af og tilskud til orner, og endelig gennem fodringsforsøg på Midtjyllands Landbo- og Husboldningsskole. Inden for området findes flere svinekontrollforeninger, som mange af slagteriets andelshavere er medlemmer af.

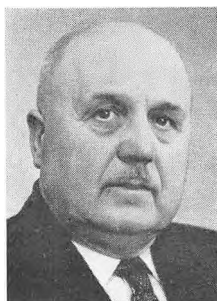
Gennem alle årene har der bestået et godt sammenhold, og andelshaverne har haft en udstrakt tillid til deres virksomhed, hvilket da også har givet sig udslag i, at der aldrig har været egentlige stridsspørgsmål fremme til debat, hverken inden for bestyrelsen eller på generalforsamlingerne.

Kroejer *Thomas Østergaard* trak sig tilbage i 1934 og blev afløst af gdr. *J. P. Hermansen*, Krogager, der var formand i 22 år til 1956, da han blev efterfulgt af den nuværende formand, gdr. *Viggo M. Bostlund*, Baastlund, Billund.

Slagteriets første direktør, *St. Leth Møller*, overgik allerede i 1932 til det nyoprettede andelsslagteri på Langeland, og han blev afløst af direktør *C. Gade*, der i 1935 overtog stillingen som direktør for andelsslagteriet i Køge. Siden den 1. december 1935 har direktør *Niels Hjorth* stået for den daglige ledelse af den store virksomhed.

Thomas Østergaard,
Filskov

J. P. Hermansen,
Krogager

Viggo M. Bostlund,
Billund

Dir. St. Leth Møller

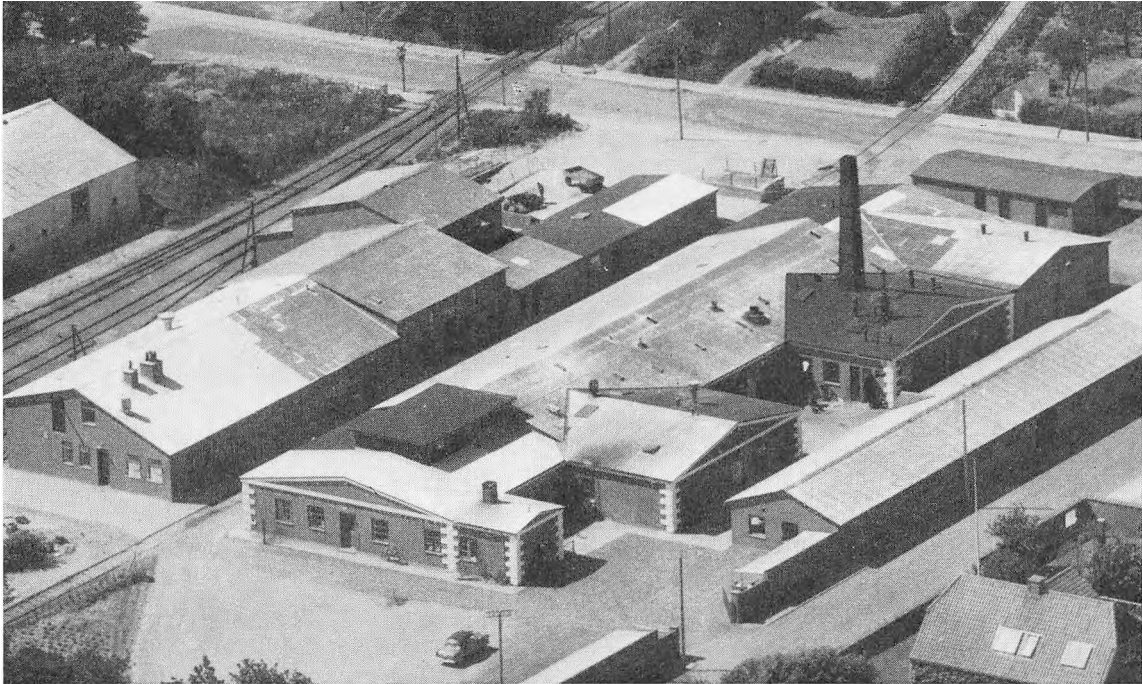
Dir. C. Gade

Dir. Niels Hjorth

Omsætning (årligt gennemsnit):

Periode	Anl. andels- havere	Modtagelsen af:				Beløb kr.
		Svin (alle kate- gorier) silc.	Voksent kvæg silc.	Kaive, geder, får, lam, hesle silc.		
1931-1940	1.867	30.869	968	3.342	4.061.015	
1941-1945	3.188	22.865	2.337	7.906	10.400.611	
1946-1950	4.099	46.905	5.389	12.528	25.863.444	
1951-1955	4.878	146.973	6.037	18.863	77.266.605	
1956-1960	5.480	210.335	9.248	35.795	122.830.276	
1961	5.598	279.647	13.446	28.879	145.997.187	

Fjerritslev Andels-Svineslagteri

I adskillige år havde der været planer fremme om at få oprettet et andelsslagteri på Fjerritslev-egnen, uden at det dog var lykkedes at realisere dem, men i 1928 blev sagen genoptaget af Kollerup sogneråd, og gennem et udvalg, der blev nedsat, rettede man henvendelse til landboforeningen, der lod afholde et møde om spørgsmålet. På dette besluttede man at søge oprettet et andelsslagteri i Fjerritslev under forudsætning af tilstrækkelig tilslutning.

Gennem en agitation på egnen, og efter at Fjerritslev by havde givet tilsagn om økonomisk støtte i form af forrentning af et større beløb gennem 10 år, lykkedes det at skabe den nødvendige basis, så der kunne afholdes *stiftende generalforsamling for Fjerritslev Andels-Svineslagteri den 13. januar 1930*. Til formand blev udpeget gdr. *Møller Frandsen, Aarup*

gaard, og med direktør *Johs. Bitsch* som leder begyndte slagteriet sin virksomhed den 5. januar 1931.

Slagteriet blev startet, kort før England indførte kvotasystemet med de begrænsede tilførsler, og da denne periode efterfulgtes af krigsårene 1940–45, havde det til følge, at slagteriet gennem de første 20 år kom til at køre med begrænsede tilførsler. Man søgte dog på anden måde at råde bod herpå, bl. a. gennem driften af et kreaturslagteri, hvortil der blev tilført et efter slagteriets forhold stort antal slagtedy. Denne afdeling havde stadig ledelsens interesse, og det gav sig udslag i, at der i 1946–47 blev opført et nyt kreaturslagteri med tilhørende offentligt slagtehus. Sammen med den lokale husmandsforening og landboforening samt D.L.K. lod man opføre en samle-stald, der senere godkendtes som offentligt marked.

En voldsom brand hærgede den 16. februar 1947 slagteriet, så slagtingerne et halvt års tid måtte indstilles. Svinene blev i denne periode efter venskabelig overenskomst slagtet på

andelsslagteriet i Løgstør. Genopbygningen af slagteriet blev iøvrigt besværlig på grund af den materialemangel, som prægede årene umiddelbart efter krigen.

I 1948 fandt der en udvidelse af destruktionsanstalten sted, så kapaciteten blev mere end fordoblet.

*Møller Frandsen,
Aarupgaard*

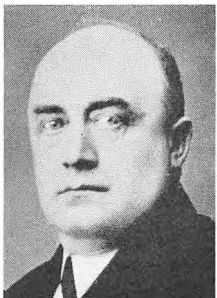
*Knud Christensen,
Tanderupgaard*

*Jens Møller, Haverslev
Vestergaard*

*Ejvind Christensen,
Tanderupgaard*

Dir. Johs. Bitsch

Dir. Jørgen Callisen

Da den store jyske konserverfabrik J.A.K.A. blev oprettet i Brabrand i 1950 tilsluttede slagteriet sig denne. På slagteriet foretoges der samme år en betydelig forøgelse af kølkapaciteten, ligesom der blev opført nye folkestuer. I 1959 blev der endvidere foretaget udvidelser af kølerum, drænplads og svinefolde, og samme år opførtes en ny pølsefabrik.

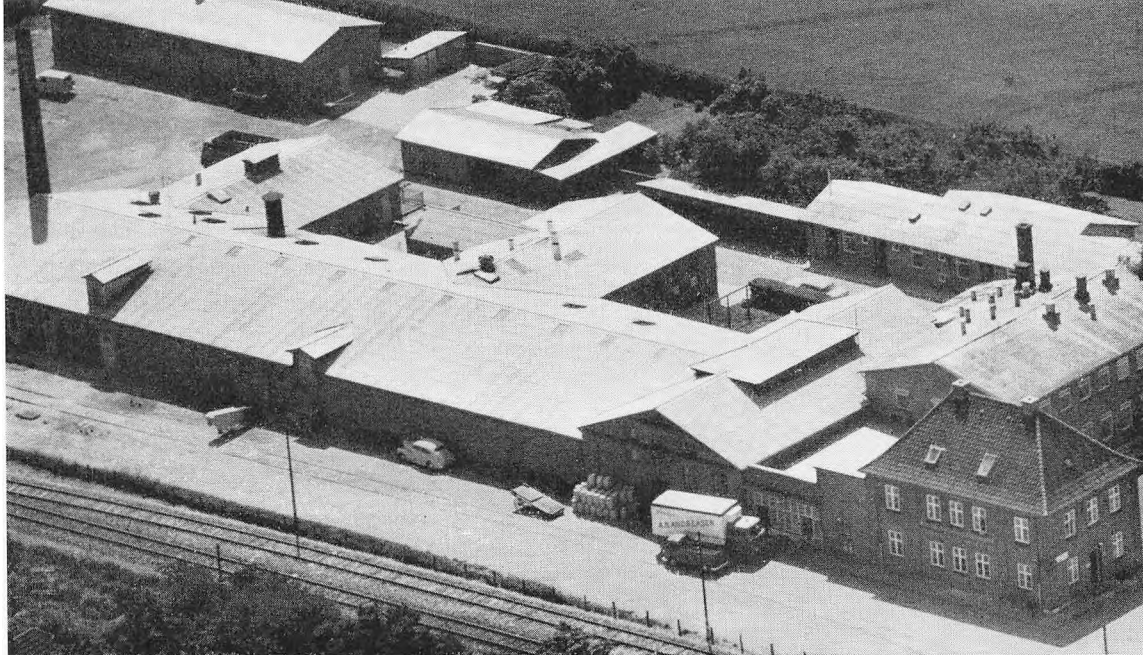
Slagteriet deltager i svineavlssarbejdet gennem udstationering af orner, og sammen med landbo- og husmandsforeningen antog man i 1950 en svinefodringskonsulent, vistnok den første rådgiver, der kom til at virke indenfor dette specielle område. Indenfor oplandet er der nu ca. 250 medlemmer af svinekontrollforeningen, således at over 20 pct. af andelshaverne nu har tilsluttet sig denne.

I 1944 blev slagteriets første formand gdr. *Møller Frandsen* efterfulgt af gdr. *Knud Christensen*, Tanderupgaard, der dog kun fungerede et år, idet han i 1945 afløstes af gdr. *Jens Møller*, Haverslev Vestergaard. Denne var indehaver af formandsposten til 1956, da han afløstes af den nuværende formand, gdr. *Ejvind Christensen*, Tanderupgaard.

Direktør *Johs. Bitsch* trådte tilbage i 1943 og blev i 1944 efterfulgt af den nuværende direktør, *Jørgen Callisen*.

Omsætning (årligt gennemsnit):

Periode	Antal andels-havere	Modtagelsen af:				Beløb kr.
		Svin (alle kalogorier) stk.	Voksenl kvæg stk.	Kalve, geder, får lam, heste stk.		
1931-1940	-	18.892	-	4.003	1.984.119	
1941-1945	-	7.116	-	4.708	2.535.138	
1946-1950	-	11.458	1.066	5.975	5.612.800	
1951-1955	-	33.146	435	2.550	13.099.610	
1956-1960	1.222	41.949	445	1.168	16.436.014	
1961	1.237	51.056	488	815	20.129.028	

Allingaabro Andels-Svineslagteri

Allerede i 1911 ved udløbet af en periode i Randers Andels-Svineslagteri var der tale om at oprette et andelsslagteri for Rougsø og en del af Sønderhald herreder, men spørgsmålet blev udsat, og krigen 1914–18 lagde senere hindringer i vejen. Først da man nåede frem til tyverne, blev sagen atter taget op, bl. a. på husmandskredsens generalforsamling i 1928, og efter at der fra byen Allingaabros side var gjort et arbejde for at skaffe midler til veje, så der kunne tilbydes gratis grund m. m., og tanken iøvrigt vandt tilslutning hos landmændene i oplandet, blev sagen bragt til endelig løsning. Den 9. august 1930 afholdtes da den konstituerende generalforsamling for Rougsø-Sønderhald Herreders Andels-Svineslagteri, og slagteriets første formand blev gdr. A. Glavind, Fausing. Som daglig leder af virksomheden blev antaget direktør L. Weiss-Hansen.

Kort efter at slagteriet optog sin produktion, kom perioden med svinekortene, der efterfulgtes af krigen, så nogen særlig omfattende produktion kunne der følgelig ikke blive tale om i virksomhedens første leveår. Først da man i slutningen af fyrrerne havde fået krigen noget på afstand, og der atter begyndte at komme foderkorn til landet, steg slagtingerne, og man kunne fremefter notere en større fremgang, der har givet basis for en god økonomisk drift.

De stigende slagtinger og hele den tekniske udvikling har stillet krav om betydelige udvidelser, og der er i tiden 1950–61 opført ny bygning til pølsefabrik og ekspedition, foretaget ombygninger og udvidelser af køleanlæg samt opført nyt tilskærerum med direkte nedsaltning af bacon fra tilskæringen. Endvidere er der bygget nye folkestuer, tarmhuset er ombygget og udvidet, ligesom kontorerne er blevet udvidede og moderniserede. Der er også i årene efter den anden verdenskrig oprettet flere udsalg. Af nyere produktioner, der er taget op gennem de senere år, er også spegepølser for eksport til oversøiske markeder.

Også forsøgsarbejdet er blevet plejet, og man har deltaget i de lokale foretagender på forskel-

lig vis. Der er udstationeret et betydeligt antal orner, og slagteriet er medejer af svineforsøgsstationen på »Kronjyden«, hvor afkom efter

anerkendt avlsmateriale bliver afprøvet. Inden for oplandet findes der svinekontrollforeninger med ca. 300 medlemmer.

I 1937 trak slagteriets første formand, gdr. *A. Glavind*, sig tilbage, og han afløstes af gdr. *Chr. Høeg*, Bode, som fungerede til sin død i 1946.

Som hans efterfølger valgtes den nuværende formand gdr. *Anton Simonsen*, Drammelstrup.

I en alder af kun 53 år afgik slagteriets første direktør, *L. Weiss-Hansen*, ved døden i 1942, og han efterfulgtes på denne post af *E. Kotyza*, der havde været slagteriets bogholder siden dets oprettelse.

A. Glavind, Fausing

Chr. Høeg, Bode

Anton Simonsen, Drammelstrup

Dir. L. Weiss-Hansen

Dir. E. Kotyza

Omsætning (årligt gennemsnit):

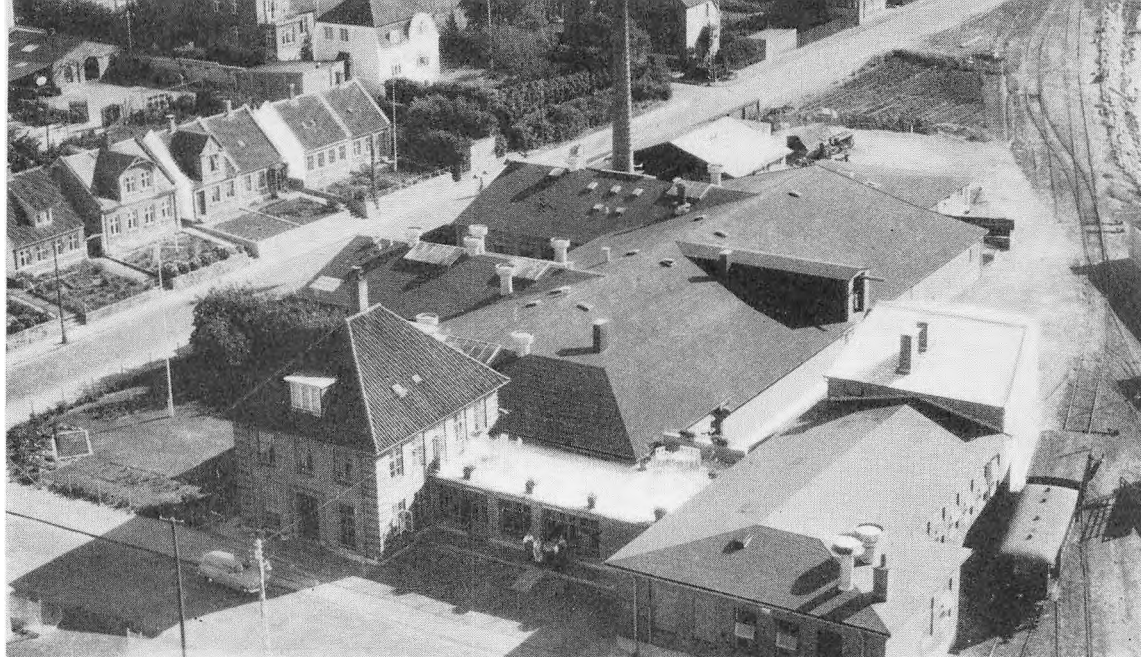
Periode	Antal andelsliavere	Modtagelsen af:				Beløb kr.
		Svin (alle kategorier) stk.	Voksenkvæg stk.	Kalve, geder, får, lam, heste stk.		
1931-1940	957	21.233	509	1.526	22.805.583	
1941-1945	1.122	8.117	472	1.553	2.245.776	
1946-1950	1.423	27.499	933	1.945	4.374.744	
1951-1955	1.554	31.289	468	1.923	10.676.919	
1956-1960	1.641	44.629	365	901	13.963.093	
1961	1.646	59.812	292	524	18.302.420	

Langelands Andels-Svineslagteri, Rudkøbing

Oprindelsen til *Langelands Andels-Svineslagteri* knytter sig til tiden omkring 1930 med den store svineproduktion og de katastrofalt lave

priser. Medvirkende var også det besværlige problem med befordringen af svinene, der først skulle transporteres ad landevejen til en af havnene på øen for derfra at blive forsendt med skib til Svendborg eller Fåborg.

Det første skridt blev taget, da *Langelands landøkonomiske Forening* i februar 1931 besluttede at nedsætte et udvalg til at undersøge muligheden for at få oprettet et slagteri på Langeland. Det nedsatte udvalg, hvis formand blev konsulent *K. Hansen*, Lystbjerggaard, afgav en

foreløbig beretning på landboforeningens generalforsamling en måneds tid senere, hvor der blev taget beslutning om at søge oprettet et andelsslagteri, og udvalget bemyndigedes til at lade foretage en tegning af andelshavere. Efter at udvalget havde suppleret sig med et antal interesserede landmænd fra hele øen, blev der i løbet af nogle dage foretaget en tegning, der gav et så gunstigt resultat, at der den 3. juni 1931 kunne holdes stiftende generalforsamling. K. Hansen blev her valgt til formand, og man gik straks i gang med opførelsen af slagteriet, der begyndte sin virksomhed den 2. januar 1933 med direktør St. Leth Møller, tidligere Grindsted, som daglig leder.

Da restriktionerne med svinekortene blev gennemført samme år, som slagteriet var kommet igang, var dette i stand til at modtage og behandle alle tilførsler, indtil slagtingerne omkring 1950 igen viste en stærkt opadgående linie, og den tekniske udvikling iøvrigt stillede krav om gennemførelse af en udvidelse og modernisering.

I 1951 fandt der en udbygning sted af svalehal, kølerum og drænrums, og denne blev fortsat gennem en udvidelse af folkestuerne og om-

bygning og modernisering af udsalget i 1953. Det følgende år købte slagteriet byens offentlige slagtehus, hvor der blev indrettet et moderne kreaturslagteri, medens det gamle kreaturslagteri blev ombygget til pølsefabrik og ekspeditiionslokaler. Gennem årene 1956–61 er der foretaget ombygning af administrationsbygning og maskinværksted, opført et frysehus samt foretaget en udvidelse af pølsefabrikken. Til ombygning og udvidelser er der medgået ialt 1,5 mill. kroner.

Til fremme af kvaliteten er der gennem alle årene ydet tilskud til udstationering af orner

Omsætning (årligt gennemsnit):

Periode	Antal andelshavere	Modtagelsen af:			Beløb kr.
		Svin (alle kategorier) sik.	Voksen kvæg sil.	Kalve, geder, får lam, heste sil.	
1933-1935	1.583	33.580	1.425	3.510	3.335.000
1936-1940	1.741	29.110	875	3.215	3.685.000
1941-1945	1.845	12.930	280	3.460	3.775.000
1946-1950	1.855	16.950	340	2.855	6.680.000
1951-1955	1.861	32.850	425	3.335	13.360.000
1956-1960	1.862	33.530	420	2.720	13.200.000
1961	1.862	37.108	398	1.818	14.900.000

K. Hansen,
Lystbjerggaard

Dir. St. Leth Møller

Dir. A. Plettner

svarende til $\frac{3}{4}$ øre pr. kg indvejet vægt. Der findes inden for området et statsanerkendt svineavlscenter samt 11 fremavlssteder. Kvalitetsundersøgelse af afkom efter det kårede so-materiale finder sted på Fyns lokale svineforsøgsstation, som slagteriet er medejer af.

Gennem alle årene har K. Hansen, Lystbjerggaard været indehaver af formandsposten.

Da St. Leth Møller i 1952 overtog stillingen som direktør for Svendborg Andelsslagteri, blev han afløst af direktør A. Plettner, der gennem mange år havde været virksomhedens bogholder.

Tønder Andels-Slagteri

Slagteriet i Tønder blev oprettet som privat-slagteri i 1926 i bygninger, tilhørende Tønder kommune.

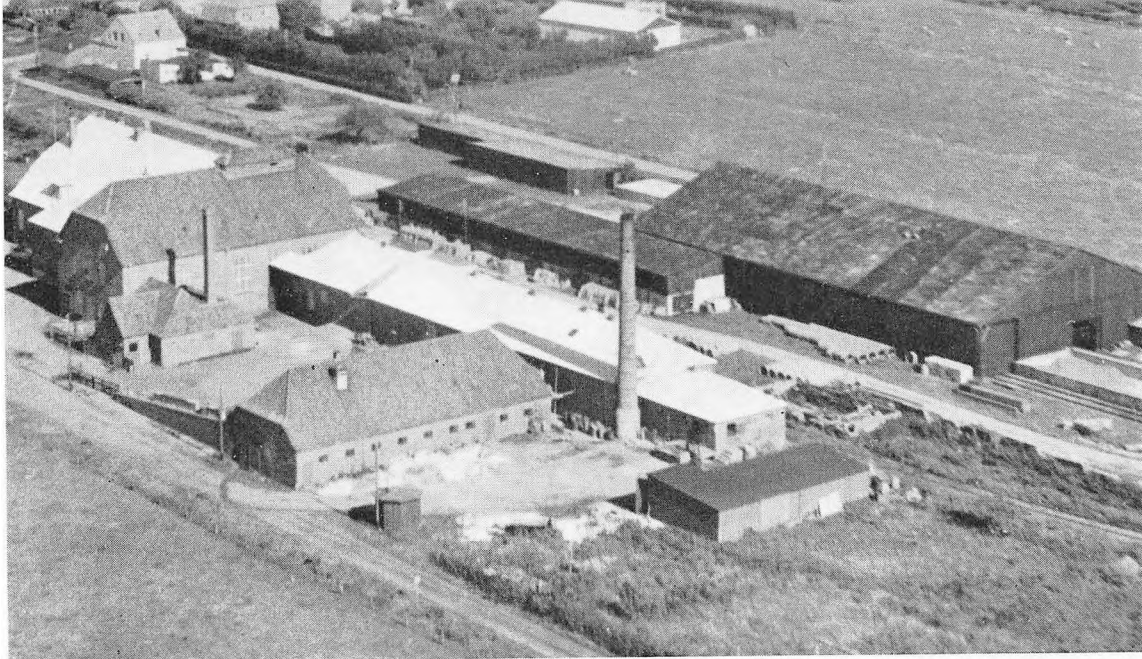
Svinefedning havde ikke været drevet meget på Tøndereggen før i tiden, idet de store marskområder omkring Tønder udelukkende var anvendt til kreaturfedning; staldbygningerne var derfor slet ikke indrettet til større svinehold. Det var først efter afvandingen af Tøndermarsken i begyndelsen af tyverne, at større arealer blev gjort anvendelige til korn- dyrkning, og som følge deraf voksede interessen for svineavl. I begyndelsen opkøbte privat-slagteriet i Tønder derfor svin fra et ret vidt-strakt område, men efterhånden blev produktionen på selve Tøndereggen mere konstant, så

der herfra kunne regnes med et nogenlunde jævnt svineantal til slagting. I krisetiden i 30'erne var slagteriet hårdt spændt for, men kom dog over denne tid også, og efter 1945 er det gået jævnt fremad.

Fra 1. januar 1950 overgik privatslagteriet til et andelsselskab under navnet *Tønder Andels-Slagteri*. Dette sad stadigvæk til leje i Tønder kommunes bygninger indtil 1. april 1956, hvor Andelsselskabet købte slagterikomplekset med tilhørende offentlige slagtehus af Tønder kommune, med forpligtelse til at opretholde og drive det offentlige slagtehus.

I årene 1949-50 byggede slagteriet sit eget pølsemageri uden for de bestående bygninger, og i 1955 blev væsentlige dele af taget på hele virksomheden fornyet. I årene 1957 og 1958 blev slagtegangen, folkestuerne og kølemaskineriet moderniseret og fornyet. Ligeledes er der sket en del ombygninger og moderniseringer på det offentlige slagtehus i de senere år.

Fra 1. april 1959 overtog slagteriet driften

af Tønder Eksportmarked, som de lokale landbo- og husmandsforeninger købte af Tønder kommune.

På det offentlige slagtehus har slagteriet landets største fåre- og lammeslagtninger, idet der i de senere år er slagtet 10–11 tusind stk. årlig.

Slagteriet yder tilskud til leverandørerne til indkøb af avlsorner og avlssøer fra anerkendte

avlscentre, ligesom der ydes tilskud til den lokale husdyrbrugskonsulentordning. Slagteriet har ligeledes været med ved oprettelsen af svinæfkomspøvestationen »Sønderjylland« i Rødekro ved Aabenraa.

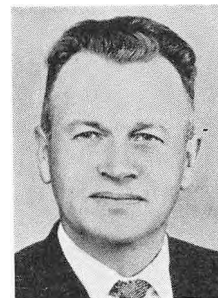
Fra privatslagteriets oprettelse i 1926 og indtil overgangen til andelsslagteriet den 1. januar 1950 var forpagter *Hans Linnet*, Møgeltønder, formand. Han var endvidere formand for Tønder Andels-Slagteri fra 1950 til 1955, hvor han efterfulgtes af gdr. *Knud Knag*, Ballum, der stadig fungerer som formand. Andelsslagteriets nuværende direktør, *Holger Andresen*, har været direktør for virksomheden siden marts 1948.

Omsætning (årligt gennemsnit):

Perioden	Antal andels-havere	Modtagelsen af:			Beløb kr.
		Svin (alle kalen-gorier) stk.	Voksent kvæg silc.	Kalve, geder, får, lam, heste silc.	
1/1 1950..	520	17.845	232	1.313	6.664.861
1951.....		20.274	314	1.097	8.066.083
1952.....		19.360	421	1.081	8.299.365
1953.....		23.797	349	1.216	8.779.055
1954.....		26.129	366	878	9.427.878
1955.....		27.142	401	821	9.779.389
1956.....		25.094	907	9.306	10.220.369
1957.....		27.561	1.434	9.243	10.224.791
1958.....		27.918	905	8.086	10.375.441
1959.....		29.692	1.079	10.093	11.355.094
1960.....		29.890	945	11.390	11.390.008
1/1 1961..	851	30.132	1.011	11.023	11.340.280

Hans Linnet,
Møgeltønder

Knud Knag, Ballum

Dir. Holger Andresen

Danish Bacon Company

D. B. C.'s historie begyndte i 1902, da »Charley« Hansen med tilslutning fra andelsslagterierne i Holbæk, Slagelse og Nykøbing F. stiftede *Danish Bacon Agency*, det senere *Danish Bacon Company*.

Det nystartede agenturfirma havde kontorer i Duke Street ved London Bridge. Dets hovedformål var at forbedre de metoder, hvorunder dansk bacon hidtil var blevet afskibet og solgt.

På den tid blev bacon afskibet i konsignation til agenter, som videresolgte det – men kun til grossister, med hvem de var sammensluttede i den såkaldte bacon-ring – til skade for producenterne. Dansk bacon blev solgt under betegnelsen »Continental«.

Det var »Charley« Hansens politik at angribe ringen og bryde den, at nedbringe salgsprovisionssatsen (dengang 3 pct.) og at sørge for, at der indførtes en særlig notering for dansk bacon. Til sidst lykkedes denne politik også for ham. Det ene efter det andet af de danske andelsslagterier brød med deres agenter, provisionssatsen blev nedsat, og endelig – efter en hård kamp – opnåede man en officiel notering for dansk bacon.

D. B. C. blev i høj grad hjulpet i denne kamp af dets sekretær, daværende direktør *Frede Bojsen*, Randers, som på den danske side førte en stadig kamp mod den uhyggelige baconring. Dette arbejde lykkedes, og 5. november 1909 kunne *Andelsbladet* meddele, at dansk bacon var blevet optaget i den officielle markedsberetning.

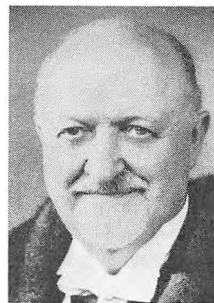
Ankomsterne fra Danmark steg stadig, og fra tid til anden forekom der ophobninger af usolgt bacon på det engelske marked. For at kunne afvikle sådant bacon, erhvervede D. B. C. sig lokaler i Cowcross Street, hvor der indrettedes røgnings- og opskæringsafdelinger. Hermed

var begyndelsen gjort til D. B. C.'s nuværende landsomfattende grossistvirksomhed.

Under den første verdenskrig faldt bacontilførslerne, og en overgang havde D. B. C. kun nogle tønder spegesild at sælge.

Efter 1923, da krigen og rationeringen var forbi, begyndte et stort opsving i den danske baconproduktion. Dette fortsatte til 30-erne og kulminerede med verdenskrisen da England indførte et baconkvotasystem, der varede til udbrudet af den anden verdenskrig.

Det var i mellemkrigsårene og specielt i 30-erne, at D. B. C. gennemførte de første, store landsomfattende reklamekampagner for danske varer. Man benyttede f. eks. påtryk på indpakningspapir i kolossale oplag. I det hele taget

Dir. Charlie Hansen

koncentrerede man sig om reklamen i butikken (»point-of-sale«). Det beregnedes den gang, at reklamebudskabet for danske varer gik ud til hver eneste husstand i Storbritannien flere gange om ugen. En af de plakater, der blev anvendt, huskes endnu med forkærlighed både i England og i Danmark, nemlig et billede, tegnet af kunstneren *Lawson Wood*, og som blev banebrydende for lignende tegneserier af samme kunstner. Den kendte billedforside på D. B. C.'s ugentlige prisliste begyndte også den gang og er siden, med undtagelse af krigsårene, udkommet hver uge. Den indgår nu som fast led i fedevarehandelen i England.

Under den anden verdenskrig gennemførte D. B. C. en omfattende spredning af sin distribueringsorganisation, og modsat den første

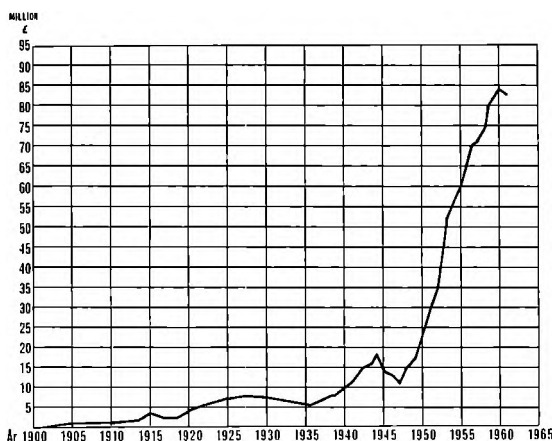

En typisk baconafdeling i en D.B.C.-engrosfilial, der viser den moderne røgeovn med rene, polerede vægge af en aluminiumslegering, og hvor der er fuldstændig kontrol med temperatur, fugtighedsgrad og røgmængde.

krig, da man led under svigtende tilførsler, blev dette en periode med de største udvidelser i selskabets historie. Som det var tilfældet med andre nødvendighedsvarer, var bacon strengt rationeret, og der var ingen indførsler fra kontinentet. Man måtte derfor handle med, hvad der fandtes af andre, egnede fødevarer.

Det varede mere end 9 år efter freden, før man i England kunne ophæve levnedsmiddelrationeringen, og i yderligere to år var staten fortsat enimportør af bacon.

Siden dette fotografi blev taget af indgangen til D.B.C.'s hovedkontor i Welwyn Garden City er der kommet tre nye navne til: Ringsted, Slagelse, Hillerød.

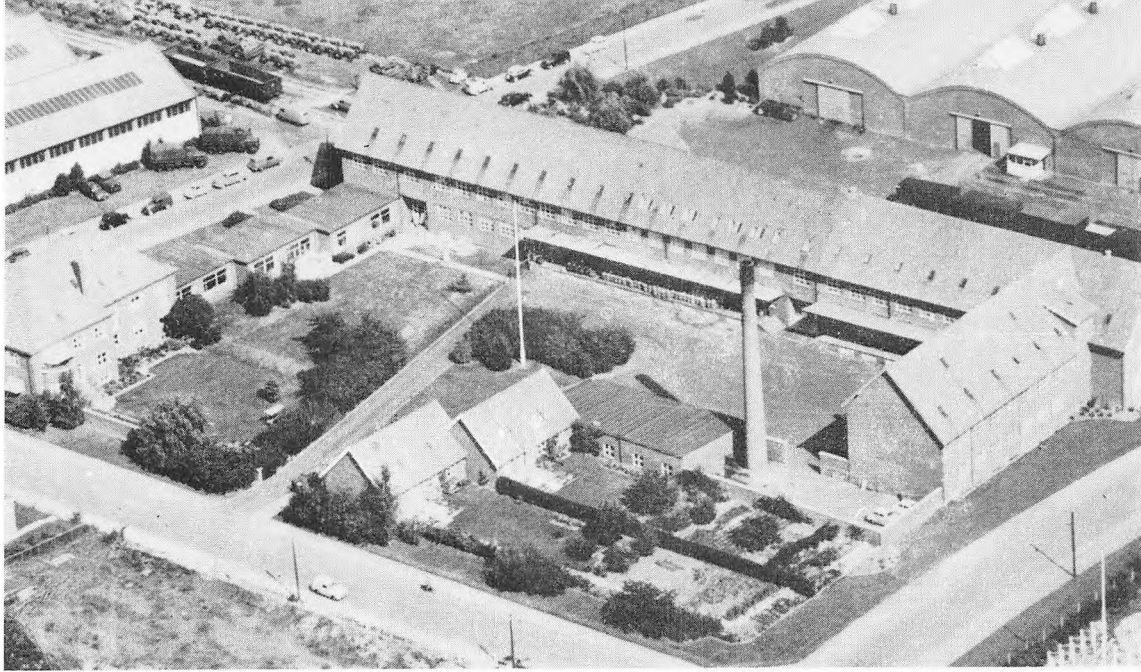

Kurven angiver det årlige salg 1902-61

Det moderne D. B. C. er organiseret i en række datterselskaber, der hver for sig udfører deres specialfunktioner som import- og grossistvirksomhed, bygningsafdeling, lastvognskonstruktion, reparation og vedligeholdelse af vognpark. Selskabet har også overtaget andre selskaber, herunder *Warren & Reynolds* og *Delcomyn Ltd.* Hele gruppen af selskaber arbejder fra omkring 60 afdelinger spredt ud over hele landet med en sælgerstab på over 600. Der er nu 43 andelssvineslagterier, der er D.B.C.-medlemmer og dermed medejere af selskabet.

Ved Direktør Charlie Hansens pludselige død i juni 1942 overtog Mr. *Frank Herbert* den øverste ledelse af selskabet.

Danske Andelsslagteriers Tarmsalg, Glostrup

I 1912 opstod tanken om at oprette et andels-selskab med det formål at behandle og sælge svinetarme for andelsslagterierne. Disse havde hidtil solgt deres produktion af tarme til de bestående tarmfirmaer, og handelen foregik som regel på den måde, at man om efteråret solgte produktionen for det kommende år. Man mente dog at kunne opnå fordele ved et centraliseret salg, og spørgsmålet blev gjort til genstand for en drøftelse ved andelsslagteriernes delegeretmøde i 1913, hvor det vedtoges at nedsætte et udvalg til at arbejde med sagen. *Den 10. november 1913* blev slagterierne indkaldt til møde, og her stiftede man da *Andels-selskabet Danske Andelsslagteriers Tarmsalg*. Til formand valgtes gdr. *Ole Olsen*, Haslev, og til administrerende direktør antoges direktør *H. Ankjær*, tidligere andelsslagteriet i Køge.

Straks ved starten sluttede 6 slagterier sig til selskabet, og med disse som grundlag begyndte det sin virksomhed den 1. januar 1914 i lejede lokaler på Strandboulevarden i København. I de følgende år sluttede flere slagterier sig til, så der i 1917 var 15 medlemmer, og andelskredsen udvidedes i de følgende år, så den i 1931 udgjorde 39 slagterier, og på det tidspunkt behandlede selskabet 60 pct. af den samlede produktion, svarende til $3\frac{3}{4}$ millioner tarmsæt.

I slutningen af 1916 besluttedes det at lade opføre i Vejlegade 4-10 egne bygninger til lager og kontorer, hvortil selskabet flyttede i 1918.

Ved generalforsamlingen i 1916 havde Ole Olsen, Haslev, trukket sig tilbage som formand, og i hans sted blev valgt gdr. *Jens Hansen*, Nakke.

Selskabet arbejdede sig gennem de første år frem til en solid position i kraft af varernes kvalitet og sortering. Næsten hele produktionen gik til eksport, og denne fandt sted ikke alene til mange europæiske lande, men også til flere oversøiske pladser. Dets varemærke D. A. T. blev efterhånden velkendt og nød stor anseelse i de lande, hvor varerne kom frem.

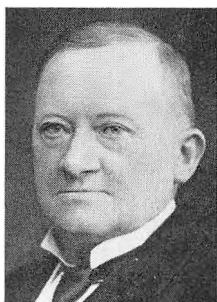
Oprindelig beskæftigede selskabet sig udelukkende med behandling og salg af tarme, men på generalforsamlingen i 1920 vedtoges det, at man også skulle optage forretningen med andre slagteriprodukter, og der blev i de følgende år oparbejdet en ret betydelig omsætning i varer som fedt, lever, nyrer, oksetarme, kød- og benmel m. m.

Krigsårene 1940-45 blev en rolig periode for selskabet, da slagtingerne var små og eksporten udelukkende gik til Tyskland. Efter krigen stod det klart, at selskabets anlæg i Vejlegade var for lille og urentabel, og i 1947 blev det da vedtaget at bygge en hel ny virksomhed. På en velegnet grund i Glostrup opførtes så i årene 1948-50 en helt ny virksomhed for tarme, som vel næppe har sin lige i verden. Med denne nye virksomhed blev der skabt muligheder for en viderebehandling af tarme gennem udvidet sortering. Gennem de mere mo-

derne arbejdsmetoder viste det sig hurtigt, at man – til trods for den stærkt stigende produktion – fik betydelig bedre afsætningsforhold, og dette var årsagen til, at man atter i 1958 vedtog at udvide anlægget.

I årene fra 1950 til 1957 var det iøvrigt lykkedes at samle alle andelsslagterierne i D.A.T. og Schaub & Co. Man overtog endvidere privatslagteriernes produktion, og det gav en betydelig styrke, at danske svinetarme kun blev udbudt gennem to selskaber.

Fra starten havde man arrangeret sig således, at slagterierne stillede lokaler til rådighed, medens afdelingen iøvrigt blev drevet med D.A.T.'s eget mandskab og maskiner. Der gennemføres ude på afdelingerne for tiden en modernisering og rationalisering med det formål at højne produktionen og produktionsforholdene og derved også medarbejdernes kvalitet. På det nye skoleslagteri i Roskilde indrettes

Ole Olsen, Haslev

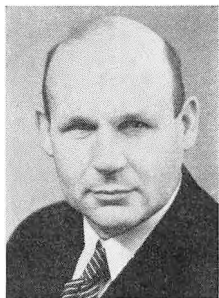
Jens Hansen, Holbæk

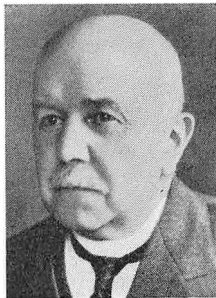
Dir. J. Jensen, Aars

*K. Rohr Lauritzen,
Viborg*

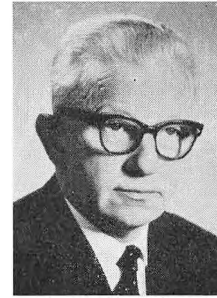
*S. Grue-Sørensen,
Struer*

Dir. H. Ankjær

Dir. K. Ramsing-Jensen

Dir. Carl Raphaelsen

endvidere en meget moderne tarmafdeling, hvor tarmbranchens lærlinge vil få deres uddannelse, og hvor mestre og øvrige personale kan opskoles.

Som tidligere nævnt går praktisk talt hele produktionen til eksport, og selskabet har repræsentanter i næsten alle europæiske lande og på de vigtigste oversøiske pladser, af hvilke U.S.A. er den vigtigste. Selskabets salg af slagteriprodukter er betydeligt udviklet efter krigen og omfatter nu, foruden almindeligt slagteriaffald, pøsemageriprodukter, flæsk, okse- og kalvekød m. m. Disse varer afsættes dels på de europæiske markeder og dels på mange oversøiske markeder.

I 1938 afgik selskabets mangeårige formand, gdr. *Jens Hansen*, Nakke, ved døden, og direktør *J. Jensen*, Aars, valgtes da til formand og beklædte posten indtil 1940, da han efterfulgtes af proprietær *K. Røhr Lauritzen*, Demstrupgaard. Ved sin fratræden i 1960 blev han efterfulgt af den nuværende formand, gdr. *S. Grue-Sørensen*, Sdr. Hjerem.

Andelsselskab m. b. A Schaub & Co., Esbjerg-København

Firmaet, der grundlagdes i Esbjerg i 1893 under navnet *Schaub & Co.*, var oprindelig på tyske hænder, men overtoges i 1921 af en kreds af danske slagterier og ændredes da til et Andelsselskab m. b. A. Der indledtes et intimt samarbejde med slagterierne for at opnå en bedre udnyttelse af biprodukterne. Oprindelig beskæftigede man kun 4 mand, men arbejdsstyrken er gennem årene vokset til en betydelig

Ved direktør *H. Ankjærs* tilbagetræden i 1931 blev han afløst af virksomhedens mangeårige bogholder *K. Ramsing-Jensen*. Da denne i 1952 måtte trække sig tilbage på grund af sygdom, blev han efterfulgt af direktør *Carl Raphaelsen*.

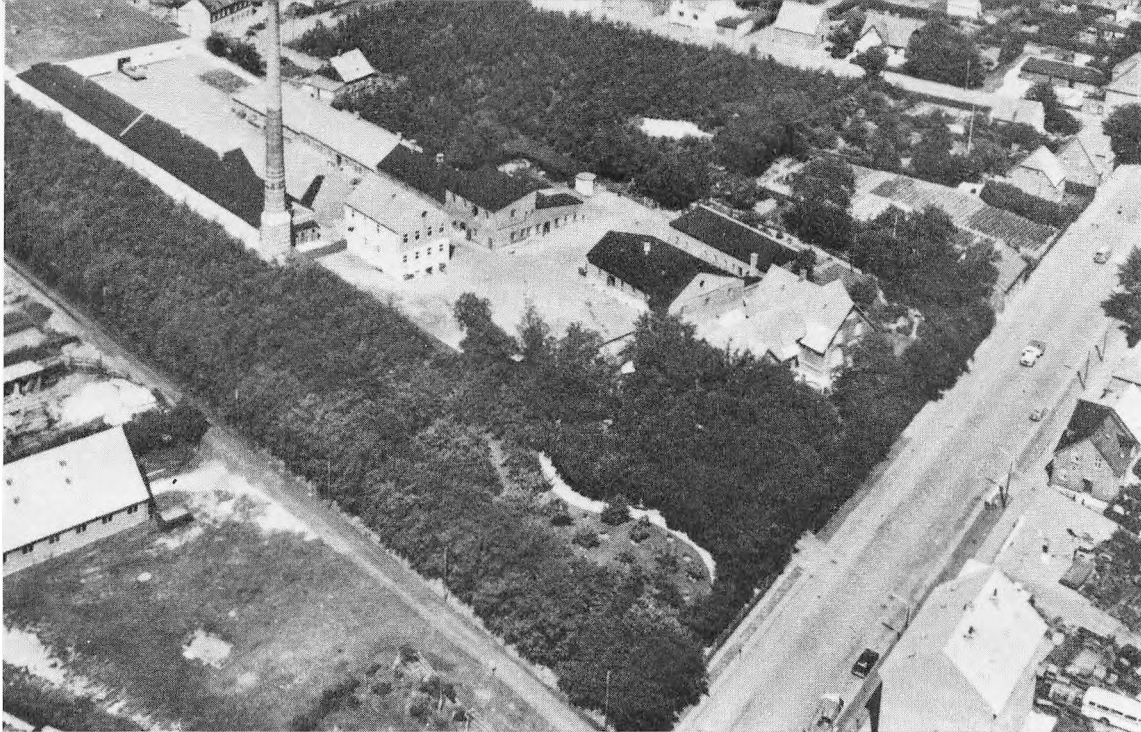
Omsætning i Danske Andelsslagteriers Tarmsalg 1914-1961.

	Anl. medlemmer	Omsætning 1000 kr.	Leverede larmsæt 1000 stk.	Tarmene udbragt til i gennemsnit, øre pr. sæt
Gennemsnit;				
1914-1915	8	711	419	82,7
1916-1920	24	1.788	358	180,5
1921-1930	32	6.188	1.987	109,6
1931-1940	39	8.375	2.495	145,8
1941-1945	38	6.123	922	311,3
1946-1950	37	12.066	1.375	579,1
1951-1955	46	24.838	3.351	333,2
1956-1960	46	38.525	4.251	378,2
1961	46	59.015	5.183	653,0

stab, der nu hovedsagelig beskæftiges ude på slagterierne, hvorved der opnås, at varerne behandles i friskest mulig tilstand.

I 1907 blev der oprettet en afdeling i København for salg af slagteriaffald, tarme m. m. Man etablerede sig oprindelig på Halmtorvet, men flyttede senere ved Flæskehallens oprettelse i 1910 til Mitchellsgade, hvor der blev opført en forretningsbygning, som flere gange måtte udvides. I 1921 overgik afdelingen sammen med forretningen i Esbjerg – som foran omtalt – til en del danske andels- og privatslagterier og blev samtidig omdannet til et andelsselskab.

Da »Kødbyen« blev oprettet i København, afhændedes bygningerne i Mitchellsgade, og forretningen flyttedes i 1934 dertil. Der blev

Schaub & Co., Esbjerg

her oparbejdet en stor forretning for salg af såvel slagteriaffald som slagtede svin og kreaturer, og endvidere omfattede den en afdeling for tarme og krydderier samt for fjerkræ og æg. Firmaet drev tillige en eksportforretning med forskellige slagteriprodukter.

Virksomhedens første formand var gdr., skyldrådsformand *A. C. Jensen*, Møllerup, og *E. Brüning*, der havde været selskabets direktør, medens det arbejdede som aktieselskab, fortsatte som daglig leder af virksomheden i den første tid, efter at det var omdannet til et andelsselskab. Gdr. *J. P. Jacobsen*, Ørsted, afløste *A. C. Jensen* som formand, medens *Thomas Madsen* i 1927 overtog stillingen som direktør. Direktør *A. Hansen* forestod ledelsen af afdelingen i København indtil 1932, da han efterfulgtes af direktør *M. Nielsen*, der havde været ansat i firmaet siden 1913.

Gennem de sidste 25 år er der sket en meget stor udvidelse af virksomheden, der nu fremtræder som en af de absolut førende i Kødbyen. Omsætningen, der i 1937 udgjorde 3 mill. kr. i Esbjerg og 11 mill. kr. i København, er gradvis

gennem årene steget til at andrage henholdsvis 29 og 181 mill. kr. i 1960. Denne samlede omsætning på 210 mill. kr. forventes for 1961 at nå det betydelige tal af 250 mill. kr.

Årsagen til denne ekspansion må for Esbjerg-afdelingens vedkommende søges dels i de tiltagende slagtninger med den deraf følgende store produktion af tarme og dels i en tilgang af nye medlemmer, idet alle slagterier i dag er knyttet enten til Schaub & Co. eller til *Danske Andelslagteriers Tarmsalg*. Ydermere er *A/S J. D. Koopmanns Svineslagterier* tilknyttet som leverandører med produktion af svinetarme.

For Københavns-afdelingens vedkommende skyldes den store udvidelse, at selskabet gennem de senere år foruden en meget betydelig stigning i omsætning af varer i Kødbyen, tillige har oparbejdet en omfattende eksport af alle arter kød og flæsk, samt pølser og konserves, ligesom firmaet driver en stor eksportforretning i fjerkræ. Den samlede eksport andrager nu mellem 125 og 150 mill. kr. om året.

Selskabet beskæftiger nu ialt 774 funktionærer og arbejdere.

Schaub & Co., København

J. P. Jacobsen

S. A. Sondergaard

Anton Simonsen

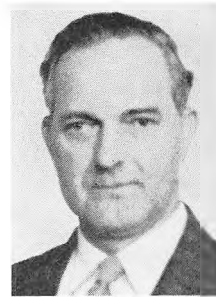
Dir. Thomas Madsen

Dir. M. Nielsen

Dir. Erik Hauerlev

Dir. Georg Jensen

Dir. Gunnar Christensen

Andelskredsen er ofte gennem årene blevet udvidet, og i dag består Schaub & Co., af 26 A-andelshavere (leverandører af svinetarme), 32 B-andelshavere (slagterier) samt 18 private B-andelshavere. Dertil kommer yderligere *J. D. Koopmanns* 5 slagterier som leverandører.

I 1953 afgik gdr. *J. P. Jacobsen*, Ørsted, som formand, og i hans sted valgtes proprietær *S. A. Søndergaard*, Filholm. Ved dennes død i 1957 overtog gdr. *Anton Simonsen*, Drammelstrup, formandsposten, som han stadig beklæder.

Inden for den daglige ledelse er der sket adskillige ændringer gennem de sidste 25 år. I

1946 døde direktør *Thomas Madsen*, Esbjerg, og som følge heraf blev hovedkontoret flyttet til København, og direktør *M. Nielsen* blev ene-direktør for selskabet. Samtidig udnævntes bogholder *Georg Jensen* i Esbjerg til forretningsfører, medens *Erik Hauerslev* og *Anders Delvert* udnævntes til prokurister ved hovedsædet i København. I 1955 blev *Erik Hauerslev* fremmet til underdirektør ved afdelingen i København og *Georg Jensen* til underdirektør for Esbjerg-afdelingen. I 1959 afgik underdirektør *Jensen*, Esbjerg, ved døden, og i hans sted udnævntes til underdirektør for Esbjerg-afdelingen *Gunnar Christensen*, København.

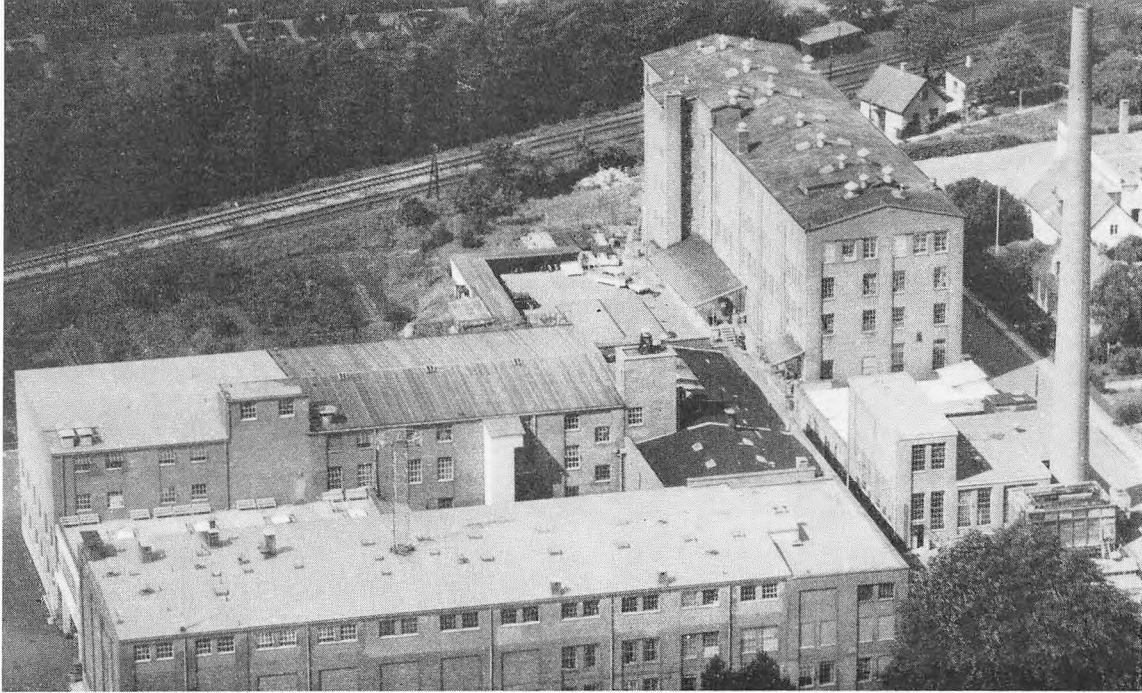
Danske Andelsslagteriers Konservesfabrik, Roskilde

Et vigtigt udtryk for bestræbelserne i begyndelsen af trediverne for at oparbejde en konservesproduktion i større omfang var stiftelsen i november 1933 af *Danske Andelsslagteriers Konservesfabrik, Roskilde*. (*D.A.K. Meat Packers Ltd.*). Selskabet stiftedes af 11 sjællandske slagterier og begyndte virksomheden i februar 1935. Dens formål var opskæring af svin og i denne forbindelse at samle denne produktion under et standardmærke samt at finde markeder herfor, *ikke mindst ved eksport*. Det ligger i sagens natur, at det enkelte slagteri, når det

skulle fremstille konserves, vanskeligt ville være i stand til at anskaffe de samme hjælpemidler som i en større fælles virksomhed, bl. a. med hensyn til laboratorium og andre opgaver udenfor den rent praktiske drift.

Som en af de mænd, der arbejdede ivrigt i sagens løsning, må nævnes den senere formand for Samvirksomheden, gdr. *Andreas Clausen*, Kaastrup, og det var da ganske naturligt, at han blev valgt til fabrikkens første formand. Man havde endvidere inden for medlemskredsen en mand, som man med fuld tillid overlod det krævende arbejde som daglig leder af virksomheden, nemlig direktør *P. Lundberg*, Ringsted Andelssvineslagteri. Dette slagteri havde nogle år forinden i mindre målestok optaget produktionen af konserves, og direktør *Lundberg* besad således kendskab til denne art virksomhed.

I februar 1935 begyndte den ny fabrik sin virksomhed, og i de første år blev der forarbejdet et meget stort antal spædekalve samt svine-

tunger og skinker til eksport. Dette betød bl. a., at der fandt en stærk stigning sted i prisen på spædekælve, der på dette tidspunkt næsten var værdiløse. Til hjemmemarkedet blev der straks optaget en produktion af pølser og middagsretter.

Den anden verdenskrig betød også for denne virksomhed indskrænkninger, men fabrikken kom dog godt igennem denne periode dels i kraft af nogenlunde tilfredsstillende tildelinger af råvarer, men ganske særlig fordi ledelsen i disse år tog nye opgaver op som tørring af grøntsager, fremstilling af sukkersaft m. m.

Ved afslutningen af krigen likviderede man selskabet og startede et nyt med flere nye medlemmer, hvilket medførte, at der blev udbetalt ret betydelige beløb til de gamle medlemmer, penge, der kom disse tilgode under den ombygning, som senere fandt sted på så godt som alle slagterierne.

Da svineproduktionen atter steg i slutningen af 1940'erne, skete der en meget stor ekspansion af virksomheden og en delvis omlægning af produktionen. Som en af de første danske virksomheder optog D.A.K. produktionen af

skinker til U.S.A., og dels skete der ligeledes en stor udvidelse af produktionen af Luncheon Meat og tilsvarende produkter, der hovedsagelig fandt afsætning i Storbritannien. Men også den videre udbygning af konserver til nye markeder blev et vigtigt led i fabrikkens produktion, og disse varer eksporteres nu til alle dele af kloden og er med til at sprede kendskab til dansk konserver og andre produkter og skabe nye markeder for disse.

Den stadige produktionsforøgelse gennem årene har jævnlig nødvendiggjort udvidelser af virksomheden. Den første udvidelse fandt sted så tidligt som i 1938, og den sidste i 1959. Blandt de vigtigste kan nævnes: Tilbygning til konserverfabrik i 1938, opførelse af kemisk fabrik i 1949 samt opførelse af ny lagerbygning i 1953 og folkestuer og fryserum i 1959. Medens det oprindelige anlæg, der stod færdigt i 1935, kun kostede 1,1 mill. kroner, er der senere sket tilbygninger og udvidelser, så den samlede anlægssum idag udgør 20,1 mill. kroner, hvilket fortæller lidt om den store udvikling, fabrikken har gennemgået. Det samlede etageareal udgør idag 18.500 kvadratmeter.

D.A.K.'s årsomsætning har i de senere år ligget på ca. 40 mill. kroner og fabrikken beskæftiger nu ca. 450 personer. Over 90 pct. af produktionen går idag til eksport, og de vigtigste salgsartikler er skinker, bove, tunger og Luncheon Meat. D.A.K. er endvidere medlem af Dansk Dybfrost.

Som foran nævnt er der gennem årene sket en udvidelse af medlemskredsen, og den omfatter nu 23 slagterier samt Fælleskontoret.

Det var fra starten meningen, at fabrikken også skulle søge at udnytte biprodukterne, bl. a. kirtler m. m. bedst muligt, og man gik allerede i de første år i gang med spørgsmålet og gjorde en hel del forsøg hermed.

I 1940 byggedes en mindre prøvfabrik, hvor man bl. a. fremstillede insulin, pancreatin m. m., og udvidede de tidligere påbegyndte forsøg med andre ting.

Dette var forløberen til den større fabrik, som blev påbegyndt i 1949, og som kostede 7¹/₂ mill. kroner. Den fik navnet Roskilde Medical Company.

Man optog her produktionen af penicillin efter en ny metode med råstoffer fra slagterierne. Endvidere insulin, pepsin, A.C.T.H. m. m. Alle disse produkter blev fremstillet ud fra kirtler og andre råprodukter fra slagterierne. A.C.T.H. f. eks. ud fra hypofyserne, et produkt til bekæmpelse af reumatiske sygdomme.

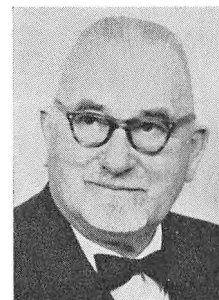
Programmet udvidedes stadig for at nå frem til det formål, man havde sat sig fra starten. Ca. ²/₃ af fabrikkens produktion sælges til eksport. På hjemmemarkedet har fabrikken et ret stort salg og har været medvirkende til at regulere priserne på de præparater, f. eks. penicillin, som er meget anvendte indenfor landbruget i form af veterinærpræparater.

Gennem de mere end 25 år, D. A. K. har bestået, har der kun været 3 forskellige formænd for bestyrelsen. Gdr. *Andreas Clausen*, Kaastrup, beklædte posten fra 1935 til 1952, da han afløstes af gdr. *Simon Ellegård*, Egesløgsmagle, der havde været næstformand lige siden oprettelsen af fabrikken. Han trak sig tilbage i 1960 og blev efterfulgt af den nuværende formand, gdr. *Bjarne Hansen*, Dalmose.

Lige siden fabrikkens oprettelse har direktør *P. Lundberg* stået for den daglige ledelse af virksomheden.

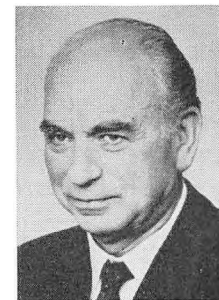
*Andr. Clausen,
Kalundborg*

*Simon Ellegaard,
Slagelse*

*Bjarne Hansen,
Slagelse*

Dir. P. Lundberg

Jydske Andelslagteriers Konserverfabrik, J.A.K.A., Brabrand

Allerede før sidste verdenskrig opstod der hos en del jydske andelslagterier den tanke at opføre en konserverfabrik med beliggenhed i Jylland. Krigen satte dog en midlertidig stopper for disse planer, og først i juni 1951 var man nået så langt, at man kunne afholde *stiftende generalforsamling* med 19 jydske andelslagterier som andelshavere. Virksomhedens formål er opskæring, forædling og konservering af slagteriprodukter og salg af de varer, som fremstilles såvel på virksomheden som på andelslagterier i Danmark, samt drift af frysehus.

I de første år, der gik, indtil man fik valgt en passende beliggenhed for konserverfabrikken og opført fabriksbygninger, påbegyndtes produktionen i mindre stil i Nykøbing F. i *opskæringsfabrikken Dana*, hvis anlæg og maskiner J.A.K.A. havde overtaget. Tiden i Nykøbing F. varede til sommeren 1954, da man flyttede over til den nyopførte fabrik i Brabrand.

Valget af Brabrand havde flere grunde: nærheden af eksporthavnen i Århus, tilstede værelsen af jernbanespor, diverse fordele ved placeringen ved en større by, tilstrækkelige vandforsyninger, transportafstandene fra de tilsluttede slagterier, og endelig at man fik den knap 20.000 m² store grund foræret af Brabrand-Aarslev Kommune.

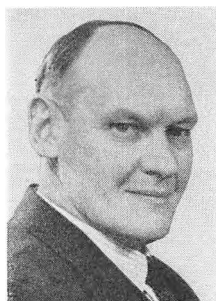
Den fabrik der den 25. september 1954 blev indviet, bestod af en fabriksbygning i fire etager samt tre fritliggende bygninger til administration, diverse folkerum og oliekedelhus og maskinværksted med et samlet etageareal på godt 10.000 m². Virksomhedens

vækst nødvendiggjorde snart udvidelser af såvel grundareal som bygninger, og i dag disponerer man over ca. 54.000 m² grund, hvorpå er opført bygninger indeholdende ialt over 15.000 m² etageareal.

Udviklingen siden starten i Brabrand fremgår bl. a. af omsætningstallene. I det første regnskabsår 1954-55 udgjorde den samlede omsætning ca. 25 mill. kr., hvoraf konserver-salget androg ca. 63 pct. Denne omsætning var i 1960-61 steget til ca. 66 mill. kr. med en kon-

serverandel på 85 pct. Tilsvarende er råvare-købet steget, således at det i 1960-61 udgjorde ca. 52 mill. kr., hvoraf over halvdelen, nemlig 27 mill. kr. var køb af skinker og forender.

Gdr. *Schou Andersen*, Allelev, var formand fra starten indtil 1957, da han blev afløst af gdr. *M. P. Stisen*, Grinderslev pr. Jebjerg. Den daglige drift var i pionertiden ledet af direktør *Holst*, som imidlertid i sommeren 1961 ønskede at fratræde. Som hans efterfølger blev antaget direktør *Aage Pedersen*.

Schou Andersen, Grenaa

M. P. Stisen, Skive

Dir. C. Holst

Dir. Aage Pedersen

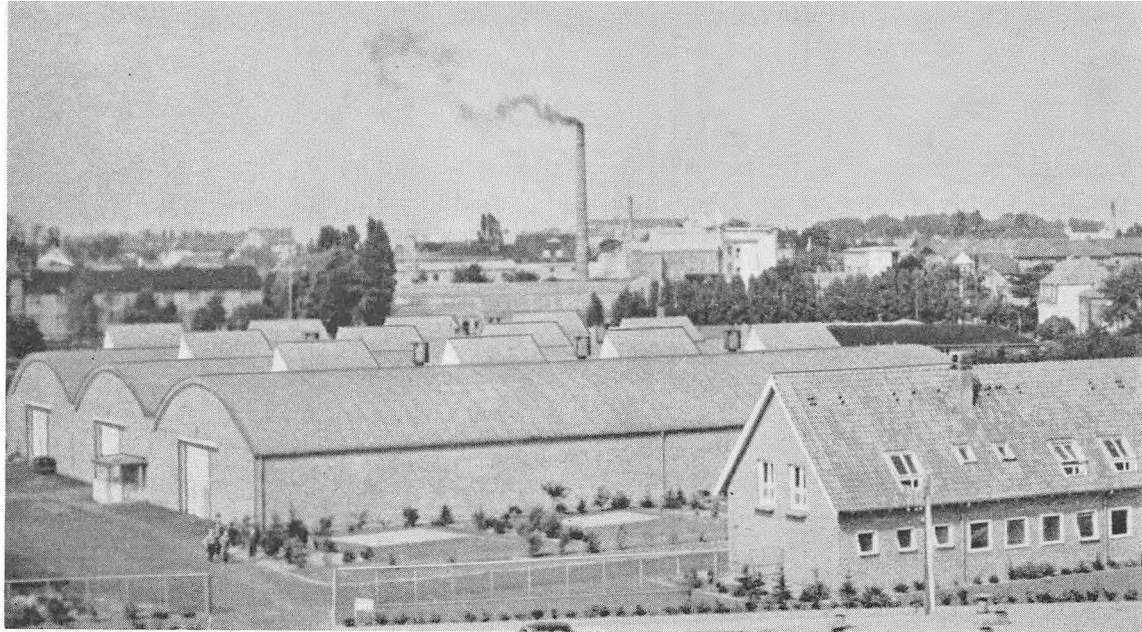
Hude-Centralen, Glostrup

Som et led i andels-slagteriernes bestræbelser for efterhånden selv at varetage afsætningen af deres biprodukter, rettedes opmærksomheden sidst i trediverne mod huderne. Afsætningen af disse havde hidtil været overladt private firmaer.

Under krigen måtte man imidlertid stille sagen i bero og afvente normale forhold, men i 1951 var betingelserne for sagens heldige gennemførelse til stede, idet maksimalprioritinin-

gen for huder og skind blev ophævet, og den 25. juli 1951 stiftedes *HUDE-CENTRALEN* som et andelsselskab. Ved denne lejlighed vedtoges virksomhedens love, og der valgtes en bestyrelse, hvis formand blev den daværende formand for Andelssvineslagteriet for Aalborg Amt, gdr. *Sven Pindstrup*, Møldrup. Medlemmer blev de fleste danske andels-slagterier, enkelte privat-slagterier, D. L. K., Andels-Kreatur-Eksportforeningen og OXEXPORT samt alle andels-kødfoderfabrikker, ialt 79 virksomheder.

Efter disse mange års ventetid var man selvfølgelig ivrig efter at komme igang hurtigst muligt, og da det viste sig umuligt at finde egnede

Hude-Centralen, Glostrup

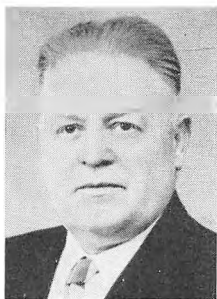
lagerlokaler, vedtoges det at opføre moderne, til formålet specielt konstruerede centralagre. Opførelsen af lagerbygningerne (hovedlageret og administrationsbygningen i Glostrup samt Jyllandslageret i Brabrand) formede sig som et utraditionelt byggeri, en nyskabelse indenfor branchen.

I modsætning til branchens hidtil benyttede, som oftest mørke, triste og uhensigtsmæssige lokaler, fremtræder Hude-Centralens lagre som store, lyse haller, der ved installation af køleanlæg er indrettet, så de er ideelle til opbevaring af råvarerne selv over længere perioder. Afsætningen af varerne, der finder sted såvel på hjemmemarkedet som i udlandet, var ved virksomhedens start hemmet af visse eksport-

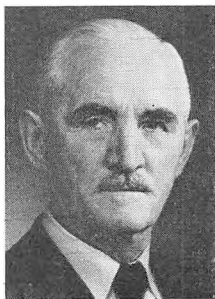
restriktioner, men i løbet af et par år kunne man arbejde frit uden myndighedernes indgriben på dette område, og kontakten blev sluttet med en lang række europæiske og oversøiske købere. Resultatet er, at omkring 75 pct. af varerne eksporteres.

Punkt 2 i formålsparagraffen omhandler hudeforbedring. Dette arbejde, der er meget omfattende og strækker sig fra slagtestederne ud til den enkelte landmand, er af stor økonomisk betydning.

Hudecentralen har endvidere som bidrag til en yderligere højnelse af standarden og værdien af danske huder og skind gennem årene taget initiativet til nye og tidssvarende renskæringer og behandlinger.

Sven Pindstrup,
Nørresundby

E. Nielsen-Skensved,
Køge

K. Hansen, Rudkøbing

Dir. L. Schrøder

Hude-Centralen, Brabrand

Sammenligner man i dag det omdømme, danske huder og skind har i køberkredse, med niveauet, før Hude-Centralen begyndte sin virksomhed, er der sket en iøjnefaldende fremgang.

Bestyrelsens første formand, gdr. *Sven Pinstrup* afløstes i 1957 af gdr. *E. Nielsen-Skensved*, Ll. Skensved, der i 1958 efterfulgtes af den nuværende formand, gdr. *K. Hansen*, Tullebølle. Som direktør blev fra starten antaget

dir. *L. Schrøder*, der fremdeles er virksomhedens daglige leder.

Omsætning:

	1.000 kr.		1.000 kr.
1952.....	17.360	1957.....	33.352
1953.....	22.471	1958.....	32.749
1954.....	33.847	1959.....	36.839
1955.....	28.338	1960.....	44.244
1956.....	27.703	1961.....	35.640

Haslev Træindustri A. m. b. A.

Den udvikling, der er foregået inden for slagterierne, har også medført en ændring af den emballage, som anvendes. Medens der oprindeligt mest blev anvendt »tierces« og sildetønder til pakning af fedt og andre affaldsprodukter, gik man efterhånden over til at bruge kasser

som pakkemateriale. Kasserne, der kom fra mange forskellige leverandører, var ikke altid lige gode, så det kunne nok være ønskeligt at få en vis kontrol med fremstillingen.

I 1941 blev et savværk med tilhørende kassefabrik i Haslev til salg, og det gav anledning til, at direktør *Jens Mehlsen*, Slagelse, og direktør *Niels Yding*, Haslev, undersøgte muligheden for, at slagterierne overtog virksomheden med kassefabrikation som formål. Sagen blev da forelagt for en kreds af slagterier og andre interesserede, og da der var almindelig

stemning for at oprette en fabrik til fremstilling af emballage, blev der da den 26. februar 1941 afholdt stiftende generalforsamling i »Haslev Træindustri A. m. b. A.« med andelsslagterierne på Sjælland og Lolland-Falster samt Andelsslagteriernes Fælleskontor, D. A. K., Roskilde, Kødfoderfabrikken »Sjælland«, Fedtrafinaferiet i Masnedsund, Ringsted Andels Fjerkræslagteri samt Dansk Andels Ægexport som medlemmer. Andelskapitalen blev fastsat til kr. 150.000, og gdr. *Andreas Clausen*, Kaastrup, valgtes til formand. Når det blev denne kreds, der tog sagen op, skyldtes det bl. a. også, at alle de andelsslagterier, der havde ægpakkerier knyttet til virksomheden, fandtes inden for dette område, og disse brugte et meget stort antal kasser såvel til indsamling som til eksport.

Fabrikken blev overtaget for 130.000 kr., og med direktør *P. Rambäck* som daglig leder begyndte den sin virksomhed den 3. april 1941.

Årene under besættelsen var vanskelige for virksomheden, med et lille forbrug af træemballage, og man optog da i denne periode en produktion af generatorbrænde og trævarer, men alligevel blev såvel omsætning som udbytte beskedent.

1943 afløste gdr. *Nikolaj Poulsen*, Høve, *Andreas Clausen* som formand, og fra 1. august 1945 overtog direktør *Harald Jacobsen* den daglige ledelse af fabrikken.

I de følgende år skete der en støt fremgang for virksomheden, således at man i 1946 fandt det betimeligt at udvide andelskapitalen til 300.000 kr., hvorefter fabrikken blev udvidet ved, at der byggedes en etage oven på den bestående bygning, idet produktionen af trævarer nødvendiggjorde dette.

I 1949 trak gdr. *Nikolaj Poulsen* sig tilbage, og proprietær *C. F. Lassen*, Islebjerggaard, blev valgt til formand.

Efter den omtalte udvidelse optoges produktionen af borde og stole til marketenderier og frokoststuer. Denne produktion viste sig at være god, således at fabrikkens marketenderimøbler nu findes på mere end to trediedele af de danske andelsslagterier, ligesom salg til private firmaer og eksport stadig finder sted. Fabrikken har tillige en omfattende produktion af lastpaller og platforme til transportformål.

I 1951 foretoges atter en udvidelse med installation af ny dampkedel samt udvidelse af sømmeri og indretning af frokoststue.

Da papemballage efterhånden var ved at fortrænge træemballagen, opstod den tanke, om det var muligt at optage en produktion af emballage fremstillet af kraftpap. Efter en række undersøgelser blev det på en generalforsamling i 1955 vedtaget at forhøje andelskapitalen med 250.000 kr. til 550.000 kr. med oprettelse af en afdeling for fremstilling af papemballage for øje.

Efter at have foretaget indkøb af nye moderne maskiner i Schweiz og Tyskland startedes denne produktion i januar 1956 under navnet »Haslev Kraft-Boxes«. Denne produktion steg meget hurtigt, således at det i 1959 blev nødvendigt at udvide maskinparken, og samtidig

blev der foretaget en omfattende tilbygning i 2 etager. Man var fra starten så heldig at få forbindelse med den fabrik i Sverige, som leverer det bedste materiale på dette område, hvilket bl. a. blev årsag til den store omsætning, man nu er oppe på – ca. 6 mill. kr. årlig. Produktionen er i stadig fremgang, bl. a. har virksomheden specialiseret sig i fremstilling af vådstærk papemballage, der anvendes ved eksport af frossen fjerkræ. I dag pakkes ca. 85 pct. af den danske eksport af fjerkræ i emballage fra Haslev Kraft-Boxes.

I 1956 trak proprietær *C. F. Lassen* sig tilbage som formand, og efterfulgtes af den nuv. formand gdr. *Niels Sørensen*, Boeslunde.

*Andreas Clausen,
Kalundborg*

Nikolaj Poulsen, Høve

*C. F. Lassen
Frederikssund*

Niels Sørensen, Skelskør

Dir. Harald Jacobsen

N. A. F. A. Nordjyske Andelsslagteriers Fabrikker, Andelsselskab, Nørresundby

Blodalbumin fandtes på verdensmarkedet allerede før første verdenskrig. Dets fremkomst skyldtes den dengang hastigt voksende krydsfinerindustri, som i blodalbumin fandt et fortrinligt limstof til sammenlimning af de tynde finerplader.

Blodalbumin fremstilles ved skånsom tørring af defibrineret blod. Dette skete oprindeligt på bakker eller bånd, hvorved der fremkom en vare, der benævntes krystalalbumin, og som bestod af næsten sorte krystaller. Nu fremstilles

langt den største del ved forstøvningstørring, og den fremstillede vare er et brunrødt pulver.

Her i landet beskrives blodalbumin første gang af civilingeniør *R. Friis-Mikkelsen*, daværende ingeniør ved Andels-Svineslagteriet i Kolding. Det skete i en prisbelønnet besvarelse af en i 1931 udsendt prisopgave af *Danmarks tekniske Højskoles Fond for teknisk Kemi*. Denne besvarelse blev efter bedømmelsesudvalgets henstilling udgivet i bogform i 1934 af *De samvirkende danske Andelsslagteriers Fælleskontor*.

Derefter blev der fra forskellig side arbejdet videre med spørgsmålet om at tage en fabrikation af blodalbumin op herhjemme.

I januar 1935 indledte de nordjyske andelsslagterier, Hurup, Thisted, Fjerritslev, Brønderslev, Vraa, Hjørring, Frederikshavn, Sæby, Nørresundby, Løgstør, Nibe og Hobro, et teknisk samarbejde, idet civilingeniør *Henning Maegaard* på dette tidspunkt blev ansat som teknisk konsulent for disse slagterier.

Ved siden af sit konsulentarbejde tog civilingeniør Maegaard med stor dygtighed og interesse også spørgsmålet om oprettelsen af en

for de nævnte slagterier fælles blodalbumin-fabrik op til nærmere undersøgelse.

Formanden for Andelssvineslagteriet for Aalborg amt, gårdejer *Søren Jungersen*, Fristrup, så straks de store muligheder for denne fabrikation, og han forelagde derfor sagen for de 12 slagterier. Der blev nedsat et udvalg med direktør *L. Madsen*, Brønderslev, som formand til at arbejde videre med sagen. Dette resulterede i, at der den 5. maj 1936 afholdtes *stiftende generalforsamling*.

Gårdejer *Søren Jungersen* valgtes til formand, og civilingeniør *Henning Maegaard* ansattes som direktør. Fabrikken kom i drift i maj-juni 1937.

Følgende slagterier indmeldte sig senere: I 1937: Viborg og Nykøbing Mors. I 1946: Ebeltoft, Grenå, Allingaebro, Bjerringbro, Hadsten, Hammel, Silkeborg, Skanderborg, Odder, Aars, Skive og Struer. I 1947: Randers, Horsens, Vejle, Grindsted, Ansager og Esbjerg.

I forbindelse med nedlægningen af Esbjergs destruktionsanstalt udtrådte dette slagteri ved N. A. F. A.'s periodeskrifte 1. oktober 1961.

N. A. F. A.'s andelshavere er således i dag 31 jyske andelsslakterier. Det i 1936 købte grundareal var 1086 m²; i dag ejer selskabet 6740 m².

Hovedaftagerne for blodalbumin er krydsfinerindustrien i U. S. A. og Finland. Hjemmemarkedet aftager kun ca. 2 pct. af produktionen.

Gårdejer *Søren Jungersen* trak sig tilbage som bestyrelsens formand i 1944 og afløstes af proprietær *K. Røhr Lauritzen*, formand for Viborg Andels-Svineslagteri. Denne virkede, indtil han efter eget ønske trak sig tilbage på generalforsamlingen i december 1959, hvor han blev udnævnt til æresmedlem af bestyrelsen.

Siden har gårdejer *Nydam Jensen*, formand for Hadsten og Omegns Andels-Svineslagteri, været formand.

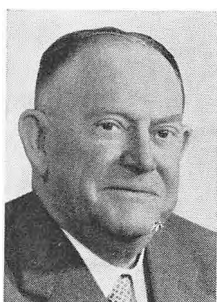
Direktør, civilingeniør *Henning Maegaard* døde i april 1943, og samme efterår tiltrådte civilingeniør *Laurits Nellemann*, indtil da ingeniør ved Andels-Svineslagteriet i Kolding, som direktør.

Selskabets omsætning:

	Produktion af blodalbumin 1000 kg	Omsætning 1000 kr.
1936/37-1940/41	1.899	2.146
1941/42-1945/46	2.373	7.088
1946/47-1950/51	5.312	11.730
1951/52-1955/56	8.989	14.792
1956/57-1960/61	13.226	17.718
1960/61	2.922	3.379

*Søren Jungersen,
Nørresundby*

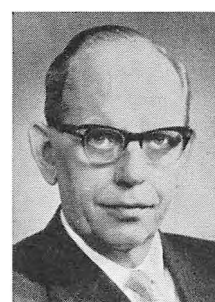
*K. Røhr Lauritzen,
Viborg*

Nydam Jensen, Hadsten

Dir. Henning Maegaard

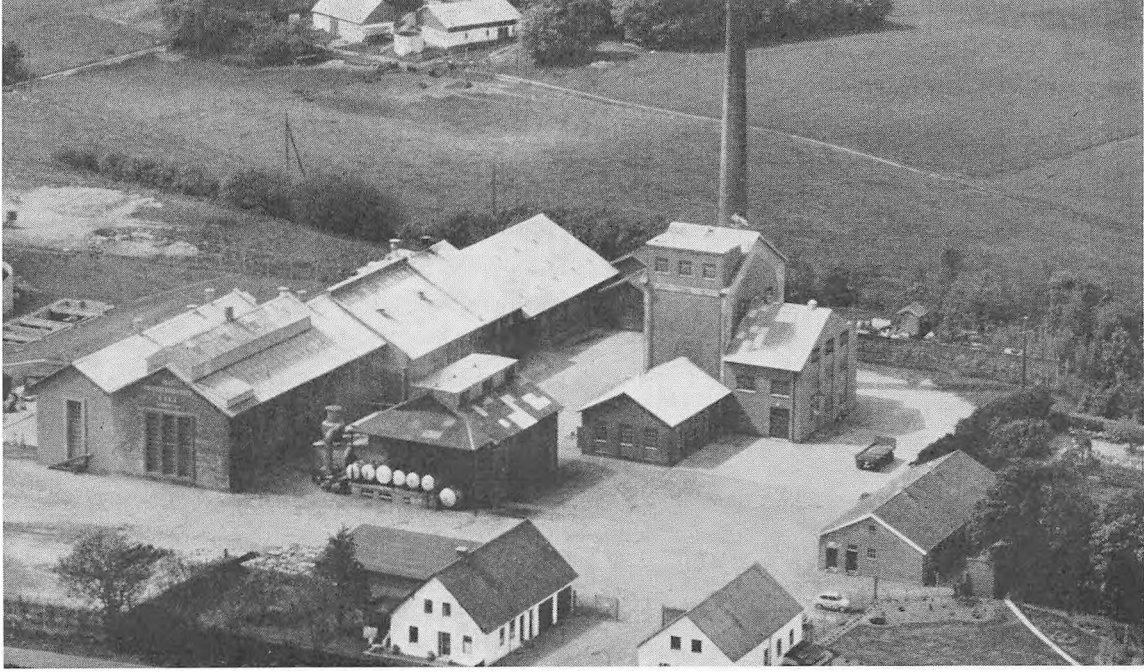

Dir. Laurits Nellemann

Danske Andelsslakteriers Kødfoder- og Albuminfabrik D.A.K.A., Lunderskov

Danske Andelsslakteriers Kødfoder- og Albuminfabrik i Lunderskov blev stiftet den 29. oktober 1948 af andelsslakterierne i Aabenraa, Kolding, Graasten, Rødding, Sønderborg og Vojens.

Fabrikken begyndte sin virksomhed den 1. november 1948 i den af Andelsslagteriet i Kolding i 1943 opførte fabrik i Lunderskov. Medlemskredsen er senere blevet udvidet, idet Tønder Andelsslagteri blev optaget som medlem

fra 1. januar 1956, og Esbjerg Andels-Svine-slagteri fra 1. januar 1960, hvorefter samtlige syd- og sønderjydske andelsslagterier står som ejere af virksomheden.

Ved starten var fabrikken indrettet med 3 tørsmeltere og et benzinekstraktionsanlæg. De stigende tilførsler medførte anskaffelse af yderligere en tørsmelter og en benzincentrifuge i 1951. I 1953 blev der på slagterierne indrettet dagtanke til opsamling af blod, som derefter kunne afhentes i tanke. Tidligere havde man måttet transportere blodet i jerntromler. De tiltagende slagtninger krævede, at der igen i 1954 måtte anskaffes en benzincentrifuge, og tillige blev der indrettet transportbånd, der muliggjorde afhentning af slagteriernes affald løst i vognkasser.

En fornyelse af mølleriet med opsætning af 4 blandemaskiner fandt sted i 1956, og samme år blev der opført en ny lagerbygning. Endvidere blev der i 1957 nedlagt lagertanke til fedt og tillige anskaffet tanke til transport af fedt. Endelig blev der i 1959-60 foretaget nedlægning af beholdere til 250 tons brændselsolie, samt installeret nyt kedelanlæg. I samme tidsrum blev der foretaget en udvidelse af slagte-

hallen med indretning af glidetransportanlæg, ophejsnings- og afhudningselevatoreer til selvdøde dyr. Kogeriet blev endvidere udvidet med yderligere 2 tørsmeltere. I 1961 erstattedes de almindelige sikasser foran tørsmelterne med si-transportører, der i forbindelse med palletsnegle

Tilførsler:

	¹ / ₁₁ -48- ²⁹ / ₁₀ -49	² / ₁₁ -59- ²⁹ / ₁₀ -60	³⁰ / ₁₀ -60- ²⁹ / ₁₀ -61
	1000 kg	1000 kg	1000 kg
Slagterierne	1.882	10.340	10.948
Selvdøde dyr	1.114	2.744	3.036
Diverse	706	1.564	1.879
Fisk	580	-	-
	4.283	14.648	15.863
	slk.	slk.	slk.
Heste	615	273	157
Kreaturer	1.599	3.082	3.778
Føl	573	173	68
Fedekalve	833	3.234	2.736
Spædekalve	7.107	18.800	19.092
Svin	4.638	29.308	30.890
Får	253	1.414	1.434
Diverse	690	1.059	1.155
	16.308	57.343	59.310

muliggjorde en mekanisering af transporten til ekstraktionen.

Som på andre fabrikker af denne art har spildevandet været et stort problem, men gennem årene er der opbygget et mekanisk og biologisk rensningsanlæg, som i 1960 blev godkendt af myndighederne.

Igen i 1960–61 måtte der foretages udvidelser og nyinstallationer i takt med den stigende tilførsel af råvarer. Der blev i denne omgang indkøbt 4 centrifuger samt indrettet et anlæg til transport af materialerne fra ekstraktionsanlægget til mølleriet, og mølleriet blev udvidet.

Som statistikken viser, er det meget betydelige mængder af råvarer, der er tilført fabrikken. Medens disse i regnskabsåret 1948–49 udgjorde ialt 4,3 mill. kg, var de i 1960–61 steget til 15,9 mill. kg. Det er også gennem

årene lykkedes at få flere og flere af de selvdøde dyr inden for området tilført fabrikken, således at det samlede antal i dag andrager 59.000 stk. mod 16.000 stk. i 1948–49.

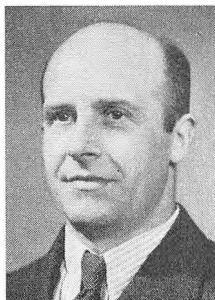
Disse store mængder af råvarer oparbejdes gennem det moderne anlæg til værdifulde produkter, hvoraf kød- og benmelet hovedsagelig afsættes på hjemmemarkedet og således yder et nyttigt bidrag til foderplanen, medens en væsentlig del af produktionen af teknisk fedt eksporteres og hjembringer værdifuld valuta.

Virksomhedens første formand var proprietær *S. Haue*, Scest, der i 1953 blev efterfulgt af gdr. *P. Damgaard*, Højrup, der stadig er indehaver af formandsposten.

Direktør *H. Møller-Olsen*, Kolding, ledede virksomheden indtil 1950, da den nuværende direktør, *E. Lerche*, overtog ledelsen.

S. Haue, Kolding

P. Damgaard, Kolding

Dir. H. Møller Olsen

Dir. E. Lerche

Kødfoderfabrikken

»Sjælland«,

Ortved

Ved et møde afholdt i 1934 inden for de sjællandske andelsslagterier blev tanken om at oprette en fællesfabrik til behandling af destruktionsmassen første gang fremsat. Efter af-

holdelse af mange møder og nærmere undersøgelser af spørgsmålet, kunne man den 6. november 1935 afholde den stiftende generalforsamling. Som medlemmer indtrådte de 13 andelsslagterier på Sjælland, og det var formålet foruden at behandle konfiskater fra slagterierne tillige at modtage selvdøde dyr fra området. Til formand valgtes gdr. *J. P. Jacobsen*, Ørsted.

Efter at fabrikken var opført på en centralt beliggende grund i Ortved ved Ringsted, gik

virksomheden i gang i december 1936 med direktør *Sv. E. Christensen* som daglig leder.

Foruden råvarerne fra slagterier lykkedes det hurtigt at få hovedparten af de selvdøde dyr tilført fabrikken. Dette skete i kraft af de gode afregninger, som denne med sit moderne anlæg kunne præstere. Virksomheden var anlagt til at kunne behandle ca. 10.000 tons råvarer om året, og det lykkedes at opretholde denne mængde også gennem krigsårene. Medvirken- de dertil var, at Ortved gennemførte opkøb af ben og affaldsvarer fra konservesfabrikker, offentlige slagtehus, butikker etc.

Efter at krigen var ophørt, og den dyriske produktion igen steg, forøgedes tilførslerne i takt dermed, og det blev derfor nødvendigt gentagne gange at foretage omfattende udvi- delser.

Allerede ved starten havde man drøftet også at overtage produktionen af blod fra slagte- rierne til forarbejdning. Dette spørgsmål blev dog først løst i 1939, hvor man i lokaler, der var afsat dertil ved fabrikkens opførelse, ind- rettede et blodalbuminanlæg.

Ved anlægget af virksomheden gik man ind for tørsmeltningsystemet. Man opnåede der- ved et væsentligt større udbytte af såvel protein som fedt end ved de tidligere anvendte våd- smeltere.

Den store prisforskel på kød- og benmel og teknisk fedt, der var rådende under krigen og i de første år derefter, førte til, at man i 1945

tog spørgsmålet op om indretning af et benzin- ekstraktionsanlæg. Et sådant anlæg blev købt i Schweiz og installeret i en særlig bygning be- liggende i betryggende afstand fra det øvri- ge bygningskompleks, af hensyn til eventuel brandfare.

I de følgende år foretoges mange omfattende ombygninger og udvidelser. Kraftstationen blev flere gange forøget med større kedler, og senere blev der installeret en damp turbine, så fabrikk- en blev i stand til at fremstille sit eget forbrug af elektricitet til en meget lav pris.

Som statistikken viser, steg tilførslerne stadig, og det medførte udvidelser i smelneriet, så der efterhånden blev installeret 10 smeltekedler mod de oprindelige 4, som fabrikken startede med.

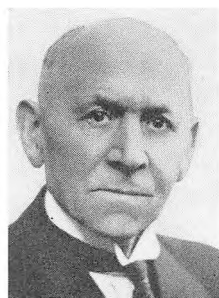
Afløbsvandet havde flere gange voldt van- skeligheder. Det biologiske rensningsanlæg, som indrettedes ved starten, viste sig at være util- strækkeligt, og der måtte derfor foretages flere udvidelser af dette, før det opfyldte de krav, som blev stillet af myndighederne.

Kort tid efter oprettelsen påbegyndtes en fremstilling af foderblandinger, og der solgtes betydelige mængder, navnlig af hønsefoder. Krigen satte en stopper for denne produktion, men da forholdene atter blev normale, gen- optoges den og udvidedes med flere forskellige foderblandinger.

Da teknisk fedt efter krigen ikke mere var en mangelvare, genoptog fabrikken som en af

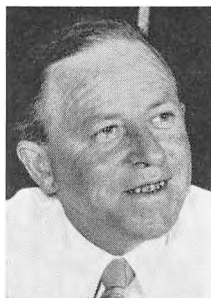
J. P. Jacobsen,
Roskilde

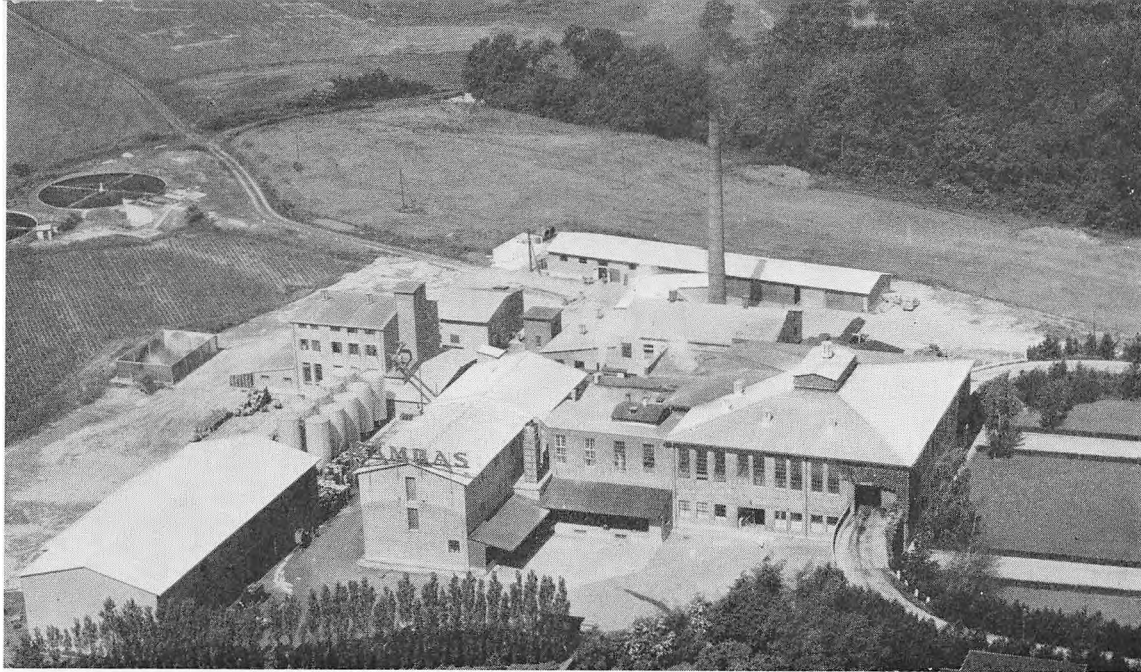
Johan Andersen,
Hillerød

Niels Hansen, Sorø

Dir. Sv. E. Christensen

de første eksporten af denne vare, og for at produktet kunne fremtræde i en så pæn og tiltalende form som muligt, blev der indrettet en særlig afdeling til behandling af emballagen. Senere er man i stigende grad gået over til at forsende det tekniske fedt i tankvogne og tankskibe.

For at gøre afhentningen af selvdøde dyr så effektiv som muligt installeredes i 1950 et radioanlæg, så fabrikken stadig kan stå i forbindelse med samlervognene og dirigere dem til de ejendomme, hvor der kommer tilmeldelser fra.

Med Landbohøjskolen blev der ved fabrikkens oprettelse truffet en overenskomst, så der på fabrikken indrettedes en dyrlægeafdeling med sektionsrum og laboratorierum, og de veterinærstuderende modtager en del af deres uddannelse på virksomheden, undervist af dens overdyrlæge.

Gennem årene er medlemskredsen flere gange blevet udvidet. Først optog man *D. A. K.*, Roskilde som medlem, og i 1959 tilsluttede de tre andelslagterier på Lolland-Falster sig »Ortved«.

I 1954 overtog »Ortved« desuden den af Københavns kommune hidtil drevne kødfoder-

fabrik i Vasbygade, København. Fabrikken blev nedlagt, og råvarerne, der hidtil var ført til denne og navnlig kom fra Københavns Kødby og de offentlige slagtehuse samt Landbohøjskolen, blev fremtidig ført til Ortved.

I 1959 optog fabrikken en import af brændselsolie, og over et tankanlæg, som blev opført i Køge, fordeles olien til fabrikken og medlemmerne og til enkelte andre virksomheder.

Kødfoderfabrikken »Sjælland« har stadig fulgt udviklingen op, og med den modernisering og automatisering af anlægget, som for tiden gennemføres, vil den også i fremtiden komme til at stå som et mønster inden for denne gruppe af virksomheder. Omsætningen har i 1961 været på 18,7 mill. kr.

Inden for ledelsen er der gennem årene sket følgende ændringer. *I. P. Jacobsen*, Ørsted, trak sig tilbage som formand i 1937 og blev efterfulgt af bestyrelsens næstformand, gdr. *Johan Andersen*, Karlebo. Han beklædte posten til 1950, da han afløstes af den nuværende formand, gdr. *Niels Hansen*, Fuldbby.

Gennem alle årene har fabrikken været ledet af direktør *Sv. E. Christensen*.

Kødfoderfabrikken »Vildsund«, Thisted

Kødfoderfabrikken »Vildsund« kom i gang den 1. december 1937, men der havde forinden været en del vanskeligheder med at få vedtaget starten af fabrikken.

Ideen var kommet fra slagteriet i Thisted, som havde udarbejdet planer og beregninger for virksomheden, som det var hensigten, at Thisted og Hurup slagterier skulle være fælles om, idet der lå to gamle utidssvarende destruktionsanstalter i de to slagteriers nærhed, og disse to gamle fabrikker var modne til at blive nedlagt og erstattet af en moderne virksomhed, som kunne udnytte destruktionsvarerne bedre og til mere rentable priser.

Virksomheden gik i gang med de to for nævnte slagterier som parthavere, men fra 1. oktober 1941 blev Morsø Andelsslagteri tilsluttet fabrikken, idet en destruktionsanstalt på Mors blev nedlagt, og de 3 slagterier har siden været fælles om fabrikken.

Den første udvidelse af virksomheden blev foretaget, da Mors i 1941 blev indlemmet i fabrikkens område med deraf følgende større tilgang af råmaterialer. I 1950 foretoges igen en større udvidelse og ombygning, som beløb sig til ca. 240.000 kr., og i 1952 blev der anskaffet et benzinekstraktionsanlæg, som opstilledes i en ny bygning for sig selv. Dette anlæg samt nybygning i forbindelse med installation af en ny kedel beløb sig til ca. 250.000 kr.

Det har været ret bekosteligt at sikre fabrikken tilstrækkelig vandforsyning, og det har derfor været nødvendigt at foretage en del boringer til virksomhedens eget vandanlæg, og desuden har man måttet betale for tilslutning til det nærmeste vandværk. Disse anlægsudgifter gennem de sidste 5 år har kostet ca. 200.000 kr.

I 1959 blev der anskaffet et radiotelefonanlæg, så fabrikken hurtig kan få bragt besked ud til lastvognene, som kører ud over amtet og indsamler selvdøde dyr.

Administrationen er gennem alle årene foregået på Thisted Andels-Svineslagteris kontor. Formanden for Sydthy Andels-Svineslagteri, Hurup, har tillige været formand for kødfoderfabrikken, og Morsø Andelsslagteri har besat

næstformandspladsen, medens direktøren for Thisted Andels-Svineslagteri har været leder af fabrikken.

For tiden er den årlige produktion ca. 400 tons teknisk fedt og 1000 tons kød- og benmel. Omsætningen i 1961 har været 1,6 mill. kr. Af det tekniske fedt sælges ca. halvdelen på hjemmemarkedet, og resten eksporteres, medens hele produktionen af kød- og benmel afsættes her i landet. Fabrikken beskæftiger til

stadighed 17 mand, og den daglige tekniske ledelse har gennem alle årene været i hænderne på driftsleder *Jens Peter Thomsen*.

Virksomhedens første formand var gdr. *Laurits Christensen*, Vibberstoft, der i 1959 afløstes af den nuværende formand, gdr. *Valdemar Poulsen*, Hurup.

Den første direktør var *A. O. Arentsen*, som i 1951 afløstes af den nuværende direktør, *H. Clausen Christensen*, Thisted.

*Laurits Christensen,
Hurup*

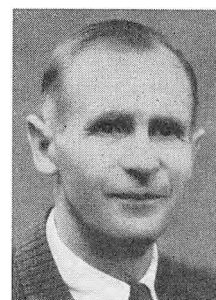
*Valdemar Poulsen,
Hurup*

Dir. A. O. Arentsen

*Dir. H. Clausen
Christensen*

*Driftsleder J. P.
Thomsen*

Kødfoderfabrikken »Kronjyden«, A. m. b. A., Assentoft - Randers

På initiativ af daværende direktør *L. Weiss-Hansen*, Allingaabro Andels-Svineslagteri, stiftedes *Kødfoderfabrikken »Kronjyden«* A. m. b. A. den 30. april 1938. Som stiftere stod Andelsslagterierne i Randers, Hobro, Grenå, Viborg, Ebeltøft og Allingaabro. Til formand for selskabet valgtes gdr. *Anders Nielsen*, Skellerup, og som direktør blev antaget direktør *L. Weiss-Hansen*, der dog samtidig bestred stil-

lingen som direktør for Allingaabro Andels-Svineslagteri.

Før stiftelsen var der foretaget et meget stort forarbejde, dels med at finde en velbeliggende grund, og dels med undersøgelse af hvilket maskinelt system man skulle gå ind for, ligesom der selvsagt måtte føres mange forhandlinger mellem de interesserede parter.

Umiddelbart efter stiftelsen kunne man gå i gang med byggeriet, og for et beløb af ca. 450.000 kroner opførte man en fabrik med 3 tørsmeltere og 2 pressere på en velbeliggende grund ned mod Randers fjord syd for Assentøft. Ved placeringen tog man nøje hensyn til de for en kødfoderfabrik så vigtige forhold som lugt, afløbsforhold og udvidelsesmuligheder.

Tillige blev anlægget lagt midt i et 5 tdr. land stort areal i et tyndt befolket område.

Udviklingen gennem årene har vist, at ledelsen har forstået at få virksomheden med i første række, både når det gjaldt tekniske fremskridt og nyt initiativ.

Det maskinelle anlæg blev hurtigt alt for lille, så der måtte anskaffes flere smeltere og pressere af den hidtil anvendte type. I 1944 blev tørsmelterne forsynet med dampopvarmet røreværk og senere med tilsvarende installation i endebunden. Disse foranstaltninger mere end fordoblede tørsmelternes kapacitet, hvilket bl. a. betød, at man kunne udskyde påtrængende udvidelser.

Antallet af hydrauliske pressere til behandling af det tørsmeltede materiale måtte naturligvis forøges i takt med kapacitetsforøgelsen af tørsmelterne, men da man gennem de indvundne erfaringer konstaterede, at presning af materialet var temmelig u hensigtsmæssig, blev der i 1948 anskaffet et benzinekstraktionsanlæg af en type, som anvendtes i Holland, men som en dansk maskinfabrik udbyggede yderligere. Princippet ved anvendelse af benzinanlæg går ud på, at det med benzin opløste fedt centrifugeres fra kød- og benmelet, der til sidst gennemdampes for at blive befriet for de sidste benzinrester. Anlæggets fordele består i, at det er forholdsvis billigt i anskaffelse, at det har en stor kapacitet, samt at dets benzinforbrug er relativt lille. Som en begyndelse anskaffede man to benzincentrifuger, og senere blev der købt yderligere to.

Transporten af materialet fra tørsmelterne til ekstraktionsanlægget, der af hensyn til brandfaren er placeret i passende afstand fra det øvrige fabriksanlæg, sker med trucks, og massen tømmes derfra ned i en køle- og transportanordning, hvorfra det går direkte ind i ekstraktionsanlægget. Det ekstraherede produkt går derefter med en skrabetransportør direkte over i et moderne mølleri, hvor det formales til kød- og bemel.

Efter at være raffineret og rensat på forskellig måde går det tekniske fedt videre til forsendelse. I de første år anvendte man trætønder, men denne forsendelsesmåde havde den ulempe, at tønderne ofte lækkede, og man gik da over til at anvende jerntromler. Som et led i rationaliseringen blev der i 1955 anskaffet 6 store lagertanke, der hver kunne rumme 30 tons, og på basis af disse tanke lykkedes det for »Kronjyden« som den første virksomhed at få gennemført tankbiltransport af teknisk fedt ikke alene her i landet, men også til Tyskland. Tankanlægget er senere udvidet til at rumme 300 tons fedt.

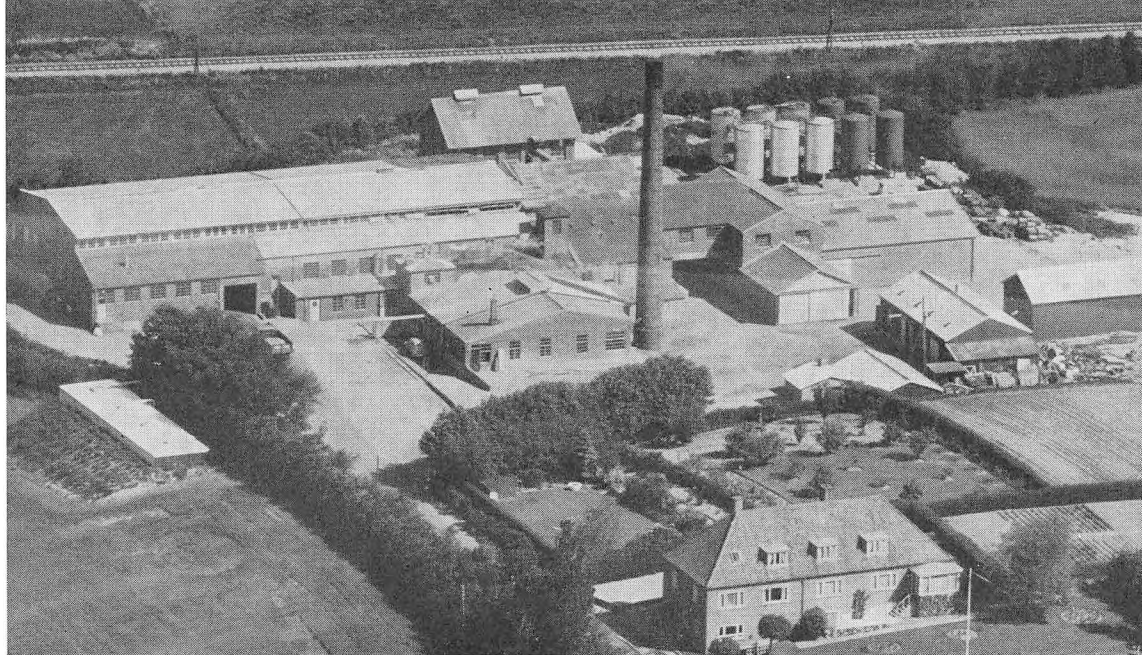
Råvarerne fra slagterierne blev i de første år forsendt i jerntønder, men fra 1957 foregår transporten i aftagelige vognkasser til biler, og på slagterierne er der indrettet nye konfiskatrum, hvorfra de fyldte vognkasser ved hjælp af kørekraner udskiftes med tomme, rengjorte kasser.

I produktionen indgår også selvdøde dyr, og disse afhentes med specielt byggede vogne, der over et radioanlæg dirigeres fra fabrikken.

I kraftstationen, der er forsynet med 2 kedler med tilsammen 300 m² hedeplade, anvendes olie til fyring, og for nogle år siden påbegyndte »Kronjyden« som den første at importere brændselsolie fra Sverige. Foruden til eget forbrug, der udgør ca. 2000 tons om året, importerer virksomheden også brændselsolie til medlemsslagterier, og fordelingen sker over et tankanlæg, som man har lejet på Randers havn, og over hvilket man i det sidste år har haft en omsætning på ca. 10.000 tons.

Til de mange undersøgelser og analyser, som fabrikken må foretage bl. a. af hensyn til kontrollen med foderstoffer, er der indrettet et laboratorium. I 1943 antoges en fabriksingeniør til at lede dette, men i dag varetager en kvalificeret laborant dette arbejde.

På en gård med et tilliggende af 50 tdr. land, som fabrikken købte i 1942, er der i 1950 indrettet en svineforsøgsstation med plads til 224

svin, hvor der foretages kvalitetsundersøgelser af avlsdyr fra Randers amt.

I 1961 er der gennemført en omfattende ombygning, udvidelse og rationalisering af fabriksanlægget, hvorved kapaciteten på det nærmeste er blevet fordoblet, idet man nu råder over 8 moderne smeltere og 6 benzincentrifuger. Man har herved opnået meget væsentlige besparelser, og fabrikken er som hidtil i stand til at behandle de tilførte råvarer i 14-dags drift.

Siden oprettelsen 1938 er medlemskredsen stadig blevet udvidet, så den nu foruden de oprindelige stiftere omfatter andelsslagterierne i Skive, Bjerringbro, Aars, Silkeborg, Nibe, Hadsten og Løgstør samt Randers Kvægtorv og offentlige Slagtehus.

Hele produktionen af kød- og benmel forbruges her i landet, medens det tekniske fedt dels afsættes til de hjemlige sæbefabriker og foderstoffabriker og dels eksporteres – hovedsagelig til Tyskland og Holland. Den totale omsætning var i 1961 7,5 mill. kr.

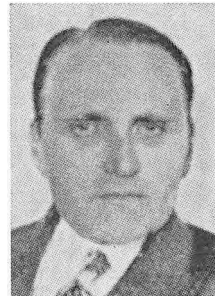
»Kronjyden« er medstifter og medlem af »Hudecentralen«, hvortil de store mængder af huder og skind afsættes.

Gdr. *Anders Nielsen*, Skellerup, der straks ved fabrikkens oprettelse blev valgt til formand, måtte fra 1. januar 1962 af helbredsmæssige grunde trække sig tilbage fra formandsposten, og i hans sted blev gdr. Anton Simonsen, Drammelstrup, indvalgt.

I 1942 afgik direktør *Weiss-Hansen* ved døden, og fabrikkens daværende bogholder *S. Vinther Andersen* har siden været direktør for virksomheden.

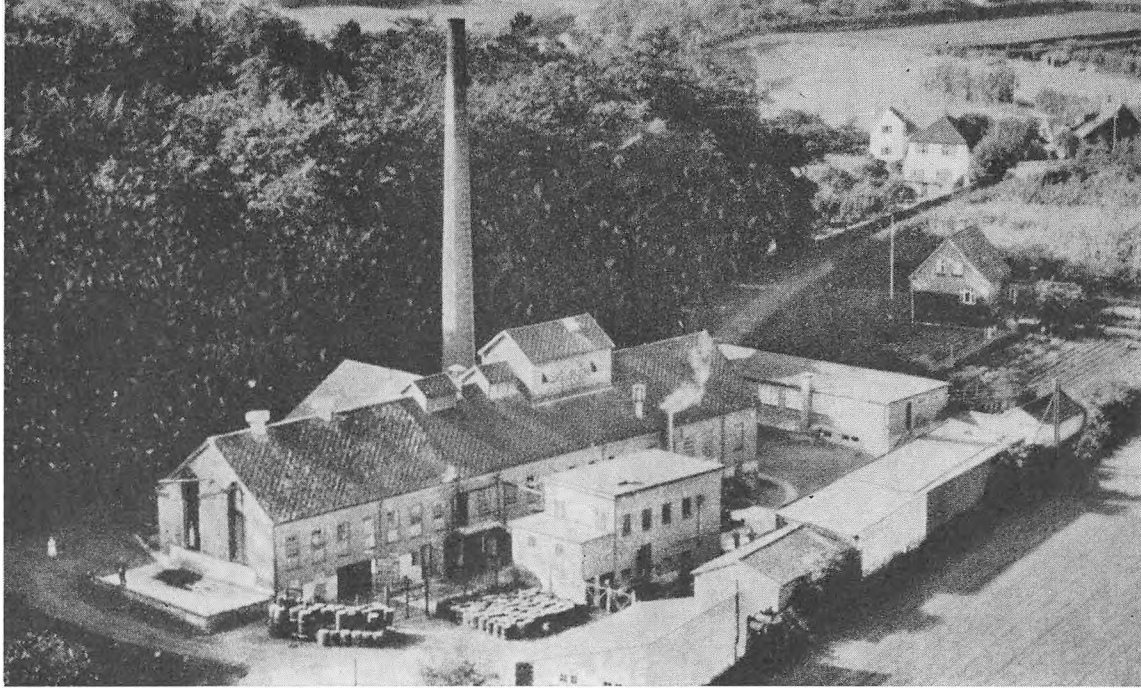
Anders Nielsen, Hobro

Dir. L. Weiss-Hansen

Dir. S. Vinther Andersen

Kødfoederfabrikken »Fyn«, Andelsselskab, Svendborg

Den 21. august 1941 blev der i Svendborg afholdt et møde mellem forretningsudvalgene for andelsslagterierne i Bogense, Faaborg, Rudkøbing og Svendborg med det formål at få oprettet en fællesfabrik til behandling af destruktionsmasse, og som basis for denne skulle man overtage den af Svendborg Andels-Svine-slagteri hidtil drevne destruktionsanstalt.

Planen vandt tilslutning fra de deltagende slagterirepræsentanters side, og allerede den 1. september 1941 overtog man fabrikken. Denne dato må således betragtes som *stiftelsesdag for andelsselskabet Kødfoederfabrikken »Fyn«*, der begyndte sin virksomhed med daværende bogholder *Aa. Joensen*, Ortved, som direktør. Til formand for sammenslutningen udpegedes gdr. landbrugskandidat *K. Hansen*, Lystbjerggaard, Klausebølle.

Efter overtagelsen gik man straks i gang med at udbygge den tidligere fabrik til en kapacitet, der satte den i stand til at behandle de forogede råvaremængder, og samtidig hermed gik man ind for produktionen af fiskemel, hvilken der dog i året 1946 blev sat en stopper for. Da der imidlertid fortsat var interesse for denne produktion, gik fabrikken 1950 i samarbejde med filetfabrikken i *Bagenkop*, og man opførte da i *Bagenkop* en fiskemelsfabrik, hvilken man var medejer af til 1955, hvorefter de stedlige fiskere overtog »Fyns« andele i fabrikken.

Kødfoederfabrikkens modtagelse af råvarer har gennem årene udgjort:

År:	Selvdøde dyr:	lall lons råvare:	Omsælnng:
	stk.	lons	mill. kr.
1945.....	4.229	1.575	1,1
1950.....	5.637	1.724	1,0
1955.....	6.548	2.362	2,5
1960.....	9.698	3.757	2,3
1/1-1/9, 1961	6.548	2.364	1,3

Selv om disse tal viser en støt og jævn fremgang, så var råvaremængderne dog ikke til-

strækkelige til at danne grundlag for en effektiv rationalisering og mekanisering af virksomheden. Man besluttede at gå i samarbejde med kødfoderfabrikken »Østjyden« i Løsning, så denne fremtidig behandler råvarerne fra »Fyn«, og skæringsdagen for dette samarbejde blev fastlagt til 1. september 1961.

Herefter stod de fire slagterier, der danner sammenslutningen med et tomt fabriksanlæg, og for at udnytte dette er virksomheden nu indrettet til en resteriliseringsfabrik af importeret kød- og benmel, der i henhold til de veterinære bestemmelser ikke må bringes ud i forbruget, før det har gennemgået en sådan behandling. Der havde forinden været ført forhandlinger inden for sammenslutningen af andelskødfoderfabrikken om en fællesløsning, men da forslaget ikke fandt fuld tilslutning, blev de fire slagterier enige om at tage opgaven op alene.

Det er formålet her igennem at være med til at behandle en del af den store import af kød- og benmel, der gennem de senere år har ligget ret fast på et betydeligt kvantum, og som man – med den stigende dyriske produktion i Danmark – må forvente også vil finde sted i de kommende år. Denne efterbehandling har hidtil næsten udelukkende fundet sted på private

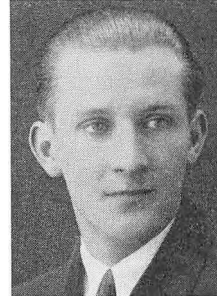
virksomheder. På grund af de store stigninger i de øvrige mængder af råvarer, har andelsvirksomheder ikke hidtil haft muligheder for at deltage i denne produktion, men får »Fyn« held i sine bestræbelser på dette felt, er der måske håb om, at andre andelsvirksomheder vil deltage i dette samarbejde.

Gdr. *K. Hansen*, Klaosebølle, der straks ved oprettelsen af selskabet blev valgt til dets formand, er stadig indehaver af denne post.

Direktør *Aa. Joensen* var daglig leder af virksomheden til 1956, da han efterfulgtes af direktør *Sv. Dalentoft*, tidligere driftsleder af kødfoderfabrikken »Midtjyden«, Grindsted.

K. Hansen, Rudkøbing

Dir. Aa. Joensen

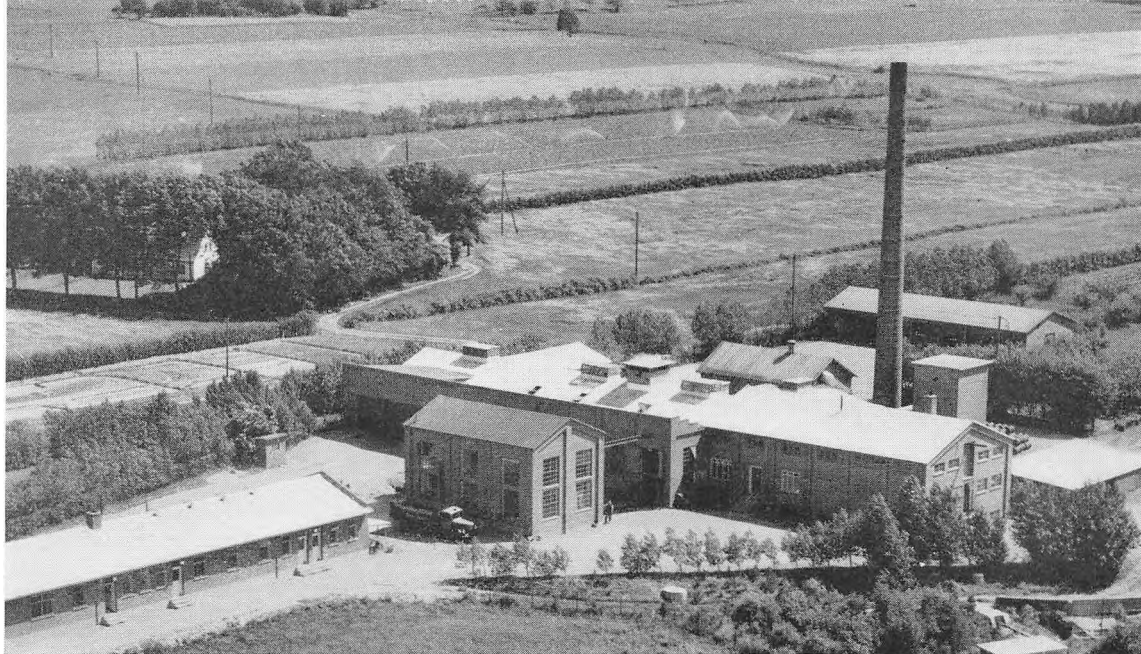
Dir. Sv. Dalentoft

Kødfoderfabrikken »Østjyden«, Løsning

Oprindelsen til *Kødfoderfabrikken »Østjyden«* går tilbage til 1919, da Vejle Andelsslagteri opførte en destruktionsanstalt for byen. Denne

blev i 1934 flyttet til Løsning, hvor der opførtes en moderne kødfoderfabrik, der blev forsynet med det hidtil ret ukendte tørsmeltnings-system.

Det var på det tidspunkt, hvor man på Sjælland begyndte at arbejde med planer om oprettelse af en fælles destruktionsanstalt til afløsning af de små, ofte meget primitive anlæg med vådafsmeltning, som fandtes på slagterierne. Udvalget på Sjælland aflagde et besøg både på

Andelsslagteriet i Kolding, som også havde indført tørsmeltningsystemet, og på den nye fabrik i Løsning. Daværende direktør *H. Meinertz*, Vejle Andelsslagteri, deltog i et møde i Ringsted, og de oplysninger, han ved denne lejlighed gav, var i høj grad medvirkende til, at den store sjællandske kødfoderfabrik så dagens lys. Man kan således godt sige, at Løsning kom til at »stå fadder« til de andelskødfoderfabrikker, som senere rejste sig ud over landet.

Det var som foran nævnt Vejle Andelsslagteri, som startede virksomheden, men den centralisation på dette område, som påbegyndtes på Sjælland, nåede tilbage til sit udgangspunkt, idet Løsning i 1950 fik tilslutning af Odder Andelsslagteri, i 1956 af Horsens Andelsslagteri og fra 1. september 1961 er slagterierne i Børgense, Faaborg, Svendborg og Rudkøbing indtrådt som medlemmer af virksomheden, hvis navn nu er *Kødfoderfabrikken »Østjyden«*.

Såvel den store stigning i svineproduktionen, der kendetegner de senere år, som forøgelse af medlemskredsen har gentagne gange krævet udvidelser, ligesom der er foretaget en omfattende modernisering af virksomheden. I 1949 blev der således installeret et benzinekstraktionsan-

læg, og samme år blev der anskaffet en skibskedel på 180 kvadratmeter hedeblade til supplement af det bestående kedelanlæg. Der blev tillige foretaget udvidelser af såvel slagtehal som smelteafdelingen, ligesom der opførtes nyt huderum samt kontor og folkerumsbygning. Maskinanlægget er blevet udvidet med flere smeltere og centrifuger, og i 1956 anskaffedes et radioanlæg til at opretholde kontakten med vognene, der indsamler selvdøde dyr.

De jerntromler, som oprindeligt anvendtes til transport af råmassen, er blevet afskaffet, og transporten finder nu sted løst i lastbiler, en ændring, der dels har givet lavere transportomkostninger og dels lettet arbejdet, idet råvarerne nu fra bilernes tippelad med skovltruck bringes til nedstyrting i smelterne. Også transporten af teknisk fedt fra fabrikken er blevet rationaliseret, idet den nu foregår i tankvogne. Fabrikken har iøvrigt i 1957 afhændet sine lastbiler, så al transport af varer nu foretages af lejede vognmænd.

I 1959 påbegyndtes import af brændselsolie, en foranstaltning, der har medført betydelige besparelser. Samme år blev der anskaffet et nyt mølteri, og i denne forbindelse påbegyndtes

udlevering af løst kød- og benmel i tankvogne. Endelig er der i 1961 foretaget en udvidelse af slagtehallen, som er blevet forsynet med mekaniske aflæsnings- og afhudningsanordninger.

Omsætningen, der i 1939 udgjorde ca. 1 mill. kr., er gennem årene steget betydeligt, og nåede i 1961 op på 6 mill. kr. Tilførslerne af selvdøde dyr er i årene 1945–1961 steget fra 6569 til 29.763 dyr, og den samlede råvaremængde udgjorde i 1961 ca. 15.000 tons.

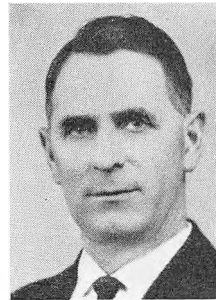
Efter sammenslutningen med Odder Slagteri i 1950, overgik fabrikken til en selvstændig virksomhed, og dens leder siden 1944, *A. Poulsgaard*, blev samtidig udnævnt til direktør og har siden stået for den daglige ledelse.

Fabrikens første formand var gdr. *Jakob*

Grøndal, Sejrup, pr. Thyregod, der tillige var formand for Vejle Andelsslagteri. Han afløstes i 1960 af formanden for Horsens Andels-Svine-slagteri, proprietær *Frede Kjær*, Aldumgaard, Stenderup.

Jakob Grøndal, Sejrup

*Frede Kjær,
Nr. Aldumgaard*

Dir. A. Poulsgaard

Kødfoderfabrikken Nordjyden, Nørresundby

Kødfoderfabrikken Nordjyden er bygget i 1943 af Andelssvineslagteriet for Aalborg Amt, Nørresundby, og har indtil 1. juli 1960 været drevet som en afdeling af slagteriet.

A/S Eksport-Slagteriet Aalborg, Aalborg, stod ligesom de øvrige slagterier, der foretager destruktion på slagteriet, overfor de veterinære krav om lukning af denne afdeling senest 1. juli 1962.

Forhandlinger mellem Andelssvineslagteriet for Aalborg Amt og *A/S Eksport-Slagteriet Aalborg* resulterede derefter i, at man enedes om at omdanne *Kødfoderfabrikken Nordjyden* til en selvstændig virksomhed med de to slagterier som lige store parthavere.

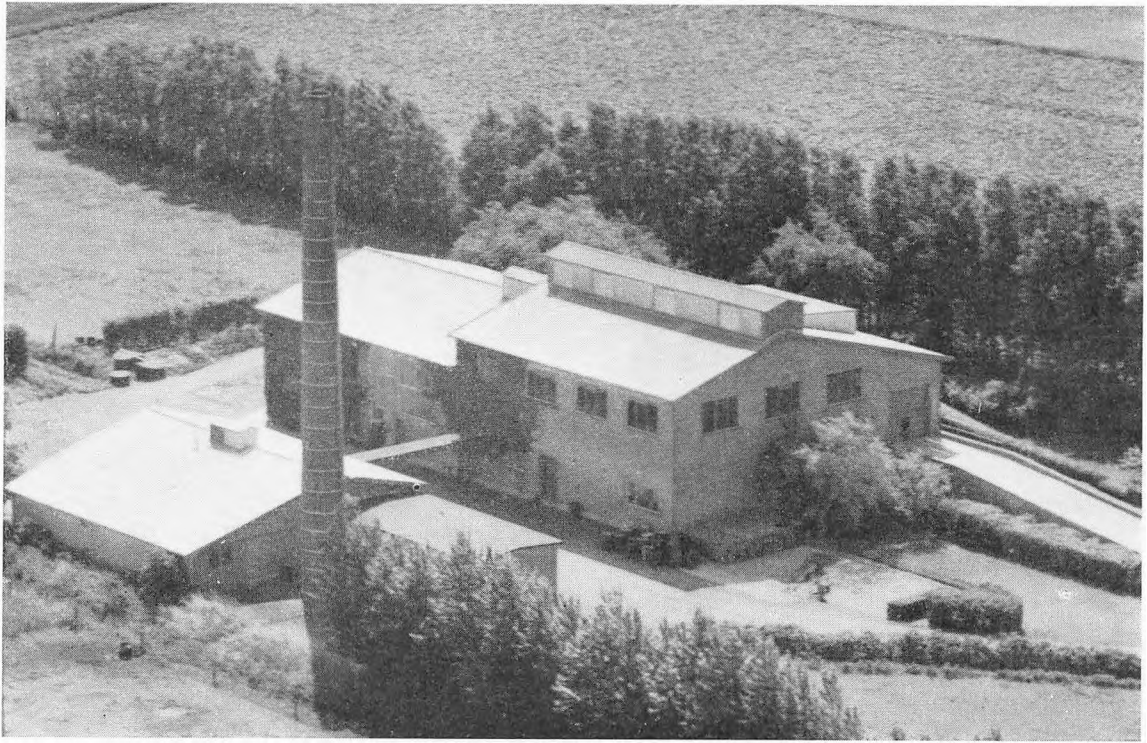
Den 29. april 1960 kunne man holde *stiftende generalforsamling* i det nye selskab, og den 1. juli 1960 påbegyndtes aftagelse af råvarer fra begge slagterier.

Allerede inden den stiftende generalforsamling forelå henvendelse fra andelsslagterierne i Brønderslev, Frederikshavn, Hjørring, Sæby og Vraa om et eventuelt samarbejde.

Man kunne fra begge sider se fordelene ved en stor fabrik, og efter at de nærmere betingelser for optagelsen var aftalt, holdtes den 6. oktober 1960 stiftende generalforsamling i det selskab, der nu omfatter 7 medlemsslagterier.

Denne forøgelse af antallet af medlemsslagterier kræver store udvidelser såvel bygningsmæssigt som maskinelt, idet det, siden Nørresundby drev fabrikken alene, betyder en forøgelse i råvaretilførslen på fra 2,5 til 11 millioner kg.

Bygningsudvidelsen blev påbegyndt i februar 1960 og omfatter udvidelse af eksisterende hovedbygning, ny møller- og lagerbyg-

ning, administrationsbygning og direktørbolig; ialt bliver det en udvidelse på ca. 1100 m².

Af maskineri kan nævnes ny dampkedel, 3-4 nye tørmeltere, truck til fyldning af smeltere og nyt fuldautomatisk møllerianlæg. De hydrauliske pressere fra de nedlagte afdelinger på slagterierne overføres til Nordjyden.

Ialt er omkostningerne ved udvidelsen anslået til 1,7 mill. kr. og den forventes afsluttet til efteråret 1961.

I fabrikkens første regnskabsår, der løb fra 1. juli til 31. december 1960, er modtaget 6.971 stk. selvdøde dyr og 2.314 tons råvarer ialt. Der er produceret 754 tons kødbenmel og 227 tons teknisk fedt. Omsætningen har været på 823.000 kr., og den er i 1961 steget til 2,65 mill. kr.

Efter vedtægterne skal andelsslagteriet, Nørresundby, og A/S Eksport-Slagteriet Aalborg, på skift have formandsposten hvert andet år. Denne bestemmelse falder dog væk, når fællesdrift for samtlige 7 slagterier er påbegyndt. Før-

P. Samuelsen

Eli Th. Jacobsen

Dir. S. Hesselbjerg

ste år blev ved lodtrækning valgt *P. Samuelsen*, Hasseris, der er formand for Eksport-Slagteriet Aalborg.

Efter ordinær generalforsamling i marts 1961 overtog formanden for andelsslagteriet, Nørresundby, gårdejer *Eli Th. Jacobsen*, Kongerslev, formandshvervet.

Som direktør blev fra 1. juli 1960 antaget *S. Hesselbjerg*, tidligere bogholder på D.A.K.A., Lunderskov.

A/S Dansk Kødekstrakt Co., Aabenraa

A/S Dansk Kødekstrakt Co. begyndte sin virksomhed i 1933 med fremstilling af kødekstrakt, kødbouillonpulver og -terninger. Fabrikken fik ret hurtigt en stor produktion og behandlede f. eks. i 1936 ialt 2 mill. kg kød af udsætterkreaturer, samt okseforfjerdinge, som man købte på de større kreaturslagterier.

Til at begynde med modtoges kun en del af udsætterkreaturerne levende her på pladsen,

men fra 1940 kom alle disse dyr levende hertil og blev slagtet på det herværende offentlige slagtehus. I det første år slagtedes således ialt 5623 udsætterkreaturer, og i perioden 1941-1945 i gennemsnit 3267 stk.

Efter krigen dalede dette antal betydeligt, og i perioden 1946-1950 slagtedes kun 917 udsætterkreaturer gennemsnitlig pr. år. Disse slagtninger ophørte helt i 1950. Da kreaturerne herefter kun kunne købes til markedsprisen, blev fremstillingsprisen så høj, at denne ikke kunne konkurrere med kødekstraktpriserne fra udlandet, hvorfor man måtte indstille fabrikationen af kødekstrakt og i stedet indkøbe det fra udlandet til fremstilling af kødbouillonpulver samt -terninger.

H. M. Hansen

Hans Nissen Christensen

P. Chr. Hanssen

Fra 1949 overtog virksomheden salget af slagteriets produkter af konserver. Denne produktion var dog det første år af mindre format, men i årene 1950-1955 stiger salget af konserver til ca. 2 mill. årlig, hvorimod salget af de oprindelige artikler, tørpulver og terninger går tilbage. Denne udvikling fortsætter i årene fremover, således at virksomheden i dag næsten udelukkende varetager salget af slagteriets konserver- og pølseproduktionen til eksport. Stifteren af selskabet, slagteridirektør Hans Johansen, varetog direktørposten indtil 1944 og forblev tilknyttet selskabet som kommitteret indtil 1952. Siden 1944 er slagteridirektør *Fr. Johansen* administrerende direktør.

Af formænd i selskabet har man haft fra:
 1933 gdr. *H. M. Hansen*, Sdr. Hostrup
 1940 gdr. *Hans Nissen Christensen*, R., Klovtoft
 1943 gdr. *P. Chr. Hanssen*, R., Nygaard
 1958 gdr. *A. Kruhoffer*, Hovgaard
 1960 gdr. *Jesper Th. Hansen*, Roosthøj, Branderup J., og fra
 1962 gdr. *Otto Petersen*, Blaakrog, Varnæs.

Selskabets gennemsnitlige omsætning:

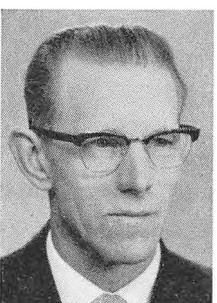
	1000 kr.
1936-40	690
1941-45	1.370
1946-50	1.085
1951-55	2.183
1956-60	2.310
1961	3.065

A. Kruhoffer

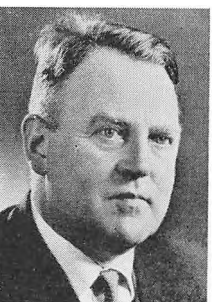
Jesper Th. Hansen

Otto Petersen

Dir. Hans Johansen

Dir. Fr. Johansen

Fortegnelse over
slagterier
og særlige virksomheder

SLAGTERIER

Aabenraa	340
Aars	314
Allingaabro	371
Andelsselskabet Odense Exportslagteri	291
Andelssvineslagteriet f. Aalborg Amt	265
Ansager	363
Bjerringbro	329
Bogense	289
Bornholm	267
Brønderslev	323
Ebeltoft	301
Esbjerg	237
Faaborg	239
Fjerritslev	369
Frederikshavn	355
Frederikssund	270
Graasten	342
Grenaa	303
Grindsted	366
Hadsten	324
Hammel	307
Haslev	280
Hillerød	336
Hjørring	262
Hobro	305
Holbæk	242
Horsens	230
Hurup	364
Kalundborg	278
Kolding	244

Køge	255
Landmændenes Andels-Eksportslagteri i Nakskov	285
Langeland	372
Lolland-Falster	252
Løgstør	296
Maribo	282
Masnedsund	249
»Midtjylland«	366
Morsø	338
Nakskov	285
Nibe	350
Nykøbing F.	252
Nykøbing M.	338
Nykøbing S.	333
Nørresundby	265
Odder	234
Odense	291
Odsherred	333
Randers	260
Ringsted	275
Roskilde	272
Rudkøbing	372
Rødding	346
Rønne	267
Samsø	353
Silkeborg	309
Skanderborg	257
Skelskør	327
Skive	298
Slagelse	247
Sorø	312
Struer	361
Svendborg	293
Sydthy	364
Sæby	316
Sønderborg	344
Thisted	357
Tønder	374
Vejle	319
Viborg	331
Vojens	348
Vraa	358
Østvendsyssel	316

SÆRLIGE VIRKSOMHEDER

Danish Bacon Company	376	Danske Andelsslagteriers Kødfoder- og Albuminfabrik, D.A.K.A., Lun- derskov	393
Danske Andelsslagteriers Tarmsalg, Glostrup	378	Kødfoderfabrikken »Sjælland«, Ortved	395
Andelsselskab m.b.A. Schaub & Co., Esbjerg-København	380	Kødfoderfabrikken »Vildsund«, Thisted	398
Danske Andelsslagteriers Konserves- fabrik, Roskilde	383	Kødfoderfabrikken »Kronjyden«, A.m.b.A., Assentoft-Randers	399
Jydske Andelsslagteriers Konserves- fabrik J.A.K.A., Brabrand	386	Kødfoderfabrikken »Fyn«, Andelssel- skab, Svendborg	402
Hude-Centralen, Glostrup	387	Kødfoderfabrikken »Østjyden«, Løs- ning	403
Haslev Træindustri A.m.b.A.	389	Kødfoderfabrikken Nordjyden, Nørresundby	405
N.A.F.A. Nordjyske Andelsslagteriers Fabrikker, Andelsselskab, Nørresundby	391	A/S Dansk Kødekstrakt Co., Aabenraa	407

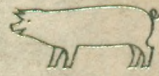
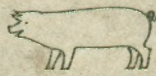
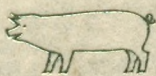
DANISH

DANISH

DANISH

DANISH

DANISH

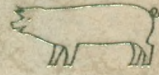
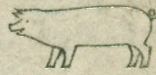
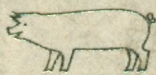
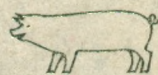
DANISH

DANISH

DANISH

DANISH

DANISH

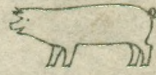
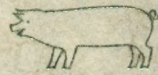
DANISH

DANISH

DANISH

DANISH

DANISH

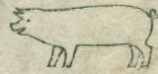
DANISH

DANISH

DANISH

DANISH

DANISH

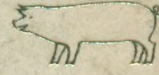
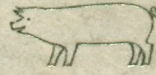
DANISH

DANISH

DANISH

DANISH

DANISH

DANISH

DANISH

DANISH

DANISH

DANISH

